



НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ



НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ХАБ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»



ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ
ОКРУЖНИЙ
АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Науково-практичний хаб «Верховенство права»
Дніпропетровський окружний адміністративний суд

**Актуальні питання
експертного забезпечення правосуддя
у справах адміністративної юрисдикції:
сучасний стан та перспективи розвитку**

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції
(Харків — Київ, 25 лютого 2026 року)

Харків

2026

УДК 343.98
А 43

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
(протокол № 4 від 18.02.2026 р.)

Зареєстровано Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації
(посвідчення № 26 від 15.01.2026 р.)

Редколегія збірника матеріалів

Голова

Анастасія Купріянова, директор ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук;

співголова

Володимир Горбалінський, голова Дніпропетровського окружного адміністративного суду,
доктор юридичних наук;

члени редколегії:

Анатолій Коршун, голова Третього апеляційного адміністративного суду, доктор філософії в галузі права; **Андрій Коренев**, заступник голови Дніпропетровського окружного адміністративного суду, кандидат юридичних наук; **Ганна Спіцина**, заступник директора з наукової роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор юридичних наук, професор; **Андрій Лубенцов**, заступник директора з експертної роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук, старший дослідник; **Елла Сімакова-Єфремян**, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України; **Анна Ткаченко**, в. о. завідувача Київського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»; **Сергій Козуб**, завідувач лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор філософії в галузі економіки; **Олександр Свідерський**, завідувач сектору лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук, старший дослідник; **Ірина Губанова**, завідувач сектору лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор філософії в галузі права.

А43 **Актуальні** питання експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку (Харків — Київ, 25.02.2026). — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2026. — 490, [2] с.

УДК 343.98

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено сучасний стан і перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції. Розглянуто актуальні питання нормативно-правового регулювання сфери експертного забезпечення правосуддя, методології та методики судової експертизи.

Для науковців, суддів, судових експертів, працівників правоохоронних органів, викладачів, здобувачів наукових ступенів та ін.

ЗМІСТ

Вітальне слово заступника Міністра юстиції України з питань виконавчої служби, доктора філософії в галузі права Андрія Гайченка	14
Opening remarks by Andrii Haichenko , Deputy Minister of Justice of Ukraine for the Enforcement Service, PhD in Law	15
Вітальне слово директора ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидата юридичних наук Анастасії Купріянової	16
Opening remarks by Anastasiia Kupriianova , Director of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Candidate of Legal Sciences	17
Вітальне слово голови Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доктора юридичних наук Володимира Горбалінського	18
Opening remarks by Volodymyr Horbalinskyi , Head of the Dnipropetrovsk District Administrative Court, Doctor of Science of Law	20
Вітальне слово голови Третього апеляційного адміністративного суду, доктора філософії в галузі права Анатолія Коршуна	22
Opening remarks by Anatolii Korshun , Chairman of Third Administrative Court of Appeal, PhD in Law	23
Вітальне слово голови Другого апеляційного адміністративного суду, доктора філософії в галузі права Армена Бегунца	24
Opening remarks by Armen Behunts , Head of the Second Administrative Court of Appeal, PhD in Law	25
Aleksandar Ivanović, Nataliia Filipenko The Significance and Importance of the Chain of Evidence in Forensic Investigations	26
В'ячеслав Абрамов Оцінка висновку експерта в адміністративному судочинстві	29
Вікторія Алексєйчук, Євгенія Демидова Проблемні питання нормативно-правового регулювання та практики проведення комплексних судових експертиз	32
Тетяна Арнаут, Роман Каплін, Юрій Орленко Нормативно-правове регулювання виконання обстежень будівель і споруд, пошкоджених унаслідок збройної агресії російської федерації	36
Світлана Афанасенко Перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя	38
Вадим Бабакін, Олена Серікова, Йозеф Затько Запобігання експертним помилкам в інженерно-екологічній експертизі: проблеми та шляхи вирішення	40
Василь Бабич Актуальні питання криміналістичного забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану	43
Світлана Бабич, Ольга Сидоренко, Геннадій Жуков Комплексна почеркознавчо-лінгвістична експертиза: ідентифікація виконавця тексту та встановлення змістової спрямованості повідомлення	45



Анна Бабченко	
Перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя	47
Петро Баранов, Олена Сливна, Володимир Коротаєв	
Ситуація на ринку бурштину: проблеми та перспективи	50
Владислав Батицький	
Грамаітичні форми непрямих закликів	52
Андрій Батіг	
Штучний інтелект як інструмент науково-технічного аналізу в судовій експертизі	54
Анастасія Безугла, Антон Павлик	
Особливості огляду місця пожежі в межах пожежно-технічної судової експертизи в зимовий період	56
Маркіян Білінський	
Судово-технічна експертиза документів у системі доказування адміністративних справ: сучасні методи та практичні аспекти	58
Ірина Біловицька	
Особливості дослідження пристроїв з операційною системою macOS	61
Олексій Богомолов	
Окремі аспекти правової природи висновку експерта	64
Наталія Боженко	
Призначення судової експертизи як чинник впливу на можливість урегулювання адміністративної справи за участю сторін	67
Ольга Бойченко	
Актуалізація норм містобудування та її значення для судово-експертного забезпечення правосуддя	70
Ірина Бордакова	
Експертна дидактика	73
Надія Борко, Людмила Романенко	
Судова експертиза у справах про адміністративні правопорушення	76
Ірина Ботнаренко	
Висновок експерта в адміністративному судочинстві	78
Наталія Братішко	
Правові та організаційні засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами	82
Інна Братчина, Тетяна Ратушина, Альона Скалозубова	
Судова експертиза в адміністративному судочинстві як інструмент доказування в умовах правового режиму воєнного стану та трансформації судово-експертної діяльності	85
Ольга Брендель, Олена Селезньова	
Електронні докази в адміністративному судочинстві та особливості їх дослідження засобами комп'ютерно-технічної експертизи	88
Ганна Варик	
Інженерно-екологічна експертиза в адміністративному судочинстві: методичні та процесуальні аспекти	91
Марія Варійчук, Дар'я Глушкова	
Коли порушення мобілізаційних обов'язків стає злочином	94
Віталій Варлахов, Олександр Свідерський	
Проблеми призначення автотехнічних експертиз у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення	97



Мар'яна Верхотурова

Судова мистецтвознавча експертиза в адміністративному судочинстві 100

Валентин Верьовкін

Обмеження сумісництва та суміщення державної служби
з судово-експертною діяльністю: проблеми правового регулювання 103

Олена Воробйова, Оксана Мисяк, Олена Кімяєва

Особливості проведення судових економічних експертиз
щодо нарахування пенсій по інвалідності військовослужбовцям
в адміністративному судочинстві 105

Олена Воробйова, Оксана Мисяк, Ганна Кобищан

Судова товарознавча експертиза в адміністративному провадженні 108

Олег Гайдук

Проблемні питання проведення експертиз
щодо встановлення цілого за частинами пошкоджених документів 111

Богдан Глущенко

Ідентифікація електронних пристроїв та об'єктів дослідження 114

Володимир Горбалінський

Перевірка автентичності електронних доказів в адміністративному судочинстві 117

Юлія Гриненко, Ігор Гриненко

Реформування системи судової експертизи та криміналістики в Україні
у контексті європейських стандартів 119

Тарас Грозик

Дактилоскопічна ідентифікація репатрійованих тіл військовослужбовців
як допоміжний інструмент забезпечення досудового розслідування 122

Ірина Губанова, Інесса Овсянникова, Олена Степанова

Роль судово-експертних установ
у забезпеченні ефективного адміністративного правосуддя 124

Іван Губенко

Судова експертиза в розмежуванні адміністративної і кримінальної відповідальності
за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу 127

Андрій Дереча, Тарас Абросімов

Судова комп'ютерно-технічна експертиза як інструмент доказування
в адміністративних справах в умовах цифровізації 130

Лариса Дереча, Олександр Борзов, Олена Гаджієва

Застосування скануючої електронної мікроскопії
в судово-біологічних дослідженнях 133

Ярослава Джубран, Андрій Гритченко

Роль судової почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві 138

Сергій Дорошенко, Маргарита Савчук

Роль Експертної служби МВС у розслідуванні підпалів військової техніки
та об'єктів залізничної інфраструктури в умовах воєнного стану 140

Олена Дробишева, Ірина Іванська, Оксана Мацюк

Актуальні питання призначення та проведення
судової почеркознавчої експертизи в адміністративних справах 143

Дарина Духненко, Анатолій Тяпкін, Тетяна Кіпушева

Стратегії підготовки до усного перекладу судово-експертних наукових заходів
як засіб зниження когнітивного навантаження 146

Олеся Єфименко, Марина Мартосенко

Чинники формування ринкової вартості солі як протиожеледного матеріалу
для автомобільних доріг під час публічних закупівель 149



Наталія Жила, Оксана Чала, Олена Чаплинська

Експертне забезпечення адміністративного судочинства:
еволюція та міжнародний досвід 152

Олександр Забуга

Судова автотехнічна експертиза в адміністративних справах 155

Світлана Іванова

Судова практика призначення експертиз адміністративними судами:
процесуальні та практичні аспекти 157

Ніка Ількова

Окремі аспекти оформлення матеріалів судами
для проведення експертиз 160

Анатолій Казарезов, Сергій Лозовий

Оцінка вартості судна, що мало перерву в експлуатації 162

Вікторія Катрич

Європейські стандарти судової експертизи
в адміністративному судочинстві 165

Лариса Кирилова

Деякі аспекти визначення року побудови
об'єктів нерухомого майна 168

Лариса Кирилова

Деякі аспекти земельно-технічної експертизи
в адміністративному судочинстві 171

Дар'я Кіблик

Сучасна парадигма експертного забезпечення
адміністративного судочинства в Україні:
виклики діджиталізації та новітні стандарти доказування 173

Михайло Кіосе, Ірина Столярова

Особливості порошків титанових сплавів
як товарів подвійного використання 175

Наталія Кісіль

Спеціальні знання як елемент адміністративно-правового механізму
захисту прав інтелектуальної власності 178

Олена Клівак

Судова експертиза у справах адміністративної юрисдикції:
порівняльний аспект у різних видах судочинства 181

Максим Ковзель, Тетяна Ніколайчук

Висновок експерта між наукою і правом:
проблеми доброчесності та оцінки наукового знання 184

Євгенія Ковкіна, Ірина Іванська

Особливості проведення судової почеркознавчої експертизи
в адміністративному судочинстві 187

Валерій Кожевніков

Проведення почеркознавчих експертиз
у справах адміністративної юрисдикції на сучасному етапі 190

Олеся Козакевич, Максим Сулима

Цифрова трансформація як інструмент забезпечення
доступу до адміністративної юрисдикції: експертний вимір 193

Валентин Козачок, Іван Яценко

Судово-ветеринарна класифікація ушкоджень тварин,
завданих гострими знаряддями, за ступенем тяжкості 195



Наталія Колеснік

Виявлення та аналіз основних недоліків у роботі
науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України 198

Андрій Коренев

Експертне забезпечення правосуддя
як складова права на справедливий суд: практика ЄСПЛ 200

Олена Коробка

Роль технічного дослідження документів
в адміністративному судочинстві 203

Наталія Косенко

Дослідження слідів на взутті пішохода
під час розслідування дорожньо-транспортних пригод 205

Наталія Косміна

Типові помилки під час дослідження наркотичних засобів
та психотропних речовин 208

Віта Костюк

Оцінка висновку експерта в адміністративному судочинстві
під час економічних досліджень 211

Артем Кошкарів, Олександр Панасенко, Микола Кулик

Проблематика розгляду справ в адміністративному судочинстві
щодо дорожньо-транспортних пригод за участі військової техніки
в умовах воєнного стану в Україні 215

Ігор Крайнов, Юлія Панчук, Руслан Гусейнов

Використання технологій штучного інтелекту для аналізу судових рішень:
можливості, ризики та межі допустимості в судовій практиці 217

Ігор Крайнов, Володимир Сабадаш, Костянтин Чернігівський

Роль і місце судової інженерно-екологічної експертизи
в судочинстві адміністративної юрисдикції
під час розгляду справ про екологічні правопорушення 220

Валентина Крижна, Анастасія Крижна

Адаптація міжнародних стандартів судової експертизи
до умов воєнного стану 223

Михайло Кузьменко, Сергій Остапов

Питання дотримання особистої безпеки
під час проведення судових експертиз
безпеки життєдіяльності та охорони праці 226

Юлія Кузьменко, Поліна Прижигалінська, Яна Проценко

Проведення обстеження об'єкта дослідження
за його місцезнаходженням в розрізі будівельно-технічної
та оціночно-будівельної експертиз 228

Анастасія Купріянова

Місце судової економічної експертизи
в адміністративному судочинстві 232

Максим Лапотко, Алла Лазаренко

Актуальні питання визначення розміру шкоди, заподіяної лісу,
у межах проведення інженерно-екологічної експертизи 236

Микита Лебідь, Артем Король

Визначення обсягів і вартості
під час проведення експертиз
в умовах воєнного стану 239



Володимир Лежнін, Дар'я Давиденко

Критерії призначення адміністративними судами судової експертизи
у справах про публічні закупівлі 241

Оксана Личко, Анастасія Гуйван

Призначення почеркознавчих експертиз
в адміністративному судочинстві:
окремі проблеми та шляхи їх розв'язання 244

Андрій Лубенцов, Лариса Дереча

Строки проведення судових експертиз:
проблеми сучасної практики 248

Олена Луніна

Підстави для додаткової та повторної експертизи
в адміністративних справах 253

Володимир Ляховець

Сучасний стан судової товарознавчої експертизи в Україні 256

Наталія Макаренко

Проведення розрахунків розміру шкоди,
заподіяної довкіллю внаслідок військової агресії,
під час виконання судової інженерно-екологічної експертизи 258

Олександр Макаренко, Євгеній Морозов

Організаційно-правові засади та технічне забезпечення
судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні 261

Володимир Максютя

Визначення обсягу та вартості виконаних робіт
у судовій будівельно-технічній експертизі 264

Вікторія Маруніч

Судова експертиза в системі доказів
адміністративного судочинства 266

Марина Мар'ян

Тактика призначення та проведення судової експертизи 268

Наталія Мацак, Світлана Кириленко

Актуальні питання проведення судової будівельно-технічної експертизи
з контролю якості будівельної продукції 271

Кристина Машкова

Порівняльна характеристика методів виділення
за допомогою іонообмінної смоли Chelex® 100
та за допомогою набору PrepFiler™ Express Forensic DNA Extraction Kit
під час роботи з деградованими зразками бікального епітелію 274

Ксенія Микуця, Тетяна Коструб'як

Процесуальні фільтри призначення експертизи
та межі судової дискреції: обґрунтованість і розумні строки 278

Дар'я Милостива

Методичне забезпечення судово-експертної діяльності
на прикладі молекулярно-генетичної експертизи 281

Роман Мирон

Актуальні проблеми та суперечності
судово-експертної діяльності в сучасних умовах 284

Анатолій Міняйло, Надія Міняйло, Людмила Дмитренко

Забруднення атмосферного повітря,
викликане знищенням російської важкої техніки 286



Юлія Мірошніченко

Проблемні питання під час виконання земельно-технічних експертиз	289

Ганна Москаленко

Проблематика взаємодії судів та експертних установ під час призначення та проведення судових експертиз: строки розгляду клопотань експерта	291

Сергій Наumenко, Тетяна Бондаренко

Проблемні питання реалізації положень Закону України «Про судову експертизу» в експертній практиці	294

Сергій Наumenко, Олена Кумеда

До питання специфіки лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи щодо встановлення ознак розпалювання національної ворожнечі й ненависті на релігійному ґрунті	296

Сергій Наumenко, Ірина Савченко, Ольга Сидоренко

Злочинний вплив: до питання кримінально-правового тлумачення дефініції	299

Ольга Недашківська, Олександр Гунько

Судово-експертна діяльність в Україні: сучасні трансформації, виклики та напрями модернізації	302

Марія Нестерова

Роль судової експертизи в адміністративному судочинстві	305

Костянтин Нікулін, Ольга Брендель

Судово-експертне дослідження відео-, звукозаписів: особливості та обмеження	307

Борис Нурмагомедов, Ольга Черкашина, Аліна Андрус

Перспективи цифровізації експертного забезпечення правосуддя в Україні	310

Олександр Образов

Проблемні аспекти проведення судових експертиз та застосування висновків експертів у різних видах провадження	313

Мирослава Оверчук

Достатність, якість та достовірність вихідних даних — основа складання об'єктивного й обґрунтованого висновку експерта	315

Ірина Окуневич, Ганна Разумова

Роль судово-економічної експертизи у справах щодо нарахування та виплати заробітної плати	318

Валерій Ольхов, Станіслав Павлюк, Денис Крупа

Установлення причиново-наслідкового зв'язку між неналежним облаштуванням технічними засобами організації дорожнього руху ділянок доріг і настанням дорожньо-транспортної пригоди в умовах тривалої збройної агресії з боку рф	320

Владлен Павелко, Наталія Сапожник

Проблемні питання застосування спеціальних знань під час проведення судової інженерно-екологічної експертизи	323

Юлія Панкєєва

Судова експертиза в адміністративному судочинстві в сучасних умовах	325



Вікторія Панькулич

Особливості експертної діяльності у справах,
пов'язаних із холодною зброєю, в умовах воєнного стану 327

Ніна Певна

Роль судової експертизи в адміністративному судочинстві 329

Віталій Переяслов, Оксана Русанова

Судова лінгвістична експертиза образи військовослужбовців
у публічному цифровому просторі (у контексті застосування
ст. 435-1 Кримінального кодексу України) 331

Ірина Петрова, Ганна Спіцина

Висновок експерта як самостійний судовий доказ
в адміністративному судочинстві 334

Сергій Платовський

Історично правильний стан автомобіля
як проблема судово-мистецтвознавчої експертизи:
міжнародні підходи та критерії оцінки 337

Вікторія Пономаренко

Судова експертиза в адміністративних справах:
процесуально-правовий та доказовий аспекти 339

Надія Поплавська

Експертне забезпечення адміністративного судочинства в Україні
в умовах воєнного стану та цифрової трансформації 341

Марія Попович

Сучасний стан та перспективи розвитку
методичного забезпечення судово-експертної діяльності 344

Олександр Посашков

Судова експертиза в адміністративних справах 347

Ганна Прохорова, Дар'я Плехова

Роль експертно-грошового оцінювання земельної ділянки
у справах про стягнення завданої шкоди 350

Іван Пугач, Віталій Харченко, Інна Пугач

Проблема валідації та відтворюваності результатів
у судовій гірничотехнічній експертизі 353

Анатолій Пугачов, Валерій Супрун, Руслан Гусейнов

Нагальні питання застосування спеціальних знань
під час проведення судових пожежно-технічних експертиз
в адміністративних справах 356

Ігор Римар, Ганна Тулайдан

До проблеми методів детекції медіаконтенту,
створеного за допомогою генеративного штучного інтелекту,
під час проведення судової експертизи 360

Яніна Романенко, Марія Боброва

Механізм взаємодії суб'єктів розслідування та експертних установ:
проблеми синхронізації дій та обміну інформацією 364

Катерина Рубець

Методологічні та процесуальні детермінанти
застосування почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві 367

Олена Савіна, Вілена Здор

Сучасний стан судово-експертної діяльності в Україні:
організаційні виклики в адміністративному судочинстві 370



Олена Савчук

Практика ідентифікації виконавця підпису
в справах адміністративної юрисдикції:
проблеми та виклики 373

Олег Сидоренко

Окремі питання, що виникають під час визначення обсягів
будівельно-монтажних робіт 375

Наталія Сиротенко, Валентина Абросимова

Проблемні питання призначення комплексних експертиз 378

Сергій Ситник

Експертне забезпечення правосуддя
у справах адміністративної юрисдикції 380

Дмитро Сівальнев

Файлові системи, які підтримує USF Explorer Professional Recovery,
та порівняння його можливостей з X-Ways Forensics 382

Оксана Сівцова

Психоемоційні чинники судово-експертної діяльності
в умовах воєнного стану та їх вплив
на якість експертного забезпечення правосуддя 384

Олексій Сова

Інтеграція штучного інтелекту у судово-експертну діяльність:
перспективи, ризики та межі застосування в умовах сучасної війни 386

Іван Старенький

Оптимізація роботи з файлами resume.dat програмного забезпечення,
що працює за протоколом BitTorrent 388

Ярослав Столяров, Олександр Яценко

Деякі перспективи розвитку автотехнічної експертизи 392

Роман Сушко

Взаємодія судів, правоохоронних органів та експертних установ
у справах адміністративної юрисдикції 395

Лілія Тимощик, Сергій Бузина

Актуальні проблеми кадрового забезпечення
судово-експертної діяльності в Україні 397

Богдан Ткач

Електронні докази та їх дослідження 403

Тарас Ткачук

Роль судової експертизи у протидії фальсифікації
електронних доказів, створених за допомогою
систем штучного інтелекту 406

Євгеній Товстенко

Судова експертиза в адміністративних справах:
процесуальні особливості
та практичні аспекти 408

Любов Томішинець

Проведення судових експертиз щодо відповідності
технічної та проєктної документації
вимогам нормативних актів у сфері будівництва 411

Олена Усенко

Проблемні питання оцінки висновку експерта
в адміністративних справах 413



Владислав Федорченко, Андрій Фролов

Дослідження гальмової системи електромобілів
під час проведення автотехнічної експертизи
у справах про адміністративні правопорушення 416

Андрій Фролов, Владислав Федорченко

Особливості проведення огляду
місця дорожньо-транспортної події
в адміністративному провадженні 419

Єгор Халюзов

Витрати за проведення судової експертизи,
призначеної судом із власної ініціативи
в адміністративному судочинстві 421

Дмитро Хамула

До питання таврування пічних кахлів та міжнародні декларації
у сфері охорони фабричного маркування у XVIII—XIX століттях 424

Дмитро Хамула

Попереднє повідомлення про кахельне панно
заводу Броніслава Лісовського як нової пам'ятки
декоративно-прикладного мистецтва,
виявленої на території України 427

Любов Хилько

Експертне забезпечення правосуддя
у справах адміністративної юрисдикції 430

Любов Хилько

Проблемні питання взаємодії
та експертного забезпечення правосуддя
в адміністративній юрисдикції 432

Сергій Хомутенко

Дисциплінарна відповідальність судового експерта:
основні завдання та загрози незалежності експерта 434

Олексій Хомутенко, Сергій Козуб

Актуальні питання призначення
судових економічних експертиз
у провадженнях щодо порушень у сфері оподаткування 438

Михайло Целуйко, Олена Усенко

Проблемні питання призначення судових експертиз
в адміністративних справах 443

Юлія Циганюк

Судово-експертна діяльність в умовах воєнного стану:
теоретико-правові засади трансформації 446

Одарка Чабанюк, Наталія Лобода

Напрями проведення судово-економічної експертизи
із застосуванням електронних документів 448

Юрій Чечіль, Вікторія Біла

Питання проведення судової експертизи,
призначеної судом в адміністративному судочинстві 451

Сергій Чорний, Олександр Смирнов, Сергій Омельник

Судово-експертна ідентифікація об'єктів
за їх багатовимірними ознаками на підставі критерію
косинусної подібності та методів кластерного аналізу 454



Юлія Шаповал

Роль спеціальних знань у доказуванні
під час розгляду адміністративних справ
щодо незаконних звільнень суддів 457

Іван Шапченко

Судова правотворчість у правових традиціях
загального й континентального права: імплікації для України 459

Тарас Шевченко, Ніна Троцюк

Призначення експертизи електронних доказів
в адміністративному судочинстві України 462

Станіслав Шептуховський

Допустимість призначення експертизи
за власною ініціативою адміністративного суду 465

Олена Шишкарьова

Експертне забезпечення в адміністративному судочинстві:
від класичних підходів до цифрових технологій 468

Олександр Шмерего

Специфіка експертного забезпечення правосуддя у справах
про адміністративні правопорушення, учинені суб'єктами господарювання,
у разі неправомірного застосування адміністративно-господарських санкцій
за порушення вимог законодавства з питань пожежної
та техногенної безпеки 469

Юрій Шмидюк, Олександр Романюк

Оцінка висновку експерта з інженерно-транспортних досліджень
в адміністративному судочинстві: критерії допустимості,
належності та достовірності 472

Анна Штерндок, Анатолій Луданний, Оксана Бохонська

Межі компетенції експерта в галузі експертизи
з питань землеустрою під час визначення співвідношення
фактичного використання земельних ділянок
функціональному та цільовому призначенням 475

Наталія Щербакова, Тамара Дудник, Євгеній Щербаков

Судова практика призначення судових експертиз
апеляційними адміністративними судами 478

Юрій Ющенко

Актуальність судово-експертної діяльності
в умовах воєнного стану 481

Іван Яценко, Елла Сімакова-Єфремян

Можливості судово-ветеринарної експертизи
в адміністративному провадженні 484

Віктор Олійник

Процесуальні помилки у клопотаннях про призначення
судової експертизи в адміністративному судочинстві 487



***Шановні колеги, представники судово-експертних установ України,
суддівського корпусу, міжнародні партнери й учасники
Міжнародної науково-практичної конференції
«Актуальні питання експертного забезпечення правосуддя
у справах адміністративної юрисдикції:
сучасний стан та перспективи розвитку»!***

Від імені Міністерства юстиції України та себе особисто вітаю учасників, гостей та організаторів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку».

Зважаючи на саму сутність адміністративного провадження, експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції — це передова захисту інтересів держави та прав людини у відносинах з державою. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення роль експертного забезпечення в адміністративних справах набуває все більшої ваги.

Для мене честь відкрити цей важливий для судово-експертної спільноти та судової влади України науково-практичний захід. Ця конференція — це не просто обмін думками, а пошук «дорожньої мапи» для підвищення якості правосуддя у сфері адміністративного судочинства.

Сьогодні, коли перед суспільством і наукою щодня постають нові виклики, забезпечення доступу до об'єктивного, оперативного та якісного правосуддя є одним із пріоритетів державної політики України. Ми продовжуємо діалог із судовою системою, науковцями й експертами, підтримуємо ініціативи, спрямовані на спільні розробки дієвих рішень і підвищення стандартів експертної діяльності: удосконалення нормативно-правової бази, розвиток інфраструктури, цифровізацію процесів, адаптацію підходів до вимог міжнародного права, що особливо важливо для вирішення справ, які потрапляють до Європейського суду з прав людини, і створення умов для систематичного підвищення кваліфікації фахівців. Взаємодію Міністерства юстиції України, Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України й адміністративних судів зараз найактивніше втілено в таких аспектах, як якість доказової бази та мінімізація суб'єктивізму; застосування наявних методик та розроблення нових для впровадження під час проведення на високому професійному рівні неупереджених експертних досліджень; розгляд справ щодо відшкодування збитків, завданих російською агресією, екологічних злочинів і складних економічних спорів; оперативність розгляду адміністративних справ загалом тощо.

Упевнений, що результати Міжнародної науково-практичної конференції, організованої Національним науковим центром «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Науково-практичним хабом «Верховенство права» і Дніпропетровським окружним адміністративним судом за сприяння Міністерства юстиції України, стануть запорукою невпинного розвитку судової експертизи в Україні та за її межами.

Бажаю всім плідної роботи, практичних результатів, які сприятимуть утіленню нових законодавчих ініціатив і методичних рекомендацій, підвищенню якості правосуддя в адміністративній юрисдикції.

Дякую за вашу відданість спільній справі.

Слава Україні!

*Заступник Міністра юстиції України
з питань виконавчої служби, доктор філософії в галузі права
Андрій Гайченко*

***Dear colleagues, representatives of Ukraine's forensic science institutions
and the judiciary, international partners and participants
of International Scientific and Practical Conference
"Current Issues of Expert Support for Justice in Administrative Jurisdiction Cases:
Current State and Development Prospects"!***

On behalf of the Ministry of Justice of Ukraine and on my own behalf, I welcome the participants, guests and organizers of International Scientific and Practical Conference "Current Issues of Expert Support for Justice in Administrative Jurisdiction Cases: Current State and Development Prospects".

Given the nature of administrative proceedings, expert support for justice in administrative jurisdiction cases is the frontline of defending state interests and human rights in interactions with the State. The role of expert support in administrative cases is steadily gaining significance under martial law and post-war reconstruction.

It is my great pleasure to welcome you all to the opening of this significant scientific and practical event for Ukraine's forensic community and judiciary. This Conference is not just an exchange of ideas; it is also an attempt to find a "road map" outlining ways to improve administrative justice quality.

In today's world, where society and science are confronted with new challenges on a daily basis, ensuring access to objective, timely and high-quality justice is one of the key priorities of Ukraine's state policy. We are continuing our dialogue with the judicial system, researchers, and experts. We are also supporting initiatives aimed at developing effective solutions and raising expert activity standards. Key among these initiatives are improving the regulatory framework, developing infrastructure, digitising processes, adapting approaches to the requirements of international law, which is of paramount importance for cases addressed by the European Court of Human Rights, and facilitating systematic professional growth and upskilling for our experts. The collaboration between the Ministry of Justice of Ukraine, National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine and administrative courts is currently focuses primarily on enhancing the quality of evidence and minimizing subjectivity. It also aims to apply and develop methodologies for impartial, high-level expert studies. This work is crucial not only for addressing cases of Russian aggression, environmental crimes, and economic disputes, but also for fundamentally enhancing the overall efficiency of administrative proceedings, etc.

I am firmly convinced that that results of International Scientific and Practical Conference organised by National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, the Scientific and Practical Hub "Rule of Law" and the Dnipropetrovsk District Administrative Court, with the assistance of the Ministry of Justice of Ukraine, will drive the ongoing advancement of forensic science, both in Ukraine and on the international stage.

I wish everyone productive work and practical results that will contribute to implementing new legislative initiatives and methodological guidelines, and to enhancing the quality of justice in administrative jurisdiction.

Thank you for your dedication to our shared mission.

Glory to Ukraine!

Andrii Haichenko,
*Deputy Minister of Justice of Ukraine
for the Enforcement Service,
PhD in Law*



Шановні колеги, партнери та гості Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку»!

Розпочинає роботу Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку».

Науковий захід підготовлений і проводиться за сприяння Міністерства юстиції України у спільній плідній співпраці Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України з Науково-практичним хабом «Верховенство права» і Дніпропетровським окружним адміністративним судом та об'єднує представників судової системи, науковців, експертів, працівників органів державної влади й міжнародних партнерів.

Тема конференції надзвичайно актуальна в сучасних умовах експертного забезпечення правосуддя. Адміністративні справи — це справи, де громадянин або бізнес веде діалог з державою, де потрібен висококваліфікований висновок експерта, швидке та надійне опрацювання цифрових доказів і комплексний науковий підхід. Ціна помилки є надзвичайно високою. Експерт дає суду той інструментарій, без якого істина в технічно складних справах залишалася б недосяжною. Саме тому роль судового експерта в таких справах неможливо переоцінити.

Команда Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, незважаючи на обстріли, демонструє незламність і відданість справі задля забезпечення правосуддя України незалежною та кваліфікованою експертизою. Ми поєднуємо передовий науковий підхід з практичними стандартами з метою проведення якісних, незалежних і прозорих експертних досліджень. Наші висновки стають міцним підґрунтям для правосуддя як на національному, так і на міжнародному рівні. Для Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України участь в адміністративному провадженні — це не просто виконання процесуальної дії: це висока відповідальність за формування якісної та об'єктивної доказової бази. Ми розуміємо, що за кожним висновком стоять складні спори: земельні питання, податкові конфлікти, екологічні виклики чи справи у сфері інтелектуальної власності. Експерти Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України щодня працюють над тим, щоб перетворити складні технічні й економічні дані на зрозумілі, юридично вагомі аргументи.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України працює над методиками експертних досліджень, методичними рекомендаціями, підвищенням кваліфікації експертів, упровадженням сучасних технологій і стандартизацією процедур. Ми переконані, що саме завдяки співпраці можна досягти сталого результату, ми відкриті до діалогу, готові ділитися напрацюваннями й навчатися в колег.

Саме цей захід має стати майданчиком для обміну досвідом, обговорення актуальних проблем, удосконалення наших знань і навичок. Це можливість разом віднайти відповіді на нагальні питання та шляхи розв'язання проблем.

Я переконана, що робота сьогодні буде плідною та конструктивною. Бажаю всім учасникам цікавих дискусій, нових знайомств і продуктивного обміну думками!

Нехай цей захід сприяє підвищенню ефективності експертних досліджень і довіри до експертного забезпечення в адміністративному судочинстві, а також стане черговим кроком до зміцнення авторитету судової експертизи в Україні!

Бажаю якнайшвидшого Миру в Україні! Слава Україні!

Директор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук
Анастасія Купріянова

***Dear colleagues, partners and guests of International Scientific and Practical Conference
“Current Issues of Expert Support for Justice in Administrative Jurisdiction Cases:
Current State and Development Prospects”!***

International Scientific and Practical Conference “Current Issues of Expert Support for Justice in Administrative Jurisdiction Cases: Current State and Development Prospects” hereby commences.

The scientific event was prepared and supported by the Ministry of Justice of Ukraine in close coordination with National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, the Scientific and Practical Hub “Rule of Law” and the Dnipropetrovsk District Administrative Court. The Conference brings together judges, researchers, government officials, along with experts and international partners.

The Conference topic is highly relevant in the current landscape of expert support for justice. Administrative cases involve citizens or businesses engaging with the State. Such cases require authoritative expert opinions, rapid and reliable processing of digital evidence, and an integrated scientific approach. The potential for error carries significant liability. Experts provide a court with tools essential for uncovering the truth in technically complex cases. Therefore, the significance of a forensic expert in these cases can hardly be exaggerated.

In spite of continued bombardment, the team of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine demonstrates remarkable resilience and unwavering commitment to ensuring justice in Ukraine through independent and qualified expert examinations. We integrate cutting-edge science with rigorous practical standards to deliver expert research defined by high quality, impartiality and transparency. Our opinions provide a solid foundation for supporting justice at both national and international levels. For National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, it is more than just the performance of a procedural act: it entails a high degree of responsibility for providing a high-quality and objective evidentiary basis. We truly believe that every expert opinion is subject to rigorous scrutiny and dispute: land issues, tax conflicts, environmental challenges or intellectual property cases. Experts at National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine work daily so that complex technical and economic data are transformed into cohesive, legally sound arguments.

National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine specializes in conducting expert studies, compiling methodological guidelines, and cultivating expert proficiency. The Center is dedicated to implementing modern technologies and advancing the standardization of forensic procedures. From our perspective, only through cooperation can we achieve definitive results. We are open to dialogue and eager to contribute our extensive experience to the global community, while also looking forward to learning from our colleagues.

This event should be a hub for professional knowledge-sharing, discussing current issues and expanding our knowledge and skills. This is an opportunity to address pressing issues and identify collaborative solutions.

I trust that today’s Conference will be productive and inspiring. I wish everyone engaging dialogue, meaningful new professional ties, and a truly rewarding exchange of insights!

May the findings and outcomes of this event further refine the efficacy of forensic research and reinforce trust in expert support within administrative proceedings. May it be another step towards consolidating the authority of forensic science in Ukraine!

I wish for a swift victory and a just peace for Ukraine! Glory to Ukraine!

Anastasiia Kupriianova,
*Director of National Scientific Center
«Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»
of the Ministry of Justice of Ukraine, Candidate of Legal Sciences*



Шановні учасники Міжнародної конференції!

Важливість цієї події в професійному та науковому середовищах зумовлено її актуальністю та своєчасністю для науковців і практиків.

Процес взаємодії науки та практики є безперервним і взаємопов'язаним. Практики ставлять перед науковцями нові завдання, а науковці знаходять шляхи їх вирішення. Особливої ваги така взаємодія набула в умовах сьогодення, коли Україна стримує військову агресію рф.

Воєнний стан зумовлює виникнення в державі правовідносин, яких не існувало в мирний час, зокрема між державою та особою.

Переконали, що проведення Міжнародної науково-практичної конференції з питань експертного забезпечення правосуддя в адміністративній юрисдикції є вкрай необхідною та важливою подією як для науковців, так і для професійних правників.

Перелік визначених проблемних питань і залучених фахівців є запорукою ґрунтовних дискусій та практично цінних висновків.

Особливістю діяльності адміністративних судів є розгляд публічно-правових спорів, у яких судові рішення безпосередньо впливають на права та свободи людини, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, фінансову стабільність держави та публічні інтереси суспільства. У таких справах судова експертиза відіграє ключову роль як засіб доказування.

Саме тому питання призначення експертизи, строків її проведення, меж суддівського розсуду, а також оцінки висновку експерта в адміністративному судочинстві не є абстрактними процесуальними категоріями. Це — складова кропіткої щоденної судової практики.

Ми маємо усвідомлювати, що якісне експертне забезпечення посилює аргументованість судових рішень і підвищує рівень довіри до правосуддя.

Водночас сучасні реалії ставлять перед судами й експертною спільнотою нові виклики, які в умовах воєнного стану набувають особливої складності. З'являються нові типи спорів, нові докази, нові обставини, що потребують використання спеціальних знань, зокрема, у сфері електронних доказів, фінансових розрахунків, а також оцінки шкоди, завданої війною.

У таких умовах професійний діалог між судами, експертними установами та науковою спільнотою стає не просто бажаним, а об'єктивно необхідним.

Дніпропетровський окружний адміністративний суд у 2025 році ініціював створення першого в Україні Науково-практичного хабу «Верховенство права».

Для нас це не формальний майданчик, а простір живого професійного спілкування — місце, де судова практика зустрічається з наукою, де складні питання не оминають, а відкрито й фахово обговорюють.

У межах діяльності Хабу ми системно працюємо над:

- аналізом судової практики;
- проблемами призначення та застосування експертних висновків;
- процесуальними питаннями діяльності експерта;
- обговоренням методологічних підходів;
- пошуком рішень, корисних як для суддів і експертів, так і для молодого покоління юристів та експертів.

Саме тому участь Дніпропетровського окружного адміністративного суду в організації цієї Міжнародної конференції є для нас важливим кроком у розвитку та поглибленні науково-практичної діяльності з метою вдосконалення адміністративного судочинства в Україні.

Надзвичайно цінною є співпраця з Національним науковим центром «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Окремо хочу відзначити керівництво Центру, чий ініціатива, енергія та відкритість до міжінституційної співпраці забезпечили проведення цієї конференції як живого професійного майданчика для фахового обміну думками, досвідом та ідеями. Такий підхід є прикладом



сучасного бачення ролі експертної установи в розвитку правосуддя та правової держави загалом.

Поєднання практичного досвіду судів, науково-практичного потенціалу експертної установи та дискусійної платформи Хабу «Верховенство права» створює унікальні можливості для вироблення спільних підходів і розвитку правозастосовної практики.

Сьогодні наш захід об'єднав провідних суддів адміністративної юрисдикції, авторитетних науковців і висококваліфікованих судових експертів, чиї професійний досвід та глибина знань створюють підґрунтя для справді змістовних, принципових і фахових дискусій. Саме такий склад учасників дає змогу не лише окреслити проблемні аспекти експертного забезпечення правосуддя, а й напрацювати практично орієнтовані рішення, актуальні для щоденної судової діяльності.

Я переконаний, що результатом цієї Міжнародної конференції мають стати не лише наукові доповіді й оприлюднення тез, а й конкретні ідеї, пропозиції, рекомендації, практичні висновки та визначення напрямів подальшого розвитку експертного забезпечення адміністративного судочинства.

Ми всі працюємо заради спільної мети — забезпечення справедливого й ефективного захисту прав людини.

Бажаю всім учасникам змістовних дискусій, плідного професійного обміну досвідом і нових ідей!

*Голова Дніпропетровського окружного адміністративного суду,
доктор юридичних наук
Володимир Горбалінський*



Dear participants of the International Scientific Conference!

Importance of this event in the professional and scientific environment is due to its relevance and timeliness for scientists and practitioners.

Procedure of interaction between science and practice is continuous and interconnected. Practitioners set new tasks for scientists, and scientists find ways to solve them. Such interaction has acquired particular importance in today's conditions, when Ukraine is restraining the military aggression of the Russian federation.

Martial law causes the emergence of legal relations in the state that did not exist in peacetime, in particular between the state and the person.

I am convinced that holding of the International Scientific and Practical Conference on forensic science support to justice in Administrative Jurisdiction is an extremely necessary and important event for both scientists and professional lawyers.

The list of identified problematic issues and involved specialists is the key to thorough discussions and practically valuable conclusions.

Peculiarity of the activities of administrative courts is the consideration of public law disputes in which court decisions directly affect human rights and freedoms, the activities of state authorities and local self-government, the financial stability of the state and the public interests of society. In such cases, forensic science plays a key role as a means of proof.

Thereby the issues of the appointment of the examination, the terms of its conduct, the limits of judicial discretion, as well as the assessment of the expert's opinion in administrative proceedings are not abstract procedural categories. This is part of a painstaking daily judicial practice.

We should be aware that high-quality expert support strengthens the reasonableness of court decisions and increases the level of confidence in justice.

At the same time, modern realities pose new challenges to the courts and the expert community, which become particularly difficult under martial law. There are new types of disputes, new evidence, new circumstances that require specific expertise, in particular, in the field of electronic evidence, financial calculations, as well as assessing the damage caused by the war.

In such conditions, a professional dialog between courts, expert institutions and the scientific community becomes not just desirable, but objectively necessary.

In 2025, the Dnipropetrovsk District Administrative Court initiated the creation of the first Scientific and Practical Hub *Rule of Law* in Ukraine.

For us, this is not a formal platform, but a space for live professional communication, a place where judicial practice meets science, where complex issues are not bypassed, but openly and professionally discussed.

As part of the Hub activities, we are systematically working on:

- analysis of judicial practice;
- problems of appointment and application of expert opinions;
- procedural issues of forensic expert activities;
- discussion of methodological approaches;
- finding solutions that are useful for both judges and forensic experts, as well as for the younger generation of lawyers and forensic experts.

Thereby why participation of the Dnipropetrovsk District Administrative Court in the organization of this International Conference is an important step for us in the development and deepening of scientific and practical activities in order to improve administrative proceedings in Ukraine.

Cooperation with National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» is extremely valuable.

I would like to note the leadership of the Center, whose initiative, energy and openness to inter-institutional cooperation ensured the holding of this conference as a living professional platform for professional exchange of views, experiences and ideas. This approach is an example of



a modern vision of the role of an expert institution in development of justice and the rule of law in general.

The combination of the practical experience of the courts, the scientific and practical potential of the expert institution and the discussion platform of the Rule of Law Hub creates unique opportunities for developing common approaches and developing law enforcement practice.

Currently, our event brought together leading judges of administrative jurisdiction, reputable scholars and highly qualified forensic experts, whose professional experience and depth of knowledge create the basis for truly meaningful, principled and professional discussions. It is this composition of participants that makes it possible not only to outline the problematic aspects of expert support for justice, but also to develop practically oriented solutions that are relevant to daily judicial activity.

I am convinced that the result of this International Conference should be not only scientific reports and publication of abstracts, but also specific ideas, proposals, recommendations, practical conclusions and determination of directions for further development of expert support of administrative proceedings.

We all work for the common goal of ensuring fair and effective protection of human rights.

I wish all participants meaningful discussions, fruitful professional exchange of experience and new ideas!

Volodymyr Horbalinskyi,
Head of the Dnipropetrovsk District Administrative Court,
Doctor of Science of Law



Шановні учасники Міжнародної конференції!

***Шановні колеги, судді, науковці, експерти,
представники органів державної влади!***

Радий вітати вас на Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій питанням експертного забезпечення правосуддя в адміністративному судочинстві. Проведення заходу такого високого рівня є знаковим етапом у розбудові фахового діалогу між адміністративними судами й інститутом судової експертизи в Україні.

Програма Міжнародної конференції охоплює питання, що мають критичне значення для здійснення адміністративного судочинства. Особливості публічно правових спорів полягають у захисті особи від свавілля суб'єкта владних повноважень, що безпосередньо пов'язано з фінансовою безпекою держави та стабільністю правової системи. У таких умовах висновок експерта трансформується з формального джерела доказів у визначальний чинник вирішення судової справи по суті.

Уважаю за необхідне підкреслити, що апеляційний перегляд рішення суду першої інстанції — це не лише контроль правозастосування, а й гарантія повноти встановлення істини і захисту порушених прав та інтересів. На практиці ми зустрічаємося із ситуаціями, коли саме в апеляційному суді виникає необхідність ініціювати проведення експертизи. Це зумовлено потребою розв'язати суперечності між наявними висновками у рішенні суду першої інстанції або призначити додаткові дослідження у зв'язку з новими фактичними обставинами.

Процедурні особливості призначення експертиз, дотримання термінів їх виконання та методологічна обґрунтованість результатів не є суто теоретичними питаннями. Це щоденний інструментарій, від якості якого залежать стабільність, повнота і структурованість судового рішення.

Виклики воєнного часу лише загострили потребу в інтелектуальній кооперації.

Висловлюю вдячність нашим партнерам з Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Наша синергія сприяє поєднанню суворого й нормативно вивіреного адміністративного судового процесу з передовими науковими розробками судових експертиз.

Переконалий, що результатом нашої роботи стануть не лише теоретичні обговорення проблематики, а й реальні практичні рекомендації — як підґрунтя для оновленої доктрини експертного забезпечення адміністративної юстиції.

Бажаю всім присутнім плідного інтелектуального пошуку, гострих дискусій і професійного натхнення!

*Голова Третього апеляційного адміністративного суду,
доктор філософії в галузі права
Анатолій Коршун*



Dear participants of the International Scientific Conference!

***Dear colleagues, judges, scientists, forensic experts,
representatives of public authorities!***

I am glad to welcome you to the International Scientific and Practical Conference devoted to the issues of expert support of justice in administrative proceedings. Holding an event of such a high level is a landmark stage in the development of a professional dialog between administrative courts and the Institute of Forensic Examination in Ukraine.

The program of International Conference covers issues of critical importance for implementation of administrative proceedings. The peculiarities of public legal disputes are to protect the person from the arbitrariness of the subject of power, which is directly related to the financial security of the state and the stability of the legal system. In such conditions, the expert's conclusion is transformed from a formal source of evidence into a determining factor in resolving the court case on the merits.

I consider it necessary to emphasize that appellate review of the decision of the court of first instance is not only a control of law enforcement, but also a guarantee of the completeness of establishing the truth and protecting the violated rights and interests. In practice, we meet situations when it is in the court of appeal that there is a need to initiate an examination. This is due to the need to resolve the contradictions between the existing conclusions in the decision of the court of first instance or to order additional researches in connection with the new factual circumstances.

Procedural specifics of appointment of forensic examinations, compliance with the deadlines for their implementation and methodological validity of the results are not purely theoretical issues. This is a daily toolkit, the quality of which determines the stability, completeness and structure of the court decision.

Wartime challenges have only exacerbated the need for intellectual cooperation.

I express my gratitude to our partners from National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute». Our synergy contributes to the combination of strict and normatively verified administrative litigation with advanced scientific developments of forensic examinations.

I am convinced that the result of our work will be not only theoretical discussions of the issues, but also real practical recommendations, as the basis for the updated doctrine of forensic expert support of administrative justice.

I wish all those present fruitful intellectual search, heated discussions and professional inspiration!

Anatolii Korshun,

*Chairman of Third Administrative Court of Appeal,
PhD in Law*



*Добрий день, шановні колеги,
шановні учасники конференції!*

Як представник апеляційного адміністративного суду передусім хочу подякувати організаторам конференції, учасникам і гостям та зазначити, що роль апеляційних судів в адміністративному судочинстві є визначальною для забезпечення законності й обґрунтованості судових рішень, а також для формування єдиних підходів до застосування норм матеріального та процесуального права.

В адміністративному процесі, де оскаржуються рішення і дії державних органів, вага доказу є критичною. Саме експерт має спеціальні знання, саме його праця є тим об'єктивним фундаментом, який дає змогу суду ухвалити справедливі рішення в найскладніших спорах.

На тлі тривалої збройної агресії в межах Другого апеляційного округу зростає кількість судових спорів, що стосуються містобудування та використання землі. Зокрема, збільшилася частка справ щодо архітектури, будівництва, земельних відносин тощо.

В адміністративному процесі суд не має спеціальних технічних знань, тому висновок експерта стає фактичним фундаментом судового рішення.

Судова експертиза в таких справах — це єдиний дієвий інструмент спростування актів державних органів.

У цьому контексті особливого значення набуває правильна оцінка судом апеляційної інстанції висновків експертів, які нерідко є ключовими доказами у справах адміністративної юрисдикції.

Саме на стадії апеляційного перегляду виникають складні практичні питання щодо допустимості й належності висновків експертів, меж повторного дослідження доказів, можливості призначення додаткової або повторної експертизи, а також усунення процесуальних порушень, яких припустився суд першої інстанції під час призначення або оцінки експертизи.

Проведення цієї конференції створює фаховий простір для обміну досвідом між суддями, науковцями й експертами, обговорення актуальної судової практики, а також напрацювання узгоджених підходів до використання спеціальних знань у межах апеляційного провадження.

Переконаний, що результати сьогоднішньої роботи сприятимуть підвищенню якості апеляційного перегляду й ефективному захисту прав, свобод і законних інтересів учасників адміністративних правовідносин. Дякую за увагу та бажаю всім учасникам цікавої дискусії, плідної співпраці й успіхів у нашій спільній справі!

*Голова Другого апеляційного адміністративного суду,
доктор філософії в галузі права
Армен Бегунц*

*Dear colleagues,
dear conference participants!*

As a representative of the Administrative Court of Appeal, I wish to extend my deepest appreciation to the conference organisers, participants and guests. It is important to note that the role of courts of appeal in administrative proceedings is paramount for ensuring the lawfulness and validity of court decisions, as well as for developing uniform approaches to applying the rules of substantive and procedural law.

In administrative proceedings, where decisions and actions of government authorities are challenged, the weight of evidence is crucial. The diligent work of a forensic expert, as well as his/her specific expertise, provides the objective basis enabling the court to reach a fair decision in the most intricate disputes.

Amidst the prevailing conditions of ongoing armed aggression, the Second Appeal District is seeing a steady rise in disputes involving urban planning and land use. Specifically, there has been an increase in the share of cases concerning architecture, construction, land relations, etc.

The court lacks specific technical expertise in the administrative process. Thus, the expert's opinion becomes the factual bedrock of the court's decision.

In such cases, forensic examination is the only effective tool for annulling acts of government authorities.

In this regard, it is particularly important for the court of appeal to correctly assess expert opinions, which are often pivotal evidence in administrative jurisdiction cases.

At the appeal review stage, complex practical challenges arise regarding the admissibility and relevance of expert opinions, limits of evidence re-evaluation, the possibility of ordering additional expert examination or re-examination. Furthermore, remedying procedural violations committed by the court of first instance when ordering or evaluating expert examinations is considered.

This Conference brings together judges, researchers and forensic experts, providing a platform for them to exchange experiences, discuss recent case law and develop coordinated approaches to the application of specific expertise in appeal proceedings.

I am convinced that outcomes of today's Conference will contribute to enhancing the quality of appeal and to robustly safeguarding the rights, freedoms and legitimate interests of participants in administrative legal relations. Thank you for your attention. I wish all participants insightful discussions, productive collaboration and success in our joint endeavor!

Armen Behunts,
*Head of the Second Administrative Court of Appeal,
PhD in Law*



The Significance and Importance of the Chain of Evidence in Forensic Investigations

Aleksandar Ivanović

Full professor, Mediterranean University Montenegro, Montenegro,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8186-0883>, e-mail: ialeksandar@t-com.me

Nataliia Filipenko

Doctor of Law, Professor, Professor at the Law Department of National Aerospace University
“Kharkiv Aviation Institute” NAU “KhAI”, Kharkiv, Ukraine,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>, e-mail: n.filipenko@khai.edu

The chain of custody is one of the fundamental elements of modern forensic and criminal investigations. Its main purpose is to ensure the integrity, authenticity and legal validity of material evidence from the moment of its discovery until the final court decision. The paper will analyze the concept and function of the chain of evidence, its importance in forensic practice, as well as the consequences of inadequate management of the chain of evidence on the outcome of court proceedings. Special emphasis was placed on the role of the chain of evidence in protecting human rights and strengthening trust in the judicial system.

Keywords: chain of evidence; forensics; criminal investigation; integrity of evidence.

Значення та важливість ланцюжка зберігання доказів у судово-експертних дослідженнях

Александр Иванович, Наталія Філіпенко

Сьогодні ланцюжок зберігання доказів є одним з невід’ємних елементів судово-експертних досліджень і кримінальних розслідувань. Його основною метою є забезпечення цілісності, автентичності та юридичної сили речових доказів з моменту їх виявлення до остаточного рішення суду. Проаналізовано поняття та функції ланцюжка зберігання доказів, його значення в судово-експертній практиці, а також окреслено, які наслідки має неналежне поводження з ланцюжком зберігання доказів для результатів судового розгляду. Підкреслено роль ланцюжка зберігання доказів у захисті прав людини та зміцненні довіри до судової системи.

Ключові слова: ланцюжок зберігання доказів; криміналістика; кримінальне розслідування; цілісність доказів.

Concept and elements of chain of evidence

Modern judicial procedure does not raise the question of how some evidence was produced, but how was it obtained? In order for the forensic evidence to be accepted by the court, the submitter of the evidence (most often the competent prosecutor or the forensic laboratory that examined the evidence) must prove that the “evidence chain” of the handling of the evidence itself was intact all the time. “Chain of evidence” or “Chain of custody” implies that the evidence (material trace) was handled in such a way that at any moment it can be determined who handled the evidence, when and in what way. The inviolability of the “Chain of Evidence” is ensured by documenting all actions and persons who were in possession of the relevant material evidence in those proceedings. It would be useful to

show an example of handling evidential material in the Forensic Center of Montenegro, which is presented as a document in the following figure (see the next page).

Using the figure in question, that is, the written document in question, the handling of forensic evidence can be seen as follows: In part of figure 1.1, the applicant for expert testimony, the number and date of the request in question are documented. Part 1.2 refers to the description of the event (the name of the injured suspect, the type of event and the date when the event occurred). In part 1.3, by describing the material trace (forensic evidence) that was submitted for expert examination, its originality is ensured and its integrity is preserved. In part 1.4, the handover of the material trace is documented with the exact date, which action unequivocally determines the collection of the

1.1	Podnosilac:	Broj zahtjeva	Datum zahtjeva
1.2	Opis događaja (oštećeni/osumnjiceni, vrsta djela/događaja, mjesto i datum)		
1.3	Kratak opis primljenog dokaznog materijala:		
1.4	Primopredaja uzoraka:		
	Predao:	Preuzeo:	Datum:
1.5	Vrsta ispitivanja/vještačenja		
	DAK	GSR	
	DNA	HEM	
	BAL	PEH	
	MEH	VID	
	GRAF	OPR	
1.6	Distribucija dokaznog materijala u Forenzičkom centru		
	Opis tragova:		
	Predao:	Preuzeo:	Datum:
1.7	Povraćaj tragova sa vještačenja		
	Opis uzoraka:		
	Predao:	Preuzeo:	Datum:
1.8	Povraćaj tragova podnosiocu zahtjeva/naredbe		
	Opis uzoraka:		
	Predao:	Preuzeo:	Datum:
1.9	Omot (spisa) predmeta		
	Predao:	Preuzeo:	Datum:
1.10	Sadržaj Omota (spisa) predmeta		
	Izveštaj o analizi/ispitivanju	Spektri	
	Izveštaj o vještačenju		
	Fotodokumentacija		
	Zahtjev		
	Naredba		
	Preispitivanje, radni nalog		
	Radni list		
1.11	Primopredaja Omota (spisa) predmeta za potrebe sudskog postupka		
	Predao:	Preuzeo:	Datum:
1.12	Napomena:		

Fig. Presentation of the handling of material traces (forensic evidence) in the forensic laboratory

material trace with confirmation that the trace is what is claimed in the request for examination. Part of figure 1.5 refers to which laboratory took over the subject trace for examination (DAK is the designation for the DNA laboratory, and so on). Part of figure 1.6 refers to the distribution of the material trace within the forensic laboratory itself (and most often it is material traces of this nature), for example and include

DNA expert examination and then ballistics examination. In this segment, it is of great importance to describe in detail the condition of the trace during handover (whether the trace itself has been changed in any way after one type of expert examination) from one laboratory to another. Part of figure 1.7 refers to the return of the material trace after the completion of the expert examination to the reception-dis-



patch part of the Forensic Center. How is the completeness and immutability of the material trace in question documented. Part 1.8 refers to the return of the material trace to the applicant himself (the competent prosecutor's office and/or the police department), by which the applicant is convinced in a documented manner that the material trace he submitted for expert examination is identical to the trace that is returned to him together with the Expert Report. If the material trace, when returned to the applicant, does not match (a small part and/or completely) with the trace that was submitted for expert examination, in this part of the figure, a documented explanation is given as to why this happened (for example, part of the trace was used for analysis and the like...). Parts of the figure from 1.9 to 1.12 refer to the hand-over of written documents that are part of the expert examination itself (Expert report, photo documentation, Order for expert examination and a copy of the document itself on the receipt and handing over of material evidence).

The "Chain of Evidence" method described in this way is part of the documentation which, among other things, implies the accreditation of a forensic laboratory according to the international standard ISO 17025, which has been determined by ENFSI (European Network of Forensic Science Institutions) as a standard for the work of forensic laboratories in the European Union countries and countries that intend to become such. The mentioned method shows the right way to establish and apply the "Chain of Evidence" in practice. However, non-compliance with this way of working could result in the following irregularities: loss of evidentiary value of material, compromising of the entire investigation, acquittals due to procedural errors, violation of public trust in the judicial system and others.

Conclusion

The chain of evidence is the basic pillar of forensic investigations and criminal proceedings. Its proper application ensures the connection between scientific analysis and legal procedure, which enables legal and fair judicial decisions to be made. Therefore, continuous education and strict application of chain of evidence procedures are imposed as an imperative of the modern judicial system.

References

1. Anderson T., Schum D., and Twining W. *Analysis of Evidence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.
2. Evans C. *Criminal Justice: Evidence*. New York : Infobase Publishing, 2010.
3. Gould J. *The Innocence Commission: Preventing Wrongful Convictions and Restoring the Criminal Justice System*. New York – London : New York University Press, 2008.
4. International Union of Pure Applied Chemistry, "Glossary of Terms Relatings to Pesticides," Accessed June 2, 2005. URL: <http://www.iupac.org/reports/1996/6805holland/g1.html#g1pchain> (date accessed: 01.02.2026).
5. Keatley K. L. A review of US EPA and FDA requirements for electronic records, electronic signatures, and electronic submissions. *Quality Assurance*. 1999. Vol. 7. No. 2. Pp. 77–89.
6. Venkatesan M. and Grauer Z. Leveraging Radio Frequency Identification (RFID) technology to improve laboratory information management. *American Laboratory*. 2004. Pp. 11–14.
7. U. S. Food and Drug Administration. *Federal Register*. 1997. Vol. 68. No. 37. Pp. 8775–8776.
8. Vermont Department of Environmental Conservation's Environmental Laboratory, "Section 7: Sample Management and Chain of Custody Procedures," Accessed July 30, 2005. URL: <http://www.anr.state.vt.us/dec/lab/htm/qualitycontrol.htm> (date accessed: 01.02.2026).

Оцінка висновку експерта в адміністративному судочинстві

В'ячеслав Абрамов

судовий експерт, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: tony1998abrams@gmail.com

Розкрито роль суду в оцінюванні висновку експерта в адміністративному судочинстві. Окреслено критерії допустимості, належності й достовірності, а також повноваження суду щодо перевірки експертних доказів.

Ключові слова: суд; експерт; докази.

Evaluation of the Appointment of an Expert in Administrative Justice

Viacheslav Abramov

The role of the court in evaluating an expert opinion in administrative proceedings is examined. The criteria of admissibility, relevance and reliability, as well as the court's powers to review expert evidence, are outlined.

Keywords: court; expert; evidence.

Загальні засади оцінки висновку експерта в адміністративному судочинстві. Висновок експерта в адміністративному судочинстві України є одним із процесуальних доказів, що застосовується судом для з'ясування обставин справи, які потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла. Відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*), суд оцінює кожен доказ, зокрема й висновок експерта, за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні всіх обставин справи [1].

Особливість адміністративного судочинства полягає в тому, що суд не пов'язаний жодним доказом наперед і не надає жодному з них наперед установленій сили. Отже, висновок експерта не має для суду обов'язкового характеру, а підлягає критичній оцінці поряд з іншими доказами, незалежно від статусу експерта або «авторитетності» експертної установи [1].

Допустимість висновку експерта означає його відповідність вимогам процесуального закону щодо форми, порядку отримання та суб'єкта проведення експертного дослідження. Згідно з *КАС України* експертиза може бути призначена судом або проведена на замовлення учасника справи, але за умови дотримання визначених законом процедур [1].

Ключовим критерієм допустимості є належна процесуальна форма отримання вис-



новку експерта. Порушення порядку призначення експертизи, відсутність ухвали суду (у випадках, коли вона є обов'язковою) або залучення експерта з порушенням вимог законодавства може призвести до визнання такого висновку недопустимим доказом.

Важливе значення має також відповідність експерта вимогам Закону України «Про судову експертизу», зокрема наявність відповідної кваліфікації, спеціальних знань та, у визначених законом випадках, атестації [2]. Висновок, складений особою, яка не має належного статусу експерта або вийшла за межі своєї спеціалізації, не може бути визнаний допустимим доказом.

Належність висновку експерта визначається його здатністю підтверджувати або спростовувати обставини, які належать до



предмета доказування у конкретній адміністративній справі. Відповідно до КАС України, доказ є належним, якщо він стосується обставин, що мають значення для правильного вирішення спору [1].

Висновок експерта визнається належним лише за умови, що поставлені перед експертом питання мають юридичне значення та безпосередньо пов'язані з предметом спору. Недопустимим є включення до висновку правових оцінок, тлумачення норм права або вирішення питань, що належать винятково до компетенції суду.

Судова практика неодноразово підкреслює, що експерт не має права підмінити суд у визначенні правової кваліфікації спірних правовідносин, а повинен обмежуватися дослідженням фактичних обставин із застосуванням спеціальних знань.

Отже, належність висновку експерта визначається не лише формальною відповідністю поставленим запитанням, але й його **здатністю ефективно сприяти встановленню фактичних обставин**, що мають значення для правильного вирішення адміністративного спору. Суд виступає гарантом того, що спеціальні знання експерта застосовуються винятково для підтвердження або спростування фактів, а не для вирішення правових питань, що залишаються винятково в його компетенції.

Достовірність висновку експерта характеризує ступінь його обґрунтованості, логічності, наукової вивірності та відповідності встановленим у справі фактам. Суд, оцінюючи достовірність експертного висновку, аналізує методику проведення дослідження, джерела інформації, повноту дослідження матеріалів справи та послідовність логічних висновків [1].

Особливу увагу суд звертає на те, чи обґрунтовано експерт відповів на всі поставлені запитання, чи не містить висновок внутрішніх суперечностей, а також чи узгоджується він з іншими доказами у справі. У разі наявності сумнівів щодо правильності або повноти висновку суд може призначити повторну або додаткову експертизу.

Суд у своїй практиці виходить з того, що наявність кількох експертних висновків, які суперечать один одному, не означає авто-

матичної переваги одного з них, а зумовлює обов'язок суду здійснити докладний аналіз їхнього змісту, методів дослідження та обґрунтованості.

Роль суду в оцінці висновку експерта в адміністративному судочинстві є визначальною, оскільки саме суд установлює фактичні обставини справи та ухвалює законне й обґрунтоване рішення. Висновок експерта не має наперед установленої доказової сили й підлягає оцінці судом на засадах принципу вільної оцінки доказів, закріпленого в КАС України [1].

Оцінюючи висновок експерта, суд перевіряє як його формальну відповідність вимогам закону, так і змістовну обґрунтованість, зокрема дотримання меж компетенції експерта та відсутність у висновку правових оцінок або тлумачення норм права. Вихід експерта за межі спеціальних знань та підміна суду у вирішенні правових питань є підставою для критичної оцінки або відхилення такого висновку як неналежного доказу [1].

Суд також аналізує дотримання процесуального порядку призначення та проведення експертизи, зокрема відповідність експерта вимогам законодавства про судову експертизу та забезпечення принципів змагальності й рівності сторін. Порушення цих вимог може істотно знизити доказову цінність висновку експерта незалежно від його наукової обґрунтованості [1; 2].

Висновок експерта оцінюється судом разом з іншими доказами у справі. За наявності суперечностей між висновком експерта та іншими доказами суд зобов'язаний навести мотиви, за яких він приймає або відхиляє такий доказ [1].

З метою забезпечення повноти й об'єктивності судового розгляду суд вправі призначити додаткову або повторну експертизу, а також викликати експерта для надання усних пояснень щодо методики дослідження та зроблених висновків [1].

Отже, суд забезпечує баланс між застосуванням спеціальних знань і здійсненням самостійної правової оцінки, що відповідає завданням адміністративного судочинства щодо ефективного захисту прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах [1].



Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (дата звернення: 22.01.2026).



Проблемні питання нормативно-правового регулювання та практики проведення комплексних судових експертиз

Вікторія Алексєйчук

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача відділення з науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7579-3322>, e-mail: alexeychukviktoria@gmail.com

Євгенія Демидова

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5049-7946>, e-mail: ye.ye.demydova@nlu.edu.ua

Досліджено особливості та проблеми правового регулювання процедури призначення і проведення комплексних судових експертиз. Визначено негативні наслідки відсутності інтеграційного завдання в документі про призначення комплексної експертизи.

Ключові слова: комплексна судова експертиза; інтеграційне завдання; спеціальні знання; судово-експертна діяльність; висновок експерта; призначення судової експертизи.

Challenges of Legal-Regulatory Framework and Practice in Conducting Multidisciplinary Forensic Examinations

Viktoriia Aliksieichuk, Yevheniia Demydova

Features and issues surrounding the legal regulation of the procedure for ordering and conducting multidisciplinary forensic examination have been considered. It has been established to what extent the absence of the integrative task in the document on ordering multidisciplinary forensic examination affects the course of action.

Keywords: multidisciplinary forensic examination; integrative task; specific expertise; forensic expert activity; expert opinion; ordering forensic examination.

У сучасних умовах розвитку суспільних відносин, постійного зростання впливу технічних та інформаційних складників на життя відбуваються зміни в усіх видах діяльності людини, зокрема в діяльності зі здійснення правосуддя. Судовий розгляд рідко відбувається без дослідження висновку експерта, а багатогранність питань, що постають під час провадження, у непоодиноких випадках потребує інтеграції спеціальних знань, що є підставою для проведення комплексних судових експертиз.

Комплексна експертиза покликана забезпечити вирішення завдань, що не можуть бути повноцінно з'ясовані із застосуванням спеціальних знань у межах однієї галузі знань (у процесі окремих досліджень різними експертами), а її результати дедалі частіше відіграють ключову роль у формуванні доказової бази в різних видах судочинства, зокрема у справах адміністративної юрисдикції. Водночас аналіз чинного законодавства України

свідчить про відсутність єдиного концептуального підходу до нормативно-правового регулювання провадження комплексної судової експертизи, що безпосередньо впливає на практику її призначення та проведення. Зокрема, необхідно звернути увагу на різні підходи до визначення сутності комплексної судової експертизи в Цивільному процесуальному кодексі України (далі — ЦПК) — ч. 3 ст. 103 [1], Господарському процесуальному кодексі України (далі — ГПК) — ч. 3 ст. 99 [2], Кодексі адміністративного судочинства України (далі — КАС) — ч. 3 ст. 102 [3] та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі — Інструкція 53/5) [4]. У названих процесуальних кодексах зазначено, що комплексну експертизу мають проводити не менш як два експерти різних галузей знань або різних напрямів

у межах однієї галузі знань, тоді як Інструкція 53/5 вимог щодо кількості суб'єктів, яких мають залучити до проведення комплексної експертизи, не містить.

Кримінальний процесуальний кодекс України, на відміну від інших процесуальних кодексів, узагалі не визначає ані поняття, ані підстав і порядку призначення та проведення комплексної експертизи, згадуючи лише про окремі різновиди досліджень — комплексну психолого-психіатричну та психологічну експертизи (ст. 486) [5]. Таке фрагментарне нормативно-правове регулювання на практиці призводить до того, що формально в кримінальному провадженні комплексна експертиза може бути проведена та проводиться одним експертом, який має спеціальні знання в різних галузях науки й техніки або інші спеціальні знання (за різними напрямками в межах однієї галузі знань), тобто є атестованим судовим експертом за різними експертними спеціальностями, на відміну від інших видів судочинства, де згідно з законом це буде порушенням. Відсутність єдиного концептуального підходу до нормативно-правового регулювання комплексної судової експертизи зумовлює істотні розбіжності у практиці її призначення та організації проведення залежно від виду судочинства. За таких умов актуалізується потреба у формуванні уніфікованого підходу до правового регулювання інституту комплексної судової експертизи, який би враховував її інтеграційний характер, забезпечував чітке відмежування від інших видів і створював належні процесуальні умови для ефективного застосування спеціальних знань у судочинстві.

Іншою актуальною проблемою практики призначення судових експертиз є випадки формального визначення відповідної експертизи як комплексної за відсутності об'єктивних підстав. Комплексна судова експертиза передбачає необхідність вирішення спільного інтеграційного завдання (питання), тобто такого, яке потребує синтезу результатів досліджень, здійснених експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі. Водночас у правозастосовній практиці нерідко спостерігаються випадки, коли в процесуальному документі

про призначення комплексної експертизи ставлять на розв'язання декілька самостійних питань, які можуть бути вирішені за допомогою проведення окремих видів судових експертиз, тобто відсутній інтеграційний характер відповідного завдання. У такому разі відсутній зв'язок між результатами окремих досліджень, а їх об'єднання в межах одного експертного провадження не зумовлене необхідністю формування єдиного узагальненого висновку. У разі такого безпідставного визначення експертизи як комплексної замовником експертизи, на стадії її виконання вона фактично трансформується у формальну сукупність паралельних (або послідовних) експертних досліджень, об'єднаних лише процесуально одним документом про призначення й не пов'язаних єдиною інтеграційною метою.

Зазначена практика має негативні наслідки не тільки з методологічних, а й з юридичних позицій. Судові експерти, отримавши відповідний процесуальний документ про призначення судової експертизи (ухвалу / постанову / заяву), зобов'язані організувати її проведення відповідно до доручення, дотримуючи особливостей проведення комплексних експертиз і оформлення висновку за її результатами. Зокрема, потрібно визначити голову комісії експертів, а висновок експертів повинен відповідати п. 4.16 розд. IV Інструкції 53/5, а саме:

«У вступній частині додатково зазначаються дані про голову комісії експертів та відомості про експертизи, результати яких задані органом (особою), який (яка) призначив(-ла) експертизу (залучив(-ла) експерта), як вихідні дані;

дослідження, які проводились окремими експертами, описуються у відповідних розділах дослідницької частини, що підписуються цими експертами із зазначенням їх прізвищ; узагальнення та оцінка результатів досліджень фіксуються у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експертів» [4].

За результатами проведених досліджень, узагальнення та оцінки отриманих результатів експерти складають і підписують єдиний висновок, у якому формулюють загальний



висновок щодо поставлених на вирішення експертизи питань (питання). У разі виникнення розбіжностей між експертами, той експерт, який не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які спричинили розбіжності (ч. 2, 3 ст. 112, ч. 2 ст. 111 ЦПК, ч. 2, 3 ст. 106, ч. 2 ст. 105 ГПК, ч. 2, 3 ст. 110, ч. 2 ст. 109 КАС) [1—3]. Тож у разі відсутності інтеграційного завдання не може бути й відповідного синтезуючого розділу дослідницької частини висновку. Фактично виникає ситуація, у якій судовий експерт, з одного боку, зобов'язаний провести комплексну експертизу, як зазначено у дорученні (ухвалі суду, постанові слідчого, заяві сторони у справі), а з іншого — не може дотримати вимог щодо проведення комплексної експертизи й оформлення за її результатами висновку в передбаченому порядку, оскільки інтеграційного завдання немає (п. 4.16 розд. IV Інструкції 53/5 [4]). У зв'язку із цим в експертній практиці подібне доручення виконують окремі види експертиз і складають окремі висновки — за кількома самостійними видами експертиз, або єдиний висновок, у якому кожен експерт підписує відповіді на питання лише в межах своєї експертної спеціальності. І в першому, і в другому варіанті буде порушено вимоги щодо оформлення висновку (розд. IV Інструкції 53/5 [4]), за що експертів може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності (п. 11 ч. 3 ст. 14 Закону України «Про судову експертизу» — за «*порушення вимог законодавства щодо оформлення висновку судового експерта*» [5]). Із метою виправлення помилки замовника щодо некоректного визначення виду експертизи, судові експерти звертаються до ініціатора проведення судової експертизи з клопотанням про зміну виду судової експертизи та призначення експертиз кількох окремих видів замість комплексної. Судова ж практика щодо розгляду таких клопотань суперечлива. Є випадки, коли суд (так само, як і слідчі) задовольняє клопотання та змінює вид експертизи (призначає окремі види), в інших ситуаціях — відмовляє в задоволенні клопотання, посилаючись на відсутність глибокого розуміння сутності використання спеціальних

знань і взагалі повноважень щодо організації проведення експертизи (що є правом керівника експертної установи), або взагалі — налягає на обов'язковості проведення цієї експертизи винятково як комплексної.

За відсутності належного реагування на клопотання експерта щодо зміни виду експертизи виникає правова колізія, за якої судовий експерт поставлений у ситуацію вимушеного вибору між потребою виконати ухвалу суду (постанову слідчого) і дотримати вимог законодавства (процесуальних норм та Інструкції 53/5). З одного боку, експерт не має процесуальних повноважень самостійно змінювати вид призначеної судової експертизи, а з іншого — не має права порушувати положення законодавства щодо проведення судових експертиз і оформлення висновку експерта.

У таких випадках поширеною поміж експертів практикою є проведення кожним судовим експертом окремих досліджень за належними до їх спеціальності питаннями з подальшим оформленням єдиного документа (висновку експертів), у якому кожен експерт підписує в заключному розділі відповіді винятково на «свої» питання, а синтезуючий розділ узагалі відсутній, на що звертає увагу як на порушення Дисциплінарна палата Центральної експертно-кваліфікаційної комісії, розглядаючи скарги сторін у справі на дії експертів. Окрім того, такий підхід не відповідає сутності комплексної судової експертизи, оскільки підмінює єдиний інтегрований висновок експертів сукупністю (комплексом) автономних досліджень і їх результатів, позбавлених синтезу та спільної аналітичної оцінки, що знижує доказове значення такого дослідження і суперечить вимогам законодавства. Вочевидь, проблема має як формальне, так і змістовне підґрунтя. Формальне — полягає у відсутності повного визначення поняття комплексної експертизи на рівні закону, зокрема в процесуальних кодексах. Змістовне — замовник експертизи, який не має усіх видів спеціальних знань, не має змоги чітко розмежувати комплексну експертизу й комплекс експертиз щодо тих самих об'єктів дослідження. Варто також зауважити й етичний бік проблеми, що

виявляється в недостатньому реагуванні ініціаторами експертизи (зокрема, судами) на доводи експерта в клопотанні щодо зміни виду експертизи.

З урахуванням викладених проблем видається обґрунтованою необхідність закріплення на рівні закону можливості коригувати вид судової експертизи керівникові експертної установи (за погодженням із замовником експертизи) у випадках, коли за результатами розгляду документа про призначення експертизи експерт зазначає невідповідність між визначеним видом експертизи та реальним характером поставлених на вирішення завдань. А в разі відсутності згоди — закріпити право

експерта відмовитися від проведення експертизи, а керівника установи — повернути експертизу без виконання. Спроба розв'язати цю проблему на рівні підзаконних (відомчих) нормативно-правових актів уже мала місце раніше, але виявилася хибною (відповідну норму виключили з Інструкції), оскільки, по-перше, підзаконні акти не можуть розширювати повноваження суб'єктів, які в законі відсутні, по-друге, нелогічною є функція суб'єкта судово-експертної діяльності (який має проводити судові експертизи) призначати, по суті, самому собі проведення судової експертизи іншого виду з відкоригованими експертними завданнями.

Перелік джерел посилання

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.02.2026).



Нормативно-правове регулювання виконання обстежень будівель і споруд, пошкоджених унаслідок збройної агресії російської федерації

Тетяна Арнаут

науковий співробітник лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: tanya_a_87@ukr.net

Роман Каплін

завідувач сектору лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна

Юрій Орленко

судовий експерт лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: Yura-v-o@ukr.net

Обстеження будівель і визначення їх технічного стану стало одним з найактуальніших питань зі встановлення наслідків повномасштабного вторгнення в Україну.

Ключові слова: технічний стан; пошкоджений об'єкт; ступінь пошкодження.

Legal and Regulatory Framework for Inspections of Buildings and Structures Damaged due to the Russian Federation's Armed Aggression

Tetiana Arnaut, Roman Kaplin, Yurii Orlenko

Inspection of a building and determining its technical condition have become one of the most pressing issues arising from the consequences of Ukraine's full-scale invasion.

Keywords: technical condition; damaged site; degree of damage.

Від 24 лютого 2022 року по всій території України внаслідок збройного вторгнення росії пошкоджено багато будівель і споруд різного призначення. Для врегулювання визначення їх технічного стану ухвалено низку нормативно-правових документів, що визначають коло осіб, яких залучають до обстеження, а також методики, єдині форми звітної документації за результатами цих обстежень та вимоги із розроблення проєктної документації з капітального ремонту цих об'єктів.

У Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель і споруд [1], визначено уповноважені органи та порядок їхніх дій щодо невідкладних робіт, зокрема з організації комісійних оглядів пошкоджених об'єктів, поділу пошкоджених об'єктів на групи за ступенем пошкодження, а також механізм

прийняття рішень щодо демонтажу аварійних об'єктів, які становлять небезпеку й не підлягають ремонту або реконструкції. Цей Порядок застосовують для фіксації зумовлених збройною агресією пошкоджень будівель і споруд приватної та комунальної форм власності, а також його можна застосовувати для фіксації пошкоджень будівель і споруд державної форми власності.

Змінами до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва [2] дію цього Порядку поширено на обстеження пошкоджених об'єктів, у ньому названо суб'єктів прийняття рішень щодо проведення обстеження та відповідні механізми виконання робіт, розширено коло виконавців робіт з обстеження (на період дії воєнного стану та протягом наступних 90 днів).

Змінами до Порядку затвердження проєктів будівництва і проведення їх експертизи [3;

4] на період дії воєнного стану для об'єктів усіх класів наслідків спрощено вимоги до розроблення проєктів капітального ремонту об'єктів (у складі дефектного акта на підставі звіту за результатами обстеження), збільшено з 300 тис. грн до 1 млн грн межу вартості проєктів будівництва, для яких обов'язковими є проведення експертизи кошторисної частини.

Кошторисні норми України Настанова з визначення вартості проведення робіт з оцінки технічного стану та експлуатаційної придатності об'єктів будівництва [5] обумов-

люють єдині підходи до визначення вартості робіт з обстеження пошкоджених об'єктів.

Правилами утримання жилих будинків та прибудинкових територій [6] передбачено механізм проведення комісійних оглядів для об'єктів з незначними пошкодженнями.

У результаті проведених обстежень експерти визначають технічну можливість та економічну доцільність відновлення пошкоджених об'єктів за допомогою виконання робіт з реконструкції, реставрації, капітального або поточного ремонту.

Перелік джерел посилання

1. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд : Постанова КМУ від 19.04.2022 р. № 473 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва : Постанова КМУ від 05.04.2022 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Порядок затвердження проєктів будівництва і проведення їх експертизи : затв. Постанов. КМУ від 11.05.2011 р. № 560 (зі змін. та допов.). URL: (дата звернення: 28.01.2026).
4. Про внесення змін до Порядку затвердження проєктів будівництва і проведення їх експертизи : Постанова КМУ від 19.04.2022 № 470 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Про затвердження кошторисних норм України Зміна № 1 до Настанови з визначення вартості будівництва, Настанова з розроблення ресурсних елементних кошторисних норм та Настанова з визначення вартості проведення робіт з оцінки технічного стану та експлуатаційної придатності об'єктів будівництва : наказ Мінрегіону України від 30.04.2022 р. № 67. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/2829311895935124686?doc_type=6 (дата звернення: 28.01.2026).
6. Про затвердження Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій : наказ Держжитлокомунгоспу України від 17.05.2005 р. № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-05#Text> (дата звернення: 28.01.2026).



Перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя

Світлана Афанасенко

кандидат юридичних наук, доцент, судовий експерт, відділ науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3017-1683>, e-mail: afanasenosvitlana@gmail.com

Розглянуто ключові напрями розвитку експертного забезпечення правосуддя: цифровізація, міжнародна співпраця, імплементація європейських стандартів, підготовка кадрів та експертна дидактика. Визначено стратегічні орієнтири майбутнього розвитку.

Ключові слова: експертиза; правосуддя; цифровізація; міжнародна співпраця; стандарти; кадри.

Prospects for the Development of Forensic Support for Justice

Svitlana Afanasenko

The theses examine the key directions of the development of forensic support for justice: digitalization, international cooperation, implementation of European standards, training of personnel, and expert didactics. Strategic guidelines for future development are identified.

Keywords: expertise; justice; digitalization; international cooperation; standards; personnel.

Судово-експертна діяльність — фундаментальна складова системи правосуддя, адже саме вона забезпечує науково обґрунтоване підтвердження доказів у кримінальних, цивільних та адміністративних процесах. В умовах воєнного стану та глобальних трансформацій особливої актуальності набуває питання модернізації експертної практики, її відповідності міжнародним стандартам та інтеграції новітніх технологій [1].

Сучасні виклики — війна, цифрова революція, глобалізація — змушують переглянути традиційні підходи до експертного забезпечення правосуддя. Українська експертна спільнота має унікальний досвід адаптації до кризових умов, який може стати основою для формування нової моделі експертної діяльності [2].

Цифровізація є ключовим напрямом розвитку судової експертизи. Застосування електронних баз даних, цифрових платформ для обміну матеріалами та автоматизованих систем аналізу значно підвищує ефективність роботи експертів [3].

Важливим у криміналістиці є впровадження штучного інтелекту, що дає змогу швидше й точніше аналізувати великі масиви даних [4]. Проте цифровізація породжує нові ризики: кіберзагрози, витоки інформації, маніпуляції з цифровими доказами. Це потребує розроблення спеціальних протоколів кі-

бербезпеки та створення незалежних систем верифікації цифрових доказів [5].

Україна активно інтегрується в міжнародні мережі судових експертів, зокрема *ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes)*, що сприяє гармонізації методик та обміну досвідом [1].

Міжнародна співпраця дає змогу отримувати доступ до передових методик та технологій, проводити спільні дослідження, забезпечувати взаємне визнання експертних висновків у різних юрисдикціях [6]. Це особливо важливо в умовах євроінтеграції України [7].

Європейські стандарти передбачають прозорість, незалежність та об'єктивність експертної діяльності [8]. Адаптація українського законодавства до вимог ЄС — необхідна умова інтеграції в європейський правовий простір.

Упровадження стандартів *ISO/IEC* у сфері судової експертизи забезпечує підвищення довіри до результатів досліджень та їх міжнародне визнання [7]. Це також сприяє формуванню єдиної системи контролю якості висновків експертів [6].

Підготовка висококваліфікованих експертів — стратегічне завдання держави. Сучасні освітні програми мають містити міжdisciplinarnі знання: право, психологію, інформаційні технології [4, 5].

Особливого значення набуває інтеграція практичних кейсів у навчальний процес, залучення експертів до міжнародних стажувань та створення системи безперервного професійного розвитку [5].

Експертна дидактика передбачає застосування інтерактивних методів навчання, розвиток критичного мислення та комунікаційних навичок [4].

Важливо формувати в майбутніх експертів здатність працювати з цифровими доказа-

ми, застосовувати міжнародні стандарти та адаптуватися до нових умов [3].

Отже, перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя пов'язані з цифровізацією, міжнародною інтеграцією та професіоналізацією кадрів. Воєнний стан виступає каталізатором реформ, але стратегічний акцент робиться на майбутньому — створенні сучасної, технологічно оснащеної та міжнародно визнаної системи судової експертизи.

Перелік джерел посилання

1. European Commission. Digitalisation of Justice Systems. Brussels: EC, 2021. Pp. 12—34.
2. OECD. Capacity Building in Forensic Expertise. Paris: OECD Publishing, 2019. Pp. 101—120.
3. ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. Geneva: ISO, 2017. 30 p.
4. UNODC. Education and Training in Forensic Science. Vienna: United Nations, 2023. Pp. 33—56.
5. UNODC. Guidelines on Cybersecurity in Forensic Practice. Vienna: United Nations, 2020. Pp. 55—78.
6. Council of Europe. Enhancing International Cooperation in Forensic Science. Strasbourg: CoE, 2021. Pp. 88—102.
7. ISO/IEC 21043:2018. Forensic sciences — Vocabulary. Geneva: ISO, 2018. 25 p.
8. Національна стратегія розвитку судової експертизи в Україні. Київ, 2020. 45 с.



Запобігання експертним помилкам в інженерно-екологічній експертизі: проблеми та шляхи вирішення

Вадим Бабакін

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7157-0241>, e-mail: babakin_vadym@ukr.net

Олена Сєрікова

доктор технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0354-9720>, e-mail: sierikova_olena@ukr.net.

Йозеф Затько

доктор права, доктор філософії, почесний доктор, почесний професор, LL.M/MBA, Європейський інститут безперервної освіти, м. Подгайська, Словачка Республіка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2422-0131>, e-mail: eeda@eeda.sk

Розглянуто проблемні питання із запобігання експертним помилкам під час проведення інженерно-екологічної експертизи. Проаналізовано причини виникнення помилок і запропоновано способи запобігання їм. Наголошено на важливості забезпечення об'єктивності й наукової обґрунтованості висновків експертів, оскільки помилки можуть суттєво вплинути на їх достовірність і прийняття рішень, а також надалі здатні негативно позначитися на перебігу кримінального розслідування та судовому розгляді справи.

Ключові слова: експертні помилки; інженерно-екологічна експертиза; судово-експертна діяльність; правосуддя; екологічні дослідження.

Prevention of Expert Errors in Engineering and Environmental Examination: Problems and Solutions

Vadym Babakin, Olena Sierikova, Jozef Zatko

The problematic issues to prevent expert errors during engineering and environmental examination have been considered. The causes of errors have been analyzed and ways of their prevention have been proposed. The importance of ensuring the objectivity and scientific validity of expert conclusions has been emphasized, since errors could significantly affect their reliability and decision-making and could subsequently have a significant impact on the course of a criminal investigation and judicial review of the case.

Keywords: expert errors; engineering and environmental examination; forensic expert activity; justice; environmental research.

Судово-експертна діяльність у галузі інженерно-екологічних досліджень відіграє важливу роль у забезпеченні захисту навколишнього середовища та правосуддя. Під час розслідування кримінальних правопорушень слідчий виносить постанову про призначення судової експертизи, а висновок експерта є одним із джерел доказів у встановленні фактів, пов'язаних правопорушеннями, зокрема екологічними. Однак, як і будь-яка інша, судово-експертна діяльність у галузі екологічних досліджень

супроводжується ризиками помилок, які можуть вплинути на якість її проведення. Експертні помилки можуть виникати через різні причини: такі, як недостатня кваліфікація експерта, застосування застарілих методів дослідження, недостатнє забезпечення технічного обладнання та ін. Для цього необхідно здійснювати постійний контроль за якістю експертних досліджень, забезпечувати підвищення кваліфікації експертів, а також запроваджувати нові методи й технології дослідження.

Проблема експертних помилок давно привертає увагу як науковців, так і практиків. Як зазначає А. Іщенко, поміж проблем розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи — питання вивчення експертних помилок [1, с. 149]. На нашу думку, недостатність механізмів виявлення та усунення помилок під час проведення інженерно-екологічної експертизи може призвести до того, що помилки залишаться невиявленими й неусуненими.

Варто погодитися з В. Абрамовою, яка зауважує, що успішність боротьби з помилками в будь-якій галузі людської діяльності визначається постійним аналізом і дослідженням причин, які спричиняють їх виникнення [2, с. 19], тож щодо порушеної нами проблеми необхідно вдосконалювати методологічні підходи до проведення інженерно-екологічної експертизи з урахуванням останніх теоретичних досягнень і практичного досвіду.

Автори наукових досліджень зазначають, що судові експерти, як і суб'єкти будь-якої іншої галузі людської діяльності, не застраховані від неправильних рішень. Помилки у практичній діяльності були й залишаються об'єктивною реальністю, що не виключає необхідності їх подолати або їм запобігти, оскільки саме помилки експерта можуть потягти за собою цілий комплекс негативних наслідків [2]. Проведення інженерно-екологічної експертизи свідчить про те, що судовий експерт стикається з проблемою помилок у разі неправильного застосування знань і досвіду, незважаючи на впровадження сучасних технічних засобів та наявність нових математичних методів і розвитку інформаційних технологій. На нашу думку, людський чинник відіграє важливу роль у цьому питанні.

Як зазначає Т. Копильченко, «кваліфікації експертних помилок, їх вирішенню та профілактиці присвячені статті низки вчених та практиків, втім це питання потребує подальшого дослідження» [4]. Зокрема, подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з визначенням причин та умов виникнення експертних помилок у проведенні інженерно-екологічної експертизи.

Уважаємо слушною думку Н. Клименко про те, що «походження помилок експерта

може бути зумовлене двома чинниками: об'єктивними умовами, тобто такими, що не залежать від експерта, і суб'єктивними, які кореняться у способі мислення та діях експерта» [5]. Помилки стаються через незнання сучасних експертних методик, невміння користуватися сучасними технічними засобами дослідження. Не останнє місце в цьому переліку посідають професійні якості експерта: недбалість, неухильність; вплив матеріалів справи, зокрема висновок попередньої експертизи, тощо.

Доказове значення висновку експерта залежить від його істинності, неупередженості, внутрішньої несуперечності, точності й вірогідності всіх дій, оцінок і висновків. Експертні помилки, яких припустилися під час експертного дослідження, можуть призвести до виключення висновку експерта із джерел доказів, що, своєю чергою, може суттєво вплинути на результати розслідування екологічних правопорушень. Саме тому забезпечення точності й надійності висновків експертів є основним завданням для запобігання експертним помилкам і забезпечення ефективності правосуддя у сфері екологічних досліджень.

Слід погодитися з М. Сегаєм і В. Стринжею, які зауважують, що для формування достовірного висновку експерт змушений мінімізувати ризик виникнення помилок за допомогою правильно обраної стратегії пізнання відображеної інформації шляхом сумування додаткової інформації, яку містять паралельні, зворотні, зустрічні зв'язки, а також за допомогою застосування всіх трьох методів розв'язання експертних задач (діагностичного, ідентифікаційного, ситуалогічного) [6, с. 46]. Ми також вважаємо, що запобігання експертним помилкам в інженерно-екологічній експертизі потребує глибокого розуміння процесів отримання та інтерпретації інформації під час експертного дослідження.

Ми поділяємо припущення Н. Клименко про те, що помилка може бути як результатом сумлінної праці експерта, так і наслідком свідомого порушення експертом вимог методики дослідження [5, с. 38], що. Водночас необхідно зазначити, що свідоме порушен-



ня експертом вимог проведення методики дослідження можна кваліфікувати як кримінально каране діяння. Так, деякі вчені пропонують такі ознаки для відмежування експертної помилки від помилки, за допущення якої можна понести кримінальну відповідальність:

- помилка судового експерта є результатом не наміру чи необережності, а лише ненавмисних дій чи бездіяльності;
- експертна помилка реалізується в експертній діяльності;
- суб'єктом експертної помилки є судовий експерт;
- експертну помилку втілено у формі неправильних висновків експертизи [8, с. 74].

Отже, завідома неправдивість висновку експерта може виражатися у свідомому ігноруванні або замовчуванні під час експертного дослідження істотних фактів та ознак об'єктів криміналістичної експертизи, у викривленому описі цих фактів та ознак, свідомо неправильній їх оцінці або свідомо неправильних діях і операціях з їх дослідження та вибору експертної методики.

Висновки. На підставі викладеного вище, на нашу наукову позицію, з метою запобігання експертним помилкам під час проведення інженерно-екологічної експертизи слід постійно підвищувати кваліфікацію експертів шляхом організації та проведення спеціальних тренінгів і семінарів, запроваджувати нові й удосконалювати наявні методи та технології експертного дослідження. Важливо розробити систему контролю якості проведених експертиз і посилити гарантії незалежності судового експерта. Окрім

того, застосування міжнародного досвіду та кращих практик може допомогти підвищити якість роботи судового експерта й тим самим сприяти запобіганню помилок дослідженого напрямку.

Перелік джерел посилання

1. Іщенко А. В. Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи : монографія. Київ, 1995. 150 с.
2. Абрамова В. М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 176 с.
3. Гудима Н. П. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання : магістр. роб. Тернопіль, 2018. 104 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/b651b00f-2919-41f5-9204-0ad7d864e324/content> (дата звернення: 25.01.2026).
4. Копильченко Т. Ю. Експертні помилки у почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 18 с.
5. Клименко Н. И. Экспертные ошибки и их причины. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. Вып. 37. С. 35—38.
6. Сегай М. Я., Стринжа В. К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) : монография. Киев, 1997. 174 с.
7. Кофанов А. В. Особливості експертних помилок та деякі шляхи їх запобігання під час проведення судово-балістичних експертиз. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2015. Вып. 60. С. 275—286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2015_60_32 (дата звернення: 26.01.2026).
8. Абрамова В. М., Свобода Є. Ю. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види. *Там же*. 2014. Вып. 59. С. 72—80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2014_59_11 (дата звернення: 28.01.2026).

Актуальні питання криміналістичного забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану

Василь Бабич

завідувач відділу криміналістичних видів досліджень, Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Ужгород, Україна, e-mail: vasiababich93@ukr.net

Досліджено криміналістичне забезпечення експертизи в умовах війни. Проаналізовано застосування 3D-сканування та мобільних лабораторій. Розглянуто правові засади геномної реєстрації та впровадження стандартів кібербезпеки для захисту конфіденційних даних.

Ключові слова: криміналістика; експертиза; воєнний стан; цифрові докази; ДНК-ідентифікація.

Current Issues of Forensic Support for Forensic Expert Activity Under Martial Law

Vasyl Babych

The paper explores forensic support for forensic examinations in war conditions. The author analyses 3D scanning and the deployment of mobile laboratories. Consideration is given to the legal foundations of genomic registration and the adoption of cybersecurity standards to protect confidential data.

Keywords: criminalistics; forensic examination; martial law; digital evidence; DNA identification.

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила радикальну трансформацію системи судово-експертного забезпечення правосуддя. Традиційні криміналістичні алгоритми, розраховані на умови мирного часу, виявилися недостатніми для опрацювання масивів специфічних об'єктів, таких як залишки сучасних систем озброєння, масові поховання та масштабні руйнування інфраструктури. Актуальність теми зумовлена необхідністю наукового переосмислення організаційних засад експертної діяльності та впровадження інноваційних технологій, що відповідають вимогам міжнародного гуманітарного права та стандартам доказування в міжнародних судових інстанціях [1].

Ключовим напрямом розвитку криміналістики в умовах воєнного стану стала цифровізація огляду місця події. Застосування лазерних сканерів (TLS) та 3D-моделювання дає змогу отримати точні дані, які не залежать від того, наскільки уважним був експерт. Такі цифрові копії об'єктів зберігають кожну деталь руйнувань у первинному вигляді. Це дає змогу в майбутньому проводити додаткові експертизи, навіть якщо фізичний об'єкт буде повністю змінений або знищений.

Організаційний виклик тут полягає у верифікації цих даних. Криміналістична методика має чітко регламентувати порядок корис-

тування безпілотними літальними апаратами (БПЛА) для фіксування доказів, щоб отримані високоточні цифрові карти місцевості мали статус допустимих доказів у кримінальному провадженні. Це потребує сертифікації відповідного програмного забезпечення та розроблення механізмів цифрового захисту даних, які гарантують, що зібрані матеріали не будуть змінені або підроблені під час розслідування [2].

Масова ідентифікація жертв збройного конфлікту висуває на перший план судово-генетичні дослідження. Прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» та подальше затвердження Порядку функціонування відповідного Реєстру (Постанова КМУ від 15.09.2025 р. № 1214) створили правову базу для системної роботи в цьому напрямі [3; 4]. Проте організація функціонування таких баз даних в умовах війни зіткнулася з проблемою кіберзахисту. Застосування стандарту ISO/IEC 27001:2023 стає обов'язковим організаційним заходом, що дає змогу вибудувати багаторівневу систему захисту конфіденційної інформації про геном людини. Це не лише технічне питання, а й юридична гарантія того, що дані не будуть використані агресором для тиску на родичів загиблих або військовополонених [5].



Війна потребує від експертів швидкості, тому робота переноситься зі стаціонарних кабінетів безпосередньо на місця подій. Користування пересувними мобільними криміналістичними лабораторіями, оснащеними сучасною технікою для аналізу вибухівки, металів та залишків зброї, дає змогу отримати перші результати за лічені години. Це критично важливо, тому що об'єкт може бути знищений повторним обстрілом. Проте робота в польових умовах потребує суворого дотримання міжнародних протоколів (наприклад, стандартів Інтерполу щодо ідентифікації жертв катастроф — DVI). Тільки якщо кожен

доказ зафіксовано за світовими правилами, матеріали українських експертів стануть залізобетонною базою для звинувачення агресора в міжнародних трибуналах [6].

Сьогодні криміналістика в Україні швидко оновлюється та пристосовується до роботи в надскладних умовах. Головними пріоритетами стали перехід на цифрові методи збору доказів, надійний захист особистої інформації та тісна співпраця зі світовою науковою спільнотою. Подолання цих викликів гарантує, що зібрані докази будуть якісними, а винні понесуть справедливе покарання згідно з нормами міжнародного права.

Перелік джерел посилання

1. Рувін О. Г. Теоретичні та практичні засади призначення та проведення судових експертиз під час розслідування воєнних злочинів : монографія. Київ, 2024. 256 с.
2. Шепітько В. Ю. Інноваційні засади розвитку сучасної криміналістики : навч. посіб. Харків, 2025. 180 с.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 17.01.2026).
4. Положення про Електронний реєстр геномної інформації людини : затв. наказ. МВС України від 04.08.2023 р. № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1657-23#Text> (дата звернення: 17.01.2026).
5. ДСТУ ISO/IEC 27001:2023 Інформаційна безпека, кібербезпека та захист конфіденційності. Системи керування інформаційною безпекою Вимоги (ISO/IEC 27001:2022, IDT) [Чинний від 22.08.2023 р.] Київ, 2023. 38 с.
6. Чернявський С. С. Організація розслідування злочинів проти миру та безпеки людства в умовах збройної агресії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 15—24.

Комплексна почеркознавчо-лінгвістична експертиза: ідентифікація виконавця тексту та встановлення змістової спрямованості повідомлення

Світлана Бабич

кандидат психологічних наук, завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0640-1473>, e-mail: svetlana-babych@ukr.net

Ольга Сидоренко

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5507-2867>, e-mail: ol_sadd@ukr.net

Геннадій Жуков

судовий експерт Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0006-0540-9237>, e-mail: 0506034784@ukr.net

Розглянуто особливості проведення комплексної почеркознавчо-лінгвістичної експертизи написів, виконаних у незвичних умовах, з акцентом на проблеми ідентифікації виконавця та аналізу змісту в кримінальних провадженнях за ст. 436-2 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: комплексна експертиза; почеркознавча експертиза; лінгвістична експертиза; ідентифікація автора.

Multidisciplinary Forensic Handwriting and Linguistic Examination: Identification of Text's Author and Establishment of Message's Content Orientation

Svitlana Babych, Olha Sydorenko, Hennadii Zhukov

This paper delves into specifics of multidisciplinary handwriting and linguistic examinations of texts created under unusual conditions, emphasizing challenges in author identification and analyzing textual orientation within criminal proceedings under Article 436-2 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: multidisciplinary forensic examination; handwriting examination; linguistic examination; author identification.

Запровадження воєнного стану в Україні та збройна агресія Російської Федерації зумовили появу нових викликів для кримінального судочинства й судово-експертної діяльності. Законодавче закріплення кримінальної відповідальності за виправдовування, визнання правомірною збройної агресії проти України та глорифікацію її учасників (ст. 436-2 Кримінального кодексу України [1]) актуалізувало потребу в об'єктивних і науково обґрунтованих методах аналізу текстів, що набувають доказового значення у кримінальних провадженнях. У практиці органів досудового розслідування дедалі частіше об'єктами, що містять ознаки злочину, стають криміногенні тексти, викона-

ні в незвичних умовах або на нетрадиційних носіях — наприклад, на парканах, брукувці, фасадах будинків чи інших поверхнях, що ускладнює ідентифікацію виконавця виявленого правопорушення на основі встановлення змістової спрямованості висловлювань. За таких умов особливої ваги набуває комплексна почеркознавчо-лінгвістична експертиза, потенціал якої дає змогу вирішувати ідентифікаційні завдання зі встановлення виконавця та питання смислового наповнення й комунікативної прагматики тексту в межах єдиного експертного дослідження.

У судовій експертології комплексну експертизу визначено як форму експертного



дослідження, що передбачає застосування спеціальних знань різних галузей науки для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання [2] і для вирішення складних завдань доказування. Е. Б. Сімакова-Єфремян розглядає комплексність у судовій експертизі як інтеграційний процес, що поєднує організаційні й методологічні аспекти. Вона наголошує, що комплексні дослідження забезпечують глибше вивчення складних об'єктів шляхом використання знань з різних галузей, підвищуючи наукову обґрунтованість висновків [3]. Зазначений підхід має особливе значення у випадках, коли об'єкт, що містить безпосередні ознаки кримінального правопорушення, містить графічну та мовну інформацію, що підлягають дослідженню. Саме такими об'єктами є тексти, що водночас відображають індивідуальні писемно-рухові навички виконавця та його світоглядні настанови, виражені через низку лексичних, стилістичних, прагматичних засобів.

Виконання завдань семантико-текстуального дослідження зі встановлення мовних засобів експлікації в досліджуваному тексті ознак виправдовування, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України або глорифікації її учасників у методичному плані не становить труднощів для експерта-лінгвіста. Водночас почеркознавче дослідження ускладнюється специфікою означених вище об'єктів: виконані нетрадиційними пишучими приладами на нетрадиційному матеріалі письма, вони не завжди можуть бути надані експертові для дослідження в оригіналі (наприклад, написи на дорожньому покритті, стіні чи паркані). У такому разі на дослідження надають якісні фотознімки, які виконуються слідчими органами на етапі огляду та фіксації почеркових об'єктів з дотриманням правил судової фотографії та уникнення викривлення зображень рукописних написів для подальшої можливості їх дослідження експертом-почеркознавцем з метою встановлення індивідуальної сукупності ідентифікаційних почеркових ознак і, відповідно, ідентифікації виконавця. Як свідчить практика, для дослідження експертові слідчі органи надають найчастіше лише роздруковані фотозображення зазначених

об'єктів, без додатків до протоколу огляду у вигляді оригінального примірника технічного носія інформації, на якому за допомогою технічних засобів у цифровому форматі збережено фотознімки рукописних текстів, унаслідок чого почерковий об'єкт може бути визнано непридатним для ідентифікаційного почеркознавчого дослідження. Найбільш проблемним для забезпечення вимог почеркознавчого дослідження є отримання вільних та умовно-вільних зразків почерку, оскільки необхідно надати зразки, виконані подібним пишучим приладом на подібних незвичних поверхнях. Саме тому, вочевидь, під час дослідження зазначених вище почеркових об'єктів основну надію покладають на експериментальні зразки, оскільки вільні й умовно-вільні зразки, виконані в тих самих зовнішніх умовах зазвичай відсутні.

Комплексний підхід, що інтегрує методику почеркознавчої та лінгвістичної експертизи, на етапі досудового розслідування кримінального правопорушення за ст. 436-2 Кримінального кодексу України, дасть змогу встановити виконавця тексту, у якому міститься сукупність ознак, що визначають об'єктивну сторону правопорушення, яке може бути інкриміновано конкретній особі, установленій на підставі висновку експерта [1–3].

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Інтеграційні процеси в судовій експертизі: сутність та проблемні питання комплексних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 16. С. 172–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2016_16_25 (дата звернення: 29.01.2026).

Перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя

Анна Бабченко

кандидат біологічних наук, завідувач відділом досліджень матеріалів, речовин, виробів, біологічних та трасологічних досліджень лабораторії матеріалів, речовин, виробів та біологічних досліджень, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3491-931X>, e-mail: lineanna83@gmail.com

У статті комплексно досліджено перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя в Україні в умовах реформування судової системи, цифровізації та євроінтеграційних процесів. Проаналізовано нормативно-правову базу судово-експертної діяльності, сучасний стан експертного забезпечення, основні проблеми функціонування експертних установ та окреслено напрями їх подальшого розвитку. Особливу увагу приділено впровадженню інноваційних технологій, стандартизації експертних методик, підвищенню професійної компетентності експертів та міжнародному співробітництву.

Ключові слова: *судова експертиза, експертне забезпечення правосуддя, судова реформа, цифровізація, доказування.*

Prospects for the Development of Expert Support of Justice

Anna Babchenko

The article provides a comprehensive analysis of the prospects for the development of expert support of justice in Ukraine in the context of judicial reform, digital transformation, and European integration. The regulatory framework, current state of forensic activities, key challenges, and strategic directions for further development are examined. Special attention is paid to innovative technologies, standardization of forensic methodologies, professional competence of experts, and international cooperation.

Keywords: *forensic examination, expert support of justice, judicial reform, digitalization, evidence.*

Експертне забезпечення правосуддя є невід'ємною складовою ефективного судочинства та важливим інструментом реалізації принципу верховенства права. Використання спеціальних знань у формі судової експертизи дозволяє суду всебічно, повно та об'єктивно з'ясувати обставини справи, що мають істотне значення для правильного вирішення спору або кримінального провадження [1].

У сучасних умовах значення експертного забезпечення істотно зростає у зв'язку з ускладненням суспільних відносин, розвитком науки і техніки, появою нових об'єктів дослідження та цифрових доказів. Як зазначають науковці, судова експертиза дедалі частіше виходить за межі традиційних криміналістичних досліджень і набуває міждисциплінарного характеру, поєднуючи знання з галузей права, природничих, технічних, медичних, економічних та інформаційних наук. Ця тенденція зумовлює необхідність комплексного підходу до проведення експертних досліджень, залучення експертів різних спеціальностей та використання інтегрованих методик аналізу. Особливої актуально-

сті набуває дослідження цифрових доказів, результатів функціонування інформаційних систем, електронних документів, даних телекомунікацій та штучного інтелекту, що потребує не лише спеціальних технічних знань, але і чіткого процесуального регулювання.

У цьому контексті зростає роль судового експерта як суб'єкта доказування, здатного не лише застосовувати спеціальні знання, але і адаптувати їх до нових викликів правозастосовної практики. Міждисциплінарність судової експертизи сприяє підвищенню доказової цінності експертних висновків, і водночас висуває підвищені вимоги до рівня професійної підготовки експертів, методичного забезпечення та наукового обґрунтування результатів досліджень. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку теоретичних засад судової експертизи та вдосконалення нормативного регулювання експертної діяльності з урахуванням сучасних науково-технічних досягнень [4].

Нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про



судову експертизу», процесуальних кодексів і підзаконних актів Міністерства юстиції України [1; 2]. Водночас чинна нормативна база потребує подальшого вдосконалення з урахуванням практики Європейського суду з прав людини та стандартів Ради Європи щодо справедливого судового розгляду [6].

Серед основних проблем експертного забезпечення правосуддя в Україні слід виокремити недостатній рівень матеріально-технічного оснащення експертних установ, дефіцит висококваліфікованих кадрів, нерівномірне навантаження експертів, а також обмежені можливості для впровадження сучасних методик дослідження [3]. Особливої уваги потребує проблема тривалих термінів проведення експертиз, що негативно впливає на розумні терміни судового розгляду.

В умовах воєнного стану суттєво ускладнилося функціонування експертних установ у прифронтових та деокупованих регіонах, зокрема через пошкодження лабораторної бази, обмежений доступ до об'єктів дослідження та необхідність забезпечення безпеки експертів. Одночасно різко зросло навантаження на експертів окремих спеціальностей, насамперед судово-медичних, молекулярно-генетичних, вибухотехнічних та інженерно-технічних, що актуалізує потребу у вдосконаленні системи підготовки кадрів, розширенні міжнародного співробітництва та адаптації національних методик до сучасних викликів. У сукупності зазначені обставини свідчать про необхідність комплексного оновлення системи експертного забезпечення правосуддя з урахуванням воєнних, технологічних та процесуальних реалій сучасного етапу розвитку держави. [5].

Перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя пов'язані насамперед із цифровізацією експертної діяльності. Йдеться про впровадження електронного документообігу, автоматизованих систем обліку експертиз, використання спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу великих масивів даних, а також застосування штучного інтелекту у допоміжних експертних процесах [7].

Важливим напрямом є стандартизація та уніфікація експертних методик відповідно

до міжнародних вимог ISO та рекомендацій Європейської мережі судово-експертних установ. Це сприятиме підвищенню якості експертних висновків та їх визнанню у міжнародному правовому просторі [6].

Актуальним є питання професійної підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів. Безперервне навчання, сертифікація, участь у наукових дослідженнях та міжнародних програмах обміну досвідом є необхідною умовою формування сучасного експертного корпусу та забезпечення належного рівня якості експертних досліджень. У сучасних умовах стрімкого розвитку науки й технологій знання та навички судового експерта потребують систематичного оновлення, зокрема, щодо застосування цифрових технологій, автоматизованих систем аналізу даних, новітніх лабораторних методик і стандартів контролю якості. Відсутність уніфікованої та обов'язкової системи регулярного підвищення кваліфікації може призвести до розриву між науковими досягненнями та практикою судово-експертної діяльності.

Особливого значення набуває впровадження прозорих механізмів атестації та сертифікації судових експертів із урахуванням міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій профільних європейських і міжнародних організацій. Участь експертів у науково-дослідній діяльності, публікація результатів досліджень та залучення до міжнародних освітніх і наукових програм сприяють підвищенню рівня професійної культури, обміну кращими практиками та гармонізації національної системи судової експертизи з європейським правовим простором. У підсумку це позитивно впливає на довіру суду та суспільства до експертних висновків як важливого джерела доказів у судовому процесі. [4].

Таким чином, розвиток експертного забезпечення правосуддя має здійснюватися комплексно та системно, з урахуванням національних потреб і міжнародних стандартів. Реалізація окреслених напрямів сприятиме підвищенню ефективності судової системи, забезпеченню справедливого судового розгляду та зміцненню довіри суспільства до правосуддя.



Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.01.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.01.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.01.2025).
4. Смолярчук О. В. Судова експертиза: теорія і практика : монографія. Київ, 2020. 456 с.
5. Шепітько В. Ю. Судова експертиза в умовах воєнного стану. Право України. 2023. № 4. С. 45—53.
6. European Convention on Human Rights. Strasbourg : Council of Europe, 1950.7. Smith J. Digital Forensics in Court: Challenges and Solutions. Journal of Forensic Sciences. 2023. Vol. 68. Is. 4. Pp. 1123—1132.



Ситуація на ринку бурштину: проблеми та перспективи

Петро Баранов

доктор геологічних наук, професор, судовий експерт, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3367-4277>, e-mail: pn2dsbaranov@gmail.com

Олена Сливна

кандидат геологічних наук, судовий експерт, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-1938>, e-mail: e.slivna@gmail.com

Володимир Коротаєв

кандидат юридичних наук, доцент, директор, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0269-0389>, e-mail: ndekc_dnepr@ukr.net

Проаналізовано сучасний стан світового ринку бурштину станом на 2025—2026 роки. Розглянуто основні чинники дестабілізації (нелегальний видобуток, відсутність глобальної системи сертифікації та дефіцит повноцінних торгових брендів). Особливу увагу приділено торговим маркам як інструментам капіталізації та правового захисту в умовах високої насиченості ринку підробками.

Ключові слова: бурштин; світовий ринок; сертифікація; торгова марка.

Amber Market Situation: Challenges and Prospects

Petro Baranov, Olena Slyvna, Volodymyr Korotaiev

The paper analyses the state of the world amber market as of 2025–2026. The main destabilizing factors have been considered (illegal mining, lack of a global certification system, and a shortage of full-fledged trade brands). Emphasis is placed on trademarks as instruments of capitalization and legal protection in conditions of high prevalence of counterfeits in the market.

Keywords: amber; world market; certification; trademark.

Сучасний світовий ринок бурштину стикається з комплексом взаємопов'язаних викликів, що охоплюють видобуток, торгівлю та екологію. Однією з найгостріших проблем є високий рівень криміналізації галузі. Поєднання високої рентабельності ресурсу зі слабким прикордонним контролем призводить до масштабного нелегального видобутку, що неминуче тягне за собою фальсифікацію походження сировини та підрив довіри до легальних виробників. Ситуацію ускладнено екологічною деградацією: нераціональні методи видобутку спричиняють руйнування ландшафтів і забруднення ґрунтових вод, натомість рекультивацію земель на практиці реалізують українці обмежено.

Істотним чинником дестабілізації є відсутність єдиної системи стандартизації бурштину. За даними GIA, частка синтетичних заміників і підробок бурштину на ринку досягає 30—50 %. На відміну від алмазного ринку, глобальна система сертифікації бур-

штину сьогодні відсутня, що призводить до знецінення якісної української сировини та зниження її інвестиційної привабливості. Унаслідок цього на світовому ринку бурштину є сировинним товаром, де ціну визначає вага, а не декоративні або колекційні характеристики.

Польський досвід є класичним прикладом створення глобального центру управління ринком за відсутності найбільших запасів сировини. Стратегічний акцент тут зміщено з обсягів видобутку на глибоку переробку і сертифікацію. Упроваджена система класифікації в країні дала змогу перевести бурштин з категорії ремесла до розряду дорогоцінного активу: вартість виробів тепер визначають категорії чистоти й рідкісності кольору, за аналогією з ринком діамантів.

Важливим інституційним досягненням стало функціонування спеціалізованої лабораторії IAA у Гданську, сертифікати якої визнано на світовому рівні. Окрім того, у Польщі сьо-

годні діє реалізований прозорий механізм легалізації всього ланцюжка поставок бурштину: від цифрового обліку видобутих партій до обов'язкової рекультивції порушених земель. Це дало змогу країні виробляти приблизно 70 % усіх бурштинових виробів у світі, позиціонуючи їх як *conflict-free* продукт високого дизайну.

Незважаючи на значний товарообіг бурштину, у світовій індустрії фактично відсутні глобальні торгові бренди в класичному розумінні. На поточному етапі поняття бренду часто підміняється або назвою великого державного підприємства (наприклад, Калінінградський бурштиновий комбінат або «Бурштин України»), або географічним походженням каменю. Покупець платить насамперед за тип бурштину (сукцинит, бурміт), що є брендингом походження, а не конкретного продукту.

Такі ювелірні будинки, як *House of Amber* або *Baltic Beauty*, зберігають переважно нішевий або регіональний статус. Основна проблема полягає у відсутності у видобувних структур прозорих прейскурантів зі стандартизованою оцінкою оптичних і колекційних характеристик каменю, що перешкоджає формуванню передбачуваної якості.

Розвиток повноцінних торгових марок (далі — ТМ) є основним інструментом трансформації сучасного ринку. В умовах насиченості підробками ТМ виконує функцію

юридичної гарантії автентичності матеріалу. До того ж реєстрація торгової марки забезпечує захист інвестицій в унікальний художній стиль та інноваційний дизайн від недобросовісної конкуренції.

Економічна ефективність брендингу підтверджено практикою: споживач готовий платити за маркований виріб з гарантованими характеристиками у 2—5 разів більше, аніж за немаркований аналог за порівнянної ваги бурштину. Отже, торгова марка стає нематеріальним активом, який дає змогу об'єднати фізичний об'єкт з культурними значеннями й ідеями «сучасної розкоші», тим самим формує стійку клієнтську лояльність до бренду.

Висновок. На початок 2026 року світовий ринок бурштину перебуває у стані структурної трансформації. Перехід від сировинної моделі до ювелірно-дизайнерської стримує відсутність вертикальної інтеграції та єдиних міжнародних стандартів. Капіталізація галузі безпосередньо залежить від здатності виробників перейти від продажу ресурсу до продажу «цілісного брендового досвіду». Без створення інститутів довіри й визнаних світових брендів, бурштин ризикує залишитися в категорії ремісничого матеріалу, не реалізувавши свій повний економічний і культурний потенціал як дорогоцінний камінь органогенного походження.



Граматичні форми непрямих закликів

Владислав Батицький

судовий експерт групи досліджень у сфері інформаційних технологій, Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Чернігів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8419-505X>, e-mail: vladbat669@gmail.com

Досліджено семантичні та граматичні форми закликів у суспільно-політичному дискурсі України. Розглянуто прямі й непрямі заклики, їх диференціацію та функції у медійних текстах.

Ключові слова: заклики; мовленнєві акти; спонукання; політична комунікація; семантика; дискурс; ЗМІ.

Grammatical Forms of Indirect Appeals

Vladyslav Batytskyi

The study examines grammatical forms of indirect appeals in socio-political discourse. Modal constructions, rhetorical questions and desiderative expressions as inducement means are analyzed.

Keywords: indirect appeals; speech acts; modality; inducement; political discourse; semantics.

На сучасному етапі розвитку Україна активно протидіє збройному, політичному та інформаційному конфліктам, безпосередніми учасниками яких є політичні та соціальні суб'єкти, а також засоби масової інформації (далі — ЗМІ). У ЗМІ висвітлюються різноманітні статті, репортажі, події та висловлюються думки з приводу суспільно-політичної ситуації в країні. Найчастіше такі повідомлення містять структурні компоненти, які за своєю формою вираження є спонукальними конструкціями, вираженими у формі закликів. Установлення смислового змісту закликів є об'єктом лінгвістичних (семантико-текстуальних) досліджень писемного мовлення.

Бурхливий розвиток вищезазначених експертиз зумовлений нагальними суспільними потребами, що сприяють розвитку їх наукової основи й поглибленому дослідженню предмета та об'єкта.

Заклики є невід'ємною частиною суспільно-політичної комунікації, якій характерні звернення до масової аудиторії, доступність широкому колу людей, популяризація інформації агітаційного змісту. Інформаційні повідомлення повинні актуально висвітлювати зображувані події та нагальні питання сьогодення.

Серед наукової спільноти найбільш повним та обґрунтованим в лінгвістиці вважається тлумачення, згідно з яким, заклик — це мовленнєвий акт, що звернений до адресата з метою спонукати його виконати певну дію або сукупність дій, які усвідомлюються

як важлива частина суспільно значущої діяльності, що сприяє досягненню певних ідеалів, або спонукати адресата враховувати у повсякденній поведінці ці ідеали, причому мовець та адресат є політичними суб'єктами або їхніми представниками, а сам мовленнєвий акт розглядається як частина суспільно-політичної комунікації.

Особливістю типового мовленнєвого акту заклику є те, що він обов'язково має бути пов'язаним із суспільно-важливою діяльністю та сприяти досягненню поставлених завдань, адже однією з головних складових мовленнєвого акту заклику є умова успішного здійснення цих дій.

Заклик є формою спонукання, до якої належать й інші форми впливу на людину, зокрема, наказ, прохання, порада. «Спонукання — це відношення, яке відображає волюнтаривні стосунки між мовцем, який називає дію, що її необхідно виконати (не виконати), і слухачем, який повинен забезпечити її виконання (невиконання)» [1, с. 5]. Однак заклики відрізняються від інших форм спонукань. Так, від наказу він відрізняється відсутністю субординації, від прохання — наявністю великої залежності від адресата, від поради — характером зацікавленості при збігові субординаційної лінії. Такі типи мовленнєвих актів використовують для передачі комунікативних намірів, що різняться між собою. На відміну від інших спонукань, заклик не потребує негайного виконання і, найпевніше, є рекомендацією для поведінки, що

базується на тих чи тих морально-етичних, ідеологічних, ціннісних категоріях.

Розглядаючи співвідношення між промовцем і адресатом у мовленнєвому акті спонукання, легко помітити, що вони не завжди протиставлені по відношенню до ймовірної дії. Заклик, який не виключає того, хто говорить з майбутньої діяльності, — називаємо закликом інклюзивної дії, а залик, який виключає того, хто говорить з числа адресатів, — закликом ексклюзивної дії. Закликає інклюзивної дії зазвичай притаманна граматична форма імператива першої особи множини або форма допоміжного дієслова «бути» у формі першої особи множини, наприклад: «повалимо», «будемо». У спонукальних висловлюваннях, що містять заклики ексклюзивної дії, де автор виключає себе з числа учасників майбутніх дій, імператив найчастіше виражений у формі другої особи однини або множини, наприклад: «боріться», «піднімайтеся», «єднайтеся».

Таким чином, непрямий залик — це форма відкритого спонукання без використання дієслівних форм зі значенням «спонукання». Як правило, такий залик не має чітко визначеного адресата.

У непрямих закликах відсутні граматичні показники наказового способу, і прямо не зазначений адресат висловлювання. Непрямі заклики висвітлюють думку адресанта про необхідність вчинення певних дій, тобто кожен читач є адресатом і потенційним виконавцем зазначеної дії.

Ознаки вираження непрямих закликів:

1. У формі запитань: «Доки будемо терпіти це свавілля?!». Ця форма семантично містить наказ до активного виконання дій, які, як правило, зазначаються адресантом у контексті повідомлення.
2. Модальні дієслова, такі як «необхідно», «слід», «потрібно», «треба», «пора» та інші, з семантикою зобов'язання виконання дій («За кер-

мом слід їздити тверезим!» в значенні «Їздьте тверезим за кермом!»).

3. Риторична фігура, суть якої в тому, щоб описати гіпотетичний когнітивний стан — бажання, щоб адресат виконав якусь дію (наприклад, Звернення Президента України до Європарламенту: «Хочеться вірити, що український народ може сподіватися на якнайшвидше визнання вами геноцидом війну, нав'язану Україні путінським режимом»: досліджувана фраза є непрямим закликом (спонуканням), хоча по суті — це вираження бажання; пропозиційний зміст: «Європарламент визнає геноцидом війну в Україні»: ця фраза має на меті майбутню дію адресата, що є суспільно значущою, оскільки являє собою міжнародний політичний акт).
4. Прохання у формі запитання («Чи не могли б ви передати соль?») по суті є непрямим закликом, адже відповідь «так» і відсутність невербальної реакції (передача солі) зробили б цей залик-прохання неуспішним.

Отже, семантико-текстуальні дослідження закликів відбуваються на основі аналізу граматичних конструкцій і певною мірою потребують глибокого лінгвального аналізу. Наведені види граматичних конструкцій з іллокуцією заклику на сьогодні є основними, але варто зазначити, що цей перелік не є вичерпним, оскільки лексичне й композиційне наповнення форми вираження іллокутивної сили заклику може змінюватися залежно від її складників і конкретної мовленнєвої (комунікативної) ситуації.

Перелік джерел посилання

1. Мясоєдова С. В. Категорія спонукання і її вираження в непрямих висловленнях української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2001. 16 с.



Штучний інтелект як інструмент науково-технічного аналізу в судовій експертизі

Андрій Батіг

старший науковий співробітник лабораторії залізнично-транспортних досліджень, Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1205-6004>, e-mail: ashabatig1992@gmail.com

У роботі розглянуто вплив штучного інтелекту на сучасні експертні дослідження, зокрема, у залізнично-транспортній експертизі. Проаналізовано можливості цифрових двійників, агентних ШІ-систем і комп'ютерного зору, та обґрунтовано незамінність ролі судового експерта.

Ключові слова: штучний інтелект; судова експертиза; цифрові двійники; агентний ШІ.

Artificial Intelligence as a Tool for Scientific and Technical Analysis in Forensic Expertise

Andriy Batig

The paper examines the impact of artificial intelligence on modern expert investigations, particularly in the rail-way transport expertise. The capabilities of digital twins, agentic AI systems, and computer vision are analyzed, and the irreplaceable role of the forensic expert is substantiated.

Keywords: artificial intelligence; forensic examination; digital twins; agentic AI.

Стрімкий розвиток штучного інтелекту змінює не лише технологічний сектор, а й підходи до аналізу складних технічних та соціальних процесів. Якщо раніше експертні дослідження ґрунтувалися переважно на класичних інженерних розрахунках, лабораторних випробуваннях і досвіді фахівців, то сьогодні дедалі більшого значення набувають цифрові моделі, великі масиви даних і алгоритмічний аналіз [1, 2].

Одним із ключових трендів є поява так званих «цифрових двійників» технічних об'єктів та інфраструктур. Віртуальні копії транспортних систем дозволяють відтворювати динаміку руху, взаємодію елементів конструкцій і вплив зовнішніх факторів у різних сценаріях. Для залізнично-транспортної експертизи це відкриває можливість моделювати аварійні ситуації, аналізувати поведінку рухомого складу на проблемних ділянках колії та прогнозувати наслідки технічних відмов без проведення дорогих натурних експериментів.

Паралельно розвиваються агентні ШІ-системи, які здатні не лише виконувати окремі обчислювальні задачі, а й будувати послідовності дій, аналізувати проміжні результати та коригувати стратегії дослідження. У перспективі такі системи можуть самостійно формувати гіпотези щодо причин транс-

портних подій, перевіряти їх у середовищі симуляції та пропонувати експерту кілька найбільш імовірних сценаріїв розвитку подій [3–5].

Важливим напрямом є також автоматизований аналіз технічних пошкоджень за допомогою комп'ютерного зору. Нейронні мережі вже демонструють високу ефективність у виявленні тріщин, деформацій і слідів втомного руйнування на металевих конструкціях. Це може суттєво прискорити первинний етап експертного дослідження та зменшити ризик пропуску критичних дефектів, особливо під час аналізу великої кількості фотоматеріалів [6].

Разом з тим, повна автоматизація судово-експертної діяльності на даному етапі є малореальною. Значна частина висновків формується на основі комплексної оцінки технічних, організаційних і людських факторів, які не завжди можуть бути формалізовані у вигляді алгоритмів. Крім того, інтерпретація результатів моделювання потребує професійного досвіду та розуміння специфіки конкретних умов експлуатації.

У зв'язку з цим змінюється і роль судового експерта: від виконавця рутинних розрахунків він поступово переходить до функцій аналітика, який керує цифровими інструмен-

тами, оцінює достовірність результатів і приймає остаточні рішення. Це потребує нових компетенцій, зокрема розуміння принципів роботи алгоритмів машинного навчання, вміння працювати з симуляційними середовищами та критично оцінювати результати автоматизованого аналізу.

Таким чином, штучний інтелект варто розглядати не як заміну експерта, а як інструмент розширення його можливостей. Поєднання

інженерної експертизи, цифрового моделювання та алгоритмічного аналізу дозволяє підвищити обґрунтованість висновків, скоротити терміни проведення досліджень і підвищити загальний рівень експертного забезпечення судочинства. У найближчі роки конкурентоспроможність експертів значною мірою визначатиметься їхньою здатністю інтегрувати сучасні ШІ-технології у власну професійну практику.

Перелік джерел посилання

1. Ramdya P., et al. Simulating how fruit flies see, smell, and navigate. EPFL News Release, 2024, 14 November.
2. Othman A. Agentic AI: Autonomous decision-making systems – a comprehensive research review. ResearchGate, 2025, May. 4 p.
3. Viswanathan P. S. Agentic AI: A comprehensive framework for autonomous decision-making systems in artificial intelligence. International Journal of Computer Engineering & Technology (IJCET), 2025, Vol. 16, Issue 1. P. 862–880.
4. Wissuchek C., Zschech P. Agentic AI: A comprehensive survey of architectures. arXiv preprint, 2025, 29 October. arXiv:2510.25445v1.
5. From automation to autonomy: Exploring agentic AI in ITSM. World Journal of Advanced Engineering, Technology and Science (WJAETS), 2025, PDF.
6. A window into the fruit fly's nervous system Sciena.ch : research overview on NeuroMechFly, 2022, 13 September.



Особливості огляду місця пожежі в межах пожежно-технічної судової експертизи в зимовий період

Анастасія Безугла

судовий експерт, відділ пожежно-технічних досліджень, Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7865-9214>, e-mail: anastasia291201@gmail.com

Антон Павлик

начальник відділу пожежно-технічних досліджень, Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6716-4489>, e-mail: fire-expert.kiev@ukr.net

У тезах досліджено особливості проведення огляду місця пожежі в межах пожежно-технічної судової експертизи в умовах зимового періоду. Визначено значення огляду як ключового етапу експертного дослідження, від якості якого залежить обґрунтованість висновку експерта. Проаналізовано основні ускладнення, зумовлені несприятливими природно-кліматичними умовами, а також наголошено на необхідності дотримання методичних і процесуальних вимог з метою забезпечення належного оцінювання судом результатів експертизи.

Ключові слова: пожежно-технічна судова експертиза; огляд місця пожежі; зимовий період; сліди пожежі; осередок пожежі; експертний висновок; доказування; судова оцінка доказів.

Specific Features of Fire Scene Inspection as Part of Fire Examination in Winter Conditions

Anastasiia Bezuhla, Anton Pavlyk

The paper examines the specific features of fire scene inspection within the framework of fire and technical forensic examination under winter conditions. The significance of fire scene inspection as a key stage of forensic research, which directly affects the validity of the expert conclusion, is emphasized. The main difficulties caused by adverse climatic conditions are analyzed, and the importance of complying with methodological and procedural requirements in order to ensure proper judicial evaluation of forensic examination results is highlighted.

Keywords: fire and technical forensic examination; fire scene inspection; winter conditions; fire traces; seat of fire; expert conclusion; forensic evidence; judicial evaluation.

Пожежно-технічна судова експертиза є важливим засобом доказування, оскільки її результати застосовує суд для встановлення причин виникнення пожежі, осередку загоряння та умов поширення вогню. Одним із ключових етапів такої експертизи є огляд місця пожежі, від якості проведення якого безпосередньо залежить повнота та обґрунтованість експертного висновку. Особливої складності цей етап набуває в зимовий період, коли природно-кліматичні умови значно впливають на процес фіксування та збереження слідів пожежі.

Огляд місця пожежі є неодмінною умовою безпосереднього сприйняття й оцінювання як обстановки загалом, так і суттєвих її деталей для встановлення дійсної причини виникнення горіння.

Ефективність огляду обумовлюється дотриманням певних методичних підходів під час його проведення та застосування необ-

хідних технічних засобів і обладнання. Дані, які отримують під час огляду, неможливо повною мірою компенсувати ні свідченнями очевидців, ні документами і матеріалами, які стосуються факту пожежі.

Кваліфіковано проведений огляд місця пожежі завжди дає змогу здобути певну інформацію про обстановку, яка передувала пожежі, умови її розвитку, виявлення й гасіння, а також визначити ймовірне місце виникнення горіння. На підставі знайдених та зафіксованих слідів і речових доказів висувають, розглядають і отримують підтвердження версії про безпосередню (технічну) причину виникнення пожежі.

Безперечно, що специфіка об'єкта пожежі визначає особливості здійснення огляду в кожному окремому випадку, та все ж будь-який огляд умовно розділяють на загальний (статичний), детальний (динамічний) та заключний (цільовий) етапи.

Під час загального огляду здійснюється збирання первинної інформації про об'єкт пожежі, обставини її виникнення й виявлення, масштаби розвитку й наслідки. На підставі отриманих даних необхідно вибрати пріоритетні напрями й послідовність дій щодо дослідження пожежі.

Детальний, або динамічний, етап планується на підставі результатів загального огляду у випадках, коли виникає потреба в з'ясуванні подробиць та деталей, які дають змогу зробити кінцевий висновок щодо особливостей протікання процесів під час пожежі.

Цей етап огляду передбачає активний пошук, виявлення та фіксування характерних ознак, слідів і речових доказів, які вказують на осередок пожежі, ознаки спрямованості поширення горіння та безпосередню (технічну) причину його виникнення.

Під час динамічного (детального) огляду розкривають і розбирають конструкції, які заважають більш прискіпливому пошуку доказових фактів і видаляють залишки пошкоджених матеріалів, майна, пожежного сміття; пересувають окремі предмети й обладнання [1, с. 68; 2].

Заключний, або цільовий, етап огляду містить вилучення проб матеріалів і речових доказів, а також процесуальне оформлення результатів дослідження пожежі [3, с. 33—37].

Тобто огляд місця пожежі в межах пожежно-технічної судової експертизи спрямований на виявлення та фіксування обстановки події, визначення можливого осередку пожежі, характеру та напрямків поширення вогню, а також відбір об'єктів для подальшого дослідження. Отримані під час огляду відомості становлять основу для формування висновку експерта та мають істотне значення для їх подальшого оцінювання судом.

Зимовий період зумовлює низку особливостей проведення огляду місця пожежі. Низькі температури, сніговий покрив та обмерзання можуть призводити до часткової або повної втрати слідів горіння, ускладнювати доступ до об'єкта дослідження, змінювати фізичні властивості матеріалів і конструкцій. Окрім того, короткий світловий день та несприятливі погодні умови обмежують можливість якісного фото- та відеофіксування,

що підвищує ризик неповного дослідження обстановки місця пожежі.

Наприклад, під час огляду транспортного засобу в зимовий період, що зазнав термічних пошкоджень у вигляді повного вигорання передньої частини кузова, проведення дослідження істотно ускладнюється атмосферними опадами, зокрема снігом або дощем. Сніговий покрив та обмерзання можуть приховувати на поверхні автомобіля важливі елементи, необхідні для встановлення осередку пожежі, зокрема сліди стікання горючих рідин.

З метою недопущення ускладнення роботи експертів під час огляду місця події в зимовий період доцільною є попередня підготовка об'єкта дослідження. Зокрема, транспортні засоби слід накривати брезентом, завчасно очищати від снігу, а в разі відсутності застосування — забезпечувати тимчасове закриття отворів з метою запобігання впливу атмосферних опадів, які можуть негативно впливати на процес огляду та збереження слідів пожежі.

Отже, огляд місця пожежі є одним із ключових етапів пожежно-технічної судової експертизи, від якості проведення якого залежить повнота, обґрунтованість та достовірність експертного висновку. Проведення огляду в зимовий період супроводжується низкою об'єктивних ускладнень, зумовлених несприятливими природно-кліматичними умовами, які можуть впливати на збереження слідів пожежі та можливість їх належного фіксування. Урахування сезонних чинників, своєчасна підготовка об'єкта дослідження, а також дотримання методичних і процесуальних вимог під час проведення огляду дають змогу мінімізувати негативний вплив зимових умов і забезпечити формування повного та науково обґрунтованого експертного висновку, що має важливе значення для належного оцінювання його судом та ефективного здійснення правосуддя.

Перелік джерел посилання

1. Пракшин Ю. К., Зернов С. І. Методика огляду місця пожежі. Київ, 1988. 168 с.
2. Мегорський Б. В. Методика встановлення причин пожеж. Київ, 1966. 271 с.
3. Степаненко С. Г., Білкун Д. Г., Яник Я. М., Тимошук Ю. Т. Дослідження пожеж : монографія. Київ, 1999. 223 с.



Судово-технічна експертиза документів у системі доказування адміністративних справ: сучасні методи та практичні аспекти

Маркіян Білінський

судовий експерт, лабораторія почеркознавчих та технічних досліджень документів,
Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Львів, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0002-8136-2961>, e-mail: mark.19544@gmail.com

Судово-технічна експертиза документів в адміністративних справах забезпечує об'єктивне встановлення автентичності, змін та способу виготовлення документів із застосуванням сучасних оптичних, спектральних і цифрових методів.

Ключові слова: судово-технічна експертиза документів; адміністративні справи; доказування; ІЧ-випромінювання; УФ-випромінювання; спектральний аналіз; цифрові технології.

Forensic Technical Examination of Documents in Administrative Cases: Modern Methods and Practical Aspects

Markiyan Bilinskyi

Forensic technical examination of documents in administrative cases ensures the objective determination of authenticity, alterations, and methods of document creation using modern optical, spectral, and digital techniques.

Keywords: forensic technical examination of documents; administrative cases; evidence; infrared (IR) radiation; ultraviolet (UV) radiation; spectral analysis; digital technologies.

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій та ускладнення способів фальсифікації документів проблема визначення їх достовірності набуває особливої актуальності. Документи залишаються одним із ключових джерел доказової інформації в кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві, а їх зміст, форма та матеріальна структура мають істотне значення для встановлення фактичних обставин справи.

Зростання кількості правопорушень, пов'язаних із підробленням документів, унесенням змін до їх реквізитів та використанням технічно складних способів фальсифікації, зумовлює необхідність застосування сучасних науково обґрунтованих методів дослідження. У цьому контексті експертиза документів постає як системоутворювальний елемент доказування, забезпечуючи отримання об'єктивної інформації щодо автентичності документів, способів їх виготовлення та змін [1, с. 694].

Експертиза документів є одним із різновидів судових експертиз, результати яких мають значну доказову цінність. Висновок експерта, сформований на основі спеціальних знань, дає змогу встановити обставини,

що не можуть бути з'ясовані іншими процесуальними засобами.

У системі доказування технічна експертиза документів виконує низку ключових функцій, зокрема:

- підтвердження або спростування автентичності документа;
- встановлення способу виготовлення документа та його окремих реквізитів;
- виявлення ознак внесення змін, дописок, підчисток, заміन аркушів;
- визначення послідовності нанесення текстів і реквізитів.

Сучасний етап розвитку експертизи документів характеризується активним застосуванням оптичних, спектральних і цифрових методів дослідження. Одним із найбільш інформативних напрямів є застосування інфрачервоного (ІЧ) та ультрафіолетового (УФ) випромінювання, що дає змогу виявляти приховані записи, дописки, сліди виправлень і відмінності між матеріалами.

ІЧ-випромінюванням користуються для диференціації чорнил, визначення послідовності нанесення текстів, аналізу структури паперу та друкарських технологій. УФ-випромі-

нювання дає змогу виявляти флуоресценцію матеріалів, досліджувати захисні елементи документів і встановлювати ознаки використання різних матеріалів. Спектральний аналіз так само розширює можливості ідентифікації матеріалів і забезпечує отримання кількісних характеристик їх властивостей [2, с. 195].

Важливим напрямом розвитку експертного дослідження документів є впровадження цифрових технологій фіксування та аналізування результатів дослідження. Користування високочутливими цифровими сенсорами, багатоспектральними камерами і програмно-аналітичними комплексами дає змогу здійснювати точну реєстрацію мінімальних відмінностей у відбитті або поглинанні світла різними типами чорнил і матеріалів. Подальше комп'ютерне оброблення отриманих зображень забезпечує можливість автоматизованого порівняння спектральних характеристик, підвищує точність аналізу та відтворюваність результатів експертизи.

Комп'ютерне оброблення зображень, застосування алгоритмів машинного навчання та систем комп'ютерного зору відкривають нові перспективи автоматизації процесів аналізу документів і підвищення об'єктивності висновків експерта. Цифрові методи дають змогу не лише зберігати результати досліджень у цифровому форматі, а й здійснювати їх багаторазовий аналіз, порівняння та інтеграцію з інформаційними базами даних [3, с. 121].

Практика досліджень свідчить, що сучасні технології ефективно застосовують для аналізу фінансових документів, договорів, розписок, офіційних бланків, паспортів, водійських посвідчень та інших документів. Комплексне застосування оптичних і цифрових методів дає змогу встановлювати факт внесення змін до документа, визначати спосіб виготовлення його реквізитів, виявляти ознаки підроблення та встановлювати зв'язок між документом і технічними засобами його виготовлення.

Особливого значення судово-технічна експертиза документів набуває в адміністративних справах, у яких предметом доказування є законність управлінських рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних по-

вноважень, а також достовірність офіційних документів, що підтверджують юридично значущі обставини. У таких категоріях справ застосування сучасних методів дослідження документів забезпечує можливість об'єктивного встановлення їх автентичності, способу виготовлення, наявності ознак змін чи втручання, що сприяє формуванню повної та достовірної доказової бази. Застосування спеціальних знань у межах дослідження відповідає вимогам чинного процесуального законодавства та виступає ефективним інструментом реалізації принципів законності, обґрунтованості й справедливості судового розгляду адміністративних справ.

Подальший розвиток технічної експертизи документів у адміністративному судочинстві пов'язаний із поглибленням інтеграції сучасних наукових і технологічних досягнень у практику експертної діяльності. Цифровізація досліджень документів, упровадження автоматизованих систем аналізу та застосування великих обсягів даних сприяють підвищенню ефективності експертного забезпечення адміністративних судів та точності оцінювання доказів. Важливим напрямом є також гармонізація національних методик із міжнародними стандартами, що забезпечує узгодженість процедур, сприяє розвитку міжнародної співпраці та підвищує рівень професійної компетенції експертних установ у сфері адміністративної юрисдикції.

Отже, експертне дослідження документів в адміністративних справах є складовою сучасної системи доказування, що поєднує правові та технічні інструменти пізнання. Застосування інноваційних методів аналізу документів розширює можливості встановлення їх автентичності та ознак змін, сприяє підвищенню ефективності судового контролю й розвитку експертного забезпечення адміністративного судочинства. Подальший розвиток цього напрямку зумовлений необхідністю адаптації методик до умов цифрового середовища, упровадження автоматизованих систем аналізу та гармонізації національних підходів із міжнародними стандартами, що забезпечує підвищення якості експертних висновків і обґрунтованості судових рішень.



Перелік джерел посилання

1. Dalrymple, B. E. Visible and infrared luminescence in documents: Excitation by laser. *Journal of Forensic Sciences*. 1983. Vol. 28. Pp. 692—696.
2. De Donno, A., Carlucci, D. & Introna, F. The use of infrared rays for identification purposes. *J Forensic Ident*. 2008. Vol. 58. Pp. 193—202.
3. Williams, A. R. & Williams, G. F. The invisible image? Part 1: Introduction and reflected ultraviolet techniques. *Journal of Biological Photography*. 1993. Vol. 61. Pp. 115—132.

Особливості дослідження пристроїв з операційною системою macOS

Ірина Біловицька

старший судовий експерт, відділ комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень,
Центр судових і спеціальних експертиз Інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, м. Київ, Україна, e-mail: biiran@ssu.gov.ua

У тезах розглянуто особливості експертного дослідження пристроїв Apple з macOS. Проаналізовано вплив APFS, FileVault 2, Secure Enclave, T2 та Apple Silicon на процес вилучення й аналізу даних.

Ключові слова: цифрова криміналістика; macOS.

Features of Examining Devices With MacOS Operating System

Iryna Bilovytska

This paper discusses features of expert research on Apple devices with macOS. The impact of APFS, FileVault 2, Secure Enclave, T2 and Apple Silicon on data extraction and analysis is analysed.

Keywords: digital forensics; macOS.

Сучасні версії операційної системи macOS застосовують файлову систему Apple File System (APFS). Починаючи з macOS 10.15 Catalina, упроваджено групи томів APFS: системний том і том даних об'єднано в пару. Системний том містить лише системні файли й монтується лише для читання, тоді як користувацькі дані зберігаються окремо на томі Data [1]. Така структура підвищує безпеку й цілісність ОС, але потребує від експерта враховувати наявність кількох томів під час аналізу.

MacOS має вбудовані механізми безпеки [2], що ускладнюють несанкціонований доступ і модифікацію системи. System Integrity Protection (SIP) обмежує доступ до системних каталогів навіть з привілеями адміністратора, захищаючи важливі файли від змін. Із macOS 11 Big Sur введено концепцію Signed System Volume (SSV) — криптографічно підписаний та захищений системний том. Під час завантаження Big Sur і новіших версій кожен системний файл перевіряється за хешем SHA-256, і цілісність усього системного тому гарантована спеціальною «печаткою». У разі будь-якого втручання або пошкодження системного розділу macOS блокуватиме завантаження, що ускладнює модифікацію системи під час експертизи. Такі технології, як Secure Enclave (апаратний модуль безпеки в чіпах T2 та Apple Silicon), захищають чутливі дані та ізолюють їх від доступу з боку ОС.

Значна увага приділяється шифруванню дисків на комп'ютерах Mac [2]. Технологія

FileVault 2 забезпечує повне шифрування системного диска, що робить злом сучасними методами практично неможливим. Увімкнений FileVault шифрує всі дані — ОС, застосунки й файли користувача — і розшифровує їх «на льоту» після введення пароля під час завантаження системи. Навіть якщо накопичувач вилучити з комп'ютера і під'єднати до іншого пристрою, дані залишаться недоступними без ключа розшифрування. Окрім пароля користувача, розблокувати том FileVault можна за допомогою ключа відновлення (Recovery Key), заданого під час шифрування, або інституційного ключа (для корпоративних Mac). У сучасних Mac із чіпами T2/M1 шифрування виконується апаратно: кожен пристрій має унікальний ключ, «зашитий» у Secure Enclave/T2. Це означає, що розшифрувати дані можна тільки на оригінальному пристрої, який містить цей ключ.

Основні проблеми при вилученні та аналізуванні даних macOS є [3]:

- зашифровані диски (FileVault 2). Повнодискове шифрування на Mac значно ускладнює отримання даних. Якщо FileVault активовано й пароль невідомий, прямий доступ до вмісту диска неможливий — всі дані на носії зашифровані криптографічним алгоритмом AES-256;
- апаратний чіп безпеки T2. Найбільша проблема для експертів — унікальність ключів шифрування, прив'язаних до



T2. Дані на SSD постійно шифруються контролером T2, і навіть якщо FileVault формально вимкнено, носій має апаратне шифрування. T2 за замовчуванням не дає змоги завантаження з невідомих носіїв: меню Startup Security потребує авторизації для перемикання в режим дозволу зовнішнього завантаження. Отже, експерт без пароля адміністратора не зможе просто завантажити свій інструмент з флешки на вилученому Mac з T2;

- Apple Silicon (чіпи M1/M2). На комп'ютерах з даними чіпами немає Target Disk Mode у класичному вигляді — доступ лише через Recovery (Share Disk) з авторизацією. Присутнє Secure Enclave та завжди увімкнене апаратне шифрування диска;
- відсутність стандартного доступу до даних. У macOS багато даних зберігається в закритих сховищах або форматах, що ускладнює аналіз уручну. Система прав доступу може перешкоджати відкриттю файлів навіть з образу, якщо інструмент аналізу неправильно інтерпретує їх. Деякі каталоги містять пісочниці застосунків із власною структурою. Також macOS не має загальноприйнятого реєстру — замість нього безліч plist-файлів, розкиданих по системі;
- сумісність інструментів та середовищ. Більшість традиційних криміналістичних інструментів історично працюють в Windows. Робота з образами macOS на Windows-станціях може ускладнюватися через відсутність драйверів APFS.

З даними обмеженнями є лише пара варіантів отримання інформації:

- логічне копіювання даних, яке передбачає отримання файлів і даних з працюючої системи засобами самої ОС або спеціального програмного забезпечення. Наприклад, можна скопіювати окремі папки, експортувати бази даних або виконати резервне копіювання засобами системи. Логічне копіювання не охоплює видалені файли

та незайнятий простір, тому менш повне, але його перевага — менший обсяг даних і можливість працювати з уже розшифрованою інформацією (якщо система розблокована);

- фізичне копіювання дає змогу зберегти структуру файлової системи, усі файли та метадані. На старіших Mac (з HDD або без шифрування) фізичний знімок можна отримати, вийнявши диск і підключивши його через пристрій захисту від запису до робочої станції, або завантаживши Mac у спеціальний режим. Для комп'ютерів Mac на базі процесорів Intel традиційним є Target Disk Mode: під час запуску в даному режимі пристрій перетворюється на зовнішній диск, який можна під'єднати до іншого комп'ютера через Thunderbolt і зняти образ стандартними засобами. У разі шифрування FileVault цільовий диск буде видимий як зашифрований том — для монтування потрібен пароль. На нових Apple Silicon Mac застосовується режим спільного доступу до диска: завантажившись у Recovery, можна вибрати Share Disk і тим самим надати вміст диска іншому Mac по Thunderbolt. Це дає змогу отримати образ, проте так само потребує введення пароля для розблокування, якщо диск зашифровано. Окрім того, є проблеми з відповідністю версій ОС. У разі, якщо на досліджуваному ноутбуці та робочій станції не співпадають версії, існує ймовірність відмови при поширенні диска.

У разі ж коли система закрита паролем, можна спробувати декілька варіантів вирішення проблеми, але дуже обережно:

- підбір / відновлення пароля. Якщо пароль можна вгадати або перебрати, експерт може спробувати атаку методом повного перебору паролів на шифрованому образі. Для FileVault 2 доступні інструменти типу Hashcat або Passware, які, маючи копію заголовку тома, здійснюють перебір паролів. Проте через високу крипто-

стійкість це дієво лише при відносно простих паролях;

- отримання ключа відновлення. Під час ввімкнення FileVault користувачу пропонується зберегти Recovery Key. Якщо відомо Apple ID власника, можна запитати цей ключ в Apple або спробувати отримати з iCloud. Наявність ключа відновлення дасть змогу розблокувати том без основного пароля;
- експлойти апаратних вразливостей. Для чіпа Apple T2 у 2020 році було виявлено неусувне уразливе місце (checkm8), що дає змогу отримати низькорівневий доступ до чіпа. Якщо ввести Mac з T2 у DFU-режим і скористатись експлойтом, можна скинути лічильники введення пароля або навіть екстрагувати ключі шифрування. Деякі продукти (наприклад, Passware Kit та ін.) інтегрували ці можливості, даючи змогу обходити пароль EFI та пришвидшувати перебір паролів FileVault на Mac з T2.

На сьогодні основними інструментами для аналізу macOS є:

- Magnet AXIOM [4]. AXIOM вміє імпортувати образи APFS, розшифровувати їх за наявності ключів / паролів та автоматично аналізувати артефакти macOS;
- BlackBag BlackLight [5]. BlackLight може відкривати образи дисків Mac, відновлювати видалені файли, знаходити артефакти користувача. Його програмний модуль оптимізований під APFS і HFS+, підтримує декодування ключових сховищ macOS;
- Cellebrite MacQuisition [5]. Головна перевага MacQuisition — підтримка роботи з чіпом безпеки T2 та новими Apple Silicon. Це єдине рішення,

що дає змогу створити фізичний дешифрований образ диска на Mac із T2-чіпом. Продукт застосовує можливості самого T2: під час завантаження з його носія MacQuisition домовляється з чіпом і здійснює дешифрування файлової системи на льоту під час копіювання.

Отже, дослідження пристроїв з macOS потребує комбінування різних підходів та інструментів. Особливості файлової системи APFS, розділення системних томів, шифрування та апаратні модулі безпеки становлять великі проблеми. Проте розуміння цих особливостей та застосування сучасних рішень дають успішно вилучати й аналізувати необхідні дані. Ключовим чинником є актуальність знань: технології Apple швидко розвиваються, тому судовий експерт має постійно оновлювати свій інструментарій і підходи.

Перелік джерел посилання

1. Big Sur's Signed System Volume: added security protection. *The Eclectic Light Company*. URL: <https://eclecticlight.co/2020/06/25/big-sur-s-signed-system-volume-added-security-protection/#:~:text=Catalina%2010,only> (дата звернення: 25.12.2025).
2. Apple Platform Security. *Apple Support*. URL: <https://support.apple.com/uk-ua/guide/security/welcome/web> (дата вернення: 25.12.2025).
3. Minoru Kobayashi. Workshop: An Introduction to macOS Forensics with Open Source Software. *Japan Security Analyst Conference*. 2022.
4. Magnet Forensics | Gain an Investigative Edge. *Magnet Forensics*. URL: <https://www.magnetforensics.com/> (дата звернення: 25.12.2025).
5. Cellebrite Digital Collector. *H-11 Digital Forensics*. URL: https://h11dfs.com/macquisition_cellebrite/#:~:text=MacQuisition%20is%20the%20first%20and,data%20is%20collected%20or%20deices (дата звернення: 25.12.2025).



Окремі аспекти правової природи висновку експерта

Олексій Богомолів

кандидат технічних наук, докторант, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8297-2708>, e-mail: Bogomolov.dok@gmail.com

Розкрито сутність правової природи висновку експерта, а також особливостей суб'єкта експертизи згідно з вимогами чинного законодавства в межах адміністративного судочинства.

Ключові слова: висновок експерта; адміністративне судочинство; експерт; засіб доказування; спеціальні знання; критерії оцінювання.

Certain Aspects of the Legal Nature of an Expert Opinion

Oleksiy Bogomolov

The author reveals the essence of the legal nature of the expert's opinion, as well as the features of the subject of the examination according to the requirements of current legislation within the framework of administrative proceedings.

Keywords: expert opinion; administrative proceedings; expert; means of proof; special knowledge; evaluation criteria

Багато науковців, які проводили дослідження у галузях процесуального права, приділяли увагу визначенню правової природи висновку експерта, з'ясуванню його змісту. Одні вчені розглядають висновок як джерело доказів; другі — як доказ; треті — як самостійний засіб доказування; є й такі, що одночасно розглядають його як доказ і засіб доказування або вважають, що висновок експерта є засобом доказування та джерелом доказу, чи джерелом доказів і доказом. Іншими словами, зустрічаються різні варіації щодо тлумачення правової природи висновку експерта.

Аналізування спеціальної літератури свідчить, що фактичні дані, які становлять зміст висновку експерта, виходять із трьох взаємопов'язаних, але не однорідних джерел. Одним із них є вихідні дані, до яких належать дані справи й об'єкти, надані експертові судом. Обсяг і зміст фактичних даних, одержаних експертом із цього складного за своєю структурою джерела, визначають напрям дослідження, обрання методів і засобів для аналізування й порівняння досліджуваних об'єктів. Застосовані методи є другим джерелом інформації у висновку експерта. Основним джерелом інформації є сам експерт. Саме експерт, його спеціальні знання та досвід і є тим головним першоджерелом, завдяки якому фактичні дані, одержані із зазначених першоджерел, узагальнюються, проходять розумове оцінювальне обро-

блення та формуються у вигляді остаточних висновків про факти, установлення яких було завданням експертизи.

У науково-практичному коментарі до Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*) «висновок експерта» розглядається як процесуальний документ, в якому викладаються підстави проведення експертизи, процес та результати експертного дослідження [1, с. 563]. Висновку експерта, як самостійному засобу доказування, притаманні свої особливості, які полягають насамперед у тому, що експерт повідомляє суду фактичні дані, установлені ним особисто під час проведення експертного дослідження на підставі спеціальних знань. Утім, з огляду на чинне законодавство, висновок експерта не має переваг перед іншими засобами доказування; він підлягає дослідженню і перевірці, а фактичні дані, що містяться у ньому, оцінюються судом за загальними правилами.

Допустимість висновку експерта в адміністративному судочинстві, поряд з іншими доказами, припускає, що його форма має відповідати вимогам чинного КАС України. Наголосимо, що будь-яке порушення закону тягне недопустимість висновку експерта як судового доказу. Слід урахувувати, що порушення процесуального порядку призначення та проведення експертизи можуть бути двома: такими, що не можуть бути усунені без призначення нової експертизи і тягнуть

недопустимість висновку експерта; такими, які є суттєвими самі собою, але можуть бути усунені без призначення та проведення нової експертизи [2].

Дослідження правозастосовної практики та чинних приписів КАС України свідчить про те, що в адміністративному судочинстві суттєвими порушеннями визнають: проведення експертизи особою, яка підлягала відводу (ст. 29 КАС України); порушення процесуального порядку направлення матеріалів на експертизу, у результаті чого підлягали дослідженню неналежні об'єкти; проведення експертного дослідження особами, які не були призначені експертами по справі; відсторонення осіб, які беруть участь у справі, від участі в експертизі шляхом позбавлення належних їм процесуальних прав, зазначених у ч. 2 та 3 ст. 81 КАС України [3].

Визнання висновку експерта засобом доказування зобов'язує звертати увагу на суб'єкта експертизи. Щодо експерта діє дві вимоги — він має бути об'єктивним і компетентним. Основні критерії оцінювання висновку експерта з точки зору його компетентності пов'язані із дослідженням питань, винесених на вирішення експертизи, і належністю їх до певної галузі знань; ознайомленням з даними, що характеризують експерта як спеціаліста в певній галузі знань. Висновок експерта оцінюються також з точки зору того, чи не вийшов експерт за межі своєї компетенції. За межами компетенції експерта залишаються дії зі збирання доказів, а також самостійний відбір початкових даних із матеріалів справи.

Отже, допустимість висновку експерта припускає: належного суб'єкта експертизи, процесуальну придатність наданих на дослідження об'єктів, дотримання процесуального порядку призначення та проведення експертизи, правильне оформлення її результатів в остаточному документі. Висновок експертизи завжди пов'язаний з іншими доказами у справі, оскільки є результатом їх спеціального дослідження. Під час процесуального доказування достовірність висновку експертизи визначається також з'ясуванням його відповідності обставинам справи, які не викликають сумнівів у суду. Установлення

відповідності висновків експерта іншим доказам у справі є необхідним етапом оцінювання кожного висновку.

У висновку експерта необхідно розрізняти зміст (висновок, обґрунтований проведенням дослідженням, установленням і професійною оцінкою експертом фактів) і форму (висновок як акт). Зміст і форма однаково важливі під час визначення доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта. Якщо висновок експерта суд визнає недостовірним, не заснованим на науковому дослідженні, або не буде дотримана форма, незважаючи на обґрунтований і об'єктивний висновок, то це не дозволить визнати висновок засобом доказування [4].

Змістом висновку експерта є фактичні дані про обставини предмета доказування та про інші обставини справи, які мають значення для правильного вирішення справи і повідомляються експертом у своєму висновку. Висновком експерта є документ, у якому експертом зафіксовано перебіг дослідження та його підсумки і власне результат дослідження, тобто відповіді експерта на питання, винесені на вирішення експертизи. Висновок експерта може також тлумачись як письмове повідомлення про перебіг і результати проведеного експертом дослідження та його висновки з вирішуваних питань.

Однак висновок експертизи є первинним доказом, а не похідним, оскільки експерт не просто відтворює факти, а аналізує їх, надаючи в розпорядження суду первинну інформацію — інформацію «від себе». Якщо суд виявить суперечності між висновком й іншими доказами, то необхідно вивчити взаємопов'язані матеріали справи та з'ясувати, чи є розбіжність наслідком необґрунтованих (помилкових) висновків експертизи, чи недостовірності доказів, які їй суперечать.

Процесуальними актами-документами, які приймає та оформлює експерт, слід уважати і письмовий висновок, що стосується об'єкта експертизи, а також клопотання, пов'язані із проведенням експертизи. Висновок експерта завжди є актом-документом, функційне призначення якого полягає у фіксуванні тих процесуальних дій, за допомогою яких суд приймає рішення у формі право-реа-



лізаційних актів, і які гарантують їх законність і обґрунтованість. Незважаючи на той факт, що ці акти мають допоміжний характер, вони є офіційними і їх прийняття тягне юридичні наслідки [5, с. 68].

Отже, правова природа висновку експерта базується передусім на завданні суду, сформу-

льованому в ухвалі про призначення експертизи; проведенні експертного дослідження згідно з вимогами чинного законодавства; викладенні експертом фактичних даних, що мають значення для справи, і всіх фактів, що встановлені ним на основі спеціальних знань під час експертного дослідження.

Перелік джерел посилання

1. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України. У 2-х т. Вид. 2-ге, змін. та доп. / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Т. 1. Київ, 2008. 787 с.
2. Щербаковський М. Г. Судова експертологія : навч. посіб. Харків, 2008. 192 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 23.01.2026).
4. Козинець І. Г., Кравченко В. Я. Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 173—177.
5. Швед Е. Ю. Процесуальні акти-документи у адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 200 с.

Призначення судової експертизи як чинник впливу на можливість врегулювання адміністративної справи за участю сторін

Наталія Боженко

кандидат юридичних наук, суддя, Дніпропетровський окружний адміністративний суд,
м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7035-7182>, e-mail: bogenko.nataliya@gmail.com

Розкрито, як призначення судової експертизи впливає на переговорну поведінку сторін і перспективу врегулювання адміністративної справи. Обґрунтовано, що експертиза зменшує невизначеність щодо основних фактів, водночас може ускладнювати примирення через строки, витрати та процесуальні ризики. Сформульовано практичні умови, за яких експертиза стає каталізатором домовленості.

Ключові слова: *судова експертиза; врегулювання спору; адміністративне судочинство; переговори сторін; доказування; процесуальні витрати.*

The Appointment of a Forensic Examination as a Factor Influencing the Possibility of Settling an Administrative Case with the Participation of the Parties

Nataliia Bozhenko

The paper explains how the appointment of a forensic examination affects the parties' negotiation behaviour and the prospects for settling an administrative case. It substantiates that an examination reduces uncertainty regarding key facts, while at the same time it may complicate settlement due to timeframes, costs, and procedural risks. Practical conditions are formulated under which an examination acts as a catalyst for agreement.

Keywords: *forensic examination; dispute settlement; administrative proceedings; parties' negotiations; evidentiary process; procedural costs.*

Призначення судової експертизи в адміністративній справі доцільно розглядати не тільки як процесуальну дію в системі доказування, а і як чинник, здатний змінювати конфігурацію переговорів між сторонами. У практичному вимірі експертиза переводить спір із площини загальних тверджень у площину конкретних перевірюваних фактів, розрахунків або технічних параметрів, від яких залежить результат справи. Це, своєю чергою, впливає на готовність сторін до компромісу, оскільки зменшує простір для невизначеності й підвищує передбачуваність ризиків. Водночас сам факт ініціювання експертизи може також виконувати протилежну функцію, загострювати конфлікт через витрати, строки та процесуальні ускладнення, якщо сторони сприймають експертне дослідження як тактичний інструмент, а не як спосіб уточнення фактичної основи спору.

Нормативна модель адміністративного процесу дає змогу поєднувати інструменти встановлення фактів і інструменти примирення, оскільки в межах одного провадження

співіснують механізми призначення експертизи та врегулювання спору за участю судді. Для практики принциповим є те, що обидва механізми орієнтовані на звуження предмета спору до юридично значущих обставин і на дисциплінування позицій сторін через вимогу конкретності. Саме тому експертиза може стати каталізатором переговорів тоді, коли сторонам потрібно визначитися, який факт є основним, які дані є вихідними, які припущення є спірними і що саме може бути встановлено із застосуванням спеціальних знань без підміни правової оцінки [1].

Перший механізм впливу експертизи на перспективу врегулювання адміністративної справи полягає у зменшенні невизначеності щодо фактичної основи спору й у підвищенні визначеності предмета доказування. У податкових, митних, земельних, містобудівних і соціальних спорах розбіжності сторін часто зумовлені різними методиками обчислень, різними наборами вихідних даних або різною інтерпретацією технічних показників, що унеможливорює досягнення компромісу



без попереднього уточнення фактичних параметрів. Призначення експертизи спонукає сторони конкретизувати, які дані підлягають перевірці, які документи є первинними й релевантними, які розрахунки є відтворюваними та піддаються перевірці, а які мають оцінний характер. Реалістичність врегулювання на цьому етапі залежить від коректності постановки питань до експерта та достатності матеріалів дослідження, оскільки дефекти у формулюванні питань або неповнота наданих матеріалів не усувають невизначеності, а продукують додаткові процесуальні спори щодо можливості проведення дослідження та якості вихідних даних [2].

Другий механізм полягає у зміні переговорних стимулів сторін через часові та витратні наслідки експертизи, а також через підвищення процесуальної прогнозованості ризиків. Призначення експертизи найчастіше супроводжується додатковими витратами, ускладненням процесуального календаря та збільшенням тривалості розгляду, що спонукає сторони порівнювати очікуваний результат судового розгляду із сукупною вартістю продовження спору. За таких умов сторона, яка оцінює власну доказову позицію як сильнішу, зацікавлена в об'єктивуванні основних фактів, тоді як сторона, яка прогнозує ризик несприятливого висновку, частіше орієнтується на компроміс як на спосіб мінімізації втрат. Водночас експертизу не можна розглядати як універсальний засіб впливу на опонента, оскільки судово-експертна діяльність має визначені правом межі щодо статусу експерта, предмета дослідження, процесуального значення висновку та організації проведення експертиз, а отже, переговорна поведінка сторін стає раціональнішою тоді, коли вони оцінюють не абстрактну можливість призначення експертизи, а реалістичний сценарій її проведення у конкретній справі [3].

Третій механізм пов'язаний із моделлю використання спеціальних знань у переговорному процесі та з процесуальною добросовісністю сторін. Якщо сторони орієнтовані на врегулювання, експертиза може виконувати функцію спільної фактичної основи, на якій узгоджуються параметри домовленості,

зокрема межі перерахунку, допустимі діапазони вартості, обсяги робіт або технічні характеристики, що підлягають перевірці. За такої моделі експертні дані забезпечують об'єктивну рамку для компромісу, не підміняючи правову оцінку і не виходячи за межі предмета доказування. Якщо ж сторони орієнтовані на процесуальну перевагу, експертиза використовується як інструмент затягування, збільшення витрат опонента або формування доказової конструкції під задалегідь визначену позицію, що зменшує ймовірність домовленості. У цьому контексті медіація може бути нормативно визнаною процедурою, яка дає змогу структурувати переговори, сфокусуватися на інтересах сторін і відокремити їх від процесуальної тактики, а експертні матеріали застосувати як інструмент уточнення фактичних припущень, важливих для досягнення згоди [4]. Узагальнюючи, взаємодія експертизи та врегулювання спору в адміністративній справі має ознаки інструментальної залежності: чим точніше визначено основні факти, чим коректніше сформульовано питання і чим повніше забезпечено матеріали, тим вищою є ймовірність, що експертиза стане умовою для раціональної домовленості. Якщо ж експертиза запускається без предметності, без належного масиву даних і з навантаженням правових питань, її результатом стає не прояснення фактів, а ескалація спору. Наукові оцінки інституту врегулювання спору за участю судді свідчать про те, що ця процедура спрямована на зниження конфліктності й досягнення компромісу, але її ефективність у публічно правових спорах залежить від здатності сторін перейти до обговорення конкретних обставин, а отже, експертиза може виступати як стимул для такого переходу або як бар'єр, якщо застосована недобросовісно [5].

Отже, слід наголосити, що призначення судової експертизи впливає на можливість врегулювання адміністративної справи за участю сторін не автоматично, а через низку умов. По-перше, експертиза підвищує потенціал домовленості тоді, коли вона зменшує невизначеність щодо основних фактів і робить ризики для сторін вимірюваними. По-друге, експертиза здатна сприяти

примиренню лише за умови процесуальної придатності, тобто коли питання є фактичними та перевірюваними, а матеріали є достатніми для дослідження. По-третє, експертиза може блокувати врегулювання, якщо використовувати її як інструмент затягування, фінансового тиску або підміни правової оцінки експертним висновком. По-четверте, ефективною є така переговорна модель, у якій експертизу розглядають як контрольований етап уточнення фактичної основи спо-

ру, а не як самоціль, і де сторони завчасно визначають для себе допустимий коридор компромісу залежно від можливих результатів експертного дослідження. По-п'яте, для підвищення шансів урегулювання сторонам доцільно працювати над звуженням предмета спору, узгодженням вихідних даних і переходом від позицій до предметних фактів, оскільки саме це перетворює експертизу на інструмент деескалації, а не на чинник конфліктності.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1875-20#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Зелінська А. О., Сушко О. О. Врегулювання спору за участю судді: теоретичні засади та обмежена ефективність у публічно-правових спорах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 3. № 92. С. 363—368. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350612> (дата звернення: 01.02.2026).



Актуалізація норм містобудування та її значення для судово-експертного забезпечення правосуддя

Ольга Бойченко

старший науковий співробітник відділу інженерно-технічних досліджень Київського відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0610-0080>,
e-mail: boychenko.olga@gmail.com

Розглянуто актуалізацію містобудівних норм ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» та окреслено їх значення для судово-експертної діяльності.

Ключові слова: містобудівні норми; земельне законодавство; містобудівне законодавство; просторове планування; забудова територій.

Updating Urban Planning Standards: Implications for Expert Support of Justice

Olga Boichenko

The paper discusses the updating of ДБН Б.2.2-12:2019 urban planning standards "Planning and Development of Territories" and justifies their significance for forensic expert activity.

Keywords: urban planning standards; land legislation; urban planning legislation, spatial planning; territorial development.

З 1 січня 2026 року в Україні набрала чинності Зміна № 1 до ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» [1; 2]. Зміни спрямовані на актуалізацію норм з урахуванням чинного законодавства та нових правил розроблення містобудівної документації (зокрема, у частині функційного зонування, регламентів забудови та нормативних показників користування територіями). Оновлення положень зумовлено необхідністю забезпечення єдності правового регулювання у сфері планування використання земель і формування планувальної організації та забудови територій населених пунктів і територіальних громад. У цьому контексті зміни до державних будівельних норм набувають особливого значення не лише для органів місцевого самоврядування та розробників містобудівної документації, а й для судово-експертної діяльності під час проведення будівельно-технічних і земельно-технічних досліджень.

У судових спорах щодо забудови або розподілу земельних ділянок висновок експерта часто є основним доказом. Якщо нормативна база застаріла або містить колізії із земельним законодавством, суд отримує своєрідне «криве дзеркало» реального стану справ. Актуалізація та уніфікація норм містобудування усуває розбіжності із земельним законодав-

ством і забезпечує точний інструмент для об'єктивної експертної оцінки.

Унесення змін до ДБН Б.2.2-12:2019 [1; 2] є логічним продовженням реформи системи просторового планування в Україні, зумовленої трансформацією підходів до управління територіальним розвитком на місцевому рівні. Їх ухвалення спрямоване на узгодження містобудівних норм із чинним земельним і містобудівним законодавством, однак не передбачає повного перегляду нормативної бази. Зміни забезпечують суттєве оновлення окремих положень, що безпосередньо впливають на проектування забудови, розрахунок показників щільності, формування об'ємно-планувальних рішень житлових комплексів і підходи до планування прибудинкових територій.

Отже, узгодження вимог щодо складу, змісту й порядку розроблення містобудівної документації, а також нормативних параметрів забудови і просторових обмежень користування територією має істотне значення під час проведення судових експертиз та оцінки відповідності проектних рішень вимогам чинних державних будівельних норм.

Основні напрями змін:

- проведено актуалізацію термінології, унесено зміни до формулювання деяких термінів, деякі терміни вилучено.



Розширено термінологічну базу, зокрема: комплекс проєктно-планувальних робіт (КППР), проїзд, опорний план, пожежно-рятувальна інфраструктура, рекреаційне житло, ревіталізація, реновація територій тощо. Типи АЗС розподілено за призначенням і вперше запроваджено терміни щодо інфраструктури заряджання електротранспорту з розмежуванням точок зарядки за потужністю та типом струму (AC/DC);

- розділ 4 «Загальні положення» повністю викладено в новій редакції — оновлено підходи до просторового планування та системи розселення, посилено роль комплексного й багаторівневого планування, упроваджено орієнтування на Цілі сталого розвитку ООН, уточнено рівні деталізації рішень і вимоги до геопросторових даних. Переглянуто підстави створення нових населених пунктів, оновлено класифікацію та ієрархію міст і сіл (*див. рис.*), а також підходи до формування приміських зон на регіональному рівні;
- назви територій узгоджено з чинним законодавством (сельбищна, виробнича, сільськогосподарська, ландшафтно-рекреаційна);
- систематизовано регламенти містобудівної діяльності — для регулювання забудови, безпеки, охорони ландшафтів, водних об'єктів і вулично-дорожньої мережі застосовано систему ліній: блакитні — обмежують висоту та силует забудови, жовті — визначають зони можливих завалів у надзвичайних ситуаціях, зелені — фіксують межі озелених і природоохоронних територій, сині — позначають водні об'єкти й водоохоронні зони, лінії регулювання забудови — формують межі кварталів, червоні — відокремлюють території вулиць і доріг, де забудову заборонено;
- зазначено, що земельна ділянка може належати лише до однієї функційної зони, а межі функційної зони не можуть розділяти земельну ділянку;

- у розділі 6 скасовано норми щодо максимально допустимої висоти (поверховості) житлової забудови залежно від чисельності населення та класифікації населеного пункту, що могли бути предметом судових спорів у минулому;
- змінено диференціацію відсотка забудови за поверховістю — запроваджено нове обмеження щільності забудови для будинків 16 поверхів і вище (максимально допустимий відсоток забудови зменшено до 25 % площі ділянки, у попередній редакції всі будинки від 11 поверхів мали однакове обмеження 30 %);
- вилучено норму граничної площі земельних ділянок, які надають громадянам для нового житлового будівництва (було 150 і 500 м² для блокованої та індивідуальної забудови відповідно);
- систематизовано й уточнено класифікацію озелених територій за видами користування;
- унормовано вимоги до перехоплюючих і накопичувальних автостоянок та гаражів;
- доповнено визначеннями щодо місць зарядки електромобілів, а також правилами їх розміщення;
- додано вимогу, що на рівні Комплексного плану просторового розвитку й Генерального плану мають визначатися принципи рішення щодо розміщення та взаємопов'язаності міського і позаміського громадського транспорту;
- на рівні детального плану території (ДПТ) тепер є обов'язковим розроблення комплексної планувальної схеми організації руху не лише транспорту, а й велосипедистів і пішоходів, окремий акцент зроблено на формуванні пересадкових вузлів;
- численні зміни та доповнення містить Додаток Е.4 «Площі земельних ділянок установ та організацій обслуговування» [1].

Зміни до ДБН Б.2.2-12:2019 [1; 2] формують нову нормативну модель просторового розвитку, що має безпосередній вплив на



Рис. Класифікація населених пунктів

правозастосовну та судово-експертну практику. Їх коректне тлумачення та застосування є необхідною умовою об'єктивної оцінки містобудівних рішень.

Перелік джерел посилання

1. ДБН Б.2.2-12:2019 *Планування та забудова територій*. Зміна № 1 : затв. наказ. Мінрозвитку громад та територ. України від 15.08.2025 р. № 1268 [Чинний від 01.01.2026]. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/nakaz-9-15.pdf> (дата звернення: 28.01.2026).
2. ДБН Б.2.2-12:2019 *Планування і забудова територій* : затв. наказ. Мінрегіону України від 26.04.2019 р. № 104 [Чинний від 01.10.2019]. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=83211 (дата звернення: 28.01.2026).

Експертна дидактика

Ірина Бордакова

головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень, відділ товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-2685>, e-mail: bordachok.2011@ukr.net

Дидактика виступає як теоретична й нормативно-прикладна наука, що забезпечує цілісний підхід до організації навчання, в межах якого зміст освіти розглядається у взаємозв'язку з методами його передачі та практичного засвоєння. Одним із її провідних завдань є перетворення та вдосконалення освітньої практики шляхом створення ефективніших моделей організації навчального процесу, а також упровадження сучасних освітніх технологій.

Ключові слова: експертна дидактика; наука; завдання; навчання; викладач; фахівці; практика; логіка; аналіз; професійний рівень; судова експертиза.

Expert didactics

Iryna Bordakova

Didactics is a theoretical and normative applied science that takes a holistic approach to organising education. Within the framework of this approach, educational content is viewed in interconnection with the methods of its delivery and practical acquisition. One of the principal tasks is to transform and improve educational practice by creating more effective organisational models and introducing modern educational technologies.

Keywords: expert didactics; science; task; teaching; teacher; specialists; practice; logic; analysis; professional level; forensic examination.

В умовах діджиталізації освітній процес зазнає суттєвих трансформацій, що зумовлює необхідність системного оновлення та науково обґрунтованого вдосконалення. Навчання в цьому контексті розглядається як цілеспрямований, організований і двосторонній процес взаємодії педагога та здобувачів освіти, спрямований на засвоєння знань, формування вмінь, навичок і розвиток компетентностей.

Дидактика досліджує змістовні й процесуальні компоненти навчання в їх нерозривній єдності, науково обґрунтовуючи зміст освіти, методи, організаційні форми та умови їх реалізації. Вона спрямована на аналіз і вдосконалення освітньої практики, розроблення нових навчальних систем і педагогічних технологій. Дидактичні знання дають змогу осмислити ключові питання функціонування освітніх систем, зокрема щодо цілей, суб'єктів і способів навчання. Як наукова галузь, дидактика описує та аналізує наявні системи навчання, досліджує навчальний процес з метою його оптимізації та впливає на розвиток педагогічної діяльності. Отже, дидактика постає як теоретична й нормативно-прикладна наука, у межах якої знання розглядаються у взаємозв'язку з методами їх передавання та практичного засвоєння.

Одним із завдань дидактики є перетворення та удосконалення практики. Вона розробляє досконалішу організацію процесу навчання, нові навчальні системи, нові технології навчання.

Дидактика і конкретні методики різняться сферами дослідження за напрямками. Дидактика займається розробкою загально-теоретичних основ процесу навчання, а конкретні методики досліджують організації навчання в окремих дисциплінах, використовуючи при цьому теоретичні ідеї дидактики. Природно, дидактика і методика тісно взаємопов'язані й взаємозалежні [1]. Дидактику ми розглядаємо як частину наукового знання, що має у своєму значенні як дослідницький, так і прикладний аспект.

На основі визначених у дидактичних дослідженнях теоретичних основ дидактика проектує процес навчання, розробляючи зміст освіти, форми організації його засвоєння та методи навчання, які, своєю чергою, формують закономірності засвоєння знань, умінь і навичок для підготовки учня до виконання певних професійних функцій.

Судово-експертну діяльність здійснюють фахівці, професійний рівень яких відповідає вимогам чинного законодавства [2].



Підготовка фахівців у сфері судової експертизи вимагає поєднання ґрунтовних теоретичних знань, практичних навичок і сформованого експертного мислення. Судовий експерт повинен не лише володіти спеціальними знаннями, а й вміти аналізувати складні об'єкти, працювати з доказовою інформацією та формулювати науково обґрунтовані експертні висновки. У цьому контексті особливого значення набуває експертна дидактика як ефективний підхід до професійної підготовки майбутніх судових експертів.

У сфері судової експертизи експертна дидактика розглядається як система навчання, що спрямована на формування здатності студента діяти як судовий експерт у реальних або наближених до реальних умовах. Вона передбачає засвоєння не лише методик експертних досліджень, але й логіки експертного аналізу, правил оцінювання доказів та особливостей відповідальності експерта.

Специфіка експертного мислення судового експерта - це сукупність інтелектуальних, пізнавальних і логіко-аналітичних особливостей мислення, що виявляється у здатності судового експерта на основі спеціальних знань, науково обґрунтованих методів та об'єктивного аналізу досліджувати матеріальні об'єкти, факти й обставини справи та формулювати неупереджені, аргументовані й перевірювані висновки, які мають доказове значення у судовому процесі.

У підготовці судових експертів експертна дидактика реалізується через:

- аналіз реальних матеріалів кримінальних, цивільних і адміністративних справ;
- моделювання експертних досліджень (трасологічних, почеркознавчих, товарознавчих, економічних та ін.);
- навчання складанню експертного висновку;
- розбір типових експертних помилок;
- відтворення процедури призначення та проведення експертизи.

Одним з важливих чинників, якими повинні володіти експерти, є вимога здобуття та накопичення спеціальних знань у певній галузі та наявність відповідних навичок за-

стосування цих знань при вирішенні завдань, що ставляться перед експертом.

Ефективне розв'язання окреслених завдань з урахуванням сучасних науково-технічних досягнень потребує не лише наявності належно сформованих професійних компетентностей, а й безперервного процесу їх оновлення і вдосконалення. Професійний рівень експертів може підлягати систематичному оцінюванню, результатом якого є підтвердження кваліфікації шляхом отримання відповідного сертифіката чи свідоцтва. Залежно від рівня професійної підготовки експертів, доцільним є застосування диференційованих дидактичних стратегій навчання.

Важливим елементом системи наукових знань є категорія спеціальних знань, до складу якої належать наукові, технічні та інші види знань. Зокрема, до інших відносять криміналістичні та професійні знання, здобуті в процесі фахової підготовки, а також практичні навички, набуті під час здійснення професійної діяльності у відповідних галузях. Зазначені знання та вміння застосовуються у поєднанні з науково-технічними засобами під час виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів кримінальних правопорушень з метою отримання доказової й орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Метою застосування спеціальних знань є отримання за їх допомогою доказів та іншої інформації, що має значення для правильного вирішення справи. Зокрема, у кримінальному судочинстві метою є допомога у збиранні (виявленні, фіксації, вилученні, забезпеченні схоронності) та дослідженні доказів (зокрема слідів, речових доказів). На підставі результатів застосування спеціальних знань будують версії, планують розслідування, перевіряють докази та обирають тактику окремих слідчих дій.

З ускладненням структури експертного знання ускладнюється задача навчання експертів. Викладач повинен професійно перевершувати тих, кого навчає. Однак знайти фахівців, які володіють, за таких високих вимог, всім спектром необхідної компетенції, з урахуванням штатного розкладу, щоб задоволь-

нити потребу в них за різними експертними напрямками (спеціалізаціями) — не завжди просте рішення. Проблема експертної дидактики стосовно різних експертних напрямків має деякі особливості, але в цілому вона носить загальний характер.

Таким чином, на сучасному етапі йдеться про підготовку та підтримання належного професійного рівня значної кількості фахівців. Водночас слід урахувати, що формування експерта не може обмежуватися одноразовим стажуванням, оскільки є складним багатоетапним процесом, який передбачає послідовне набуття й удосконалення професійних компетентностей. Експертна дидактика покликана забезпечити уніфікований підхід до підготовки експертів різних видів, форм навчання та спеціалізацій закладів освіти, що здійснюють таку підготовку, з метою досягнення необхідного рівня професійної готовності відповідно до вимог, висунутих до судового експерта.

Важливе значення при цьому має рівень професійної підготовки науково-педагогічного складу, та спроможність забезпечити не лише засвоєння теоретичних знань у сфері судової експертизи, а насамперед формування практичних професійних умінь і навичок,

необхідних для проведення відповідних видів експертних досліджень.

Важливо зазначити, що досконалий рівень матеріально-технічного забезпечення та наявність комплексу навчальних об'єктів методичного та інформаційно-довідкового забезпечення є потужною базою для підготовки молодих спеціалістів та підвищення професійного рівня експертів. Оскільки від ступеня компетентності суб'єктів застосування спеціальних знань багато в чому залежить ефективність роботи в цілому, впровадження обміну-стажування експертів різних напрямів досліджень як на регіональному, так і на міжнародному рівнях для вдосконалення професійних навичок відкриє новий рівень підвищення кваліфікації.

Перелік джерел посилання

1. Березюк О. С., Власенко О. М. Дидактика: теорія і практика : навч.-метод. посіб. для студ. гуманітар. фак.-тів. Житомир, 2017. 212с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25153/1.pdf> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 30.01.2026).



Судова експертиза у справах про адміністративні правопорушення

Надія Борко

студентка, Навчально-науковий інститут права та психології, Національна академія внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, e-mail: nnabaaa123@gmail.com

Людмила Романенко

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини,
Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9137-1031>, e-mail: 210110a@ukr.net

Досліджено значення судової експертизи у справах про адміністративні правопорушення як засобу доказування. Проаналізовано нормативні засади призначення та проведення експертизи, її види та проблеми практичного застосування.

Ключові слова: *судова експертиза; адміністративне правопорушення; доказування; експерт; висновок експерта.*

Forensic Examination in Cases of Administrative Offenses

Nadiia Borko, Liudmyla Romanenko

The theses examine the significance of forensic examination in cases of administrative offenses as a means of proof. The legal grounds for the appointment and conduct of forensic examination, its types and problems of practical application are analyzed.

Keywords: *forensic examination; administrative offense; evidence; expert; expert conclusion.*

Судова експертиза у справах про адміністративні правопорушення є важливим засобом доказування, який дозволяє встановлювати фактичні обставини справи на основі спеціальних знань у різних галузях науки, техніки та медицини. Актуальність цього питання обумовлена необхідністю забезпечення об'єктивності та повноти доказування в умовах збільшення кількості адміністративних проваджень та складності окремих категорій справ. Ефективне застосування експертизи сприяє законності та обґрунтованості прийнятих рішень [4; 9].

Відповідно до статті 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких орган або посадова особа встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність особи та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [1]. До таких доказів належить висновок експерта, який надає професійне обґрунтування питань, що виходять за межі юридичних знань. Стаття 252 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає, що оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням

органу або посадової особи на основі всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи [1; 7].

Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року встановлює порядок проведення судової експертизи, визначає права та обов'язки експерта, підстави для його залучення, а також вимоги до форми та змісту експертного висновку [2]. Закон закріплює принципи незалежності та наукової обґрунтованості експертного висновку, що забезпечує його об'єктивність та надійність [3].

Вагомий внесок у дослідження проблем судової експертизи в адміністративному процесі зроблено у наукових працях Л. Романенко, зокрема у її кандидатській дисертації, присвяченій питанням використання спеціальних знань у справах про адміністративні правопорушення [11].

Судова експертиза у справах про адміністративні правопорушення призначається у випадках, коли для встановлення істотних обставин справи необхідні спеціальні знання. Згідно зі статтею 273 Кодексу України про адміністративні правопорушення експерт залучається органом або посадовою особою, у провадженні яких перебуває справа [1].

Експерту роз'яснюються його права, обов'язки та відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а також формулюються конкретні питання, відповіді на які необхідні для правильного вирішення справи [2].

У практиці застосовуються різні види судових експертиз залежно від характеру адміністративного правопорушення. У справах про керування транспортними засобами у стані сп'яніння призначається судово-медична або токсикологічна експертиза для визначення наявності алкоголю або наркотичних речовин в організмі водія. У справах про пошкодження майна застосовується товарознавча або будівельно-технічна експертиза для визначення характеру та обсягу шкоди. У справах про підробку документів проводиться криміналістична експертиза документів з метою встановлення їх автентичності та способу виготовлення [3; 4].

Висновок експерта оцінюється органом, що розглядає справу в сукупності з іншими доказами, зокрема протоколами, показаннями свідків та поясненнями сторін. Експерт не має права надавати правову оцінку діям особи, оскільки це належить до компетенції органу, що розглядає справу [2; 7].

Практичне застосування судової експертизи супроводжується низкою проблем, серед яких складність формулювання запитань до експерта, обмежені строки розгляду справ, недостатня кількість кваліфікованих експертів, обмежене матеріально-технічне забезпечення експертних установ та відсутність єдиних підходів до оцінки експертних висновків [8; 9].

Судова експертиза у справах про адміністративні правопорушення є невід'ємною складовою механізму доказування та сприяє встановленню істини у справі. Удосконален-

ня законодавства, підвищення професійного рівня експертів і застосування сучасних методів дослідження сприятимуть підвищенню ефективності адміністративного провадження та захисту прав і законних інтересів його учасників [10; 11].

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994р. №4038-XII(зізмін.тадопов.).URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Шепітько В. Ю. Судова експертиза в Україні : навч. посіб. Харків, 2020. 320 с.
4. Коломоєць Т. О. Доказування в адміністративному процесі : монографія. Київ, 2018. 256 с.
5. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України : підручник. Київ, 2019. 432 с.
6. Коваленко І. В. Практика застосування судових експертиз у справах про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 4 (107). С. 45—52.
7. Кузьменко О. А. Оцінка доказів в адміністративному процесі : монографія. Київ, 2018. 184 с.
8. Петренко С. М. Проблеми застосування судових експертиз у сучасній практиці : монографія. Харків, 2019. 200 с.
9. Романенко Т. В. Судова експертиза як засіб доказування : монографія. Київ, 2020. 280 с.
10. Бондаренко А. П. Організація та проведення судових експертиз в адміністративному процесі : монографія. Київ, 2022. 312 с.
11. Романенко Л. М. Судова експертиза в адміністративному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 28 с.



Висновок експерта в адміністративному судочинстві

Ірина Ботнаренко

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності, навчально-науковий інститут поліцейської діяльності, Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4697-3767>, e-mail: byarinka1@ukr.net

Спираючись на чинне законодавство та наукові дослідження, окреслено розуміння та змістовні особливості висновку експерта в адміністративному судочинстві України.

Ключові слова: експерт; висновок; адміністративне судочинство; обґрунтованість; доказовість; вступна частина; дослідницька частина; заключна частина.

Expert opinion in administrative proceedings

Iryna Botnarenko

Based on the current legislation and scientific research, the understanding and substantive features of the expert opinion in administrative proceedings of Ukraine are outlined.

Keywords: expert; opinion; administrative proceedings; justification; evidentiality; introductory part; research part; final part.

В чинному адміністративному законодавстві передбачено різні способи залучення судового експерта для отримання його висновку. Звернення учасника справи до експерта або спеціалізованої установи самостійно є однією з підстав для ініціювання проведення судової експертизи на договірній основі. Розширені можливості для збирання доказів безперечно позитивно впливають на процес доказування, сприяючи всебічному з'ясуванню обставин справи та забезпечуючи суд докладнішою доказовою базою, що буде врахована під час ухваленні рішення.

Є два способи участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві: 1) безпосередня участь експерта з питань права в судовому засіданні з одночасним поданням для головуючого судді правового висновку для подальшого його дослідження та долучення до матеріалів адміністративної справи; 2) підготовка та подання експертом з питань права до суду правового висновку за відсутності особистої участі експерта в залі судового засідання. Особливість адміністративного процесуального статусу експерта з питань права полягає в правовій природі юридичного висновку. Специфіка обґрунтованого та об'єктивного правового висновку експерта з питань права визначена в правових положеннях Гл. 7 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*) [1].

Висновок експерта в адміністративному судочинстві — це процесуально визначений засіб доказування, який застосовують для встановлення обставин справи, що потребують спеціальних знань, відповідно до КАС України. Висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством (ч. 1 ст. 101 КАС України). Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які належать до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань (ч. 2 ст. 101 КАС України) [1].

Основними вимогами, які висувають до надання висновку експертом або експертною установою, є:

- предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які належать до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань;
- висновок експерта має бути викладений та приєднаний до певної справи в письмовій формі;
- у висновку експерта має бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної

роботи, науковий ступінь, учене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній під час проведення експертизи, запитання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав;

- у висновку експерта має бути зазначено, що він проінформований про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а в разі призначення експертизи судом — також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків [2].

Висновок експерта має бути обґрунтованим, забезпечуючи цим процесуальну гарантію його достовірності. Особливу увагу слід приділити належній мотивації висновків, складених за результатами повторної експертизи, особливо у випадку, якщо їхні дані суперечать висновкам первинного дослідження. Обґрунтованість і вмотивованість, наголосила Ю. Лоза, є ключовими елементами оцінювання висновків експертів [3, с. 532].

Відповідно до п. 4.12 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз (далі — *Інструкція*) та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [4] висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки).

У вступній частині висновку експерта зазначаються:

- дата надходження документа про призначення експертизи (залучення експерта);
- найменування експертної установи та/або ім'я, прізвище, по батькові експерта;
- документ про призначення експертизи (залучення експерта), його найменування й дата складання,

найменування органу та/або посада й прізвище особи, який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта);

- справа, за якою вона призначена (кримінальна, про адміністративне правопорушення, цивільна, господарська, адміністративна тощо, номер справи), або стаття закону, якою передбачено надання висновку експерта (за наявності);
- перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, та зразків (у разі надходження);
- відомості про надані матеріали (зокрема, вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркушів);
- спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів із зазначенням у необхідних випадках за необхідності відомостей про те, чи впливав спосіб упаковки на їх збереженість;
- запис про відповідність матеріалів та об'єктів, що надійшли до експертної установи (експерта), матеріалам, зазначеним у документі про призначення експертизи (залучення експерта);
- перелік питань (дослівно у формулюванні документа про призначення експертизи (залучення експерта)), які поставлено на вирішення; якщо питання сформульовано неясно або їх редакція не відповідає рекомендаціям, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції документа про призначення експертизи (залучення експерта) він може дати відповідні роз'яснення й викласти питання в редакції, що відповідає зазначеним рекомендаціям; якщо поставлено декілька питань, експерт має право згрупувати їх і викласти в послідовності, яка забезпечує найдоцільніший порядок дослідження; якщо деякі питання, що містяться в документі про призначення експертизи (залучення експерта), вирішувались під час проведення експертиз різних видів, — відомості (експертна установа, номер та дата висновку)



про ці експертизи; якщо питання, які поставлені на вирішення, доцільно вирішувати в іншому порядку, ніж той, що визначений у документі про призначення експертизи (залучення експерта), зазначається, у якому порядку вирішуватимуться ці питання;

- питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи (якщо таке розглядалось);
- дані про експерта (експертів): прізвище, ім'я та по батькові, посада, клас судового експерта, науковий ступінь та вчене звання, освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень, експертна спеціальність, стаж експертної роботи, дата та номер видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, ким видано та строк дії;
- попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за ст. 384 Кримінального кодексу України та за відмову від надання висновку за ст. 385 Кримінального кодексу України;
- інформація про те, що висновок підготовлений для подання до суду або долучення до матеріалів кримінального провадження (у разі проведення експертизи на підставі письмового звернення особи, яке містить таку інформацію);
- дата направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, дата надходження додаткових матеріалів або відомостей про наслідки розгляду клопотання; обставини, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;
- під час проведення додаткових або повторних експертиз зазначаються відомості про первинну (попередні) експертизу (експертизи) (прізвище експерта, назва експертної установи або місце роботи експерта, номер і дата висновку експерта, зміст заключних висновків первинної (попередніх) експертизи (експертиз)); зміст

питань, які були поставлені перед експертом на додаткове або повторне вирішення, а також мотиви призначення додаткової або повторної експертизи, які зазначені в документі про призначення експертизи (залучення експерта), якщо в ньому такі мотиви відсутні, про це робиться відповідний запис;

- відомості про підстави та осіб, які були присутні під час проведення досліджень (прізвище, ініціали, статус);
- нормативні акти, методики, а також рекомендована науково-технічна та довідкова література з переліку, що затверджується наказом Міністерства юстиції України, інші інформаційні джерела, які застосовувались експертом під час вирішення поставлених питань, за правилами бібліографічного опису, із зазначенням реєстраційних кодів методик з Реєстру методик проведення судових експертиз, який ведеться відповідно до Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року № 1666/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за № 924/15615.

У дослідницькій частині висновку експерта, відповідно до п. 4.13 Інструкції, описуються процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновків із поставлених питань.

Дослідницька частина має містити:

- а) відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування;
- б) посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;
- в) експертну оцінку результатів дослідження.

Опис процесу застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів. У зазначених випадках графіки, діаграми, таблиці, матеріали експертних експериментів мають зберігатись у наглядних експерт-

них провадженнях і на вимогу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), можуть надаватися їм для ознайомлення.

За наявності в документі про призначення експертизи (залучення експерта) питань, які не належать до предмета експертизи або не входять до компетенції експерта, зазначають причини, через які ці питання не можуть бути вирішені.

Узагальнення та оцінювання результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання висновків, можуть викладатися в синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експерта.

У дослідницькій частині висновку експерта під час проведення повторної експертизи вказують причини розбіжностей з висновками попередніх експертиз, якщо такі розбіжності мали місце.

У заключній частині викладають висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені запитання в послідовності, визначеній у вступній частині. На кожне з поставлених запитань має бути надано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити. Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, допускається посилання на результати досліджень, викладені в дослідницькій частині (п. 4.11 Інструкції).

Насамкінець зазначимо, що висновок оцінюється за критеріями наукової обґрунтованості та доказової цінності. Суд або прокурор зобов'язані розібратись на лише в логіці експертного дослідження, а й переконатися шляхом аналізу наукових положень, викладених експертом, у достовірності та повноті його висновків.

Перелік джерел посилання

1. Казакевич А. О. Щодо вдосконалення окремих питань реалізації процесуальних прав та юридичних обов'язків експертом з питань права як учасником судового процесу в адміністративному судочинстві. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2025. Вип. 2(66) С. 127—132. DOI: 10.20535/2308-5053.2025.2(66).337634.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Лоза Ю. А. Допустимість висновку експерта в адміністративному судочинстві. *Форум права.* 2011. № 2. С. 531—534.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичні рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.



Правові та організаційні засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Наталія Братішко

провідний юрисконсульт юридичного відділу, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5138-0473>, e-mail: istina1725@gmail.com

У роботі розглянуто питання щодо визначення сутності, змісту та особливостей правових та організаційних аспектів взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами.

Ключові слова: судово-експертні установи; правоохоронні органи; взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів.

Legal and Organizational Principles of Interaction Between Forensic Institutions and Law Enforcement Agencies

Nataliia Bratishko

The paper considers the issue of determining the essence, content, and features of the legal and organizational aspects of the interaction of forensic institutions with law enforcement agencies.

Keywords: forensic institutions; law enforcement agencies; interaction between forensic institutions and law enforcement agencies.

В Україні проголошено курс на розвиток демократичного та правового суспільства як продуктивної природної власності, а також на захист прав, свобод та законних інтересів особистості, комунікації та суспільства. Реалізація цього завдання покладається на спеціально утворені правоохоронні органи, що діють від її імені, яким надаються необхідні права та обов'язки. Вони мають забезпечувати захист життя та здоров'я людини, недоторканність їхніх прав, захист власності та підтримання правопорядку в державі. Ефективна та кваліфікована правоохоронна діяльність потребує повсякденно застосовувати комплекс знань, зокрема за спеціальними галузями, яких набули експерти. Адже саме взаємодія судово-експертних установ із правоохоронними органами покликана проводити повний та об'єктивний розгляд справ, швидко та кваліфіковано вирішувати питання, розв'язання яких потребує застосування спеціальних знань.

Вагомий внесок у розроблення наукових положень із зазначеної тематики зробили такі науковці: В. Бурбика, В. Волік, А. Дудіч, О. Ключев, В. Коротаєв, О. Музичук, О. Ринкова, М. Старинський, Ю. Чорноус, В. Шепітько, В. Яремчук та багато інших. Проте, незважаючи на чималу кількість наукових досліджень, низка проблемних аспектів взаємодії судово-експертних установ із правоохорон-

ними органами залишається все ще малодослідженою.

Загалом явище взаємодії доволі складне й багатогранне. У загальному значенні «взаємодія» означає взаємний зв'язок явищ, їхню взаємну підтримку; процес взаємного впливу об'єктів один на одного, найбільш загальна, універсальна форма — зміни їх стану тощо. Значення та зміст взаємодії неодноразово досліджувалися філософською наукою. Особливості цієї категорії свого часу досліджував видатний німецький філософ Г. Гегель. Учений, розглянувши сутність згаданої категорії, дійшов висновку, що взаємодія є взаємопричиною передбачень, субстанцій, які передбачають одна одну, і кожна з них одночасно є активною та пасивною щодо іншої [1, с. 27].

Щодо взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, варто зазначити, що її слід розглядати як у вузькому, так і в широкому значенні. Згідно з першим це законодавчо визначена спільна діяльність правоохоронних органів та судово-експертних установ, організаційно не підпорядкованих одна одній, яка полягає у спільній діяльності, спрямованій на виконання завдань, покладених на конкретні установи. У ширшому сенсі взаємодія між судово-експертними установами та правоохоронними органами

розглядається як сукупність правовідносин, що регулюються нормативно-правовими актами різних рівнів, що виникають під час спільної діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ і які проявляються в проведенні спільної зовнішньої та внутрішньої організаційної діяльності [2, с. 324].

Наведені тлумачення свідчать, що взаємодія вищезазначених структур є специфічним, багатограним процесом, який має не лише управлінський, а й правовий характер, оскільки формує розгалужену систему суспільно-правових відносин особливого виду.

Наприклад, науковець А. Полянський зазначає, що «метою взаємодії між судово-експертними установами та правоохоронними органами є здійснення спільної, державної та суспільно значущої діяльності, яка полягає у створенні всіх організаційно-правових умов, необхідних для забезпечення найвищого та найефективнішого рівня захисту законних прав, свобод та інтересів громадян» [2, с. 54].

Підтримуючи думку більшості вчених, слід зазначити, що правовою основою взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є система нормативно-правових актів та їх положень, які регулюють правовий статус судово-експертних установ та правоохоронних органів, а також зміст та порядок взаємодії цих суб'єктів.

Основою взаємодії між судово-експертними установами та правоохоронними органами є Конституція України [3]. Основний Закон визначає особливості територіального устрою та побудови державної влади в Україні, на основі яких формується система управління судово-експертними установами та правоохоронними органами.

На законодавчому рівні до правових засад належить Кримінальний процесуальний кодекс України [4], Закон України «Про судову експертизу» [5], Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень тощо [6].

Система взаємозв'язків між судово-експертними установами та правоохоронними

органами — це складний процес, що базується не лише на правових, а й на організаційних принципах, які мають самостійний характер та відіграють свою власну роль у певній взаємодії. До організаційних засад такої взаємодії належать: 1) визначення цілей та завдань взаємодії, форм та методів спільної діяльності; 2) нормативне забезпечення взаємодії; 3) прийняття управлінських рішень, їх реалізація та контроль за належним виконанням; 4) планування та оцінювання ефективності взаємодії; 5) інформаційно-аналітичне забезпечення; 6) фінансове, матеріально-технічне забезпечення; 7) кадрове забезпечення; 8) діловодство [7, с. 276—277].

Станом на сьогодні забезпечення ефективної взаємодії між правоохоронними органами із судово-експертними установами набуває виняткового значення. Особливо це організація своєчасної передачі матеріалів та зразків для дослідження. Це можуть бути технічні засоби, біологічні й трасологічні сліди, а також інші об'єкти, які можуть слугувати доказами у кримінальних провадженнях. На підставі проведених експертних досліджень складаються офіційні висновки, які застосовують суди під час ухвалення рішень.

Варто відзначити, що, хоча слідчий несе відповідальність за перебіг досудового розслідування, він немає повноважень впливати на вибір експертом засобів, прийомів або методів дослідження доказів. Це стосується як роботи під час слідчих (розшукових) дій, так і проведення експертиз або надання технічної допомоги. У межах своїх повноважень експерт може самостійно ініціювати певні дії під час співпраці зі слідчим.

Специфіка взаємодії також передбачає необхідність прискорення судово-експертних процедур з огляду на підвищений ризик втрати доказів або пошкодження їх. У зв'язку з цим широкі застосування знаходять мобільні експертні групи, що мають змогу проводити дослідження безпосередньо на місцях подій, а також дистанційні методи роботи за допомогою сучасних технологій.

Слід відзначити, що розвиток інформаційних технологій сприяв значному розширенню можливостей дистанційної судової експертизи. В Україні активно застосовують-



ся цифрові криміналістичні інструменти, а також проведення відеоконференцій з експертами, що дає змогу здійснювати аналізи та консультування за відсутності фізичного доступу до об'єктів розслідування. Адже саме такі технології забезпечують безпеку експертів, мінімізують ризики втрати доказів і дають змогу підтримувати високий рівень точності та оперативності розслідувань [8, с. 8—9].

Отже, варто зазначити, що ефективність діяльності правоохоронних органів у воєнний час значною мірою залежить від сучасного, скоординованого та професійного забезпечення судово-експертної підтримки. Налагоджені, стандартизовані механізми комунікації та організаційної взаємодії не лише мінімізують ризик втрати доказів, але й сприяють підвищенню якості кримінального провадження.

Перелік джерел посилання

1. Полянський А. О., Юодкайте-Гранскієне Г. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ між собою та з правоохоронними органами й можливості його використання в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 2 (24). С. 26—51. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.03 (дата звернення: 28.01.2026).
2. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: дис. ... д-ра юрид. наук. Суми, 2021. 406 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
7. Науменко С. М. Організаційні засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). Т. 2. С. 275—279.
8. Басалюк Н. В. Особливості взаємодії правоохоронних органів та суб'єктів судової експертизи в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Особливості взаємодії правоохоронних органів з іншими суб'єктами запобігання злочинності в період воєнного стану в Україні* : мат.-ли всеукр. наук.-пед. підвищ. кваліфік. (Львів, 04.08—14.09.2025). Львів, Торунь. 2025. С. 8—10.

Судова експертиза в адміністративному судочинстві як інструмент доказування в умовах правового режиму воєнного стану та трансформації судово-експертної діяльності

Інна Братчина

науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3149-6512>, e-mail: bratchinna@gmail.com

Тетяна Ратушна

науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1743-598X>, e-mail: rts84@ukr.net

Альона Скалозубова

Науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6246-186X>, e-mail: sudexpert21@gmail.com

Досліджено роль судової експертизи в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану. Проаналізовано особливості використання економічних експертних висновків у спорах щодо оборонних закупівель та формування ціни з урахуванням податкового законодавства.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; воєнний стан; оборонні закупівлі; економічна експертиза; доказування.

Forensic Examination in Administrative Proceedings as a Tool of Evidence Under Martial Law and the Transformation of Expert Activity

Inna Bratchyna, Tetiana Ratushna, Alona Skalozubova

The article examines the role of forensic examination in administrative proceedings under martial law. It analyzes the use of economic expert opinions in disputes related to defense procurement and price formation, taking into account tax legislation.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; martial law; defense procurement; economic expertise; evidence.

В умовах повномасштабної військової агресії російської федерації проти України держава стикається з новими викликами у сфері забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та реалізації публічно-правових функцій. Запровадження правового режиму воєнного стану зумовило істотні зміни в механізмах державного управління, фінансово-бюджетній політиці, а також у сфері судового захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів публічних правовідносин.

У таких умовах особливого значення набуває адміністративне судочинство, у межах якого вирішуються спори між фізичними або юридичними особами та суб'єктами владних повноважень. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд визначає наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, а також інші обставини, які мають



значення для правильного вирішення справи [1]. Одним із таких засобів доказування є висновок експерта, який дає суду змогу отримати об'єктивні дані щодо обставин, установлення яких потребує спеціальних знань.

У період дії воєнного стану коло адміністративних спорів, що потребують застосування спеціальних знань, істотно розширюється, зокрема у сфері реалізації державної оборонної політики, використання бюджетних коштів та укладення й виконання державних контрактів. Такі правовідносини характеризуються підвищеною складністю фактичних обставин, значним нормативним регулюванням та необхідністю оцінювання економічних, фінансових і податкових показників. У зв'язку з цим висновок експерта набуває особливого значення як джерело доказової інформації у справах, що виникають з публічно-правових відносин у сфері оборонних закупівель, оскільки саме він дає суду змогу встановити обґрунтованість управлінських рішень та дотримання вимог законодавства в умовах правового режиму воєнного стану.

З метою підтримки нарощування обороноздатності держави Кабінетом Міністрів України було прийнято низку рішень, спрямованих на удосконалення механізмів оборонних закупівель, зокрема у сфері забезпечення Збройних Сил України безпілотними системами та засобами радіоелектронної боротьби тактичного рівня вітчизняного виробництва. У цьому контексті були внесені зміни до нормативно-правових актів: до постанови Кабінету Міністрів від 11.11.2022 р. № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану», якою затверджено «Порядок здійснення закупівлі безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня вітчизняного виробництва та їх складових частин» [2]; до постанови Кабінету Міністрів України від 20.12.2024 № 1450 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275» [3]; до постанови Кабінету Міністрів України від 24.03.2023 р. № 256 «Про реалізацію експериментального проєкту щодо здійснення оборонних закупівель безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби та ак-

тивних засобів протидії технічним розвідкам вітчизняного виробництва», якою затверджено відповідний «Порядок реалізації експериментального проєкту щодо здійснення оборонних закупівель безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби та активних засобів протидії технічним розвідкам вітчизняного виробництва» [4].

Зазначеними нормативно-правовими актами визначено обов'язкові вимоги до вітчизняних виробників під час укладання державних контрактів (договорів) на виготовлення та постачання безпілотних систем (їхніх складових) для потреб Збройних Сил України. Зокрема, однією з умов участі у кваліфікаційному відборі є подання державному замовнику у сфері оборони розрахунку ціни за формою згідно з додатком 1, а також висновком експерта щодо визначення можливої орієнтовної (очікуваної) вартості безпілотної системи (її складової). Такий висновок видається спеціалізованою судово-експертною установою, яка відповідно до Закону України «Про судову експертизу» має право на виконання відповідних експертних досліджень [5].

Під час проведення економічного дослідження з метою підтвердження можливої орієнтовної (очікуваної) вартості безпілотної системи (її складової), зазначеної у розрахунку ціни, експерт-економіст здійснює аналіз та порівнює структури витрат, включених підприємством до собівартості продукції, з вимогами зазначених вище постанов Кабінету Міністрів України, а також із положеннями Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [6].

Важливим аспектом такого дослідження є обґрунтування правомірності включення податку на додану вартість до ціни продукції з урахуванням вимог, визначених п. 32 п/р. 2 розд. XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України [7]. Саме питання обґрунтованості сплати або звільнення від сплати податку на додану вартість у межах оборонних закупівель часто стає предметом спорів між суб'єктами господарювання та органами публічної влади.

У зв'язку з цим питання щодо правомірності формування ціни продукції, зокрема в частині застосування податкових пільг або

обов'язку сплати податку на додану вартість, виходить за межі винятково податкового аналізу та набуває комплексного публічно-правового характеру. Оцінювання таких обставин потребує поєднання спеціальних економічних знань із аналізом норм податкового та бюджетного законодавства, що зумовлює необхідність застосування судової експертизи як належного та допустимого засобу доказування у справах адміністративної юрисдикції.

Отже, результати економічних судових експертиз, проведених у межах виконання державних контрактів в умовах воєнного стану, набувають істотного доказового значення в адміністративних справах та можуть бути застосовані судами для визначення фактичних обставин справи, правильного застосування норм матеріального права та ухвалення законних і обґрунтованих судових рішень.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : пост. Кабміну України від № 1275 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275 : пост. Кабміну України від 20.12.2024 р. № 1450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
4. Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення оборонних закупівель безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби та активних засобів протидії технічним розвідкам вітчизняного виробництва : постанова Кабміну України від 24.03.2023 р. № 256 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : затв. наказ. Мінфіну України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00> (дата звернення: 25.01.2026).
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17#Text> (дата звернення: 26.01.2026).



Електронні докази в адміністративному судочинстві та особливості їх дослідження засобами комп'ютерно-технічної експертизи

Ольга Брендель

PhD, завідувач сектору комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних досліджень та досліджень відео-, звукозапису, лабораторія інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1723-020>, e-mail: olgabrenda@ukr.net

Олена Селезньова

головний судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних досліджень та досліджень відео-, звукозапису, лабораторія інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0001-9940-6291>, e-mail: selezneva.elena07@gmail.com

Висвітлено правову природу електронних доказів в адміністративному судочинстві та роль комп'ютерно-технічної експертизи в їх дослідженні. Проаналізовано процесуальні особливості електронних доказів, проблеми та перспективи розвитку комп'ютерно-технічного дослідження таких доказів.

Ключові слова: електронні докази; адміністративне судочинство; комп'ютерно-технічна експертиза; цифрові докази; судова експертиза.

Electronic Evidence in Administrative Proceedings and Features of Their Research Using Computer-Technical Examination Tools

Olha Brendel, Olena Seleznova

The theses highlight the legal nature of electronic evidence in administrative proceedings and the role of computer-technical expertise in their study. The procedural features of electronic evidence, problems and prospects for the development of computer-based research of such evidence are analyzed.

Keywords: electronic evidence; administrative proceedings; computer technical expertise; digital evidence; forensic expertise.

Цифровізація публічного управління та судочинства зумовила суттєве зростання ролі електронних доказів в адміністративних справах. Застосування електронних документів, даних інформаційних систем, лог-файлів, електронного листування, даних з веб-ресурсів та мобільних пристроїв потребує спеціальних знань для їх належного дослідження й оцінки судом. Саме тому комп'ютерно-технічна експертиза (далі — КТЕ) посідає важливе місце поміж видів судових експертиз, що їх застосовують в адміністративному судочинстві.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ), електронні докази є самостійним засобом доказування поряд із письмовими, речовими доказами та показаннями свідків. Законодавець визначає електронні докази як інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить відомості про обставини, які мають значен-

ня для справи (ст. 99 КАСУ) [1]. До електронних доказів належать, зокрема, *електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі*. Особливістю таких доказів є їхній нематеріальний характер та залежність від технічних засобів відтворення, що ускладнює процес їх фіксування, збереження та дослідження.

КАСУ передбачає можливість подання електронних доказів як в оригіналі, так і в електронній копії, засвідченій електронним підписом, або у паперовій копії. Проте на практиці саме визначення «оригіналу» електронного доказу спричиняє дискусії, оскільки у разі копіювання цифрові дані можуть бути ідентичними. Правова природа

електронних доказів полягає в поєднанні інформаційної та технічної складових. З одного боку, вони містять юридично значущу інформацію, з іншого — потребують спеціальних технічних знань для перевірки автентичності, цілісності та походження. Саме ця обставина зумовлює необхідність залучення експертів у галузі дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів [2].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» (далі — *Закон про електронні документи*), електронний документ визначається як документ, у якому інформація зафіксована у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений або перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальна форма електронного документа полягає у відображенні його змісту за допомогою електронних засобів або на папері у форматі, що забезпечує сприйняття його інформації людиною [3].

Згідно зі ст. 1 цього Закону про електронні документи, обов'язковий реквізит електронного документа — це дані, без яких документ не може бути підставою для обліку й утратить юридичну силу. Окрім того, відповідно до ст. 6, створення електронного документа завершується накладанням електронного підпису або електронної печатки [3]. До того ж слід зазначити, що не на кожний електронний документ (наприклад, відео-, звукозапис, графічне зображення тощо) можна накласти електронний підпис або електронну печатку, що (відповідно до Закону про електронні документи) є завершальним етапом створення електронного документа. Отже, такі документи в електронній (цифровій) формі з технічних позицій можуть бути електронним доказом, але не можуть бути електронним документом.

Суддя у процесі долучення електронних доказів (документів) до матеріалів справи, не маючи спеціальних знань, не завжди може самостійно оцінити технічну складову певного електронного документа, наприклад, чи були змінені метадані файлу, чи містяться ознаки цифрового монтажу та редагування

зображення, або з якого пристрою здійснювався доступ до певної інформаційної системи. У такому разі ключову роль відіграє комп'ютерно-технічна експертиза, яка є видом судової експертизи, спрямованої на дослідження комп'ютерних систем, електронних даних, програмного забезпечення та цифрових носіїв інформації з метою встановлення фактичних обставин справи.

Поміж основних завдань КТЕ можна виокремити такі: установлення факту створення, зміни або видалення електронних даних / файлів; визначення часу (дати та часу) здійснення певних дій у системі; ідентифікація користувача або технічного засобу, з якого здійснювалися дії; установлення ознак цифрового монтажу / редагування зображень та електронних документів; аналізування роботи певних інформаційних систем тощо.

Науковці підкреслюють, що КТЕ має міждисциплінарний характер, поєднуючи елементи права, інформатики та кібербезпеки [4]. Отже, висновок експерта з комп'ютерно-технічної експертизи є одним із джерел доказів. До того ж він не має наперед встановленої сили, проте на практиці часто відіграє вирішальну роль у дослідженні електронних доказів.

Висновок експерта дає суду змогу отримати об'єктивну інформацію про технічні аспекти такого доказу, зокрема про його ймовірну фальсифікацію або модифікацію. Це особливо важливо у спорах з органами публічної влади, де електронні системи (реєстри, автоматизовані інформаційні системи тощо) є основним джерелом доказової інформації.

Водночас слід зазначити, що ефективність КТЕ значною мірою залежить від правильного формулювання питань, поставлених перед експертом. Експерт не має права робити правові оцінки; установлювати вину особи; виходити за межі поставлених питань. Він лише надає науково обґрунтовані висновки щодо технічних фактів і властивостей цифрових даних. У низці випадків результати експертизи мають ймовірний або обмежено-категоричний характер, особливо коли дані частково пошкоджені; відсутній повний контекст їх створення; існує кілька техніч-



но можливих пояснень походження інформації [4].

Перспективні напрями розвитку — удосконалення процесуального законодавства щодо електронних доказів, розроблення єдиних стандартів проведення КТЕ, а також підвищення рівня цифрової компетентності суддів та інших учасників процесу. Важливе й подальше формування сталої судової практики, яка б ураховувала специфіку електронних доказів та результати комп'ютерно-технічних експертиз.

Комп'ютерно-технічна експертиза є невід'ємним елементом сучасного адміністративного судочинства в умовах цифровізації. Вона забезпечує належне дослідження та оцінювання електронних доказів, сприяє встановленню об'єктивної істини у справі та підвищує ефективність судового захисту прав і свобод громадян. Подальший розвиток цього інституту потребує комплексного підходу,

що поєднує вдосконалення законодавства, практики та наукових досліджень.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 19.01.2025).
2. Ківалов С. В., Осадчий А. Ю., Закаленко О. В. Адміністративний процес (загальна частина) : навч. посіб. (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса, 2019. 224 с.
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 19.01.2025).
4. Климчук М. П., Коміссарчук Ю. А., Марко С. І., Стецьк Б. В. Судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів, 2022. 112 с.

Інженерно-екологічна експертиза в адміністративному судочинстві: методичні та процесуальні аспекти

Ганна Варик

Завідувач сектору екологічних досліджень, відділ досліджень матеріалів, речовин і виробів,
Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
України, м. Тернопіль, Україна. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4442-7738>, e-mail: varykhs83@gmail.com

Проаналізовано особливості призначення і проведення інженерно-екологічної експертизи в адміністративних справах; розглянуто таксові та методичні способи розрахунку екологічної шкоди за КУпАП; визначено роль експерта у верифікації нарахувань.

Ключові слова: інженерно-екологічна експертиза; КУпАП; екологічна шкода; такси; методики.

Forensic Engineering and Environmental Examination in Administrative Proceedings: Methodical and Procedural Aspects

Hanna Varyk

Peculiarities of ordering and conducting forensic engineering and environmental examinations in administrative cases have been analyzed; tax and methodological methods of calculating environmental damage under the CAOU have been discussed; the role of a forensic expert in validating environmental charges has been identified.

Keywords: forensic engineering and environmental examination; CAOU; environmental damage; taxes; methodologies.

В умовах сучасного антропогенного навантаження на довкілля, питання невідворотності покарання за екологічні правопорушення набуває стратегічного значення. Адміністративна відповідальність є найпоширенішим інструментом державного примусу у сфері охорони природи. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) містить розгалужену систему норм (зокрема, главу 7), що передбачають санкції за посягання на власність на природні ресурси, порушення правил їх використання та охорони [1]. Проте специфіка екологічних справ в адміністративному судочинстві полягає в тому, що для прийняття законного рішення часто недостатньо лише юридичної кваліфікації факту порушення. Ключовим елементом доказової бази є точне визначення розміру заподіяної шкоди, що вимагає застосування спеціальних знань у галузі природничих наук. Саме тому інженерно-екологічна експертиза є необхідним процесуальним інструментом, що дозволяє об'єктивізувати наслідки правопорушення.

Згідно зі статтею 251 КУпАП висновок експерта визнається самостійним джерелом

доказів [1]. В адміністративних справах, що розглядаються судами (зокрема, за позовами територіальних органів Державної екологічної інспекції про відшкодування збитків або при оскарженні суб'єктами господарювання постанов про накладення стягнень), експертиза часто є єдиним способом перевірки обґрунтованості розрахунків контролюючих органів.

Центральним завданням судової інженерно-екологічної експертизи в цій категорії справ є визначення розміру збитків, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства. Методологія розрахунку суттєво різниться залежно від об'єкта посягання (водні живі ресурси, ліс, ґрунти, атмосферне повітря) і поділяється на дві основні групи: таксовий метод та нормативно-методичний (розрахунковий) метод.

Таксовий метод розрахунку збитків. Цей підхід є домінуючим у справах, пов'язаних із незаконним добуванням, збиранням або знищенням біологічних ресурсів. Сутність цього методу полягає у використанні затверджених Кабінетом Міністрів України такс — чітко фіксованих умовних грошових одиниць



вартості одного екземпляра ресурсу, незалежно від його ваги чи розміру (за деякими винятками). Цей метод спрямований на спрощення процедури доказування масових порушень.

Найбільш показовим є застосування такс у справах про порушення правил рибальства (ст. 85 КУпАП) [1]. Розрахунок здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 № 1042 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів» [2]. Роль судового експерта в таких справах є критично важливою для правильної ідентифікації об'єкта. Інспектори рибоохорони не завжди мають достатню кваліфікацію для точного визначення видової приналежності риб, особливо мальків або видів-двійників. Помилкове віднесення малоцінного виду до червонокнижного, або цінного промислового може призвести до безпідставного завищення суми збитків у десятки разів, що є підставою для оскарження протоколу в суді.

Аналогічний механізм діє у справах про незаконну порубку лісу (ст. 65 КУпАП) [1]. Базовим нормативним актом є постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу». Згідно з цією постановою, розмір стягнення залежить від діаметра пня зрізаного дерева у корі біля шийки кореня, стану дерева (сироростуче чи сухостійне), періоду вирубки, віку дерев [3]. Експертне дослідження в таких справах часто зосереджується на перевірці правильності застосування такс та приміток до них, що може суттєво вплинути на фінальну суму збитків.

Нормативно-методичний (розрахунковий) метод. Цей метод значно складніший і застосовується при оцінці шкоди від забруднення компонентів довкілля (земель, водних об'єктів, атмосферного повітря) викидами, скидами або несанкціонованим розміщенням відходів. Розрахунок базується

на спеціальних методиках, затверджених наказами профільного міністерства, та передбачає використання складних математичних формул, що враховують фізико-хімічні параметри забруднювачів.

Для розрахунку збитків від забруднення земель (ст. 52 КУпАП) застосовується Методика визначення розміру шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затверджена наказом Мінприроди від 27.10.1997 № 171 [4]. Формула розрахунку включає такі змінні: нормативна грошова оцінка земельної ділянки, коефіцієнт забруднення (що залежить від концентрації речовини), коефіцієнт небезпеки речовини та коефіцієнт еколого-господарського значення земель. В адміністративному процесі експерт-еколог повинен перевірити коректності вхідних даних для цієї формули.

У справах про порушення правил охорони водних ресурсів (ст. 59 КУпАП) [1], ключовим документом є Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів [5]. Розрахунок базується на масі скинутої забруднюючої речовини що перевищує встановлені нормативи гранично допустимих скидів (ГДС). Завдання експерта полягає у зіставленні даних журналу обліку водопостачання та водовідведення підприємства з результатами аналізів. Важливим аспектом є перевірка періоду, за який нараховано збитки: контролюючі органи іноді помилково екстраполюють разове перевищення концентрації на тривалий період (наприклад, квартал), що експерт повинен спростувати або підтвердити на основі технологічних регламентів виробництва.

Також слід звернути увагу на розрахунок збитків за наднормативні викиди в атмосферне повітря (ст. 78 КУпАП) [1]. Тут експертиза перевіряє розрахунки маси викидів, що можуть визначатися як інструментально-лабораторним методом (прямі заміри), так і розрахунковим (балансовим) методом. Важливим нюансом є те, що розмір відшкодування прив'язаний до мінімальної заробітної плати на момент виявлення порушення,

тому експерт слід перевірити актуальність застосованих фінансових показників.

Отже, інженерно-екологічна експертиза в адміністративному судочинстві виступає гарантом об'єктивності рішень. Вона дозволяє трансформувати факт екологічного порушення у конкретний, науково обґрунтова-

ний майновий еквівалент збитків. Залучення експерта дозволяє уникнути безпідставного притягнення до відповідальності через помилки контролюючих органів, а також забезпечує повне відшкодування шкоди, завданої державі у випадках реального заподіяння шкоди довкіллю.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Такси для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів : затв. пост. Кабміну України від 29.09.2023 р. № 1042. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: затв. пост. Кабміну України від 23.07.2008 р. № 665. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: затв. наказ. Мінекобезпеки України від 27.10.1997 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
5. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: затв. наказ. Мінприроди України від 20.07.2009 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text> (дата звернення: 18.01.2026).



Коли порушення мобілізаційних обов'язків стає злочином

Марія Варійчук

студентка 4 курсу навчально-наукового інституту № 5,
Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Дар'я Глушкова

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового інституту № 5, Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5909-6367>

У тезах досліджено актуальні проблеми правової кваліфікації порушень мобілізаційних обов'язків в умовах воєнного стану. Проаналізовано співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності, особливості доказування у справах адміністративної юрисдикції, а також роль експертного забезпечення правосуддя при розмежуванні адміністративного проступку та злочину.

Ключові слова: мобілізація; військовий облік; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність; експертне забезпечення; воєнний стан.

When Violation of Mobilization Obligations Become a Crime

Maria Varichuk, Daria Glushkova

The theses examine the current problems of the legal qualification of violations of mobilization duties under martial law. The correlation between administrative and criminal liability, the features of proof in cases of administrative jurisdiction, as well as the role of expert support for justice in distinguishing between an administrative offense and a crime are analyzed.

Keywords: mobilization; military registration; administrative responsibility; criminal responsibility; expert support; martial law.

Питання безпеки та оборони України виходять за межі виключної компетенції державних інституцій і безпосередньо стосуються всього суспільства та кожного громадянина. В умовах зовнішньої збройної агресії, кризових ситуацій та після запровадження правового режиму воєнного стану держава актуалізує механізми залучення громадян до забезпечення обороноздатності країни, підтримання публічної безпеки та виконання завдань національної оборони. Однією з ключових форм такої участі є реалізація конституційного обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що здійснюється шляхом проходження військової служби або виконання мобілізаційних обов'язків. Саме в межах цих правовідносин виникає необхідність чіткого нормативного врегулювання відповідальності за порушення вимог мобілізаційного законодавства та належного правозастосування у сферах адміністративної й кримінальної юрисдикції. [1].

Відповідно до статті 65 Конституції України, захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності, а також шанування її державних символів є обов'язком громадян

України [2]. Зазначене конституційне положення конкретизується у частині першій статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», яка встановлює, що захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності є конституційним обов'язком громадян України [3]. Невиконання або неналежне виконання цього обов'язку тягне за собою юридичну відповідальність, яка залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності діяння, може бути адміністративно-правовою або кримінально-правовою. Адміністративну відповідальність за порушення мобілізаційних обов'язків передбачено статтями 210 та 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, які встановлюють відповідальність за порушення правил військового обліку призовниками, військово-визволюваними та резервістами, а також за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію [4]. Зазначені норми спрямовані на забезпечення належного функціонування системи військового обліку та своєчасного виконання громадянами покладених на них мобілізаційних обов'язків.

Правила військового обліку визначено Порядком організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1487. Зазначений Порядок встановлює механізм організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів центральними й місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, органами військового управління, військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення, територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, підприємствами, установами та організаціями, закладами освіти й охорони здоров'я незалежно від підпорядкування та форми власності [5].

Практика застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері військового обліку виявляє низку проблемних аспектів, які потребують вирішення як на законодавчому, так і на правозастосовчому рівнях. Основними проблемами є недосконалість нормативно-правового регулювання окремих елементів військового обліку, зокрема неузгодженість положень Кодексу України про адміністративні правопорушення зі спеціальним законодавством у сфері мобілізації; складність доведення вини у певних категоріях справ через недостатню процесуальну визначеність складу правопорушення, передбаченого статтею 210-1 КУпАП; обмежена ефективність адміністративних стягнень з огляду на досягнення цілей адміністративної відповідальності, визначених статтею 23 КУпАП; а також проблеми координації діяльності суб'єктів публічної влади у сфері військового обліку, зокрема між територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, органами Національної поліції та судами. Подолання зазначених проблем вимагає комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавчого регулювання та уніфікацію правозастосовної практики [6].

Кримінальну відповідальність за ухилення від виконання мобілізаційних обов'язків передбачено статтею 336 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією в особливий період, за винятком відбудовного періоду, а також у разі проведення цільової мобілізації [6]. Зазначена норма має бланкетний характер, тому для встановлення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення необхідно звертатися до положень спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», що визначає порядок виконання громадянами відповідних мобілізаційних обов'язків.

У правозастосовній практиці під ухиленням від строкової військової служби розуміють неявку особи без поважних причин до призовного пункту у строки, визначені у відповідному повідомленні, а також умисну неявку особи, яка, навіть не отримавши повідомлення належним чином, достовірно обізнана про призов та протягом установленого строку не з'являється до призовного пункту. При цьому способи ухилення від проходження військової служби можуть бути різноманітними, що зумовлює необхідність індивідуальної правової оцінки кожного конкретного випадку з урахуванням форми вини та фактичних обставин справи [8, с. 481–482].

Визначення поняття «особливий період» закріплено в Законі України «Про оборону України», згідно з яким особливий період настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення такого рішення до виконавців у разі проведення прихованої мобілізації, а також з моменту введення воєнного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Зазначений період охоплює час мобілізації, воєнний час та частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [9].

Аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики у сфері виконання мобілізаційних обов'язків свідчить про складність і багаторівневість правового регулювання відповідних правовідносин в умовах воєнного стану. Конституційний обов'язок громадян щодо захисту Вітчизни, незалежності та



територіальної цілісності України реалізується через механізми військового обліку, мобілізації та проходження військової служби, порушення яких може призвести до адміністративної, або кримінальної відповідальності.

Адміністративно-правові норми, закріплені у статтях 210 та 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, спрямовані на забезпечення належного функціонування системи військового обліку та дисципліни виконання мобілізаційних обов'язків. Водночас, практика їх застосування виявляє низку проблем, зокрема неузгодженість норм загального та спеціального законодавства, складність доведення вини особи, а також обмежену ефективність адміністративних стягнень у досягненні превентивної мети.

Кримінальна відповідальність за ухилення від мобілізації, передбачена статтею 336 Кримінального кодексу України, має бланкетний характер та потребує звернення до норм спеціального законодавства для правильної кваліфікації діяння. Визначальним критерієм відмежування адміністративного проступку від злочину є наявність умислу та ступінь суспільної небезпечності поведінки особи, що зумовлює підвищені вимоги до доказування у відповідних справах.

Особливого значення у цьому контексті набуває експертне забезпечення правосуддя, зокрема під час дослідження документів військового обліку, медичних довідок, електронних доказів та встановлення фактичних обставин належного повідомлення особи про призов. В умовах воєнного стану ефективне застосування адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення мобілізаційних обов'язків можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує

вдосконалення нормативно-правового регулювання, уніфікацію судової практики та належне використання спеціальних знань у процесі правосуддя.

Перелік джерел посилання

1. Шевчук С. І. Обов'язок захисту Вітчизни та його реалізація в умовах сьогодення. *Юридична наука*. 2022.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 . № 2232-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
5. Самойлович А. А. Актуальність кваліфікації правопорушення за ст. 210 КУпАП. *Науковий вісник*.
6. Шевчук О. Вдосконалення механізму адміністративної відповідальності за порушення військового обліку: пропозиції щодо законодавчих змін. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 2. С. 172—177. DOI:10.35774/app2025.02.172.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
8. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Сухоноса. Суми, 2020. 672 с.
9. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

Проблеми призначення автотехнічних експертиз у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення

Віталій Варлахов

доктор філософії в галузі права, завідувач лабораторії інженерно-технічних досліджень,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6446-4400>,
e-mail: 19varlahov84@gmail.com

Олександр Свідерський

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач сектору лабораторії теоретичних досліджень,
міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2435-3823>, e-mail: svidersky.oleksandr@nncise.org.ua

Висвітлено проблеми з призначенням автотехнічних експертиз у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 124 КУпАП, і визначено ключову роль автотехнічної експертизи у встановленні механізму дорожньо-транспортної події.

Ключові слова: дорожньо-транспортна подія; автотехнічна експертиза; спеціальні знання; експерт; висновок експерта.

Challenges Involving the Ordering of Automotive Technical Examinations in Cases of Administrative Offenses Set Out in Art. 124 of the Code of Ukraine: *On Administrative Offenses*

Vitalii Varlakhov, Oleksandr Sviderskyi

Challenges involving the ordering of automotive technical examinations in cases of administrative offenses set out in Article 124 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses are considered. The authors substantiate the key role of automotive technical examination in determining the mechanism of a traffic collision.

Keywords: traffic collision; automotive technical examination; specific expertise; expert; expert opinion.

За порушення учасниками дорожнього руху вимог Правил дорожнього руху (далі — ПДР), що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна, винні особи притягаються до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) [1].

Згідно зі ст. 273 КУпАП, експерта залучають для надання письмового висновку з питань, що потребують спеціальних знань; цією самою статтею також визначено права й обов'язки експерта.

У справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 124 КУпАП, автотехнічна експертиза відіграє ключову роль у встановленні механізму дорожньо-транспортної події

(далі — ДТП), причинового зв'язку між діями водіїв і виникненням цієї події зі шкідливими наслідками, а також у перевірці на технічну спроможність пояснень учасників щодо обставин настання ДТП та технічної можливості її уникнення. Водночас практика призначення автотехнічних експертиз залишається непослідовною і проблемною.

Проблем із призначенням автотехнічних експертиз насправді чимало, і вони мають системний характер. Основні з них наведено далі.

Положення ст. 124 КУпАП передбачають, що адміністративна відповідальність за цією статтею настає в разі порушення громадянином вимог ПДР, водночас відповідно до ст. 38 КУпАП строк притягнення особи до відповідальності не може перевищувати три місяці.



Отже, обмеження строків розгляду справи — одна з основних перешкод для призначення автотехнічної експертизи. Обмежений строк притягнення особи до адміністративної відповідальності зумовлює формальний підхід судів до дослідження доказів і відмови в задоволенні відповідних клопотань. У зв'язку з обмеженими строками притягнення до відповідальності суд часто відмовляє в призначенні автотехнічної експертизи, мотивуючи тим, що її проведення затягне розгляд справи та створить ризик порушення процесуальних строків. На практиці це призводить до формального підходу під час судового розгляду матеріалів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 124 КУпАП, і порушення права особи на захист.

Нерідко суди визнають достатніми матеріали, складені працівниками патрульної поліції, незважаючи на відсутність спеціальних знань, необхідних для їх належної оцінки. Як свідчить експертна практика, складені на місці ДТП матеріали, до яких належать протокол про адміністративне правопорушення, схема місця ДТП та пояснення водіїв, не містять достатньої інформації щодо обставин, за яких відбулася ДТП. Найчастіше на схемі місця ДТП працівники патрульної поліції зазначають лише кінцеве розташування транспортних засобів (далі — ТЗ) і місце їх зіткнення відповідно до пояснень водіїв, без фіксації слідової інформації у вигляді слідів переміщення ТЗ (слідів гальмування, слідів бічного юзу, слідів бічного зміщення тощо), а також осипу зруйнованих деталей ТЗ (скла, сколів лакофарбового покриття, ґрунту, фрагментів деталей ТЗ тощо).

Окрім того, кінцеве положення ТЗ часто фіксується не відносно меж проїзної частини, а щодо нерухомих об'єктів за її межами (будинки, паркани, лінії електропостачання та ін.), до того ж на схемі ДТП не зазначають розташування таких об'єктів відносно проїзної частини, що унеможливорює належну оцінку положення ТЗ на місці пригоди. Відомості щодо механічних пошкоджень ТЗ, які зазначають на зворотному боці схеми місця ДТП, зазвичай містять інформацію про пошкоджену частину (деталь), без даних щодо розмірів, характеру й напрямку утворення

цих пошкоджень. Пояснення водіїв зазвичай містять загальні відомості про обставини події без конкретних даних щодо швидкості руху ТЗ, їх розташування відносно меж проїзної частини та місця зіткнення в момент, що передував виникненню ДТП.

Для належної оцінки складених працівниками патрульної поліції матеріалів щодо обставин ДТП необхідне застосування спеціальних знань, зокрема залучення експерта в галузі автотехнічних досліджень і проведення автотехнічної експертизи, під час проведення якої вирішують питання щодо швидкості руху ТЗ, обґрунтованості (спроможності) пояснень водіїв, наявності або відсутності у водіїв технічної можливості уникнути ДТП, а також відповідності їхніх дій вимогам ПДР, які з технічної точки зору перебувають у причиновому зв'язку з виникненням ДТП. Неналежна якість вихідних матеріалів, наданих експертові для дослідження, призводить до формування експертом імовірнісного висновку або до неможливості його надання, що, своєю чергою, знижує доказову цінність експертного дослідження. Отже, суттєвою проблемою залишається неналежна якість первинних матеріалів ДТП, зокрема схем, замірів і фотоматеріалів, що унеможливорює проведення повноцінної експертизи або знижує доказову цінність висновку експерта.

Наведене свідчить, що відхід суду від формального підходу до розгляду справи, за якого вважають, що схем ДТП і пояснень достатньо для прийняття рішення у справі, а автотехнічна експертиза є «надмірною», а також забезпечення належної якості вихідних матеріалів, дасть суду змогу приймати обґрунтовані рішення із залученням спеціальних знань атестованих судових експертів.

Поширеною помилкою під час призначення автотехнічної експертизи є неправильне формулювання питань експертові, які ставлять сторони або їхні представники в клопотаннях до суду. Доцільно формулювати винятково технічні питання, прив'язані до конкретних обставин ДТП. Орієнтовний перелік питань наведено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Мі-

ністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [2]. Як свідчить експертна практика, у постановках про призначення експертизи нерідко ставлять питання правового або оціночного характеру («Хто винен?», «Чи маються порушення?» та ін.) або некоректні з технічної точки зору, що може стати підставою для відхилення або неприйняття висновку експерта судом.

Окрім того, у судовій практиці поширеною є підміна судової експертизи службовими довідками та поясненнями працівників поліції, які не можна розглядати як повноцінні докази в розумінні адміністративного процесу, однак для суду вони іноді мають від більшу доказову вагу, аніж висновок експерта.

Не менш проблемним питанням є обмеження ініціативи сторін, а саме: суд не мотивує відмову в призначенні експертизи, а клопотання сторін або їхніх представників відхиляє формально. Натомість альтернативну (приватну) експертизу ігнорують під час ухвалення рішення у справі, що порушує принципи змагальності й рівності сторін.

Наведені вище проблеми, які виникають під час призначення автотехнічних експертиз у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 124 КУпАП, відображають конфлікт інтересів в адміністративному провадженні, а саме: з одного боку — формальна швидкість розгляду справ (стислі процесуальні строки; орієнтування на

«розумний строк» і процесуальну економію; суд та орган влади зацікавлені швидко закрити справу), з іншого — необхідність глибокого технічного дослідження (складні технічні питання; потреба в експертизах, спеціальних знаннях; аналіз розрахунків, методик).

Підбиваючи підсумки, можна дійти висновку, що відсутність у КУпАП чітких процесуальних критеріїв щодо обов'язковості призначення автотехнічної експертизи сприяє надмірному суддівському розсуду та порушенню принципу рівності сторін. Як наслідок, факт ДТП часто ототожнюють з виною особи без належного дослідження причинового зв'язку. Зазначене свідчить про необхідність удосконалення правового регулювання та формування сталої судової практики, орієнтованої на реальне, а не формальне встановлення обставин адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.01.2026).



Судова мистецтвознавча експертиза в адміністративному судочинстві

Мар'яна Верхотурова

кандидат історичних наук, доцент, докторантка, почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту трансформації економічного простору, судовий експерт, Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9172-2310>, e-mail: marianawerhoturova@gmail.com

Висвітлено процесуальні підстави й порядок призначення судової експертизи в адміністративному судочинстві. Наведено законодавчу дефініцію поняття судової експертизи та подано визначення судової мистецтвознавчої експертизи. На підставі аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень визначено категорії адміністративних справ, в яких призначається судова мистецтвознавча експертиза, та переліки поставлених на її вирішення питань. Установлено, що така експертиза призначається з метою встановлення належності певних об'єктів до комуністичної символіки, об'єктів, що мають культурну цінність, об'єктів аудіо-візуального мистецтва.

Ключові слова: судова мистецтвознавча експертиза; висновок експерта; адміністративне судочинство; адміністративні справи; експертне забезпечення правосуддя.

Forensic Art Expertise in Administrative Proceedings

Mar'iana Verkhoturova

The procedural grounds and procedure for appointing a forensic expert in administrative proceedings are highlighted. The legislative definition of the concept of forensic examination is given and the definition of forensic art examination is given. Based on the analysis of the Unified State Register of Court Decisions, categories of administrative cases in which a forensic art examination is assigned and lists of issues submitted for its resolution were determined. It has been established that such an examination is appointed to establish the affiliation of certain objects to communist symbolism, objects of cultural value, and objects of audio-visual art.

Keywords: forensic art examination, expert opinion, administrative proceedings, administrative affairs, expert provision of justice.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі — КАС України) [1] передбачає розгляд і вирішення справ в адміністративних судах на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. До того ж суд уживає передбачені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи (ч. 2, 4 ст. 9 КАС України). Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд визначає наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані визначаються судом, зокрема, на підставі висновків експертів (ст. 72 КАС України). Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні їх. Жодні докази не мають для суду

наперед встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів сукупно (ст. 90 КАС України). Отже, адміністративний суд при вирішенні справи має не лише право, а й обов'язок ужити всіх необхідних заходів для повного, всебічного й об'єктивного з'ясування всіх обставин справи в межах предмета доказування.

Відповідно до приписів ч. 1, 2 ст. 102 КАС України суд за клопотанням учасника справи або із власної ініціативи призначає експертизу у справі за таких умов: а) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; б) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності. До того ж визначено, що предметом висновку експерта може

бути дослідження обставин, які належать до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань.

За визначенням, наведеним у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [2], судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Одним із видів судової експертизи є мистецтвознавча, що визначає можливість належності об'єкта дослідження до культурних цінностей, що мають художнє, історичне, етнографічне або наукове значення; підтверджує або спростовує авторство твору; визначає ступіть збереження твору, наявність або відсутність реставраційних утручань, здійснює оцінювання об'єктів мистецтва; установлює належність інформації до такої, що пропагує заборонену національним законодавством України символіку; визначає належність інформації до порнографічної або такої, що пропагує культ насильства чи жорстокості.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що призначення в адміністративних справах судової мистецтвознавчої експертизи відбувається зокрема з метою з'ясування таких питань:

- визначення відповідності об'єкта дослідження Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [3]. У зв'язку зі зростанням кількості адміністративних справ щодо приведення розміщення пам'ятників або інших творів мистецтва в публічному громадському просторі у відповідність чинному законодавству виникає потреба проведення судової мистецтвознавчої експертизи таких об'єктів як, наприклад, твори монументального мистецтва тощо. У такому разі експерт-мистецтвознавець може вирішувати питання «Чи належить символіка, розміщена на стелі,

що розташована за адресою (АДРЕСА) до комуністичної», «Чи відповідає пам'ятник (ОСОБА), розміщений за адресою (АДРЕСА), вимогам вищевказаного Закону» тощо. У таких адміністративних справах в окремих випадках може призначатися комплексна судова лінгвістична та мистецтвознавча експертиза. Зокрема за необхідності визначення висловлювань, лозунгів, пісень тощо вимогам зазначеного Закону;

- визначення культурної цінності архітектурних об'єктів або їх ансамблів, належність об'єктів садово-паркового мистецтва до об'єктів культурної цінності, за потреби визначення віднесення до культових будівель та споруд тощо. У таких адміністративних справах також може призначатися комплексна судова будівельно-технічна та мистецтвознавча експертиза. У такому разі експерт-мистецтвознавець може вирішувати питання: «Чи належить архітектурний об'єкт, що розташований за адресою (АДРЕСА) до такого, що має культурну цінність», «Чи належить об'єкт садово-паркового мистецтва до об'єктів, що мають культурну цінність» тощо;
- відповідність творів аудіо-візуального мистецтва вимогам законодавства України, зокрема Закону України «Про медіа» [5]. У такому разі експерт-мистецтвознавець може вирішувати питання: «Чи належить інформація, що міститься у творі, до інформації, що пропагує культ насильства й жорстокості», «Чи належить інформація, що міститься у творі, до порнографічної (дитячої порнографії)» тощо.

Кількість адміністративних справ з різними предметами спору й предметом доказування, у яких адміністративним судом призначається судова мистецтвознавча експертиза, свідчить про важливість такого виду судової експертизи під час здійснення правосуддя в адміністративних справах, висновок якої є чи не єдиним допустимим і достатнім переконливим доказом на підтвердження



обставин, які містяться у предметі доказування під час оцінювання законності дій як фізичних і юридичних осіб, так і суб'єктів владних повноважень у спірних правовідносинах.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
4. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 27.01.2026).

Обмеження сумісництва та суміщення державної служби з судово-експертною діяльністю: проблеми правового регулювання

Валентин Верьовкін

кандидат філологічних наук, докторант, головний державний інспектор, Державна податкова служба України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5849-9885>, e-mail: v.veryovkin@gmail.com

Розглянуто колізію між антикорупційними обмеженнями та правовою природою судово-експертної діяльності. Обґрунтовано її науково-практичний характер і необхідність уточнення правового регулювання.

Ключові слова: державна служба; судово експертиза; сумісництво; наукова діяльність; правове регулювання.

Incompatibility of Civil Service With Forensic Expert Activity: Problems of Legal Regulation

Valentyn Verovkin

The paper examines the conflict between anti-corruption restrictions and the legal nature of forensic expert activity. Its scientific and practical character and the need to clarify legal regulation are substantiated.

Keywords: civil service; forensic expertise; incompatibility; scientific activity; legal regulation.

Сучасна система адміністративного судочинства значною мірою спирається на спеціальні знання, які суд отримує через інститут судової експертизи. Водночас правовий статус осіб, які можуть виступати судовими експертами, залишається неоднозначним у контексті антикорупційних обмежень, встановлених для державних службовців.

Відповідно до законодавства про запобігання корупції, державним службовцем заборонено займатися іншою оплачуваною діяльністю, за винятком прямо визначених видів, серед яких наукова та викладацька діяльність. Судово-експертна діяльність у цьому переліку не згадується. У своїх офіційних роз'ясненнях НАЗК зазначає, що діяльність судового експерта є оплачуваною та не належить до наукової, а отже її здійснення державним службовцем порушуватиме встановлені законом обмеження [2].

Разом із тим, НАЗК підкреслює, що проходження навчання, атестації та здобуття кваліфікації судового експерта саме по собі не є порушенням законодавства. Проблема виникає на етапі фактичного здійснення експертної діяльності на оплатній основі, що трактується як інша оплачувана діяльність, незалежно від факту отримання винагороди [1].

Водночас, ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» прямо визначає судову експертизу як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки. Це означає, що законодавець заклав наукову складову в саму сутність експертної діяльності [3].

Судово-експертна діяльність за своєю природою має науково-практичний характер. Вона базується на застосуванні спеціальних методик, використанні результатів наукових досліджень та постійному професійному розвитку експертів. Відповідно до п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», прикладні наукові дослідження - це теоретичні та експериментальні дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей [4]. Їх результатом є нові знання, призначені для створення або вдосконалення методів, систем, технологій та вирішення актуальних суспільних завдань. Саме таким завданням і є встановлення обставин справи в процесі судочинства.

Отже, за своїм змістом судово-експертна діяльність відповідає ознакам прикладних наукових досліджень, що ставить під сумнів її виключно формальне тлумачення як оплачуваної діяльності без наукової складової. Це свідчить про нормативну колізію між



антикорупційним законодавством і галузевими актами у сфері науки та судової експертизи.

Водночас в одному з останніх листів-відповідей НАЗК зазначено, що здійснення судово-експертної діяльності державним службовцем може не вважатися порушенням вимог законодавства якщо така діяльність має ознаки наукової, зокрема здійснюється в межах виконання науково-дослідних робіт або на підставі договорів, пов'язаних із науковою діяльністю [2].

Порівняльний аналіз демонструє інший підхід у правових системах загального права. У США, відповідно до Federal Rule of Evidence 702, експерт визначається через наявність спеціальних знань, досвіду, підготовки або освіти [5]. Висновки повинні ґрунтуватися на достатніх даних і надійних методах. Критерієм допустимості є наукова обґрунтованість та релевантність висновку для встановлення фактів, а не службовий статус особи.

В українських умовах доцільно шукати баланс між запобіганням конфлікту інтересів і забезпеченням доступу суду до висококваліфікованих експертів. Удосконалення законодавства могло б передбачати виокремлення судово-експертної діяльності як особливого виду професійної або науково-практичної

діяльності, допустимої для державних службовців за наявності чітких запобіжників і механізмів прозорості.

Безумовно, значно логічніше та науково послідовніше було б продовжувати дослідження, розвиваючи попередні напрацювання та сформульовані раніше пропозиції. Однак сучасні виклики зумовлюють необхідність звернення до проблематики проведення судової експертизи на основі наданих матеріалів.

Перелік джерел посилання

1. Лист Національного агентства з питань запобігання корупції від 26.10.2021 р. № 30-24/77746-21.73858.
2. Лист Національного агентства з питань запобігання корупції від 25.11.2021 р. № 30-24/84393-21.80969.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
4. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
5. Federal Rules of Evidence (USA). Rule 702.

Особливості проведення судових економічних експертиз щодо нарахування пенсій по інвалідності військовослужбовцям в адміністративному судочинстві

Олена Воробйова

завідувач Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7900-8184>, e-mail: poltava@nncise.org.ua

Оксана Мисяк

завідувач сектору економічних та товарознавчих досліджень Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5536-9820>, e-mail: pvhndise@meta.ua

Олена Кімяєва

провідний судовий експерт сектору економічних та товарознавчих досліджень Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1488-7271>, e-mail: lenakimyeva@gmail.com

У разі оскарження рішень органів Пенсійного фонду України як суб'єктів владних повноважень в адміністративних справах ефективним засобом доказування є проведення судової економічної експертизи. Виокремлено особливості порядку дослідження правильності нарахування органами Пенсійного фонду України пенсій військовослужбовцям по інвалідності, які отримали інвалідність унаслідок проходження служби.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова економічна експертиза; пенсія військовослужбовцям; пенсія по інвалідності.

Features of Forensic Economic Examinations for Calculating Military Disability Pensions in Administrative Proceedings

Olena Vorobiova, Oksana Mysyak, Olena Kimyeva

When appealing against decisions of the Pension Fund of Ukraine as authorities in administrative cases, forensic economic examination serves as an effective means of proof. The paper highlights specific features of the Pension Fund of Ukraine's procedure for calculating disability pensions for military personnel who have become disabled as a result of their service.

Keywords: administrative proceedings; forensic economic examination; military pension; disability pension.

Сучасний розвиток судово-експертної діяльності суттєво залежить від ефективності правоохоронних органів і стану судової системи. Адміністративне судочинство покликане вирішувати спори у сфері публічно-правових відносин, коли стороною судового розгляду є суб'єкти владних повноважень (ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, далі — *КАС України* [1]).

Станом на сьогодні частка справ, що перебувають на розгляді в порядку адміністративного провадження, є дуже значною. Так, упродовж 2024 року вона становила понад 20 % від загальної кількості справ у судах першої інстанції, та майже 48 % скарг у судах апеляційної інстанції (див. рис.). Це свідчить про важливість і наявність значного суспільного запиту на належне експертне забезпечення саме в цій сфері.

Визначення суб'єкта владних повноважень, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС України [1], як сторони адміністративного спору узгоджується з переліком адміністративних органів, наведених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України від 17.02.2022 р. № 2073-IX «Про адміністративну процедуру» [3], яким закріплено сучасне розуміння діяльності публічної адміністрації. Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 2 цього Закону [3], до функцій публічної адміністрації належать: надання адміністративних послуг, здійснен-

ня адміністративних послуг, здійснен-

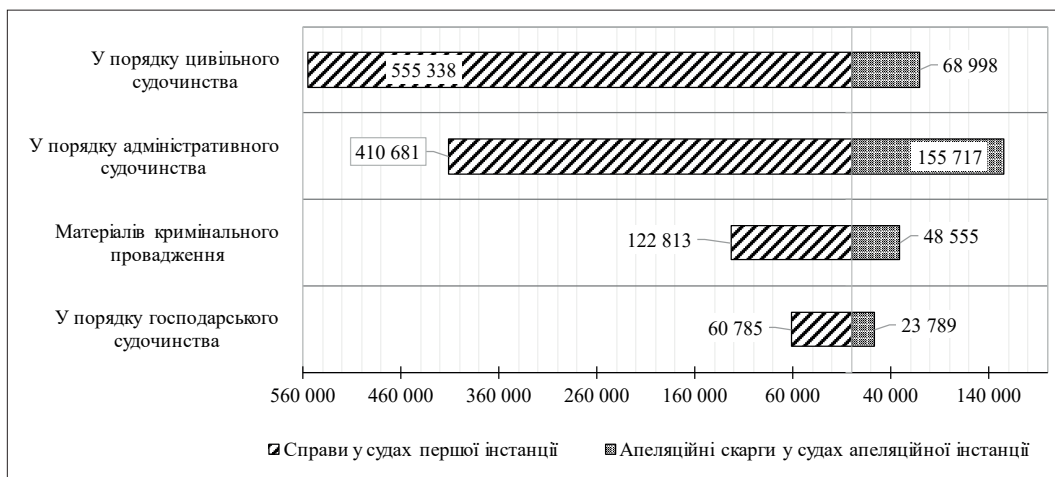


Рис. Структура справ на розгляді, що надійшли до судів упродовж 2024 року (відповідно до Річної звітності щодо стану здійснення правосуддя [2])

ня інспекційної (контрольної, наглядової діяльності), а також вирішення інших справ за заявою особи або з власної ініціативи.

Експертна практика свідчить, що спірні правовідносини можуть виникати під час реалізації будь-якої зі згаданих функцій. Одним з важливих напрямів експертного забезпечення в разі оскарженні рішень, дій або бездіяльності органів Пенсійного фонду України як суб'єктів владних повноважень в адміністративних справах є правильність нарахування органами Пенсійного фонду України пенсій по інвалідності військовослужбовцям, які отримали інвалідність унаслідок проходження служби.

Залежно від поставлених питань, алгоритм дій експерта передбачає таку черговість дослідження наданих матеріалів:

- перевірку наданих документів на предмет відповідності форми вимогам чинного законодавства;
- методом зіставлення матеріалів пенсійної справи з довідкою МСЕК про встановлення групи інвалідності, військово-медичними документами, довідкою з військкомату про мобілізацію, наказом про виключення зі списків особового складу військової частини (звільнення) установлюється обґрунтованість призначення пенсії по інвалідності та визначається категорія пенсійних виплат (а саме: чи

призначена пенсія особі як інваліду війни чи пенсія нарахована військовослужбовцю із категорії інших інвалідів);

- методом документальної перевірки та зіставлення досліджується відповідність показників (посадового окладу, окладу за військовим званням, щомісячних основних видів грошового забезпечення, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення та одноразових додаткових видів грошового забезпечення), які стали базовими під час нарахування пенсійних виплат і відображені в грошовому атестаті, довідці про додаткові види грошового забезпечення.

Під час дослідження права військовослужбовця на призначення пенсії по інвалідності, відповідно до Закону України від 09.04.1992 р. № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [4], особливу увагу слід звернути на грошовий атестат і додаткові види грошового забезпечення, де зазначено період часу, коли військовослужбовець проходив службу, поки не отримав інвалідність та не був демобілізований з військової служби.

Отже, експертне забезпечення адміністративного судочинства є важливим елементом механізму захисту прав особи

в публічно-правових відносинах. Судова економічна експертиза у справах щодо правильності нарахування органами Пенсійного фонду України пенсій по інвалідності військо-

вослужбовцям є ефективним засобом доказування, який застосовується в разі неможливості встановлення певних обставин без спеціальних знань у галузі економіки.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Судова статистика. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами / Судова влада України : офіц. вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2262-12> (дата звернення: 28.01.2026).



Судова товарознавча експертиза в адміністративному провадженні

Олена Воробйова

завідувач Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7900-8184>, e-mail: poltava@nncise.org.ua

Оксана Мисяк

завідувач сектору економічних та товарознавчих досліджень Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5536-9820>, e-mail: pvhndise@meta.ua

Ганна Кобищан

кандидат технічних наук, доцент, старший науковий співробітник Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8604-2302>, e-mail: kobischan@gmail.com

Розглянуто законодавчі засади організації товарознавчих експертиз у справах про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративне провадження; судова товарознавча експертиза; експерт.

Forensic Commodity Examination in Administrative Proceedings

Olena Vorobyova, Oksana Mysyak, Anna Kobyschan

The paper discusses the legislative framework for the organization of forensic commodity examinations in the context of administrative offenses.

Keywords: administrative proceedings; forensic commodity examination; forensic expert.

Важливим інструментом обґрунтування судових рішень і зменшення ризиків судових помилок є судова експертиза, яка поєднує як юридичний, так і науковий підходи до оцінки обставин справи [1].

Використання висновків експерта у провадженні по справі про адміністративні правопорушення забезпечує законність рішень, а саме: у доказуванні — отримання нових доказів, перевірку інших доказів, формування комплексів доказів; у тактичному плані — висунення та перевірка версій, моделювання механізму правопорушення, отже, у провадженні у справах про адміністративні правопорушення постійно прогресивно збільшується роль спеціальних пізнань [2].

Як зазначають науковці, провадження у справах про адміністративні правопорушення складають дії низки державних і громадських органів, які беруть участь у справі, які не мають (та й не повинні мати) спеціальних знань, необхідних для вирішення справи,

отже, роль експерта, безумовно, підвищується, адже саме експертиза є однією з найважливіших форм застосування спеціальних знань, у результаті чого орган, який здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, отримує нову інформацію, що має доказове значення для справи й не може бути отримана за допомогою інших засобів [2].

В адміністративному судочинстві важливе місце посідає товарознавча експертиза, результатами якої послуговуються у спорах з державними органами, що виникають, зокрема, з питань визначення ринкової вартості обладнання, сировини та споживчих товарів під час здійснення бюджетних закупівель.

Законодавчим підґрунтям для здійснення судової товарознавчої експертизи в адміністративному провадженні є: Конституція України (ст. 92), Кодекс адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*), Кодекс України про адміністративні пра-

вопорушення, Закон України «Про судову експертизу», Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, а також Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [3—7].

Згідно зі ст. 61 КАС України, експерт набуває статусу «особи, які є іншими учасниками судового процесу» [4].

Відповідно до ч. 1—5 ст. 68 цього Кодексу:

«1. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

2. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи.

3. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.

4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

5. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі» [4].

У ч. 6 ст. 68 КАС України регламентовано права експерта, а саме: ознайомлюватися з матеріалами справи; заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом; викладати у висновку експерта виявлені під час проведення експертизи факти, які мають значення для справи і щодо яких йому не були поставлені питання; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета й об'єктів дослідження; для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків; користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу» [4; 8].

Згідно зі ст. 101 КАС України, висновок експерта — це докладний опис проведених

експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути передбачені законодавством [4].

Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, у якій зазначає: підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок; особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи; перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи (ст. 103 КАС України [4]).

Матеріали, необхідні для проведення товарознавчої експертизи, експертові надає суд, якщо експертизу призначає суд, або учасник справи, якщо експертизу проводять за його замовленням. Під час призначення експертизи суд (із урахуванням думки учасників справи) визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи, розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, окрім суду й учасника справи, на замовлення якого проводилася експертиза, про її результати.

Висновок експерта для суду не має заздалегідь установленної сили й оцінюється судом разом з іншими доказами (ст. 90, 108 КАС України [4]).

Як свідчить експертна практика, часто товарознавчі експертизи призначають за адміністративними позовами фізичних або юридичних осіб про визнання протиправними або скасування вимог, які висунув суб'єкт владних повноважень.

Судова товарознавча експертиза вирішує широкий перелік завдань, а саме: визначення належності товарів до класифікаційних категорій; визначення якісних змін товарної продукції; визначення причин якісних змін товарної продукції (мають виробничий характер, виникли під час транспортування, зберігання, у процесі експлуатації); установлення способу виробництва товарної продукції; визначення вартості товарної продукції;



визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил [5]. Водночас найбільш частим питанням, яке

ставлять на вирішення судових товарознавчих експертиз, зокрема, в адміністративних справах, є визначення ринкової вартості товарів / послуг на зазначену дату оцінки.

Перелік джерел посилання

1. Афанасенко С. І. Судова експертиза у забезпеченні правосуддя. *Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін* : мат-ли V Всеукраїн. форуму суд. експерт. (Львів, 06.06.2025). Одеса, 2025. С. 28—30. URL: https://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/forum_ondise_law__2025.pdf (дата звернення: 28.01.2026).
2. Белкін Л. М., Белкін М. Л. Захист прав судових експертів в системі адміністративного судочинства. Там само. С. 42—46. URL: https://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/forum_ondise_law__2025.pdf (дата звернення: 28.01.2026).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
7. Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : наказ Мін'юсту України від 12.12.2011 р. № 3505/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11/ed20241030#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
8. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.01.2026).

Проблемні питання проведення експертиз щодо встановлення цілого за частинами пошкоджених документів

Олег Гайдук

провідний судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5492-3846>, e-mail: gog1307@meta.ua

Під час розслідування злочинів необхідну інформацію з документа — речового доказу — можна отримати в різний спосіб: за допомогою вивчення його тексту, зовнішнього вигляду, матеріальної основи (бланка, стану поверхні паперу), реквізитів, почерку, речовини штрихів тексту й інших елементів. Іноді важливим є виявлення документа у визначеному місці, у конкретної особи або за іншими відношеннями до справи [1]. Нерідко злочинці, щоб уникнути відповідальності, удаються до різних методів знищення документів, зокрема шляхом їх подрібнення.

З огляду на зазначене, ураховуючи мету, яка постає перед органами досудового розслідування чи суду, логічно призначати трасологічну експертизу цілого за частинами, оскільки відповідно до п. 11.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5 [2], за допомогою цієї експертизи можна встановити, чи мають частини предмета спільну лінію (поверхню) розділення, тобто чи становили вони раніше одне ціле. Проте, відповідно до п. 3.2 цього документа, установлення цілого за частинами документа належить до технічної експертизи документів.

То яку експертизу необхідно призначити в такій ситуації і чи мають експерти, яким присвоєно кваліфікація судового експерта за вказаними видами експертиз, необхідні знання, щоб повно й усебічно дослідити пошкоджений документ з метою встановлення його цілого за частинами?

Ключові слова: пошкоджений документ; ціле за частинами; експертиза.

Problematic Issues when Conducting an Examination to Establish the Whole from the Parts of Damaged Documents

Oleh Haiduk

During the investigation of crimes, the necessary information from a document — physical evidence — can be obtained in the best ways: by studying its text, appearance, material basis (letterhead, condition of the paper surface), details, handwriting, substance of the strokes of the text, and other elements. Sometimes it is important to find a document in a specific place, with a specific person, or in other ways related to the case [1]. Often, criminals, in order to avoid liability, resort to various methods of destroying documents, including shredding them.

In view of the above, taking into account the goal that is set before the pre-trial investigation bodies or the court, it is logical that it is necessary to order a traceological examination of the whole in parts, because in accordance with clause 11.1. scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 No. 53/5 [2] this examination establishes whether parts of the object have a common line (surface) of separation, that is, whether they previously constituted a single whole.

However, according to clause 3.2 of these Methodological Recommendations, establishing the whole from the parts of a document belongs to the technical examination of documents.

So what kind of expertise should be assigned in such a situation and do experts who are qualified as forensic experts for the specified types of expertise have the necessary knowledge to fully and comprehensively examine the damaged document in order to establish its whole from its parts?

Keywords: damaged document; whole in parts; examination.

Першопочатковим ключовим моментом у нашому дослідженні є предмет експертизи, а саме «пошкоджений документ», тому спочатку встановимо, що розуміється під визначенням «документ».

В Україні офіційно прийняті три визначення документа, які зафіксовані в деяких Державних стандартах (ДСТУ), а це: записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної



діяльності [3]; матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створенням людиною способом для її передавання в часі та просторі [4]; інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі [5].

У ст. 1 Закону України «Про інформацію» [6] зазначено, що документ — це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі.

У техніко-криміналістичному значенні документ — це матеріальний об'єкт дослідження, що являє собою предмет (папір, картон тощо), на якому в будь-який спосіб зафіксована інформація [7].

Однак, на відміну від техніко-криміналістичного значення, Верховний Суд в Узагальненні практики розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення) [8], визначає, що для того, щоб той чи інший акт був визнаний документом та мав статус офіційного, серед визначених Узагальненням ознак, необхідно, щоб інформація була зафіксована на відповідному матеріальному носії (папері, дискеті, диску, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці тощо) з метою її зберігання, використання або розповсюдження. Тобто, основа документа це не лише папір, а поширені в сучасному світі документи з основою виготовленою з полімерного матеріалу (паспорта у вигляді ID-картки, посвідчення водія, платіжні картки тощо) чи комбінованою основою (обкладинки паспортів, військових квитків тощо).

Під час вивчення програми підготовки судових експертів № 1 «Експертна спеціальність 2.1 — дослідження реквізитів документів» [9], а також відповідних розділів навчальних методичних документів, встановлено, що, незважаючи на наявності навчальних тем з питань встановлення цілого за частинами документа, здебільшого здійснено акцент на відновленні розірваних документів, водночас не вивчаються такі види «цілого», як «складені предмети» і «комплексне ціле», а це актуально, коли необхідно встановити чи являли одне ціле, наприклад, аркуші

паспорта, які не вирвані, а видалені в результаті розброшування документа.

Під час опанування експертної спеціальності 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» за програмою підготовки судових експертів [10], кандидат вивчає теоретичні основи не лише про один вид матеріалу, з якого виготовлений досліджений об'єкт, а опановує комплексний підхід до вирішення поставленого завдання. Методикою [11] систематизовано й уніфіковано процедуру виконання трасологічного дослідження зі встановлення цілого за частинами, зокрема застосування різних методів порівняльного дослідження, встановлення механізму розділення, оцінки морфологічних ознак на площинах розділення.

Звісно, вид друку і наявність захисних елементів (зокрема, за їх візуалізації в ультрафіолетових та інфрачервоних променях) під час порівняльного дослідження є суттєвими ознаками. У цьому разі слід визнати, що в експерта-трасолога відсутні спеціальні знання та відповідне технічне забезпечення для встановлення названих ознак, тому він має проінформувати ініціатора про необхідність залучення інших експертів.

Підбиваючи підсумки викладеного вище, можна стверджувати, що під час вирішення питання щодо встановлення цілого за частинами пошкоджених документів, особливо у випадку, коли документи мають елементи захисту, основним моментом є не предмет експертизи, а завдання, яке вирішують під час її проведення, і тому, на думку автора, органу досудового розслідування або суду доцільно все ж таки призначати комплексну трасологічну та технічну експертизу документів.

Перелік джерел посилання

1. *Наукові записки. Серія: Право.* 2006. Вип. 7. С. 153.
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

3. ДСТУ 2392-94 Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення : затв. наказ. Держстандарту України від 29.09.1994 р. № 68. [Чинний від 01.01.1995]. 13 с. URL: https://dbn.at.ua/_ld/11/1166_DSTU2392-94.pdf (дата звернення: 23.01.2026).
4. ДСТУ 3017-95 Терміни та визначення : затв. наказ. Держстандарту України від 23.02.1995 р. № 58. [Чинний від 01.01.1996]. 47 с.
5. ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять : затв. наказ. Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97. [Чинний від 01.07.2005]. 36 с. URL: https://dbn.at.ua/_ld/11/1166_DSTU2392-94.pdf[https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004\(1\).pdf](https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004(1).pdf) (дата звернення: 23.01.2026).
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
7. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів : навч.-метод. посіб.
8. Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення) : узагальнення Верховного Суду України від 19.10.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_002700-09#Text (дата звернення: 23.01.2026).
9. Програма підготовки судових експертів № 1 «Експертна спеціальність 2.1 — дослідження реквізитів документів». URL: <https://minjust.gov.ua/m/21-doslidjennya-rekvizitiv-dokumentiv> (дата звернення: 23.01.2026).
10. Програма підготовки судових експертів № 1 «Експертна спеціальність 4.2 — дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами». URL: <https://minjust.gov.ua/m/42-doslidjennya-znaryad-agregativ-instrumentiv-i-zalishenih-nimi-slidiv-identifikatsiya-tsilogo-zachastinami> (дата звернення: 23.01.2026).
11. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / укладачі: А. М. Коструб, О. В. Грищенко, Д. Є. Щирба, Т. Г. Чашницька. Київ, 2015. 37 с.



Ідентифікація електронних пристроїв та об'єктів дослідження

Богдан Глущенко

технік, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, м. Київ, Україна, e-mail: scale.were@gmail.com

У сучасному світі широко використовуються різні види електронних пристроїв. Їх правильна ідентифікація це перший крок до формування доказової бази під час слідчих та оперативно-розшукових дій.

Ключові слова: електронні пристрої; ідентифікація; виробник; модель; серійний номер; маркування.

Identification of Electronic Devices and Evidence Objects

Bohdan Hlushchenko

Many types of electronic devices are widely used in the modern world. Their correct identification is the first step towards forming an evidence base during investigations and criminal intelligence gathering.

Keywords: electronic devices; identification; manufacturer; model; serial number; labeling.

Під час слідчих та оперативно-розшукових дій вилучається багато електронних пристроїв, що містять у собі інформацію та файли, які надалі можуть бути представлені як доказ у судовому процесі. Першим етапом під час вилучення електронного пристрою є встановлення його ідентифікуючих ознак: виробника, моделі, серійного номеру. Від запису у протоколі обшуку «вилучено: мобільний телефон та чотири ноутбуки чорного кольору» посміхнеться хіба що адвокат підозрюваного.

Основними ідентифікуючими ознаками портативних електронних пристроїв є: виробник, модель, серійний номер, IMEI-номер (телефони та планшети) та ICCID-номер (SIM-картки).

Виробник

Назва та логотип виробника, їх розміщення на видноті — це невід'ємна частина брендингових і маркетингових стратегій для бізнесу. Найчастіше назва, логотип чи стилізоване зображення виробника розміщуються на верхній кришці ноутбука, на задній стороні мобільних пристроїв, на корпусі флеш-накопичувачів, твердотільних (SSD) носіїв інформації, SIM-карток, тощо. Загалом встановлення виробника — це доволі простий і швидкий крок. [1]

Модель

Модель пристрою є важливою, але не унікальною характеристикою. На відміну від серійного номера, модель може бути вказана кілька разів і знаходитись на видноті. Де-

сятки або сотні тисяч пристроїв мають одну й ту саму модель або належать до одного модельного ряду. Назву моделі може бути зазначено в налаштуваннях або нанесено на задній стороні, на корпусі поруч із клавіатурою ноутбука, навколо кутів екрану, надруковано на наліпці під батареєю тощо. [2]

Серійний номер

Серійні номери є унікальною ознакою, що ніколи не повторюється у пристроях одного виробника. Правильна ідентифікація та зазначення серійного номера роблять опис вилученого об'єкту максимально достовірним.

IMEI номер

International Mobile Equipment Identity — міжнародна ідентифікація мобільного обладнання. Номер складається з 15 цифр. На мобільних пристроях його можна перевірити в налаштуваннях у розділах «про пристрій» або введенням команди «*#06#» в режимі дзвінка. Також його можна знайти на зворотній стороні телефона/планшета, на етикетці, а також на лотку для SIM-картки. [3]

ICCID номер

Integrated Circuit Card Identifier — унікальний міжнародний номер SIM-картки, який присвоюється кожній картці та не повинен повторюватися. Він містить 19–20 цифр, частина з яких може бути нанесена на SIM-картку. ICCID можна переглянути в налаштуваннях телефону, в розділі інформації про SIM-картку. [4]

Розглянемо детальніше, де шукати ідентифікуючі ознаки в різних випадках.

Мобільні пристрої Apple

Моделі пристроїв Apple позначаються літерою «А» (наприклад, запис «A2649» відповідає моделі мобільного телефону *iPhone 14*). У номері моделі «0» (нуль) це завжди нуль, а не літера «О». Номер моделі може вказуватися як на задній стороні поруч із серійним номером, так і всередині корпусу, куди можна вставити інструмент для витягування лотка SIM-картки. У новіших телефонів Apple модель може бути не вказана, проте вони відрізняються візуально — кількістю та розташуванням камер, формою та палітрою кольорів. На сайті виробника Apple міститься візуальна інструкція з розпізнавання телефонів iPhone. Перегляд налаштувань телефона/планшета дає вичерпну інформацію. [5]

Моноблоки та ноутбуки Apple

Зазвичай модель та серійний номер вказані на задній стороні. На ввімкненому пристрої інформацію про ідентифікуючі ознаки можна отримати через меню «Apple → System Information → Hardware». Також доступ до інформації про серійний номер можна отримати через застосунок «Термінал», ввівши команди «`ioreg -l | grep IOPlatformSerialNumber`» та переглянувши результати поруч із написом «`IOPlatformSerialNumber`». [6]

Мобільні пристрої на ОС сімейства Android

Раніше виробники планшетів та мобільних телефонів вказували модель та інші ідентифікуючі ознаки на задній частині пристрою або на наліпці під батареєю. Зараз кожен виробник має свій підхід до маркування пристроїв. Якщо пристрій ввімкнено та розблоковано, модель можна визначити, переглянувши налаштування, знайшовши запис «*Model number*» або «*Product number*». Не слід покладатися на маркування коробок від телефонів, оскільки пристрій могли придбати на вторинному ринку з коробкою від іншої або подібної моделі. Якщо ви не можете перевірити пристрій, то інформація на коробці буде ненадійною, а якщо можете, то інформація з коробки вже не потрібна. [7]

Флеш-накопичувачі, твердотільні (SSD) носії, картки типу MicroSD та інші зовнішні носії інформації

Зазвичай мають на видному місці назву виробника та місткість. З різних причин можуть не мати на собі інших ідентифікуючих ознак. У такому разі потрібно комп'ютер або ноутбук завантажити в безкоштовній криміналістичній операційній системі *CAINE* або іншій, на основі ОС *Linux*. *CAINE*, через застосунок *Guymager*, дозволяє без внесення змін ознайомитися з інформаційним змістом та ідентифікуючими ознаками підключених носіїв. [8]

Типові помилки під час пошуку ідентифікуючих ознак

Написи «RoHS» та «CE» не є частиною унікального позначення пристрою.

RoHS (Restriction of Hazardous Substances) — це правило, яке обмежує використання певних шкідливих речовин в електричному та електронному обладнанні. *CE (Conformite Europeenne)* — європейська відповідність, спеціальний знак, який виробник наносить на товар, щоб його можна було вивести на ринок Європейського Союзу. [9]

Дуже часто трапляється, що одна особа складає протокол, а інша перевіряє та зачитує вголос ідентифікуючі ознаки. Тож, залежно від ситуації та рівня володіння англійською, під час запису моделі та серійних номерів виникають різноманітні помилки. Так, літера «G» вноситься у протокол як цифра «6» або літера «J», а літера «I» плутається з літерою «L» або цифрою «1»; також замість серійного номеру ноутбука до протоколу часто вписують номер моделі Wi-Fi модуля, встановленого в ноутбук, або номер ліцензійного ключа ОС Windows. Для точного встановлення ідентифікуючих ознак слід використовувати ліхтарик, збільшувальне скло або камеру мобільного телефону.

Від правильної ідентифікації вилучених пристроїв та детального документування їхніх ідентифікуючих ознак залежить подальше використання цих пристроїв як об'єктів огляду чи експертизи та долучення до матеріалів кримінального провадження під час досудового слідства.



Перелік джерел посилання

1. Logo Recognizer: An Introduction To Logo Detection And Recognition. AIM Technologies. URL: <https://www.aimtechnologies.co/2023/07/18/logo-recognizer-an-introduction-to-logo-detection-and-recognition/> (дата звернення: 15.01.2026).
2. How to find the model number of Asus laptop? AsusBatteryShop. URL: <https://www.asusbatteryshop.com.au/help/find-laptop-model-number.aspx> (дата звернення: 17.01.2026).
3. What is an IMEI number and why should you care? Android Authority. URL: <https://www.androidauthority.com/what-is-imei-923061/> (дата звернення: 17.01.2026).
4. What is a SIM card ICCID number? A complete guide. Telnyx. URL: <https://telnyx.com/resources/iccid-number> (дата звернення: 18.01.2026).
5. Identify your iPhone model. Apple Support. URL: <https://support.apple.com/en-us/108044> (дата звернення: 22.01.2026).
6. Find your Mac model name and serial number. Apple Support. URL: <https://support.apple.com/en-us/102767> (дата звернення: 22.01.2026).
7. How to Find Out What Model of Android Phone You Have. How-To Geek. URL: <https://www.howtogeek.com/347761/how-to-find-out-what-model-of-android-phone-you-have/> (дата звернення: 15.01.2026).
8. CAINE Live USB/DVD - computer forensics digital forensics. C.A.I.N.E. URL: www.caine-live.net (дата звернення: 15.01.2026).
9. Що таке RoHS і як він впливає на імпорт електроніки? Metrology. URL: <https://metrology.com.ua/shho-take-rohs-i-yak-vin-vplyvaye-na-import-elektroniky/> (дата звернення: 24.01.2026).

Перевірка автентичності електронних доказів в адміністративному судочинстві

Володимир Горбалінський

доктор юридичних наук, суддя, голова суду, Дніпропетровський окружний адміністративний суд,
м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6203-6151>, e-mail: gorbalinskiy@gmail.com

Розглянуто підходи до перевірки автентичності електронних доказів в адміністративному судочинстві й окреслено основні ризики їх недостовірності. Виокремлено критерії походження, цілісності та контексту електронних даних, а також практичні способи їх підтвердження через належну форму подання, метадані, електронний підпис, часові позначки й експертну перевірку. Сформульовано орієнтири оцінки електронних доказів за умов заперечення їх справжності.

Ключові слова: електронні докази; автентичність; адміністративне судочинство; електронний підпис; метадані; цілісність даних; допустимість доказів.

Verification of the Authenticity of Electronic Evidence in Administrative Proceedings

Volodymyr Horbalinskiy

Approaches to verifying the authenticity of electronic evidence in administrative proceedings are examined, and the main risks of its unreliability are outlined. Criteria of origin, integrity, and context of electronic data are identified, as well as practical methods of confirmation through proper submission form, metadata, electronic signatures, time stamps, and expert examination. Guidelines for evaluating electronic evidence where its genuineness is contested are formulated.

Keywords: electronic evidence; authenticity; administrative proceedings; electronic signature; metadata; data integrity; admissibility of evidence.

Перевірка автентичності електронних доказів в адміністративному судочинстві є однією з основних практичних проблем сучасного доказування, оскільки цифрова інформація легко копіюється, редагується та виринає з контексту, а суд водночас має ухвалити рішення на підставі доказів, яким можна довіряти. У цьому сенсі автентичність електронного доказу слід розуміти як підтвердженість його походження, цілісності та зв'язку з юридично значущими обставинами, тобто здатність суду відтворити відповідь на три базові питання: що саме є доказом, звідки він отриманий і чи не змінювався він після створення або вилучення.

Нормативна рамка адміністративного процесу виходить з того, що електронні докази охоплюють широкий спектр цифрових даних, від електронних документів і фото чи відео до вебсторінок, повідомлень, метаданих та баз даних, а подаються вони або в оригіналі, або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, при цьому паперова копія електронного доказу не ототожнюється з письмовим доказом і має допоміжний характер. Саме тому перевірка автентичності в адміністративній справі починається не з оцінки змісту, а з процесуально коректної

форми подання та ідентифікації оригіналу, носія і способу отримання [1].

Практично доцільно виділяти три групи ризиків автентичності. Перша група, ризики походження, коли сторона не може переконливо показати, хто створив файл або повідомлення, з якого облікового запису, на якому пристрої чи в якій системі. Друга група, ризики цілісності, коли незрозуміло, чи не змінювався файл, скріншот або запис після створення, чи не монтувалося відео, чи не редагувалися метадані. Третя група, ризики контексту, коли доказ вирвано з загального ланцюга подій, наприклад подається фрагмент переписки без попередніх повідомлень, або скріншот вебсторінки без відомостей про дату і час фіксації та без підтвердження URL-адреси. Усі три групи ризиків зазвичай проявляються в суді через типові заперечення опонента, це не мій акаунт, це змонтовано, це вирвано з контексту, це копія невідомого походження, і тому сторона, яка подає електронний доказ, має одразу будувати процесуальну відповідь на кожне з таких заперечень.

Окремий практичний блок стосується електронних документів як найбільш



формалізованого виду електронних доказів. Якщо електронний документ створений і використовується в межах електронного документообігу, питання автентичності значною мірою вирішується через реквізити, ідентифікацію автора, структуру документа, можливість перевірки підпису та логіку зберігання. Тобто для суду важливо, щоб документ був поданий разом із даними, які дозволяють перевірити його як документ, а не як картинку з текстом. У цьому контексті коректна стратегія сторони полягає в тому, щоб надавати не лише візуальне відображення, а й файл у форматі, який зберігає технічні властивості, а також пояснювати, в якій системі він створений, як циркулював і де зберігався [2].

Для доказів, де основним є підтвердження автора і незмінності, центральне значення мають електронні довірчі механізми, насамперед електронний підпис і часові позначки, які дозволяють підтвердити, хто саме підписав документ і що з моменту накладення підпису вміст не змінювався без втрати валідації. Практична цінність таких інструментів для адміністративної справи полягає в тому, що вони переводять дискусію з рівня припущень на рівень технічної перевірки, суд може перевірити підпис, а опонент змушений доводити конкретні дефекти, а не просто заперечувати достовірність. Для сторони це означає, що подання електронних доказів у вигляді електронних копій, засвідчених підписом, і додавання технічних файлів перевірки підпису суттєво підвищують переконливість доказу [3].

Найскладнішими з погляду автентичності є скріншоти, повідомлення з месенджерів, контент із соціальних мереж і вебсторінок, тому що вони часто подаються як зображення або текстова роздруковка без метаданих. Практично коректний підхід полягає в тому, щоб фіксувати такі докази з максимальною відтворюваністю: зазначати точний URL, дату і час фіксації, надавати повні ланцюги повідомлень, а не окремі фрагменти, додавати технічні дані, якщо вони доступні, наприклад експорти чатів, заголовки електронної пошти, журнали подій, а також пояснювати спосіб отримання, хто саме здійснив фіксацію і на якому носії зберігається оригінал. Якщо доказ є принципово спірним, оптимальним інструментом стає комп'ютерно-технічна

експертиза, яка перевіряє не зміст як правову оцінку, а саме технічні параметри, метадані, ознаки редагування та відповідність файлів заявленому походженню. У підходах Верховного Суду акцентується, що оцінка електронних доказів має спиратися на критерії допустимості та на концепцію цілісності електронних даних, яка передбачає необхідність предметного спростування, а не суто декларативного заперечення [4].

У висновках слід підкреслити, що перевірка автентичності електронних доказів в адміністративному судочинстві є не одноразовою технічною дією, а елементом доказової стратегії, який має бути закладений ще на стадії підготовки матеріалів до суду. Чим раніше сторона забезпечує ідентифікацію походження, підтвердження цілісності та відтворюваність контексту, тим менше простору залишається для процесуальних спорів про допустимість і тим більше уваги суд переходить приділяти змісту і релевантності доказу. Водночас саме практика електронних доказів показує, що успіх залежить не від кількості цифрових файлів у справі, а від здатності сторони пояснити суду їх джерело, шлях збереження та технічні гарантії незмінності, а також від готовності підтвердити ці елементи або через довірчі послуги, або через експертну перевірку.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Суддя Верховного Суду проаналізувала критерії допустимості й належності електронних доказів та презумпцію їх цілісності / Верховний Суд : офіц. вебсайт. 06.02.2025. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1751385/> (дата звернення: 28.01.2026).

Реформування системи судової експертизи та криміналістики в Україні у контексті європейських стандартів

Юлія Гриненко

Доктор філософії в галузі права, судовий експерт, Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: 0000-0002-5928-1615, e-mail: julia_grinenko@ukr.net

Ігор Гриненко

Кандидат економічних наук, судовий експерт, Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: 0000-0002-0013-2244, e-mail: hrynenkoihor@gmail.com

Проаналізовано систему судової експертизи, обґрунтовано необхідність її інституційної реформи відповідно до європейських стандартів, спрямованих на підвищення якості, незалежності та доступності судово-експертної діяльності.

Ключові слова: *судова експертиза; криміналістика; інституційна реформа; європейські стандарти.*

Reforming the System of Forensic Science and Criminalistics in Ukraine in the Context of European Standards

Yuliia Hrynenko, Ihor Hrynenko

The system of forensic science is analyzed, and the necessity of its institutional reform in accordance with European standards aimed at improving the quality, independence, and accessibility of forensic activities is substantiated.

Keywords: *forensic science; criminalistics; institutional reform; European standards.*

Ефективність системи правосуддя залежить від якості та надійності судово-експертного забезпечення [2; 6]. В умовах змагальної моделі кримінального процесу в Україні судова експертиза та криміналістика виступають ключовими інструментами встановлення фактичних обставин справи та забезпечення права на справедливий суд. Водночас чинна система судової експертизи в Україні характеризується фрагментованістю, інституційною залежністю від органів виконавчої влади та обмеженням розвитком приватного експертного сектору.

Чинна система судової експертизи України містить публічний та приватний сектори. Публічний сектор представлений державними спеціалізованими установами, підпорядкованими різним міністерствам і відомствам, зокрема Міністерству юстиції України та Міністерству внутрішніх справ України [3]. Така модель призводить до дублювання функцій, конкуренції між установами та потенційних конфліктів інтересів.

Приватний сектор судових експертів залишається недостатньо розвиненим. Незва-

жаючи на формально значну кількість сертифікованих експертів, фактична кількість активних приватних фахівців обмежена. Це негативно впливає на доступність експертних послуг, особливо у спеціалізованих та новітніх галузях знань.

Інституційна реформа системи судової експертизи та криміналістики є ключовою передумовою її сталого розвитку, підвищення якості експертних досліджень та зміцнення довіри до результатів судово-експертної діяльності. Наявна модель управління, за якої судово-експертні установи перебувають у підпорядкуванні різних міністерств і відомств, зумовлює фрагментацію системи, дублювання функцій, конкуренцію за ресурси та ризики інституційної упередженості. У змагальній моделі кримінального процесу така ситуація створює додаткові виклики щодо забезпечення незалежності та неупередженості експертів.

У цьому контексті обґрунтованою є пропозиція щодо створення незалежного, поза-відомчого Органу з питань судової експер-



тизи та криміналістики [6; 7]. Його ключове призначення полягає у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері судово-експертної діяльності, стратегічному плануванні розвитку системи, а також у здійсненні регуляторних і наглядових функцій. Інституційна автономія такого органу має забезпечуватися шляхом його підзвітності парламенту, а не органам виконавчої влади, що відповідає європейській практиці мінімізації конфліктів інтересів у сфері правосуддя.

До основних повноважень незалежного органу управління доцільно зробити належними: розроблення стратегічних документів розвитку судової експертизи; участь у підготовці та експертизі законодавчих і підзаконних актів; координацію діяльності державних і приватних суб'єктів судово-експертної діяльності; ведення єдиного реєстру сертифікованих експертів; визначення та оновлення вимог до професійної компетентності експертів; організацію системи безперервного оцінювання якості експертних досліджень.

Важливим елементом інституційної моделі має стати консультативно-дорадчий механізм. При незалежному органі доцільно створити дорадчу раду, до складу якої увійдуть представники державних судово-експертних установ, приватних експертів, наукових закладів, суддівського корпусу, органів прокуратури та адвокатури. Такий формат дасть змогу враховувати позиції всіх ключових стейкхолдерів і сприятиме виробленню збалансованих управлінських рішень.

Окремої уваги заслуговує роль незалежного органу в забезпеченні якості та наукової обґрунтованості судово-експертної діяльності. Саме на нього доцільно покласти функції координації акредитації судово-експертних установ, нагляду за впровадженням стандартів ISO/IEC 17025, а також організації та контролю процедур сертифікації експертів. Окрім того, орган може виступати ініціатором створення національних програм перевірки професійної компетентності та міжлабораторних порівнянь, адаптованих до українського правового та кримінологічного контексту.

У стратегічній перспективі незалежний орган управління має також відігравати координаційну роль у сфері наукових досліджень

і міжнародного співробітництва. Зокрема, йдеться про взаємодію з європейськими інституціями, участь у програмах Європейського Союзу, а також сприяння інтеграції України до європейського простору судової експертизи. Отже, створення незалежного органу управління є не лише адміністративною реформою, а й системоутворювальним елементом модернізації всієї судово-експертної сфери.

Пропонується трансформація ключових державних судово-експертних установ у незалежні інститути судової експертизи, які функціонуватимуть на засадах наукової автономії та фінансової прозорості. Такі інститути мають становити ядро державної судово-експертної служби, забезпечуючи не лише виконання експертиз, а й проведення наукових досліджень, розроблення методик та підготовку кадрів.

Розмежування функцій між слідчими органами та експертними установами сприятиме підвищенню довіри до результатів експертних досліджень і зменшенню ризиків упередженості.

Підвищення якості судово-експертної діяльності нерозривно пов'язане із запровадженням міжнародно визнаних стандартів. Акредитація лабораторій відповідно до стандарту ISO/IEC 17025 має стати стратегічною метою всіх судово-експертних установ України [1; 2; 4].

Важливим інструментом контролю якості є також участь експертів у програмах міжлабораторних порівнянь та перевірок професійної компетентності відповідно до стандарту ISO/IEC 17043 [5]. Паралельно необхідно активізувати участь українських фахівців у роботі міжнародних та європейських органів зі стандартизації у сфері криміналістики.

Реформування системи судової експертизи та криміналістики в Україні є необхідною умовою підвищення ефективності правосуддя та забезпечення права на справедливий суд. Запропоновані інституційні, нормативні та організаційні зміни відповідають європейським підходам і сприятимуть інтеграції України до європейського простору судової експертизи. Реалізація цих заходів потребує політичної волі, міжвідомчої координації та активної участі професійної спільноти.



Перелік джерел посилання

1. Council Framework Decision 2009/905/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities.
2. Council Conclusions on The Vision for European Forensic Science 2020 Including the Creation of a European Forensic Science Area, 13 December 2011.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
4. ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories.
5. ISO/IEC 17043:2010. Conformity assessment — General requirements for proficiency testing.
6. CEPEJ-GT-EVAL(2023)1rev1. Judicial Experts — Contribution of the European Expert and Expertise Institute.
7. Rybicki P. Improvement of forensic science and judicial expertise system in Ukraine. — EU Project Pra-vo-Justice, 2024.



Дактилоскопічна ідентифікація репатрійованих тіл військовослужбовців як допоміжний інструмент забезпечення досудового розслідування

Тарас Грозик

завідувач сектора дактилоскопічних досліджень та обліку, Львівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Львів, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0000-8357-5704>, e-mail: tarasgrozyk37@gmail.com

Розширено номенклатуру методів аналізу репатрійованих тіл військовослужбовців за рахунок ідентифікації особи за відбитками пальців рук фахівцями дактилоскопічної експертизи. Викладено етапи дактилоскопіювання, перевірки його результатів і професійні та емоційно-психологічні особливості роботи фахівців.

Ключові слова: загиблі воїни; установлення особи; відбитки пальців рук.

Fingerprint Identification of Repatriated Bodies of Military Personnel as an Auxiliary Tool for Ensuring Pre-Trial Investigation

Taras Hrozyk

The range of methods for analyzing repatriated bodies of servicemen has been expanded through fingerprint identification by fingerprint experts. The stages of fingerprinting, verification of its results, and the professional and emotional-psychological features of the work of experts are outlined.

Keywords: fallen soldiers; identification; fingerprints

На сьогодні ідентифікація репатрійованих тіл військовослужбовців, які загинули, захищаючи Україну, відбувається за допомогою методів аналізу ДНК, який є доволі витратним з огляду на час і вартість проведення.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25.09.2025 р. №1214 [1] фахівці Експертної служби МВС України, які є фахівцями з проведення ідентифікації особи за відбитками пальців рук, останнім часом залучаються для надання методичної та практичної допомоги співробітникам Національної поліції для дактилоскопіювання репатрійованих тіл.

Ідентифікація репатрійованих тіл наших сучасних героїв за допомогою дактилоскопіювання є одним з найбільш перевірених часом наукових методів, який в умовах чинного українського законодавства може слугувати та, власне, слугує суттєвим допоміжним інструментом для пришвидшення процесу встановлення рідних полеглого з метою відібрання біологічних зразків для подальшого проведення дослідження ДНК.

З іншого боку, складність процесу полягає в отриманні якісних відбитків пальців рук, оскільки тіла загиблих воїнів тривалий час

перебували у складних умовах, піддавались впливу зовнішнього середовища та дії інших чинників.

Окрім того, під впливом вологи відділяється епідерміс шкіри, що спотворює папілярний узор, а за муміфікації — зневоднюються та висихають тканини. Відповідно, шкірні покриви пальців ущільнюються й на них утворюються складки, які не розправляються. Одержання якісних відбитків у цьому разі можливе лише в лабораторних умовах за участі судового медичного експерта.

Огляд трупа фахівцями здійснюється поетапно :

- насамперед звертають увагу на наявність пальців рук;
- оцінюють їх стан та можливість прямого дактилоскопіювання;
- здійснюють підготовчі заходи до дактилоскопіювання;
- після підготовки пальців рук проводять їх фотографування та дактилоскопіювання на фрагменти паперу [2].

Якість відтисків пальців рук репатрійованих осіб також впливає на тривалість опрацювання після занесення їх в автоматизовану дактилоскопічну ідентифікаційну систему (ADIC).

Отримана під час дактилоскопіювання репатрійованого тіла дактилокарта перевіряється за обласною базою й при отриманні негативного результату направляється для перевірки за центральною базою дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України.

При позитивному результаті (у разі встановлення особи трупа) отримана інформація в обов'язковому порядку застосовується слідчими органами для встановлення близьких родичів, що значно зменшує час пошуку та встановлення родинних зв'язків.

Отримані з автоматизованої бази дані щодо встановленої особи долучаються до матеріалів кримінального провадження та застосовуються слідчими для проведення подальших дій.

Робота з ідентифікації репатрійованих тіл військовослужбовців, які загинули, захищаючи Україну, не лише надзвичайно складна, але й емоційно виснажлива.

Сприйняття цієї роботи фахівцями Львівського НДЕКЦ можна описати як свого роду відповідальну місію та професійний обов'язок, який допоможе багатьом українським родинам віддати останню шану загиблому герою.

Фахівці центру усвідомлюють, що їх робота має вирішальне значення для українських родин, які втратили рідних, оскільки дає змогу повернути ім'я загиблому герою, надати родині можливість з ним попрощатися та гідно його поховати, а також допомагає завершити період невизначеності для людей, які чекають на звістку про зниклу безвісти близьку людину.

Попри складність відбору зразків для ідентифікації, експерти максимально зосереджуються на технічному боці процесу, що дає їм змогу не лише максимально застосовувати професійні знання й навички, а й концентруватися винятково на роботі. Судові експерти сприймають цю незвично складну роботу не лише як службовий, але й як моральний обов'язок перед країною та родинами загиблих, а тому виконують її на максимально високому професійному рівні попри виклики та важкий емоційний фон.

Отже, рівень кваліфікації та емоційно-психологічної стійкості кожного фахівця окремо й колективу сектора дактилоскопічних досліджень та обліку загалом сприяє кращому та швидшому виконанню поставленого державою та суспільством складного завдання з ідентифікації репатрійованих тіл військовослужбовців. Це не лише критично важлива місія з погляду моральності суспільства, національної свідомості, а й новітній інструмент забезпечення досудового розслідування.

Перелік джерел посилання

1. Про реалізацію експериментального проекту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, за біометричними даними : затв. пост. Кабміну України від 25.09.2025 р. № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Дактилоскопіювання осіб : метод. посіб. / Н. В. Кушніренко, А. В. Щавелев Ю. В. Димитрова. Київ, 2025. 29 с.



Роль судово-експертних установ у забезпеченні ефективного адміністративного правосуддя

Ірина Губанова

доктор філософії в галузі права, завідувач сектору економічних досліджень, лабораторія економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: 0000-0002-7981-0545, e-mail: irinarybalchenko1999@gmail.com

Інесса Овсянникова

доктор філософії в галузі права, провідний науковий співробітник сектору економічних досліджень, лабораторія економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3351-7781>, e-mail: inessa_ovs@ukr.net

Олена Степанова

старший науковий співробітник сектору економічних досліджень, лабораторія економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7613-3542>, e-mail: cntgfyjdf2008@ukr.net

Досліджено роль судово-експертних установ у забезпеченні ефективності адміністративного правосуддя. Проаналізовано їхню роль у забезпеченні ефективного доказування, захисті прав і свобод людини та реалізації принципу верховенства права в умовах зростання публічно-правових спорів.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; висновок експерта; доказування; судово-експертні установи.

The Role of Forensic Institutions in Ensuring Effective Administrative Justice

Iryna Hubanova, Inessa Ovsianynkova, Olena Stepanova

The role of forensic institutions in ensuring effective administrative justice is examined. Their role in ensuring effective evidence, protecting human rights and freedoms, and implementing the principle of the rule of law in the context of growing public law disputes is analyzed.

Keywords: administrative justice; forensic expertise; expert conclusion; evidencing; forensic institutions.

Конституцією України визначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, їх забезпечення є головним обов'язком держави [1]. Реалізація зазначеної конституційної норми залежить від формування та ефективного функціонування інститутів публічної влади, зокрема, адміністративної юстиції, процесуальною формою реалізації якої постає адміністративне судочинство [2, с. 7]. Такий конституційний підхід зумовлює особливу роль судової влади у механізмі захисту прав і свобод людини, адже саме суд виступає ключовим інструментом відновлення порушених прав у відносинах між особою та публічною владою.

Адміністративне судочинство має низку специфічних рис, зумовлених природою публічно-правових відносин, у межах яких одна зі сторін наділена владними управлінськими повноваженнями. За таких умов особливого значення набувають процесуальні гарантії, спрямовані на забезпечення реальної рівності сторін та недопущення свавільного втручання органів публічної влади у сферу прав і свобод людини. Однією з таких гарантій є належне доказування, що становить основу для ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на

підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи [3]. Саме через дослідження та оцінювання доказів суд реалізує своє призначення щодо встановлення об'єктивної істини у справі та забезпечення справедливого судового розгляду.

Однією з умов усебічного та справедливого розгляду адміністративних справ під час збирання й аналізування доказів є широке застосування спеціальних наукових знань із різних галузей. Ефективною формою їх застосування в адміністративному судочинстві є судова експертиза, оскільки залучення експертів — фахівців у певній галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла дає можливість усебічно й повно з'ясувати обставини справи та вирішити питання по суті [2, с. 57].

Судова експертиза в адміністративному судочинстві виступає не лише процесуальним інструментом доказування, а й важливим елементом механізму забезпечення принципу верховенства права. Висновок експерта, сформований на основі спеціальних знань і вивіренних методик, є самостійним засобом доказування, що має істотне значення для формування внутрішнього переконання суду. Саме тому інститут судової експертизи розвивається стрімкими темпами, ним починають послуговуватись у багатьох адміністративних справах, у яких необхідно отримати висновок експерта як один із доказів для судового провадження [4, с. 427].

Особливу роль у забезпеченні належного функціонування інституту судової експертизи відіграють судово-експертні установи. Саме вони забезпечують організаційні, наукові та методичні умови для проведення експертних досліджень, формують кадровий потенціал судових експертів, здійснюють апробацію та уніфікацію методик експертних досліджень. Судово-експертні установи виступають інституційною ланкою, що поєднує судову владу зі спеціальними галузями знань, забезпечуючи належний рівень якості експертних висновків.

Правове регулювання діяльності судово-експертних установ в Україні здійснюється

Законом України «Про судову експертизу», який визначає правові, організаційні та фінансові засади судово-експертної діяльності, установлює статус судового експерта, його права, обов'язки та гарантії незалежності [5].

У системі адміністративного правосуддя судово-експертні установи виконують важливу функцію забезпечення ефективного доказування у справах публічно-правового характеру. Їх діяльність сприяє дотриманню принципів законності, об'єктивності та справедливості судового розгляду, а також підвищенню довіри до судових рішень з боку суспільства. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, коли адміністративні суди розглядають значну кількість справ, пов'язаних із обмеженням прав і свобод, мобілізаційними заходами, соціальними гарантіями військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб. За таких умов судово-експертна діяльність перестає бути допоміжним елементом процесу й набуває системоутворювального значення, оскільки саме від якості та наукової обґрунтованості експертних висновків значною мірою залежить ефективність судового захисту прав і законних інтересів учасників адміністративних правовідносин.

Зростання кількості та складності адміністративних спорів, а також підвищення стандартів доказування в адміністративному судочинстві об'єктивно зумовлюють переосмислення місця та функцій судово-експертних установ у механізмі здійснення правосуддя. Навантаження на судово-експертні установи істотно зростає, а вимоги до оперативності, якості та наукової обґрунтованості експертних висновків стають ще більш жорсткими. Це так само актуалізує питання подальшого вдосконалення системи судово-експертного забезпечення адміністративного правосуддя, розвитку матеріально-технічної бази експертних установ та підвищення професійного рівня судових експертів.

В окресленому контексті зростає значення інституційного виміру судово-експертної діяльності, адже саме судово-експертні установи виступають ключовими суб'єктами, відповідальними за практичну реалізацію



експертного забезпечення адміністративного судочинства. Їх функціонування безпосередньо впливає на здатність судової системи ефективно реагувати на зростання кількості та ускладнення публічно-правових спорів, забезпечуючи належний рівень доказування та якість судових рішень.

Отже, судово-експертні установи є невід'ємним елементом механізму забезпечення ефективного адміністративного пра-

восуддя. Їх діяльність забезпечує реалізацію конституційних гарантій захисту прав і свобод людини, сприяє всебічному та об'єктивному встановленню істини й формуванню науково обґрунтованих судових рішень. Подальший розвиток адміністративної юстиції в Україні неможливий без системного вдосконалення інституту судової експертизи та посилення ролі судово-експертних установ під час здійснення адміністративного судочинства.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Джафарова О. В., Синицька Я. П. Судові рішення в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики : монографія. Харків, 2014. 260 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
4. Тімашов В. О. Експертиза в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 426—429. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-4/105 (дата звернення: 20.01.2026).
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.01.2026).

Судова експертиза в розмежуванні адміністративної і кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу

Іван Губенко

аспірант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, Національна академія внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8137-4638>,
e-mail: ih.databox@gmail.com

Розкрито актуальні питання правової кваліфікації дій зі знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Головним критерієм розмежування адміністративної і кримінальної відповідальності за вчинення таких кримінальних правопорушень є розмір шкоди, заподіяної довкіллю. Цей критерій виступає за допомогою застосування спеціальних знань обізнаних осіб, зокрема під час проведення судової експертизи.

Ключові слова: довкілля; знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу; судова експертиза; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність.

Forensic Expertise in Determining Administrative and Criminal Liability for Destruction or Damage to Plant Objects

Ivan Hubenko

The current issues of legal qualification of actions for destruction or damage to objects of the plant world are revealed. The main criterion for distinguishing administrative and criminal liability for the commission of the corresponding criminal offenses of actions is the amount of damage caused to the environment. This criterion is established by using the special knowledge of knowledgeable persons, in particular when conducting a forensic expertise.

Key words: environment; destruction or damage to flora; forensic expertise; administrative liability; criminal liability.

Унаслідок повномасштабного військового вторгнення на територію України російської армії екологічна ситуація в державі значно погіршилася, через постійні ракетно-бомбові та артилерійські обстріли знищуються цілі біогеоценози, токсичні речовини потрапляють в атмосферне повітря, ґрунт і воду. Складна екологічна ситуація погіршується й через зростання кількості злочинів проти довкілля з їх тривалим інкубаційним періодом. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти довкілля передбачена у розділі VIII Кримінального кодексу України (далі — ККУ), одним із яких є знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу.

Актуальним залишається питання належної правової кваліфікації дій злочинця щодо знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Зокрема, ч. 1 ст. 245 ККУ застосовують при знищенні або пошкодженні лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також стерні, сухих дикорослих трав, рослинності або її

залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем або іншим загальнонебезпечним способом. За ч. 2 ст. 245 ККУ кваліфікують ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки [1]. Під тяжкими наслідками слід розуміти загибель або масове захворювання людей; істотне погіршення екології в тому чи тому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель або тяжкі захворювання об'єктів тваринного й рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи ті природні об'єкти або використувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи тих природних об'єктів тощо. З'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, зокрема, треба досліджувати відомості про чисельність тварин, інших організмів, що загинули або захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці [2].



Ст. 245 ККУ є бланкетною нормою, тому слідчий повинен визначити, які саме нормативно-правові акти порушено суспільно небезпечними діями. Наприклад, для здійснення правильної правової кваліфікації дій із знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу має значення визначення таких понять: рослинний покрив — це сукупність рослинних угруповань на певній території; суха рослинність — сукупність рослинних організмів з відмерлою надземною частиною на певній площі їх природного зростання, зокрема після покосів; випалювання сухої рослинності — це контрольоване спалювання рослинного покриву на земельних ділянках, що призводить до його знищення; випалюванням залишків сухої рослинності є спалювання спеціально зібраного рослинного матеріалу у відведених для цього місцях [3].

Звертаємо увагу, що за наявності загальної норми у КПК України, яка міститься в п. 6 ч. 2 ст. 242, про те, що слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення розміру шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням, законодавство України про кримінальну відповідальність для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 245 ККУ, не передбачає необхідності визначення завданої шкоди. Водночас на практиці виникають складнощі у кваліфікації відповідних протиправних діянь, їх документуванням, фіксуванням та визначенням розміру шкоди [4, с. 151].

Так само у п. 5 Постанови пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» не згадується ст. 245 ККУ під час визначення шкоди за злочини проти довкілля, зокрема врахування не тільки кількісних та вартісних критеріїв, а й інших обставин, що мають значення для вирішення цього питання [2]. Більшість опитаних нами слідчих (79,4 %) вважають доцільним доповнити ст. 245 ККУ положенням про істотну шкоду наслідків знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Поміж іншого зазначалося: «вважаємо за доцільне таке доповнення, оскільки немає чіткого розмежування зі статтею

ст. 77-1 КУпАП, якою також встановлюється відповідальність за даний вид правопорушення»; «так, це дасть змогу розмежовувати відповідальність при вчиненні діянь з малозначними наслідками»; «так, лише у примітці написати, що саме таке істотна шкода, бо це оціночне поняття, що може додати складності та незрозумілості у їх розслідуванні».

До адміністративної відповідальності притягуються особи за вчинення дій, що призвели до знищення або пошкодження лісу внаслідок необережного поводження з вогнем; порушення вимог пожежної безпеки в лісах, що призвело до виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі; також самовільне випалювання рослинності або її залишків (ч. 2 ст. 77 і ст. 77-1 КУпАП) [5]. За ст. 77-1 КУпАП «Самовільне випалювання рослинності або її залишків» кваліфікуються випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок зі степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю; рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дотримання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища (ч. 1); ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ч. 2) [6]. Відповідно до ст. 253 КУпАП, якщо під час розгляду справи про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) дійде висновку, що в діянні є ознаки кримінального правопорушення, він передає матеріали прокурору або органу досудового розслідування [7, с. 18—19].

На підставі зазначеного вище вважаємо, що в ч. 1 ст. 245 ККУ слід передбачити формалізований характер негативних наслідків цього злочину у вигляді *істотної шкоди*. Отже, пропонуємо ч. 1 ст. 245 ККУ викласти в такій редакції: «Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності

або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем або іншим загальнонебезпечним способом, що заподіяли істотну шкоду ...». Необхідність визначення істотної шкоди, інших тяжких наслідків, розміру шкоди передбачено в інших статтях ККУ проти довкілля: порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹); незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239²); порушення правил охорони або

використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240); незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246); порушення законодавства про захист рослин (ст. 247); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249); порушення ветеринарних правил (ст. 251); проєктування або експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253). Розмір заподіяної шкоди довкіллю, її істотність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу визначатиметься під час проведення судових експертиз.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : пост. пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Порядок випалювання сухої рослинності або її залишків : затв. наказ. Міндовкілля України від 12.08.202р.1 № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1311-21#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Марко С. І. Протидія злочинності проти довкілля в умовах збройного конфлікту: проблемами та шляхи вирішення. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Вип. 1. С. 150—154. DOI: 10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.25 (дата звернення: 29.01.2026).
5. Мовчан Р. О. Диференціація кримінальної відповідальності за умисне та необережне знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу: іноземний досвід, національні перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 352—357. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.59 (дата звернення: 29.01.2026).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
7. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти довкілля: рішення, унесені до ЄДРСР, за 2018—2024 роки. Київ, 2024. 31 с.



Судова комп'ютерно-технічна експертиза як інструмент доказування в адміністративних справах в умовах цифровізації

Андрій Дереча

судовий експерт Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-4966-1974>, e-mail: derechaandrej@gmail.com

Тарас Абросімов

судовий експерт Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1270-9404>, e-mail: taras.abrosimov@gmail.com

Розглянуто роль судової комп'ютерно-технічної експертизи як одного з основних інструментів доказування в адміністративних справах в умовах цифровізації. Визначено роль судового експерта в наданні науково обґрунтованих висновків, що мають значення для правильної правової оцінки обставин адміністративної справи.

Ключові слова: *судова комп'ютерно-технічна експертиза; цифрові докази; адміністративна справа; цифровізація; доказування.*

Forensic Computer-Technical Examination as a Means of Proof in Administrative Cases: The Context of Digitalization

Andriy Derecha, Taras Abrosimov

The paper considers the role of forensic computer-technical examination as one of the key means of proof in administrative cases in the context of digitalization. The role of a forensic expert in providing scientifically based conclusions that are important for the correct legal assessment of circumstances of an administrative case is determined.

Keywords: *forensic computer-technical examination; digital evidence; administrative case; digitalization; proof.*

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному цифровому суспільстві зумовлює істотні зміни у сфері адміністративного судочинства. Значна частина правовідносин між фізичними особами, суб'єктами господарювання та органами публічної влади здійснюється із застосуванням електронних інформаційних систем, автоматизованих реєстрів, вебресурсів, інформаційно-телекомунікаційних мереж і цифрових документів. У зв'язку із цим у межах адміністративного судочинства цифрові докази набувають дедалі більшого значення для встановлення обставин справи.

На тлі швидкої цифрової трансформації суспільства фіксується стале зростання злочинності, пов'язаної із застосуванням інформаційних технологій. На сучасному етапі особливого поширення набули правопорушення у сфері інформаційних технологій (зокрема, несанкціонований доступ до інформаційних

систем, шахрайські дії з використанням банкоматів та інших платіжних систем, порушення авторського й суміжних прав у сфері програмного забезпечення, поширення забороненого контенту через мережу «Інтернет» тощо).

Зазначені тенденції підтверджуються результатами міжнародних досліджень та аналітичних звітів авторитетних міжнародних організацій. Так, у доповідях *United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)* [1] наголошується на зростанні кількості кіберзлочинів і підвищенні їх транснаціонального характеру, що ускладнює процеси виявлення, розслідування та доказування. Аналітичні матеріали *Europol* (зокрема, звіти *Internet Organised Crime Threat Assessment*) [2] свідчать про еволюцію кіберзлочинності від поодиноких інцидентів до організованої злочинної діяльності, що активно послуговується шкідливим програмним забезпеченням, платіжними інструментами й мережевими сервісами.

Окрім того, за оцінками *INTERPOL* [3], кіберзлочини дедалі частіше поєднуються з традиційними видами злочинної діяльності, що потребує комплексного міждисциплінарного підходу до їх дослідження, зокрема, із залученням судових експертів.

У таких умовах судова комп'ютерно-технічна експертиза набуває особливого значення як ефективний засіб доказування в адміністративному судочинстві, а висновки експертів, складений за її результатами, стає самостійним джерелом доказів під час встановлення обставин справи. Застосування судової комп'ютерно-технічної експертизи в адміністративних справах дає змогу встановлювати факти створення, зберігання, оброблення та передавання електронної інформації, підтверджувати або спростовувати достовірність цифрових даних, а також виявляти ознаки несанкціонованого доступу, утручання або модифікації інформації. У цьому контексті судова комп'ютерно-технічна експертиза, що ґрунтується на спеціальних знаннях, науково обґрунтованих методах і застосуванні спеціалізованого програмного забезпечення, відіграє одну з провідних ролей у забезпеченні об'єктивності й повноти судового розгляду в адміністративному судочинстві.

На сучасному етапі судові експерти здійснюють дослідження широкого кола електронних пристроїв (зокрема, комп'ютерів, мобільних телефонів, планшетів та інших технічних засобів), що призначені для зберігання, оброблення або передавання цифрової інформації. У межах таких досліджень проводиться виявлення прихованих, видалених або втрачених цифрових даних, а також встановлення наявності та розшифрування зашифрованої інформації, що може мати доказове значення. Важливим етапом є клонування (створення образу) цифрового носія, що забезпечує збереження доказів у максимально первинному стані без внесення змін.

Під час розгляду адміністративних справ судовому експерту можуть бути поставлені такі питання: «Чи є наданий на дослідження об'єкт електронним (комп'ютерним) пристроєм, призначеним для зберігання, оброблення або передавання цифрової інфор-

мації?», «Які технічні характеристики має досліджуваний пристрій (тип, модель, носії інформації, програмне забезпечення)?», «Чи перебуває комп'ютерна система досліджуваного пристрою у працездатному стані на момент дослідження?», «Чи виявлено технічні ознаки втручання в апаратну або програмну частину пристрою?», «Які файли, дані або цифрові об'єкти виявлено на досліджуваному пристрої, що можуть мати значення для вирішення поставлених питань?», «Чи містяться на досліджуваному пристрої електронні документи, журнали подій або інші цифрові дані?», «Чи виявлено приховані, видалені або втрачені дані, чи можливо їх технічне відновлення?», «Які часові мітки (дата, час) зафіксовано в системних і користувацьких даних пристрою?», «Які облікові записи користувачів виявлено на досліджуваному пристрої?», «Чи виявлено на досліджуваному пристрої файли або цифрові дані, що можуть містити електронні ключі підпису (КЕП/ЕЦП)?» тощо [4].

У зв'язку зі стрімким зростанням обсягу цифрових даних і темпів їх створення актуалізуються проблеми судово-експертного дослідження значних інформаційних масивів, що ускладнює оперативність виконання експертиз. Водночас доказова інформація більше не обмежується окремим пристроєм або ізольованою інформаційною системою, а є розподіленою між різними фізичними й віртуальними середовищами, зокрема онлайн-соціальними мережами, хмарними сервісами та персональними мережами. За таких умов коректна реконструкція подій потребує значних часових ресурсів, застосування розширеного спектра спеціалізованих технічних засобів і залучення фахівців зі спеціальними знаннями.

Із метою підвищення якості та скорочення строків проведення судових експертиз доцільно вдосконалити науково-методичні підходи дослідження цифрових доказів за допомогою розроблення та впровадження актуалізованих методик, орієнтованих на аналіз даних; ужити заходів для придбання сучасного обладнання та спеціалізованого програмного забезпечення, що забезпечить автоматизацію процесів пошуку, фільтрації, класифікації цифрової інформації.



Отже, судова комп'ютерно-технічна експертиза є одним з інструментів доказування, який сприяє ефективному захисту прав та законних інтересів учасників адміністративних правовідносин і сприяє забезпеченню принципів законності та справедливості судового розгляду.

Перелік джерел посилання

1. United Nations Office on Drugs and Crime. Global Cybercrime Programme: annual report. Vienna : UNODC, 2023. 68 p. URL: <https://www.unodc.org> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Europol. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). Hague : Europol, 2023. 64 p. URL: <https://www.europol.europa.eu> (дата звернення: 30.01.2026).
3. INTERPOL. Global Cybercrime Strategy 2022–2026. Lyon : INTERPOL, 2022. 40 p. URL: <https://www.interpol.int> (дата звернення: 20.01.2026).
4. Raghavan S. Digital forensic research: Current state of the art. *CSI Transactions on ICT*. 2012. Vol. 1. No. 1. P. 91–114.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 30.01.2026).

Застосування скануючої електронної мікроскопії в судово-біологічних дослідженнях

Лариса Дереча

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gov.ua

Олександр Борзов

завідувач відділу, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3294-8674>, e-mail: sasha050368@ukr.net

Олена Гаджієва

завідувач лабораторії, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, e-mail: lenagadzieva39@gmail.com

Наведено приклади застосування скануючої електронної мікроскопії в судово-біологічних дослідженнях та обґрунтовано ефективність впровадження сучасних методів у судово-експертну практику.

Ключові слова: судово-біологічна експертиза; об'єкти рослинного та тваринного походження; скануюча електронна мікроскопія; волосся тварин; луска риб.

Application of Scanning Electron Microscopy in Forensic Biological Examinations

Larysa Derecha, Oleksandr Borzov, Olena Hadzhiieva

The paper presents examples of using scanning electron microscopy in forensic biological examinations and justifies the efficiency of incorporating modern methods into forensic expert practice.

Keywords: forensic biological examination; objects of plant and animal origin; scanning electron microscopy; animal hair; fish scales.

Судова експертиза в Україні є важливою складовою правосуддя в усіх видах судочинства, зокрема у кримінальному провадженні. Забезпечення прав і свобод людини, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини, включно з правом на справедливий суд, зумовлює необхідність постійного розвитку судово-експертної діяльності з метою підвищення ефективності, надійності й достовірності висновків експертів. Стрімкий розвиток сучасних технологій і науково-технічного прогресу ставить перед судовою експертизою нові завдання, поміж яких особливе місце посідає судово-біологічна експертиза, що потребує вдосконалення теоретичних і методичних засад, розроблення нових наукових підходів та оновлення методик дослідження.

Під час розслідування кримінальних правопорушень різних категорій виникає потреба у встановленні фактичних обставин події, причиново-наслідкових зв'язків, а також її часових і просторових характеристик. Такі відомості можна отримати в результаті до-

слідження об'єктів рослинного та тваринного походження, які є елементами речової обстановки місця події і можуть виявлятися у взаємозв'язку з іншими матеріальними слідами.

Потреба в підвищенні ефективності протидії злочинності зумовлює впровадження нових криміналістичних методів і засобів. Сучасний розвиток природничих наук, зокрема біології, розширює можливості ідентифікації об'єктів завдяки виявленню якісно нових ознак. У цьому контексті перспективним є застосування скануючої електронної мікроскопії (далі — СЕМ), яка забезпечує дослідження мікроструктури й рельєфу поверхні об'єктів біологічного походження та дає змогу встановлювати їх таксономічну належність навіть за наявності дрібних фрагментів. Зазначені положення доцільно проілюструвати на прикладі судово-біологічного дослідження похідних об'єктів тваринного походження — волосся тварин і луски риб.

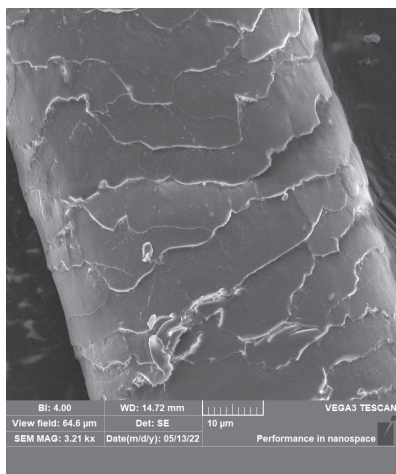
СЕМ ґрунтується на реєстрації аналітичних сигналів, що виникають унаслідок



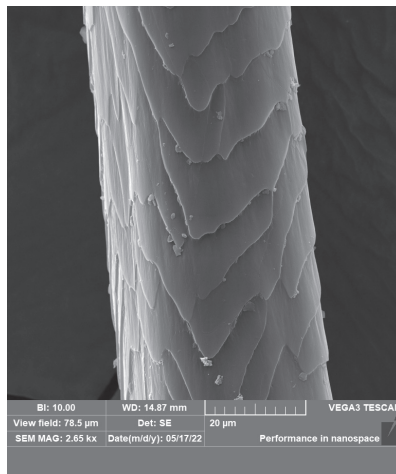
взаємодії сфокусованого пучка прискорених електронів (електронного зонду) з поверхнею досліджуваного об'єкта. Зазначений метод застосовується для дослідження поверхні як об'єктів зі значними лінійними розмірами, так і мікрочасток у широкому діапазоні збільшень — від $10\times$ до понад $200\,000\times$, забезпечуючи роздільну здатність порядку 10^{-9} м. Без суттєвого переналаштування приладу можливе отримання як загальних оглядових зображень поверхні, так

і детальних зображень окремих ділянок за максимальних збільшень. Значна глибина різкості СЕМ дає змогу фіксувати морфологічні особливості поверхонь зі складним рельєфом, зокрема зламів, слідів механічних пошкоджень і періодично відтворюваних поверхневих структур.

Приклади зображень волосся тварин, отриманих із використанням скануючого електронного мікроскопа *Tescan Vega 3*, наведено на *рис. 1 і 2*.

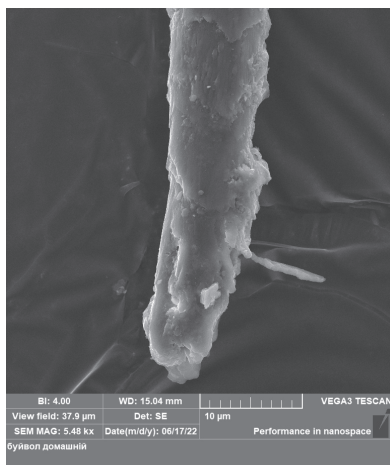


1

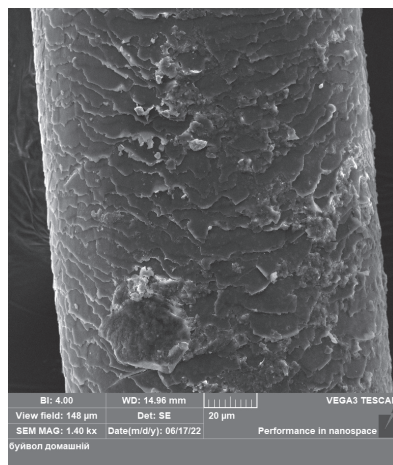


2

Рис. 1. Електронно-мікроскопічне зображення середньої частини волосин тварин:
1 — волосина свині, 2 — волосина зайця (збільшено в $1190\times$)



1



2

Рис. 2. Електронно-мікроскопічне зображення волосини буйвола:
1 — кінцева частина, 2 — середня частина (збільшено в $3330\times$)

Програмне забезпечення скануючого електронного мікроскопа оснащено інтегрованими інструментами вимірювання геометричних параметрів, зокрема лінійних і кутових величин, а також площі виділених ділянок. Контроль правильності вимірювань здійснюється із застосуванням сертифікованих об'єкт-мікрометрів.

Із застосуванням методів СЕМ здійснюється дослідження будови серцевинних дисків і пігменту остьового волосся як у нативному стані, так і після термохімічного гідролізу. У результаті встановлено діагностичну цінність особливостей будови серцевини волосся та їх таксономічну специфічність. Будова різних шарів волосся, зокрема серцевинного, характеризується значною варіабельністю, що використовується для ідентифікації таксонів за волоссям у зоології, судово-медичній і судово-біологічній експертизах. До того ж більшість дослідників традиційно враховують переважно конфігурацію серцевини, не приділяючи належної уваги характеру розподілу повітрянопрониклих порожнин і морфології так званих серцевинних клітин.

Луска риби, попри морфологічну подібність у деяких таксонів, під час дослідження методом СЕМ дає змогу виявляти діагностично значущі закономірності. Так, під час проведення судово-біологічного дослідження луски деяких найпоширеніших в Україні риби із застосуванням СЕМ (*Tescan Vega 3*) виявлено відповідні особливості її будови, що дає змогу констатувати відмінність схожих, на перший погляд, лусочок і вважати їх належними до певних таксономічних груп. Зокрема, за допомогою методу СЕМ визначали відмінності будови луски таких прісноводних риби, зовнішній вигляд лусочок яких є схожим, без видимих суттєвих особливостей, зокрема, луски риби одного сімейства — сімейства коропових (*Cyprinidae*): Коропа звичайного (*Cyprinus carpio*) і Товстолобика білого (*Hypophthalmichthys molitrix*).

Під час проведення судово-біологічного дослідження циклоїдної з округлими гладенькими краями луски бічної лінії коропових риби методом СЕМ (*Tescan Vega 3*) отримано зображення луски риби — Коропа звичайного (*Cyprinus carpio*) і Товстолобика білого (*Hypophthalmichthys molitrix*), зовнішній вигляд яких наведено на рис. 3 та 4.

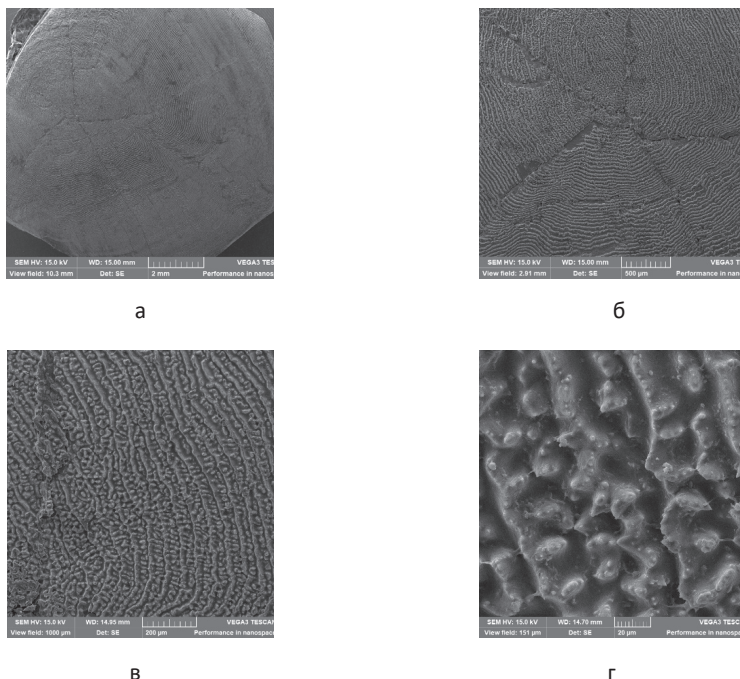
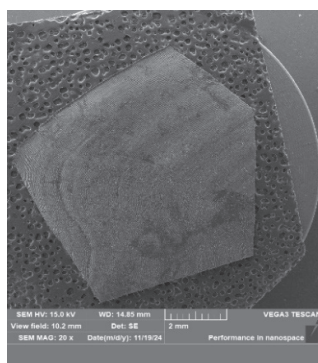
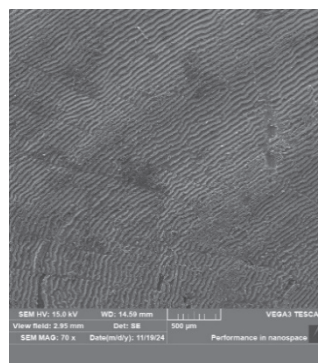


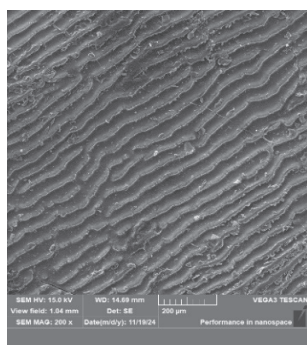
Рис. 3. Зображення фрагмента луски Товстолобика білого (*Hypophthalmichthys molitrix*): а) збільшено до 20^х; б) збільшено до 70^х; в) збільшено до 200^х; г) збільшено до 1400^х



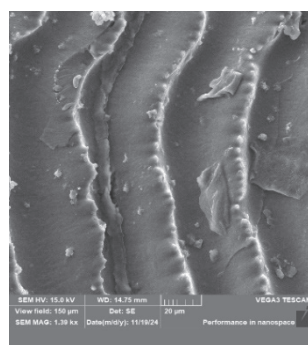
а



б



в



г

Рис. 4. Зображення фрагмента луски Коропа звичайного (*Cyprinus carpio*):

а) збільшено до 20[×]; б) збільшено до 70[×]; в) збільшено до 200[×]; г) збільшено до 1400[×]

Під час дослідження луски риб Коропа звичайного (*Cyprinus carpio*) і Товстолобика білого (*Hypophthalmichthys molitrix*) спостерігаються суцільні концентричні валики, які іменуються склеритами. У коропоподібних склерити розташовані навколо центру колами. Луска є тонкою, із центральним або передньоцентральним ядром, без ктенів у задній частині.

Луска Товстолобика білого (*Hypophthalmichthys molitrix*) циклоїдна, дрібна з рівними краями, радіальних каналів мало, найменша кількість склеритів у передньому секторі луски, найбільша — у задньому. Для луски Коропа звичайного (*Cyprinus carpio*) характерна наявність радіальних смужок або променів, особливо в апікальному (верхівковому) шарі.

Досліджувана луска має характерні морфологічні ознаки циклоїдної луски з чіткою диференціацією передньої та задньої

ділянок. У задній частині виявляються ряди пігментованих гранул різної форми, а на дорсальній поверхні — лепідонти та циркулі, що забезпечують прикріплення луски до шкіри. Луска бічної лінії характеризується наявністю каналу з переднім і заднім отворами. Зміни в морфології луски (порушення рисунка циркулів, утрата лепідонтів і гранул) можна використовувати як діагностичні ознаки впливу несприятливих умов середовища.

Під час дослідження морфологічних характеристик луски коропових риб за допомогою скануючої електронної мікроскопії виявлено, що луска досліджуваних видів риб різниться за формою, розмірами, топологічною макро- і мікроструктурою, візерунком орнаменту луски.

В умовах електронно-мікроскопічного аналізу луски риб виявлено численні приховані морфологічні та структурні характеристики, а також тип, форму й розмір, товщину,

розташування та відносну відстань кіл навколо фокуса, радіуси (кількість, форма, його розміщення від фокусу), лепідонти (фактура, форма, розмір, орієнтація і тип їх прикріплення), гранули (форма, розмір, кількість і конфігурація), які можуть ефективно сприяти ідентифікації та класифікації риб на рівні роду й виду. Положення ядра, наявність радіусів на полях луски (переднє, заднє та бічні), наявність специфічного розташування горбків на задній ділянці можна використати як таксономічну ознаку.

Кількісні та якісні ознаки, описані на основі оптичної світлової мікроскопії і СЕМ, можуть бути реалізовані разом з іншими морфологічними характеристиками. На основі отриманих результатів можна дійти виснов-

ку, що форма й розмір лепідонтів на гребні циркулю, положення, форма та розмір горбків і наявність як переднього, так і заднього радіусів можуть свідчити про надійні таксономічні ознаки.

Отже, застосування СЕМ у судово-біологічній експертизі підвищує інформативність і доказову обґрунтованість висновків експертів, зокрема, за умов складної таксономічної диференціації або обмеженої кількості зразків. Аналіз рельєфу та мікроструктури об'єктів дає змогу вирішувати завдання видової діагностики й ідентифікації, а практика використання СЕМ підтверджує перспективність її застосування у розслідуванні правопорушень, пов'язаних з об'єктами біологічного походження.



Роль судової почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві

Ярослава Джубран

провідний судовий експерт сектору криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2273-9447>, e-mail: yarochka1208@gmail.com

Андрій Гритченко

провідний судовий експерт сектору криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1618-3871>, e-mail: avg.polt@gmail.com

Окреслено особливості проведення почеркознавчих експертиз у межах адміністративного судочинства.

Ключові слова: судово-почеркознавча експертиза; висновок експерта; адміністративне судочинство.

The Role of Forensic Handwriting Examination in Administrative Proceedings

Yaroslava Dzhubran, Andrii Hrytchenko

The paper outlines features of conducting a forensic handwriting examination within the framework of administrative proceedings.

Keywords: forensic handwriting examination; expert opinion; administrative proceedings.

Як визначено в ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України), завданням адміністративного судочинства є «справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [1], а одним із доказів — висновок експерта.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», «судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [2].

У ч. 1 і 2 ст. 101 КАС України зазначено, що «висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством», а «предметом висновку

експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань» [1].

Одним із напрямів, за яким може бути проведена експертиза у справах адміністративного судочинства, є судово-почеркознавчі дослідження.

Згідно з п. 1.1 гл. 1 розд. I Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень:

«Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису. Такою експертизою вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання (установлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів, що заважають (природних: хворобливий стан, хронічні захворювання, вікові зміни; тимчасових зовнішніх: незвичне тримання за собою для писання, незвична поза, обмеження зорового контролю тощо; тимчасових

внутрішніх: алкогольне сп'яніння, фармакологічні, наркотичні засоби тощо; штучних: викривлення письма зміненими рухами); визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо).

Об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, в якому відображені ознаки почерку певної особи у тому обсязі, в якому їх можна виявити для вирішення поставлених завдань» [3].

Сучасна практика судової експертизи, тексти ухвал, постанов та інших судових рішень адміністративних судів, наведені в Єдиному державному реєстрі судових рішень [4], свідчать, що висновки експертів-почеркознавців украй рідко, але стають доказами в справах, що перебувають у юрисдикції адміністративного судочинства.

Висновки судових експертів у галузі почеркознавства затребувані передовсім у справах фізичних або юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів або індивідуальних актів), дій чи бездіяльності.

Зважаючи на викладене вище, проведення судово-почеркознавчих експертиз у спра-

вах адміністративної юрисдикції є вкрай важливим напрямом розвитку та взаємодії задля забезпечення правосуддя та вдосконалення нашої держави.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/3567> (дата звернення: 28.01.2026).



Роль Експертної служби МВС у розслідуванні підпалів військової техніки та об'єктів залізничної інфраструктури в умовах воєнного стану

Сергій Дорошенко

завідувач сектору досліджень електричних та фізичних параметрів, обліків та статистики, відділ вибухотехнічних досліджень та вибухотехнічних обліків вибухотехнічної лабораторії, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, e-mail: ndekc229@gmail.com

Маргарита Савчук

судовий експерт сектору пожежотехнічних вибухотехнологічних досліджень та досліджень безпеки життєдіяльності, відділ досліджень безпеки життєдіяльності та охорони праці вибухотехнічної лабораторії, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, e-mail: margosav1953@ukr.net

Досліджено практичну діяльність Експертної служби МВС щодо проведення пожежно-технічних експертиз в умовах воєнного стану. Розглянуто специфіку дослідження підпалів військових автомобілів та об'єктів інфраструктури «Укрзалізниці», а саме шаф релейних розподільчих, що вчиняються за завданням спецслужб рф.

Ключові слова: статистика; Експертна служба МВС; Збройні сили України; пожежно-технічна експертиза; підпали військових автомобілів; об'єкти інфраструктури «Укрзалізниці».

The Role of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in Investigating Arson Attacks on Military Equipment and Railway Infrastructure under Martial Law

Serhii Doroshenko, Marharyta Savchuk

The abstract examines the practical activities of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs in conducting fire and technical examinations under martial law. It considers the specifics of investigating arson attacks on military vehicles and infrastructure facilities of Ukrzaliznytsia, namely relay distribution cabinets, carried out on the orders of the Russian special services.

Keywords: statistics; Expert Service of the Ministry of Internal Affairs; Armed Forces of Ukraine; fire and technical expertise; arson of military vehicles; infrastructure facilities of Ukrzaliznytsia.

Із початком 2024 року та протягом 2025—2026 років в Україні спостерігається стійка тенденція до вчинення умисних підпалів майна Збройних сил України (далі — ЗСУ) та об'єктів інфраструктури «Укрзалізниці».

За даними заступника Голови Національної поліції України Андрія Небитова, за 2024 рік було офіційно зафіксовано 341 випадок підпалів військових автомобілів [1]. Більшість випадків сталось у весняно-літній період, коли ворожі спецслужби активізували вербування виконавців через соціальні мережі. Згідно з моніторингом правоохоронних органів, у 2025 році було задокументовано 369 випадків підпалів транспортних засобів, учинених на замовлення спецслужб рф. Статистика за січень 2026 року базується на щоденних зведеннях Міністерства внутрішніх справ (далі — МВС) та регіональних прокуратур щодо нових затримань та відкритих проваджень [1].

Середня вартість одного автомобіля (пікапа), що передається на потреби ЗСУ, з урахуванням волонтерського збору та дообладнання, становить від 250 до 350 тис. грн. Загальна кількість автомобілів, пошкоджених унаслідок підпалу, у період з початку 2024 року по січень 2026 року становить понад 620 одиниць, а сумарні матеріальні збитки оцінюються в понад 154 млн грн. [1].

Більшість знищених автомобілів — це пікапи (Mitsubishi L200, Mitsubishi Padjero Wagon, Toyota RAV4 та ін.), мікроавтобуси (Volkswagen Multivan, Mercedes-Benz Sprinter

та ін.) (рис. 1—3) та інші автомобілі для потреб ЗСУ. Також, за офіційним звітом Національної поліції України, об'єкти інфраструктури «Укрзалізниці» (шафи релейні розподільчі, далі — релейні шафи) (рис. 4, 5), які зазнали пошкодження унаслідок підпалу, у 2024 році становлять понад 149 випадків (даних за 2025 та 2026 роки у відкритих офіційних звітах немає) [2].

Практичний досвід Експертної служби МВС свідчить, що понад 85 % підпалів здійснювалися із застосуванням легкозаймистих рідин (далі — ЛЗР), унаслідок чого утворю-

ються характерні сліди їх стікання. Такі сліди можуть відобразитися на непошкодженому лакофарбовому покритті частин кузова автомобіля або на лакофарбовому покритті дверцят (зовнішніх стінок) релейної шафи за часткового вигорання лакофарбового покриття й навіть у разі його повного вигорання.

Сліди горіння ЛЗР, що стікають по поверхнях кузова, відображаються характерним ділянками вигорання лакофарбового покриття та мають характерну хвилеподібну форму [3] (рис. 1—3, 5).

сліди розтікання та горіння ЛЗР



Рис. 1



Рис. 2

сліди розтікання та горіння ЛЗР



Рис. 3



Рис. 4



сліди розтікання та горіння ЛЗР

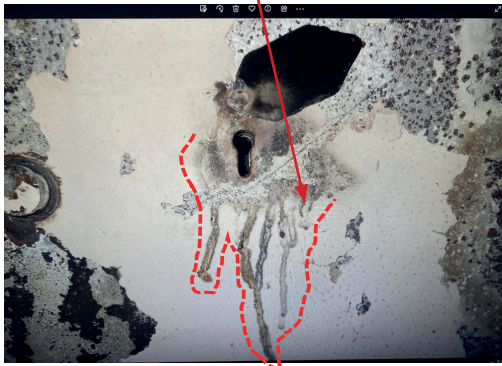


Рис. 5

Під час воєнного стану відбулось різке навантаження (збільшення кількості експертиз) на пожежотехнічні відділи експертних установ і, як наслідок, збільшились строки виконання експертиз. Саме у зазначених вище випадках головне завдання судового експерта — розмежувати підпал від виникнення пожежі внаслідок теплових проявів електричної енергії (аварійні режими), які виникають під час експлуатації автомобіля та в комутаційному обладнанні релейних шаф. Так само в даних випадках (підпал військових автомобілів та релейних шаф) під час дослідження об'єктів та написання висновку експерта зазначені вище ознаки (сліди розтікання ЛЗР) значно спростовують установлення причини пожежі та автоматично виключають версію щодо аварійних режимів роботи автомобіля, а також комутаційного обладнання в релейних шафах, що призводить

до пришвидшення виконання експертиз, оскільки зазначені підпали кваліфікуються як диверсія, а пожежно-технічна експертиза є ключовим доказом в суді під час розгляду цих кримінальних справ.

Отже, діяльність Експертної служби МВС в умовах воєнного стану та нових викликів у розрізі досліджень підпалів військових автомобілів та об'єктів інфраструктури «Укрзалізниці» (пожежно-технічні експертизи) є важливим інструментом для правоохоронних органів та суду, оскільки забезпечує належну ефективність у протидії загрозам національної безпеки та критичної інфраструктури держави.

Перелік джерел посилання

1. Підпали в Україні: торік зафіксовано 352 випадки, до яких причетні російські спецслужби. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/pidpalyv-ukraini-torik-zafiksovano-352-vypadky-na-zamovlennia-rosiiskykh-spetssluzhb-342232.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 15.01.2026).
2. Підпали релейних шаф у різних регіонах країни: сімом підозрюваним оголошено про підозру | УНН. URL: <https://unn.ua/en/news/relay-cabinets-set-on-fire-in-different-regions-of-the-country-seven-suspects-are-served-suspicion-notices> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Матіюк О. О., Сова С. А., Тимчук Р. Б. Виявлення й аналіз зовнішніх (візуальних) ознак застосування легкозаймистих і горючих рідин на місці (об'єкті) пожежі: інформаційний лист. Київ, 2021. 48 с.

Актуальні питання призначення та проведення судової почеркознавчої експертизи в адміністративних справах

Олена Дробишева

завідувач сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0447-0408>, e-mail: 13335789@ukr.net

Ірина Іванська

судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4328-1764>, e-mail: irairusichka@gmail.com

Оксана Мацюк

старший судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0948-3777>, e-mail: baffich@ukr.net

Розглянуто актуальні питання призначення та проведення судової почеркознавчої експертизи в адміністративних справах. Проаналізовано її завдання, об'єкти дослідження, вплив збиваючих факторів і значення належного порівняльного матеріалу для ухвалення обґрунтованих судових рішень.

Ключові слова: *судова почеркознавча експертиза; збиваючі фактори; рукописні записи; почерк; підпис.*

Topical Issues of Ordering and Conducting Forensic Handwriting Examination in Administrative Cases

Olena Drobysheva, Iryna Ivanska, Oksana Matsiuk

The paper considers topical issues of ordering and conducting forensic handwriting examination in administrative cases. The authors analyse its tasks, objects under study, the influence of distorting factors, and the importance of proper comparative material for reaching well-founded court decisions.

Keywords: *forensic handwriting examination; distorting factors; handwritten notes; handwriting; signature.*

Сьогодні судове почеркознавство є високо-розвиненою предметною галуззю судової експертизи та криміналістики зі сформованими науковими основами, понятійним апаратом, розробленими методичними основами судово-почеркознавчої ідентифікації та діагностики, створеними методами й методиками дослідження різноманітних об'єктів почерку та підпису, що мають комплексний характер і відповідають сучасним науковим вимогам, має самостійну галузь знань, специфічність якої зумовлено об'єктом дослідження — почерком, пов'язаним зі здійсненням однієї з найскладніших навичок людини — навички письма. Жодний інший вид криміналістичної експертизи не досліджує цього боку людської діяльності.

Об'єктивні, повні, обґрунтовані відповіді на питання, які суди та слідчі органи ставлять експертові-почеркознавцеві, є важливими доказами для ухвалення ними неупереджених рішень.

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису.

Окрім того, експерт-почеркознавець проводить неідентифікаційні дослідження з метою встановлення умов виконання рукопису й підпису або стану виконавця за допомогою застосування діагностичної методики судової почеркознавчої експертизи. Зокрема, з установлення: факту незвичності письма; ха-



рактеру незвичності виконання рукопису та підпису (тимчасовий, постійний); видів збиваючих факторів — природних (не пов'язаних з навмисною зміною почерку), штучних (пов'язаних з навмисною зміною почерку); підгрупи збиваючих факторів, не пов'язаних з навмисною зміною почерку; виду навмисної зміни почерку (зміна в межах скорописних форм літер, з наслідуванням літер друкарського шрифту, наслідуванням почерку іншої особи, виконання незвичною для письма пишучою рукою).

Станом на сьогодні призначення судової почеркознавчої експертизи в адміністративних справах урегульовано нормами чинного законодавства України, зокрема відповідними статтями Кодексу адміністративного судочинства України й Кодексу України про адміністративні правопорушення [1—4].

Об'єктами судової почеркознавчої експертизи в таких справах найчастіше стають протоколи про адміністративне правопорушення — це процесуальні документи, які фіксують факт порушення норм адміністративного права та які складає уповноважена особа (представник поліції, ТЦК, інспектори).

Під час дослідження згаданих почеркових об'єктів експерти-почеркознавці здебільшого стикаються з проблемою попереднього дослідження рукописного тексту, рукописних записів або підписів з метою встановлення умов їх виконання у незвичних умовах і виявлення ступеня та характеру змін ознак почерку конкретної особи, яка підлягає ідентифікації.

Завдання, поставлені на вирішення експертів, визначають спеціальну методику, яку застосовують під час проведення судової почеркознавчої експертизи, або кілька таких методик [5—7].

Змістом порівняльного дослідження для встановлення умов виконання досліджуваних рукописного тексту, рукописних записів або підписів є зіставлення обсягу та характеру ознак, що могли змінитися (ступеня зниження координації рухів, характеру зміни зв'язності, будови літер тощо).

За результатами порівняння встановлюють відмінність чи відповідність за обсягом і характером змін ознак почерку.

Правильна й усебічна оцінка ознак письма (їхньої стійкості та можливих змін) багато в чому залежить від поінформованості експерта щодо впливу різних збиваючих факторів на процес письма.

Знання ознак, що свідчать про незвичайні умови письма, важливо також для встановлення причин, що впливають на письмо.

У цьому разі експерт повинен виявити такі зміни в рукописах і підписах, які з'являються в результаті незвичних умов письма.

Так, дослідження тексту або підпису з метою встановлення факту його виконання особою, яка перебуває у незвичному стані, передбачає виявлення змін ознак, характерних для почеркових об'єктів, виконаних особою в такому стані. Іноді експерти заздалегідь знають, що досліджуваний рукопис або підпис виконано в якихось незвичних для пишучого умовах. Це має місце тоді, коли причина, під впливом якої змінюються ознаки почерку, очевидна та зрозуміла експертові вже під час огляду документа або відома з матеріалів справи (виконання досліджуваних рукописних записів і підписів на незвичайному матеріалі, під впливом алкогольних або наркотичних речовин, у стані нервового зриву, хвилювання тощо).

Обставини, що спричиняють порушення звичного процесу письма, у теорії та практиці судової почеркознавчої експертизи розподілено на «природні», які створені обстановкою, зовнішніми умовами письма і не залежать від волі й бажання пишучого, та «штучні», обумовлені прагненням виконавця внести зміни у свій почерк або підпис з метою його маскування.

Окрім того, самостійне місце відведено факторам, що відображають зміну внутрішнього стану пишучого, оскільки механізм їх дії на письмо в багатьох випадках специфічний, а також тому, що ці фактори не завжди можна назвати «природними».

У світлі викладених обставин, що впливають на почерк, можна скласти таку класифікацію:

- 1) зміна зовнішньої обстановки письма:
 - а) незвичайна поза,
 - б) незвичайний пишучий прилад,
 - в) незвичайний матеріал письма,

- г) недостатнє освітлення або темрява (відсутність або обмеження зорового контролю);
- 2) зміна внутрішнього стану пишучого:
 - а) стан, пов'язаний з віковими змінами організму,
 - б) стан підвищеного збудження або загальмованості,
 - в) стан сп'яніння,
 - г) погіршення або втрата зору,
 - д) хворобливий стан, найчастіше спричинений нервовим захворюванням або психічним розладом;
- 3) незвична настанова (завдання) пишучого, не пов'язана з його прагненням змінити свій почерк, а також настанова, пов'язана з прагненням пишучого змінити почерк з метою маскування та подальшої відмови.

Різноманітний характер впливу збиваючих факторів, неоднаковий ступінь їх впливу та зміни ознак у різних осіб нерідко спричиняють труднощі під час проведення експертиз.

Важливим аспектом вирішення почеркознавчих завдань, поставлених перед експертом у таких випадках, є наявність належного порівняльного матеріалу — зразків підпису й почерку особи (осіб), що ідентифікується (ідентифікуються).

Неякісний порівняльний матеріал може вплинути на вирішення експертом-почеркознавцем питань за суттю, а його використання також призвести до експертних помилок.

Особливість вільних зразків почерку (підписів) для судового почеркознавчого дослідження неоціненна, передусім тому, що в них найбільш повно й не викривлено відображені стійкі та притаманні окремій особі писемні навички.

Експериментальні зразки підпису й почерку особи, що підлягає ідентифікації, також є важливим складником порівняльного матеріалу. Специфічність експерименталь-

них зразків полягає в тому, що їх відбирають з метою отримання зіставного порівняльного матеріалу, в умовах, наближених до умов виконання досліджуваного документа.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
5. Методика дослідження рукописних записів і підписів, які виконані на незвичному матеріалі письма незвичними пишучими приладами / Звіт про НДР. кер. О. В. Довженко, викон.: Д. І. Гайдамакіна, Є. В. Ковкіна, Н. В. Сиротенко-Кацман, О. М. Смоліна, Л. О. Грінченко, О. С. Дробишева. Харків, 2012. 94 с.
6. Методика дослідження підписів, виконаних зі зміною ознак власного підписного почерку / Звіт про НДР. кер.: Т. В. Сохранич, викон.: В. Г. Абросимова, Н. В. Сиротенко-Кацман, О. С. Дробишева, Н. Я. Дідушок, О. В. Мацюк, О. М. Смоліна. Харків, 2015. 185 с.
7. Методика почеркознавчого дослідження рукописних записів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння / Звіт про НДР. кер.: С. С. Кириленко, викон.: Т. В. Будко, Н. Д. Кириленко, С. А. Долинківська, В. С. Виноградова, Ю. Б. Форіс. Київ, 2017. 136 с.



Стратегії підготовки до усного перекладу судово-експертних наукових заходів як засіб зниження когнітивного навантаження

Дарина Духненко

науковий співробітник відділу криміналістичних досліджень Київського відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7762-6413>,
e-mail: droolyndo@gmail.com

Анатолій Тяпкін

завідувач сектору лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої
та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

Тетяна Кіпушева

науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої
та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6178-103X>, e-mail: kipushonoktv@gmail.com

Висвітлено основні засоби, які сприяють зменшенню когнітивного навантаження під час здійснення усного перекладу. Окреслено стратегії подолання викликів як під час здійснення перекладу, так і під час підготовки до нього. З'ясовано, які інструменти стануть у пригоді в процесі роботи із судово-експертною лексикою.

Ключові слова: людина-перекладач; судово-експертна термінологія; штучний інтелект; імовірнісне прогнозування; фрагментація; стратегія скорочення часу.

Preparation Strategies for Interpreting at Forensic Science Events as a Means of Reducing Cognitive Load

Daryna Dukhnenko, Anatoliy Tiapkin, Tetiana Kipusheva

Key tools that help reduce cognitive load during interpreting are outlined. Various strategies for overcoming challenges in the preparation for and delivery of interpreting are discussed. Means that will be beneficial when working with forensic and expert vocabulary are identified.

Keywords: human interpreter; forensic terminology; artificial intelligence; anticipation; chunking; time-reduction strategy.

Здійснення усного перекладу на судово-експертних наукових конференціях, семінарах та офіційних зустрічах потребує високого рівня мовленнєвої компетентності, знання тематики і психологічної стійкості. Перекладачі найчастіше працюють у незнайомому середовищі, взаємодіють з доповідачами, які мають високий професійний або інституційний статус, саме тому від них очікують точного й вільного перекладу в режимі реального часу. Подібні умови значно збільшують когнітивне навантаження та можуть посилити соціальну тривожність, що, своєю чергою, негативно впливає на якість перекладу.

Якісний усний переклад передбачає не тільки відмінні мовні навички, а й здатність швидко та точно передавати інформацію, зважаючи на культурні нюанси, і адаптуватися до різних ситуацій. Значення вдалого усного перекладу недооцінюють. Коректна й ефективна усна перекладацька взаємодія є провідним чинником у забезпеченні розуміння та комунікації між різними культурами й мовами. Помилки або неправильне тлумачення здатні призвести до викривлення інформації, непорозумінь між сторонами взаємодії або навіть до конфліктів [1, с. 146].

В академічному та офіційному контекстах перекладачі доволі часто стикаються з термінологічно насиченим змістом, складними дискурсивними конструкціями й обмеженими можливостями попередньої взаємодії з доповідачами. Відсутність достатньої контекстуальної підготовки в сполученні з часовим тиском і публічною видимістю спричиняють додатковий стрес. Тож спеціалісти з перекладу повинні одночасно керувати множинними процесами: розумінням почуття, переформулюванням та регулюванням емоцій і пам'яті.

Робота усних перекладачів у наш час є колосальною, оскільки це не тільки величезна відповідальність та певного роду виклик самому собі, а й безцінний досвід. Жодні технології світу не здатні впоратися з таким складаним завданням, як одночасне прослуховування, сприйняття та відтворення отриманої інформації мовою перекладу. Звісно, технології не стоять на місці: людство вже має певні програми для усного перекладу, але вони ще недостатньо перевірені й доцільні швидше для побутових цілей [2, с. 11].

У цьому контексті неабияке значення має впровадження в працю перекладача технологій штучного інтелекту (далі — ШІ). Застосування нейромереж і технологій глибинного навчання робить процес перекладу більш точним та якісним. Ці технології дають змогу перекладачам працювати ефективніше, забезпечуючи більш точний переклад і скорочуючи час на його виконання [3, с. 460].

ШІ став фундаментальним інструментом для підготовки до наукових заходів (зокрема, судово-експертних). Він допомагає оптимізувати роботу зі створення допоміжних матеріалів, згенерувати робочі матеріали обома мовами й організувати складні логістичні дані (миттєво виокремлюючи основну термінологію, групуючи складні поняття за відповідними темами і перетворюючи об'ємний, дещо хаотичний матеріал на лаконічні та змістовні узагальнення). Утім, ШІ досі залишається значно обмеженим через свою нездатність замінити складну когнітивну й емпатичну роль людини-перекладача, оскільки машина дуже часто не в змозі правильно передати основний задум оратора, культурні нюанси

або емоційний підтекст, що може призвести до дослівного, але семантично порожнього результату, який не передає суті повідомлення. Людина здатна інтуїтивно узагальнювати, перефразовувати, адаптуватися до тону або невербальних сигналів доповідача (мовця) і втілювати його емоції в перекладі так, щоб виступ відгукнувся в аудиторії. Системи ШІ схильні до «галюцинацій», або контекстної сліпоти, тож, хоча технології значно полегшують сам процес перекладу, проте людський чинник у цьому контексті залишається надважливим.

Саме тому варто ще раз наголосити: попри те, що реалістичні цілі сьогодення в галузі ШІ окреслено створенням алгоритмів, евристичних методів, що діють за принципами людського мозку, це аж ніяк не прогнозує революції роботів у короткочасному майбутньому [3, с. 460].

Ми маємо на меті розглянути провідні засоби, якими може послуговуватися саме людина-перекладач як на етапі підготовки до усного перекладу, так і безпосередньо під час його виконання.

Імовірнісне прогнозування (антиципація, англ. *anticipation*) може виявитися доволі ефективним для зниження когнітивного навантаження перекладача під час виконання окремих завдань. Однак ця стратегія не завжди дає очікувані результати, зокрема коли ми говоримо про переклад саме юридичної термінології, оскільки контекстуальні припущення «прогнозувальника» можуть виявитися хибними через те, що ґрунтуватимуться на спільних значеннєвих межах (накладанні значень) базової спеціальної лексики [4, с. 235]. Антиципацією послуговуються також під час підготовки до перекладу для того, щоб заздалегідь продумати ймовірні наслідки (тему, термінологію, наміри спікера) і запобігти потенційним труднощам.

Однією з дієвих стратегій подолання викликів під час усного перекладу є **фрагментація** (англ. *chunking*) — процес групування слів, фраз або ідей у смислові вузли. Виокремлюючи зі складних речень менші семантично узгоджені частини, перекладач може значно зменшити обсяг інформації, що зберігається в робочій пам'яті, визначити



пріоритетність основних понять і спрогнозувати подальший потік мовлення. Для наукової (зокрема, судово-експертної) термінології та юридичного мовлення характерні точність, формалізованість, нейтральність і сталі термінологічні конструкції. Фрагментація дає перекладачеві змогу поділити довгі, переважані речення на логічні, пов'язані між собою сегменти, простежити взаємозв'язок між діями, суб'єктами й обставинами та запобігти необґрунтованому тлумаченню змісту.

Стратегія скорочення часу (англ. *Time-reduction strategy*) — когнітивний і лінгвістичний метод, який перекладачі застосовують для мінімізації затримки між висловлюванням мовця та перекладом. Головним завданням цього методу є скорочення часу затримки мовлення або часового інтервалу між сприйняттям і відтворенням (англ. *Ear-Voice Span*). Замість дослівного перекладу спеціаліст намагається донести глибинну суть та вдається до синтаксичного спрощення. У такий спосіб зберігаються динаміка й лаконічність цільового тексту.

Неабияке значення мають також робота з програмами наукових заходів для ознайомлення з тематикою, створення персональних глосаріїв зі спеціалізованою термінологією та усталеними еквівалентами, а також перегляд попередніх виступів доповідачів для аналізування авторської манери викладу матеріалу, акцентів і повторюваних наративів, що є надважливим під час роботи саме із судово-експертною тематикою.

Подібний синтез інформації допомагає перекладачеві перейти від реактивного опрацювання інформації до проактивного прогнозування.

Поміж **психологічних інструментів**, що можуть стати в пригоді перекладачеві, можна виокремити такі: глибоке діафрагмальне дихання (наприклад, техніка дихання за квадратом) знижує активність нервової системи

й допомагає уникнути стану ступору завдяки зменшенню частоти серцевих скорочень; короткі ритуали стабілізації уваги (наприклад, заземлення або фокусування уваги на фізичному об'єкті — олівці, мікрофоні тощо) повертають людину в теперішній момент; професійна дистанція дає змогу спеціалістові сприймати експресивність мовців як зовнішні дані, що підлягають опрацюванню, а не як особистий стрес, який потрібно поглинати.

Усі згадані вище засоби допомагають перекладачеві сформулювати надійний захисний буфер, що сприяє збереженню ясності мислення та зміцненню психоемоційної стабільності, фаховому самовдосконаленню та запобіганню професійному вигоранню.

Перелік джерел посилання

1. Герасименко О. Ю., Гончаренко А. О. Труднощі під час усного перекладу та стратегії їхнього подолання. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2023. Is. 27. P. 3. Pp. 145–153. DOI: 10.30890/2567-5273.2023-27-03-057 (дата звернення: 01.02.2026).
2. Головня А. В., Щербина А. В., Гастинщикова Л. О. Види усного перекладу та сфери його застосування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 2. С. 11–18. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.4.2/03 (дата звернення: 01.02.2026).
3. Духненко Д. О., Дрощенко Т. Ю., Кіпушева Т. В. Засоби штучного інтелекту, використовувані у перекладацькій діяльності. *Innovative Development of Science, Technology and Education : Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing (Vancouver, Canada; 15–17.02.2024). Vancouver, Canada, 2024. Pp. 459–466. URL: <https://surl.li/tarkif> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Skrylnyk S. V. Cognitive Load in Simultaneous Interpreting of Legal Speeches: Case Study. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024. № 68. С. 234–238. DOI: 10.32782/2409-1154.2024.68.49 (дата звернення: 01.02.2026).

Чинники формування ринкової вартості солі як протиожеледного матеріалу для автомобільних доріг під час публічних закупівель

Олеся Єфименко

старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень,
Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1969-5703>, e-mail: olesya74@ukr.net

Марина Мартосенко

кандидат технічних наук, доцент, заступник завідувача відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6296-0320>, e-mail: martosenko@gmail.com

*Проаналізовано чинники формування ринкової вартості солі як протиожеледного матеріалу для ав-
томобільних доріг під час здійснення публічних закупівель.*

Ключові слова: публічні закупівлі; ринкова вартість; технічна сіль; протиожеледні матеріали; судова
товарознавча експертиза.

Factors Influencing the Formation of the Market Value of Salt as an Anti-Icing Material for Roads in Public Procurement

Olesya Yefymenko, Maryna Martosenko

*The factors influencing the formation of the market value of salt used as an anti-icing material for roads in the
course of public procurement are analysed.*

Keywords: public procurement; market value; technical salt; anti-icing materials; forensic commodity examination.

Останнім часом органи досудового розслідування все частіше акцентують увагу на кримінальних провадженнях щодо можливих порушень законодавства у сфері публічних закупівель. Зокрема, це стосується випадків привласнення, розтрата або нецільового використання бюджетних коштів посадовими особами. Особливий інтерес до того ж привертають публічні закупівлі товарів сезонного та соціально значущого призначення, наприклад, сіль для промислового перероблення, зокрема в якості протиожеледного матеріалу для автомобільних доріг. Поєднання значних обсягів бюджетного фінансування, терміновості постачання та обмеженої кількості постачальників створює підвищені кримінально-правові ризики, водночас ускладнюючи оцінювання обґрунтованості ціноутворення.

Ринок солі для промислового перероблення в Україні, зокрема в сегменті її використання як протиожеледного матеріалу для автомобільних доріг упродовж останніх років зазнав суттєвих структурних змін. Ключовою передумовою трансформації стало фактичне

зупинення діяльності основного вітчизняного виробника кам'яної солі — ДП «Артемсіль», зумовлене розташуванням підприємства в зоні активних бойових дій та подальшою тимчасовою окупацією території. За таких обставин проведення підземних гірничих робіт виявилось неможливим у зв'язку з утратою контролю над виробничими об'єктами, пошкодженням інженерної та транспортної інфраструктури, а також нездатністю забезпечити виконання вимог законодавства у сфері охорони праці, промислової безпеки та користування надрами [1—2]. Наведені обставини спричинили втрату локального ресурсу для масового видобутку кам'яної солі, що зумовило зміну ринкової моделі — від самозабезпечення до залежності від імпорту. Це стосується як промислових споживачів, так і забезпечення потреб дорожньої інфраструктури [3].

У сучасних умовах сіль як продукт нехарчового використання функціонує у двох нормативно розмежованих, але взаємопов'язаних сферах: як мінеральна сировина для промис-



лового перероблення та як протиожедний матеріал у дорожньому й комунальному господарстві. У промисловій сфері ідентифікація солі здійснюється на підставі вимог до фізико-хімічних характеристик, установлених нормативними документами для солі, призначеної для промислового перероблення, від яких безпосередньо залежить її ринкова вартість як мінеральної сировини. Водночас у дорожньому та комунальному господарстві сіль застосовується як протиожедний матеріал для автомобільних доріг, ринкова вартість якого визначається передусім ефективністю використання в умовах зимового утримання доріг, а не лише рівнем хімічної чистоти.

Для дорожнього сегмента визначальним є належне юридичне й технічне позиціонування солі як нехарчового протиожедного матеріалу для автомобільних доріг з документально підтвердженими фізико-хімічними властивостями, що забезпечують дотримання вимог безпеки дорожнього руху, експлуатаційної надійності інфраструктури та екологічних обмежень. Економічна специфіка цього ринку зумовлена сезонністю попиту, обмеженням колом постачальників та значним впливом логістичних витрат, унаслідок чого ринкова вартість солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг має комплексний характер і визначається не лише ціною за одиницю маси. У технічному вимірі на ефективність і вартість застосування впливають показники, що визначають швидкість руйнування льодяно-снігових відкладень, стабільність розподілу матеріалу, втрати під час зберігання та експлуатаційні й екологічні наслідки використання [4—8].

Ринкова кон'юнктура сегмента солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг характеризується високою імпортозалежністю та обмеженням колом постачальників, спроможних забезпечувати стабільні поставки продукції належної якості в значних обсягах, що створює умови для ринкової концентрації та підвищує вразливість державних і муніципальних замовників. З огляду на безпосередній зв'язок закупівель солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг для забезпечення безпеки дорожнього руху,

процеси публічних закупівель у цьому сегменті не лише формують цінові орієнтири ринку, але й характеризуються підвищеним рівнем кримінально-правових ризиків, пов'язаних із можливими фактами завищення вартості, неефективного використання бюджетних коштів та порушенням принципів доброчесної конкуренції. За таких обставин особливої актуальності набуває судова товарознавча експертиза, яка в межах кримінальних проваджень, пов'язаних зі здійсненням публічних закупівель, забезпечує об'єктивне та обґрунтоване визначення ринкової вартості солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг на підставі комплексного аналізу товарознавчих, економічних і нормативно-правових чинників з урахуванням умов укладення договорів, специфіки постачання та реальних умов застосування продукції.

У таких умовах визначення ринкової вартості солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг у межах товарознавчого дослідження передбачає комплексний аналіз ринкової кон'юнктури, логістичних чинників, нормативних обмежень і умов фактичного застосування продукції. На підставі аналізу відкритих джерел узагальнюються ключові чинники формування ринкової вартості солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг, зокрема ідентифікаційні, фізико-хімічні, технологічні, експлуатаційні, логістично-організаційні, економічні, юридичні.

З урахуванням наведених чинників визначення ринкової вартості солі як протиожедного матеріалу для автомобільних доріг здійснюється шляхом аналізу поточної цінової ситуації на ринку продукції аналогічного функціонального призначення з урахуванням її фізико-хімічних характеристик, способу отримання, рівня технологічного оброблення та функціональних властивостей. Під час формування порівняльної бази необхідно враховувати такі критерії: функціональну ідентичність як протиожедного матеріалу для оброблення дорожнього покриття в зимовий період з метою запобігання утворенню слизькості та ліквідації ожеледиці; класифікаційну належність до солі для промислового перероблення; порівнюваність фізико-хімічних показників; ступінь

готовності до безпосереднього застосування; товарний стан продукції. До того ж об'єктивне визначення ринкової вартості можливе лише за умови аналізу її функціонального

призначення, споживчих властивостей і реальних умов обігу на ринку, що є принципово важливим для оцінювання обґрунтованості ціноутворення у сфері публічних закупівель.

Перелік джерел посилання

1. «Артемсіль» у полоні війни: що стало з головним постачальником солі в Україні у 2024 році / «Вільне Радіо» : офіц. сайт. URL: <https://freeradio.com.ua/artemsil-u-poloni-viiny-shcho-stalo-z-holovnym-postachalnykom-soli-v-ukraini-u-2024-rotsi/> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Яка ситуація з вітчизняною сіллю / Horyn.info : інформ. сайт про новини Рівненщини. URL: <https://horyn.info/news/yaka-sytuacziya-z-vitchyznyanoyu-sillyu/> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Шандрівська О. Є., Єлсукова О. В. Дослідження експортно-імпортного потенціалу ринку солі в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2024. № 8 (2). С. 126—135.
4. Каськів В. І., Півторацький Д. С., Бідненко Н. А., Дубова О. А. Узагальнення міжнародного досвіду в боротьбі із зимовою слизькістю. *Дороги і мости*. 2021. Вип. 23. С. 225—236.
5. Кіріпч О. В. Зимове утримання, боротьба із снігоприносами, зимовою слизькістю, використання протиожеледних матеріалів та їхній вплив на навколишнє середовище. *Дороги і мости*. 2024. Вип. 30. С. 407—415.
6. ДСТУ 9185:2022 Настанова щодо зимового утримування автомобільних доріг. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=98415 (дата звернення: 30.01.2026).
7. ДСТУ 3587:2022 Безпека дорожнього руху. Автомобільні дороги. Вимоги до експлуатаційного стану. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=99355 (дата звернення: 30.01.2026).
8. ПГ.1-218-118:2005 Єдині правила зимового утримання автомобільних доріг. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=46193 (дата звернення: 30.01.2026).



Експертне забезпечення адміністративного судочинства: еволюція та міжнародний досвід

Наталія Жила

науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3535-5306>, e-mail: nataliazhila@gmail.com

Оксана Чала

науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0328-599X>, e-mail: kseniyaBez@gmail.com

Олена Чаплинська

провідний інженер лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8140-1628>, e-mail: e.chaplinskaya90@gmail.com

Розглянуто експертне забезпечення адміністративного судочинства в аспекті еволюції та з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; експертне забезпечення; спеціальні знання; публічно-правові спори; міжнародний досвід; стандартизація експертної діяльності; ENFSI; європейські стандарти; якість експертних досліджень.

Expert Support of Administrative Justice: Evolution and International Experience

Nataliya Zhyla, Oksana Chala, Olena Chaplynska

The paper discusses expert support of administrative justice, examining its evolution in the context of international experience.

Keywords: administrative justice; forensic examination; expert support; specific expertise; public law disputes; international experience; standardization of expert activities; ENFSI; European standards; quality of forensic examinations.

Адміністративне судочинство відіграє провідну роль у забезпеченні верховенства права та захисті прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у їхніх правовідносинах з органами публічної влади. Ефективність реалізації цих завдань значною мірою залежить від повноти й об'єктивності встановлення фактичних обставин справи, що обумовлює зростання ролі експертного забезпечення адміністративного судочинства. В умовах ускладнення публічного управління, розвитку цифрових технологій, а також дії надзвичайних правових режимів, зокрема воєнного стану, потреба в застосуванні спеціальних знань для дослідження фактів за адміністративними справами набуває особливої актуальності.

Еволюція експертного забезпечення адміністративного судочинства тісно пов'язана зі змінами у функціях держави та трансформацією публічно-правових відносин. На початкових етапах становлення адміністративної юстиції експертні знання залучали обмежено, вони переважно стосувалися технічних або фінансово-економічних питань. Сучасний етап розвитку характеризується розширенням сфер застосування судової експертизи та її системним використанням у справах, пов'язаних з податковими, митними, екологічними, земельними, містобудівними, антимонопольними, фінансовими й іншими публічно-правовими справами, зокрема такими, що виникають в умовах кризових і надзвичайних правових режимів.

В Україні інститут судової експертизи в адміністративному судочинстві зазнав істотного розвитку після запровадження Кодексу адміністративного судочинства України [1]. Закріплення принципів змагальності сторін, офіційного з'ясування всіх обставин справи й активної ролі суду зумовило об'єктивне зростання потреби у спеціальних знаннях [2]. Водночас умови воєнного стану стали додатковим чинником еволюції експертного забезпечення, актуалізували нові напрями експертних досліджень, пов'язані з оцінкою правомірності управлінських рішень, обґрунтованістю обмежень прав, розподілом публічних ресурсів і наслідками надзвичайних управлінських заходів.

Практика застосування судової експертизи в адміністративних справах виявляє низку проблем, поміж яких неоднозначність підходів до призначення експертиз, обмеженість переліку експертних спеціальностей, недостатня уніфікація методик досліджень і складність оцінки висновків експертів судом [3]. Усі згадані вище проблеми загострюються в умовах воєнного стану, що потребує підвищення оперативності експертних досліджень за одночасного збереження їх наукової обґрунтованості й об'єктивності. Це, своєю чергою, актуалізує питання запозичення та адаптації міжнародного досвіду.

У країнах Європейського Союзу експертне забезпечення адміністративного судочинства ґрунтується на принципах незалежності експерта, прозорості процедур і стандартизації експертної діяльності. Значна увага приділяється професійній підготовці експертів, акредитації експертних установ, а також упровадженню єдиних методичних підходів, що забезпечують стабільну якість висновків експертів у різних

категоріях адміністративних справ, включно з умовами кризових ситуацій та надзвичайних правових режимів. У низці держав — членів ЄС застосовують інститути експерт-консультанта й попередніх експертних висновків, що сприяє оптимізації судового розгляду.

Важливу роль у формуванні єдиних стандартів експертної діяльності відіграють міжнародні професійні об'єднання, зокрема Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI), діяльність яких спрямована на гармонізацію експертної практики, розроблення рекомендацій і кращих практик, а також підвищення якості експертних досліджень. Участь національних експертних установ у таких мережах сприяє інтеграції національної системи судової експертизи в європейський правовий простір [4—7].

Для України в умовах євроінтеграційних процесів і подальшого реформування судової системи, з урахуванням досвіду функціонування правосуддя в умовах воєнного стану, актуальним є подальше вдосконалення експертного забезпечення адміністративного судочинства. Це передбачає розвиток нормативно-правової бази, розширення спектра експертних спеціальностей, запровадження міжнародних стандартів якості експертної діяльності, а також активне застосування наукових і цифрових інновацій.

Отже, експертне забезпечення адміністративного судочинства є динамічним інститутом, еволюцію якого зумовлено змінами в публічно-правових відносинах і впливом міжнародного досвіду. Його подальший розвиток, зважаючи на виклики сьогодення, є необхідною умовою забезпечення ефективного, справедливого й науково обґрунтованого правосуддя.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Ключев О. М., Угровецький О. П., Сімакова-Ефремян Е. Б. та ін. Судові експертизи в адміністративному провадженні : навч. посіб. Харків, 2021. 288 с. URL: https://drive.google.com/file/d/15C5EUyTC06B59Ht2sA_ZqKJY1Gqi3fFJ/view (дата звернення: 01.02.2026).



4. ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. 3th Ed. ISO/IEC 2017, Published in Switzerland. 38 p. URL: [https://ladakh.iisdindia.in/img/ISO_IEC_17025_2017\(E\)%20\(1\).pdf](https://ladakh.iisdindia.in/img/ISO_IEC_17025_2017(E)%20(1).pdf) (дата звернення: 01.02.2026).
5. Council of Europe. The Role of Experts in Judicial Proceedings. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2016.
6. Jackson J. D., Summers S. J. The Internationalisation of Criminal Evidence: Beyond the Common Law and Civil Law Traditions (Law in Context). Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 442 p.
7. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) / Council of Europe : web. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/documentation/cepej-documents/guidelines> (дата звернення: 01.02.2026).

Судова автотехнічна експертиза в адміністративних справах

Олександр Забуга

завідувач відділом автотехнічних та інших видів досліджень, лабораторія інженерно-транспортних видів досліджень, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8740-6858>, e-mail: lineanna83@gmail.com

Досліджено особливості призначення, проведення та оцінювання судової автотехнічної експертизи в адміністративному судочинстві України. Розкрито процесуальну роль автотехнічної експертизи як засобу доказування у справах, пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами, притягненням до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, а також оскарженням рішень суб'єктів владних повноважень.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; автотехнічна експертиза; дорожньо-транспортна пригода; докази.

Forensic Automotive Technical Expertise in Administrative Cases

Oleksandr Zabuha

The article examines the peculiarities of appointment, conduct and evaluation of forensic automotive technical expertise in administrative proceedings of Ukraine.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; automotive technical expertise; road traffic accident; evidence.

Адміністративні справи, пов'язані з дорожньо-транспортними пригодами (далі — ДТП) та притягненням осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, характеризуються підвищеною складністю фактичних обставин. Для їх правильного встановлення суд часто потребує спеціальних знань у галузі автомобільної техніки, безпеки дорожнього руху, механіки та трасології.

Судова автотехнічна експертиза виступає одним із ключових засобів доказування в адміністративному процесі, оскільки дає змогу науково обґрунтовано відтворити механізм ДТП, визначити технічний стан транспортних засобів, швидкість руху, можливість уникнення зіткнення та відповідність дій учасників ДТП вимогам Правил дорожнього руху.

Правове регулювання судової автотехнічної експертизи в адміністративних справах здійснюється комплексом нормативно-правових актів, зокрема:

- Кодексом адміністративного судочинства України (далі — КАСУ);
- Законом України «Про судову експертизу»;
- підзаконними нормативними актами Міністерства юстиції України;

- науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз.

Відповідно до положень КАСУ суд має право призначити експертизу за власною ініціативою або за клопотанням учасників справи в разі, якщо для з'ясування обставин необхідні спеціальні знання. До того ж експертиза не може підміняти собою правову оцінку дій осіб, що є винятковою компетенцією суду.

Підставами для призначення автотехнічної експертизи в адміністративних справах є:

- наявність суперечливих доказів щодо механізму ДТП;
- необхідність встановлення технічної можливості запобігання події;
- сумніви щодо правильності висновків органів поліції;
- оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення.

Особливу увагу слід приділяти правильному формулюванню запитань експерту. Вони мають бути чіткими, логічними та стосуватися винятково технічних аспектів події, наприклад:

- якою була орієнтовна швидкість транспортного засобу;



- чи мав водій технічну можливість уникнути зіткнення;
- чи відповідали дії водія вимогам Правил дорожнього руху з технічної позиції?

Висновок судової автотехнічної експертизи є одним із засобів доказування в адміністративному судочинстві, проте відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України він не має наперед установленної доказової сили. Адміністративний суд здійснює оцінювання висновку експерта за внутрішнім переконанням, на підставі всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин справи загалом.

Під час оцінювання висновку автотехнічної експертизи суд звертає увагу насамперед на дотримання процесуального порядку призначення експертизи, компетентність експерта, відповідність застосованих методик вимогам чинного законодавства та науково-методичних рекомендацій. Важливе значення має також перевірка повноти вихідних даних, застосованих експертом, їх відповідності матеріалам справи та обґрунтованості зроблених висновків.

Окрему увагу адміністративні суди приділяють логічній узгодженості висновку експерта, відсутності внутрішніх суперечностей, а також чіткому розмежуванню технічних і правових аспектів дослідження. Неприпустимим є вихід експерта за межі спеціальних знань та надання правової оцінки діям учасників ДТП, оскільки це належить винятково до компетенції суду.

У разі виникнення сумнівів щодо обґрунтованості або повноти висновку автотехнічної експертизи адміністративний суд має право призначити додаткову або повторну експертизу. Повторна експертиза зазвичай призначається в разі, коли висновок викликає обґрунтовані сумніви з огляду на істотні порушення методики дослідження або суперечності між висновками різних експертів.

Судова практика свідчить, що у справах про оскарження постанов органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення саме висновок автотехнічної експертизи часто має вирішальне значення для визначення причиново-наслідкового

зв'язку між діями водія та настанням ДТП. Водночас ефективність застосування такого доказу безпосередньо залежить від якості експертного дослідження та правильності його процесуальної оцінки судом.

Отже, оцінка висновку судової автотехнічної експертизи в адміністративному судочинстві має комплексний характер та ґрунтується на поєднанні процесуальних норм, спеціальних знань і судової практики, що забезпечує ухвалення законних та обґрунтованих судових рішень у справах відповідної категорії.

З-поміж основних проблем застосування автотехнічної експертизи в адміністративних справах можна виокремити:

- формальний підхід до призначення експертизи;
- некоректне формулювання запитань;
- застосування застарілих методик;
- спроби перекладання на експерта правової оцінки.

Перспективним напрямом розвитку є уніфікація експертних методик, підвищення кваліфікації суддів і адвокатів у сфері застосування спеціальних знань, а також цифровізація експертних досліджень.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Правила дорожнього руху : затв. пост. Кабміну України від 10.10.2001 р. № 1306 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Шепітько В. Ю. Судова експертиза: теорія і практика : монографія. Харків, 2018. 384 с.
5. Клименко Н. І. Судові експертизи в адміністративному судочинстві України. Київ, 2020. 256 с.
6. Методичні рекомендації з питань призначення та проведення автотехнічних експертиз. Київ, 2019.

Судова практика призначення експертиз адміністративними судами: процесуальні та практичні аспекти

Світлана Іванова

завідувач відділу забезпечення діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, викладач кафедри юридичних дисциплін, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Суми, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6719-9745>

У тезах проаналізовано сучасний стан та особливості призначення судових експертиз у контексті адміністративного судочинства України.

Ключові слова: адміністративний процес; судова експертиза; спеціальні знання; висновок експерта.

Judicial Practice of Appointing Expert Examinations by Administrative Courts: Procedural and Practical Aspects

Svitlana Ivanova

The theses analyze the current state and peculiarities of appointing forensic examinations within the framework of administrative justice in Ukraine.

Keywords: administrative process; forensic examination; specialized knowledge; expert opinion.

Адміністративне судочинство базується на принципі офіційного з'ясування всіх обставин справи (ч. 4 ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) [1], що накладає на суд обов'язок уживати визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі. Одним із таких заходів є призначення судової експертизи. Як зазначає Р. Куйбіда, судова експертиза є формою застосування науково-технічних досягнень для отримання доказової інформації, яку неможливо отримати іншим шляхом [2].

Ключове питання практики — визначити момент, коли призначення експертизи стає не просто правом, а обов'язком суду.

У Постанові Верховного Суду України (далі — ВСУ) від 21.07.2021 р. у справі № 826/12423/18 висловлено важливу правову позицію: «Суд не може самостійно вирішувати питання, які потребують спеціальних знань. Відмова у призначенні експертизи за наявності обґрунтованих сумнівів у фактичних обставинах справи є порушенням принципу всебічного та повного дослідження доказів» [3].

Також у Постанові ВСУ від 12.05. 2022 р. у справі № 520/12022/19 зазначено: «Якщо

для вирішення спору суду необхідно встановити обставини, які не можуть бути з'ясовані без залучення спеціаліста, призначення експертизи є обов'язковим кроком для забезпечення права на справедливий суд».

Ці позиції підтверджують, що ігнорування клопотань сторін про призначення експертизи (особливо у складних технічних або економічних спорах) є прямою підставою для скасування рішення судом апеляційної або касаційної інстанції.

Найбільш дискусійним аспектом у практиці адміністративних судів залишається формулювання запитань для експерта. Ст. 102 КАСУ чітко обмежує сферу експертизи «сферами іншими, ніж право».

Я. Берназюк у своїх дослідженнях указує на типову помилку: намагання сторін за допомогою експерта підмінити правову оцінку суду. ВСУ у Постанові від 14.02.2024 р. у справі № 640/1516/20) чітко зазначив: «Висновок експерта у галузі права не є доказом, а має лише допоміжний (консультативний) характер. Суд не може покладати на експерта обов'язок надання правової оцінки нормам законодавства або встановлення правомірності дій суб'єкта владних повноважень» [4].



Отже, у судовій практиці сформовано жорсткий фільтр: якщо питання стосується тлумачення норми закону або кваліфікації діяння, воно не може бути предметом судової експертизи.

Новелою останніх років стала активізація застосування висновків, підготовлених на замовлення сторін (ст. 104 КАСУ) [1]. Це значно прискорює розгляд справи, але створює ризики заангажованості. Судова практика вибила механізм перевірки таких висновків. Згідно з Постановою ВСУ від 10.10.2023 р. у справі № 320/6543/21: *«Сам факт того, що висновок підготовлений на замовлення сторони, не робить його менш цінним, ніж висновок, призначений судом, за умови, що експерт був попереджений про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок»*.

Проте, якщо інша сторона надає свій висновок, суди зазвичай переходять до процедури призначення комісійної експертизи (ст. 110 КАСУ [1]) для подолання протиріч.

Розглянемо окремі види експертиз у судовій практиці.

1. Економічна експертиза у податкових спорах

Це найпоширеніший вид експертизи в КАСУ. Суди призначають її для перевірки реальності операцій, правильності нарахування податків або дослідження первинних документів. Суди керуються Інструкцією № 53/5, де зазначено, що економічна експертиза не може вирішувати питання «законності» операції, а лише її «документальну обґрунтованість» [5].

2. Будівельно-технічна експертиза

Застосовують у спорах з органами архітектурно-будівельного контролю. Судова практика (наприклад, справа Окружного адміністративного суду м. Київ № 826/16017/18) свідчить, що тільки експерт може підтвердити ступінь готовності об'єкта або його відповідність будівельним нормам, що є вирішальним для скасування або підтвердження штрафів Державної інспекції архітектури та містобудування України.

Завершальним етапом є оцінювання висновку. Судова практика свідчить, що висно-

вок експерта не є беззаперечним. У Постанові Пленуму ВАСУ № 4 наголошується, що суд має право відхилити висновок, але зобов'язаний докладно мотивувати це у своєму рішенні [6].

Типовими підставами для відхилення висновку в сучасній практиці є:

- застосування експертом неактуальної редакції нормативних актів;
- відсутність у матеріалах справи доказів, на яких ґрунтується висновок;
- порушення методики проведення експертизи.

Беручи до уваги аналіз судової практики, можна сформулювати такі висновки:

1. *Активність суду.* Активна роль суду полягає в подоланні фактичної нерівності сторін. Оскільки суб'єкт владних повноважень має більше ресурсів, суд має користуватися правом на ініціювання експертизи (ч. 1 ст. 102 КАСУ [1]), щоб усунути сумніви, які виникають через складність технічних аспектів справи, і не допускати винесення рішень на підставі неперевірених припущень держорганів.
2. *Якість питань.* Питання експерту мають бути максимально конкретними та виключати правову термінологію («чи законно», «чи правомірно»).
3. *Критична оцінка.* Суд має аналізувати не лише «результат» (висновок), а й методику дослідження, перевіряючи її на відповідність актуальному стану науки.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Куйбіда Р. О. Адміністративне судочинство: підручник. Київ, 2023. 512 с.
3. Постанова Верховного Суду України від 21.07.2022 р. у справі № 826/12479/18. Провадж. № К/9901/16598/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105358974&red=1000033642fe73f2f872847a3e824ab587fa55&d=5> (дата звернення: 18.01.2026).



4. Берназюк Я. О. Процесуальні особливості призначення експертизи в адміністративному процесі. *Часопис адміністративного судочинства*. 2024. Вип. 2. С. 45–53.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
6. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : пост. Пленуму Вищого адміністративного суду України від 06.03.2008 р. № 4.



Окремі аспекти оформлення матеріалів судами для проведення експертиз

Ніка Ількова

доктор філософії з економіки, заступник директора з експертної роботи, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7255-397X>, e-mail: expert_dndise@ukr.net

Проаналізовано практику призначення судами експертиз та оформлення матеріалів, що надаються судами для проведення експертиз. Визначено причинно-наслідковий зв'язок між оформленням матеріалів для проведення судових експертиз та строками й повнотою їх проведення. Надано пропозиції з метою зменшення строків проведення судових експертиз та можливості надання повних та обґрунтованих висновків на запитання, поставлені в ухвалях судів.

Ключові слова: оформлення матеріалів для проведення експертизи; ухвала суду про призначення експертизи.

Specific Aspects of the Preparation of Materials by Courts for Conducting Expert Examinations

Nika Ilkova

The practice of courts appointing expert examinations and preparing materials provided by courts for expert examinations has been analyzed. A causal relationship has been established between the preparation of materials for forensic examinations and the timing and completeness of their conduct. Proposals are made to reduce the time required for forensic examinations and to enable the provision of complete and substantiated conclusions on the questions raised in court rulings.

Keywords: preparation of materials for examination; court ruling on the appointment of an examination.

Надання повних та обґрунтованих висновків експертів можливе при належному оформленні матеріалів, що надаються судами експертним установам для проведення експертиз, це є однією з умов всебічного та справедливого розгляду справ у судах та використання висновку експерта, як одного з виду доказів.

Експертиза проводиться після подання судом, який її призначив, матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — *Інструкція № 53/5*) [1].

В ухвалі про призначення експертизи зазначаються обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Необхідно наголосити, що від коректності, чіткості та однозначності формулювання

питань, що наводяться в ухвалі суду про призначення експертизи, залежить можливість надання повного та обґрунтованого висновку експерта.

Окрім того, зважаючи на зміст пунктів 3.3, 3.6 та 3.7 Інструкції № 53/5, в ухвалі необхідно зазначати категорію експертизи у разі призначення повторної чи додаткової, комісійної чи комплексної судової експертизи, виходячи з процесуального значення та суті експертного завдання [1].

Ураховуючи кількість видів експертиз та експертних спеціальностей, особливе значення має їх коректне визначення в ухвалі суду, у тому числі для визначення чи потребує експертиза комплексного дослідження із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань).

Згідно з Переліком видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України

(далі — *Перелік видів судових експертиз*), встановлено 42 види та підвиди судових експертиз за 97 експертними спеціальностями [2].

Так, на сьогоднішній день, у Дніпропетровському науково-дослідному інституті судових експертиз Міністерства юстиції України проводиться 31 вид експертиз із 47 експертних спеціальностей.

Ураховуючи широкий спектр фахівців у різних галузях науки та техніки, при визначенні виду (за галуззю знань) та категорії (комісійна, комплексна) судової експертизи, необхідно керуватися основними завданнями та орієнтовним переліком питань з кожної експертної спеціальності, які наведено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [1], та Переліком видів судових експертиз.

Недостатньо унормованим на сьогоднішній день залишається питання обов'язковості наявності в переліку питань, наведеному в документі про призначення експертизи, спільного (інтеграційного) завдання (питання) для визначення експертизи такою, що є комплексною. Тобто за результатами проведеного дослідження в різних галузях знань необхідно скласти синтезуючий розділ та сформулювати єдиний висновок експертів. На практиці все частіше на вирішення експертів ставляться запитання окремо за кожною експертною спеціальністю з можливим врахуванням результатів дослідження по попереднім питанням, що дає кожному експерту комісії змогу розуміти зміст та обсяг поставленого перед ним завдання ухвалою суду.

До виключення п. 4.2 Інструкції № 53/5 на підставі Наказу Міністерства юстиції № 243/5 від 20.01.2021, у разі коли призначена первинна, додаткова, повторна або комплексна експертиза за процесом дослідження чи наданими об'єктами не була такою по суті, керівник експертної установи організовував проведення відповідної експертизи, а у вступній частині висновку зазначалися мотиви зміни її процесуального визначення відповідно до законодавства [1].

Варто зауважити: якщо отримана ухвала суду, виключає можливість організації проведення експертизи, керуючись п. 4.3 Інструкції № 53/5, керівник експертної установи повинен терміново у письмовій формі повідомити про це суд. Якщо суд не вживає належних заходів для усунення цих перешкод, керівник експертної установи по закінченні тридцяти календарних днів з дня направлення повідомлення повертає йому матеріали.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, в умовах активного розвитку судової експертизи, для забезпечення надання обґрунтованих та об'єктивних висновків на поставлені питання та з метою дотримання розумних строків проведення судових експертиз і спрощення процесуальної процедури, вважаємо за доцільне законодавчо унормувати можливість експертним установам організовувати проведення відповідної експертизи відповідно суті поставлених на вирішення судової експертизи питань в ухвалі про призначення експертизи та наданих об'єктів дослідження.

Підготовка та надання висновку експерта, оформленого з дотриманням вимог чинного законодавства України, є підставою для подальшого застосування висновку експерта як джерела доказу під час судового розгляду.

Перелік джерел посилання

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 06.02.2026).
2. Перелік видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України : додаток 3 до Порядку проведення Центральною експертно-кваліфікаційною комісією при Міністерстві юстиції України атестації судових експертів : затв. наказ. Мін'юсту України від 06.05.2025 р. № 1224/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0694-25#Text> (дата звернення: 06.02.2026).



Оцінка вартості судна, що мало перерву в експлуатації

Анатолій Казарезов

доктор технічних наук, професор, член-кореспондент Академії інженерних наук України, заступник завідувача відділу будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Миколаївський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Миколаїв, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8586-5596>

Сергій Лозовий

директор Миколаївського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України, м. Миколаїв, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0268-7906>

Нормативний термін експлуатації судна пропонується корегувати на строк виведення судна з експлуатації на час реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації об'єкта дослідження.

Ключові слова: судно; термін експлуатації; вартість; амортизація; актив.

Assessment of the Value of a Vessel that has had a Break in its Operation

Anatoliy Kazarezov, Serhiy Lozovy

It is proposed to adjust the standard operating life of the vessel for the period of decommissioning of the vessel for the period of reconstruction, modernization, completion, equipment and conservation.

Keywords: vessel, service life, cost, depreciation, asset.

Оцінка ринкової вартості судна здійснюється з урахуванням знецінення судна внаслідок фізичного зносу за час експлуатації [1]. Є варіанти експлуатації судна зі значними інтервалами часу виведення з експлуатації. Фізичний знос за період виведення з експлуатації може бути мінімальним або відсутнім залежно від умов зберігання судна.

Чинна методика визначення ринкової вартості судноплавних засобів (далі — СЗ) та їх складових визначає: «*Нормативний строк експлуатації об'єкта дослідження — строк, після якого використання його за прямим призначенням неможливо, що передбачено та визначено розробником або заводом-виробником*» [1].

Методика одночасно приймає до уваги, що «для окремих видів військових суден та їх складових корисність, а відтак і вартість в більшій мірі визначається залишком ресурсу до списання, а ніж календарним строком експлуатації» [1]. У методиці виокремлено такі поняття: «*призначений ресурс зразка СЗ — сумарний наробіток зразка*» і «*призначений строк служби (технічної придатності) зразка СЗ — календарна тривалість експлуатації зразка*» [1].

Отже, методика визначення ринкової вартості судноплавних засобів та їх складових передбачає можливість розрахунку терміну експлуатації судна як через календарну тривалість експлуатації зразка, так і через сумарний наробіток зразка дослідження.

Довідкові дані про відсоток фізичного зносу (знецінення) об'єкта дослідження за застосування витратного методичного підходу, з урахуванням первинної ціни ідентичного або аналогічного маломірних судноплавних засобів (моторних човнів), наведено в [1] (табл. 4, рис. В.5.).

Розглянемо приклад. Припустимо що моторний човен вивели з експлуатації після завершення третього року користування. Уведення моторного човна в експлуатацію відбулось через три роки зберігання на кінці шостого року користування. Згідно з рис. 1, побудованим на підставі [1], у момент виведення з експлуатації вартість моторного човна — 61 % від первісної вартості. На момент поновлення експлуатації вартість човна — 49 %. Зберігання моторного човна без експлуатації (без фізичного зносу) протягом трьох років привело до зменшення його вартості на 11 % від первинної.

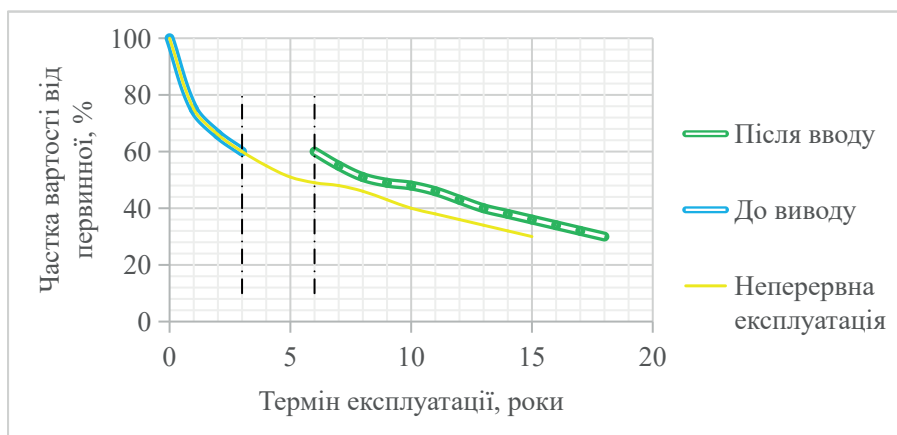


Рис. 1. Залежність фізичного зносу моторного човна від терміну експлуатації

Аналогічно для великотонажного судна (балкера типу *Capesize*) на підставі статистичної інформації побудовано залежність фізичного зносу (знецінення) від терміну експлуатації [2]. Згідно з рис. 2 на момент виведення з експлуатації вартість балкера — \$ 29 млн, на момент поновлення експлуатації вартість судна — \$ 18 млн. Зберігання балкера без

експлуатації (без фізичного зносу) протягом п'яти років привело до зменшення його вартості на \$ 11 млн. Розбіжність в оцінці вартості судна — 37,93 % від первинної.

Якщо витрати на зберігання належать до поточної вартості судна, то розбіжність в оцінці вартості судна буде меншою на величину витрат, проте значною, щоб нею знехтувати.

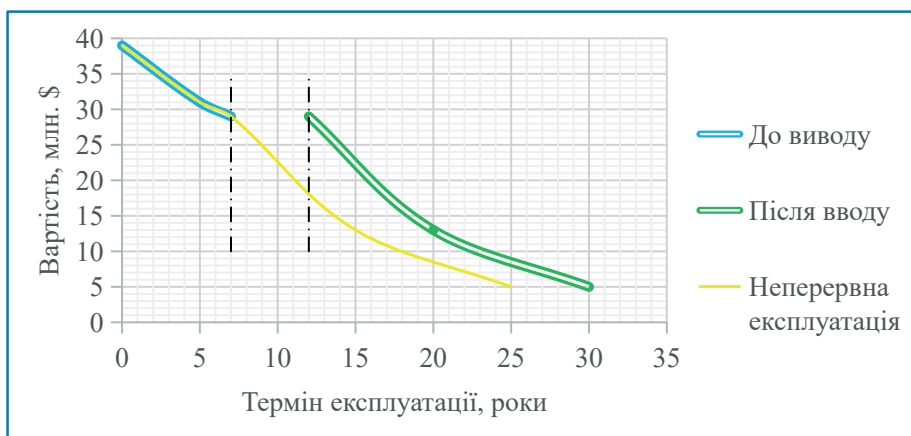


Рис. 2. Зміна вартості внаслідок фізичного зносу балкера типу *Capesize*

Є взаємозв'язок між зменшенням вартості судна внаслідок фізичного зносу в процесі експлуатації та амортизації [3].

Національний стандарт бухгалтерського обліку визначає: «Знос основних засобів — сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання» [4]. Отже, стандарт бухгалтерського обліку підтверджує спорідненість зносу й амортизації судноплавних засобів.

«Нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання об'єкта ... і призупиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації» [4].

Отже, нормативний термін експлуатації судна можна корегувати на строк виведення з експлуатації на час реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.



Урахування умов зберігання транспортного засобу на період виведення з експлуатації покладається на експерта.

Витрати на консервацію, зберігання, розконсервацію і введення транспортного засобу в експлуатацію можуть бути відне-

сені як безпосередньо на поточну вартість транспортного засобу, так і на виконавця робіт з модернізації, переобладнання або ремонту транспортного засобу залежно від умов виведення транспортного засобу з експлуатації.

Перелік джерел посилання

1. Рувін О. Г., Матвеїв В. В., Береговий С. В. Методика щодо визначення ринкової вартості судноплавних засобів та їх складових. Київ, 2021. 152 с.
2. Казарезов А. Я. Оцінка вартості судна під час проведення судової транспортно-товарознавчої експертизи. *Судова експертиза: європейська інтеграція та цифрова трансформація* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, Кишинів, Київ, Одеса, 05.11.2025). Львів, 2025. С. 163—167. DOI: 10.32782/978-617-8785-19-2 (дата звернення: 20.01.2026).
3. Казарезов А. Я. Спрощений прийом проведення транспортно-товарознавчої експертизи судна. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку* : мат-ли II Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річ. експерт. служби МВС України (Київ, 20.06.2025). Київ, 2025. С. 257—261.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказ. Мініфіну України від 27.04.2000 р. № 92 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 20.01.2026).

Європейські стандарти судової експертизи в адміністративному судочинстві

Вікторія Катрич

Головний судовий експерт відділу судової експертизи № 3 (м. Нікополь) лабораторії судової експертизи (м. Кривий Ріг), Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Нікополь, Україна, e-mail: vikaexpert17@ukr.net

Досліджено європейські стандарти судової експертизи в адміністративному судочинстві крізь призму права на справедливий суд, гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Проаналізовано підходи Європейського суду з прав людини до оцінки експертних висновків, визначено ключові вимоги до незалежності, неупередженості та професійної компетентності судових експертів, а також процесуальні гарантії призначення і використання експертизи в адміністративному процесі.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; європейські стандарти; справедливий суд; Європейський суд з прав людини.

European Standards of Forensic Examination in Administrative Proceedings

Victoria Katrych

The article examines European standards of forensic expertise in administrative proceedings through the prism of the right to a fair trial guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The approaches of the European Court of Human Rights to the assessment of expert opinions are analyzed, key requirements for the independence, impartiality and professional competence of judicial experts are identified, as well as procedural guarantees for the appointment and use of expertise in the administrative process.

Keywords: administrative justice; forensic examination; European standards; fair trial; European Court of Human Rights.

Європейська інтеграція правових систем держав Ради Європи та Європейського Союзу зумовлює необхідність приведення національних механізмів здійснення правосуддя у відповідність до європейських стандартів справедливого судочинства. Європейська інтеграція правових систем держав Ради Європи та Європейського Союзу зумовлює необхідність приведення національних механізмів здійснення правосуддя у відповідність із загальновизнаних стандартів справедливого суду. В адміністративному судочинстві, покликаному забезпечити ефективний судовий контроль за діяльністю органів публічної влади, особливого значення набуває судова експертиза як форма застосування спеціальних знань у процесі доказування. Експертний висновок часто виступає ключовим доказом у справах, пов'язаних із податковими, митними, земельними, екологічними, містобудівними та іншими публічно-правовими спорами.

Метою цієї статті є аналіз основних європейських стандартів судової експертизи

та визначення особливостей їх застосування в адміністративному судочинстві.

Право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є базовим джерелом формування європейських стандартів судової експертизи в адміністративному судочинстві [1].

Базисом європейських стандартів судової експертизи є право на справедливий суд, яке закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У практиці ЄСПЛ неодноразово наголошувалося, що справедливість судового розгляду охоплює не лише формальне дотримання процесуальних норм, але й реальну можливість сторонам ефективно представляти свої позиції та оспорювати докази, у тому числі експертні висновки. У контексті адміністративного судочинства це означає, що судова експертиза має бути організована так, щоб жодна зі сторін не перебувала у суттєво гіршому процесуальному становищі. Принцип



«рівності сторін» (equality of arms) вимагає забезпечення доступу сторін до матеріалів експертизи, можливості ставити питання експертові, заявляти клопотання про проведення додаткової або повторної експертизи, а також надавати контраргументи щодо змісту експертного висновку.

Одним із ключових європейських стандартів є вимога незалежності та неупередженості експерта. У своїй практиці ЄСПЛ виходить із того, що висновок експерта, залученого судом, хоча й не є суддею, може істотно вплинути на результат розгляду справи. Так, у справі «Mantovanelli v. France» Суд наголосив, що сторони повинні мати реальну можливість ознайомлюватися з експертними матеріалами та коментувати їх, інакше буде порушено принцип рівності сторін [2]. Відтак, будь-які сумніви щодо об'єктивності експерта необхідно усунути на стадії призначення експертизи.

Європейські підходи передбачають, що експерт не повинен перебувати у службовій, фінансовій чи іншій залежності від сторін спору або органу публічної влади, чиї дії чи рішення оскаржуються. Для адміністративного судочинства це має особливе значення, оскільки однією зі сторін часто є держава в особі її органів. У зв'язку з цим, стандарт незалежності експерта є додатковою гарантією захисту приватної особи від зловживань владними повноваженнями.

Європейські стандарти також встановлюють вимоги до професійної компетентності судових експертів. Залучення експерта допускається лише тоді, коли встановлення певних обставин справи потребує спеціальних знань, якими суд не має. Відповідно, експерт повинен мати відповідну освіту, професійний досвід і підтверджену кваліфікацію у відповідній галузі знань [3].

У рекомендаціях Ради Європи та документах СЕПЕЛ підкреслюють необхідність існування прозорих механізмів сертифікації та професійного контролю за діяльністю експертів. Це спрямовано на забезпечення якості експертних висновків та підвищення довіри до судової експертизи як до інституту. Для адміністративного судочинства важливою є також спеціалізація експертів, оскіль-

ки публічно-правові спори часто пов'язані зі складними технічними або економічними питаннями.

Європейські стандарти не встановлюють єдиного алгоритму призначення судової експертизи, але виходять із необхідності дотримання принципів змагальності та процесуальної справедливості. Вирішуючи питання про доцільність експертизи, повинен належним чином мотивувати своє рішення, врахувати позиції сторін та визначити чіткі межі експертного дослідження.

Важливою гарантією є чітке та коректне формулювання питань, поставлених перед експертом. Європейська практика виходить із того, що експерт не може підмінити суд у вирішенні правових питань; його завдання полягає у наданні науково обґрунтованих відповідей на фактичні питання, що потребують спеціальних знань. Порушення цієї межі може поставити під сумнів допустимість експертного висновку як доказу.

Згідно з європейськими стандартами, експертний висновок не має наперед визначеної доказової сили. Суд зобов'язаний оцінювати його в сукупності з іншими доказами, керуючись принципом внутрішнього переконання. Разом із тим, відмова суду від врахування експертного висновку або надання йому вирішального значення має бути належним чином мотивовані в судовому рішенні.

Європейська комісія з ефективності правосуддя у своїх рішеннях наголошує, що ігнорування важливого експертного доказу без належного обґрунтування може свідчити про порушення права на справедливий судовий розгляд. Таким чином, стандарт обґрунтованості судового рішення безпосередньо пов'язаний зі стандартами використання та оцінки судової експертизи.

Отримані результати свідчать, що європейські стандарти судової експертизи в адміністративному судочинстві мають комплексний характер і ґрунтуються на практиці Європейського суду з прав людини, рекомендаціях Ради Європи та загальних принципах процесуального права.

Європейські стандарти судової експертизи в адміністративному судочинстві форму-

ють цілісну систему принципів, спрямовану на забезпечення справедливого, неупередженого та ефективного судового розгляду. Ключовими серед них є незалежність і ком-

петентність експерта, дотримання процесуальних гарантій під час призначення та проведення експертизи, а також обґрунтована оцінка експертного висновку судом.

Перелік джерел посилання

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.01.2026).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Mantovanelli v. France» за заявою № 21497/93. 18.03.1997 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58023%22%5D%7D> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Korošec v. Slovenia» за заявою № 77212/12. 08.10.2015 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22001-157538%22%5D%7D> (дата звернення: 23.01.2026).



Деякі аспекти визначення року побудови об'єктів нерухомого майна

Лариса Кирилова

старший науковий співробітник лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>, e-mail: kyrylova.lora18@ukr.net

До переліку задач будівельно-технічної експертизи прямо не належить питання визначення року побудови нерухомого майна. Останнім часом збільшилась кількість призначення експертиз з визначення року побудови таких об'єктів.

Ключові слова: нерухоме майно; рік побудови; технічна документація.

Certain Aspects of Determining the Year of Real Estate Construction

Larysa Kyrylova

The list of forensic construction-technical examination tasks fails to directly include the determination of the year of real estate construction. Recently, there has been an increase in the number of forensic examinations ordered to determine the year of real estate construction.

Keywords: real estate; year of construction; technical documentation.

Відповідно до Національного стандарту України № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», нерухоме майно (нерухомість) — земельна ділянка без поліпшень або земельна ділянка з поліпшеннями, які з нею нерозривно пов'язані, будівлі, споруди, їх частини, а також інше майно, що згідно із законодавством належить до нерухомого майна [1].

У нормативних документах, зокрема в ДСТУ 2.2-3:2014 «Склад та зміст проєктної документації на будівництво» [2], нове будівництво визначено як процес створення нових об'єктів виробничого чи невиробничого призначення, а також лінійних об'єктів інфраструктури, включно з добудовою зупинених проєктів незавершеного будівництва. Це окремий вид будівельних робіт, що відрізняється від реконструкції, ремонту чи реставрації, які також є складниками ширшого поняття «будівництво». Тож нове будівництво — це процес створення об'єкта, який раніше не існував.

Визначення «рік побудови» нерухомого майна в українському законодавстві щодо нормативних документів у будівництві не існує як окремого терміна. Рік побудови об'єкта — рік, коли будівлю споруджено. Це не просто дата, а важливий індикатор, який розкриває багато про їх технічний стан, безпеку

й економічні аспекти. Це важлива характеристика, яка може стати в пригоді для різних цілей — таких, як визначення віку будівлі, оцінка її вартості, розуміння її історичного значення. Наприклад, будинки з різних епох мають унікальні характеристики: від товстих цегляних стін дореволюційних будівель до сучасних систем з «розумними» функціями.

У випадку з історичними будівлями або об'єктами старої забудови, відомості про рік побудови можна знайти на фасадах таких споруд у прикріплених табличках (мармурових або кам'яних) або виконаних у площині стін з цегли (цементу).

Дореволюційний будинок — будинок, зведений в період з 1800 до 1917 року. На цей час припадає справжній будівельний бум, викликаний урбанізацією життя населення. Якщо раніше будівництво велося «для себе», то тоді в обіг увійшли прибуткові будинки, тобто багатоквартирні будівлі, призначені для здавання в оренду й отримання ренти.

Відсутність типових проєктів робило будинки унікальними, з оригінальними плануванням і декором. Ззовні та зсередини їх прикрашали ліпниною, особливим шиком ставали шпалери, які клеїли навіть у парадному. У первісному вигляді такі будівлі практично не збереглися — пожежі, війни

й «комунізація» призвели до значних змін усередині та зовні. Особливо це стосується планувань.

У 1918—1920 роках минулого століття проводили так зване ущільнення — вилучалися «надлишки» житлової площі, тобто у квартиру підселяли інші сім'ї. Підселення людей з розрахунку 1 кімната на 1 дорослу людину призвело до появи комунальних квартир. У 1990-х роках сім'ї розселяли знову, квартири об'єднували за попереднім планом. Усі ці процеси змінювали кімнатність, загальне планування та вигляд квартир: збивали ліпнину, розбирали печі опалення тощо.

Кожен власник руками архітектора зводив відмінну від інших будівлю, але загальні ознаки виокремити можна. «Царські» будинки будували одно- й багатосекційними. Спочатку односекційні будинки являли собою багатоповерхові будівлі з двома-чотирма квартирами на поверсі. Згодом вони поступилися місцем односекційним будинкам з однією квартирою на поверху, яка містила 6—13 кімнат. Багатосекційні будинки містили 2—3 секції, їх будували на розі вулиць, вони тяглися вздовж дороги або утворювали замкнутий «колодязь». Розмір кімнат сягав 30—40 кв. м, а житлова площа квартири — приблизно 150 кв. м. Приміщення на 3—5 кімнат уважали середніми, більш забезпечені люди вибирали великі квартири. «Коридорна система» — багато кімнат виходили дверима в загальний коридор. Цю систему застосовували для прибуткових будинків-готелів з порівняно невеликими кімнатами — 10—15 кв. м. Парадні сходи, вікна віталень і кабінетів виходили на вулицю, «чорний» вхід, кухня та підсобні приміщення дивилися на подвір'я.

Будинки будували з цегли, товщина стін у них сягає 0,8—1 м. Висота стель у квартирах різна та залежить від поверху. Перші чотири поверхи вважали ходовими й дорогими, тому стелі в них сягали заввишки 6 метрів. Середній показник — 4—4,5 м. Починаючи з п'ятого поверху квартири ставали нижчими — їх знімали не так охоче, а тому на будівництві намагалися заощадити. Перекриття в дореволюційних будинках бувають цегляними, залізобетонними або дерев'яними.

Від матеріалу залежать техніко-експлуатаційні характеристики. Найміцніші — цегляні й залізобетонні.

Отже, за особливостями конструктивної схеми, використаними будівельними матеріалами, конструкціями та декором можна визначити період зведення таких будівель. Водночас найбільш доцільно дізнатися роки побудови історичних будівель або об'єктів старої забудови в архівах місцевих рад або державних архівах. Часто в місцевих державних архівах, архівних службах або будівельних департаментах зберігають інформацію про роки побудови будинків у певному районі чи місті, особливо для об'єктів до 1990-х років. Практика свідчить, що в регіонах з давньою забудовою візуальний огляд самої споруди — архітектурний стиль чи матеріали — може надати підказки. Наприклад, типові «хрущовки» з 1960-1970-х років легко впізнати за їхньою панельною конструкцією та компактними розмірами. Це не завжди точний метод, але комбінування з офіційними джерелами робить його ефективним.

Кожен період будівництва відображає технології та стандарти свого часу, що прямо впливає на довговічність будинку. Будинки, зведені до 1945 року, часто мають масивні цегляні стіни з гарною теплоізоляцією, але їхні комунікації можуть бути зношеними через вік. Період «сталінок» з 1945 по 1960 роки приніс більш просторі квартири з високими стелями, проте матеріали того часу не завжди відповідали сучасним нормам. У масовій забудові 1960—1980-х — «хрущовках» і «брежнєвках» — пріоритет був на швидкість, тож стіни тонкі, з поганою звукоізоляцією, а утеплення мінімальне. З 1990-х років забудовники почали використовувати панельні технології, які покращили термоізоляцію, але не завжди забезпечували стійкість до тріщин. Сучасні будинки (після 2010 року) інтегрують такі інновації, як енергоефективні матеріали або вентиляційні системи, але через прискорені терміни будівництва можуть виникати дефекти — такі, як усадка чи погано спланована гідроізоляція. Ці відмінності пояснюються змінами в будівельних нормах: наприклад, після 2000-х років в Україні запровадили стандарти, що



зменшують тепловтрати, роблячи нові будинки економічнішими.

Найдоцільніший метод визначення року побудови будівель — дані технічної документації, яка містить інформацію про фактичне зведення об'єкта. Основним документом, що підтверджує дату будівництва (зведення), є технічний паспорт, оформлений відповідно до чинного законодавства.

Порядок проведення технічної інвентаризації містить таке визначення: *«технічний паспорт — документ, що складається з текстових та графічних матеріалів, які містять інформацію про склад, фактичну площу, об'єм, технічний стан об'єкта нерухомого майна, виготовлених на підставі матеріалів технічної інвентаризації за результатами технічної інвентаризації на дату її проведення»* [3]. Там також зазначено:

«14. Замовник забезпечує:

<...>

надання інших документів (в електронній формі), якщо їх немає у Реєстрі будівельної діяльності, які характеризують об'єкт нерухомого майна та земельну ділянку (у разі їх наявності у замовника), а саме: документи про присвоєння адреси; документи про зміну функціонального призначення об'єкта; документи про прийняття об'єкта в експлуатацію; інформація про

рік будівництва; результати експертиз, висновки; наявна проєктна документація, будівельний паспорт, містобудівні умови та обмеження тощо» [3].

Отже, технічний паспорт — це технічний документ, який містить важливу інформацію про будівлю, включно з роком її побудови. Цей документ є важливим для оцінки стану будинку, планування ремонтних робіт, а також для вирішення правових питань, пов'язаних з нерухомим майном.

Перелік джерел посилання

1. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова КМУ від 10.09.2003 р. № 1440 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2026).
2. ДБН А.2.2-3:2014 Склад та зміст проєктної документації на будівництво : затв. наказом Мінрегіону України від 04.06.2014 р. № 163 (зі змін. та допов.). [Чинний від 01.06.2018]. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3192355188719486804 (дата звернення: 10.01.2026).
3. Порядок проведення технічної інвентаризації : затв. постанов. КМУ від 12.05.2023 р. № 488 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2026).

Деякі аспекти земельно-технічної експертизи в адміністративному судочинстві

Лариса Кирилова

старший науковий співробітник лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>, e-mail: kyrylova.lora18@ukr.net

Розглянуто питання процедури збору вихідних даних, необхідних для проведення земельно-технічних експертиз.

Ключові слова: земельна ділянка; порушення меж; технічна документація.

Certain Aspects of Forensic Construction Technical Examinations in Administrative Proceedings

Larysa Kyrylova

The paper considers issues regarding the procedure for collecting initial data necessary for conducting forensic construction technical examinations.

Keywords: land plot; boundary encroachment; technical documentation.

В адміністративному судочинстві земельно-технічна експертиза є основним інструментом для вирішення земельних спорів, пов'язаних з межами, площею та користуванням земельними ділянками. Висновок експерта є об'єктивним доказом під час розгляду спорів з органами державної влади чи місцевого самоврядування.

Судам підсудні, зокрема, такі земельні суперечки:

- про захист і відновлення порушених прав власників земельних ділянок і землекористувачів, про усунення перешкод у використанні земельних ділянок;
- про припинення права користування земельною ділянкою або права власності у випадках, передбачених законодавством;
- про повернення самовільно зайнятих земельних ділянок, приведення їх у придатний для використання стан, про знос зведених на них будівель і споруд;
- які відповідно до законодавства розглядала місцева рада в межах її компетенції та з рішенням якої заявник не погоджується;
- пов'язані із земельними відносинами, зокрема, про відшкодування збитків, заподіяних вилученням (ви-

купом) або тимчасовим заняттям земельних ділянок, обмеженням прав власників землі, орендарів і інших землекористувачів, погіршенням якості земель або приведенням їх у непридатний для використання за цільовим призначенням стан унаслідок негативного впливу, заподіяного діяльністю підприємств, установ, організацій і громадян, або збитку, заподіяному їхніми неправомірними діями, які спричинили погіршення якості земель або приведення їх у непридатний стан.

Згідно з Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями), одним із завдань земельно-технічної експертизи є визначення відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж і накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки [1].

Відповідно до п. 1 ст. 79 Земельного кодексу України, земельна ділянка — це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [2].



Під місцем розташування земельної ділянки слід розуміти її розташування в просторі, яке, згідно з положеннями законів України «Про землеустрій» [3], «Про Державний земельний кадастр» [4], «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» [5] та інших нормативних актів з питань землеустрою та геодезії, визначають за допомогою просторових координат у встановленій системі.

З точки зору геодезії, місце розташування земельної ділянки — це набір координат, визначених точок, що передають дані про межі території.

Дослідження проводять методом співставлення координат поворотних точок меж усіх об'єктів проведення дослідження камеральною обробкою за допомогою програмного забезпечення.

Для вирішення питань земельно-технічної експертизи експертові необхідно надати оригінали або завірени якісні копії відповідної правовстановлювальної та технічної документації із землеустрою на земельну ділянку, а якщо експерт самостійно не може виконати топографо-геодезичні роботи, то орган (особа), який (яка) призначив(-ла) експертизу (залучив(-ла) експерта) має надати експертові результати таких топографо-геодезичних робіт, виконані спеціалізованою установою.

Отже, експертові для проведення судової земельно-технічної експертизи необхідно надати такі вихідні дані:

- документації із землеустрою (проекти землеустрою, технічну документацію);
- документи, що підтверджують права на земельні ділянки;
- документи, що підтверджують права на земельні поліпшення (зокрема, поділ між співвласниками);
- поземельні книги, створені про земельні ділянки;
- витяги з Державного земельного кадастру;
- результати топографо-геодезичних робіт.

Практична експертна діяльність свідчить, що не завжди експертові надають документацію із землеустрою (проекти землеустрою,

технічну документацію, результати топографо-геодезичних робіт) в електронному вигляді. Вирішуючи питання цього виду експертизи, експерт застосовує метод зіставлення, а саме:

- зіставлення фактичної площі та лінійних розмірів земельних ділянок із площею та лінійними розмірами, зазначеними в первинних правовстановлювальних документах;
- зіставлення величин фактичних прив'язок до проєктних;
- визначення розташування меж суміжного землекористування відповідно до проєктів забудови;
- визначення можливого зсуву межі та його величини.

Саме тому необхідно проводити дослідження за допомогою програмного забезпечення, тобто експертові потрібні результати топографо-геодезичних робіт за первинними правовстановлювальними документами та фактичними даними в електронному вигляді.

Перелік джерел посилання

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність : Закон України від 23.12.1998 р. № 353-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-14#Text> (дата звернення: 28.01.2026).

Сучасна парадигма експертного забезпечення адміністративного судочинства в Україні: виклики діджиталізації та новітні стандарти доказування

Дар'я Кіблик

доктор філософії в галузі права, доцент, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2518-7647>, e-mail: kiblykdasha@ukr.net

Проаналізовано трансформацію інституту судової експертизи в межах адміністративного судочинства України. Розкрито зміст сучасної парадигми експертного забезпечення, яка базується на впровадженні цифрових технологій («e-expertise») та нових стандартах доказування.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; спеціальні знання; діджиталізація.

Modern Paradigm of Expert Support in Administrative Proceedings in Ukraine: Digitisation Challenges and Novel Standards of Proof

Daria Kiblyk

This paper analyses the transformation of the forensic examination institute within administrative proceedings in Ukraine. The author discusses the essence of the modern expert support paradigm, which is determined by the introduction of digital technologies ("e-expertise") and new proof standards.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; specific expertise; digitisation.

Реформування правосуддя в Україні та його адаптація до стандартів Європейського Союзу актуалізують питання переосмислення ролі спеціальних знань у публічно-правових справах. Сучасна парадигма експертного забезпечення в адміністративному судочинстві базується на принципі офіційного з'ясування всіх обставин справи, що згідно зі ст. 9 КАС України покладає на суд обов'язок уживати визначених законом заходів для встановлення об'єктивної істини [1]. У цьому контексті судова експертиза перетворюється з допоміжного засобу на фундаментальний елемент інтелектуального забезпечення доказування.

Одним із магістральних напрямів розвитку є тотальна цифровізація експертної діяльності. Як зазначає М. Щербаковський, упровадження системи «e-expertise» у межах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) дає змогу не лише пришвидшити обмін матеріалами, а й забезпечити прозорість призначення експертиз, що критично важливо у справах, де відповідачем є орган державної влади [2, с. 55—61]. Виклики діджиталізації також породжують потребу в нових видах досліджень, зокрема

ІТ-експертизах алгоритмів автоматизованих систем прийняття адміністративних рішень.

Важливим аспектом сучасного підходу є подолання інституційної нерівності між державними та приватними експертними установами. В. Білоус наголошує, що забезпечення «рівності зброї» у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод потребує розширення доступу до експертизи, що проводиться незалежними суб'єктами, особливо у справах, де державні установи можуть мати конфлікт інтересів через підпорядкованість одному з відповідачем відомству [3, с. 145—160].

Окрім того, змінюється стандарт оцінки експертного висновку судом. Сучасна доктрина, підтримана О. Гнатюком, відмовляється від формалізму на користь змістовної верифікації [4]. Суд має оцінювати не лише наявність у експерта ліцензії, а й валідність обраної методики та логічну несуперечливість висновку. Відповідно до оновлених положень галузевого законодавства [5], експертне забезпечення сьогодні орієнтоване на комплексність, що дає суду змогу ухвалювати рішення на основі високого ступеня



ймовірності або стандарту «поза розумним сумнівом».

Отже, подальший розвиток інституту бачимо в гармонізації процесуального статусу

експерта, удосконаленні методик дослідження цифрових об'єктів та посиленні аналітичної ролі судді під час оцінювання результатів експертизи.

Перелік джерел посилання:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Щербаковський М. Г. Проблеми призначення судових експертиз в умовах цифровізації судочинства. *Право та інновації*. 2022. № 4 (40). С. 55—61.
3. Білоус В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку судової експертизи в Україні. *Ча-сопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 145—150.
4. Гнатюк О. М. Особливості використання спеціальних знань в адміністративному судочинстві України : монографія. Київ, 2024. 208 с.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.01.2026).

Особливості порошків титанових сплавів як товарів подвійного використання

Михайло Кіосе

доктор філософії в галузі «Природничі науки», молодший науковий співробітник відділу фізичних, хімічних та біологічних досліджень, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6761-0669>, e-mail: mihail20032015@gmail.com

Ірина Столярова

Завідувач відділу фізичних, хімічних, біологічних досліджень, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2255-9719>, e-mail: irina.stoliarov@gmail.com

У тезах розглянуто складнощі експортного контролю за порошками титанових сплавів подвійного використання зумовлені їх технологічними особливостями.

Ключові слова: товари подвійного використання; товари військового призначення; порошок титанового сплаву; вакуумне розпилення; газове розпилення; механічне легування; плазмове розпилення.

Features of Titanium Alloy Powders as Dual-Use Goods

Michael Kiose, Iryna Stoliarova

The abstracts consider the difficulties of export control over dual-use titanium alloy powders due to their technological features.

Keywords: dual-use goods; military goods; titanium alloy powder; vacuum spraying; gas spraying; mechanical alloying; plasma spraying.

Товари подвійного використання відповідно до законодавства України — це окремі види виробів, обладнання, матеріалів, програмного забезпечення, технологій, а також послуги (технічна допомога), які спеціально не призначені для військового використання, але можуть використовуватися не лише у цивільних, а й у військових чи терористичних цілях. Зокрема, вони можуть бути використані для розроблення та виробництва товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів її доставки або ядерних вибухових пристроїв. До таких товарів відносяться також окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів, перелік яких визначає Кабінет Міністрів України [1, ст. 1]. Характерні властивості та перелік таких товарів наведено в Єдиному списку товарів подвійного використання України.

Експортний контроль за порошками титанових сплавів як товарів подвійного використання є важливою задачею, проте він сильно ускладнюється через такі особливості:

1. Порошки титанових сплавів є сировиною, а не кінцевою продукцією. Напри-

клад, порошок Ti-6Al-4V для медичного 3D-друку (інструментів, імплантів та протезів) і порошок для виготовлення авіаційних деталей, конструкцій елементів ракет, елементів броні танка M1A2 Abrams, бойової машини піхоти M2A2 Bradley, елементів гаубиці M777A1, та інших товарів військового призначення [3, с. 11 — 19]:

- візуально не відрізняються;
 - часто мають однаковий загальний хімічний склад;
 - різниця полягає у розмірі частинок, морфології, вмісті кисню та азоту, які неможливо визначити без використання лабораторного обладнання та спеціальних знань.
2. Завдяки порошковій формі є зручними для обходу експортного контролю:
 - легкість поділу на дрібні партії, що спрощує перевезення;
 - можливість маскування під інші порошкові матеріали дозволяє перевозити їх під виглядом інших матеріалів.



3. Слід також зазначити, що з розвитком 3D-друку металами відпала необхідність у великих виробничих підприємствах (великі заводи, пресове обладнання, печі). Достатньо компактного 3D-принтера, що дозволяє використовувати порошки титанових сплавів локально та приховано для виготовлення деталей та конструкційних елементів військового призначення.

Відповідно до єдиного списку товарів подвійного використання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, контролю підлягають:

«1C002.c порошки металевих сплавів або частинки матеріалу, що мають усі такі характеристики: <...>;

1C002.c.1 виготовлені з будь-яких систем, що мають такий склад: <...>;

1C002.c.1.c титанові сплави (Ti-Al-X або Ti-X-Al) "X" означає один або більшу кількість легуючих елементів, що входять до складу сплаву <...>;

1C002.c.2 виготовлені у контрольованому середовищі за допомогою будь-якого з наведених нижче процесів: 1C002.c.2.a — 1C002.c.2.h a) "вакуумне розпилення"; b) "газове розпилення"; c) "відцентрове розпилення"; d) "швидкісне гартування краплі"; e) "спінювання розплаву" та "здрібнювання"; f) "екстракція розплаву" та "здрібнювання"; g) "механічне легування"; h) "плазмове розпилення"».

Кожен з методів виробництва має свої особливості, які впливають на фізичні та хімічні властивості порошків.

Вакуумне розпилення. Металевий розплав розпилюється у вакуумі, що зменшує реакцію з газами і мінімізує окисдування. Має такі відмінні ознаки:

- низький вміст домішок (O, N, H) у готовому порошку;
- частинки мають сферичну форму;
- менше оксидних включень, ніж під час атмосферного розпилення.

Газове розпилення. Розпилювання розплавленого металу струменем високошвидкісного інертного газу (Ar, He) у камері, де краплі охолоджуються й кристалізуються у сферичні частинки, має такі відмінні ознаки:

- сферичні частинки з гладкою поверхнею;
- вузький фракційний розподіл;
- зазвичай низький вміст домішок. [3, с. 1855 — 1857]

Відцентрове розпилення: металевий стрижень або дріт розплавляється на кінці та обертається з великою швидкістю. Відцентрові сили викидають розплав у вигляді крапель, які, охолоджуючись, утворюють порошок, що має такі відмінні ознаки:

- частинки сферичної або витягнутої форми;
- поверхня частинок без значних дефектів;
- відносно великий розмір частинок (часто більший, ніж при газовому розпиленні);
- низький вміст домішок.

Швидкісне гартування краплі (плазмове атомізація). Метал плавиться й подається в плазмовий потік, де він дробиться на дуже дрібні краплі. Має такі відмінні ознаки:

- часто надзвичайно малі розміри частинок;
- частинки сферичної форми, з гладкою поверхнею.

Екстракція розплаву та здрібнювання — це механічний метод, за використання якого титановий сплав гідрується, стає крихким, механічно подрібнюється, дегідрується, внаслідок чого отримують порошок з такими відмінними ознаками:

- частинки складної форми;
- висока шорсткість поверхні частинок;
- значний розподіл за розмірами;
- зазвичай високий вміст домішок, що пов'язано з механічними процесами.

Механічне легування — це твердофазний процес порошкової металургії, за якого порошки металів та лігатур багаторазово спресовуються, подрібнюються та знову з'єднуються за рахунок інтенсивної механічної дії у спеціальних млинах. Він має такі відмінні ознаки:

- частинки наноструктурні та неоднорідні;
- може бути присутня суміш фаза / тверді розчини;
- частинки не сферичної, часто ламаної форми.

Плазмове розпилення. Металевий дріт або стрижень плавиться в плазмовому струмені і розпилюється на частинки, що мають такі відмінні ознаки:

- частинки сферичної форми з високою текучістю;
- низький вміст домішок завдяки наявності захисної атмосфери;

- варіативний фракційний склад через можливість його регулювання зміною параметрів плазми [4, с. 43 — 47].

Наведені фізичні та хімічні особливості, обумовлені специфікою методів виготовлення порошків титанових сплавів, дають можливість визначити їхню належність до контрольованих товарів подвійного використання.

Перелік джерел посилання

1. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 р. (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Gooch W. Potential Applications of Titanium Alloys in Armor Systems / Conference Paper: Titanium 2011. International Titanium Association. San Diego, California, October 2011. P. 21.
3. Pei Sun, Zhigang Zak Fang, Ying Zhang, Yang Xia. Review of the Methods for Production of Spherical Ti and Ti Alloy Powder/ The Minerals, Metals & Materials Society. 2017. Pp. 1853—1860.
4. Коржик В. М., Строгонов Д. В., Бурлаченко О. М., Войтенко О. М., Куницький Д. В.. Розвиток плазмово-дугових технологій отримання сферичних гранул для адитивного виробництва і гранульної металургії. *Автоматичне зварювання*. 2023. № 11. С. 37—52.



Спеціальні знання як елемент адміністративно-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності

Наталія Кісіль

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, Київське відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України; доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1097-360X>, e-mail: kisil_n@ukr.net

У статті проаналізовано основні форми захисту прав інтелектуальної власності та особливості діяльності органів, уповноважених застосовувати адміністративно-правові заходи, із залученням судових експертів у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність; судова експертиза; захист прав.

Special Knowledge as an Element of the Administrative Mechanism for the Protection of Intellectual Property Rights

Nataliia Kisil

The article analyzes the main forms of protection of intellectual property rights and the specific features of the activities of authorities authorized to apply administrative and legal measures, with the involvement of forensic experts in the field of intellectual property.

Keywords: intellectual property; forensic examination; protection of rights.

Розвиток сфери інтелектуальної власності та забезпечення державою ефективних механізмів її захисту — важливий ресурс економічного зростання та складова національної безпеки кожної держави.

У проєкті Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України до 2030 року (далі — *Стратегія*), який нині перебуває на громадському обговоренні [1], зазначено, що стратегія спрямована на вдосконалення державної політики у сфері інтелектуальної власності України, здійснення всіх належних та доступних заходів для розв'язання проблем у цій сфері, забезпечення доступу авторів, винахідників, інноваторів, креаторів до якісних послуг та сервісів, подолання руйнівних наслідків війни та розвиток національної системи інтелектуальної власності, креативних та інноваційних секторів економіки України.

Розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні має ключове значення також в контексті європейської інтеграції України, оскільки з урахуванням критеріїв членства в Європейському Союзі (далі — *ЄС*) виникає необхідність забезпечення гармо-

нізації національного законодавства з *acquis* ЄС у сфері інтелектуальної власності.

Євроінтеграційний вектор України у сфері інтелектуальної власності містить різні напрями діяльності, зокрема внесення змін до законодавства про інтелектуальну власність (далі — *ІВ*); постійний моніторинг правозастосування законодавства у сфері ІВ; упровадження й удосконалення механізмів і процедур захисту прав ІВ [1].

Поміж пріоритетних напрямів розвитку сфери ІВ України до 2030 року визначено створення ефективної системи охорони й захисту прав ІВ: зміцнення інституційної спроможності державних органів, судової системи, системи митних та правоохоронних органів. Підвищення ефективності боротьби з піратством і контрафактом, забезпечення прозорості та доброчесності в діяльності всіх учасників сфери ІВ.

У проєкті Стратегії [1] до однієї зі стратегічних цілей належить розбудова ефективної системи захисту прав ІВ, яка розкривається через досягнення різних операційних цілей, зокрема:

- посилення ефективності правозастосування та координації у сфері захисту інтелектуальної власності. Очікуваним результатом досягнення цієї мети є створення узгодженої, дієвої та сучасної системи захисту прав ІВ, у якій оновлене адміністративне й кримінальне законодавство, ефективні адміністративні процедури та спеціалізована експертиза правоохоронців і суддів забезпечують швидке виявлення, припинення та належну відповідальність за порушення, включно з онлайн-порушеннями та обов'язковою конфіскацією контрафакту;
- підвищення якості судового захисту прав інтелектуальної власності спеціалізованими інституціями, підвищення кваліфікації суддів та прискорення розгляду справ. Поміж основних завдань для реалізації цієї мети зазначено розвиток судової експертизи з питань ІВ та забезпечення єдності судової практики у справах, пов'язаних із такими об'єктами. Очікуваним результатом є створення умов для ефективного розгляду спорів у сфері ІВ судами, що мають відповідну спеціалізацію, із забезпеченням уніфікованої практики, фахової підготовки суддів та судових експертів, а також розробленням нормативної й кадрової бази для можливості запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Нині виокремлюють дві основні форми захисту прав ІВ: неюрисдикційну та юрисдикційну.

За неюрисдикційної форми суб'єкти прав здійснюють захист своїх порушених прав ІВ самостійно без звернення до державних або інших компетентних органів. Можуть бути задіяні процедури самозахисту, медіації, третейського розгляду.

Юрисдикційна форма захисту реалізується шляхом звернення до відповідних державних органів, що розглядають справи про порушення або невизнання прав ІВ. Ця форма захисту охоплює судовий та адміні-

стративний (спеціальний) порядок розгляду справ та застосування передбачених законом заходів захисту.

Судовий захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів ІВ здійснюється в порядку, установленому адміністративним, цивільним та кримінальним законодавством.

Правовою основою адміністративно-правового захисту прав ІВ є Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності («Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» та ін.).

Незаконне користування об'єктами права ІВ або інші умисні порушення прав на них, що охороняються законом, можуть тягнути за собою адміністративну відповідальність відповідно до ст. 51², 164¹³, 164¹⁷, 164¹⁸. КУпАП [2].

Органами, уповноваженими застосовувати заходи адміністративної відповідальності, є суди, Антимонопольний комітет України (має повноваження притягувати до відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема у сфері використання об'єктів ІВ), органи Національної поліції (складають протоколи про адміністративні правопорушення), а також інші органи, визначені КУпАП та спеціальним законодавством.

Завдання щодо сприяння захисту прав ІВ покладено й на митні органи, які наділені повноваженнями вживати заходи для запобігання переміщення через митний кордон України товарів із порушеннями охоронюваних законом прав ІВ.

Під час розгляду справ, пов'язаних із захистом прав ІВ, виникає потреба в застосуванні спеціальних знань. У разі розгляду спорів у судовому порядку призначаються судові експертизи у сфері ІВ.

За виявлення митним органом під час проведення митного контролю товарів, щодо яких є підозра в порушенні прав ІВ, їх митне оформлення призупиняється. За необхідно-



сті встановлення фактів, які можуть свідчити про наявність або відсутність порушення прав ІВ, до проведення відповідних експертних досліджень залучаються атестовані судові експерти у сфері ІВ.

Під час розгляду Антимонопольним комітетом України (далі — АМКУ) справ за ознаками вчинення порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, передбаченого ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» у вигляді неправомірного використання різних позначень, етикеток тощо, може також виникати потреба в проведенні експертиз. Надання висновку експерта передбачено п. 1 розд. III Порядку розгляду АМКУ та його територіальними відділеннями заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженого розпорядженням АМКУ від 19.04.1994 р. № 5. Згідно зі ст. 43 Закону України «Про захист економічної конкуренції» проведення експертизи у справі належить до дискреційних повноважень АМКУ, що наділяє Комітет правом, а не обов'язком її проведення. Так, у рішенні АМКУ № 720 від 12.11.2020 р. у справі № 127-26.4/96-16 зазначалося, що питання встановлення наявності / відсутності схожості позначень належить до дискреційних повноважень Комітету, які надані йому згідно із законодавством про захист економічної конкуренції. Під час розгляду справи заявники / відповідачі мають право звертатися з клопотаннями про проведення відповідної експертизи або надавати експертизи, складені на їх замовлення [3].

Під час застосування адміністративного (спеціального) порядку захисту прав ІВ Апеляційною палатою Національного органу інтелектуальної власності (далі — НОІВ) здійснюється розгляд заперечень апелянтів проти рішень НОІВ про реєстрацію певних об'єктів ІВ, а також проти рішень про відмову в державній реєстрації таких об'єктів. Для встанов-

лення фактичних даних, що мають значення для розгляду спірної ситуації, також можуть залучатися експерти, атестовані за відповідними видами судових експертиз у сфері ІВ.

Отже, під час здійснення діяльності органами, уповноваженими застосовувати заходи адміністративної відповідальності та сприяти захисту прав інтелектуальної власності, виникає потреба в застосуванні спеціальних знань та залученні судових експертів у сфері інтелектуальної власності для встановлення певних фактичних даних (обставин справи). Розбудова ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності, яка містить розвиток судової експертизи з питань інтелектуальної власності, входить до основних завдань реалізації стратегічних цілей стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України.

Перелік джерел посилання

1. Проект Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України до 2030 року. Міндовкілля : вебсайт. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/7a341951-c13d-44b4-8808-b649fa058c1e?lang=uk-UA&title=StrategiaRozvitku> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Рішення Антимонопольного комітету України від 12.11.2020 р. № 720-р. у справі № 127-26.4/96-16 / Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу: веб-сайт. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-vid-nedobrosovisnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-17> (дата звернення: 30.01.2026).

Судова експертиза у справах адміністративної юрисдикції: порівняльний аспект у різних видах судочинства

Олена Клівак

судовий експерт з правом проведення будівельно-технічних, земельно-технічних, оціночно-будівельних та оціночно-земельних експертиз; не є працівником державної спеціалізованої установи; вул. Мрії, буд. 12-М, офіс 17, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-9960-6318>, e-mail: a_klivak@ukr.net

У тезах досліджено роль судової експертизи в адміністративному судочинстві з урахуванням публічно-правової природи спорів. Обґрунтовано допоміжний характер експертного висновку та межі компетенції експерта.

Ключові слова: експертиза; адміністративне судочинство; порівняльний аналіз; межі повноважень експерта.

Forensic Examination in Administrative Jurisdiction Cases: a Comparative Aspect in Different Types of Judicial Proceedings

Olena Klivak

The theses analyze the role of forensic examination in administrative proceedings, considering the public-law nature of disputes. The report substantiates the auxiliary role of the expert opinion and emphasizes the limits of the expert's competence.

Keywords: expertise; administrative proceedings; comparative analysis; limits of expert authority.

Судова експертиза є одним із ключових інструментів визначення фактичних обставин у судовому процесі, що потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла. Нормативне регулювання прав та обов'язків судового експерта в адміністративному, цивільному, господарському та кримінальному судочинстві характеризується значною уніфікацією, що формує уявлення про універсальність процесуальної ролі експерта незалежно від виду юрисдикції. Водночас саме на рівні реалізації цих прав і обов'язків виявляються суттєві, хоча й формально непомітні відмінності, зумовлені природою відповідного судового процесу та предметом судового розгляду. Особливої уваги ці питання набувають в адміністративному судочинстві, де предметом розгляду є спори у сфері публічно-правових відносин, а суд здійснює захист від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [1—4].

Актуальність дослідження ролі судової експертизи в адміністративному судочинстві зумовлена практикою механічного перенесення підходів, характерних для цивільного, господарського або кримінального процесу, без урахування специфіки адміністративної юрисдикції. Таке перенесення нерідко при-

зводить до переоцінки ролі експерта, виходу за межі його компетенції та, як наслідок, зниження доказового значення експертного висновку.

Мета дослідження — аналіз ролі експертизи в адміністративному судочинстві крізь призму порівняння положень усіх кодексів.

У всіх видах судочинства експертиза належить до засобів доказування та нею користуються для з'ясування обставин, які неможливо встановити без застосування спеціальних знань. Водночас процесуальна природа спору безпосередньо впливає на місце експертизи в системі доказів.

У цивільному та господарському процесах експертиза здебільшого спрямована на встановлення фактичних обставин приватно-правового характеру, і суд зазвичай посідає пасивну позицію. У кримінальному процесі експертиза має ключове значення для доказування обставин злочину, її призначення суворо регламентоване, а допустимість і належність висновків підлягають ретельному контролю.

Адміністративне судочинство посідає проміжне місце в системі судочинства, поєднуючи риси приватних і публічно-правових процедур: експертизу застосовують для визначення фак-



тичних обставин, необхідних для оцінювання правомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень [1].

Принципова відмінність між адміністративним і, до прикладу, цивільним судочинством проявляється в ролі суду в доказуванні.

У цивільному процесі доказування належить сторонам, а суд здебільшого виконує роль арбітра, утручаючись лише в передбачених законом випадках. В адміністративному судочинстві суд має активну процесуальну роль: він може пропонувати надати додаткові докази та збирати їх із власної ініціативи. Водночас КАС України обмежує втручання суду на користь позивача: докази в нього можна витребувати лише для підтвердження порушення прав, свобод або інтересів. За відсутності таких доказів справа вирішується на підставі наявних матеріалів, що підкреслює активну роль суду в захисті особи в публічно-правових спорах.

Щодо експертного висновку як окремого виду доказів варто зазначити, що права та обов'язки експерта, повноваження суду та процесуальні можливості сторін у різних видах судочинства значною мірою уніфіковані, створюючи ілюзію однакового функціонування експертизи. Насправді відмінності полягають не у формулюваннях норм, а у функціональному навантаженні експертизи, зумовленому природою юрисдикції: в адміністративному судочинстві висновок експерта має допоміжний характер та свого роду підвищені вимоги до дотримання меж компетенції.

Відповідно до КАС України експертиза призначається лише за потреби в спеціальних знаннях і не замінює оцінку доказів та вирішення правових питань. Суд в адміністративному процесі має активну роль: він оцінює докази, пропонує надати додаткові та забезпечує повне й об'єктивне з'ясування обставин. Водночас значна частина питань може мати оцінний або правовий характер, що підвищує ризик формулювання питань до експерта в такий спосіб, що вони передбачають правове оцінювання дій органу влади, і як наслідок — утягування експерта у вирішення питань, що виходять за межі його компетенції.

Порівняння процесуальних кодексів свідчить про наявність спільних рис у порядку

призначення експертизи, а також про принципові відмінності, зумовлені характером відповідного судочинства.

У цивільному та господарському процесі сторони можуть впливати на формулювання питань до експерта та вибір експертної установи, а суд утручається лише у разі очевидної невідповідності питань предмету доказування. У кримінальному процесі призначення експертизи суворо регламентоване, коло питань обмежене предметом доказування, а висновок експерта підлягає підвищеному процесуальному контролю, оскільки може безпосередньо впливати на долю людини (підозра — обвинувачення — вирок) та стати підставою для обмеження прав (затримання, арешт, обшук, конфіскація).

Адміністративний процес поєднує риси цивільного та кримінального: суд активно формує предмет доказування й визначає необхідність експертизи, водночас сторони можуть подавати власні висновки. І тут важливо чітко визначати межі експертного дослідження, оскільки експерт не може оцінювати правомірність рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень: це винятково компетенція суду. Ігнорування цього може призвести до неприпустимого втручання експерта в правову оцінку.

Які ризики переоцінки ролі експертизи та виходу за межі повноважень експерта в адміністративному судочинстві?

Порівняльний аналіз кодексів дає змогу виокремити типові ризики, характерні саме для адміністративного судочинства. Поміж них:

- формулювання питань, що містять правові категорії або передбачають висновки щодо законності або обґрунтованості рішень суб'єктів владних повноважень;
- розширення експертом предмета дослідження шляхом аналізу рішень, дій або обставин, які не охоплені ухвалою суду та не входять до предмета доказування (висновки про «системні порушення» тощо);
- застосування оціночних суджень, які не ґрунтуються винятково на спеціальних знаннях.

Такі помилки призводять до зниження доказового значення висновку експерта, необхідності призначення повторних експертиз та затягування розгляду справи. У ширшому контексті це негативно впливає на довіру до інституту судової експертизи в адміністративному судочинстві.

Отже, застосування судової експертизи в адміністративному судочинстві має свої особливості, зумовлені публічно-правовим характером спорів та активною роллю суду. На відміну від цивільного, господарського та кримінального судочинства, в адміністративному процесі висновок експерта не може розглядатися як основний або визначальний доказ та не може підміняти собою судове оцінювання правомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Порівняльний аналіз процесуальних кодексів свідчить про необхідність обережного та зваженого підходу до призначення й проведення експертизи в адміністративних справах. Чітке дотримання меж компетенції експерта та розуміння допоміжної ролі вис-

новку експерта є запорукою ефективного застосування спеціальних знань і забезпечення справедливого судового розгляду.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.01.2026).



Висновок експерта між наукою і правом: проблеми доброчесності та оцінки наукового знання

Максим Ковзель

кандидат технічних наук, доцент, судовий експерт відділу фізико-хімічних досліджень лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5720-1186>, e-mail: kovzel.maxim@gmail.com

Тетяна Ніколайчук

науковий співробітник лабораторії почеркознавчих досліджень та технічної експертизи документів, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1973-3385>, e-mail: asteriotania@gmail.com

Розглянуто висновок експерта як форму прикладного наукового знання, що створюється поза академічним середовищем і має відповідати науковим критеріям якості та доброчесності. Проаналізовано роль стандартизації, акредитації та професійних мереж у забезпеченні довіри до такого знання.

Ключові слова: висновок експерта; академічна доброчесність; акредитація; судово-експертні установи; глобалізація науки.

Expert Opinion at the Intersection of Science and Law: Challenges in Maintaining Integrity and Evaluating Scientific Knowledge

Maksym Kovzel, Tetiana Nikolaichuk

The expert opinion is viewed as a form of applied scientific knowledge. It is formulated outside of academic environment and should observe the academic criteria for quality and integrity. The authors consider the role of accreditation, standardization and professional networks in fostering trust in such applied scientific knowledge.

Keywords: expert opinion; academic integrity; accreditation; forensic institutions; science globalization.

Зростаюча глобалізація наукових досліджень об'єктивно зумовлює необхідність гармонізації норм і стандартів академічної доброчесності як на національному рівні, так і між державами.

Наука і право мають давнє та тісно переплетене коріння як дисципліни, бо наука входить у правову сферу передусім через потребу судів у науково-обґрунтованих висновках щодо фактичних обставин справи. Судові органи значною мірою покладаються на наукові знання під час вирішення спорів, зокрема з питань власності, причиново-наслідкового зв'язку та відповідальності. У цьому контексті наукові докази стають одним із ключових інструментів обґрунтування судових рішень.

Водночас складні, а подекуди й суперечливі відносини між наукою та правом уже тривалий час є предметом численних досліджень у галузі юридичної науки. Зокрема, у правовій доктрині неодноразово підкреслювалося, що: «Добре встановлені

в науковій спільноті критерії та інституційні механізми оцінки обґрунтованості наукових тверджень надають судам чіткі та зрозумілі вказівки щодо того, як вони можуть раціонально та послідовно оцінювати наукові докази. Суди повинні визнавати наукові докази лише в тому випадку, якщо вони відповідають науковим стандартам та отримані за допомогою методів, які загально визнані науковою спільнотою як обґрунтовані та надійні» [1]. Попри те, що цей підхід слугує важливим орієнтиром, сучасна наукова діяльність характеризується фрагментарністю стандартів і нерівномірністю інституційних механізмів контролю, особливо в умовах транснаціональної наукової співпраці.

Сучасна наука перестала бути локальною як за формою організації, так і за наслідками своєї діяльності. Дослідження дедалі частіше здійснюються в межах міжнародних колаборацій; фінансування наукових проєктів

має транснаціональний характер; результати досліджень публікуються у відкритому доступі та застосовуються на глобальному рівні. За таких умов наукові результати перестають бути внутрішньою справою окремої держави або наукової установи. Помилки або методологічні порушення в одній країні можуть мати наслідки для всієї міжнародної наукової спільноти, що зумовлює потребу системного й узгодженого забезпечення якості та етичності наукової практики.

Підходи до забезпечення наукової доброчесності істотно відрізняються, зокрема між моделлю, що сформувалася у США, та практиками, характерними для європейського наукового простору. У США діють чітко визначені механізми контролю за дотриманням стандартів доброчесності, зокрема через спеціалізовані інституції, формалізовані процедури розслідування випадків наукової недоброчесності та стандартизовані реакції на виявлені порушення.

Натомість у Європі відсутня єдина наднаціональна система, яка б комплексно регулювала питання академічної доброчесності. Підходи до розгляду випадків недоброчесності в науковій діяльності суттєво відрізняються між країнами. У багатьох державах бракує чітких процедур; результати розслідувань не визнаються іншими країнами автоматично. Унаслідок цього формується розрив стандартів доброчесності в межах єдиного наукового простору, що суперечить глобальній природі сучасної науки [2].

Фрагментарність підходів до наукової доброчесності має не лише теоретичні, але й чітко окреслені інституційні наслідки. Особливо вразливими до такої фрагментарності є ті сфери науки, де наукові результати безпосередньо застосовуються для прийняття обов'язкових рішень. Такі ситуації підривають довіру не лише до окремих досліджень, а й до науки як соціального інституту [2, 3]. У науковій практиці Європи описано резонансні випадки, коли в роботах відомих учених згодом виявлялися суттєві розбіжності в даних. Такі прогалини підривають довіру до науки, збільшують ризик повторення порушень та зменшують якість наукової діяльності. У дослідженнях, присвячених захисту

належної наукової практики, неодноразово наголошується на необхідності розробити єдині європейські політики щодо чесної наукової практики; установити незалежні комісії або органи для розслідування недоброчесності; заохочувати навчання та підготовку науковців з питань дослідницької етики; робити моніторинг і прозорі звіти про випадки не доброчесності [2—4].

Хоча ця концепція не стосується судової практики безпосередньо, вона є принципово важливою для оцінювання наукових доказів, на яких ґрунтуються висновки експертів.

Науково-дослідні установи судових експертиз та експертні служби в Україні є прикладом інституційно прикладної науки з підвищеним рівнем ризиків для належної наукової практики. Тут наукові результати створюються в умовах зовнішнього запиту, часових обмежень і високої соціальної відповідальності. Діяльність установ поєднує проведення наукових досліджень та безпосереднє застосування результатів у правозастосовній сфері, крім того, рівень відповідальності за можливі помилки підвищений.

В умовах фрагментарності підходів до забезпечення академічної доброчесності особливого значення набувають формалізовані інституційні механізми, здатні забезпечити мінімальний рівень уніфікації наукової практики. Одним із таких механізмів є акредитація, яка виконує функцію інституційного визнання наукової та методологічної компетентності організацій, що здійснюють дослідницьку або прикладну наукову діяльність.

Акредитація науково-дослідних установ судових експертиз в Україні регулюється стандартами якості (наприклад, ISO/IEC 17025) через Національне агентство з акредитації (НААУ), а також атестацією як наукових установ МОН України, вона не спрямована на оцінювання істинності окремих наукових результатів або конкретних висновків експертів, вона забезпечує офіційне визнання компетентності, якості дослідницьких процесів, їх методологічної відтворюваності та відповідності міжнародним стандартам.

Водночас акредитація не охоплює усі аспекти наукової та експертної діяльності, а лише задає мінімальні інституційні вимоги до ор-



ганізації досліджень і не здатна забезпечити розвиток методик та професійних стандартів у ширшому вимірі. Є потреба в механізмах горизонтальної інтеграції, яку поки що виконує зокрема Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI). У контексті глобалізованої науки ENFSI виконує функцію м'якої уніфікації, зменшуючи розрив між національними підходами до експертних досліджень.

До того ж міжнародні та професійні механізми уніфікації не замінюють національного правового регулювання, у межах якого визначаються загальні засади наукової діяльності та відповідальності за її результати. 18 грудня 2025 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про академічну доброчесність» (законопроект № 10392) [5], який не містить спеціального регулювання судово-експертної діяльності та не встановлює безпосередніх вимог до висновку експерта як процесуального документа. Але його положення формують загальну нормативну рамку, у межах якої визначаються базові цінності та принципи наукової діяльності, зокрема чесність, достовірність результатів і персональна відповідальність дослідника. У цьому контексті Закон може розглядатися як концептуальна основа для оцінювання якості прикладного наукового знання незалежно від сфери його практичного застосування, зокрема в судово-експертній діяльності.

Глобалізація науки перетворила проблему академічної доброчесності з локальної на системну. Фрагментарність підходів у Європі

створює реальні ризики для якості наукових досліджень і довіри до їх результатів. За цих умов інституційні рішення, зокрема законодавче закріплення принципів доброчесності, міжнародні стандарти та наднаціональні професійні мережі набувають ключового значення для забезпечення якості наукової практики. Україна перебуває на етапі формування інституційної моделі захисту наукової доброчесності, яка концептуально узгоджується з європейськими підходами, проте потребує подальшої систематизації та інституційного закріплення.

Перелік джерел посилання

1. Albright T. D. A scientist's take on scientific evidence in the courtroom. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2023. Vol. 120, no. 24. e2301839120. DOI: 10.1073/pnas.2301839120 (дата звернення: 26.01.2026).
2. Bosch X. Misconduct policies of scientific organizations. *Science*. 2010. Vol. 329, № 5991. Pp. 529–531. DOI: 10.1126/science.1193225 (дата звернення: 26.01.2026).
3. Reich E. S. Plastic fantastic. *Nature*. 2009. Vol. 458. Pp. 526–528.
4. European Science Foundation; EMBO. *Stewards of integrity: Institutional approaches to promote and safeguard good research practice / EMBO Reports*. 2010. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2854597/> (дата звернення: 26.01.2026).
5. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 р. № 4742-IX. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> (дата звернення: 29.01.2026).

Особливості проведення судової почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві

Євгенія Ковкіна

завідувач лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8693-9868>, e-mail: evkovkina@gmail.com

Ірина Іванська

судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4328-1764>, e-mail: irairusichka@gmail.com

Досліджено особливості призначення та проведення судової почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві. Проаналізовано нормативні засади, вимоги до об'єктів дослідження та порівняльних зразків, необхідних для проведення судової почеркознавчої експертизи.

Ключові слова: *судова почеркознавча експертиза; адміністративне судочинство; порівняльний матеріал; вільні зразки почерку та підпису*

Features of Conducting Forensic Handwriting Examination in Administrative Proceedings

Yevheniia Kovkina, Iryna Ivanska

The paper considers features of the ordering and conduct of forensic handwriting examination in administrative proceedings. Normative principles, requirements for objects under study and comparative samples necessary for conducting forensic handwriting examination have been analysed.

Keywords: *forensic handwriting examination; administrative proceedings; comparative material; non-request samples of handwriting and signature.*

Питання використання спеціальних знань у судової експертизи тривалий час посідають важливе місце в системі різних видів процесуальної діяльності. Водночас усталені підходи до експертної діяльності в межах галузевого процесуального законодавства — адміністративного, цивільного, господарського та кримінального — не є уніфікованими, а розвиваються за різними векторами. Окремої спеціалізації ці процеси набувають у межах адміністративного судочинства, де інститут експертизи характеризується власними особливостями правового регулювання та практикою застосування.

Призначення судової почеркознавчої експертизи в адміністративних справах здійснюється відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*) [1], який визначає загальні засади доказування, підстави та процесуальний порядок використання спеціальних експертних знань у судовому процесі. Відпо-

відно до ст. 72 КАС України, доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [1]. Висновок експерта, зокрема експерта-почеркознавця, належить до самостійних засобів доказування, що свідчить про його значення для процесу встановлення істини у справі.

Згідно зі ст. 102 КАС України, суд признає експертизу у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, аніж право, без яких з'ясувати відповідні обставини неможливо [1]. У зв'язку із цим необхідність визначення виконавця рукописного тексту або підпису може виникати, зокрема, у випадках, коли зміст написаного або підписаного документа має доказове значення для підтвердження певного юридичного



факту, правомірності дій суб'єкта владних повноважень або волевиявлення фізичної чи юридичної особи.

Основним завданням судової почеркознавчої експертизи є вирішення ідентифікаційного завдання, спрямованого на встановлення виконавця (виконавців) рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису, включно з виконаними під впливом збивальних факторів (природних, штучних).

У межах адміністративного судочинства об'єктами судової почеркознавчої експертизи найчастіше є документи, що використовуються у сфері публічно-правових відносин. До таких об'єктів насамперед належать заяви фізичних і юридичних осіб, подані до органів державної влади або органів місцевого самоврядування, пояснення, скарги, запити та звернення, а також розписки, акти, протоколи, довіреності, рішення та інші документи, складені або підписані в межах реалізації владних управлінських функцій. У практиці розгляду адміністративними судами відповідних справ, об'єктами експертизи також нерідко є службові документи посадових осіб, зокрема накази, службові записки, журнали реєстрації, реєстраційні картки та бланки офіційної звітності.

Відповідно до п. 3.5 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [2], на почеркознавчу експертизу надають винятково оригінали досліджуваних документів. Зазначена вимога обумовлена необхідністю повноцінного дослідження сукупності ознак письма, які не можуть бути достовірно встановлені під час дослідження копій або відтворень документів. Утім, така вимога нерідко ускладнює процес призначення судових почеркознавчих експертиз, оскільки під час розгляду адміністративних справ оригінали документів часто перебувають у володінні суб'єктів владних повноважень, можуть бути втрачені або знищені (зокрема, навмисно). Окрім того, документи публічно-правового характеру часто оформлюються в електронній формі або зберігаються у вигляді копій, що істотно усклад-

нює можливість призначення та проведення почеркознавчої експертизи відповідно до чинних методичних вимог.

Водночас запорукою успішного вирішення почеркознавчих завдань є наявність належного порівняльного матеріалу — зразків підпису та почерку особи (осіб), що ідентифікується (ідентифікуються).

Зразки для експертного почеркознавчого дослідження — це зразки почерку й підпису, які достовірно належать певній особі та які використовують у процесі проведення експертизи як порівняльний матеріал. Вони мають відповідати достатності не лише за обсягом, а й за якістю, що забезпечує можливість повного та всебічного зіставлення всіх ознак у досліджуваному графічному об'єкті й у наданому порівняльному матеріалі. Від правильного встановлення та ретельного вивчення ознак почерку й підпису як у досліджуваному графічному об'єкті, так і в наданому порівняльному матеріалі, залежить їхнє подальше оцінювання та включення в ідентифікаційну сукупність, яка є основою висновку експерта [3]. Не менш важливою вимогою до порівняльного матеріалу є те, що зразки потрібно зіставляти за умовами виконання, тобто вони мають бути виконані на аналогічному матеріалі письма, аналогічним письмовим приладом із урахуванням наявності / відсутності в наданому для дослідження документі бланкових рядків, графлення тощо.

Зважаючи на теоретичні й методичні криміналістичні засади, зразки підпису та почерку розподіляють на вільні, умовно-вільні й експериментальні. Вільні зразки почерку (підписів) мають істотне значення для проведення судово-почеркознавчого дослідження, передусім тому, що в них найбільш повно й не викривлено відображені стійкі та притаманні окремій особі писемні навички. Згідно з основними принципами криміналістичної ідентифікації в судовому почеркознавстві, за датою складання вільні зразки почерку та/або підпису повинні передувати даті складання спірного (досліджуваного) документа (документів).

Особливість вільних зразків почерку та підпису полягає в тому, що їх виконавець зазвичай не усвідомлює можливості подаль-

шого використання власних рукописів як порівняльного матеріалу під час проведення судової експертизи, через що такі зразки виконують без свідомої настанови на зміну або маскування індивідуальних писемних ознак. Водночас слід ураховувати, що досліджуваний документ у межах адміністративного судочинства можна розглядати як доказ можливих протиправних дій особи в певний період часу, тож не виключені як навмисна зміна почерку чи підпису з метою уникнення відповідальності, так і ненавмисні трансформації писемних навичок, зумовлені зовнішніми або внутрішніми чинниками. За таких умов наявність достовірних вільних зразків почерку та підпису набуває особливого значення для забезпечення повноти почеркознавчого дослідження.

Із урахуванням викладеного, судова почеркознавча експертиза є важливим засобом доказування в адміністративному судочинстві, оскільки забезпечує встановлення обставин справи за допомогою спеціальних знань. Особливості її призначення та проведення зумовлені публічно-правовою природою адміністративних спорів і чинним процесуальним регулюванням. Водночас обов'язковою умовою її здійснення є надання оригіналів досліджуваних документів, а ефективність почеркознавчого дослідження безпосередньо залежить від якості й достатності порівняльного матеріалу, зокрема, вільних зразків почерку та підпису, які найбільш повно відображають індивідуально-стійкі писемні навички особи й забезпечують формування науково обґрунтованих експертних висновків.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Сохранич Т. В., Абросимова В. Г. Значення якісного порівняльного матеріалу в судово-почеркознавчій експертизі. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 271—277.



Проведення почеркознавчих експертиз у справах адміністративної юрисдикції на сучасному етапі

Валерій Кожевніков

завідувач відділу криміналістичних видів досліджень, Черкаський науково-дослідний експертно криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2338-7733>, e-mail: forensics@ndekc.ukr.ua

Окреслено правові підстави призначення експертиз у справах адміністративної юрисдикції, типові помилки, яких припускаються під час підготовки об'єктів дослідження та порівняльного матеріалу для почеркознавчої експертизи. Представлено класифікацію форм висновків почеркознавчих експертиз та їх значення в розгляді справ адміністративної юрисдикції.

Ключові слова: експертиза; суд; почерк; підпис; експерт; документи; висновок; адміністративне судочинство.

Conducting Handwriting Expertise in Matters of Administrative Jurisdiction at the Current Stage

Valerii Kozhevnikov

The paper shows the legal grounds for appointing expertise in cases of administrative jurisdiction, typical mistakes made during the preparation of research objects and comparative material for handwriting expertise. The classification of forms of handwriting expertise conclusions and their significance in the consideration of cases of administrative jurisdiction is presented.

Keywords: examination; court; handwriting; signature; expert; documents; conclusion; administrative proceedings.

В умовах стрімкого розвитку електронного урядування та цифровізації публічно-правових відносин, традиційна почеркознавча експертиза залишається одним із ключових засобів доказування в адміністративному судочинстві.

Специфіка адміністративних справ, де стороною часто є суб'єкт владних повноважень, висуває особливі вимоги до достовірності підписів на розпорядчих документах, протоколах, заявах тощо.

Історично склалося так, що протягом доволі тривалого часу експертні дослідження вважали складником криміналістики, тому значний внесок у «скарбничку знань» про судову експертизу та висновок експерта зробили саме криміналісти. Станом на сьогодні різні аспекти судової експертизи активно досліджують також адміністративісти, водночас варто зауважити, що правова природа судової експертизи є однаковою як для кримінального, так і для адміністративного судочинства.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ), експертиза призначається для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань. Важливо не плутати його

з Кодексом України про адміністративні правопорушення, оскільки саме КАСУ визначає правила гри у справах громадянина з державою.

В адміністративному процесі діє принцип активної ролі суду. На відміну від цивільного процесу, де ініціатива зазвичай належить сторонам, експертиза призначається судом за клопотанням учасників справи [1]. За потреби, для з'ясування обставин справи, коли учасники не надали відповідних доказів або не заявили клопотання, суд може сам ініціювати призначення експертизи.

Сучасна редакція КАСУ дає змогу сторонам самостійно замовляти експертизу в приватних або державних експертів без ухвали суду. Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, підготовлений на його замовлення. У такому висновку обов'язково має бути зазначено, що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок [1].

Згідно зі ст. 102 КАСУ, учасники справи мають право запропонувати суду питання, на які має бути надана відповідь експертом, однак остаточний перелік питань визначає суд. Якщо суд відхиляє питання сторони, він зобов'язаний мотивувати це в ухвалі [1].

Тут варто зазначити про типові помилки при формулюванні питань почеркознавчої експертизи, оскільки від коректності поставлених запитань залежить ефективність експертних досліджень [2]:

- вихід за межі компетенції експерта. Часто суду пропонують питання типу «Чи власноручно підписано документ особою під впливом психологічного тиску?», тоді як експерт-почеркознавець може встановити лише наявність ознак незвичайного стану (чи «збиваючих» факторів);
- невизначеність об'єкта. Формулюючи питання, наприклад, «Хто підписав акт?», без зазначення конкретного документа, його дати та назви графі (наприклад, «у графі «директор» на 3-й сторінці акта перевірки від 01.01.2026 р. № 123»). Оскільки в адміністративних справах обсяг досліджуваних документів може бути значним, тому конкретизація є критичною;
- використання термінів «справжній», «підроблений», «законний» та ін. Криміналістична термінологія вимагає питань про «виконання підпису певною особою» або «виконання підпису не тією особою, від імені якої він зазначений». Оцінка «підробки» є правовою категорією, яку надає суд на підставі висновку експерта, а питання законності взагалі не несе спеціальних знань.

Окремим питанням є надання порівняльних зразків для проведення почеркознавчої експертизи та їх повнота.

Процес отримання порівняльного матеріалу в адміністративному судочинстві має свої специфічні труднощі, пов'язані з правовим статусом учасників.

В адміністративних спорах часто заперчується підпис посадової особи. Проблема полягає в тому, що посадовці часто оперують різними підписами. Є підписи «спрощені» (тобто підпис «на автоматі»), які використовуються для підписання регулярних документів, які надходять щоденно (податкові накладні, різні відомості тощо). Такі підписи

можуть суттєво відрізнитися (у більшості випадків транскрипцією, темпом виконання тощо) від їхнього підпису в паспорті, на іменних офіційних документах (наприклад письмових заявах на ім'я вищого керівництва, двосторонніх договорах, нотаріальних документах тощо). Надання зразків лише одного виду підписів не дає експертові змоги провести дослідження в повному обсязі і може привести до помилкового висновку.

Для якісного та повного проведення почеркознавчого дослідження в розпорядження експерта необхідно надати достатню кількість зразків (згідно методик не менше 15—20 вільних зразків підпису та 10—15 аркушів експериментальних зразків, отриманих в умовах, наближених до виконання спірного підпису чи почерку (враховується пишуче приладдя, освітлення, поза, стан та ін.). В адміністративних справах сторони часто ігнорують цю вимогу, надаючи 1—2 документи, внаслідок чого експерт вимушений направляти до суду клопотання про надання додаткових зразків, а не отримавши їх у подальшому, за наявних зразків не в змозі буде надати будь-який висновок, окрім як у формі «не виявилось можливим».

Під час відібрання експериментальних зразків у залі засідань особи часто намагаються змінити свій почерк: уповільнити темп, змінити нахил або ступінь зв'язності. Це зазвичай буває у випадках, коли особі дають досліджуваний документ для переписування тексту чи змальовування підпису. Якщо експерт виявляє ознаки таких дій, то направляє клопотання про надання додаткових зразків, зазначаючи про те, що сумнівні зразки не братиме до уваги під час проведення експертизи. Також можуть виникати проблеми під час відібрання зразків у дистанційному режимі. З огляду на розвиток електронного правосуддя та участь сторін у режимі відеоконференції, процедура відібрання експериментальних зразків стає технічно складною. Передача паперових аркушів поштою порушує принцип безпосередності та викликає сумніви у тому, що підписи поставлені саме тією особою без сторонньої допомоги.

Окремим питанням є надання для проведення експертизи оригіналів документів.



У зв'язку з переходом на електронний документообіг, суди часто пропонують експертам досліджувати сканкопії оригіналів документів. Однак, станом на сьогодні, відповідно до Постанови Верховного Суду [3], висновки почеркознавчих експертиз, проведені за копіями документів, визнано недопустимим доказом, оскільки в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [4] зазначено про те що, для проведення почеркознавчих експертиз надавати виключно оригінали документів (хоча певні експертні установи і вдаються до проведення таких досліджень за копією (зображенням) і надають висновок в імовірній формі, не маючи змоги встановити технічні умови нанесення штрихів (тиск, темп, наявність попередньої технічної підготовки).

Отже, незважаючи на доволі високий рівень розвитку експертної науки на сучасному етапі та швидкий і активний рух уперед науково-експертної думки, не завжди є можливість вирішити поставлене перед експертом завдання в повному обсязі. З огляду на це, диференціація висновків експерта надає суттєвого значення на його оцінку в суді. Дотримання всіх вимог до об'єктів дослідження та зразків корелюється із формою висновку експерта-почеркознавця [5, с. 126].

Як відомо, форми висновків почеркознавчих експертиз бувають категоричними (позитивними чи негативними), імовірними (позитивними чи негативними) та висновок у формі «не виявилось можливим».

Категоричний висновок є найбільш доказово цінним для судового розгляду. Імовірний висновок є певною мірою невизначеним, він не стверджує, а лише припускає, що певний факт або певна обставина може існувати, водночас не виключаючи можливості протилежного висновку. Висновок про неможливість надати висновок — є взагалі невизначеним і вказує лише на причину, унаслідок якої експерт не може прийти до будь-якого (категоричного чи ймовірного) висновку.

Однак, якщо в межах досудового розслідування в кримінальному провадженні слідчий, отримавши висновок експерта у неімовірній формі, має змогу продовжити

збір доказів, та призначити нову експертизу, надавши експертові можливість зробити категоричний висновок, в адміністративному судочинстві докази надаються учасниками справи на етапі підготовчого провадження, коли адміністративна справа готується до судового розгляду по суті (ст. 180 КАСУ) [1]. У такому разі, після отримання судом висновку про результати експертизи у формі ймовірного висновку, некоректно говорити про пошукову інформацію або версії, які потребують перевірки.

Отже, почеркознавча експертиза в адміністративному судочинстві на сучасному етапі трансформується з класичного порівняльного аналізу в складне діагностичне дослідження. Формулювання висновку в процесі застосування спеціальних знань, використання експертом відповідних методів дослідження та затверджених методик, певною мірою може вплинути на встановлення обставин, які належать до предмета доказування.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Щербаковський М. Г. Судова експертологія : навч. посіб. Харків, 2008. 192 с.
3. Постанова Верховного Суду України від 21.01.2021 р. Справа № 824/62/20. Провадж. № 61-12721ав20 / Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94417702> (дата звернення: 30.01.2026).
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Юдіна І. В. Класифікація висновків експерта та їх доказове значення в адміністративному судочинстві. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2024. Вип. 2 (71). С. 125—130.

Цифрова трансформація як інструмент забезпечення доступу до адміністративної юрисдикції: експертний вимір

Олеся Козакевич

докторка філософії в галузі права, старша викладачка кафедри адміністративної діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5528-7008>, e-mail: ol.mk.2019@gmail.com

Максим Сулима

курсант 3 курсу факультету правоохоронної діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна, e-mail: makssuulima85@gmail.com

Досліджено вплив цифрової трансформації на забезпечення доступу до адміністративної юрисдикції з урахуванням експертного виміру. Проаналізовано переваги та ризики застосування цифрових інструментів у сучасному адміністративному судочинстві.

Ключові слова: адміністративна юрисдикція; цифрова трансформація; доступ до правосуддя; адміністративне судочинство; штучний інтелект.

Digital Transformation as an Instrument for Ensuring Access to Administrative Jurisdiction: an Expert Perspective

Olesia Kozakevych, Maksym Sulyma

The theses examine the impact of digital transformation on ensuring access to administrative jurisdiction, with due regard to the expert dimension. The advantages and risks of using digital tools in contemporary administrative adjudication are analysed.

Keywords: administrative jurisdiction; digital transformation; access to justice; administrative adjudication; artificial intelligence.

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільних відносин доступ до правосуддя зазнає істотного концептуального переосмислення. Традиційне розуміння цього принципу як формальної можливості звернення до суду доповнюється технологічним виміром, що охоплює електронні сервіси, дистанційні форми участі у судових засіданнях та автоматизовані інформаційні системи [1]. Особливої актуальності зазначені процеси набувають у сфері адміністративної юрисдикції, де ефективність судового захисту безпосередньо впливає на баланс публічних і приватних інтересів та рівень довіри громадян до держави.

Цифрова трансформація адміністративної юстиції в Україні відбувається під впливом надзвичайних чинників, зокрема пандемії COVID-19 та дії воєнного стану. Запровадження електронного суду, дистанційного подання процесуальних документів і участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції стало ключовим механізмом забезпечення безперервності здійснення правосуддя в умовах обмеженого фізичного доступу до

судів. Разом з тим, цифрові інструменти не лише спрощують реалізацію процесуальних прав, а й породжують нові правові та організаційні виклики.

Особливу увагу привертає експертний вимір цифровізації адміністративної юрисдикції. Застосування дистанційних форм судового розгляду актуалізує питання допустимості, оцінки та процесуального значення експертних висновків, отриманих або досліджених із застосуванням цифрових технологій. Водночас на практиці зберігається винятковий характер призначення відеоконференцій, що значною мірою залежить від дискреційного розсуду суду та наявності технічних можливостей [2]. Такий підхід створює ризики неоднакового застосування процесуальних норм і фактичного звуження доступу до адміністративної юрисдикції.

Окремим напрямом цифрової трансформації є впровадження технологій штучного інтелекту в діяльність судів та експертних установ. Попри потенціал підвищення ефективності розгляду адміністративних справ,



використання ШІ потребує чіткого нормативного регулювання, дотримання принципів суддівської етики та збереження персональної відповідальності судді й експерта за результати процесуальної діяльності. Відсутність усталених стандартів у цій сфері зумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Отже, цифрова трансформація виступає не самоціллю, а інструментом забезпечення реального доступу до адміністративної юрисдикції. Її ефективність залежить від поєднання технологічних рішень із належним нормативним, організаційним та методич-

ним забезпеченням, а також від урахування експертного компонента як ключового елемента справедливого адміністративного судочинства.

Перелік джерел посилання

1. Козакевич О. М. Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві: сучасний вимір : монографія. Одеса, 2023. 246 с.
2. Аналітичний звіт. *Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах*. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/673/c84/80c/673c8480c14c4470104470.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).

Судово-ветеринарна класифікація ушкоджень тварин, завданих гострими знаряддями, за ступенем тяжкості

Валентин Козачок

здобувач освітньо-наукового ступеня доктора філософії, Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5116-0630>, e-mail: farknetfarknet@gmail.com

Іван Яценко

доктор ветеринарних наук, професор, головний науковий співробітник, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

У дослідженні представлено судово-ветеринарну класифікацію ушкоджень тварин, завданих гострими знаряддями, за ступенем тяжкості, і висвітлено її важливість для практичного застосування в судово-ветеринарній експертизі.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза; тварини; гострі знаряддя; рани; ступінь тяжкості класифікація.

Forensic Veterinary Classification of Animal Injuries Inflicted by Sharp Objects According to Severity

Valentyn Kozachok, Ivan Yatsenko

The study presents a forensic veterinary classification of animal injuries inflicted by sharp objects according to their severity and highlights its importance for practical application in forensic veterinary examination.

Keywords: forensic veterinary examination; animals; sharp objects; wounds; severity; classification.

Важливим напрямом практичної діяльності в судово-ветеринарній експертизі (далі — СВЕ) є судово-ветеринарна травматологія — вчення про тілесні ушкодження у тварин, що виникають внаслідок впливу зовнішніх чинників, зокрема, механічних, фізичних, хімічних або біологічних, заподіяних насильницькими або необережними діями [1]. Ушкодження характеризуються порушенням анатомічної структури тканин та органів або їх дисфункцією, мають об'єктивні морфологічні та/або функційні патерни і перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з травмуючим впливом, отже, підлягають аналізу для належного судово-ветеринарного оцінювання [2, 3].

Хоча травми у тварин, спричинені гострими знаряддями, трапляються значно рідше, ніж ушкодження тупими знаряддями або випадки отруєння, їхнє значення у СВЕ залишається вкрай важливим [4]. Особливу актуальність це питання набуває через військову агресію російської федерації проти України, яка завдає шкоди не лише людям та інфраструктурі, а й тваринам [5].

Метою цього повідомлення є обґрунтування судово-ветеринарної класифікації

ушкоджень, спричинених гострими знаряддями, за ступенем тяжкості, та визначення її практичного значення для застосування в СВЕ.

Систематизуючи та описуючи особливості ранових ушкоджень, спричинених гострими знаряддями, автори цього дослідження пропонують дотримуватися узагальненої судово-ветеринарної класифікації, спрямованої на практичне застосування в СВЕ, зокрема:

І. Тяжкі ушкодження, завдані гострими знаряддями:

А. Ушкодження гострими знаряддями тяжкого ступеня, що становлять загрозу для життя тварини в момент їх завдання:

- 1) проникні ушкодження черепної порожнини;
- 2) відкриті та закриті переломи кісток і хрящів носа;
- 3) проникні травми хребта;
- 4) ушкодження спинного мозку;
- 5) ушкодження стінки трубкоподібних органів;
- 6) травми ендокринних залоз у ділянці шиї;
- 7) ушкодження грудної клітки;



- 8) ушкодження стінок черевної порожнини;
- 9) ушкодження органів грудної, черевної і тазової порожнин, діафрагми;
- 10) ушкодження органів заочеревинного простору;
- 11) ушкодження великих кровоносних судин.

Б. Ушкодження, завдані гострими знаряддями, класифіковані як тяжкі через втрату органа або частини тіла.

В. Ушкодження екстер'єру тварини.

Г. Травматичне переривання вагітності.

II. Ушкодження, завдані гострими знаряддями, середнього ступеня тяжкості.

Шкода, завдана здоров'ю тварини гострим знаряддям середнього ступеня, визначається відсутністю ознак як тяжких, так і легких тілесних ушкоджень. Водночас, такі ушкодження супроводжуються тривалим розладом здоров'я, що триває понад 21 добу, або стійкою, тривалою втратою здатності тварини до виконання корисної роботи на такий самий період.

Якщо ушкодження не становлять загрози для життя в момент їх нанесення, не призводять до втрати фізичної чи функціональної здатності органа або частини тіла в післятравматичний період, а також не спричиняють змін зовнішнього вигляду тварини, їх слід зараховувати до середньотяжких ушкоджень. Серед таких ушкоджень особливої уваги заслуговують травми суглобів кінцівок. Проникаюче ушкодження суглоба визначається як таке, що на своєму шляху пошкоджує шкіру, м'які тканини й супроводжується повним порушенням цілісності суглобової капсули. Якщо суглобова капсула залишається анатомічно неушкодженою, таке ушкодження відносять до непроникаючих.

До ушкоджень, завданих гострими знаряддями середньої тяжкості, належать: непроникні, відкриті, поверхневі та глибокі, прості та складні, сліпі, місцеві, одиничні, множинні, ізольовані або поєднані, згруповані або розсіяні травми; колоті, різані, колото-різані, пиляні, рубані та змішані ранові ушкодження; переломи кісток, тріщини, вруби, запили — на будь-якій ділянці тіла тварини.

III. Легкі ушкодження, завдані гострими знаряддями. Шкода, завдана здоров'ю

тварини гострим знаряддям легкого ступеня, визначається як така, якщо вона не має ознак тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Слід зазначити, що шкода, завдана здоров'ю тварини гострим знаряддям легкого ступеня, може проявлятися наступним чином: якщо вона не спричинила короточасного порушення здоров'я або втрати здатності тварини виконувати корисну роботу, це вважається незначним ушкодженням зі швидкоплинними наслідками, що минають протягом періоду до 6 діб. У разі ж розладу здоров'я тварини або якщо виникла короточасна втрата здатності до виконання корисної роботи на строк понад 6 діб, але не більше 21 доби, така шкода класифікується як порушення здоров'я з тимчасовою неспроможністю виконувати корисну роботу.

Слід зазначити, що ознаками легкого ступеня шкоди, завданої здоров'ю тварини, є скороминущі наслідки, які не спричинили короточасного порушення здоров'я чи втрати здатності виконувати корисну роботу, або ж наслідки, які спричинили короточасний розлад здоров'я і втрату здатності тварини виконувати корисну роботу на строк понад 6 діб, але не більше ніж 21 добу.

Новизна судово-ветеринарної класифікації ушкоджень тварин, завданих гострими знаряддями, полягає в розподілі їх на групи за заздалегідь визначеними критеріями. Це дозволяє систематизувати знання в галузі судово-ветеринарної травматології. Такий підхід спрощує роботу з різноманітними фактичними даними та дозволяє виявляти закономірності у взаємозв'язку між окремими елементами ушкоджень.

Це дає змогу максимально точно відобразити особливості таких травм як у дослідницькій частині, так і в заключних висновках експерта. Особливо важливо це для опису Status localis, формулювання судово-ветеринарного діагнозу, а також встановлення причин порушень здоров'я або загибелі тварини. Такий підхід забезпечує детальне передання специфіки травм у дослідницькій частині, з акцентом на визначенні причиново-наслідкового зв'язку між ушкодженням і наслідками для здоров'я або життєдіяль-

ності тварини, що знаходить своє відображення в остаточних висновках експерта.

Практична цінність судово-ветеринарної класифікації ушкоджень тварин, завданих гострими знаряддями, за ступенем тяжкості, полягає в тому, що вона є основою для проведення клінічних судово-ветеринарних досліджень як живих пораниених тварин, так і патоморфологічних досліджень загиблих тварин. Це дасть можливість органу досудового розслідування правильно кваліфікувати правопорушення, скоєне проти здоров'я і життя тварин, а суду — точніше призначити санкцію за скоєне правопорушення.

Тяжкість ушкоджень, спричинених гострими знаряддями, встановлюється судово-ветеринарним експертом відповідно до «Правил судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини». У процесі оцінки беруться до уваги такі аспекти: характер травми (різана, колота, колото-різана, пиляна, рубана, комбінована), загроза для життя (шоковий стан, значна крововтрата, ушкодження життєво важливих органів тощо), порушення здоров'я (коротко- або довготривале), втрата органа або частини тіла, знівечення зовнішнього вигляду, травматичне переривання вагітності, а також наслідки травми для здоров'я тварини, і втрата твариною здатності до виконання корисної роботи.

Перелік джерел посилання

1. Stern A. W., McEwen B., McDonough S. P., Viner T., Brooks J. W., Kagan R., Brower A. Veterinary forensic pathology standards. *Journal of Forensic Sciences*. 2021. 66(3):1176. doi: 10.1111/1556-4029.14683 (дата звернення: 18.01.2026).
2. Скрипка М., Панікар І., Бойко Ю., Дмитренко Н., Куралес О. Патогенез та патоморфологія дистракційної травми в рамках досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Scientific Horizons*. 2023. Vol. 26. № 4. Pp. 54—64. DOI: 10.48077/scihor4.2023.54 (дата звернення: 18.01.2026).
3. Яценко І. В., Козачок В. В. Судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини за ушкодження гострими знаряддями. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2025. Is. 116. Pp. 84—109. DOI: 10.37000/abbsl.2025.116.06 (дата звернення: 18.01.2026).
4. Заїка П. О., Кочевенко А. С., Слюсаренко Д. В. Лікування мінно-вибухової травми дистального відділу кінцівок великої рогатої худоби. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2024. № 9. С. 111—118. DOI: 10.31890/vttp.2024.09.11 (дата звернення: 18.01.2026).
5. Keebayoon A., Mungmunpuntipantip R., Witanitkit V.. Impact of war on human and animal health. *VetRec*. 2022. 190(12):505. DOI: 10.1002/vetr.1928 (дата звернення: 18.01.2026).



Виявлення та аналіз основних недоліків у роботі науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України

Наталія Колеснік

старший судовий експерт, відділ дактилоскопічних досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, e-mail: nataliekolesnic@gmail.com

У дослідженні розглянуто основні недоліки в діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України, які впливають на ефективність та якість проведення судових експертиз. Проаналізовано технічні, кадрові, методологічні та фінансові аспекти функціонування НДЕКЦ, а також визначено їх вплив на результати експертної діяльності. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до вдосконалення роботи експертних центрів шляхом модернізації матеріально-технічної бази, розвитку кадрового потенціалу, оновлення методичного забезпечення та покращення фінансування. Зроблено висновок про ключову роль усунення виявлених недоліків у підвищенні надійності та якості судово-експертної діяльності в Україні.

Ключові слова: науково-дослідні експертно-криміналістичні установи МВС України; ефективність судово-експертної діяльності; організаційне забезпечення; методологічне забезпечення та стандартизація експертиз.

Detection and Analysis of The Main Deficiencies in the Work of Scientific and Research Expert and Criminalistic Centers of the MIA of Ukraine

Nataliia Kolesnik

The study identifies major shortcomings in the activities of the scientific and research forensic centers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, which affect the efficiency and quality of forensic examinations. The technical, personnel, methodological and financial aspects of the functioning of the NDECC were analyzed, and their impact on the results of expert activities was determined. The need for a comprehensive approach to improving the work of expert centers through modernization of the material and technical base, development of human resources, updating methodological support and improving financing. The conclusion is made about the key role of eliminating the identified shortcomings in increasing the reliability and quality of forensic activities in Ukraine.

Keywords: scientific and research expert and forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; efficiency of forensic activities; organizational support; methodological support and standardization of examinations.

Робота науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів (далі — НДЕКЦ) є важливою складовою системи правопорядку, проте існує низка недоліків, які можуть впливати на ефективність та якість їхньої діяльності. Виявлення та аналіз цих недоліків є критично важливими для подальшого вдосконалення роботи експертних центрів та підвищення їхньої ефективності. Основні недоліки можна об'єднати в кілька категорій: технічні, організаційні, кадрові, методологічні та фінансові.

Поміж технічних недоліків слід зазначити користування застарілим або недостатнім обладнанням, що суттєво обмежує можливість проведення точних і надійних експертиз.

Відсутність сучасного програмного забезпечення та автоматизованих систем аналізу даних змушує експертів застосовувати менш ефективні та більш трудомісткі методи дослідження, що уповільнює процес експертного аналізу та підвищує ризик помилок. Додатковою проблемою є неналежне технічне обслуговування обладнання, що призводить до частих поломок і затримок у проведенні експертиз.

Кадрові проблеми НДЕКЦ пов'язані насамперед із нестачею кваліфікованих фахівців та їх перевантаженням. Значна кількість запитів на проведення експертиз у поєднанні з обмеженим кадровим ресурсом призво-

дить до зниження продуктивності та якості досліджень. Відтік фахівців зумовлений, зокрема, низьким рівнем оплати праці та відсутністю належних умов для професійного розвитку. Обмежений доступ до сучасних програм підвищення кваліфікації, тренінгів і науково-методичних заходів негативно впливає на рівень професійної компетентності експертів [1].

Суттєвими залишаються й методологічні недоліки, що проявляються в застосуванні застарілих методик та недостатньому рівні їх стандартизації. Відсутність регулярного оновлення методичних рекомендацій відповідно до сучасних науково-технічних досягнень знижує точність результатів експертиз і ускладнює забезпечення їхньої узгодженості. Недостатня науково-методична підтримка, обмежений доступ до актуальної наукової літератури та спеціалізованих консультацій також стримують розвиток експертної діяльності [2].

Фінансові обмеження є системо-утворюючим чинником більшості зазначених проблем. Недостатнє фінансування унеможливає оновлення матеріально-технічної бази, належне обслуговування обладнання, підвищення рівня оплати праці та організа-

цію професійного навчання експертів. Окрім того, фінансові труднощі обмежують можливість проведення науково-дослідної роботи, розроблення нових методик та участі в міжнародному обміні досвідом [3].

Отже, підвищення ефективності діяльності НДЕКЦ потребує комплексного підходу, що передбачає модернізацію технічної бази, удосконалення системи фінансування, розвиток кадрового потенціалу та впровадження уніфікованих методик і стандартів експертної діяльності. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню якості та надійності судових експертиз, що має ключове значення для забезпечення правопорядку та ефективного функціонування системи правосуддя.

Перелік джерел посилання

1. Сергієнко О. П. Професійний розвиток працівників НДЕКЦ: теорія та практика. *Право і безпека*. 2023. № 4. С. 56—68.
2. Заболотний М. В. Стандартизація методик експертиз: проблеми та шляхи вирішення. Київ, 2021. 220 с.
3. Бойко Т. А. Судові експертизи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 3. С. 76—87.



Експертне забезпечення правосуддя як складова права на справедливий суд: практика ЄСПЛ

Андрій Коренев

кандидат юридичних наук, заступник голови Дніпропетровського окружного адміністративного суду,
м. Дніпро, Україна

Проаналізовано роль експертного забезпечення правосуддя відповідно до практики ЄСПЛ та Європейської конвенції про захист прав людини. Розглянуто питання відповідності національної правової системи України європейським стандартам у сфері захисту прав людини. Особлива увага приділяється правовому аналізу статті 6 Конвенції, яка гарантує право на справедливий суд та ролі експерта у дослідженому напрямі. Встановлено, що експертне забезпечення правосуддя є важливою складовою права на чесну судову процедуру, яке передбачене ч.1 ст.6 Європейської конвенції з прав людини.

Ключові слова: ЄСПЛ; правосуддя; судова експертиза; експерт; права людини; суд.

Expert Provision of Justice as a Component of the Right to a Fair Trial: ECHR Practice

Andrii Korenev

The role of EXPERT justice provision is analyzed in accordance with the practice of the ECHR and the European Convention on Human Rights. The issue of compliance of the national legal system of Ukraine with European standards in the field of human rights protection is considered. Special attention is paid to the legal analysis of Article 6 of the Convention, which guarantees the right to a fair trial and the role of an expert in the researched area. It is established that expert justice provision is an important component of the right to a fair trial, which is provided for in Part 1 of Article 6 of the European Convention on Human Rights.

Keywords: ECHR; justice; forensic expertise; expert; human rights; court.

Масштабна трансформація України та майбутній вступ нашої держави до Європейського союз (далі — ЄС) обумовлює потребу у реформі національної правової системи в цілому та публічного адміністрування зокрема. Бажаним результатом такої реформи є приведення законодавчих та підзаконних актів України у відповідність до європейських правових стандартів. Задекларована мета передбачає посилення захисту прав і свобод людини, переосмислення їх адміністративно-правового статусу.

Слід зауважити, що найвищі стандарти захисту прав і свобод людини у кордонах Європейського співтовариства засновані на нормативних вимогах Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (далі — ЄКПЛ) від 04.11.1950 р., яка ратифікована Україною 17.07.1997 р. До того ж відповідно до фундаментального принципу «живого організму» положення ЄКПЛ іманентно імплементовані у судовій практиці Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). Правові норми ЄКПЛ і корпус судових кейсів ЄСПЛ разом являють когерентну і динамічну нормативну систему.

Осторонь зазначених змін, трансформацій і процесів не може залишатися й адміністративне судочинство. Адже саме в ході його здійснення виконується надзвичайно важлива функція розв'язання спорів за участі суб'єктів владних повноважень. При цьому відповідність зазначеної діяльності нормам і стандартам ЄС передбачає активне застосування норм ЄКПЛ та судової практики ЄСПЛ, зокрема права на справедливий суд. Адже тільки справедливість як засаднича категорія не лише адміністративного права, але й насамперед адміністративного процесу здатна забезпечити найвищий рівень захисту прав і свобод людини та їх відповідність нормам ЄКПЛ, конкретизованим у практиці ЄСПЛ.

Так само важливою складовою права на справедливий суд виступає судова експертиза. Адже, як наочно демонструє судова практика Європейського суду з прав людини, під вимогою справедливого суду не слід розуміти лишень нормативний припис органам судової влади. Відтак для того, щоб з'ясувати адекватний зміст і обсяг права на справедливий суд та місце у ньому судової експертизи,

слід більш детально заглибитися у вказане питання.

Як відомо, право на справедливий суд закріплене у статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Як зазначено у частині першій вказаної статті, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Водночас, якщо ми звернемося до оригіналу зазначеної статті (а офіційними мовами Європейської конвенції з права людини є, як відомо, англійська і французька), то ми будемо мати підстави доповнити і розширити її розуміння. Так, у англійському оригіналі назва статті звучить як «*Right to a fair trial*». Якщо переклад «*right*» як суб'єктивного права не викликає питань, то переклад «*fair trial*» як «справедливий суд» не можна визнати адекватним. Адже у англійській мові «*fair*» на відміну від «*just*» означає не просто «справедливий» а швидше «чесний», такий, що не викликає питань «*beyond the reasonable doubt*», тобто «поза розумним сумнівом».

Так само «*trial*» в англійській мові має значення не «суду» як «органу, на який покладається здійснення судочинства», а скоріше «судового процесу», тобто судочинства як такого. Отже, у підсумку ми маємо дійти висновку, що у ч.1 ст.6 Європейської конвенції з прав людини йдеться не про «справедливий суд» як орган, який здійснює правосуддя, а скоріше про чесну судову процедуру.

Як відомо, наріжними каменями такої процедури є змагальність та рівність сторін. Ця рівність має такі прояви як право сторо-

ни бути присутнім у судовому засіданні, бути вислуханим судом, мати захисника чи представника, надавати докази нарівні з іншими учасниками процесу тощо. Таким чином, з урахуванням стандартів Європейської конвенції з прав людини право, передбачене ч.1 ст.6 цього нормативно-правового акту можна адекватно сформулювати як «право на чесну судову процедуру» чи то пак «чесне судочинство».

Як свідчить практика Європейського суду з прав людини важливою складовою права на чесну судову процедуру є процес доказування. У свою чергу, процес доказування передбачає зокрема, звернення до фахівця чи фахової установи з метою отримання експертного висновку. Таким чином, сама процедура судової експертизи, тобто призначення експерта, проведення експертного дослідження, використання результатів такого дослідження у якості доказу у суді є складовою згаданого вище права на чесну судову процедуру, передбаченого ч.1 ст.6 Європейської конвенції з прав людини. Відтак недотримання справедливого (чесного) порядку призначення експертизи чи її проведення може стати підставою для визнання Європейським судом з прав людини порушення права на чесне судочинство.

Так, як зазначено у рішенні ЄСПЛ від 09.05.2022 по справі «Табак проти Хорватії» (№ 24315/13) «ЄСПЛ повторює, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом і чітко не вимагає, щоб експерт, заслуханий цим самим судом, відповідав таким же вимогам (див. Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland, no. 31930/04, § 47, 5 липня 2007 року, та Letinčić v. Croatia, no. 7183/11, § 51, 3 травня 2016 року). Однак висновок експерта, якого призначив компетентний суд для з'ясування питань, що виникають у справі, ймовірно, матиме суттєве значення для оцінки цим судом відповідних питань. Вимога незалежності є особливо важливою при отриманні медичних висновків від експертів, які повинні мати формальну та фактичну незалежність від осіб, причетних до подій (див. Bajić v. Croatia, no. 41108/10, § 95, 13 листопада 2012 року).

У своїй практиці ЄСПЛ визнавав, що відсутність неупередженості призначеного



судом експерта за певних обставин може призвести до порушення принципу рівності сторін, притаманного поняттю справедливості суду (див. *Bönisch v. Austria*, 6 травня 1985 року, §§ 30–35, Series A no. 92, та *Brandstetter v. Austria*, 28 серпня 1991 року, § 33, Series A no. 211). Зокрема, варто враховувати такі фактори, як процесуальну позицію / статус експерта та його роль у відповідному провадженні (див. *Sara Lind Eggertsdóttir*, цит. вище, § 47, та *Letinčić*, цит. вище, § 51) (пункт 60 рішення).

У цій справі національні суди мали з'ясувати, чи компанія-відповідач була зобов'язана відшкодувати збитки заявникові внаслідок травми, яку він отримав у результаті ДТП (пункт 61 рішення).

Ураховуючи обставини цієї справи, ЄСПЛ погодився з тим, що висновок експерта В. Б. відіграв вирішальну роль в оцінці значної частини позову заявника, зокрема щодо втраченого заробітку за період із 26 серпня 1995 року до його виходу на пенсію в січні 1999 року. ЄСПЛ відзначає, що в 1995 році В. Б. працювала медичним експертом у генеральній дирекції компанії-відповідача. На момент подачі свого висновку у справі заявника (2006 рік та лютий 2007 року) вона була головною правління дочірнього підприємства компанії-відповідача (пункт 65 рішення). Отже, враховуючи предмет національного провадження, роль висновку В. Б. у цьому провадженні та її керівної посади в компанії-відповідачі та її дочірньому підприємстві, ЄСПЛ зазначає, що неупередженість В. Б. могла бути або, принаймні, здаватися такою, яка викликає сумніви, і що побоювання заявника щодо цього можна вважати розумними та об'єктивно виправданими (порівняйте з рішенням у справі *Sara Lind Eggertsdóttir*, цит. вище, §§ 51 та 53) (пункт 66 рішення). ЄСПЛ підкреслює, що мова йде не про зміст висновку В. Б. або питання про те, чи справді зниження працездатності заявника після 26 серпня 1995 року було пов'язане з ДТП, а чи дійсно В. Б., експерт у цивільному судочинстві, могла вважатися об'єктивно неупередженою. У таких ситуаціях на карту поставлено довіру суспільства до судової системи, де видимість має важливе значення (див. *Vajić*, цит. вище, § 102) (пункт 68 рішення).

Водночас ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення права заявника на чесну судову процедуру, та в якості обґрунтування зазначив наступне.

Отже, можна стверджувати, що заявник, який користувався правовою допомогою у провадженні в суді першої інстанції, не діяв із належною ретельністю щодо особи, яка була призначена експертом у його справі, і не скористався своїми процесуальними правами щодо цього. Справді, в такій важливій справі можна було б очікувати, з точки зору національного законодавства та практики, що заявник запитає інформацію про особу, призначену експертом у його справі, та заявить експерту відвід під час розгляду справи в суді першої інстанції (див., *mutatis mutandis*, *Zahirović v. Croatia*, no. 58590/11, §§ 35–36, 25 квітня 2013 року) (пункт 79 рішення).

Тобто ЄСПЛ під час вирішення справи зважив не просто на наявність формального зв'язку відповідача та експерта, але ретельно перевіряв, чи була дотримана належна процедура призначення експерта, чи мав заявник процесуальну можливість пересвідчитися у об'єктивності експерта, заявити йому відвід, тощо.

Відтак слід дійти висновку, що експертне забезпечення правосуддя є важливою складовою права на чесну судову процедуру, яке передбачене ч.1 ст.6 Європейської конвенції з прав людини. Дотримання цієї норми є важливою складовою справедливого судочинства та утвердження верховенства права.

Перелік джерел посилання

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. : ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.02.2026).
2. Стовба О. Принцип «належного урядування»: практика ЄСПЛ. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 2. С. 308–311. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-2/74 (дата звернення: 01.02.2026).
3. Рішення ЄСПЛ від 09.05.2022 по справі «Табак проти Хорватії» (№ 24315/13)
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

Роль технічного дослідження документів в адміністративному судочинстві

Олена Коробка

головний судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку,
відділ криміналістичних видів досліджень, Запорізький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Запоріжжя, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2153-4641>, e-mail: lenchik.shevchenko0110@gmail.com

*Висвітлено значення експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції.
Розкрито роль судової експертизи, зокрема технічного дослідження документів у перевірці достовір-
ності письмових доказів.*

Ключові слова: адміністративна юрисдикція; судова експертиза; експертне забезпечення; технічне
дослідження документів.

The Role of Technical Investigation of Documents in Administrative Justice

Olena Korobka

*The importance of expert support for justice in cases of administrative jurisdiction is highlighted. The role of
forensic examination, in particular the technical examination of documents in verifying the reliability of written
evidence, is revealed.*

Keywords: administrative jurisdiction; forensic examination; expert support; technical examination of documents.

Адміністративне судочинство в Україні покля-
кане забезпечити ефективний судовий захист
прав, свобод та законних інтересів фізичних
і юридичних осіб у сфері публічно-правових
відносин. Однією з фундаментальних умов
досягнення цієї мети є повне, усебічне та
об'єктивне з'ясування обставин справи, що
неможливо без належного дослідження до-
казів.

Аналіз норм чинного Кодексу адміні-
стративного судочинства України, а також
практики діяльності адміністративних судів
свідчать, що основною процесуальною фор-
мою застосування спеціальних знань в адмі-
ністративному судочинстві є судова експер-
тиза [1, с. 156].

Судова експертиза застосовується у ви-
падках, коли для визначення певних фактич-
них даних необхідні спеціальні знання в галу-
зі науки, техніки, мистецтва або ремесла [2].
На відміну від інших видів доказів експерт-
ний висновок ґрунтується не лише на аналі-
зуванні фактичних матеріалів справи, а й на
застосуванні спеціальних методичних реко-
мендацій та науково обґрунтованих підходів.
Це зумовлює його доказову цінність, особли-
во в адміністративних справах, де експертне
забезпечення правосуддя сприяє об'єктив-

ному встановленню фактичних обставин та
належному оцінюванню письмових доказів.

Специфіка адміністративного судочин-
ства полягає в тому, що значна частина до-
казової інформації міститься в письмових
документах офіційного характеру. Саме до-
кументи найчастіше слугують підставою для
прийняття управлінських рішень, оформ-
лення владних повноважень, фіксування
юридично значущих фактів. Відтак, будь-які
сумніви щодо автентичності, цілісності або
способу виготовлення таких документів ма-
ють значення в процесі доказування в адмі-
ністративному судочинстві.

У цьому контексті особливого значення
набуває технічне дослідження документів як
різновид судової експертизи. Його основною
метою є встановлення фактичних обставин,
пов'язаних із матеріальною стороною доку-
мента, умовами його створення, унесення
змін, а також можливими ознаками підро-
блення [3]. Технічне дослідження документів
дає змогу перейти від формального аналізу
змісту документа до глибокого вивчення
його фізичних та технологічних характерис-
тик.

У межах адміністративного судочинства
об'єктами технічного дослідження найчасті-



ше виступають накази, розпорядження, рішення, довідки, акти перевірок, протоколи, реєстраційні документи, дозволи, ліцензії, а також інші матеріали службового та ділового характеру. Такі документи можуть бути предметом спору або застосовуватися як докази, що підтверджують позицію однієї зі сторін. Водночас саме вони нерідко стають об'єктами фальсифікації або несанкціонованих змін.

Технічне дослідження документів охоплює вирішення широкого кола питань, зокрема, визначення способу виготовлення документа (рукописний, машинописний, друкований, комбінований), визначення виду та характеристик паперу, фарбувальних речовин, друкарських засобів, а також послідовності нанесення реквізитів. Важливе значення має виявлення ознак дописування, виправлення, підчищення, травлення, заміни аркушів або внесення змін після первинного оформлення документа.

Результати технічного дослідження документів дають суду змогу встановити, чи відповідає досліджуваний документ заявленим обставинам його створення, чи не зазнавав він змін після підписання або реєстрації, а також чи може він вважатися достовірним джерелом доказової інформації. У багатьох адміністративних справах саме ці обставини мають вирішальне значення для правильного вирішення спору по суті.

Варто зазначити, що адміністративний суд, на відміну від судів інших юрисдикцій, відіграє активну роль у процесі доказування. Це проявляється, зокрема, у праві суду з власної ініціативи призначати судову експертизу, якщо без застосування спеціальних знань неможливо встановити істотні для справи обставини. Такий підхід сприяє реалізації принципів офіційного з'ясування всіх обставин справи та змагальності сторін.

Висновок експерта з технічного дослідження документів не має наперед визначеної доказової сили та підлягає оцінюванню

судом сукупно з іншими доказами. Водночас на практиці саме він часто виступає ключовим елементом доказової бази, оскільки дає змогу об'єктивно підтвердити або спростувати доводи сторін, засновані на письмових доказах. Особливо це стосується спорів, у яких одна зі сторін ставить під сумнів справжність або незмінність офіційних документів.

Застосування технічного дослідження документів у межах адміністративного судочинства сприяє підвищенню рівня законності у сфері публічного управління. Виявлення фактів фальсифікації або неналежного оформлення документів дає змогу не лише вирішити конкретний спір, а й запобігти подальшим порушенням прав та інтересів осіб у публічно-правових відносинах.

Отже, судова експертиза загалом і технічне дослідження документів зокрема відіграють важливу роль в адміністративному судочинстві. Вони забезпечують науково обґрунтований підхід до дослідження доказів, сприяють об'єктивному встановленню фактичних обставин справи та підвищують якість судових рішень. У сучасних умовах розвитку адміністративного судочинства значення технічного дослідження документів як інструменту судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень продовжує зростати.

Перелік джерел посилання

1. Коваленко В. В. Особливості призначення судової експертизи при провадженні в адміністративній справі. *Вісник Луганського державного університету імені Е. О. Дідоренка*. 2012. № 1. С. 156—162.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / К. М. Ковальов, О. О. Давидова, В. В. Коваленко, Т. В. Тимофеева. Київ, 2007. 34 с. (код 2.1.13).

Дослідження слідів на взутті пішохода під час розслідування дорожньо-транспортних пригод

Наталія Косенко

Завідувач відділу трасологічних досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень,
Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7039-2451>, e-mail: natakosenko44@ukr.net

Експертне дослідження слідів на взутті пішохода після наїзду на нього транспортного засобу допомагає встановити фактичні дані на основі слідів-відображень. Аналіз слідів ковзання на підшвах взуття, їх характер та розташування вказують на механізм утворення, позу пішохода, напрямку руху стоп в момент удару, а також на характер покриття дороги.

Ключові слова: сліди ковзання; взуття пішохода; дорожньо-транспортні події; напрямку руху; момент удару; механізм слідоутворення.

Tracking of Tracks on the Entire Pedestrian Route During the Investigation of Road Traffic Conditions

Nataliia Kosenko

An expert examination of traces on a pedestrian's footwear after being hit by a vehicle helps to establish factual data based on impression traces. Analysis of sliding marks on the soles of shoes, their characteristics and location, indicates the mechanism of their formation, the pedestrian's posture, the direction of foot movement at the moment of impact, and the nature of the road surface.

Keywords: sliding marks, pedestrian footwear, road traffic accidents, direction of movement, moment of impact, trace formation mechanism.

При розслідуванні дорожньо-транспортних пригод (далі — ДТП) на основі аналізування та експертного оцінювання отриманих даних, встановлюється як механізм транспортної події загалом, так і окремі її етапи. Це має суттєве значення для слідчих органів, допомагає їм відновити обставини події.

Трасологічне дослідження слідів після зіткнення автомобіля з пішоходом зазвичай обмежується встановленням транспортного засобу за частинами і деталями, ідентифікацією шин і деталей автомобіля, що відтворюються в слідах на місці події, досліджуються сліди контактної взаємодії транспортного засобу з одягом потерпілого тощо. Щодо пошкоджень взуття за транспортних травм пішохода, то, незважаючи на їх частоту й різноманіття, особливості дослідження взуття потерпілих під час ДТП в літературі не висвітлено.

Вивчаючи пошкодження взуття, ми звернули увагу на сліди ковзання, що розташовуються на підшвах. Спостереження з практики та проведені експерименти засвідчили, що хоча ці сліди виникають за будь-яких ковзаючих рухів, але водночас є характерними

і для транспортних подій, що супроводжуються наїздом.

Сліди тертя, що виникають при випадкових ковзаючих рухах, не мають значного ступеня виразності і швидко затираються під час подальшої ходьби. Під час удару транспортним засобом тіло потерпілого отримує поступальний рух вперед; підшви взуття труться по покриттю дороги, що й зумовлює виникнення на них характерних, іноді дуже чітко виражених слідів.

Як показали спостереження, характер слідів ковзання залежить від матеріалу підшов, покриття дороги й локалізації удару. Найбільш рельєфні сліди виникають на шкіряних та гумових підшвах, слабкіше вони помітні на підшвах з ПВХ (полівінілхлориду).

Найбільш рельєфні сліди у вигляді глибоких смуг і борозенок виникають за ковзання по асфальту або бетону, укритому захисним шаром гравію. За ковзання ґрунтовим покриттям вони виражені слабо й часто є пиловими або грязьовими смугами.

Отже, за особливостями слідів ковзання на підшвах можна скласти судження не тільки про механізм їх утворення, а й про власти-



вості дороги на місці події, тим більше що під час мікроскопічного дослідження в слідах часто виявляються елементи покриття дороги.

Установлення факту руху пішохода в момент наїзду на нього автомобіля — одне з найбільш складних експертних завдань, тому це питання вирішується далеко не завжди і зазвичай не тільки по слідах на взутті, а й шляхом одночасного дослідження транспортного засобу (далі — ТЗ) і одягу із взуттям потерпілого, його тілесних ушкоджень (відомості про яких беруться з висновку суд-медекспертизи) і даних, отриманих під час проведення первинних слідчих дій. Труднощі у вирішенні цього питання мають об'єктивні причини: за попутного або зустрічного напрямку руху пішохода й ТЗ у момент наїзду діють сили односпрямовані, контакт виходить статичним, без бокового зсуву. Тому ознаки такого руху на одязі і взутті потерпілого, а тим більше на ТЗ зазвичай не відображаються.

Водночас із практики відомо, що значна частина наїздів відбувається на пішоходів, звернених до ТЗ бічною стороною тіла. За таких наїздів (удар по пішоходу збоку) у експерта набагато більше можливостей визначити, стояв або рухався пішохід під час одержання ним первинного удару виступаючими частинами ТЗ. Сліди, що свідчать про рух пішохода, можуть залишитися не тільки на підошвах взуття, а й на одязі та автомобілі. Про це можуть свідчити й тілесні ушкодження.

Зокрема, на підошвах взуття можуть залишитися сліди, за якими експерт може ймовірно або категорично висловитися про стан руху або спокою пішохода під час наїзду, напрямку руху пішохода щодо руху транспортного засобу. За розташуванням слідів ковзання на підошвах можна відтворити положення «стоп» у момент удару. Так, наявність слідів ковзання на підметковій (носочній) частині одного черевика й підбора другого вказує на те, що потерпілий ішов. Водночас наявність аномальних — поперечних, косопоперечних або дугоподібних — слідів тертя на обох підошвах (на підмітках і підборах або хоча б на обох підмітках) свідчить про те, що безпосередньо в момент первинного удару обидві ноги потерпілого були опорними, тобто він стояв.

Формулюючи такий висновок, доцільно завжди наголошувати на тому, що пішохід стояв безпосередньо в момент первинного силового контакту із ТЗ, оскільки цілком можливі ситуації, коли пішохід насправді переходив дорогу, але в останній момент перед контактом з виступаючими деталями ТЗ встиг зупинитися. Треба мати на увазі, що до уваги беруться лише свіжі, незабруднені сліди тертя на підошвах, які свідчать про те, що після їх утворення пішохід вже не йшов.

Також слід мати на увазі, що у випадках заздалегідь відомого наїзду навіть на доволі рельєфному покритті дороги сліди ковзання можуть бути відсутні. Такі випадки спостерігаються за наїзду на пішохода, який біжить. Як відомо, під час бігу на відміну від ходьби в повітрі можуть перебувати обидві стопи одночасно. Якщо в такий момент станеться наїзд, то, зрозуміло, слідів ковзання на підошвах не буде.

Варто окремо зупинитися на важливості дослідження підошов взуття, на яких утворюються сліди ковзання у вигляді паралельних подовжніх або поперечних, іноді (якщо в результаті зіткнення пішохода з автомобілем тіло отримує обертальний рух) у вигляді спіралі. Напрямок слідів ковзання по відношенню до осі підошви може бути поздовжнім, поперечним або косим. Сліди іноді мають прямолінійну форму, в інших випадках — дугоподібну (такі сліди виникають у разі бічних ударів, що супроводжуються розворотом тіла).

Під час експертизи слідів дуже важливо визначити напрямок ковзання, тому що успішне вирішення цього питання має вирішальне значення для відтворення обстановки події загалом. Під час визначення напрямку ковзання рекомендується керуватися такими ознаками:

- стерті частки матеріалу підошов, особливо гумових, розташовуються в кінці сліду ковзання;
- чіткий обрив сліду ковзання на частині підошви свідчить про закінчення сліду ковзання;
- слідоутворюючі частки покриття дороги завжди розташовуються в кінці залишеного ними сліду;



- сліди ковзання, які розташовані одним своїм краєм на зрізах підошви або каблука й переходять на їх поверхню, указують на початок ковзання. До того ж каблук або підошва іноді відривається;
- вільні кінці надірваних часток матеріалу підошви в сліду спрямовані в бік, протилежний руху кінцівки;
- верх взуття з рантом в момент удару зміщується по відношенню до підошви в бік руху кінцівки, тобто відповідно напрямку удару;
- сліди ковзання утворюються на підошві взуття тієї ноги, яка в момент удару виконує опорну функцію;
- сліди ковзання чітко помітні за косого освітлення, спрямованого проти руху [2, с. 27—32].

Перераховані вище критерії визначення напрямку ковзання застосовуються й до слідів волочіння на верхніх частинах взуття.

Під час огляду взуття не слід упускати з уваги дослідження цвяхів, пряжок, інших металевих деталей. Сліди ковзання на них так само добре помітні й мають виражені ознаки, що вказують на напрям ковзання.

Отже, сліди ковзання на підошвах взуття є характерною ознакою наїзду. На підставі характеру й розташування слідів ковзання на підошвах взуття можна судити не тільки про механізм їх утворення, а й про позу пішохода, напрямок руху стоп у момент удару, а також про характер покриття дороги.

Перелік джерел посилання

1. Кофанов А. В., Волошин О. Г., Літвінова О. В. Трасологічні дослідження : курс лекцій. Київ, 2010.
2. Шалаев Н. Г. Некоторые методы исследования обуви при судебно-медицинской экспертизе. *Судебно-медицинская экспертиза*. 1961. № 4.



Типові помилки під час дослідження наркотичних засобів та психотропних речовин

Наталія Косміна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувачка відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів, Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Харків, Україна, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9334-1036>, e-mail n.n.kosmina@ukr.net

Розглянуто проблеми виникнення типових експертних помилок. Під час військових подій значна кількість експертів виїхала з України. Нове покоління експертів недостатньо досвідчені. Експертні помилки можуть виникати як під час формулювання судження експерта, так і його дії, що не відповідають об'єктивній дійсності. Через експертні помилки не досягається мета експертного дослідження.

Ключові слова: експертні помилки; експерт; експертне дослідження пробо відбирання; пробопідготовка.

Types of Milks in the Event of Drug Abuses and Psychotropic Disorders

Nataliya Kosmina

The problems of typical expert pardons are examined. During the military period, a significant number of experts left Ukraine. The new generation of experts lacks sufficient insight. Expert approvals may arise if the expert's judgment is formulated in a way that does not demonstrate objective activity. Through expert approvals meta-expert investigation is not available.

Keywords: expert preparations; expert; expert investigation; sample collection; sample preparation.

Сучасна система нормативно-правових актів, які регулюють судово-експертну діяльність в Україні, розгалужена, суспільні відносини, що потребують правового регулювання, є складними та специфічними. Для дослідження правового регулювання таких відносин перед державою й сучасною наукою постають нові важливі завдання, що потребують розв'язання.

Вивчення й узагальнення матеріалів судової, слідчої та експертної практики останніх років свідчить, що під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях допускається суттєва кількість помилок. Проте до цього часу не проводилося спеціального вивчення причин їх виникнення.

Причини експертних помилок можуть бути об'єктивними, тобто. не залежати від експерта як суб'єкта експертного дослідження, та суб'єктивними [1].

Ряд авторів запропонували класифікувати експертні помилки на процесуальні, гносеологічні та діяльні (операційні) [1, 3]. Помилки процесуального характеру полягають у порушенні процесуального режиму та процедури експертного дослідження. Наприклад: вихід експерта за межі спеціальних знань; самостійне одержання зразків; недо-

тримання встановлених кримінально-процесуальним законом правил складання висновку експерта. Діяльнісні (операційні) помилки експерта обумовлені операціями, що здійснюються експертом, з об'єктами дослідження. Подібні помилки можуть бути пов'язані з використанням низькоякісних, несправних технічних засобів (вимірювальних засобів, мікроскопів, спеціальних освітлювальних приладів тощо), з отриманням неякісних порівняльних матеріалів, з порушенням технології виконання експертиз. Діяльнісні (операційні) помилки пов'язані з здійснюваними експертом операціями (процедурами) і можуть полягати в порушенні запропонованої послідовності цих процедур використання для вимірювань фізичних величин приладів, що не належать до сертифікованих засобів вимірювань; застосування неперевіраних засобів вимірів та еталонів [2, 4]. Помилки гносеологічного (пізнавального) характеру виявляються у формуванні логічних суджень експерта, неправильній оцінці, отриманій під час дослідження інформації, і, як наслідок, у неправильному формулюванні висновків.

Постанова про призначення експертизи надається слідчими із супровідною докумен-

тацією, яка повинна підтверджувати належність упаковки до конкретного провадження. Потрібно розуміти, що хімік-експерт не повинен бути фахівцем з усіх галузей криміналістичних експертиз і не повинен досліджувати, наприклад, паперові матеріали (ярлики), полімерні матеріали (наприклад, поліетиленовий або поліпропіленовий пакети), барвника пишучих предметів (кулькова, гелева, перова ручка) то що.

Описова частина висновку експерта, без сумнів, повинна мати опис упакування та супровідних документів. Опис упакування повинен бути переконливим для суду, щоб виключити сумніви, що упакування та об'єкти дослідження не підмінені, повинна додаватися фототаблиця, з фотографіями упакування (всіх написів, підписів, номеру пакету тощо) [4].

Велике значення під час дослідження рослинних речовин має процес правильного вилучення речовини, а також упакування. Якщо речовина недостатньо ретельно загорнута в пакет, то на інших предметах можуть бути визначені нашарування досліджуваної речовини. Цей факт може призвести до хибних висновків.

Під час дослідження речовин застосовується кілька методів, переважно це спектральні та хроматографічні. Вони діляться на ідентифікаційні (наприклад, хроматомас-спектрометрія, ІЧ-спектрометрія та ін.) та порівняльні (ТЗХ, газова хроматографія з полум'яно-іонізаційним детектуванням, ВЕРХ та ін.). Але за будь-якого методу експерт порівнює отриманий результат зі зразком порівняння, в якому відомий кількісний вміст діючої речовини.

Застосовуючи приладові методи дослідження проводиться пробопідготовка речовини. Досліджувані речовини реагують з розчином або декількома розчинами. Використання розчинника не для ГРХ або не для ВЕРХ також призводить до помилкових висновків бо при недостатній очистці розчинників піки домішок розчинника можуть накладатись на піки досліджуваної речовини.

Експерт має порівнювати отримані результати лише з легітимними еталонними даними. Нерідко експерти намагаються порівняти отримані дані з джерелами, які вони

отримали за невідомих обставин (наприклад, свідки ТШГ «відомого складу», але невідомого походження), що може призвести при порівняльному дослідженні до певних помилок з ідентифікації об'єкту. Це неприпустимо.

Також існує ймовірність, що дані об'єкти порівняння були неправильно досліджені раніше, зазнали зміни, псування, змішування тощо. Це правило справедливе для зразків порівняння електронних даних (наприклад, мас-спектри), тому перед дослідженням треба перевіряти зразок порівняння та калібрувальний графік.

До суб'єктивних експертних помилок може належати недостатня обізнаність експерта про всі актуальні методики, а також відсутність у експерта власної позиції, невміння або небажання відстоювати свою думку або ступінь залежності від керівництва експертної установи. Для перевірки отриманих результатів та їх відтворюваності різними експертами необхідно, щоб у експертів, теоретиків та практиків в галузі дослідження наркотичних засобів, психотропних та сильнодіючих засобів, здійснювався єдиний підхід до експертизи наркотиків. При цьому не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Часто відсутність піків при застосування хроматографічних методів трактують як відсутність підконтрольних речовин. При дослідженні методом ГРМС можна не звернути увагу на ледь помітний пік, і не побачити наркотичного засобу, психотропної речовини, сильнодіючої або отруйної речовини. В цій ситуації треба провести кислотну або лужну екстракцію, упарити речовину та повторити дослідження. Це також належить до суб'єктивних експертних помилок.

Погіршує ситуацію те, що через завантаженість чи відсутність обладнання експерт часто засновує свої висновки про склад речовини на результатах одного з аналітичних методів, хоча має використовувати кілька (два і більше). А це у кілька разів збільшує можливість помилки, що підтверджують дані слідчої та судової практики.

Ще одна експертна помилка — це неправильний вибір методів дослідження.

Основним у попередженні експертних помилок є перевірка висновків експертів



керівниками експертних установ та більш кваліфікованими експертами. Усвідомлення виконавця о майбутній перевірці, спонукає до постійного контролю своїх досліджень та приведення додаткових аргументів на користь свого рішення. Перевірка висновків експерта має бути добре організована, проводиться обов'язково та уважно.

Співпраця правоохоронних органів та експертної служби стосується не лише оптимізації призначення судових експертиз, але й покращення механізмів вилучення доказів. Взаємодія між цими структурами може включати спільні тренінги, обмін інформацією та досвідом, що дозволить підвищити кваліфікацію працівників обох відомств.

Перелік джерел посилання

1. Абрамова В. М. Поняття помилки судового експерта. *Вісник Академії правових наук*. 2002. № 3 (30). С. 172—179.
2. Воробчак А. Р. Процесуальні дії суб'єктів доказування та експерта, пов'язані з проведенням експертизи. *Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ* : мат-ли наук.-практ. конф. (Дніпро, 22—23.02.2019). Херсон, 2019. С. 86—89.
3. Гончаренко В. Г. Критерії вірогідності висновків експерта: гносеологічний, психологічний і процесуальний аспекти. *Часопис Академії адвокатури України*. 2009. № 3.
4. Клименко Н. І. Процесуальні гарантії достовірності висновку експерта. *Криміналістичний вісник*. 2004. № 10. С. 58—61.

Оцінка висновку експерта в адміністративному судочинстві під час економічних досліджень

Віта Костюк

приватний підприємець у сфері консультування з питань оподаткування, бухгалтерського обліку
й аудиту, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6919-3472>, e-mail: vitalik_@ukr.net

Розглянуто правові засади оцінювання висновку експерта як доказу в адміністративному судочинстві України. Проаналізовано положення КАСУ, Закону «Про судову експертизу», відомчі інструкції та актуальну судову практику Верховного Суду. Висвітлено критерії належності, допустимості, достовірності та достатньої обґрунтованості висновку, а також специфіку економічних експертиз у податкових спорах.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; економічна експертиза; висновок експерта; експерт; оцінювання доказів, оцінювання висновку.

Evaluation of Expert Opinion in Administrative Proceedings in Economic Expertise

Vita Kostiuk

The report examines the legal principles of evaluating an expert opinion as evidence in administrative proceedings in Ukraine. The provisions of the Code of Administrative Justice of Ukraine, the Law “On Forensic Expertise”, departmental instructions, and current judicial practice of the Supreme Court are analyzed. The criteria of relevance, admissibility, reliability, and sufficiency of the expert opinion are highlighted, as well as the specifics of economic forensic examination in tax disputes.

Keywords: administrative proceedings; forensic expertise; economic expertise; expert opinion; expert; evidence assessment; evaluation of expert opinion.

В адміністративному судочинстві висновок експерта є одним із засобів доказування, передбачених ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) та на підставі якого суд визначає наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [1].

Як передбачено ст. 108 КАСУ, висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили й оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими ст. 90 КАСУ, а відхилення висновку експерта має бути мотивованим у судовому рішенні. Усе це покладає на суд обов’язок не просто прийняти результат проведеного експертом дослідження, але й здійснити безпосередню, усебічну та повну оцінку його висновку.

Законодавство виокремлює такі критерії оцінювання висновку експерта:

1. **Належність:** безпосередній зв’язок інформації, яка міститься у висновку, з предметом доказування — обставинами, які є правовим фундаментом

для ухвалення судового рішення; до того ж суд зобов’язаний відсіювати будь-які дані, які не стосуються суті спору, залишаючи сторонам право на аргументоване обґрунтування значущості кожного наданого доказу.

2. **Допустимість** полягає в суворій відповідності процесуальній формі, згідно з якою суд зобов’язаний ігнорувати будь-які дані, отримані з порушенням закону, та не має права замінювати визначені законом обов’язкові засоби доказування іншими джерелами інформації.
3. **Достовірність:** перевірка того, чи ґрунтується висновок на дійсних фактах та загальновизнаних наукових методах.
4. **Достатність:** визначається судом крізь призму внутрішнього переконання як критична сукупність відомостей, які дають змогу дійти однозначного та обґрунтованого висновку про наявність або відсутність обставин, що складають предмет доказування.



Під час оцінювання висновку експерта в адміністративному судочинстві слід також приділити увагу визначенню самого поняття «висновок експерта».

Зокрема, ст. 101 КАСУ передбачено, що висновок експерта є докладним описом проведених експертом досліджень, зроблених в результаті них висновків та обґрунтованих відповідей на запитання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством [1].

До того ж важливим та проблемним питанням в оцінюванні висновку експерта залишається той факт, що Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII (далі — *профільний Закон*) не дає чіткого визначення поняттю «висновок експерта», відповідно, ключове значення для його оцінювання в адміністративному судочинстві мають саме положення КАСУ.

Практика судових експертних досліджень в адміністративному судочинстві (та й в інших видах судочинства також — *Прим. автора*), схиляється до трактування поняття «висновок експерта» як до самостійного джерела доказів у вигляді письмового документа, у якому експерт, керуючись своїми спеціальними знаннями у відповідній сфері, докладно викладає результати свого дослідження, надає обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені перед ним судом або сторонами.

Також під час оцінювання змісту висновку експерта, адміністративні суди звертають увагу на:

- повноту відповідей: чи на всі поставлені запитання надано вичерпні відповіді;
- логічну обґрунтованість: чи впливають підсумкові висновки з проведеного дослідження;
- відповідність положенням КАСУ та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій Наказом МЮУ від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі — *Інструкція № 53/5*), які регламентують вимоги до підготовки та складання висновків.

Зокрема, п. 6 ст. 101 КАСУ визначено, що у висновку експерта має бути зазначено:

коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, учене звання, посада), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній під час проведення експертизи, запитання, поставлені експертові, якими матеріалами експерт скористався. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством [1].

Для експерта-практика ключове значення має дотримання «технології» дослідження, визначеної Інструкцією № 53/5. Зокрема, висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номери складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки) [4]. Порушення цієї структури та відсутність посилань на апробовані методики може бути підставою для визнання висновку недостовірним.

Важливим аспектом в оцінюванні висновку експерта є відповідальність останнього за завідомо неправдивий висновок, а в разі призначення експертизи судом — також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Це передбачено п. 7 ст. 101 КАСУ та ст. 384 і 385 Кримінально процесуального кодексу України [1, 2].

Так само якість та достовірність змісту висновку експерта, який оцінюють суди, залежить від незалежності, об'єктивності, законності дій експерта, якому доручено провести дослідження. Так, ст. 68 КАСУ дає визначення, хто може бути експертом в адміністративному процесі, а саме: експертом може бути особа, яка має спеціальні знання, необхідні для з'ясування відповідних обставин справи [1].

Саме спеціальні знання в поєднанні із досвідом та компетенцією судового експерта, є тими складовими, які також впливають на оцінювання висновку експерта як одного із доказів в адміністративному процесі.

Якщо під час підготовки висновку експерт установить обставини, що мають значення

для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини (п. 8 ст. 101 КАСУ), спираючись на наявні в нього спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів, які будуть необхідні при судових розглядах [1, 3].

Також експерт зобов'язаний з'явитися до суду за викликом останнього та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи, не виходячи за межі своєї компетенції та не вирішуючи питання права.

Водночас аналіз актуальної судової практики КАСУ ув складі Верховного суду за рішеннями, які внесені до ЄДРСР за грудень 2025 року, свідчить про посилення уваги до якості доказової бази, зокрема, в економічних експертизах — у податкових спорах. Так, у справах щодо правомірності застосування штрафних санкцій за реалізацію необлікованого пального (у справі № 580/4269/24 від 09.12.2025 р.) та спорів щодо оподаткування дивідендів нерезидентів (у справі № 440/15330/23 від 23.12.2025 р.), суд акцентує увагу на такому:

- перевага суті над формою: суд під час оцінювання доказів вимагає дослідження реального змісту господарських операцій, а не лише формальної наявності первинних документів. Це особливо важливо для експерта під час проведення досліджень за напрямом «Економічна експертиза», де висновок має підтверджувати або спростовувати документальну обґрунтованість висновків актів перевірки контролюючих органів;
- оцінка методики вимірювань: у справі про облік пального суд указав на необхідність суворого дотримання технологічних регламентів та стандартів вимірювань. Для судового експерта це означає, що при оцінюванні висновку суд перевірятиме, чи використовував експерт актуальні нормативні акти та методики, чинність яких є критичною для об'єктивного висновку;
- бенефіціари та фінансовий моніторинг: суд докладно аналізує ланцюги

фінансових операцій. Висновок експерта в таких справах стає ключовим інструментом для суду у встановленні факту, чи є отримувач доходу його фактичним власником. Суд наголосив, що висновок експерта-економіста є ключовим у дослідженні ланцюгів фінансових потоків для виявлення відсутності економічної мети операції [5].

Отже, сучасна практика КАСУ потребує не лише глибоких знань експерта-економіста, зокрема, у бухгалтеріку, а й розуміння специфіки галузевого законодавства та актуальних позицій Верховного Суду щодо тлумачення податкових норм.

Також важливим питаннями в адміністративному процесі є актуальність нормативно-правових актів, які експерт повинен враховувати в редакції законів, які були чинними на момент виникнення правовідносин, які є предметом дослідження, а також чинні методики проведення експертних досліджень.

Підсумовуючи, можна сказати, що оцінювання висновку експерта в адміністративному судочинстві — це не лише перевірка кваліфікації фахівця, а й глибокий аналіз логіки та методики дослідження. Сучасна судова практика вимагає від експерта високої точності, що має сприяти відкриттю можливостей для надання максимально обґрунтованих висновків, які базуються на принципах прозорості, незалежності, об'єктивності, законності, що значно полегшує суду процес їх оцінювання в якості належних доказів поміж інших.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994р. №4038-XII(зізмін.та допов.).URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 21.01.2026).



4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 12.12.2011 р. № 3505/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
5. Огляд судової практики КАСУ у складі ВС за грудень 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KAS_12_2025.pdf (дата звернення: 21.01.2026).

Проблематика розгляду справ в адміністративному судочинстві щодо дорожньо-транспортних пригод за участі військової техніки в умовах воєнного стану в Україні

Артем Кошкарів

старший науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7762-6413>, e-mail: art602@ukr.net

Олександр Панасенко

старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1125-3946>, e-mail: panasenko2622@ukr.net

Микола Кулик

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7762-6413>, e-mail: kolya.kulik.97@gmail.com

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до різкого зростання кількості випадків використання військової техніки на шляхах загального користування. Інтенсивне переміщення колон, використання спеціалізованих і броньованих транспортних засобів, габарити яких перевищують дозволені стандарти Правил дорожнього руху, а також виконання бойових або логістичних завдань створили додаткові ризики виникнення дорожньо-транспортних пригод. У таких умовах питання правового регулювання, фіксації, розслідування та судового розгляду справ про дорожньо-транспортні пригоди за участі військової техніки набувають особливої актуальності.

Ключові слова: розслідування; транспортний засіб; військова техніка; військовий стан; дорожньо-транспортна пригода; адміністративне судочинство; причиновий зв'язок.

The Issue of Considering Cases Involving Traffic Collisions With Military Equipment in Administrative Proceedings During Martial Law in Ukraine

Artem Koshkarov, Oleksandr Panasenکو, Mykola Kulyk

The full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has led to a sharp increase in the number of cases of the use of military equipment on public roads. Intensive movement of convoys, use of specialised and armoured vehicles whose dimensions exceed the permitted standards of the Road Traffic Regulations, as well as execution of combat or logistical missions have heightened the risk of traffic collisions. Under such circumstances, the issue of legal regulation, recording, investigation, and trial of traffic collision cases involving military equipment has become particularly relevant.

Keywords: investigation; vehicle; military equipment; martial law; traffic collision; administrative proceedings; cause-and-effect relationship.

Адміністративне судочинство відіграє важливу роль у вирішенні спорів, пов'язаних із притягненням військовослужбовців або військових адміністрацій до адміністративної відповідальності. Водночас чинне законодавство України не повною мірою враховує специфіку воєнного стану, що спричиняє численні прогалини та колізії, ускладнює забезпечення справедливості, захисту прав громадян і водночас — дотримання вимог обороноздатності держави.

Питання розслідування дорожньо-транспортних пригод за участі військової техніки врегульовано Кодексом України про адміністративні правопорушення та Законом «Про дорожній рух» [1; 2]. Під час воєнного стану діють спеціальні положення щодо застосування військового законодавства [3].

Рух військової техніки регулюється комплексом нормативно-правових актів, поміж яких:

- Закон України «Про дорожній рух»;



- Закон України «Про правовий режим воєнного стану»;
- статuti Збройних сил України;
- накази Міністерства оборони та Командування Об'єднаних Сил;
- постанови Кабінету Міністрів України щодо руху колон і спеціальних транспортних засобів;
- Правила дорожнього руху;
- відомчі інструкції щодо експлуатації військової техніки.

У зв'язку з державною таємницею та необхідністю захисту військових об'єктів органи поліції не завжди мають повноваження фіксувати обставини дорожньо-транспортної пригоди, оскільки:

- огляд здійснює військова комісія;
- матеріали марковано «для службового користування»;
- не всі відомості можуть бути розголошені суду.

Суди стикаються з труднощами у вилученні військових документів, оскільки вони можуть містити службову або таємну інформацію [4]. Також ускладнено явку військових службових осіб до суду.

Маневрування військових колон здійснюється за спеціальними правилами, які не завжди відповідають стандартним нормам дорожнього руху. Це ускладнює визначення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та дорожньо-транспортною пригодою.

У багатьох випадках цивільні органи не мають доступу до військових полігонів, колон чи техніки для фіксації подій. Відсутність бодікамер і відеореєстраторів у військовій техніці також знижує якість доказової бази.

Військовослужбовці часто перебувають у службових відрядженнях або на ротатії, що ускладнює реалізацію їхніх процесуальних прав під час розгляду адміністративних справ [5].

Судова практика демонструє неоднозначність підходів до співвідношення норм дорожнього руху та військових статутів [6].

Саме тому необхідна подальша стандартизація процедур розслідування дорожньо-транспортних пригод за участі військової техніки й адаптація адміністративного судочинства до умов воєнного стану.

Отже, дорожньо-транспортні пригоди за участі військової техніки під час воєнного стану є складною юридичною проблематикою, що поєднує питання оборони, безпеки дорожнього руху та прав людини. Ефективний розгляд таких справ можливий лише за умови реформування законодавства, стандартизації процедур фіксації та забезпечення належної взаємодії між цивільними й військовими органами.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Статут внутрішньої служби Збройних сил України : затв. Закон. України від 24.03.1999 р. № 548-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

Використання технологій штучного інтелекту для аналізу судових рішень: можливості, ризики та межі допустимості в судовій практиці

Ігор Крайнов

доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9307-580>, e-mail: iec2001@ukr.net

Юлія Панчук

старший науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8605-6029>, e-mail: expert.ryndina31071988@gmail.com

Руслан Гусейнов

старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3021-3472>, e-mail: huseinov_ruslan@ukr.net

Досліджено сучасні підходи до використання технологій штучного інтелекту для аналізу ухвал, постанов і рішень судів. Розглянуто наявні цифрові інструменти, застосовувані для автоматизованого пошуку, класифікації та узагальнення судової практики, а також можливості їх використання суддями, помічниками суддів і учасниками судового процесу. Особливу увагу приділено питанням допустимості застосування штучного інтелекту в судочинстві, проблемам зловживання процесуальними правами, етичним обмеженням, впливу штучного інтелекту на незалежність судді й довіру до судової влади. Проаналізовано позиції Верховного Суду, міжнародні стандарти у сфері регулювання штучного інтелекту, а також судову практику, пов'язану з посиланням на результати, згенеровані штучного інтелекту. Зроблено висновок про допоміжний характер використання технологій штучного інтелекту в судовій діяльності та необхідність чіткого нормативного й етичного регулювання таких інструментів.

Ключові слова: штучний інтелект; судові рішення; судова практика; цифровізація правосуддя; суддівський розсуд; процесуальні права; правова визначеність; етика судді.

The Use of Artificial Intelligence Technologies in the Analysis of Court Decisions: Opportunities, Risks, and Limits of Admissibility in Judicial Practice

Igor Krainov, Yuliia Panchuk, Ruslan Huseinov

The abstract examines contemporary approaches to the use of artificial intelligence (AI) technologies for analysing court decisions, in particular rulings, orders, and judgments. It considers existing digital tools used for automated search, classification, and generalization of judicial practice, as well as the possibilities for their use by judges, judge assistants and trial participants. Emphasis is made on the admissibility of AI in proceedings, issues of procedural rights abuse, ethical restrictions, and the impact of AI on judicial independence and trust in the judiciary. Positions of the Supreme Court, international standards in the field of artificial intelligence regulation, and judicial practice regarding reliance on AI-generated outputs are analysed. The conclusion is drawn that artificial intelligence technologies are used as auxiliary tools in judicial activities, and that they require clear regulatory and ethical oversight.

Keywords: artificial intelligence; court decisions; judicial practice; digitization of justice; judicial discretion; procedural rights; legal certainty; judicial ethics.

Активний розвиток цифрових технологій у правовій сфері зумовлює появу нових інструментів аналізу судової практики, поміж

яких особливе місце посідають технології штучного інтелекту (далі — ШІ). У сучасних умовах ШІ дедалі частіше використовують



для обробки значних масивів судових рішень, автоматизованого пошуку релевантної практики, виявлення тенденцій у правозастосуванні та підготовки аналітичних матеріалів. Такі інструменти дають змогу істотно підвищити ефективність роботи суддів, працівників апарату судів та учасників судового процесу, водночас актуалізуючи питання меж допустимості їх використання.

Аналіз ухвал, рішень і постанов судів за допомогою ШІ ґрунтується на застосуванні алгоритмів машинного навчання та обробки природної мови, що дає змогу систематизувати судову практику, класифікувати справи за предметом спору, процесуальними питаннями або правовими позиціями суду. У практичній площині такі технології використовуються для створення аналітичних звітів, статистичних оглядів, а також для прогнозування можливих результатів розгляду справ. В Україні відповідні підходи поступово впроваджують на базі Єдиного державного реєстру судових рішень та інших електронних ресурсів.

Водночас використання штучного інтелекту в судовій діяльності не можна розглядати як заміну суддівського розсуду або механізм автоматизованого ухвалення судових рішень. Конституційні засади здійснення правосуддя закріплюють, що правосуддя здійснюють винятково суди, а судові рішення ухвалюють судді, які несуть персональну відповідальність за їх зміст і наслідки. У цьому контексті ШІ може виконувати лише допоміжну функцію, спрямовану на підвищення процесуальної економії та якості підготовки матеріалів, але не на формування остаточної правової позиції суду.

На окрему увагу заслуговує питання посилення учасників судового процесу на результати, згенеровані штучним інтелектом. Судова практика вже містить приклади, коли такі посилання суди оцінювали крізь призму принципу добросовісності й заборони зловживання процесуальними правами. Зокрема, Верховний Суд у своїх рішеннях звертав увагу на неприпустимість протиставлення правових висновків суду відповідям, сформульованим ШІ, який не має нормативного статусу та не є джерелом права [1]. Водночас

в окремих думках суддів наголошено, що само собою використання інформації, згенерованої ШІ, не можна автоматично визнавати зловживанням процесуальними правами за відсутності ознак недобросовісної поведінки [2].

Міжнародні стандарти також визнають необхідність обережного й відповідального підходу до використання ШІ в правосудді. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію і верховенство права обумовлює обов'язок держав забезпечувати такі умови застосування ШІ, які не порушують фундаментальних прав і гарантій справедливого суду [3]. Подібні положення містить і Глобальний цифровий договір, ухвалений у межах ООН, який наголошує на необхідності підзвітності, прозорості й етичності використання цифрових технологій [4].

Етичний вимір використання ШІ також знайшов відображення в національних актах. Зокрема, Кодекс суддівської етики передбачає, що застосування суддею технологій ШІ є допустимим лише за умови, що воно не впливає на незалежність і неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень [5]. Такий підхід узгоджується з позиціями науковців, які наголошують на ризиках втрати довіри до судової влади в разі неконтрольованого використання алгоритмічних рішень [6].

Отже, аналіз судових рішень за допомогою ШІ є перспективним напрямом розвитку судової практики, який здатен підвищити ефективність правосуддя та забезпечити єдність судової практики. Водночас основними умовами його впровадження залишаються чітке нормативне регулювання, дотримання етичних стандартів, збереження провідної ролі судді й запобігання зловживанню процесуальними правами. Лише за таких умов використання ШІ може стати дієвим інструментом допомоги суду, а не чинником ризику для принципів верховенства права та правової визначеності.

Перелік джерел посилання

1. Ухвала Верховного Суду від 08.02.2024 р. Справа № 925/200/22 / Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. вебсайт. URL:



- <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Окрема думка судді Верховного Суду Вронської Г. О. від 08.02.2024 р. у справі № 925/200/22 / Там само. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074064> (дата звернення: 28.01.2026).
 3. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law / Council of Europe : web. 2024. URL: <https://search.coe.int> (дата звернення: 28.01.2026).
 4. Пакт майбутнього та Глобальний цифровий договір : резолюц. Генасамблеї ООН від 22.09.2024 р. / United Nations : web. 56 р. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/79/1> (дата звернення: 28.01.2026).
 5. Кодекс суддівської етики : затв. рішен. XX чергов. з'їзду суддів України 18.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
 6. Берназюк Я. Штучний інтелект як основа цифрового судочинства: помічник чи майбутній конкурент судді? / Верховний Суд : офіц. вебсайт. 12.04.2024. 36 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/artificial_intelligence_bernaziuk.pdf (дата звернення: 28.01.2026).



Роль і місце судової інженерно-екологічної експертизи в судочинстві адміністративної юрисдикції під час розгляду справ про екологічні правопорушення

Ігор Крайнов

доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9307-580>, e-mail: iec2001@ukr.net

Володимир Сабадаш

головний судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9815-9009>, e-mail: sabadash.v60@gmail.com

Костянтин Чернігівський

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-3321>, e-mail: nncise10-19@ukr.net

Розглянуто питання визначення етапів розгляду в адміністративних органах і в судах адміністративної юрисдикції правопорушень у сфері охорони природи та використання природних ресурсів, за якими є доцільним призначення інженерно-екологічного дослідження та/або судової інженерно-екологічної експертизи.

Ключові слова: адміністративні органи; адміністративні провадження; судова експертиза.

The Role and Place of Forensic Engineering and Environmental Examination in Administrative Jurisdiction Proceedings When Considering Environmental Offense Cases

Ihor Krainov, Volodymyr Sabadash, Kostiantyn Chernihivskiy

This paper defines the consideration procedures handled by administrative authorities and courts in cases of environmental and natural resource violations. It is appropriate to order engineering and environmental research and/or a forensic engineering and environmental examination in these cases.

Keywords: administrative authorities; administrative proceedings; forensic examination.

Метою цього повідомлення є визначити етапи розгляду в адміністративних органах і в судах адміністративної юрисдикції правопорушень у сфері охорони природи та використання природних ресурсів, за якими бажано (частіше — необхідно) призначати інженерно-екологічні дослідження (далі — ІЕД) та/або судову інженерно-екологічну експертизу (далі — СІЕЕ), і як використати висновок ІЕД або висновок СІЕЕ як доказ, що або підтверджує, або спростовує факт правопорушення, уточнює його зміст та обсяги.

Адміністративне право — це одна з галузей публічного права, яка регулює організацію, функціонування та відносини органів виконавчої влади з фізичними та юридичними

особами. Одним з основних в адміністративному праві є розділ, що охоплює питання порушення адміністративних норм і визначення адміністративної відповідальності (стягнення, штрафи, конфіскація, тимчасове припинення діяльності тощо) за правопорушення, що починається з етапу адміністративного провадження, результати якого надалі можуть бути оскаржені в адміністративних судах.

На нашу думку, призначення та проведення ІЕД і СІЕЕ з використанням спеціальних знань осіб, які мають кваліфікацію судового експерта з правом проведення експертиз за експертною спеціальністю 10.19 «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків впливу техногенних

джерел на об'єкти довкілля», необхідно як на етапі адміністративного провадження щодо правопорушень у сфері охорони природи та використання природних ресурсів, так і в разі, коли справи про такі правопорушення розглядають у судах адміністративної юрисдикції.

Адміністративне провадження — це врегульована законом діяльність публічної адміністрації (органів влади) щодо розгляду й вирішення індивідуальних справ, яка завершується прийняттям адміністративного акта. Воно охоплює надання послуг, видачу дозволів, контроль (інспекції) за заявою особи, установлення та стягнення штрафів за адміністративні правопорушення або ініціативою органа. Процедура базується на принципах верховенства права, рівності, неупередженості й офіційності [1].

Необхідність накладення штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства, їх розмір визначаються рішенням органа, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів.

На етапі адміністративного провадження орган, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, визначає сутність правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища, необхідність накладення штрафних санкцій і їх розмір. Основою для цих дій є результати інспекційних заходів (перевірок) діяльності суб'єктів господарювання в природоохоронній галузі уповноваженими органами державного нагляду (контролю) [2]. У результаті таких перевірок складають відповідні акти, які є юридичною підставою для адміністративного провадження та стягнення штрафів.

У разі оскарження суб'єктами господарювання в суді дій органів державного нагляду (контролю), ці акти стають підґрунтям для судового адміністративного провадження.

Досвід свідчить, що під час здійснення перевірок дуже часто порушують обумов-

лену процедуру, акти доволі часто складають з помилками, вимірювання екологічних показників стану довкілля провадять з порушенням нормативно-правових актів і нормативно-технічних стандартів щодо моніторингу навколишнього природного середовища й метрологічних вимог.

Тож ми вважаємо, що на етапі адміністративного провадження є необхідність для сторони, на яку накладають штрафні санкції, замовити проведення ІЕД результатів перевірки й, у разі незгоди з результатами перевірки, направити матеріали адміністративного провадження разом з позовною заявою в суд адміністративної юрисдикції для судового провадження. У цьому випадку висновок такого експертного дослідження може стати достатнім доказом для прийняття рішення суду на користь суб'єкта господарювання. У разі незгоди суду з таким висновком, він може стати основою вже для проведення СІЕЕ й отримання відповідного висновку.

Іще одна ситуація, яка потребує проведення СІЕЕ за адміністративним провадженням, — стягнення екологічних збитків або шкоди, що розглядають у господарських судах, за незгоди суб'єкта господарювання з діями органів державного нагляду (контролю). Такі дії, які є підставою для нарахування збитків або шкоди, можна оскаржити в суді адміністративної юрисдикції.

Наявність достеменного, достовірного, зрозумілого, чіткого, неупередженого, науково обґрунтованого й об'єктивного висновку ІЕД або СІЕЕ підтвердить або спростує компетентність, об'єктивність і дотримання передбачених законом меж повноважень органів, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів.

Висновок ІЕД і висновок СІЕЕ на різних етапах розгляду адміністративних справ в адміністративних органах та в судах адміністративної юрисдикції надають інформацію, яка допомагає краще зрозуміти технічні або спеціалізовані аспекти справи, що дає змогу ухвалювати рішення на основі об'єктивних і вичерпних доказів, гарантувати захист прав



громадян та створювати механізми контролю за діяльністю органів публічної влади.

Висновок СІЕЕ може бути важливим доказом як на стадії адміністративного провадження, так і під час розгляду в суді адміністративної юрисдикції справи про правопорушення проти довкілля або використання природних ресурсів, а також у випадках, коли необхідно визначити ступінь впливу певних дій або бездіяльності на навколишнє природне середовище та/або встановити факт порушення екологічних норм.

Роль висновків ІЕД і СІЕЕ як доказів в адміністративному судочинстві пов'язана з об'єктивною фіксацією фактів недотримань природоохоронного законодавства: вони допомагають установити факт недотримання природоохоронних норм і правил екологічної безпеки. Екологічні порушення можуть бути доволі складними для визначення без відповідного спеціалізованого дослідження, тож ІДЕ та СІЕЕ надають об'єктивну оцінку впливу на довкілля.

В адміністративних справах, пов'язаних з екологічними правопорушеннями, висновок СІЕЕ можна використати для підтвердження або спростування фактів недотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища конкретної особою або суб'єктом господарювання, які, на думку органів державного нагляду (контролю), порушили правила екологічної безпеки, а також для визначення розмірів відшкодування збитків.

Перелік джерел посилання

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 26.01.2026).

Адаптація міжнародних стандартів судової експертизи до умов воєнного стану

Валентина Крижна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-4224>, e-mail: valentina1416@ukr.net

Анастасія Крижна

студентка 2-го курсу магістратури за спеціалізацією «Судова експертиза» навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна, e-mail: kryzhnaya@ukr.net

Досліджено проблеми та напрями адаптації міжнародних стандартів судово-експертної діяльності до умов воєнного стану. Проаналізовано ключові міжнародні принципи незалежності, об'єктивності та наукової обґрунтованості судової експертизи, а також виклики їх практичної реалізації в умовах збройного конфлікту. Особливу увагу приділено українському контексту, зокрема трансформації організаційних, процесуальних і методичних засад експертної діяльності. Запропоновано шляхи гармонізації міжнародних стандартів із національним законодавством та практикою в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *судова експертиза; міжнародні стандарти; воєнний стан; судово-експертна діяльність; воєнні злочини.*

Adaptation of International Forensic Expertise Standards to Martial Arts Conditions

Valentyna Kryzhna, Anastasia Kryzhna

The problems and directions of adapting international standards of forensic expertise to the conditions of martial law are studied. The key international principles of independence, objectivity and scientific validity of forensic expertise are analyzed, as well as the challenges of their practical implementation in conditions of armed conflict. Special attention is paid to the Ukrainian context, in particular the transformation of organizational, procedural and methodological principles of expert activity. Ways of harmonizing international standards with national legislation and practice in conditions of martial law are proposed.

Keywords: *forensic examination; international standards; martial law; forensic activity; war crimes.*

Воєнний стан як особливий правовий режим істотно впливає на функціонування системи правосуддя, зокрема на судово-експертну діяльність. Судова експертиза відіграє ключову роль в забезпеченні доказування, установленні істини у кримінальних, цивільних та адміністративних провадженнях, а в умовах збройного конфлікту — також у документуванні воєнних злочинів і грубих порушень міжнародного гуманітарного права. У цих умовах особливої актуальності набуває питання дотримання та адаптації міжнародних стандартів судової експертизи, які формують універсальні вимоги до якості, незалежності та достовірності експертних досліджень [1].

Міжнародні стандарти судово-експертної діяльності розроблялися переважно для умов мирного часу, стабільного функціонування

інституцій та належного матеріально-технічного забезпечення. Воєнний стан, навпаки, характеризується обмеженням доступу до об'єктів дослідження, загрозами безпеці експертів, порушенням логістичних ланцюгів, дефіцитом ресурсів та зміною процесуальних процедур. Це зумовлює необхідність наукового осмислення шляхів адаптації міжнародних стандартів до надзвичайних умов без втрати їх змісту.

Необхідно зазначити, що міжнародні стандарти судової експертизи містять сукупність принципів, правил і рекомендацій, закріплених у міжнародно-правових актах, документах міжнародних організацій та професійних об'єднань експертів. Їх основне призначення полягає в забезпеченні єдиних підходів до проведення експертних дослі-



джень, підвищенні довіри до висновків експертів та забезпеченні визнання їх в різних правових системах.

До ключових принципів міжнародних стандартів належать незалежність і неупередженість експерта, наукова обґрунтованість методик, прозорість процедур, належна кваліфікація експертів, а також дотримання прав людини під час експертного дослідження. Важливе місце посідають стандарти управління якістю, зокрема вимоги до акредитації лабораторій, валідації методів та документування результатів [2].

Міжнародні стандарти також передбачають дотримання ланцюга збереження доказів, що є критично важливим для забезпечення їх допустимості в суді. У контексті розслідування міжнародних злочинів ці вимоги мають особливе значення, оскільки експертними матеріалами можуть користуватися в міжнародних судових інстанціях.

Запровадження воєнного стану створює низку об'єктивних перешкод для повноцінної реалізації міжнародних стандартів судової експертизи. Насамперед ідеться про безпекові ризики для експертів, які змушені працювати в умовах бойових дій або в безпосередній близькості до них. Це обмежує можливість дотримання стандартних процедур огляду місць подій та дослідження об'єктів.

Іншим суттєвим викликом є порушення інфраструктури судово-експертних установ, їх переміщення або тимчасове припинення діяльності. У таких умовах складно забезпечити функціонування систем управління якістю, збереження архівів та матеріальних носіїв інформації. Дефіцит обладнання та витратних матеріалів також негативно впливає на можливість застосування сертифікованих методик.

Процесуальні особливості воєнного стану, зокрема скорочення строків розслідування, спрощення окремих процедур або запровадження спеціальних режимів доказування, можуть суперечити міжнародним стандартам, орієнтованим на максимально повне та докладне дослідження. У таких умовах виникає ризик формального дотримання стандартів без реального забезпечення їхнього змісту.

Зазначимо певні напрями адаптації міжнародних стандартів до умов воєнного стану. Адаптація міжнародних стандартів судової експертизи до умов воєнного стану не означає їх скасування або ігнорування. Йдеться про гнучке тлумачення та застосування їх з урахуванням надзвичайних обставин і збереження базових принципів.

Одним із ключових напрямів адаптації є впровадження ризик-орієнтованого підходу до експертної діяльності. Це передбачає визначення мінімально необхідних стандартів якості, які можуть бути забезпечені в конкретних умовах, та документування об'єктивних причин відступу від окремих процедур. Такий підхід дає змогу зберегти довіру до експертних висновків навіть за умов неповного дотримання формальних вимог.

Важливу роль відіграє застосування дистанційних та цифрових технологій, зокрема для фіксування об'єктів дослідження, проведення консультацій та обміну даними. За умови належного нормативного врегулювання та захисту інформації це може компенсувати обмежений фізичний доступ до місць подій.

Адаптація також має стосуватися підготовки експертів. Міжнародні стандарти потребують високого рівня кваліфікації, а в умовах війни — додаткових компетенцій, пов'язаних із роботою з масовими похованнями, вибухонебезпечними предметами, травмами воєнного характеру. Це зумовлює необхідність спеціалізованого навчання та міжнародної співпраці [3].

Для України питання адаптації міжнародних стандартів судової експертизи має не лише теоретичне, а й практичне значення. Розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, потребує такого рівня експертних досліджень, який забезпечував би їх визнання на міжнародному рівні.

Національне законодавство у сфері судово-експертної діяльності загалом корелює з міжнародними стандартами, проте умови воєнного стану потребують його подальшої деталізації. Зокрема, доцільним є нормативне закріплення можливості застосування спрощених процедур із обов'язковим зазначенням причин та меж таких відступів. Це

дасть змогу поєднати вимоги процесуальної економії з принципом справедливості.

Практика українських судово-експертних установ свідчить про поступову інтеграцію міжнародних підходів, зокрема у сфері документування воєнних злочинів. Водночас відсутність уніфікованих методів щодо роботи в умовах бойових дій створює ризики неоднакової практики та зниження доказової цінності висновків експертів.

Отже, міжнародні стандарти судової експертизи залишаються фундаментальним орієнтиром для забезпечення якості та достовірності експертних досліджень навіть в умовах воєнного стану. Проте механічне застосування їх без урахування надзвичайних обставин неможливе. Адаптація міжнародних стандартів має ґрунтуватися на збереженні їх базових принципів за одночасного впровадження гнучких механізмів реалізації. Для України це означає необхідність нормативного уточнення процедур судово-експертної діяльності в умовах війни, розвитку спеціалізованої підготовки експертів та поглиблення міжнародної співпраці.

Отже, варто наголосити, що реалізація зазначених підходів сприятиме не лише підвищенню ефективності національної судово-експертної системи, а й забезпеченню належного документування та розслідування воєнних злочинів відповідно до міжнародних стандартів.

Перелік джерел посилання

1. Бондаренко-Берегович В. Судово-експертна діяльність в умовах військового стану. *Наукові перспективи*. 2024. № 6 (48). С. 535—548. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/article/download/12782/12844> (дата звернення: 19.01.2026).
2. Грига М. А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: мат-ли наук.-теорет. конф. (Київ, 26.05.2022). Київ, 2022. С. 58—62.
3. Яценко І. Судова експертиза як об'єкт адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 96—102. DOI: 10.32631/rb.2020.3.12 (дата звернення: 19.01.2026).



Питання дотримання особистої безпеки під час проведення судових експертиз безпеки життєдіяльності та охорони праці

Михайло Кузьменко

заступник начальника відділу пожежотехнічних досліджень, Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9083-8262>, e-mail: mixa01@ukr.net

Сергій Остапов

Головний судовий експерт, Центр судових і спеціальних експертиз, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8088-7261>, e-mail: ssstapov@gmail.com

Визначено ознаки, за яких доцільно зазначити недотримання особистої безпеки потерпілих від нещасних випадків з метою встановлення фактичних обставин недотримання нормативних вимог щодо безпеки життєдіяльності.

Ключові слова: *судова експертиза безпеки життєдіяльності та охорони праці; особиста безпека; явна небезпека.*

The Issue of Maintaining Personal Safety When Conducting Forensic Examinations of Life Safety and Labor Protection

Mykhailo Kuzmenko, Serhii Ostapov

Determining the signs under which it is appropriate to indicate non-compliance with the personal safety of accident victims, in order to establish the actual circumstances of non-compliance with regulatory requirements for life safety.

Keywords: *forensic examination of life safety and occupational health; personal safety; obvious danger.*

Під час проведення судових експертиз безпеки життєдіяльності та охорони праці проводять дослідження з метою визначення наявності порушень вимог нормативно-правових актів, які перебувають у причиново-наслідковому зв'язку з настанням нещасного випадку, а також установлення осіб, які їх припустилися.

Проведення зазначених досліджень пов'язане з визначенням дотримання або недотримання потерпілим особистої безпеки.

Так, ст. 14 Закону України «Про охорону праці» [1] визначено обов'язки працівника щодо дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці. Поміж яких зокрема, і обов'язок дбати про особисту безпеку й здоров'я під час виконання будь-яких робіт або перебування на території підприємства.

Окрім того, цією ж статтею на працівника покладено безпосередню відповідальність за порушення зазначеної вимоги.

На жаль, у чинних методиках, якими послуговуються судові експерти під час проведення судових експертиз за експертною спеціальністю 10.5 «Дослідження причин та наслідків порушення вимог безпеки життєді-

яльності та охорони праці», ознаки, за яких необхідно визначити недотримання особистої безпеки потерпілих від нещасних випадків, з метою встановлення фактичних обставин недотримання нормативних вимог щодо безпеки життєдіяльності, не наведено.

Практика проведення досліджень питань особистої безпеки потерпілими від нещасних випадків свідчить, що до недбання про неї належать такі випадки, за яких людина бачить явну небезпеку, що є загальновідомою. До них належать: значний перепад по висоті, відкриті отвори в різних конструкціях будівлі або землі, відкритий вогонь, обертові механізми різноманітного обладнання тощо.

Як приклад можна навести виконання робіт з очищення пам'ятника (рис. 1, 2). На рисунках можна побачити, що працівник перебуває на монументі пам'ятника, тобто на значній висоті. Окрім того, працівник не користується жодними засобами індивідуального захисту від падіння з висоти (запобіжний пояс, захисне огородження). Цей факт свідчить про недбання працівником про особисту безпеку, адже усвідомлюючи



небезпеку (можливість падіння з висоти) він проводить роботу на висоті без ужиття будь-яких заходів захисту від можливого падіння.

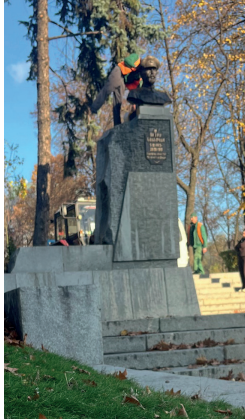


Рис. 1



Рис. 2

Отже, однією з ознак, за яких доцільно зазначити недотримання особистої безпеки потерпілим, є усвідомлення загальновідомих небезпек. Тобто працівник повинен бачити явну небезпеку.

Другою з ознак є знання працівником прихованих небезпек. До них належать небезпечні чинники під час роботи виробничого та технологічного обладнання.

Як приклад можна навести отримання травм потерпілим від теплової дії виробничого обладнання. Цього разу працівник, який мав відповідну кваліфікацію за професією, пройшовши відповідне навчання з безпечних методів проведення робіт, а також відповідні інструктажі з питань охорони праці, відчинив дверцята технологічної установки, де за нормального режиму роботи обертається гаряча пара.

Отже, до ознак, за яких доцільно зазначити недотримання особистої безпеки потерпілим, є факти знання про можливі небезпеки за певних дій. Підтвердження знань є проходження навчання, перевірки знань, проведення інструктажів.

Отже, визначення факту недбання про особисту безпеку працівником доцільно зазначити при усвідомленні ним загальновідомих небезпек або знання про можливі небезпеки за певних дій.

Перелік джерел посилання

1. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 27.01.2026).



Проведення обстеження об'єкта дослідження за його місцезнаходженням в розрізі будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертиз

Юлія Кузьменко

завідувачка сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, відділ товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна, e-mail: juliakuzmenko1984@gmail.com

Поліна Прижигалінська

старша судова експертка сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, відділ товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна, e-mail: prizigalinskaypolina@gmail.com

Яна Проценко

студентка, Центральнотериторіальний державний університет імені Володимира Винниченка Міністерства освіти і науки України, м. Кропивницький, Україна, e-mail: kp.ndekc@gmail.com

Досліджено правові, організаційні та методичні аспекти проведення будівельно-технічної й оціночно-будівельної експертиз за місцезнаходженням об'єкта дослідження. Проаналізовано значення натурного візуально-інструментального обстеження для встановлення фактичних технічних характеристик об'єктів нерухомості та забезпечення обґрунтованості експертних висновків. Зроблено висновок про необхідність диференційованого підходу до визначення обсягу натурного обстеження з урахуванням мети експертизи.

Ключові слова: судова експертиза; будівельно-технічна експертиза; оціночно-будівельна експертиза; натурне обстеження; спеціальні знання; об'єкти нерухомості; комплексна експертиза.

Conducting an Inspection of the Research Object at its Location in Terms of Construction and Technical and Evaluation and Construction Expertise

Yuliia Kuzmenko, Polina Pryzhyhalinska, Yana Protsenko

The article examines the legal, organizational, and methodological aspects of conducting construction-technical and valuation-construction forensic examinations at the location of the object under study. The significance of on-site visual and instrumental inspection for establishing the actual technical characteristics of real estate objects and ensuring the substantiation of expert conclusions is analyzed. The study concludes that a differentiated approach to determining the scope of on-site inspection is necessary, taking into account the purpose of the examination.

Keywords: forensic examination; construction-technical examination; valuation-construction examination; on-site inspection; special knowledge; real estate objects; integrated examination.

Базовим законодавчим актом, який визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки, є Закон України «Про судову експертизу» [1].

На сьогоднішній день, відповідно до Положення про Експертно-кваліфікаційну ко-

місію при МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС [2], судова будівельно-технічна експертиза та судова експертиза з оцінки об'єктів нерухомого майна проводиться фахівцями, які мають кваліфікацію судового експерта зі спеціальностей: 10.6 Дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів; 10.10 Визначення оціночної вартості будівельних

об'єктів та споруд. Завдання, які вирішує судова будівельно-технічна та оціночно-будівельна експертизи визначені п. 5.1 та 5.2 розд. II Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3].

Належним (тобто таким, що відповідає предмету доказування та змісту поставлених питань) висновок експерта у галузі будівельно-технічної, зокрема оціночно-будівельної експертизи, визнається судом за умови встановлення в ньому фактичних даних та обставин конкретної справи (провадження), з'ясування яких потребує застосування спеціальних знань у галузі будівництва, технічної інвентаризації, кошторисної справи та оцінки майна і які не можуть бути визначені іншими процесуальними засобами доказування. Але, в той же час саме поняття «спеціальні знання» в законодавчих актах не визначено. У контексті положень Закону України «Про судову експертизу» [1], процесуальних кодексів та наукових підходів у галузі судової експертизи під спеціальними знаннями доцільно розуміти систему професійних, науково обґрунтованих та практично апробованих знань, умінь і навичок, що формуються в межах відповідної спеціальності або спеціалізації та виходять за межі загальновідомих відомостей. Саме застосування таких знань забезпечує об'єктивність, достовірність і доказове значення експертного висновку, оскільки дозволяє здійснювати дослідження технічних характеристик об'єктів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, визначати вартісні показники та надавати професійні висновки, які мають істотне значення для правильного вирішення спору по суті.

Проведення будівельно-технічної експертизи з питань, що стосуються визначення відповідності виконаних будівельних робіт та побудованих об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо) проектно-кошторисній документації, первинній звітній документації, вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва, встановлення технічного стану, причин пошкоджень та вартості робіт з усунення пошкоджень, тощо, передбачає проведення огляду об'єктів дослідження безпосередньо за місцем їхнього розташу-

вання для можливості фіксації конструктивних рішень, наявних (відсутніх) дефектів, здійснення необхідних обмірів, проведення фото та відео-фіксації.

Відповідно, з метою проведення оціночно-будівельної експертизи щодо визначення вартості об'єктів нерухомого майна (ринкової, залишкової, ліквідаційної та інших її видів) доцільність здійснення натурного обстеження безпосередньо за місцем розташування об'єкта обґрунтовується необхідністю отримання достовірної та повної інформації про його фактичний технічний стан, рівень фізичного і функціонального зносу, конструктивні особливості, умови експлуатації, а також характеристики навколишньої забудови та інженерно-транспортної інфраструктури. Зазначені фактори можуть істотно впливати на формування вартісних показників і, відповідно, на кінцеві результати експертного дослідження. Водночас дискусійним у науковій та експертній практиці залишається питання щодо доцільності проведення такого обстеження у випадках, коли визначення вартості здійснюється ретроспективно, тобто станом на минулу дату. За таких умов фактичний стан об'єкта на момент огляду може не відповідати його характеристикам у досліджуваній період, що потребує використання додаткових джерел інформації (технічної документації, матеріалів інвентаризації, фотознімків, актів обстеження, правовстановлюючих документів тощо). Таким чином, питання про необхідність натурного обстеження має вирішуватися з урахуванням мети експертизи, дати оцінки та достатності наявних документальних матеріалів.

У відповідності до статті 6 Закону України «Про судову експертизу» (забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням об'єктів дослідження) ініціатори проведення судової будівельно-технічної експертизи повинні забезпечити судовому експерту безперешкодний доступ до об'єкта і належні умови праці [1]. Відповідно до вимог пункту 9 розділу 1 Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 № 591 (далі — *Інструкція*): «У разі



неможливості подання об'єктів дослідження до ДНДЕКЦ, НДЕКЦ ініціатором проведення експертизи забезпечується доставлення (приїзд), необхідні умови та доступ судового експерта, якому доручено проведення судової експертизи, до такого об'єкта за його письмовим клопотанням» [4]. Зазначене нормативне положення фактично закріплює процесуальну можливість і правову необхідність проведення експертного дослідження безпосередньо за місцем знаходження об'єкта, якщо його переміщення є неможливим або недоцільним.

Об'єктивність експертного дослідження полягає саме в тому, що експерт встановлює за допомогою спеціальних знань усі обставини справи в межах інформації, яку містять досліджувані ним об'єкти, як документальні відомості так і безпосередньо досліджувані об'єкти.

Низкою законодавчих актів наголошується, що експерт має право проводити дослідження виключно на підставі матеріалів, наданих особою (судом, слідчим), яка призначила експертизу. Відповідно самостійне збирання вихідних даних, що підлягають дослідженню заборонено. В той же час законодавство наголошує на тому, що експерт зобов'язаний досліджувати матеріали експертизи особисто без права передоручення іншим особам. Встановлені законодавством постулати створюють колізію в питаннях, що стосуються проведення інженерно-технічних експертиз щодо візуально-інструментального обстеження об'єктів дослідження за їх місцезнаходженням.

Враховуючи специфіку вирішуваних будівельно-технічною експертизою запитань, відповідної та очевидної наявності у експерта зі спеціальністю 10.6 «Дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів» необхідних спеціальних знань для проведення візуально – інструментального огляду об'єкта в натурі, які вже визначені даною кваліфікацією, розглядати інструментальний огляд як самостійне збирання вихідних даних, не доцільно, так як даний процес являється невід'ємним етапом експертного дослідження та безпосередньо відповідає змісту зазначеної експертної

спеціалізації. Виходячи з завдань будівельно-технічної експертизи, фактичні дані, отримані за результатами проведеного експертом візуально-інструментального огляду в натурі, в частині характеристик об'єкту дослідження, та фактичні дані, отримані за результатами проведення відповідних подальших розрахунків та аналізу документальних вихідних даних порівнюються або між собою або з нормативними вимогами чинного на момент виконання будівельних робіт законодавства в галузі будівництва.

Водночас відкритим залишається питання щодо доцільності та меж проведення інструментального дослідження об'єкта експертизи експертом, який виконує оціночно-будівельну експертизу. На етапі документального дослідження експерт-оцінювач може зіткнутися з відсутністю або неповнотою вихідної інформації, зокрема у випадках, коли не здійснено державну реєстрацію прав власності на об'єкт нерухомості, втрачено технічну чи проектну документацію (технічний паспорт, проект), або наявні матеріали не відображають фактичних характеристик об'єкта. Такі обставини істотно ускладнюють або навіть унеможливають проведення експертизи виключно на підставі документальних джерел. Разом з тим під час візуального та інструментального обстеження може бути встановлено невідповідність фактичного стану об'єкта даним правовстановлюючих і технічних документів, що зумовлює необхідність уточнення його реальних параметрів. При цьому експерт визначає не лише ринкову вартість, але й інші види вартості, розрахунок яких базується на встановленні технічних, конструктивних та експлуатаційних характеристик поліпшень, зокрема року зведення, площі забудови, будівельного об'єму, складу конструктивних елементів, рівня фізичного та функціонального зносу. Отже, проведення натурного інструментального обстеження в таких випадках виступає необхідним джерелом отримання достовірних вихідних даних, що забезпечує обґрунтованість і коректність подальших вартісних розрахунків.

Знову постає питання «спеціальних знань». А саме, чи може мати експерт зі спеціальністю 10.10 «Визначення оціночної вар-

тості будівельних об'єктів та споруд» достатню кваліфікацію для визначення необхідних для проведення дослідження вихідних даних, а саме самостійного встановлення технічних характеристик досліджуваних об'єктів та споруд. Законодавець не визначає і не регламентує межі повноважень експерта оцінювача в даній ситуації. Отже виникає питання

про доцільність призначення комплексної будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертизи, в яких будівельно-технічною експертизою буде визначено необхідні фактичні (за вимоги ініціатора) об'ємно-планувальні характеристики об'єкта, а оціночно-будівельною експертизою вже буде встановлюватися запитувана вартість.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію при МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : затв. наказ. МВС України від 21.09.2020 р. № 675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
4. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказ. МВС України від від 17.07.2017 р. №591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення: 30.01.2026).



Місце судової економічної експертизи в адміністративному судочинстві

Анастасія Купріянова

директор, кандидат юридичних наук, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7874-8875>,
e-mail: Kupriianova_Anastasiya@nncise.org.ua

Наголошено, що підвищення якості адміністративно-деліктного провадження безпосередньо залежить від упровадження новітніх науково-технічних засобів, інформаційних технологій, а також сучасних прийомів, способів і методів експертного дослідження. Провідне місце у цьому процесі посідає застосування спеціальних знань під час проведення різних видів судових експертиз, зокрема судово-економічних.

Ключові слова: адміністративне провадження; спеціальні знання; судово-економічна експертиза; адміністративне судочинство; експертні установи.

The Place of Forensic Economic Examination in Administrative Proceedings

Anastasiia Kupriianova

The paper pinpoints that to improve the quality of administrative tort proceedings, it is essential to introduce advanced scientific and technical means, information technologies, and novel techniques, methods and methodologies of expert research. Application of specific expertise during the conduct of various types of forensic examinations, in particular forensic and economic ones, is of utmost importance.

Keywords: administrative proceedings; specific expertise; forensic economic examination; administrative justice; forensic expert institutions.

Сутність і місце судової експертизи в адміністративному провадженні науковці та практики визначають, зважаючи на те, що саме спеціальні знання обізнаних осіб є передумовою її призначення та проведення. Зазначимо, що спеціальними знаннями в юрисдикційній діяльності є сукупність знань у галузі науки, техніки, мистецтва й ремесла певної обізнаної особи в межах будь-якої професії, які, відповідно до норм адміністративно-деліктного законодавства, є необхідними для повного, усебічного, об'єктивного встановлення обставин, які є складниками предмета доказування, і вирішення інших завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення [1]. Підвищити якість адміністративно-деліктного провадження можна за допомогою новітніх науково-технічних засобів, інформаційних технологій, а також сучасних прийомів, способів і методів дослідження. Не менш важливою умовою ефективного розгляду справ про адміністративні правопорушення є застосування спеціальних знань під час проведення різних видів судових експертиз. Це обумовлено тим,

що експертиза є найбільш ефективним засобом упровадження передових технологій науки й техніки в судочинство та сприяє надійності системи доказування у справі.

У Кодексі адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) значно розширено (порівняно з Кодексом України про адміністративні правопорушення) правове регулювання питань використання спеціальних знань як підґрунтя судової експертизи [2; 3]. КАСУ передбачає два варіанти проведення експертизи — за ухвалою суду (зокрема, за клопотанням сторін) і за самостійним замовленням учасників процесу. У першому випадку суд зупиняє провадження у справі на час проведення експертизи, у другому — учасник справи може подати висновок експерта як під час судового розгляду, так і до подання позову до суду [2].

Суд — за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою — призначає експертизу у справі за сукупності умов, зазначених у ст. 102 КАСУ, а саме, якщо «для з'ясування обставин, що мають значення для справи,

необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо» та якщо «жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності» [2]. Учасники справи мають право запропонувати суду низку питань, з'ясування яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. Остаточні питання, за якими має бути проведена експертиза, визначає суд; проте питання, які ставлять експертові, і його висновок за ними не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

За результатами вирішення клопотання учасників справи суд виносить ухвалу, у якій зазначає підстави проведення експертизи, а також питання, за якими експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи, перелік наданих на дослідження матеріалів та інші дані, які мають значення для проведення експертизи. Під час призначення експертизи судом сторони обирають експерта або експертну установу за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у визначений судом строк, то це питання вирішує суд. З урахуванням обставин справи суд також може визначити експерта чи експертну установу самостійно. Якщо в одному документі про призначення експертизи є питання, що стосуються різних видів експертиз, не пов'язаних між собою, керівник установи визначає, які питання підлягають вирішенню у відповідному підрозділі та послідовність їх вирішення.

Як зазначено вище, окрім призначення експертизи судом, передбачена можливість проведення експертизи на замовлення учасників справи (ст. 104 КАСУ). Учасник справи, який замовляє експертизу поза межами судового засідання, на власний розсуд обирає відповідного експерта або експертну установу, що проводитиме експертне дослідження, і самостійно ставить питання, які підлягають вирішенню. Якщо позасудове експертне дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи чи зміною його властивостей, експерт має повідомити про це особу, яка до нього звернулася [2].

Експертні дослідження проводять на підставі використання спеціальних знань, яких не мають учасники судового процесу й органи адміністративної юрисдикції, що здійснюють адміністративне провадження. Наведемо приклад: в адміністративному судочинстві поширені такі експертизи, як почеркознавча та технічна документів. Почеркознавча експертиза може встановити виконавця підпису, тексту, а технічна експертиза документів — технічні прийоми та способи їх виготовлення, унесення до них змін. Висновок експерта не може стосуватися правових питань. Саме неможливість вирішити певні питання, що виникають у процесі розгляду справи без застосування спеціальних знань, і є підставою для проведення експертного дослідження, тією основною причиною, яка зумовлює призначення експертизи певним уповноваженим органом (особою) [4].

У разі якщо для правильного прийняття рішення у справі є потреба у спеціальних знаннях у галузях економіки, бухгалтерського обліку, оподаткування, контролю, аналізу господарської діяльності, то призначають судово-економічну експертизу. Аналіз статистичних даних свідчить, що в адміністративному процесі найчастіше звертаються по судову економічну експертизу. За напрямками досліджень економічна експертиза розподіляється на дослідження документів: бухгалтерського, податкового обліку і звітності, про економічну діяльність підприємств і організацій, фінансово-кредитних операцій. Для проведення названих вище досліджень визначено відповідні експертні спеціальності [5].

Коло та зміст питань, які вирішує судово-економічна експертиза, залежить від конкретної справи, специфіки ведення обліку в тій організації, де виявлені ознаки економічного правопорушення — порушені права сторін у господарських відносинах, тобто від експертного завдання. Питання до експерта потрібно ставити в логічній послідовності та зрозуміло, що виключало б їх неоднозначне тлумачення; ці питання також мають належати до компетенції експерта й бути важливими для вирішення справи. Основні завдання та орієнтовний перелік вирішуваних економічною експертизою питань наведено



в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень [6].

Кожний напрям дослідження за певними експертними спеціальностями з економічної експертизи має загальну нормативну базу у своєму кластері. Водночас напрями судової економічної експертизи за різними спеціальностями різняться за предметом, об'єктами та спеціальними методами (методиками) експертного дослідження. Зважаючи на поставлені питання, експерт досліджує лише ті господарські (фінансові) операції, які означив ініціатор проведення експертизи та які належать до предмета доказування. Утім, експерта наділено правом на експертну ініціативу — зазначати у висновку експерта виявлені під час проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і щодо яких йому не були поставлені питання. Однак експерт може скористатися цим правом лише в межах своєї компетенції. Іншими словами, діяльність судового експерта, межі його компетенції, зокрема експерта-економіста, урегульовано процесуальним законодавством. Експерти-економісти, проводячи дослідження, мають діяти відповідно до чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність. Обов'язок проведення об'єктивного й повного дослідження цілком покладено на конкретного експерта, якому доручено проведення експертизи.

Практика проведення експертиз у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України свідчить, що найчастіше адміністративні суди призначають експертизи з питань оподаткування (сторони: Державна податкова служба України та суб'єкти господарювання за актами податкових перевірок), підтвердження (спростування) розміру збитків від нестач, розкрадань, завищення цін у разі закупівель за державні кошти, продаж або інше відчуження основних засобів державних установ без відповідних дозволів і погоджень (сторони: Фонд державного майна України й суб'єкти господарювання та бюджетні установи за актами перевірок), правильності нарахувань і виплат заробітної плати й пен-

сій державним службовцям, суддям, військовослужбовцям тощо.

Питання, винесені на вирішення, експерт-економіст розв'язує на основі документів, які підтверджують господарські операції, з урахуванням вимог чинного законодавства, якими врегульовано їх здійснення. Якщо питання експертизи стосуються оподаткування, то дослідження проводять за документами й відповідно до вимог чинного податкового законодавства за певний період; у разі вирішення питань, пов'язаних із пенсіями, — пенсійного законодавства. Якість і повнота висновку експерта, його доказовість залежать від надання на дослідження повного пакета документів, особливо первинних, що підтверджують факти виконання господарських операцій.

Об'єктами дослідження в судово-економічній експертизі є документи, що містять дані про матеріальні, трудові та фінансові ресурси, процеси господарської діяльності та бухгалтерський облік і податкову звітність (первинні документи, реєстри бухгалтерського й податкового обліку, форми бухгалтерської, податкової та статистичної звітності). Такими документами можуть бути: договірні, статутні й реєстраційні документація, рахунки, прибуткові й видаткові накладні (ордери), акти приймання-передачі виконаних робіт і послуг, довіреності, касові й банківські документи (розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення та вимоги), векселі й інші цінні папери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, матеріали інвентаризації, табелі, трудові договори, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні оборотні відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, головні книги, баланси й інші первинні та зведені документи бухгалтерського обліку.

Якщо ведення обліку здійснюють на електронних носіях, то експертові надають документи з таких носіїв (роздруківки реєстрів бухгалтерського та податкового обліку). До об'єктів судово-економічної експертизи належать також розрахунки економічних показників, матеріали оцінки майнових комплексів підприємств, орендних відносин тощо.

Під час призначення судової експертизи необхідно визначити її предмет. Це ті обставини та фактичні дані, які мають значення для справи та які можна з'ясувати під час експертного дослідження за допомогою застосування відповідних спеціальних знань. Предмет судової експертизи реалізовано в питаннях, винесених на вирішення експертів. Отже, важливим є формулювання питань до судового експерта. Слід урахувати, що на вирішення експертизи виносять тільки ті питання, для розв'язання яких необхідні спеціальні наукові, технічні або інші знання. Кількість і зміст питань визначає ініціатор призначення експертизи.

Отже, будь-яка експертиза є дослідженням конкретного об'єкта з метою вирішення не власне наукового, а прикладного завдання. Характерною ознакою експерт-

ного дослідження є застосування особливих, спеціалізованих експертних методик, розроблених досвідченими науковцями та судовими експертами. Судова експертиза має чітко регламентований порядок проведення, зумовлений специфікою предмета дослідження і сферою застосування спеціальних знань. В Україні функціонує Реєстр атестованих методик проведення судових експертиз, відповідно до якого експерти застосовують конкретні методики для виконання певного завдання [7]. Послугуються також рекомендованою науково-технічною та довідковою літературою з переліків [8], які Міністерство юстиції затверджує відповідним наказом, а також іншими інформаційними джерелами. Це забезпечує уніфікований підхід до отримання достовірних результатів різними експертами.

Перелік джерел посилання

1. Іванов А. В. Експерт у провадженні у справах проадміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2009. 188 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Романенко Л. М. Визначення поняття «спеціальні знання» як невід'ємної частини поняття «експерт» та «судова експертиза» в адміністративному процесі. Право і суспільство. 2011. № 4. С. 94—99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_4_22 (дата звернення: 28.01.2026).
5. Порядок проведення Центральною експертно-кваліфікаційною комісією при Міністерстві юстиції України атестації судових експертів : затв. наказ. Мін'юсту України від 06.05.2025 р. № 1224/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0694-25#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
7. Реєстр методик проведення судових експертиз : офіц. вебсайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 28.01.2026).
8. Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 08.05.2018 р. № 1467/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30115> (дата звернення: 28.01.2026).



Актуальні питання визначення розміру шкоди, заподіяної лісу, у межах проведення інженерно-екологічної експертизи

Максим Лапотко

завідувач відділу будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності,
Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
України, м. Чернігів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0249-5420>, e-mail: maxxxlapotko@ukr.net

Алла Лазаренко

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права,
Навчально-науковий інститут права, правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3808-671>,
e-mail: alla_apanashenko@ukr.net

*Досліджено проблемні аспекти визначення шкоди лісу під час інженерно-екологічної експертизи. Про-
аналізовано обставини незаконної порубки та застосування такс для розрахунку.*

Ключові слова: екологічна шкода; експертиза; незаконна порубка; ліс; такси; документування.

Determining Forest Damage within Environmental Engineering Expertise: Current Issues

Maksym Lapotko, Alla Lazarenko

*Problematic aspects of determining forest damage during environmental engineering expertise are examined.
Illegal logging circumstances and damage calculation rates application are analyzed.*

Keywords: environmental damage; expertise; illegal logging; forest; rates; documentation.

У сучасних умовах зростання антропогенно-го навантаження на довкілля та збільшення кількості правопорушень у сфері незаконних порубок лісових ресурсів, особливої актуальності набуває розробка та впровадження об'єктивного та науково обґрунтованого підходу до проведення розрахунку розміру шкоди, завданої лісу. Лісові екосистеми з огляду на екологічне та соціально-економічне значення виконують важливі функції для довкілля, економічної та соціальної сфери, зокрема: водоохоронні, ґрунтозахисні, рекреаційні, санітарні, гігієнічно-оздоровчі, природоохоронні, естетичні та наукові, а також задовольняють економічні потреби у деревині [6; 7].

Визначення розміру шкоди, заподіяної лісу, є одним із важливих завдань інженерно-екологічної експертизи, результати якої для досудового розслідування та суду мають важливе значення. У практичній експертній діяльності виникають проблемні питання щодо застосування відповідних такс для розрахунку розміру шкоди, що затверджені

постановами Кабінету Міністрів України, визначення категорії лісів, їхньої територіальної приналежності, видового та родового складу дерев, періодів порубки деревини, тлумачення положень і термінів з нормативно-правових документів тощо [5; 6].

Разом із тим існує необхідність в адаптації нормативно-правової бази лісового та земельного законодавства та формуванні єдиної експертної практики.

У зв'язку з цим, дослідження актуальних питань визначення розміру шкоди, заподіяної лісу, в рамках проведення інженерно-екологічної експертизи, є своєчасним і має важливе теоретичне та практичне значення [4, с. 4, 5].

Згідно з ДСТУ 3404-96 «Лісівництво. Терміни та визначення», ліс — це елемент географічного ландшафту, який складається із сукупності землі, дерев, що займають панівне положення, чагарників, надґрунтового покриву, тварин і мікроорганізмів, які у своєму розвитку взаємопов'язані, впливають одне на одного і на довкілля [1, с. 3.].

Незаконна порубка лісу — порубка лісу лісозаготівельними організаціями, підприємствами та установами настає у таких випадках:

- на ділянках, не призначених для цього;
- порубка лісу без відповідного дозволу (лісорубного квитка);
- порубка тими, хто має лісорубний квиток, але не на тій ділянці, не в тій кількості, або порубка дерев не тих видів, на які було дано дозвіл [2, 440 с.].

Так, під час проведення інженерно-екологічних експертиз для подальшого розрахунку розміру шкоди, встановлюються наступні обставини та умови незаконної порубки лісу:

- кількісні та якісні характеристики дерев (кількість, середній діаметр, якісний стан (живе, сухостійне, буреломне, вітровальне), ступінь пошкодження, вік, особливо цінні види рослин, перелам скелетних гілок, обдир та обпал кори, злам вершини тощо);
- належності (неналежності) території вирубки дерев або окремих видів дерев до територій та (або) об'єктів природно-заповідного фонду та до територій пралісів, квазіпралісів, природних лісів, розташованих у межах (за межами населених пунктів);
- наявності та кількості видів рослин, занесених до Червоної книги України (рослинний світ);
- розташування дерев у межах (за межами) населеного пункту та дати (періоду часу) скоєння (виявлення) порубки дерев тощо.

Тобто, виходячи із зазначеного вище, розмір екологічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу (державі), залежить від вказаних можливих обставин. Розрахунок проводиться на підставі застосування такс розрахунку розміру шкоди, затверджених відповідними постановами Кабінету Міністрів України [8; 9; 10].

Чечарський В.І. виокремлює проблематику проведення розрахунку розміру шкоди, яка визначається відсутністю даних про місцезнаходження порубки дерев, що в подальшому впливає на застосування відповідних такс [3, с. 212].

Вказані вище обставини та умови незаконної порубки лісу містяться, зокрема, в наступних документальних джерелах:

- протоколи огляду місця події або польовій переліковій відомості зрубаних та (або) пошкоджених дерев;
- документальній інформації щодо власника або користувача лісової ділянки, де відбулася вирубка дерев;
- копіях матеріалів лісовпорядкування — копіях таксаційних характеристик (опису) лісової ділянки;
- довідковій інформації від лісокористувача щодо приналежності лісової ділянки до певної категорії лісу;
- документальній інформації щодо приналежності (не приналежності) території лісової ділянки до територій та (або) об'єктів природно-заповідного фонду;
- положенні про об'єкт природно-заповідного фонду та копії охоронного зобов'язання об'єкта природно-заповідного фонду;
- актах перевірки уповноваженого органу контролю (нагляду);
- заяві (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення від уповноважених органів, протоколі допиту свідка, поясненнях тощо.

Отже, визначення розміру шкоди, заподіяної лісу, в рамках проведення інженерно-екологічної експертизи є складним та багатокомпонентним процесом, що потребує комплексного врахування екологічних, економічних та правових аспектів. Аналіз практики експертної діяльності та чинної нормативно-правової бази вказує на наявність проблем із застосування відповідної такси розрахунку розміру шкоди, особливостей документальної інформації та аналізу відповідних вихідних даних.

На практиці розмір екологічної шкоди відображає переважно лише пряму матеріальну шкоду (збитки), та неповною мірою визначає майбутні екологічні втрати лісових екосистем. Тобто підвищення рівня наукового підходу в процедурах визначення розміру шкоди, заподіяної лісу, є важливим чинником охорони та захисту лісових ресурсів як сьогодні, так і в майбутньому.



Перелік джерел посилання

1. ДСТУ 3404-96 Лісівництво. Терміни та визначення від 20.09.1996 р. [Чинний від 01.07.1997 р.]. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=91447 (дата звернення: 26.01.2026).
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. 1040 с. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/33-1.pdf> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Чечерський В.І. Проблемні питання кримінальної відповідальності за незаконну вирубку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 79: частина 2, 2023.
4. Заверюха М. М. Правове регулювання використання та охорони лісів в Україні : монографія. Одеса, 2018. 224 с. URL: <https://dspace.opua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6ee1be9a-7c49-47e7-915e-f35a1c0b7718/content> (дата звернення: 26.01.2026).
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.12.2025).
6. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 25.12.2025).
7. Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : затв. пост. Кабміну України від 16.05.2007 р. № 733 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF> (дата звернення: 25.12.2025).
8. Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу : затв. пост. Кабміну України від 23.07.2008 р. № 665 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF> (дата звернення: 25.12.2025).
9. Спеціальні такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд : затв. пост. Кабміну України від 10.05.2022 р. № 575 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF> (дата звернення: 25.12.2025).
10. Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання) : затв. пост. Кабміну України від 07.11.2012 р. № 1030 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-%D0%BF> (дата звернення: 25.12.2025).

Визначення обсягів і вартості під час проведення експертиз в умовах воєнного стану

Микита Лебідь

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0427-7527>, e-mail: Lebed.Mykyta@nncise.org.ua

Артем Король

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7429-658X>, e-mail: 0952435100korol@gmail.com

Воєнний стан суттєво впливає на всі сфери суспільного життя, зокрема на виконання судових експертиз. У таких умовах визначення обсягів та вартості робіт, майна, збитків або відновлення об'єктів набуває особливої складності та значущості.

Ключові слова: воєнний стан; обсяги; вартість; безпека життя.

Determining the Scope and Cost of Forensic Examinations Under Martial Law

Mykyta Lebid, Artem Korol

Martial law profoundly impacts all areas of public life, in particular the conduct of forensic examinations. Under such conditions, determining the scope and cost of works, property, damages, or the restoration of facilities becomes particularly complex and significant.

Keywords: martial law; scope; cost; life safety.

Актуальність теми зумовлена масовими руйнуваннями об'єктів нерухомості, інфраструктури, виробничих потужностей, а також необхідністю документального підтвердження збитків для судових процесів, страхових виплат, компенсацій і міжнародних позовів.

Експертна діяльність в умовах воєнного стану здійснюється за обмеженого доступу до об'єктів дослідження, нестачі первинної документації, підвищених ризиків для життя і здоров'я експертів, а також за постійних змін нормативно-правового регулювання. Усе це потребує адаптації методичних підходів до визначення обсягів і вартості.

Проведення експертиз в Україні врегульовано законами України, підзаконними нормативними актами, державними стандартами й методиками. Особливого значення в умовах воєнного стану набуває безпека життя під час проведення натурно-інструментального огляду.

Воєнний стан допускає тимчасові відступи від стандартних процедур, але не скасовує вимог щодо обґрунтованості, об'єктивності й доказовості висновків експертів. Експерт

повинен чітко фіксувати всі обмеження та припущення, зумовлені надзвичайними умовами.

Визначення обсягів робіт, пошкоджень або втрат в умовах воєнного стану часто ускладнено неможливістю натурного обстеження об'єкта. У таких випадках застосовують альтернативні джерела інформації:

- фото та відеоматеріали, зокрема, з відкритих джерел;
- супутникові знімки та аерофотознімки;
- проєкту, виконавчу та технічну документацію, що збереглася;
- показання свідків і відповідальних осіб;
- дані органів місцевого самоврядування або військових адміністрацій.

Експерт повинен оцінювати достовірність кожного джерела, співставляти інформацію та зазначати рівень імовірності визначених обсягів. У разі часткової доступності об'єкта допускається проведення вибірових обстежень із подальшою екстраполяцією результатів.

Визначення вартості в умовах воєнного стану має враховувати нестабільність ринку,



інфляційні процеси, дефіцит матеріалів і робочої сили, порушення логістичних ланцюгів. Основними підходами є:

- кошторисний метод із застосуванням чинних або адаптованих нормативів;
- порівняльний підхід на основі доступних ринкових даних;
- витратний підхід з урахуванням відновної вартості;
- індексний метод коригування цін.

Водночас експерт зобов'язаний фіксувати дату оцінки, джерела цінової інформації та застосовані коефіцієнти. За відсутності актуальних даних допускається використання середніх показників з відповідним обґрунтуванням.

В умовах воєнного стану експертів часто залучають до визначення прямих і непрямих збитків. До прямих належать фізичні пошкодження або знищення майна, до непрямих — утрата доходів, зупинка виробництва, додаткові витрати та ін.

Особливістю є необхідність розмежування збитків, спричинених воєнними діями, і втрат, пов'язаних з іншими чинниками. Це потребує ретельного аналізу причиново-наслідкових зв'язків і документального підтвердження.

Експертний висновок, складений в умовах воєнного стану, повинен бути максимально деталізованим. У ньому доцільно окремо зазначати:

- умови проведення експертизи;

- обмеження доступу до об'єктів дослідження;
- використані альтернативні джерела інформації;
- припущення та допущення;
- можливий діапазон похибок.

Такий підхід підвищує стійкість висновку під час судового розгляду та зменшує ризик його оскарження.

Воєнний стан висуває підвищені вимоги до безпеки експертів. Проведення оглядів у зоні бойових дій можливе лише за наявності відповідних дозволів і гарантій безпеки. Етичним обов'язком експерта є відмова від проведення дій, що загрожують життю.

Окрім того, експерт повинен дотримувати принципів неупередженості, незалежності та професійної відповідальності, незважаючи на суспільний резонанс і емоційний контекст війни.

Визначення обсягів і вартості під час проведення експертиз в умовах дії воєнного стану є складним багаточинниковим процесом, що потребує гнучкості, професійного досвіду й адаптації методик. Обмеженість даних, ризики і нестабільність економічної ситуації вимагають від експертів підвищеного рівня обґрунтованості та прозорості. Водночас саме якісні експертні висновки є важливою основою для захисту прав громадян, відновлення справедливості та післявоєнної відбудови країни.

Перелік джерел посилання

1. Кошторисні норми України у будівництві. Настанова з визначення вартості будівництва : затв. наказ. Мін. розвитку громад та територ. України від 01.11.2021 р. № 281 (зі змін. та допов.). URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/document.html?id_doc=96362 (дата звернення 22.01.2026).
2. Кириленко С. А., Пугачова І. Л., Каплін Р. Б. та ін. Методика встановлення фактичних обсягів та вартості виконаних будівельних робіт за звітною документацією. Харків, 2025. 108 с. Реєстр. код 10.6.23 / Реєстр методик проведення судових експертиз : офіц. вебсайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 28.01.2026).

Критерії призначення адміністративними судами судової експертизи у справах про публічні закупівлі

Володимир Лежнін

адвокат, аспірант, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6376-1711>, e-mail: Lezhnin.Volodymyr@nncise.org.ua, lezhnin@i.ua

Дар'я Давиденко

кандидат економічних наук, старший дослідник, завідувач відділу аспірантури та докторантури,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-9511>,
e-mail: davidenko.dasha@ukr.net

*Тези присвячено теоретичним та практичним викликам під час вирішення адміністративними судами
питань щодо призначення судової експертизи у справах про публічні закупівлі.*

Ключові слова: публічні закупівлі; спеціальні знання; адміністративний суд; індивідуальні акти; експертиза.

Expertise in Public Procurement Disputes: Criteria Applied by Administrative Courts

Volodymyr Lezhnin, Daria Davydenko

*The report focuses on the theoretical and practical challenges arising in the adjudication by administrative courts
of issues related to the appointment of expertise in public procurement cases.*

Key words: public procurement; special knowledge; administrative court; individual administrative acts; expertise.

Публічні закупівлі є комплексним та багатогранним інститутом права, який регулюється нормами як публічного, так і приватного права. У зв'язку з цим частина спорів у цій сфері є публічно-правовою та підлягає вирішенню саме адміністративними судами.

Так, найбільш розповсюдженими справами адміністративної юрисдикції у сфері публічних закупівель є оскарження індивідуальних актів органів Державної аудиторської служби України (далі — ДАСУ), а саме: висновків про результати моніторингу процедури закупівель, вимог про усунення порушень за результатами перевірок закупівель, інспектувань, державних фінансових аудитів; рішень Комісії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель (далі — АМКУ); рішень Рахункової палати за результатами державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту); рішень, дій або бездіяльності замовників як суб'єктів публічної адміністрації, зокрема умови тендерної документації до моменту укладення договору про закупівлю.

Оскарження рішень АМКУ замовниками обумовлено не тільки недоліками таких індивідуальних актів, а й прагненням відстрочити їх виконання. Так, Закон України «Про публічні закупівлі» [1] установлює, що рішення АМКУ підлягає виконанню протягом 30 днів з моменту його прийняття, якщо його не було оскаржено в суді.

Така законодавча конструкція призводить до можливості замовників подавати необґрунтовані адміністративні позови, що фактично зупиняє виконання рішення АМКУ. Зазначене позбавляє учасника, на користь якого винесено рішення АМКУ, права на ефективний засіб правового захисту, оскільки за час судового розгляду, особливо коли проводиться судова експертиза, сторони не тільки укладуть, але й виконають договір про закупівлю.

У такому контексті доцільніше було б передбачити в Законі України «Про публічні закупівлі», що оскарження до суду рішення АМКУ не зупиняє його виконання. Саме адміністративний суд в порядку забезпечення позову може зупинити дію рішення АМКУ



як індивідуального акту в разі наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 150 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) [2]. Якщо ж справа стосується рішень замовників до моменту укладення договору про закупівлю, то строк розгляду справи має ключове значення, адже безпосередньо впливає на ефективність закупівлі.

Водночас із ускладненням технологічної складової предметів закупівлі, виникненням транснаціональних корупційних схем тощо при вирішенні таких спорів виникає потреба й у спеціальних знаннях, а отже, й залученні судових експертів. Як зазначено в п. 71 рішення ЄСПЛ у справі «Дульський проти України» [3], призначена судом експертиза є одним із засобів встановлення або оцінювання фактичних обставин справи й тому є невід'ємною частиною судової процедури.

Так, у справі щодо оскарження вимоги ДАСУ за результатами перевірки закупівлі робіт з ремонту (будівництва) автомобільних доріг та мосту, адміністративний суд констатував потребу у спеціальних знаннях в галузі будівництва та економіки й у зв'язку з цим призначив судову комплексну економічну та будівельно-технічну експертизу [4].

У іншій справі щодо оскарження рішення Рахункової палати про результати аудиту ефективності, адміністративний суд погодився із підтвердженням правомірності включення до кошторисної вартості будівництва на підставі висновку експерта за результатами проведення товарознавчого дослідження. Оскільки під час проведенні аудиту Рахунковою палатою не було враховано комплектність товару, а саме наведено висновок про завищення вартості, виходячи винятково з ціни однієї складової комплексу та без урахування вартості інших складових. Указані недоліки аудиту були виправлені висновком експерта [5].

Під час розгляду справи про скасування вимоги ДАСУ, адміністративний суд призначив судову будівельно-технічну експертизу, згідно з висновком якої експертом не було виявлено результатів виконання послуг будівельного підряду, які б не відповідали вимогам проектно-кошторисної документації

або умовам договору будівельного підряду, що стало підставою для задоволення позову [6].

Однак трапляються випадки, коли ініціатор призначення експертизи не урахує дійсної потреби в спеціальних знаннях, або, зловживаючи процесуальними правами, бажає затягнути розгляд справи.

Так, у справі про скасування рішення АМКУ, адміністративний суд не знайшов правових підстав для призначення комп'ютерно-технічної експертизи щодо оцінювання вимог тендерної документації на предмет їх дискримінаційності, до того ж посилався на право суб'єкта оскарження надавати висновки експертів [7].

У іншій справі щодо скасування висновку ДАСУ про результати моніторингу процедури закупівлі, адміністративний суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення клопотання про призначення судово-економічної експертизи. Адже запропоновані запитання (документальне підтвердження зміни ціни до договору про закупівлю) не потребують спеціальних знань у галузі економіки та бухгалтерського обліку, а мають суто правовий характер [8].

Аналізуючи правові позиції Верховного Суду, варто відзначити його послідовну позицію, що судову експертизу призначається: у разі дійсної потреби в спеціальних знаннях, крім правознавства; з метою встановлення фактичних даних, що належать до предмета доказування [9]; а також у разі, якщо наявні у справі докази є суперечливими, сумнівними, неясними або неповними [10].

У законодавстві відсутнє визначення поняття «спеціальних знань», науковці також дискутують з цього приводу. Так, Ю. Мирошніченко обґрунтовує неможливість існування переліку спеціальних знань, оскільки виводить це поняття із правила співвідношення загального й окремого. Тому знання може бути спеціальним лише відносно загального знання в конкретній області теоретичної або практичної діяльності [11, с. 8].

Верховний Суд наголошує, що спеціальні знання — ті, які в силу специфічного характеру не можуть бути з'ясовані судом на основі положень чинного законодавства, виходять

за межі юридичних професійних знань судді й потребують спеціальних досліджень [12].

З практичного погляду, для визначення потреби у спеціальних знаннях суддям варто керуватися орієнтовним переліком питань, наведеним у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [13].

Якщо говорити про світові тенденції, то Міжнародна Торговельна Палата (International Chamber of Commerce) у своєму звіті запропонувала презумпцію, що висновки експертів не потрібні для вирішення спору, а залучати експерта варто лише для вирішення ключових питань спору [14, с. 13].

Де-факто така презумпція діє і в Україні, адже у кожній справі необхідно обґрунтувати, чому без залучення судового експерта неможливо вирішити справу.

Отже, в адміністративних справах, пов'язаних із публічними закупівлями, переважно призначаються судово-економічні, будівельно-технічні та товарознавчі експертизи. Залежно від характеру спору та наявності підстав можуть призначатися й інші види експертиз. Водночас розширення випадків призначення судових експертиз дасть змогу встановити дійсні обставини справи у тому разі, коли необхідні спеціальні знання.

Перелік джерел посилання

1. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 01.06.2006 р. у справі «Дульський проти України» (заява № 61679/00). URL: https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_zprav/st_6/Dulskiy.pdf (дата звернення: 20.01.2026).
4. Ухвала Чернівецького окружного адміністративного суду від 19.04.2024 р. у справі № 600/6833/23-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118596977> (дата звернення: 20.01.2026).
5. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 11.09.2025 р. у справі № 160/28291/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130176903> (дата звернення: 20.01.2026).
6. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 17.09.2025 р. у справі № 460/5309/24 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130810206> (дата звернення: 20.01.2026).
7. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 22.11.2022 у справі № 640/4084/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107453540> (дата звернення 20.01.2026).
8. Ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 16.04.2024 р. у справі № 260/751/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118395080> (дата звернення: 20.01.2026).
9. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 08.08.2024 р. у справі № 520/1009/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120925852> (дата звернення: 20.01.2026).
10. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 03.06.2021 р. у справі № 160/3944/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97428818> (дата звернення: 20.01.2026).
11. Мирошниченко Ю. М. Використання спеціальних знань під час судового розгляду кримінальних справ / за ред. проф. М. Г. Щербаковського. Харків, 2022. 97 с.
12. Постанова КАС ВС від 26.02.2024 р. у справі № 560/8533/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117287072> (дата звернення: 20.01.2026).
13. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
14. International Chamber of Commerce. Techniques for controlling time and costs in arbitration. ICC Arbitration Commission Report. 2018. 20 с. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2018/03/861-2-ENG-Controlling-Time-and-Costs-in-Arbitration.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).



Призначення почеркознавчих експертиз в адміністративному судочинстві: окремі проблеми та шляхи їх розв'язання

Оксана Личко

завідувач сектору почеркознавчих досліджень, відділ криміналістичних видів досліджень,
Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5704-603X>, e-mail: ksusha131190@gmail.com

Анастасія Гуйван

студентка, Центральнотукаїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Міністерства освіти і науки України, м. Кропивницький, Україна, e-mail: kp.ndekc@gmail.com

Розглянуто особливості призначення та проведення судово-почеркознавчої експертизи в адміністративному процесі. Проаналізовано об'єкти, завдання та вимоги до порівняльних зразків, а також типові проблеми, що впливають на повноту й строки експертного дослідження.

Ключові слова: почеркознавча експертиза; адміністративне судочинство; висновок експерта; джерело доказів.

Appointment of Handwriting Expertise in Administrative Proceedings: Individual Problems and Ways to Solve Them

Oksana Lychko, Anastasiia Huivan

The study examines the specific features of the appointment and conduct of forensic handwriting examination in administrative proceedings. The objects, tasks, and requirements for comparative samples are analyzed, as well as typical problems affecting the completeness and timeframes of expert examination.

Keywords: forensic handwriting examination; administrative justice; expert opinion; source of evidence.

Почеркознавча експертиза посідає провідне місце під час розслідування злочинів в економічній сфері, шахрайських діях стосовно купівлі та переоформленні об'єктів, незаконних грошових операціях тощо. Це доволі складний вид дослідження, адже кожен злочинець намагається якнайкраще замаскувати підробку, ретельно зімітувати підпис, щоб це не було помітно неозброєним оком. Судова система визначає висновок почеркознавчої експертизи потужними інструментом у встановленні істини по справі. Застосування висновків експерта у суді зумовлює ступінь забезпечення законності рішень, захисту від можливих помилкових рішень. Саме тому в українському правосудді все частіше застосовують спеціальні знання. Кодекс адміністративного судочинства України (далі — КАС України) передбачає два випадки долучення висновку експерта до матеріалів справи: на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи (ст. 101 КАС України).

Судово-почеркознавча експертиза в адміністративному процесі — це дослідження, яке проводиться експертом на базі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства у відповідності з процесуальним законодавством з метою встановлення фактів (фактичних обставин), які мають доказове значення. Вона призначається судом (за клопотанням або з власної ініціативи) або проводиться за замовленням учасників справи (статті 102, 103 КАС України).

Об'єктами судово-почеркознавчої експертизи можуть бути: текст, підпис та короткий запис. У той же час завдання судово-почеркознавчої експертизи поділяються на ідентифікаційні та діагностичні.

Ідентифікаційні — визначення конкретного виконавця рукопису або виконання декількох рукописів однією чи різними особами.

Діагностичні — визначення умов виконання рукопису або стану виконавця, а саме: визначення факту незвичності письма; вста-

новлення характеру незвичності виконання рукопису (тимчасовий, постійний); встановлення видів «збиваючих» чинників: природних (не пов'язаних з навмисною зміною почерку), штучних (пов'язаних з навмисною зміною почерку).

Досліджуваний (спірний) об'єкт — це документ з рукописом (текстом та (або) підписом), що викликає сумніви щодо виконання рукопису конкретною особою, потребує встановлення умов виконання рукопису.

Зразки почерку (підпису) — рукопис (текст та (або) підпис) конкретно особи, який надається експерту особою або органом, що призначили експертизу, як порівняльний матеріал.

Зразки почерку (підпису) бувають:

- *вільні* — тексти (підписи), виконані особою самостійно, власноручно, до виникнення кримінального провадження і не у зв'язку з провадженням, в якому проводиться експертиза, коли виконавець не припускав, що вони можуть бути використані як порівняльний матеріал при проведенні експертизи (наприклад, автобіографії, анкети, скарги, матеріали відділу кадрів, різні архівні матеріали, нотаріальні документи, договори, квитанції про оплату комунальних послуг, тощо);
- *умовно вільні* — тексти (підписи), виконані особою після відкриття кримінального провадження, переважно пов'язані з провадженням, але не спеціально для експертизи (наприклад, пояснення, протоколи допиту, заяви про вчинення кримінальних правопорушень тощо).
- *експериментальні* — тексти (підписи), що виконуються особою під диктування (для текстів) чи самостійно у присутності особи, яка здійснює відібрання порівняльних зразків спеціально для експертизи, які можуть бути звичайними: для відбору яких не створюються спеціальні умови та спеціальні: для відбору яких штучно створюються умови, максимально наближені до умов виконання рукопису, що підлягає дослідженню.

Вимоги до зразків

Достовірність — безспірність (безсумнівність) належності особі, зразки почерку якої надаються на дослідження. За достовірність зразків відповідає ініціатор експертизи. Вона перевіряється: пред'явленням їх особі до впізнання, показами свідків (знайомих, родичем, службових осіб), які були присутніми при виконанні підпису.

Достатність для проведення порівняльного дослідження — обсяг зразків, який забезпечує можливість повного та всебічного зіставлення усіх ознак, які знаходяться у рукописі (тексті, підписі), що досліджується.

Відповідність об'єктам дослідження — зіставлення зразків за: писемністю і мовою документу; часом виконання; матеріалами письма, способом та умовами виконання рукопису; зразки повинні бути однаковими за змістом та призначенням.

Мінімальний обсяг порівняльного матеріалу

Вільні та експериментальні зразки почерку (буквеного тексту) надаються, бажано, не менше ніж на 15 аркушах та документах; цифрового тексту, надаються у вигляді записів однозначних і багатозначних чисел із супутніми їм буквеними записами, бажано, не менше ніж на 15 аркушах та документах. Вільні зразки підпису, за можливістю, слід надавати не менше ніж на 15 документах, експериментальні — не менше 7—10 аркушів, на кожному з яких повинно бути розміщено від 20—30 підписів.

У процесі оформлення постанови про призначення експертизи ініціатором обов'язково зазначається що саме надається експерту, назва документа (об'єкта дослідження), вільні/умовно-вільні зразки підпису/почерку особи (вказати П. І. Б.), виконані у наступних документах (вказати назви документів та графі, де розміщені зразки), експериментальні зразки підпису/почерку особи (П. І. Б.), виконані на (кількість аркушів). Експериментальні зразки почерку / підписів мають бути оформлені належним чином: документом про їх відібрання, кожен аркуш повинен бути підписаний особою, яка надає дані зразки та процесуальною особою, яка їх відібрала.



У разі неможливості надання експериментальних зразків підпису/почерку, ініціатор обов'язково вказує про це в ухвалі суду. Таких причин може бути декілька: особа померла, зникла безвісти, відмовилась надавати зразки згідно зі ст. 63 Конституції України, встановити місцезнаходження особи неможливо, особа, від імені якої значиться підпис вигадана і т. ін.

Досліджуваними документами та порівняльними зразками можуть бути тільки оригінали — об'єкти, в яких рукопис / підпис виконаний в результаті безпосередньої взаємодії матеріального носія інформації (наприклад, паперу) та знаряддя письма.

Основними проблемами, які трапляються у практичній діяльності експерта при призначенні та проведенні почеркознавчих експертиз є такі:

1. *Недостатній обсяг порівняльного матеріалу:* зазвичай, ініціаторам важко знайти саме вільні зразки почерку/підписів. Ця проблема виникає найчастіше коли особа не співпрацює із судом і відмовляється надавати добровільно власні зразки. Примусово відібрати ті чи інші зразки ніхто не має права. Але ж ініціатор, як процесуальна особа, може вилучати документи із зразками особи із певних установ, організацій, за ухвалою суду. Дана процесуальна дія часто викликає незадоволення, оскільки потребує певного часу та додаткових процесуальних дій. Але ми повинні розуміти, що надаючи свої експериментальні чи умовно-вільні зразки підпису чи почерку особа може навмисно їх змінювати, оскільки розуміє, що вони будуть використані в якості зразків її власного підпису. Також, почерк особи проходить певні зміни з часом, тому максимальна наближеність зразків за часом виконання до досліджуваного документа часто є надважливою.
2. *Недостовірність зразків* — ще одна причина проблем із проведенням почеркознавчих експертиз. Частенько трапляється така ситуація, що ініціатор

збирає вільні зразки із різних установ, організацій або у різних осіб, не перевіряючи їх достовірність, а особливо не представляючи їх особі для впізнання. Таким чином виникає ситуація, коли в документах від імені однієї особи, могли розписуватись інші. Експерт це помічає і починає ділити зразки на групи і писати ініціатору клопотання.

3. *Відсутність оригіналу досліджуваного документа.* Потрібно розуміти, що результат будь-якої експертизи, почеркознавчої чи технічної експертизи документів напряду залежить від повного та всебічного дослідження об'єкта. А провести такі дослідження маючи технічне зображення документа, та й ще, як частіше всього буває, поганої якості, неможливо.
4. *Некоректна постановка питань перед експертом.* Відповідно до ч. 4 та ч. 5 ст. 102 КАС України «Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом» учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їх думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну». Тобто постановка питань та їх коректність в даному випадку повністю покладається на суд.

Перераховані вище проблеми впливають на термін виконання експертизи. Хоча КАС України не передбачає термінів виконання судових експертиз, в такому випадку почеркознавці уживають терміни, зазначені в чинних нормативно-правових актах. Недотримання вимог щодо зразків, правил їх відбирання, недостатня кількість або не встановлення достовірності таких зразків — це першочергові аспекти, що не дають можливості експерту-почеркознавцю якісно та в розумні строки провести дослідження. Звичайно, зустрічі, методичні рекомендації та співпраця із судами може покращити дану ситуацію. Якщо ініціатор буде краще розуміти основні вимоги, правила та рекомендації



щодо призначення почеркознавчих експертиз — це буде позитивно впливати на якісне та швидке проведення експертиз, а також так само на отримання потрібного результату.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. / Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. ; за заг. ред. І. П. Красюка. Київ, 2007. 256 с.
3. Рувін О. Г., Бараненко Д. В. Діяльність експерта як особи, що сприяє адміністративному судочинству. *Криміналістика і судова експертиза*. 2024.
4. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / Меленевська З. С., Ковальов К. М., Шпакович Н.Г. Київ, 2008.



Строки проведення судових експертиз: проблеми сучасної практики

Андрій Лубенцов

кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з експертної роботи, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1419-6433>, e-mail: Lubencov_av@ukr.net

Лариса Дереча

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gov.ua

Досліджено проблематику строків проведення судових експертиз, проаналізовано чинники, що зумовлюють їх тривалість, та окреслено напрями скорочення строків виконання судових експертиз.

Ключові слова: *судова експертиза; строки проведення судових експертиз; судово-експертні установи; види судових експертиз; експертні спеціальності.*

Timeframes for Forensic Examinations: Challenges in Contemporary Practice

Andrii Lubentsov, Larysa Derecha

The paper explores issues relating to the conduct of forensic examinations, analyses factors determining examination duration and outlines ways to reduce the time taken for forensic examinations.

Keywords: *forensic examination; timeframes for conducting forensic examinations; forensic institutions; types of forensic examinations; expert specialties.*

Строки проведення експертиз урегульовано Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями; далі — *Інструкція № 53/5*) [1].

Законодавством України (а саме Інструкцією № 53/5) передбачено, що строк проведення експертизи не повинен перевищувати 90 календарних днів. У разі значного завантаження експерта (за наявності в нього на виконанні одночасно понад 10 експертиз, зокрема комісійних і комплексних) більший розумний строк установлюють за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(-ла) експертизу (залучив(-ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів.

Запровадження в законодавстві України поняття розумних строків проведення судових експертиз зумовлює необхідність з'ясування змісту цього поняття, зокрема, визначення того, який строк проведення су-

дової експертизи можна вважати розумним. У зв'язку із цим постає потреба у виробленні чітких підходів до оцінки тривалості проведення судових експертиз з урахуванням їх складності, обсягу матеріалів і характеру поставлених питань.

Водночас у чинному законодавстві України критерій розумного строку безпосередньо врегульовано переважно в контексті встановлення строків розгляду справ судами, тоді як питання визначення розумності строків проведення судових експертиз залишається недостатньо конкретизованим і потребує додаткового науково-методичного осмислення.

Згідно з п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України розумні строки розгляду справи судом є однією з основних засад судочинства [2]. У ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, учасником якої є Україна, передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, установленим

законом, який вирішить спір щодо його прав і обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [3].

Відповідно до п. 3 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення», розумним визначено строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень і розгляду та вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту [4].

З аналізу практики Європейського суду з прав людини щодо тлумачення поняття «розумний строк» (зокрема, із рішення у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (*англ. Brogan and Others v. the United Kingdom*)), впливає, що строк, який можна вважати розумним, не є універсальним і не може бути однаковим для всіх справ. Установлення єдиного строку у фіксованому часовому вираженні для всіх випадків було б таким, що не враховує індивідуальних обставин справ. Отже, у кожній конкретній справі постає необхідність оцінки розумності строку з урахуванням сукупності певних обставин [5].

У кодексах України висунуто додаткову вимогу про необхідність дотримання розумного строку для кожного випадку, що визначається під час вирішення конкретної справи. Так, у ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) зазначено, що врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення. У ст. 275 ЦПК вказано, що суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі [6]. У ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) на законодавчому рівні обумовлено поняття «розумний строк» як найкоротший

строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. У ст. 187 КАСУ передбачено, що процедуру врегулювання спору за участю судді проводять протягом розумного строку, але не довше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення [7].

Водночас у сфері судово-експертної діяльності чинні нормативно-правові акти України не містять визначення поняття «розумний строк проведення судових експертиз». Відсутність законодавчо закріпленого тлумачення цього поняття зумовлює потребу в його науковому осмисленні й виробленні підходів до практичного застосування.

На нашу думку, поняття розумного строку має оціночний характер і не може бути визначене за допомогою встановлення чітко фіксованих часових меж. У кожному конкретному випадку розумним слід вважати строк, об'єктивно необхідний судовому експерту для проведення судової експертизи або експертного дослідження та підготовки висновку експерта з урахуванням складності експертизи, обсягу поставлених питань і наданих об'єктів дослідження, фактичного навантаження експерта. Зокрема, ідеться про ситуації, коли в судового експерта одночасно перебуває на виконанні понад 10 експертиз, зокрема, комісійних і комплексних, що безпосередньо впливає на строки виконання судових експертиз і що має враховувати орган або особа, які призначили експертизу або залучили експерта, з метою забезпечення подальшого вирішення справи в передбаченій законом процесуальній формі.

Тривалі строки проведення судових експертиз, що перевищують 90 календарних днів і, в окремих випадках, можуть становити навіть кілька років, негативно впливають на своєчасність прийняття процесуальних рішень у справах, можуть істотно позначатися на правовому становищі осіб, щодо яких здійснюється кримінальне провадження, особливо в разі застосування до них запобіжних заходів (таких, як особисте зобов'язання або тримання під вартою).



Отримання висновку експерта є важливим етапом усунення правової невизначеності, оскільки створює передумови для ухвалення остаточного процесуального рішення у справі та його подальшого виконання. Відсутність своєчасного судового захисту у зв'язку з тривалим проведенням судової експертизи може призводити до істотних негативних наслідків для учасників провадження, зокрема, до порушення їхніх прав і законних інтересів. Водночас надмірна тривалість проведення судових експертиз може мати негативні наслідки і з точки зору публічних інтересів, оскільки в разі затягування строків проведення судових експертиз існує ризик уникнення кримінальної відповідальності особами, підозрюваними в учиненні кримінальних правопорушень.

За реальних умов дотримання строків проведення судових експертиз, обумовлених Інструкцією № 53/5, є проблематичним, що особливо загострилося в умовах воєнного стану. Така ситуація зумовлена низкою взаємопов'язаних аспектів, які рівнозначно впливають на тривалість проведення судових експертиз:

- значне експертне навантаження, що полягає в перебуванні на виконанні в одного судового експерта одночасно понад 10 експертиз, зокрема, комісійних і комплексних (залучення фахівців різних спеціальностей для проведення комплексних або комісійних експертиз зумовлює додаткові організаційні та часові витрати);
- складність судової експертизи, зумовлена різноманітністю об'єктів дослідження та характером питань, що підлягають вирішенню, яка потребує застосування технічно складних і трудомістких у використанні приладів, спеціалізованого обладнання та програмних засобів, а також значних часових витрат на їх підготовку, налаштування і експлуатацію;
- незадовільна якість призначення судових експертиз, що виявляється в неналежній підготовці матеріалів і об'єктів дослідження, некоректному формулюванні питань, поставле-

них експертові, а також у відсутності необхідних дозволів, через що виникає потреба в направленні клопотань замовникові експертизи щодо надання додаткових матеріалів, уточнення питань та отримання письмової згоди на можливе пошкодження або знищення об'єктів дослідження, що істотно подовжує строки проведення судової експертизи;

- недостатній практичний досвід і стаж роботи судового експерта, що може впливати на тривалість виконання судових експертиз через потребу в додатковому опрацюванні матеріалів, консультаціях і перевірці правильності застосування методик;
- недостатній рівень методичного забезпечення проведення судових експертиз та експертних досліджень, зокрема, відсутність або застарілість методик, методичних рекомендацій і стандартизованих алгоритмів дослідження, що ускладнює виконання експертиз та може призводити до збільшення строків їх проведення;
- дефіцит кадрового забезпечення в умовах воєнного стану, зумовлений відтоком кваліфікованих експертів унаслідок мобілізації, міграції та звільнень, що призводить до скорочення складу судових експертів; залучення молодих фахівців не забезпечує швидкого розв'язання проблеми, оскільки вони потребують проходження відповідної підготовки, складання кваліфікаційних іспитів і набуття практичного досвіду, що потребує значного часу;
- невиправдане призначення судових експертиз з боку правоохоронних органів та органів досудового розслідування, зокрема, з питань, що не підлягають експертному дослідженню, виходять за межі компетенції судового експерта або мають правовий характер, а також надання недостатніх матеріалів, некоректне формулювання питань і визначення необґрунтованого обсягу експертного дослідження,

що призводить до збільшення строків його проведення;

- збільшення кількості судових експертиз, пов'язаних із розслідуванням воєнних злочинів Російської Федерації в Україні, зокрема, молекулярно-генетичних експертиз щодо ідентифікації жертв військової агресії, експертиз з визначення розміру збитків зруйнованого або пошкодженого майна держави, територіальних громад, фізичних і юридичних осіб, а також військових, товарознавчих, транспортно-товарознавчих, інженерно-екологічних, будівельно-технічних, комп'ютерно-технічних, вибухотехнічних експертиз і експертиз зброї, що істотно підвищує навантаження на судово-експертні установи та впливає на строки виконання експертних досліджень;
- недостатній рівень матеріально-технічного та програмного забезпечення, що ускладнює своєчасне проведення судових експертиз;
- психоемоційне навантаження судових експертів в умовах воєнного стану, зумовлене постійним стресом, підвищеною тривожністю, надмірним робочим навантаженням і необхідністю переривання роботи під час повітряних тривог та перебування в укриттях, що негативно впливає на продуктивність праці.

Для підвищення якості та скорочення строків проведення судових експертиз уважаємо за доцільне:

- запровадити системне навчання працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів з питань призначення судових експертиз та інтерпретації експертних висновків, зокрема, щодо наукових принципів і методів проведення експертних досліджень та практики застосування їх результатів, що сприятиме зменшенню кількості випадків необґрунтованого або некоректного призначення експертиз;
- збільшити штатну чисельність судових експертів у науково-дослідних установах судових експертиз, з огляду на те,

що їх кількість фактично залишається на рівні довоєнного періоду, тоді як обсяг експертної роботи в умовах воєнного стану зріс у декілька разів, оскільки надмірне навантаження негативно впливає на строки виконання експертиз і спричиняє професійне вигорання фахівців;

- здійснювати перекваліфікацію судових експертів за новими видами судових експертиз та експертних спеціальностей у межах відповідної вищої освіти, з урахуванням потреб воєнного стану, з метою оперативного залучення фахівців до проведення експертиз за найбільш затребуваними напрямками;
- запровадити різні форми стимулювання судових експертів, зокрема, завдяки встановленню доплат і застосуванню інших заходів матеріального й нематеріального заохочення;
- продовжувати роботу з акредитації та сертифікації структурних підрозділів судово-експертних установ відповідно до міжнародних стандартів, зокрема до вимог ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування», ДСТУ ISO 10012:2022 «Системи керування вимірюванням. Вимоги до процесів вимірювання та вимірювального обладнання», а також забезпечити підготовку й подання до Національного агентства з акредитації України пакета документів щодо розширення сфери акредитації за відповідними експертними спеціальностями;
- розширити технічні можливості судово-експертних установ за допомогою вдосконалення матеріально-технічного забезпечення та впровадження сучасного спеціалізованого програмного забезпечення, що сприятиме скороченню строків проведення судових експертиз і забезпечить вирішення нових експертних завдань, зумовлених актуальними потребами сучасності;



- зважати на особливу роль трудової мобільності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, оскільки вона є основним механізмом адаптації до нових соціально-економічних і професійних реалій як для окремих фахівців, так і для суспільства загалом;
- посилити правовий і соціальний захист судових експертів, а також ужити заходів щодо відновлення престижу професії судового експерта з ураху-

ванням рівня суспільної значущості, високої відповідальності та затребуваності цієї діяльності для держави й суспільства.

Отже, реалізація запропонованих авторами способів і засобів скорочення строків проведення судових експертиз сприятиме своєчасному вирішенню процесуальних питань у судових справах, забезпеченню принципу розумного строку та підвищенню ефективності правосуддя в державі.

Перелік джерел посилання

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. (зі змін. та допов.) ; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР ; чинна для України з 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.01.2026).
4. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримі-
- нальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вищ. спец. суду України з розгляду цивіл. і кримін. справ від 17.10.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
5. Case of Brogan and others v. the United Kingdom. Ap. no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85. 29 Nov 1988 / European Court of Human Rights : web. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57450%22%5D%7D> (дата звернення: 23.01.2026).
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

Підстави для додаткової та повторної експертизи в адміністративних справах

Олена Луніна

кандидат юридичних наук, суддя, суддя-спікер, Дніпропетровський окружний адміністративний суд,
м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1739-6748>, e-mail: lenaolena489@gmail.com

Висвітлено підстави призначення додаткової та повторної експертизи в адміністративних справах і розмежовано їх за характером дефектів первинного висновку. Показано, що додаткова експертиза застосовується для усунення неповноти та уточнення висновків, тоді як повторна призначається за наявності обґрунтованих сумнівів у правильності, методичній надійності або узгодженості висновку з матеріалами справи. Окреслено практичні критерії, які запобігають зловживанню експертизою як інструментом затягування процесу.

Ключові слова: додаткова експертиза; повторна експертиза; адміністративні справи; висновок експерта; доказування; оцінка доказів.

Legal Grounds for Additional and Repeated Forensic Examinations in Administrative Proceedings

Olena Lunina

The grounds for ordering an additional and a repeated forensic examination in administrative cases are outlined and distinguished according to the nature of defects in the initial expert opinion. It is shown that an additional examination is used to remedy incompleteness and clarify findings, whereas a repeated examination is ordered when there are substantiated doubts as to the correctness, methodological reliability, or consistency of the opinion with the case materials. Practical criteria are identified to prevent abuse of expert examinations as a tool for delaying proceedings.

Keywords: additional forensic examination; repeated forensic examination; administrative cases; expert opinion; evidentiary process; evaluation of evidence.

В адміністративних справах інститут додаткової та повторної експертизи має прикладне значення саме тоді, коли первинний експертний висновок не знімає невизначеність щодо ключових фактів, а суд, з огляду на стандарт доказування та обов'язок повного з'ясування обставин, не може покласти його в основу рішення без додаткової перевірки або уточнення. Практика показує, що сторони часто сприймають експертизу як разову процесуальну дію, однак у складних категоріях спорів, податкових, митних, соціальних, земельних, містобудівних, первинний висновок нерідко є лише проміжним етапом, після якого суд оцінює не сам факт наявності експертного документа, а його здатність відповісти на питання справи настільки чітко, щоб виключити альтернативні пояснення та сумніви, які мають значення для результату.

Розмежування підстав додаткової та повторної експертизи слід будувати не за формальною назвою клопотання, а за характером дефекту первинного висновку. Додаткова експертиза є реакцією на непов-

ноту, коли висновок загалом придатний, але не охоплює всіх необхідних аспектів, не дає відповіді на частину поставлених питань, або потребує уточнення через недостатню конкретність. Повторна експертиза, навпаки, застосовується як інструмент контролю якості, коли є обґрунтовані сумніви у правильності первинного дослідження, у методичній надійності, у відповідності висновків вихідним даним, або коли виявлено істотні суперечності, які неможливо усунути шляхом пояснень експерта чи уточнення без нового незалежного дослідження.

Для додаткової експертизи найбільш типовою є ситуація, коли експерт формально відповів на питання, але відповідь не дає суду змоги застосувати її в доказуванні. Наприклад, експерт робить висновок про наявність або відсутність певного показника, але не розкриває, на підставі яких саме документів і розрахунків він дійшов такого результату, або не відображає логічний зв'язок між вихідними даними і висновком. У податкових спорах це може проявлятися як узагальнена



констатація, що розрахунок контролюючого органу є правильним або неправильним, без деталізації по періодах, показниках, первинних документах, джерелах даних і відтвореності обчислень. У містобудівних спорах це часто виглядає як висновок про відповідність параметрів проєкту певним вимогам, але без конкретизації фактичних вимірів і способу їх встановлення. Додаткова експертиза в таких випадках покликана не замінити первинну, а доповнити її відповідями, яких бракує для оцінки доказу. Аналогічно вона є виправданою, коли після отримання висновку до матеріалів справи долучено нові документи або об'єкти, що прямо стосуються предмета експертизи, а суд встановлює, що без їх аналізу висновок не може вважатися повним. Важливо, що додаткова експертиза є процесуально доречною лише тоді, коли проблема полягає саме в обсязі дослідження або в потребі уточнення, а не в недовірі до самого дослідження. Процесуальна можливість призначення експертизи і логіка оцінки висновку експерта як доказу в адміністративному процесі визначаються нормами Кодексу адміністративного судочинства України [1].

Повторна експертиза має іншу основу, це сумніви у правильності первинного висновку. Такі сумніви мають бути не декларативними, а аргументованими через виявлені порушення методики, логічні розриви, суперечності, або через невідповідність висновку матеріалам справи. На практиці повторна експертиза обґрунтовується, коли висновок містить внутрішні суперечності, наприклад, у дослідницькій частині описано одні вихідні дані, а в підсумку зроблено висновок, який з них не випливає, або коли експерт використовує методику без пояснення її застосовності до конкретного об'єкта, або ігнорує істотні документи, що прямо впливають на результат. Додатковим підґрунтям є ситуація, коли висновок вступає у суттєву колізію з іншими доказами, і така колізія не усувається простим допитом експерта, оскільки потребує нового дослідження, виконаного незалежно і з урахуванням усіх релевантних матеріалів. У податкових спорах це може бути конфлікт між експертним розрахунком та первинними документами бухгалтерського обліку, у зе-

мельних спорах це може бути колізія між експертною оцінкою меж і даними кадастру або геодезичних матеріалів. Практично важливо, що повторна експертиза частіше призначається тоді, коли суд бачить, що первинний висновок не просто неповний, а потенційно ненадійний як доказ, а отже не може бути основою для висновків суду без додаткового контролю.

Окремої уваги заслуговує межа між додатковою експертизою і процесуальною спробою сторони отримати інший результат шляхом повторення дослідження. Якщо сторона фактично не погоджується з висновком, але не демонструє методичних помилок або об'єктивних суперечностей, клопотання про повторну експертизу ризикує бути оціненим як таке, що спрямоване на затягування процесу. Саме тому для обох видів експертизи критичною є якість підготовки питання та матеріалів. Коли первинна експертиза була призначена з некоректними питаннями або з неповним масивом вихідних даних, наслідком стає або потреба у додатковій експертизі, або сумніви, що ведуть до повторної. Відомчі правила щодо підготовки матеріалів, постановки питань і організації експертного дослідження виконують тут роль практичного стандарту, який дозволяє відокремити об'єктивну необхідність повторної або додаткової експертизи від процесуальних маневрів [2].

Загальні засади судово експертної діяльності також мають значення для визначення підстав додаткової та повторної експертизи, оскільки вони окреслюють зміст експертної діяльності, вимоги до дослідження і статус експерта як суб'єкта спеціальних знань. У практичному сенсі це важливо тоді, коли сумніви у висновку пов'язані не лише з розрахунками чи логікою, а й з питаннями компетентності, дотримання меж спеціальних знань, або з тим, чи не вийшов експерт за межі фактичних питань у площину правових оцінок. Такі порушення здатні знецінити висновок як доказ і обґрунтувати необхідність повторної експертизи, виконаної у коректних межах [3].

Отже, додаткова і повторна експертиза є різними за метою та за підставами про-

цесуальними інструментами. Додаткова експертиза є доцільною тоді, коли суд бачить придатність первинного висновку в цілому, але потребує уточнення, деталізації або дослідження додаткових аспектів для завершення доказової картини. Повторна експертиза є виправданою тоді, коли існують аргументовані сумніви у надійності первинного висновку, які не усуваються поясненнями чи техніч-

ними уточненнями, і коли для встановлення факту необхідне нове незалежне дослідження. Практична ефективність обох механізмів залежить від здатності суду та сторін точно ідентифікувати проблему первинного висновку, сформулювати перевірочні фактичні питання, забезпечити повний масив матеріалів і не перетворювати інститут експертизи на спосіб процесуального затягування.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 05.02.2026).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 05.02.2026).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 05.02.2026).



Сучасний стан судової товарознавчої експертизи в Україні

Володимир Ляховець

кандидат економічних наук, судовий експерт сектору товарознавчих досліджень, відділ товарознавчих, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Тернопіль, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8045-9553>, e-mail: Lvo1993@ukr.net

Судова товарознавча експертиза протягом останніх чотирьох років зазнала значних змін, зокрема на це вплинула війна, розв'язана російською федерацією на території України. Завдяки розробленим методикам та методичним рекомендаціям з питань оцінювання майна, експертні установи мають можливість визначати ринкову вартість і оцінювати розмір матеріальної шкоди, завданої внаслідок ведення бойових російською федерацією.

Ключові слова: *судова товарознавча експертиза; ринкова вартість; матеріальний збиток; експертні установи.*

The Current State of Judicial Commodity Expertise in Ukraine

Volodymyr Liakhovets

Over the past four years, forensic commodity expertise has undergone significant transformations, particularly influenced by the war unleashed by the Russian Federation on the territory of Ukraine. Thanks to the developed methodologies and guidelines for property valuation, expert institutions are now able to determine the market value and assess the extent of material damage caused by the military actions of the Russian Federation.

Keywords: *judicial commodity expertise; market value; property damage; expert institutions.*

Судова товарознавча експертиза розвивається та стає ключовим інструментом фіксування матеріального збитку, завданого збройною агресією РФ, оскільки, починаючи з 2022 року, в Україні впроваджуються нові компенсаційні механізми для усіх форм власності за пошкоджене або знищене майно, за якими висновок експерта стає обов'язковим підтверджуючим документом оцінки збитків.

Фахівці експертних установ у своїх працях розглядають багато питань з методики оцінки майна в умовах війни. Проте з розвитком сучасних технологій сьогодні виникає потреба в упровадженні штучного інтелекту в функціонування судово-експертного інституту. Зокрема, в даному напрямі потрібно проаналізувати новинки технічного прогресу та розробити правові основи для сучасного експертного середовища.

Перегляд організаційної системи судової експертизи в Україні, а також розвиток нових напрямів і методів сприятиме покращенню ефективності цієї важливої діяльності в умовах кризових ситуацій [1].

В умовах воєнного стану лівова частка роботи експертів зосереджена на оцінюванні обсягів збитків від знищеного або пошкодженого майна, що перебуває у власності гро-

мадян та підприємств. Як свідчить експертна практика Тернопільського НДЕКЦ, суб'єкти оціночної діяльності адаптувалися до роботи за умови відсутності фізичного доступу до об'єктів дослідження. Висновки експертів базуються на дослідженні різного роду документів та свідчень потерпілих.

З огляду на судову практику та аналіз рішень судів різних інстанцій, можна дійти висновку щодо посилення вимог до обґрунтованості висновків експертів. Це підштовхує експертів до детальнішої роботи з наданими вихідними даними об'єктів дослідження.

Висновок експерта є одним із найвагоміших доказів у судовому процесі. Зокрема через забезпечення принципів обґрунтованості (застосування лише атестованих методик, внесених до Реєстру методик проведення судових експертиз) та об'єктивності (незалежність судового експерта від органу досудового розслідування, що підкреслюється новими антикорупційними протоколами всередині служби).

У системі Міністерства внутрішніх справ України (далі — МВС) судова товарознавча експертиза протягом останніх років відіграє важливу роль не лише в розкритті кримінальних правопорушень, а й у забезпеченні націо-

нальної безпеки через фіксування масштабних економічних збитків унаслідок ведення бойових дій. Тернопільський НДЕКЦ та його регіональні філії залишаються базисними ланками в проведенні таких досліджень.

Специфіка державних спеціалізованих установ Експертної служби МВС полягає в тісній взаємодії з правоохоронними органами. Як свідчить практика, окрім основних запитань, що подавалися на судову товарознавчу експертизу додалися запитання щодо:

- визначення вартості пошкодженого або знищеного майна внаслідок збройної агресії РФ;
- ідентифікації та оцінювання товарів гуманітарної допомоги, що ввозилися на територію України та була незаконно реалізована;
- перевірки відповідності закуплених товарів для потреб Збройних сил України заявленим характеристикам та ринковій вартості (виявлення завищених цін);
- дослідження БПЛА та засобів РЕБ, зокрема оцінювання компонентної бази (країна походження, ринкова ціна деталей) у межах кримінальних проваджень щодо обходу санкцій;
- дослідження засобів індивідуального захисту, перевірка бронежилетів, плит, плитоносків, шоломів та ін. на відповідність ДСТУ та ринковій вартості за державних закупівель.

Ці напрями підкреслюють, що експерт-товарознавець — це фахівець, який застосовує свої спеціальні знання для вирішення нагальних питань, що виносяться на вирішення товарознавчої експертизи.

Завдяки збільшенню фінансування експертні центри МВС протягом останніх років оновили свій інструментарій, зокрема було закуплено мобільні експертні лабораторії, які дають змогу зробити виїзний первинний огляд товарів, сировини та обладнання безпосередньо на місцях складських руйнувань; впроваджено автоматизовані системи порівняння (мається на увазі інтеграція з митними базами даних та реєстрами Державної митної служби України для забезпечення швидкого процесу отримання інформації

щодо митної вартості товарів); застосування цифрових методів ідентифікації для встановлення автентичності брендів та маркування у справах про контрафакти.

У 2026 році передбачено виділення коштів на матеріально-технічне забезпечення Експертної служби МВС, оновлення обладнання, розроблення нових методик і методичних рекомендацій та підвищення кваліфікації експертів. Фінансування забезпечує функціонування системи для проведення експертиз у кримінальних провадженнях, розвиток ІТ-інфраструктури та сертифікацію лабораторій з метою приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів (ISO/IEC 17025).

У прикладному аспекті реалізації технологій у судово-експертній діяльності варто звернути увагу на низку характерних тенденцій. Оскільки експертизи проводяться масово, особливого значення набуває забезпечення їх високої якості та уніфікованості застосування методів дослідження. Це так само зумовлює необхідність належного нормативного, зокрема методичного, регулювання експертної діяльності [2].

Протягом останніх років державні спеціалізовані установи Експертної служби МВС обрали вектор трансформації у високотехнологічні експертні центри, які поєднують класичне товарознавство з передовими методами криміналістики. Це забезпечує невідворотність покарання за злочини та сприяє прозорому процесу судочинства.

Перелік джерел посилання

1. Бугина К., Солома Л. Сучасний стан та проблемні аспекти теорії і практики судової товарознавчої експертизи в умовах воєнного стану в Україні : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. відомого вченого-криміналіста, д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса. Харків, 2025. С. 80—83. URL: https://drive.google.com/file/d/1fN-qV8kqk7gNfy04rhU8MumNb7b_s_My/view?pli=1 (дата звернення: 28.01.2026).
2. Афанасенко С. І. Розвиток судово-експертних технологій. Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін : мат-ли V Всеукр. форуму суд. експ. Львів, 2025. С. 26—28. URL: <https://www.ndekc.lviv.ua/pdf/09072025.pdf> (дата звернення: 27.01.2026).



Проведення розрахунків розміру шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок військової агресії, під час виконання судової інженерно-екологічної експертизи

Наталія Макаренко

старший судовий експерт, група екологічних досліджень, відділ досліджень матеріалів, речовин і виробів, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, e-mail: natali.mak@ukr.net

Інженерно-екологічна експертиза є складним дослідженням, яке потребує особливого підходу під час визначення маси та об'єму забруднювальних речовин, площі забруднення та засмічення.

Ключові слова: інженерно-екологічна експертиза; шкода; воєнний стан.

Calculating the Amount of Damage Caused to the Environment as a Result of Military Aggression During Forensic Engineering and Ecological Expertise

Natalia Makarenko

Engineering and environmental expertise is a complex study that requires a special approach when determining the mass and volume of pollutants, the area of contamination.

Keywords: engineering and environmental expertise; damage; martial law.

Експертиза з питань екології за експертною спеціальністю 10.19 «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків впливу техногенних джерел на об'єкти довкілля» є доволі складним і трудомістким дослідженням, оскільки поєднує питання усіх сфер екології. На даний час інженерно-екологічна експертиза є одним із затребуваних напрямків досліджень. Вона базується на дослідженні того, у який спосіб подія порушення вимог природоохоронного законодавства вплинула на навколишнє природне середовище.

До основних завдань інженерно-екологічної експертизи належать:

- з'ясування технічних та організаційних причин порушень технологічного процесу виробництва, якщо це призвело до викиду забруднюючих речовин, втрата енергії та викид інших шкідливих сполук, а також накопичення промислових відходів;
- визначення обставин, що пов'язані із забрудненням довкілля;
- з'ясування технічних та організаційних причин порушень технологічного процесу виробництва, якщо це призвело до викиду забруднюючих речовин, втрата енергії, а також накопичення промислових відходів;

- визначення екологічних наслідків, заподіяних довкіллю;
- визначення розміру екологічних збитків (шкоди, завданої довкіллю) [1].

Об'єктом інженерно-екологічної експертизи під час дослідження шкоди, заподіяної внаслідок порушення природоохоронного законодавства є документальні матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про обставини забруднення довкілля. До об'єктів досліджень належать:

- акт здійснення державного нагляду (контролю / перевірки) щодо дотримання вимог суб'єктом господарювання;
- протокол та постанова про адміністративне правопорушення;
- розрахунок розміру шкоди (збитків), заподіяної державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- дозволи на спеціальне користування природними ресурсами;
- звіти з ОВД, документи у яких обґрунтовуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, звіт з інвентаризації викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, звіт з інвентаризації відходів тощо;

- документи (журнали) ведення первинного та поточного обліку підприємства, форми державної статистичної звітності та ін.;
- результати інструментально-лабораторних проб та вимірювань, відібрані в межах антропогенного забруднення навколишнього середовища;
- для визначення обсягу самовільно видобутих надр – прямі лінійні розміри, здійсненні безпосередньо на місці видобування.
- дані щодо маси, об'єму, виду забруднюючих речовин, площі забруднення тощо [1].

У зв'язку з військовою агресією та повномасштабним вторгненням на територію України збройних сил російської федерації від 24.02.2022 року знищено та пошкоджено велику кількість об'єктів промислової, комунальної та транспортної інфраструктури.

На звільнених від окупації територіях Сумської області, слідчими органами проводилися слідчі дії щодо фіксування скоєних злочинів, що призвело до забруднення довкілля та з квітня 2022 року призначена велика кількість інженерно-екологічних експертиз.

Військові дії та ракетні обстріли призвели до масштабних пожеж, підтоплення територій в результаті руйнування дамб на ГЕС, об'єктів критичної інфраструктури, передусім нафтохранищ, хімічних заводів та підприємств. Такі дії призводять до суттєвої шкоди екосистемам, призводить до викидів забруднюючих речовин в атмосферного повітря, забруднення та засмічення земельних ресурсів та водних об'єктів, зменшення популяцій видів рослин та тварин. Всі ці факти в сукупності призводять до вкрай негативних наслідків, а тому і потребують негайного реагування з боку держави.

Україна, як суверенна держава, не може ігнорувати жакливі дії російської армії, включаючи їхній вплив на довкілля. Для вирішення цієї проблеми важливо прийняти відповідні заходи для компенсації завданої екологічної шкоди в повному обсязі. Кабінет Міністрів України зробив важливий крок у цьому напрямку, а саме, прийняв ряд підзаконних актів щодо відшкодування екологічної шкоди.

Екологічна шкода призводить до порушення важливих екологічних інтересів суспільства, що стосуються забезпечення здорового, сприятливого та продуктивного довкілля.

Особливістю саме екологічної шкоди є її непоправність, або лише відносна відновлюваність [2]. Основними кроками на шляху до відшкодування завданої шкоди є фіксація такої шкоди, її розрахунок і подальше використання інженерно-екологічної експертизи у судовому процесі, результатом якого буде повна компенсації збитків держави в екологічній сфері.

У зв'язку з наслідками військової агресії російської федерації виникла необхідність у зміні методик визначення шкоди та збитків завданих довкіллю. Такі зміни були закріплені у Постанові КМУ від 20 березня 2022 р. № 326 «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ» [3]. Ця Постанова встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, які були завдані нашій державі в результаті війни, а також визначає органи державної влади відповідальні за безпосереднє визначення обсягів втрат. Відповідно до цієї Постанови визначення шкоди та збитків здійснюється в вісімнадцяти напрямках, в т.ч. втрати земельного фонду, втрати лісового фонду, втрати надр, втрати акваторії, збитки, завдані природно-заповідному фонду, а також шкода, що завдана земельним ресурсам та атмосферному повітрю, збитки, завдані водним ресурсам та об'єктам водогосподарської інфраструктури [3]. Порядок спрямований на створення та забезпечення функціонування ефективного механізму розрахунку, що пов'язаний зокрема і з втратами, що понесла наша держава та суспільство в результаті протиправних дій окупантів. На виконання вимог Постанови [3], Міністерством охорони довкілля та природних ресурсів України були розроблені та прийняті накази, які затверджують відповідні методики [4—7] за якими здійснюються розрахунки розміру шкоди.

Результати проведення судових експертиз з питань екології відіграють значну роль у правах фізичних і юридичних осіб на безпечне навколишнє природне середовище та відшкодування шкоди завданої довкіллю.



Перелік джерел посилання

1. Шрамко О. М., Міняйло А. А., Варик Г. С. Загальні засади судової інженерно-екологічної експертизи: метод. рек. Київ, 2023. 30 с.
2. Карташов М. С. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 5. С. 128—134. DOI: 10.32844/2618-1258.2020.5-1.20 (дата звернення: 01.02.2026).
3. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : затв. пост. Кабміну України від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : затв. наказ. Міндовкілля України від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : затв. наказ. Міндовкілля України від 13.04.2022 р. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
6. Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами : затв. наказ. Міндовкілля України від 21.07.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
7. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : затв. наказ. Міндовкілля України 05.10.2022 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

Організаційно-правові засади та технічне забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні

Олександр Макаренко

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет
внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3020-0658>, e-mail: a.y.makarenko@gmail.com

Євгеній Морозов

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет
внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4200-929X>, e-mail: morozovevgen.ab@gmail.com

*Досліджено судово-експертну діяльність України в умовах воєнного стану, її значення для фіксування
воєнних злочинів, окреслено основні проблеми та напрями її подальшого розвитку.*

Ключові слова: *судова експертиза; воєнний стан; експертні служби.*

Organizational and Legal Foundations and Technical Support for Forensic Activities Under Martial Law in Ukraine

Makarenko Oleksandr, Morozov Yevhenii

The forensic activities of Ukraine under martial law and their significance for documenting war crimes were examined, and the main problems and directions for their further development were outlined.

Keywords: *forensic examination; martial law; expert services.*

Експертні служби та науково-дослідні установи судових експертиз (далі — *експертні служби*) нині функціонують у вкрай складних умовах воєнного стану. Масові терористичні акти та воєнні злочини, вчинені державою-агресором, а також загальний рівень загрози на території України, спричиняють суттєве зростання навантаження на судових експертів. У взаємодії з правоохоронними органами вони здійснюють фіксацію й документування протиправних діянь, визначають обсяги завданих збитків і сприяють притягненню винних осіб до відповідальності. Усе це вкотре засвідчило, що експертні служби відіграють ключову роль у системі інституційного забезпечення державної безпеки та захисту національних інтересів.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, починаючи з 24 лютого 2022 року, відповідно до Указу Президента України, на всій території України введено воєнний стан, строк дії якого неодноразово продовжувався та який є чинним станом на теперішній час [1].

Воєнний стан як особливий правовий режим передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, визначених статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також запровадження тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що є необхідними для забезпечення запровадження й реалізації заходів правового режиму воєнного стану, передбачених частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

У статті 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що судова експертиза — це процесуальна форма дослідження об'єктів, явищ і процесів, яка здійснюється із застосуванням спеціальних знань у галузях науки, техніки, мистецтва, ремесла та інших сфер з метою надання обґрунтованого експертного висновку з питань, які є або можуть бути предметом судового розгляду [3].

Зосередження судово-експертної діяльності виключно на проведенні судової експертизи



пертизи — це надмірно звужений підхід. Безумовно, здійснення досліджень становить важливу складову такої діяльності, однак вона не вичерпується лише цим елементом. Реалізація судово-експертної діяльності передбачає виконання судовим експертом комплексу функцій, які охоплюють як проведення відповідних досліджень, так й підготовку та надання об'єктивного, повного й науково обґрунтованого письмового висновку.

Судова експертиза є однією з ключових процесуальних форм залучення спеціальних знань у судочинстві, у результаті чого органи досудового розслідування та суд отримують нові відомості, що мають доказове значення і не можуть бути отримані за допомогою інших процесуальних засобів. Судові експертизи класифікуються за різними критеріями. Зокрема, залежно від специфіки предмета спеціальних знань їх поділяють на такі класи: криміналістичні, судово-медичні, судово-психіатричні, судово-психологічні, судово-фармацевтичні та фармакологічні, фізико-технічні, хімічні, товарознавчі, екологічні та інші [4, с.83].

Сучасний етап реформування судово-експертного законодавства України ініційовано на підставі Указу Президента України [5], яким на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок до 31 грудня 2020 року вжити комплекс заходів у сферах правової політики та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Зазначені заходи, зокрема, передбачали розробку та подання на розгляд Верховної Ради України законопроєкту про внесення змін до окремих законодавчих актів України щодо формування системи самоврядування судових експертів, запровадження механізму рецензування висновків судових експертів, а також встановлення граничних строків проведення судових експертиз.

Збройна агресія російської федерації та запровадження воєнного стану на території України стали визначальними чинниками, які прямо або опосередковано впливають на всі суспільні процеси й правовідносини як у межах держави, так і за її межами. Упродовж цього періоду спостерігається стале зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень, зумовлене систематичним

вчиненням державою-агресором нових злочинних діянь. Водночас, попри надзвичайно складні умови, правоохоронні органи України продовжують здійснювати діяльність, спрямовану на фіксацію, документування та досудове розслідування кримінальних правопорушень [6, с.58].

В умовах правового режиму воєнного стану актуальною є потреба в забезпеченні судових експертів сучасними технічними засобами, що дають змогу здійснювати безконтактну роботу з окремими категоріями об'єктів дослідження, фіксувати їх фактичний стан та місце розташування незалежно від рівня доступності й масштабності, а також забезпечувати їх безпечно вилучення та знешкодження. Для визначення розміру відшкодування шкоди, завданої пошкодженню, руйнуванню чи знищенню майна, існує об'єктивна необхідність у застосуванні сучасних технологій тривимірного моделювання, зокрема 3D-сканування. Нагальна потреба у відповідних технічних засобах на сьогодні частково задовольняється за рахунок міжнародної технічної допомоги, а також започаткуванням виробництва вітчизняних аналогів. Водночас, передумовою ефективного використання зазначених інноваційних технічних засобів у судово-експертній діяльності є належний рівень професійної підготовки експертів та опанування ними практичних навичок роботи з новітньою технікою. Наразі, з огляду на високу вартість таких засобів, у повсякденній діяльності судових експертів простежується обережність, що проявляється у так званому «страху застосування інновацій» [7, с. 545].

З метою вдосконалення судово-експертної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану доцільною є організація системних навчальних заходів і практичних тренінгів для судових експертів, спрямованих на опанування новітнього технічного обладнання, що сприятиме підвищенню рівня їх професійної кваліфікації та формуванню належної впевненості у застосуванні сучасних технологій.

Водночас необхідним є розширення міжнародного співробітництва та залучення іноземної технічної й експертної допомоги з метою забезпечення судово-експертних

установ сучасними технічними засобами, а також обмін передовим досвідом. Пріоритетним напрямом державної політики має стати розвиток виробництва вітчизняних аналогів відповідного обладнання, що забезпечить його доступність і зменшить залежність від імпортних поставок.

Вирішальне значення для належного функціонування судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану має державна підтримка та стабільне фінансування, що є ключовими чинниками забезпечення ефективної та безперебійної роботи судових експертів.

Перелік джерел посилання

1. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
4. Маруніч В. Судова експертиза в Україні. Поняття та види. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів* : мат-ли наук.-практ. конф. (Хмельницький, 15–16.09.2023). Одеса, 2023. С. 100. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/58/934/1945-1> (дата звернення: 26.01.2026).
5. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/837/2019> (дата звернення: 27.01.2026).
6. Грига М. А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*. 2022. С. 58–62. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/21476> (дата звернення: 27.01.2026).
7. Бондаренко-Берегович В. В. Судово-експертна діяльність в умовах військового стану. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. 2024. № 6 (48). С. 535—548. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/12782/12844> (дата звернення: 27.01.2026).



Визначення обсягу та вартості виконаних робіт у судовій будівельно-технічній експертизі

Володимир Максютя

приватний судовий експерт, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7563-0084>,
e-mail: mvv55555@ukr.net

У тезах комплексно розглянуто питання визначення обсягу та вартості фактично виконаних будівельних робіт в межах судової будівельно-технічної експертизи. Проаналізовано нормативно-правове та методичне забезпечення експертної діяльності, особливості дослідження проєктної, кошторисної та виконавчої документації, а також роль натурного обстеження об'єктів будівництва. Висвітлено типові спірні ситуації, що виникають у судовій практиці, і визначено значення експертного висновку для прийняття судових рішень.

Ключові слова: *судова експертиза; будівельно-технічна експертиза; обсяг робіт; вартість виконаних робіт; кошторисна документація; висновок експерта.*

Determination of the Scope and Cost of Completed Works in Forensic Construction and Technical Expert Examination

Volodymyr Maksiuta

The theses comprehensively examine the issues of determining the scope and cost of construction works actually performed within the framework of forensic construction and technical expert examination. The regulatory, legal, and methodological support of expert activities is analyzed, along with the specifics of studying design, estimate, and as-built documentation, as well as the role of on-site inspection of construction objects. Typical disputed situations arising in judicial practice are highlighted, and the significance of the expert conclusion for judicial decision-making is determined.

Keywords: *forensic examination; forensic construction and technical examination; scope of works; cost of completed works; estimate documentation; expert conclusion.*

Будівельна діяльність є однією з найбільш капіталомістких сфер економіки, що обумовлює підвищену кількість спорів між учасниками будівельного процесу. Найбільш поширені спори щодо обсягу та вартості виконаних будівельних робіт, достовірності кошторисних розрахунків, а також відповідності фактично виконаних робіт проєктній документації. У таких справах суд не може самостійно встановити всі технічні обставини, що зумовлює необхідність призначення судової будівельно-технічної експертизи [1].

Правові основи проведення судових експертиз визначені Законом України «Про судову експертизу» [2]. Відповідно до положень цього закону, експерт здійснює дослідження на основі спеціальних знань та несе відповідальність за обґрунтованість і об'єктивність наданого висновку.

У процесі визначення обсягу та вартості робіт, експерт керується також положеннями процесуального законодавства, державними будівельними нормами, стандартами та

кошторисними нормативами, що діяли на момент виконання робіт.

Визначення вартості будівельних робіт здійснюється відповідно до ДСТУ Б Д.1.1-1:2013, що регламентує правила формування кошторисної вартості будівництва [3]. Цей стандарт визначає структуру кошторисної вартості, склад прямих та накладних витрат, порядок застосування індексів та коефіцієнтів.

Проєктна документація, на підставі якої виконуються розрахунки, має відповідати вимогам ДБН А.2.2-3:2014 [4].

Для визначення фактичного обсягу виконаних робіт, експерт використовує комплекс вихідних даних, зокрема:

- проєктну документацію;
- кошторисні розрахунки;
- акти приймання виконаних робіт;
- журнали виконання робіт;
- матеріали фотофіксації та технічного обстеження [5].

У разі відсутності або неповноти виконавчої документації, експертного значення

набувають результати натурального обстеження об'єкта будівництва.

Натурне обстеження є одним із ключових етапів експертного дослідження, оскільки воно дозволяє встановити реальний технічний стан об'єкта, визначити фактично виконані обсяги робіт та виявити відхилення від проектних рішень [6].

Результати обстеження фіксуються у вигляді обмірів, схем, фото- та відеоматеріалів, що використовуються при формуванні експертного висновку.

Визначення обсягів виконаних робіт здійснюється через порівняння фактичного стану об'єкта з проектними рішеннями. При цьому експерт застосовує інструментальні вимірювання, візуальний огляд конструкцій та аналіз технічної документації [7].

Після встановлення обсягів робіт, здійснюється їх вартісна оцінка. Вартість визначається із застосуванням кошторисних нормативів, чинних на момент виконання робіт, з урахуванням регіональних коефіцієнтів та індексів зміни вартості [8].

У практиці судових експертиз найчастіше виникають спори щодо завищення обсягів робіт, включення до актів робіт, які фактично не виконувалися, а також виконання робіт з відхиленням від проекту. У таких випадках експерт повинен надати суду розгорнуте та аргументоване пояснення [9].

Отже, визначення обсягу та вартості виконаних робіт у судовій будівельно-технічній експертизі є складним та багатокомпонентним процесом. Об'єктивність експертного висновку залежить від повноти вихідних даних, правильного застосування нормативної бази а також професійного рівня експерта.

Перелік джерел посилання

1. Судова будівельно-технічна експертиза : навч. посіб. Київ, 2019.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 24.01.2026).
3. ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 Правила визначення вартості будівництва від 05.07.2013 р. [Скасовано]. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=53879 (дата звернення: 24.01.2026).
4. ДБН А.2.2-3:2014 Склад та зміст проектної документації на будівництво.
5. Методика проведення будівельно-технічних експертиз. Київ, 2018.
6. Шульга М. М. Судові експертизи у будівництві. Харків, 2020.
7. Кошторисні норми України у будівництві. Київ, 2021.
8. Бойко О. В. Судово-експертна оцінка вартості будівельних робіт. Львів, 2020.



Судова експертиза в системі доказів адміністративного судочинства

Вікторія Маруніч

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку, відділ криміналістичних видів досліджень, Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Ужгород, Україна

У роботі проаналізовано правову природу судової експертизи в адміністративному судочинстві та особливості її проведення відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України. Розглянуто нормативне визначення поняття судової експертизи, а також окреслено процесуальні форми її здійснення: за ухвалою суду та за ініціативою учасників справи.

Ключові слова: судова експертиза; закон; адміністративне судочинство.

Forensic Examination in the System of Evidence of Administrative Justice

Victoria Marunych

The paper analyzes the legal nature of forensic examination in administrative proceedings and the peculiarities of its conduct in accordance with the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine. The normative definition of the concept of forensic examination is considered, and the procedural forms of its implementation are outlined, namely examination appointed by a court ruling and examination initiated by the parties to the case.

Keywords: forensic examination; law; administrative proceedings.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза — це дослідження об'єктів, явищ і процесів на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Кодекс адміністративного судочинства (далі — *КАС України*) визначає два варіанти проведення експертизи: за ухвалою суду та на замовлення учасників процесу. Щодо першого варіанту, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;
- 2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їхньої правильності [1].

По-друге, учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення. Порядок проведення експертних досліджень та складення виснов-

ків експерта за результатами проведеного позасудового експертного дослідження визначається відповідно до законодавства [1].

Попри відсутність у КАС України розмежування доказової сили висновків експерта залежно від суб'єкта їх ініціювання, у судовій практиці простежується тенденція надання переваги експертним висновкам, отриманим за ухвалою суду, порівняно з висновками, поданими з ініціативи учасників справи.

Процесуальне законодавство не передбачає пріоритету одних доказів над іншими, оскільки кожен із них містить самостійні відомості та виконує визначену функцію в цій системі. Відповідно до положень КАС України, висновок експерта не має для суду наперед визначеної доказової сили й підлягає оцінці у сукупності з іншими доказами за правилами, встановленими статтею 90 цього Кодексу. При цьому відмова суду враховувати висновок експерта повинна бути належним чином обґрунтована в судовому рішенні, що узгоджується з вимогами статті 108 КАС України.

Водночас призначення експертизи за ухвалою суду зумовлює необхідність здійснення додаткових процесуальних дій, спрямованих на з'ясування доцільності використання

спеціальних знань. У процесі оцінки можливості встановлення обставин справи, суд може дійти висновку про недостатність наявних доказів, що унеможлиблює ухвалення законного й обґрунтованого рішення без залучення експерта. Таким чином, потреба в призначенні судової експертизи постає як умова ефективного виконання завдань адміністративного судочинства, а відповідний експертний висновок набуває істотного значення під час ухвалення судового рішення.

Судова експертиза в адміністративному судочинстві є важливим засобом доказування, що забезпечує встановлення фактичних обставин справи із залученням спеціальних

знань. Отримання судом процесуальних даних щодо призначення та оцінки експертного висновку сприяє ефективному виконанню завдань адміністративного судочинства.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).



Тактика призначення та проведення судової експертизи

Марина Мар'ян

Головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень, відділ криміналістичних видів досліджень, Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Черкаси, Україна, ORCID: 0009-0009-1484-5905, e-mail: maryan0219@ukr.net

Висвітлено порядок призначення та проведення судових експертиз, процесуальні та організаційні питання призначення експертиз, систему судово-експертних закладів України, а також оцінювання та застосування висновку експерта в кримінальному процесі.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України; кримінальні провадження; слідчий, прокурор; суд; судова експертиза; висновок експерта.

Tactics for Appointing and Conducting Forensic Examinations

Maryna Marian

The paper discusses the procedure for appointing and conducting forensic examinations, procedural and organizational issues involving the ordering of forensic examinations, the institutional framework of Ukrainian forensic institutions, as well as the assessment and application of expert opinions in criminal proceedings.

Keywords: Criminal Procedure Code of Ukraine; criminal proceedings; investigator, prosecutor; court; forensic examination; expert opinion.

У кримінально-процесуальній діяльності спеціальними знаннями користуються у двох формах: залучення фахівців під час окремих слідчих (судових) дій та в межах проведення експертизи. Під час здійснення правосуддя велику допомогу слідству та суду надає судова експертиза.

Судова експертиза — це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом за завданням слідчого, прокурора або суду речових доказів та інших матеріалів з метою визначення фактичних даних та обставин, які мають значення для правильного вирішення справи.

Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*), Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — *КПКУ*) та Цивільним процесуальним кодексом України (далі — *ЦПКУ*). Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для з'ясування обставин у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

У теорії кримінального процесу та криміналістики судова експертиза визначається як дослідження, що проводиться відповідно до КПКУ та ЦПКУ особою, яка має спеціальні знання в галузі науки, техніки, ремесла з метою визначення обставин (фактичних даних), що мають значення для справи.

Профільний Закон визначає поняття судової експертизи як «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1].

Під час експертизи на відміну від інших процесуальних дій істотні для справи факти можуть установлюватися за відсутності слідчого (або суду). Ця особливість дає змогу пояснити, чому законодавець установив систему додаткових процесуальних гарантій, дотримання яких покликано сприяти достовірному, повному й об'єктивному встановленню фактів експертом та всебічній перевірці його висновків слідчим і судом. Експертизу слід призначати тільки тоді, коли в цьому є необхідність, коли без відповіді експерта на деякі запитання неможливо встановити істину у справі. Недопустимо призначати експертизу для вирішення питань, що потребують таких спеціальних знань, які не виходять за межі професійної підготовки слідчого, прокурора або суду, тобто на вирішення експерта не можна ставити запитання правового характеру.

Усі судові експертизи українські вчені-криміналісти поділяють на класи: криміналістичні, судово-медичні, судово-психіатричні, судово-психологічні, судово-фармацевтичні

та фармакологічні, фізико-технічні, хімічні, товарознавчі, екологічні та деякі інші.

Кожен названий клас можна об'єднати в роди, види та підвиди.

За характером завдань, які вирішуються, та методів дослідження судові експертизи можуть бути ідентифікаційними, класифікаційними та діагностичними. За процесуальними ознаками — первинні та повторні; основні та додаткові; одноособові та комісійні; однорідні та комплексні.

За своєю складністю судові експертизи та експертні дослідження мають категорії: прості; середньої складності та складні.

Відповідно до складності визначаються й строки їх проведення, які встановлюються директором, заступником директора ДН-ДЕКЦ, НДЕКЦ або керівником відповідного відділу (сектору) залежно від складності дослідження та з урахуванням завантаження фахівця і становлять: до 10 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії простих досліджень; до 30 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії досліджень середньої складності; до 60 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії складних досліджень; до 90 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії досліджень особливої складності [2].

Експертизу проводять у період розслідування або судового розгляду справи на підставі відповідного процесуального документа: постанови слідчого або ухвали суду. Призначення експертизи є процесуальною дією і тому це можливо лише коли порушено кримінальне провадження.

Чинне законодавство України визначає правовий статус експерта, установлює вимоги до нього. Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Фахівці державних спеціалізованих установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи, повинні мати вищу освіту, пройти відповідну підготовку та атестацію як судові експерти певної спеціальності (ст. 10 профільного Закону). У певних випадках експерт може бути відведений з деяких причин (ст. 77, 79 КПКУ) [1, 3].

Закон передбачає *права та обов'язки експерта* (профільний Закон, ст. 69 КПКУ) [1, 3].

За злісне ухилення або відмову без поважних причин від виконання своїх обов'язків або за дачу завідомо неправдивого висновку експерт несе кримінальну відповідальність за ст. 384, 385 Кримінального кодексу України [4].

Відповідно до ст. 7 профільного Закону *судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, до яких належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України* [1].

Винятково державними спеціалізованими установами здійснюється *судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз*.

За надходження матеріалів до будь-якої з вищезазначених установ її керівник розглядає отримані матеріали й доручає відповідному структурному підрозділу проведення експертизи. До того ж він може безпосередньо призначити експерта та встановити строк виконання експертизи або передати вирішення цих питань заступнику керівника експертної установи або керівникові підрозділу. Якщо в експертній установі не проводяться певні види експертиз через відсутність фахівців з певної галузі спеціальних знань, керівник експертної установи повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та повертає матеріали справи без виконання [2].

Висновок експерта є джерелом судових доказів, оскільки це процесуальний документ, у якому викладаються підстави проведення експертизи, перебіг та результати експертного дослідження.

Він має три частини: вступну, дослідницьку (описову) та заключну (резолютивну).

До висновку додається ілюстративний матеріал, який можна розміщувати як у тексті, так і після нього: фотознімки, схеми,



креслення та ін. Висновок підписується експертом.

Висновок експерта в судовому процесі України не має наперед установлені сили, переваг перед іншими доказами та не є обов'язковим для суду. Він оцінюється нарівні з іншими доказами за принципом усебічного, повного й об'єктивного розгляду, де

незгода з ним має бути вмотивована в судовому рішенні.

Суддя приймає висновок експерта як істину без перевірки, хоча докази не є обов'язковими для органу, що проводить провадження, і їх мають оцінювати критично. Експерт має допомагати встановити обставини, а не замінювати собою суд.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2026).

Актуальні питання проведення судової будівельно-технічної експертизи з контролю якості будівельної продукції

Наталія Мацак

провідний судовий експерт лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6966-5615>, e-mail: nata120175@ukr.net

Світлана Кириленко

головний судовий експерт лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4624-3636>, e-mail: S_1966@ukr.net

Окреслено деякі аспекти проведення судової будівельно-технічної експертизи під час здійснення перевірки на предмет якості проведених будівельних робіт.

Ключові слова: будівельна продукція; будівельні норми; контроль; якість.

Topical Issues in Conducting Forensic Construction and Technical Examination for Quality Control of Construction Products

Nataliia Matsak, Svitlana Kyrylenko

The paper outlines certain aspects of conducting a forensic construction and technical examination when inspecting the quality of construction work performed.

Keywords: construction products; building codes; control; quality.

В адміністративному судочинстві судову експертизу призначають для з'ясування питань, які потребують спеціальних знань у відповідній галузі (окрім галузі права), тобто коли неможливо в інший спосіб встановити обставини справи. Призначають і проводять таку експертизу на підставі ухвали суду або на замовлення учасника справи. Слід також зауважити, що висновок експерта не має переважної сили над іншими доказами: його суд оцінює як і інші докази. За загальним правилом, у судах адміністративної юрисдикції розглядають справи за зверненням фізичних і юридичних осіб.

Одним з першорядних завдань у сфері будівництва є розроблення та організація науково-технічної діяльності для забезпечення контролю якості будівельної продукції.

У ст. 7-2 «Основні вимоги до будівель і споруд» Закону України «Про будівельні норми» передусім зазначено:

«1. Під час проектування, будівництва та експлуатації об'єктів повинно бути забезпечено дотримання основних вимог до будівель і споруд з урахуванням їх функціонального призначення.

2. Основні вимоги до будівель і споруд конкретизуються у будівельних нормах, нормативних документах на конструктивні та інженерні системи.

3. Будівлі і споруди у цілому та їх окремі частини повинні бути придатними для використання за призначенням з урахуванням, зокрема, безпеки для здоров'я людей, які задіяні протягом усього життєвого циклу споруди. При належному технічному обслуговуванні будівлі і споруди мають відповідати основним вимогам протягом їх економічно обґрунтованого строку експлуатації» [1].

У Технічному регламенті будівельних виробів (продукції) передбачено таке:

«Будівельні вироби (продукція) — будь-який матеріал, виріб або комплект, що виробляється та вводиться в обіг для застосування за призначенням протягом тривалого часу в будівлі або споруді, показники яких впливають на показники будівлі або споруди, пов'язані з основними вимогами до них; регламентні технічні специфікації — національні стандарти та технічні свідоцтва;



технічне свідоцтво — документ, що видається Мінрозвитку у разі підтвердження придатності будівельних виробів (продукції) для застосування за призначенням» [2].

Відповідність будівельних виробів (продукції) нормативним вимогам окресленим у згаданому Технічному регламенті повинні забезпечувати будівельні організації.

У п. 9.2 ДБН А.3.1-5-2009 «Організація будівельного виробництва» обумовлено, що *«будівельна організація відповідно до вимог чинних стандартів ISO серії 9000 здійснює комплекс технічних, економічних і організаційних заходів з ефективного управління якістю на всіх стадіях створення будівельної продукції. Ці заходи включають сукупність методів та засобів, спрямованих на забезпечення відповідності якості будівельно-монтажних робіт і закінчених будівництвом об'єктів вимогам нормативної і проектною документації» [3].*

Стандарти серії ISO 9000 — це міжнародні стандарти щодо системи менеджменту якості, у яких зазначено принципи, вимоги й настанови для організацій різних сфер діяльності, які допомагають забезпечити стабільну якість продукції та послуг.

Перевірку якості проведених будівельних робіт на відповідність будівельним нормам проводять на всіх етапах будівництва.

До початку виконання робіт повинні бути наявні документи дозвільного характеру на виконання таких робіт.

Відповідно до норм ДБН А.3.1-5-2009 «Організація будівельного виробництва», перевірки підлягають:

- «• наявність документів дозвільного характеру на виконання робіт;
- відповідність виконання підготовчих та будівельних робіт, будівельних матеріалів, виробів і конструкцій вимогам державних стандартів, будівельних норм і правил, технічним умовам, затвердженим проектним рішенням;
- своєчасність та якість проведення передбачених нормативно-технічною і проектною документацією зйомок, замірів, випробувань;

- ведення журналів робіт, паспортів, актів та протоколів випробувань, сертифікатів тощо;
- дотримання встановленого порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» [3].

Контроль якості виконання робіт містить: вхідний контроль проектно-кошторисної документації; вхідний контроль конструкцій, виробів, матеріалів та устаткування; операційний контроль виробничих процесів; приймальний контроль будівельно-монтажних робіт.

Під вхідним контролем проектно-кошторисної документації мають на увазі перевірку проектно-технологічних рішень, комплектність такої документації та перевірку на предмет достатності технічної інформації для їх реалізації. Вхідний контроль також перевіряє матеріали, устаткування, вироби й конструкції на предмет їх відповідності робочій документації та супроводжувальним документам.

У процесі виконання будівельно-монтажних робіт проводять операційний контроль, результати якого занотовують до загального журналу робіт, примірну форму якого наведено в додатку до ДБН А.3.1-5-2009 «Організація будівельного виробництва». Такий контроль повинен своєчасно виявляти дефекти й недоліки, а також відхилення від вимог нормативних документів.

У результаті приймального контролю перевіряють закінчені роботи на предмет якості їх виконання. Якість виконання прихованих робіт і відповідальних конструкцій обов'язково потрібно перевіряти. Проводити подальші роботи без підтвердження таких робіт заборонено.

Під час будівництва для більш ефективного контролю якості проводять інспекційний контроль.

Перевірку якості виконання робіт і відповідності їх виконання проекту виконують за вимогами Порядку здійснення авторського нагляду під час будівництва об'єкта архітектури [4].

Технічний нагляд регулює дотримання під час будівництва проектних рішень, вимог державних стандартів, будівельних норм і правил, а також обсягів виконаних робіт.



Якщо в результаті проведених перевірок виявлено дефекти або невідповідності нормативам, необхідно вжити заходів щодо їх усунення або для запобігання їм.

Перелік джерел посилання

1. Про будівельні норми : Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text> (дата звернення: 31.01.2026).
2. Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів (продукції) : постанова КМУ від 20.12.2006 р. № 1764 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 31.01.2026).
3. ДБН А.3.1-5-2009 «Організація будівельного виробництва» : затв. наказ. Мінрегіонбуду від 25.12.2009 р. № 689 (зі змін. та допов.). [Чинні від 01.01.2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0689661-09#Text> (дата звернення: 31.01.2026).
4. Про авторський та технічний нагляд під час будівництва об'єкта архітектури : постанова КМУ від 11.07.2007 р. № 903 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 31.01.2026).



Порівняльна характеристика методів виділення за допомогою іонообмінної смоли Chelex® 100 та за допомогою набору PrepFiler™ Express Forensic DNA Extraction Kit під час роботи з деградованими зразками букального епітелію

Кристина Машкова

доктор філософії в галузі «Біологія», головний судовий експерт сектору молекулярно-генетичних досліджень відділу біологічних досліджень та обліку, Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2986-4895>, e-mail: tonks1511@gmail.com

Вячеслав Марійко

аспірант, ННЦ «Інститут біології та медицини», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна; завідувач відділу проведення стажувань лабораторії біологічних досліджень, Державний науково-дослідний експертно криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7439-0910>, e-mail: viacheslavmariiko@gmail.com

В даній роботі проведено порівняння ефективності двох основних методів виділення при роботі зі зразками букального епітелію, що мають ознаки деградації. Встановлено, що виділення за допомогою магнітної сепарації дозволяє знизити ефект деградації на результати ПЛР у реальному часі та на повноту ДНК-профілю.

Ключові слова: виділення ДНК; деградація ДНК; ПЛР; капілярний електрофорез; STR-локуси; генетика людини.

Comparative Characteristics of DNA Extraction Methods Using Chelex® 100 Ion-Exchange Resin and the PrepFiler™ Express Forensic DNA Extraction Kit When Working With Degraded Buccal Epithelial Samples

Krystyna Mashkova, Viacheslav Mariiko

This study compares the efficiency of two main DNA extraction methods when working with degraded buccal epithelial samples. It was established that extraction based on magnetic separation reduces the effect of degradation on real-time PCR results and improves the completeness of the DNA profile.

Keywords: DNA isolation; DNA degradation; PCR; capillary electrophoresis; STR loci; human DNA.

Сьогодні метод молекулярно-генетичної експертизи (ДНК-аналіз) біологічних зразків та слідів біологічного походження у цивільних та кримінальних справах широко використовується для ідентифікації слідів біологічного походження при розслідуванні злочинів, ідентифікації невпізнаних тіл та встановлення фактів біологічного батьківства в установах Експертної служби МВС [1].

Зразки букального епітелію є одним із найпоширеніших видів біологічного матеріалу, що підлягає ДНК-аналізу в установах Експертної служби МВС. З початком функ-

ціонування Електронного реєстру геномної інформації людини [2], на дослідження надходить велика кількість зразків букального епітелію родичів осіб зниклих безвісти, засуджених та підозрюваних. Такі об'єкти зазвичай мають достатню кількість ДНК, а тому, як правило, вони демонструють високий рівень успішності профілювання ДНК. Проте внаслідок порушення умов відбору, пакування або зберігання, зразки букального епітелію можуть піддаватися деградуєчому впливу навколишнього середовища або гниття, що часто призводить до часткової або повної

втрата генетичних ознак у таких об'єктах [3, 4]. Одним з основних способів підвищення ефективності ДНК-аналізу деградованих зразків є підбір оптимального методу виділення ДНК. Тому, одним з основних завдань експертів-генетиків сьогодні є оптимізація методів виділення ДНК для роботи зі зразками, що мають ознаки деградації.

Метою роботи було порівняння якості ДНК, виділеної зі зразків букального епітелію з ознаками деградації, за допомогою іонообмінної смоли *Chelex® 100* (Bio-Rad, США) та комерційного набору *PrepFiler™ Express Forensic DNA Extraction kit* та приладу *AutoMate Express™ Forensic DNA Extraction System* (Applied Biosystems, США). Для дослідження було обрано саме ці два методи виділення, оскільки вони є основними методами виділення ДНК, що використовуються в установах Експертної служби МВС [1].

Для досягнення поставленої мети було досліджено 100 зразків букального епітелію з ознаками деградації, які надійшли до Донецького НДЕКЦ МВС у період з 2024 по 2025 роки. Наявність деградації ДНК в об'єкті визначали візуально за наявністю на зразках гнилісних змін або нашарувань невстановленого походження, а також за високими показниками індексу деградації, отриманими після проведення ПЛР у реальному часі з використанням набору *Quantifiler™ Human Plus DNA Quantification Kit* та приладу *Quantstudio™ 5* (Applied Biosystems, США).

Виділення ДНК з досліджуваних зразків проводили з використанням методу виділення за допомогою іонообмінної смоли *Chelex® 100* (Bio-Rad, США) та паралельно методом магнітної сепарації з використанням комерційного набору *PrepFiler™ Express Forensic DNA Extraction Kit* та приладу *AutoMate Express™ Forensic DNA Extraction System* (Applied Biosystems, США).

Оцінку якості виділеної ДНК проводили за індексом деградації, встановленим за допомогою ПЛР у реальному часі з використанням набору *Quantifiler™ Human Plus DNA Quantification Kit* та приладу *Quantstudio™ 5* (Applied Biosystems, США) та за повнотою ДНК-профілів, отриманих після ампліфікації

розчинів виділеної ДНК за допомогою набору *PowerPlex® Fusion 6C System* (Promega Corporation, США) і подальшим розділенням ампліконів методом капілярного електрофорезу за допомогою автоматичного аналізатора ДНК *3500 Genetic Analyzer* (Applied Biosystems, США).

В результаті оцінки індексу деградації досліджуваних зразків виявлено, що після проведення ПЛР у реальному часі відсутність ознак деградації - індекс деградації від 0 до 1, спостерігали у 4,2 рази частіше при виділенні за допомогою магнітної сепарації (25 об'єктів), ніж при виділенні за допомогою іонообмінної смоли (6 об'єктів). Кількість зразків, які мали ознаки можливої деградації ДНК — індекс деградації від 1 до 5, не відрізнялася при виділенням обома досліджуваними методами (66 об'єктів). Присутність деградації — індекс деградації 5 і вище, спостерігали у 3,1 рази частіше при виділенні за допомогою іонообмінної смоли (28 об'єктів), ніж при виділенні за допомогою магнітної сепарації (9 об'єктів). Результати оцінки індексу деградації у досліджуваних зразках наведені на *рис. 1*.

В результаті оцінки повноти отриманих ДНК-профілів виявлено, що випадіння однієї або обох алелей спостерігалось лише в локусах *Penta E*, *CSF1PO*, *Penta D*, *D5S818*, *TPOX*, *SE33* та *D22S104*, алелі яких мають найбільшу довжину серед всіх локусів набору для ПЛР *PowerPlex® Fusion 6C*. Це пов'язано з тим, що існує зворотна залежність між розміром локусу та його успішною ПЛР-ампліфікацією у деградованих об'єктах. *STR*-локуси з більш «важкими» (довгими) ампліконами першими випадають з ДНК-профілю під час ампліфікації деградованих зразків ДНК [4]. Встановлено, що в усіх вищезазначених локусах, випадіння виявляли частіше у ДНК-профілях зразків, виділених за допомогою іонообмінної смоли, ніж у зразків, виділених за допомогою магнітної сепарації (*рис. 2*). При цьому найбільшу різницю спостерігали у локусах *Penta E*, *Penta D*, *SE33* та *D22S104*: після виділення іонообмінною смолою випадіння спостерігали вдвічі частіше (10, 12, 10 та 12 зразків відповідно), ніж після магнітної сепарації (5, 6, 5 та 6 зразків відповідно).

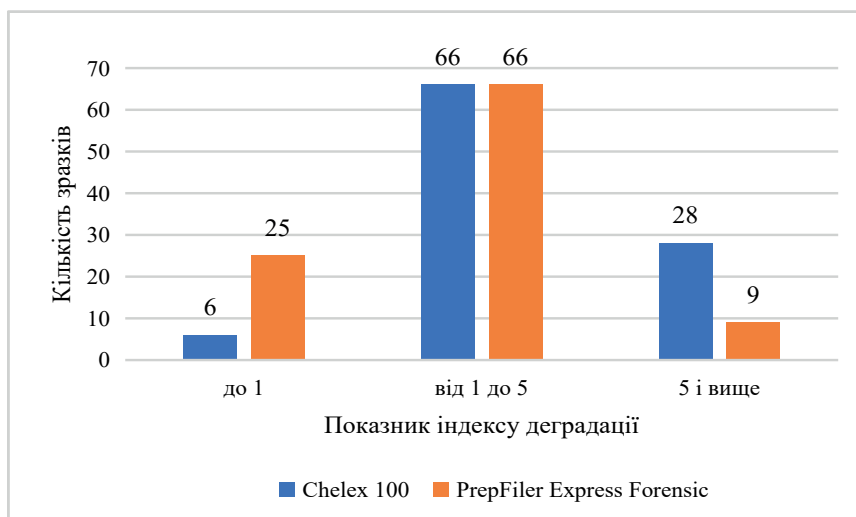


Рис. 1. Кількість зразків з різними показниками індексу деградації, виділених за допомогою досліджуваних методів виділення ДНК

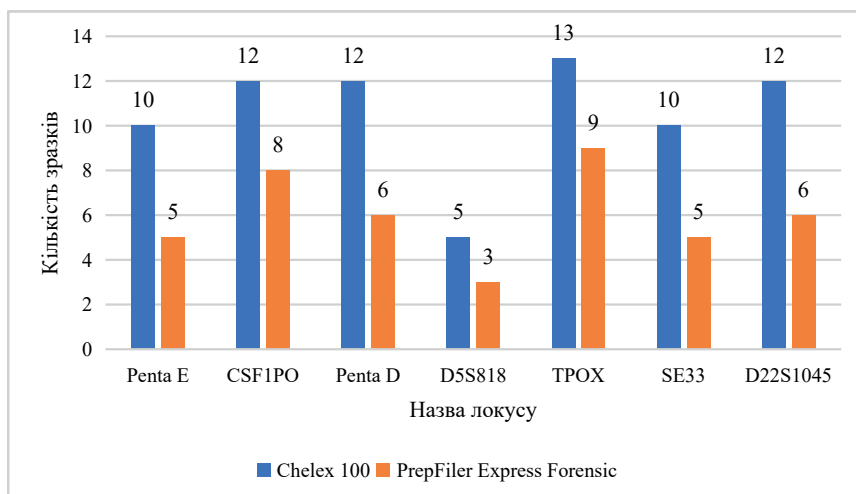


Рис. 2. Кількість зразків з випадінням однієї або обох алелей у ДНК-профілях зразків, виділених досліджуваними методами

Отримані результати свідчать, що при виділенні ДНК зі зразків букального епітелію з ознаками деградації, використання *PrepFiler™ Express Forensic DNA Extraction Kit* та приладу *AutoMate Express™ Forensic DNA Extraction System* дозволяє значно знизити ефект деградації на результати молекулярно-генетичного дослідження і, як наслідок, отримати більш повні ДНК-профілі у порівнянні з виділенням методом іонообмінної смоли *Chelex® 100*. Таким чином, у разі спостереження візуальних ознак деградації

зразків, рекомендується проводити виділення ДНК з таких об'єктів за допомогою магнітної сепарації.

Перелік джерел посилання

1. Костіков, І. Ю., Марійко В. В., Щербакова Ю. В. та ін. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2023. Т. 39, № 1. С. 10–28. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-10 (дата звернення: 25.01.2026).



2. Положення про Електронний реєстр геномної інформації людини : затв. наказ. МВС України від 04.08.2023 р. № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1657-23#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Sheree Hughes-Stamm. DNA typing methods for highly degraded samples / A thesis submitted in total fulfilment of the requirements of the degree of Doctor of Philosophy by Research. July 2012.
4. Butler J. M. Fundamentals of Forensic DNA Typing. San Diego: Elsevier Academic Press, 2010. 500 p.
5. Методика проведення молекулярно-генетичних досліджень / Аббасов Р. Г., Повх А. С., Романчук С. М.. Київ, 2018. 75 с.



Процесуальні фільтри призначення експертизи та межі судової дискреції: обґрунтованість і розумні строки

Ксенія Микуця

уповноважена з антикорупційної діяльності, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0009-1920-2220>; e-mail: kseniia.r2637@gmail.com

Тетяна Коструб'як

Завідувач сектору юридичного забезпечення, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0001-9938-0087>; e-mail: kostrubyaktata05@gmail.com

У тезах розглянуто особливості призначення та визначення строків проведення судової експертизи як інструментів процесуального регулювання, а також окреслено критерії їх обґрунтованості й межі реалізації судового розсуду.

Ключові слова: процесуальні фільтри; судова дискреція; розумні строки; експертиза; обґрунтованість судового рішення.

Procedural Filters for the Appointment of an Expert Opinion and the Limits of Judicial Discretion: Justification and Reasonable Time Limits

Kseniia Mykutsia, Tetiana Kostrubiak

The report's theses consider the specifics of the appointment and determination of the terms of conducting a judicial examination as instruments of procedural regulation, and also outline the criteria for their validity and the limits of the exercise of judicial discretion.

Keywords: procedural filters; judicial discretion; reasonable time limits; validity of the court decision; expertise.

Адміністративне судочинство покликане гарантувати ефективний судовий захист прав, свобод та інтересів осіб у публічно-правових спорах, що визначає специфіку доказування та підвищену роль суду у встановленні обставин справи. Позиція суду не означає, що суд має необмежену дискрецію у виборі процесуальних засобів доказування. Судова експертиза є одним з таких засобів. У цьому контексті призначення експертизи та терміни її проведення доцільно розглядати не лише як процесуальні інструменти доказування, а й як процесуальні фільтри, що мають на меті запобігти зловживанням процесуальними правами, забезпечити дотримання принципу пропорційності та реалізацію права на розгляд справи у розумний строк, а також визначити межі та особливості реалізації судового розсуду щодо призначення експертизи.

Відповідно до статті 102 Кодексу адміністративного судочинства України, суд призначає експертизу у випадках, якщо для з'ясування обставин справи потрібні спе-

ціальні знання у галузі, відмінній від права. Особливість законодавчої конструкції цього положення свідчить про те, що експертиза не є універсальним або автоматичним засобом доказування, а її призначення обмежене чітко визначеними умовами.

На практиці Верховний Суд неодноразово підкреслював, що подання клопотання про призначення експертизи не створює для суду безумовного обов'язку його задовольнити. Суд повинен оцінити необхідність залучення експерта для з'ясування обставин справи, зокрема вирішити, чи не є таке клопотання засобом затягування процесу або спробою перекласти на суд обов'язок доказування, а також чи відповідає задоволення цього клопотання легітимності процесу, забезпечуючи законність і об'єктивність прийняття рішень.

Адміністративні суди можуть як призна-чати експертизу на певній стадії судового процесу, так і відмовляти у її призначенні, посилаючись на пропуск процесуальних

строків для звернення з таким клопотанням. У контексті цього було зазначено, що суди повинні дотримуватися принципу офіційного з'ясування обставин справи та виконувати завдання адміністративного судочинства, а тому потрібно уникати надмірного формалізму під час вирішення питання про призначення експертизи, якщо дійсно існує потреба у спеціальних знаннях [1]. Отже, призначення експертизи виконує функцію процесуального фільтра, що обмежує використання експертного дослідження лише тими випадками, коли воно об'єктивно необхідне для встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення публічно-правового спору.

З огляду на специфіку адміністративного судочинства, суд реалізує свої дискреційні повноваження. Під судовою дискрецією слід розуміти врегульовані нормами Кодексу адміністративного судочинства України повноваження суду щодо вибору варіантів рішення, керуючись верховенством права і обставинами справи з метою винесення законного та обґрунтованого рішення у справі. Судова дискреція надає суду право вибору при прийнятті рішення, проте суд має ухвалити рішення, яке максимально ґрунтується на принципах адміністративного судочинства та відповідати індивідуальним особливостям конкретної справи [2].

Особливої уваги заслуговує проблема меж судового розсуду при визначенні обсягу питань, що виносяться для проведення дослідження судовому експерту. Суд не пов'язаний формулюваннями, запропонованими сторонами. Часто сторони ставлять питання так, щоб отримати заздалегідь сприятливу відповідь, або навмисно вводять експерта в оману складними конструкціями. Він має право вилучити питання, які не стосуються справи, або об'єднати їх для усунення дублювання.

Водночас реалізація судової дискреції має безпосереднє значення для процесуальних дій суду, зокрема при призначенні експертизи. Призначення судової експертизи, як процесуальна дія суду, яка у будь-якому випадку збільшує строк розгляду справи, що, відповідно, може призвести до порушення

прав і охоронюваних законом інтересів учасників справи, тобто вихід за межі розумного строку розгляду справи, що суперечитиме частині 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом упродовж розумного строку, встановленого законом. Суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права. У справі «Дульський проти України» зазначено, що «розумний строк» провадження має бути оцінений відповідно до обставин справи та таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та компетентних державних органів, а також важливість предмета спору для заявника [3].

Строки проведення експертизи мають самостійне значення в адміністративному судочинстві, оскільки безпосередньо впливають на тривалість судового провадження. Хоча національне процесуальне законодавство не завжди встановлює суворі часові рамки для проведення експертного дослідження, саме на суд покладається обов'язок контролю за дотриманням розумних строків. У цьому сенсі строки проведення експертизи також виконують функцію процесуального фільтра, який обмежує можливість використання експертного дослідження як інструменту процесуального зволікання та покладає на суд обов'язок забезпечити баланс між повнотою доказування і оперативністю судового розгляду.

Верховний Суд у своїй практиці послідовно виходить з того, що суд не має права призначати експертизу з питань права, або перекладати на експерта оцінку доказів чи встановлення юридично значущих фактів. У відповідних постановках наголошується, що експертний висновок є лише одним із доказів і не має наперед встановленої доказової сили.

Межі судового розсуду в адміністративному судочинстві визначаються законодавством та принципами процесуального права. Серед ключових меж слід виділити: дотримання закону і Конституції, повагу до процедурних норм, оцінку доказів, відсутність



власного правотворчого втручання в компетенцію органу влади та протидія свавіллю.

Особливу вагу має принцип обґрунтованості рішень в адміністративному процесі. Суд зобов'язаний обґрунтувати, на яких фактичних і правових підставах він ухвалив рішення, яким чином оцінював докази та як застосував норми права. Мотивованість рішень є гарантією обґрунтованості судового розсуду, дозволяє сторонам розуміти логіку судового розгляду і забезпечує контроль вищих судових інстанцій за правильністю застосування закону. Крім того, чітка аргументація сприяє формуванню єдиної судової практики та зменшує ризик довільного підходу до вирішення аналогічних справ.

Обґрунтованість і межі судового розсуду в адміністративному судочинстві є взаємопов'язаними категоріями. Обґрунтованість забезпечує законність, мотивованість і справедливість рішень, тоді як межі визначають рамки, в яких суд може застосовувати власну оцінку фактів і правових норм. У сукупності вони утворюють механізм, який гарантує баланс між захистом прав суб'єктів адміністративних відносин і законним використанням дискреційних повноважень органами влади. Знання цих принципів є необхідною умовою для ефективного й справедливого адміністративного судочинства, а їх дотримання зміцнює довіру до судової системи та забезпечує стабільність правової держави.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що призначення та строки проведення експертизи в адміністративному судочинстві відіграють роль важливого процесуального фільтру, який забезпечує ефективність, своєчасність і об'єктивність судового розгляду. Експертиза дає суду можливість

отримати спеціалізовані знання, необхідні для оцінки обставин, які виходять за межі звичайного суддівського досвіду, надаючи обґрунтованості рішенням. Водночас чітке регулювання строків проведення експертизи запобігає затягуванню процесу та зловживанню правом, встановлюючи рамки, у яких суд може здійснювати свій розсуд. Межі судового розсуду визначаються процесуальними нормами, компетенцією експерта та принципами верховенства права, що не допускають свавільного або суб'єктивного підходу. Таким чином, процесуальні фільтри у вигляді строків й правил призначення експертизи є механізмом збалансованого поєднання свободи судового розсуду з гарантіями законності, справедливості та оперативності розгляду справ.

Загалом, правильне застосування процесуальних фільтрів і дотримання меж судового розсуду сприяє формуванню мотивованих, обґрунтованих і справедливих рішень, підвищує довіру до судової системи та забезпечує ефективний захист прав і законних інтересів учасників процесу.

Перелік джерел посилання

1. Халюзов Є. С. Призначення експертизи судом як підстава для підготовки висновку експерта в адміністративному судочинстві. *Правова держава*. 2025. № 58. С. 89—97.
2. Коренев А. О. Судова дискреція в адміністративному судочинстві: поняття та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 268—271. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.05.49 (дата звернення: 29.01.2026).
3. Рішення господарського суду від 12.03.2025 р. у справі № 908/2923/24. Провадж. № 34/200/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125980729> (дата звернення: 29.01.2026).

Методичне забезпечення судово-експертної діяльності на прикладі молекулярно-генетичної експертизи

Дар'я Милостива

старший науковий співробітник лабораторії матеріалів, речовин, виробів та біологічних досліджень,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3609-776X>, e-mail: mylostivad@i.ua

У статті досліджено методичне забезпечення судово-експертної діяльності на прикладі молекулярно-генетичної експертизи, одного з найбільш наукоємних та доказово значущих видів судових експертиз. Проаналізовано роль нормативно-правових актів, науково-методичних рекомендацій, атестованих методик та міжнародних стандартів у формуванні єдиного підходу до проведення молекулярно-генетичних досліджень.

Ключові слова: *судова експертиза; методичне забезпечення; молекулярно-генетична експертиза; ДНК-аналіз; судово-експертна діяльність; доказування.*

Methodological Support of Forensic Expert Activities on the Example of Molecular Genetic Expertise

Daria Mylostyva

The article examines the methodological support of forensic expert activity using molecular genetic examination as one of the most science-intensive and evidentially significant types of forensic expertise. The role of legal regulations, scientific and methodological recommendations, certified methodologies, and international standards in forming a unified approach to conducting molecular genetic research is analyzed.

Keywords: *forensic examination; methodological support; molecular genetic examination; DNA analysis; forensic expert activity; evidence.*

Сучасна судово-експертна діяльність неможлива без належного методичного забезпечення, що гарантує наукову обґрунтованість, об'єктивність та відтворюваність результатів експертних досліджень. Особливе місце в цій системі займає молекулярно-генетична експертиза, що базується на використанні складних лабораторних технологій та спеціалізованих методик ДНК-аналізу.

Методичне забезпечення судово-експертної діяльності охоплює сукупність нормативних, організаційних і науково-методичних засобів, що регламентують порядок проведення судових експертиз. Воно включає затверджені методики, інструкції, рекомендації, стандарти якості та правила документування результатів дослідження. Необхідність застосування науково обґрунтованих і офіційно затверджених методик прямо впливає з положень Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якого судова експертиза проводиться на основі спеціальних знань з використанням сучасних досягнень науки і техніки та з дотриманням установлених вимог до експертних досліджень.

Вимоги до методичного забезпечення конкретизуються підзаконними нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, зокрема Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а також Порядком ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, що визначає перелік методик, дозволених до застосування в судово-експертній діяльності. Застосування експертом методик, включених до зазначеного Реєстру, забезпечує уніфікацію експертної практики, відтворюваність і перевірюваність результатів досліджень, а також можливість їх належної процесуальної оцінки судом.

Крім того, методичне забезпечення судово-експертної діяльності повинно відповідати вимогам процесуального законодавства (Цивільного, Кримінального та Адміністративного процесуальних кодексів України), що зобов'язують експерта наводити у висновку відомості про застосовані методи дослідження та обґрунтовувати отримані результати. Дотримання нормативно визначених методичних вимог є необхідною умовою для



формування належного, допустимого та достовірного висновку експерта як джерела доказів у судовому провадженні.

Проведення молекулярно-генетичних експертиз в Україні здійснюється відповідно до законодавства про судову експертизу, процесуальних кодексів та підзаконних нормативних актів Міністерства юстиції України. Особливе значення при цьому відіграють науково-методичні рекомендації щодо підготовки та проведення експертних досліджень, які визначають порядок відбору, зберігання та дослідження біологічних зразків, а також вимоги до оформлення та обґрунтування експертного висновку.

Методики ДНК-аналізу базуються на дослідженні поліморфізму коротких tandemних повторів (*STR*-локусів), використанні полімеразної ланцюгової реакції та автоматизованих систем генотипування. Важливими вимогами до цих методик є їх наукова валідація, точність, чутливість та можливість повторної перевірки результатів. Застосування валідованих методик, включених до Реєстру методик проведення судових експертиз, забезпечує відтворюваність результатів досліджень і дає змогу здійснювати їх критичну оцінку судом та іншими учасниками процесу.

Крім того, методичне забезпечення молекулярно-генетичних експертиз передбачає дотримання міжнародних стандартів якості лабораторних досліджень, зокрема принципів системи управління якістю, контролю за можливими джерелами контамінації та застосування статистичних методів оцінки ймовірності встановленої біологічної спорідненості. Обґрунтованість експертного висновку досягається шляхом поєднання результатів лабораторного аналізу з їхньою статистичною інтерпретацією, що відповідає сучасному рівню розвитку молекулярної біології та судово-експертної практики.

Дотримання нормативно визначених методичних і технологічних вимог у сфері ДНК-досліджень є необхідною умовою формування належного та допустимого доказу, оскільки порушення встановлених процедур може поставити під сумнів достовірність отриманих результатів та, відповідно, доказову силу висновку експерта.

Проведення молекулярно-генетичних експертиз в Україні здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про судову експертизу» [1], положень процесуального законодавства (Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінального процесуального кодексу України) [2–4] та підзаконних нормативних актів Міністерства юстиції України. Зокрема, порядок призначення та проведення експертних досліджень, права й обов'язки експерта, а також вимоги до структури та змісту висновку експерта визначає Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [5]. Особливе значення при цьому мають науково-методичні рекомендації щодо підготовки та проведення експертних досліджень, що регламентують процедури відбору, зберігання та дослідження біологічних зразків.

Методики ДНК-аналізу базуються на дослідженні поліморфізму коротких tandemних повторів (*STR*-локусів), використанні полімеразної ланцюгової реакції та автоматизованих систем генотипування. Відповідно до Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз [6], у судово-експертній діяльності застосовуються методики, які пройшли наукову апробацію та офіційне затвердження. Важливими вимогами до таких методик є їх наукова валідація, точність, чутливість та можливість повторної перевірки результатів, що забезпечує відтворюваність досліджень і можливість належної процесуальної оцінки експертного висновку судом.

Крім того, методичне забезпечення молекулярно-генетичних експертиз передбачає дотримання вимог до системи управління якістю лабораторних досліджень, зокрема контролю контамінації, простежуваності результатів та застосування статистичних методів оцінки ймовірності встановленої біологічної спорідненості, що відповідає міжнародним стандартам лабораторної практики, зокрема ISO/IEC 17025 [7]. Обґрунтованість висновку експерта досягається поєднанням результатів лабораторного аналізу з їх статистичною інтерпретацією, що відповідає сучасному рівню розвитку молекулярної біології та судово-експертної науки.

Дотримання встановлених нормативних і методичних вимог у сфері молекулярно-генетичних досліджень є необхідною умовою для формування належного, допустимого та достовірного висновку експерта як джерела доказів, оскільки порушення процедур, визначених законодавством і затвердженими методиками, може призвести до сумнівів в доказовій силі результатів експертизи [1, 2].

Належне методичне забезпечення безпосередньо впливає на допустимість і переконливість висновку експерта у суді. До-

тримання затверджених методик мінімізує ризик помилок, підвищує рівень довіри до результатів дослідження та забезпечує їхню відповідність міжнародним стандартам.

Методичне забезпечення є фундаментальною складовою судово-експертної діяльності, особливо в сфері молекулярно-генетичної експертизи. Розвиток і вдосконалення методичного забезпечення сприяють підвищенню якості експертних досліджень та ефективності судового захисту прав і законних інтересів учасників процесу.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата зверення: 21.01.2026).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата зверення: 21.01.2026).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата зверення: 21.01.2026).
4. Щербаківський М. Г. Судова експертиза в Україні : теорія і практика. Харків, 2020.
5. Gill P., Buckleton J., Triggs C., Walsh S. Forensic DNA Evidence Interpretation. CRC Press, 2015.
6. Butler J. M. Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Methodology. Academic Press, 2012.
7. ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories.



Актуальні проблеми та суперечності судово-експертної діяльності в сучасних умовах

Роман Мирон

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень та обліку, відділ криміналістичних видів досліджень, Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, м. Ужгород, Україна, e-mail: norymmamor@gmail.com

Проаналізовано проблеми судової експертизи в умовах війни. Розглянуто суперечності методичного забезпечення, питання навантаження на експертів та статус висновку спеціаліста як інструменту оптимізації роботи.

Ключові слова: *судова експертиза; методики; спеціаліст.*

Current Challenges and Contradictions in Forensic Activity: A Modern Perspective

Roman Myron

Problems associated with forensic examinations in wartime have been analysed. The paper delves into methodological contradictions and issues of expert workload. The author explores the status of expert opinions, which serve as a powerful tool for work optimization.

Keywords: *forensic examination; methodologies; specialist.*

Сучасний стан розвитку правосуддя в Україні характеризується підвищеним запитом на якісну та оперативну судову експертизу. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану, коли судово-експертні установи стикаються з безпрецедентними викликами: від роботи з новітніми зразками озброєння до фіксування масових руйнувань у стислі терміни. Водночас наявна система судово-експертного забезпечення має низку внутрішніх суперечностей, які потребують негайного вирішення. Процесуальний статус суб'єктів, що мають спеціальні знання, стає критично важливим для формування доказової бази як у національних, так і в міжнародних судових інстанціях.

Однією з найгостріших проблем є невідповідність наявної методичної бази реаліям сьогодення. Більшість чинних криміналістичних методик розроблялися десятиліття тому й орієнтовані на «традиційні» об'єкти. Проте сьогодні експерти дедалі частіше стикаються з об'єктами, що раніше не були предметом систематичного вивчення: залишками крилатих ракет, БпЛА з іноземними компонентами, специфічними хімічними речовинами.

Суперечність полягає в тому, що згідно з чинним законодавством експерт має застосовувати лише апробовані та зареєстровані методики [1]. Проте розроблення та реєстра-

ція нової методики — це тривалий процес, тоді як практика потребує негайних відповідей. Це створює ризик визнання висновків експерта недопустимими доказами через застосування несертифікованих підходів. Навіть більше, відсутність єдиного підходу до оцінки пошкоджень, спричинених сучасними засобами ураження, призводить до суперечливих висновків в аналогічних справах.

Сучасні умови призвели до критичного зростання кількості призначених експертиз, що спричиняє надмірне навантаження на фахівців державних установ. У зв'язку з цим актуальним стає питання оптимізації роботи судових експертів. Як зазначають науковці, одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є нормативні зміни, спрямовані на підвищення процесуального статусу висновку спеціаліста [2].

Суперечність полягає в тому, що поки що основний тягар доказування лягає винятково на висновок експерта, що створює величезні черги та затримки у правосудді. Розширення сфери застосування висновку спеціаліста (зокрема для попереднього оцінювання збитків або ідентифікації типових об'єктів) дало б змогу розвантажити експертні установи, не втрачаючи оперативності слідства.

Важливим аспектом залишається координація дій спеціалістів та експертів. В умовах

загрози обстрілів огляд місця події проводиться в максимально стислі терміни. Спеціаліст, який здійснює первинне фіксування, може припуститися помилок у пакуванні чи маркуванні об'єктів, що згодом унеможливилює проведення повноцінної експертизи [3]. Слід зауважити, що якість роботи спеціаліста безпосередньо впливає на «фундамент» майбутнього висновку експерта.

Робота спеціаліста в стресових умовах підвищує ризик неточного фіксування дрібних деталей. Наприклад, неправильно обраний ракурс фотозйомки або нечіткий опис пошкоджень у протоколі можуть значно ускладнити подальшу роботу в лабораторії. Тому взаємодія між суб'єктами спеціальних знань має бути максимально злагодженою, щоб техніка та обставини не ставали на заваді об'єктивному висновку.

Аналіз експертної практики свідчить, що помилки бувають об'єктивні (недосконалість приладів, відсутність методики) та суб'єктивні (неуважність, низька кваліфікація). У сучасних умовах до них додаються ситуаційні помилки, спричинені зовнішніми чинниками: перебої в енергопостачанні лабораторій, неможливість доступу до об'єкта через замінування територій. Для подолання цих проблем необхідно впроваджувати систему багаторівневого контролю якості та розвивати інститут рецензування висновків, що дозволить виявляти неточності до того, як документ потрапить у суд [4].

Отже, судово-експертна діяльність в Україні сьогодні перебуває на етапі трансформації. Для усунення наявних суперечностей необхідно запровадити механізм оперативної апробації методик для новітніх об'єктів, розширити штат експертних установ та підвищити процесуальну значущість висновків спеціалістів. Тільки через подолання цих бар'єрів та гармонізацію вітчизняних стандартів із міжнародними вимогами можна досягти високої якості доказової бази та забезпечити справедливе судочинство.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Федорищев І. П. Щодо необхідності оптимізації роботи судових експертів шляхом нормативних змін та підвищення процесуального статусу висновку спеціаліста. *Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін* : мат-ли V Всеукр. форуму суд. експертів (Львів, 06.06.2025). Одеса, 2025. С. 474—477.
3. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15—16.11.2023). Харків, 2023. 430 с.
4. Пясковський В. В. Криміналістика : підручник. Київ, 2020. 752 с.



Забруднення атмосферного повітря, викликане знищенням російської важкої техніки

Анатолій Міняйло

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0959-0855>, e-mail: ma.anatoliy@gmail.com

Надія Міняйло

доктор філософії в галузі знань «Природничі науки», заступник завідувача відділу аспірантури, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5191-6057>, e-mail: nadia_m@it.nubip.edu.ua

Людмила Дмитренко

судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8555-6851>, e-mail: grischenko_luda@ukr.net

Екологічна шкода, завдана під час конфлікту, призводить до руйнівних наслідків для природних екосистем та довкілля загалом. Війна в Україні призвела до забруднення повітря, води, ґрунтів, флори й фауни. Розливи небезпечних паливно-мастильних та використання вибухонебезпечних матеріалів так само стали причиною подальшого забруднення довкілля.

Актуальність роботи полягає в необхідності обліку та підтвердження впливу військових дій на довкілля для подальшого визначення збитків (шкоди), які були йому завдані.

Ключові слова: атмосферне повітря; агресія РФ; війна; екологічні збитки; законодавство; судова інженерно-екологічна експертиза.

Air Pollution Caused by the Destruction of Russian Heavy Equipment

Anatolii Minaiilo, Nadia Minaiilo, Liudmyla Dmitrenko

The paper addresses the environmental damage resulting from the conflict, which has devastating consequences for natural ecosystems and the environment as a whole. The war in Ukraine has led to the pollution of air, water, soil, flora and fauna. Spills of dangerous fuels and lubricants, as well as the use of explosive materials, have also caused further environmental pollution.

The authors stress the need to account for and verify the impact of military actions on the environment for the subsequent determination of damages (harm) caused.

Keywords: atmospheric air; Russian aggression; war; environmental damage; legislation; forensic engineering and ecological examination.

Знищення військової техніки є одним із найбільш помітних джерел викидів парникових газів. Зазвичай кожна зі сторін повідомляє про власні втрати із запізненням, оскільки ці дані безпосередньо пов'язані з оцінюванням перебігу бойових дій. Для цього розрахунку ми скористались офіційними даними Генерального штабу ЗСУ та коефіцієнтами викидів, запропонованими дослідженням [1].

Масштаби проблеми колосальні, якщо врахувати, що, за даними Генштабу ЗСУ, від початку бойових дій бойові втрати противника станом на 25 березня 2023 року орієнтовно були такими:

- танків — 3 580 одиниць;
- бойових броньованих машин — 6 932 одиниці;
- артилерійських систем — 2 623 одиниці;
- РСЗВ — 520 одиниць;
- засобів ППО — 276 одиниць;
- літаків — 305 одиниць;
- гелікоптерів — 291 одиниця;
- БПЛА оперативно-тактичного рівня — 2 214 одиниць;
- крилатих ракет — 911 одиниць;
- кораблів / катерів — 18 одиниць;
- автомобільної техніки та автоцистерн — 5 483 одиниць;
- спеціальної техніки — 279 одиниць.

Тоді як станом на перший квартал 2025 року втрати противника були набагато більшими.

Таблиця

**Розрахунок викидів парникових газів
від знищення військової техніки
станом на 30.04.2025 [2]**

Вид техніки	Кількість, шт.	CO ₂ -екв., т
Танки	8940	33736
Бойові броньовані машини (ББМ)	17740	25769
Артилерійські системи	19203	33352
Реактивні системи залпового вогню (РСЗВ)	1223	2858
Засоби протиповітряної оборони	973	1782
Літаки	368	13272
Гелікоптери	328	1505
Автомобільна техніка	26185	13915
Легкі швидкісні катери/кораблі	28	71
Великі десантні кораблі	1	9
Цистерни з паливом	77	3054
Безпілотники оперативно-тактичного рівня	16686	253
Крилаті ракети	2618	8

Можна виокремити три основні типи викидів, пов'язаних з пересуванням і діями армії:

- 1) викиди парникових газів, пов'язані з концентрацією, переміщенням та утриманням в Україні та російській федерації російських збройних сил, залучених до вторгнення,
- 2) викиди парникових газів, пов'язані з пересуванням українських збройних сил,
- 3) викиди парникових газів, спричинені пошкодженням важкого обладнання, яким користується будь-яка сторона.

Знищення російської важкої військової техніки на території України спричиняє значне забруднення атмосферного повітря, що має локальні та регіональні екологічні наслідки. Унаслідок вибухів, пожеж та механічного руйнування техніки відбувається масове вивільнення токсичних хімічних сполук, по-

між яких чадний та вуглекислий газ, оксиди азоту, сірчистий та сірчаний ангідриди, бензапірен, сполуки важких металів (ванадій, свинець, кадмій), а також тверді продукти неповного згоряння палива. Ці речовини є не лише серйозною загрозою для здоров'я людини включно з розвитком хронічних респіраторних, серцево-судинних та онкологічних захворювань, але вони завдають шкоди флорі, фауні та функціонуванню природних екосистем.

Значно впливають на екологію пожежі на бронетехніці, танках, вантажних автомобілях, складах із паливом, мастильними матеріалами та боеприпасами. Продукти згоряння й вибухів спричиняють забруднення атмосферного повітря, яке може переноситися на значні відстані вітровими потоками, тим самим збільшуючи площу впливу й потенційно погіршуючи стан довкілля навіть у регіонах, віддалених від осередків конфлікту. Окрім того, токсичні сполуки осідають на ґрунтах і у водних об'єктах, спричиняючи їхню деградацію та накопичуючи шкідливі речовини в харчовому ланцюзі, що має довгострокові наслідки для біорізноманіття флори та фауни й здоров'я населення.

Сучасні дослідження свідчать про безпрецедентний масштаб проблеми. За даними екологічної платформи *SaveEcoBot*, від початку повномасштабного вторгнення на території України спостерігаються десятки тисяч пожеж, що виникають унаслідок бойових дій та руйнування військової техніки. У періоди найбільшої активності конфлікту щоденно реєструвалися тисячі осередків займання, а пікові значення, наприклад, 22 березня 2022 року, сягали майже 6 000 одночасних пожеж. Ці дані підкреслюють масштаб антропогенного навантаження на атмосферне середовище та високу інтенсивність викидів токсичних і парникових газів.

З погляду кліматології, викиди чадного газу, оксидів азоту та вуглекислого газу, що виникають під час руйнування важкої техніки, посилюють парниковий ефект, сприяючи прискоренню глобального потепління. Парникові газ, утворені під час пожеж, не лише змінюють радіаційний баланс атмосфери, а й можуть впливати на кліматичні проце-



си на регіональному та глобальному рівнях, особливо у Північній півкулі.

Отже, знищення російської важкої техніки є одночасно джерелом локальної екологічної шкоди та чинником глобального кліматичного ризику. Для мінімізації негативних наслідків важливо проводити системний моніторинг стану атмосферного повітря, упроваджувати методики для розрахунку оцінки екологічних збитків, документувати порушення та запроваджувати науково обґрунтовані заходи з відновлення довкілля. Окрім того, необхідна міжнародна координація та застосування сучасних технологій для оцінювання масштабів забруднення й визначення

розміру репарацій за заподіяну екологічну шкоду.

Перелік джерел посилання

1. The climate costs of the Russian invasion. Warsaw, 2022. 46 p. URL: <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/11/Koszty-inwazji-ENG-21.11.2022.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Міндовкілля запустило застосунок ЕкоЗагроза /. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів : офіц. сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/slider/mindovkillya-zapustylo-zastosunok-ekozagroza-ta-zaproshuye-ukrayintsiv-vstupaty-do-ekologichnogo-bataljonu/> (дата звернення: 20.01.2026).

Проблемні питання під час виконання земельно-технічних експертиз

Юлія Мірошніченко

завідувач сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, відділ товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, e-mail: mirosh.yuliya@i.ua

Земельно-технічна експертиза є складним дослідженням. Не врегульовано питання щодо проведення топографо-геодезичних робіт експертами. Відсутні оновлені методичні рекомендації.

Ключові слова: земельно-технічна експертиза; топографо-геодезичні роботи; методичні рекомендації.

Problems in Performing Land Technical Expertise

Yuliia Miroshnychenko

Land technical expertise is a complex study. The issue of conducting topographic and geodetic works by experts has not been resolved. There are no updated methodological recommendations.

Keywords: land technical expertise; topographic and geodetic works; methodological recommendations.

Судова експертиза в Україні є особливим видом доказів, що зазначений в нормах усіх процесуальних законів України, зокрема, Кримінального процесуального кодексу України [1] (Глава 4, параграф 5), Кодексу адміністративного судочинства України [2] (ст. ст. 81, 82, 101, 102), Цивільного процесуального кодексу [3] (Глава 5, параграф 6), Господарського процесуального кодексу [4] (параграф 6).

Ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [5] встановлено, що судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, які є або будуть предметом судового розгляду.

Земельно-технічна експертиза є одним із видів інженерно-технічної експертизи, яка останнім часом є однією з найпоширеніших і затребуваних, і являє собою досить складне в технічному плані дослідження. Вона вирішує питання визначення фактичного землекористування земельними ділянками, а саме: фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, виміри тощо); визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташування у відповідній технічній документації; визначення відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів та доку-

ментації із землеустрою на ці земельні ділянки; визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування); визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок, встановлення земельного сервітуту.

Наразі найчастіше виникають питання відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів та документацію із землеустрою на ці земельні ділянки, а також визначення можливості розподілу (встановлення порядку користування) земельної ділянки з наданням варіантів розподілу. Для вирішення подібних питань судовий експерт повинен дослідити наявні правовстановлюючі документи на земельні ділянки (державні акти, свідоцтва про право власності, витяги з Державного земельного кадастру, витяги з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності, цивільно-правові договори та ін.), технічну документації із землеустрою на земельні ділянки, які є об'єктами дослідження. У разі розподілу земельної ділянки, який найчастіше проводиться паралельно з розподілом будівель і споруд, розташованих на відповідній ділянці, досліджуються матеріали технічної інвентаризації, технічні паспорти будівель.

Значну роль під час проведення досліджень в рамках земельно-технічної експер-



тизи відіграє встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості), визначення їх координат та координат будівель і споруд, розташованих в межах ділянок, шляхом проведення топографо-геодезичної зйомки з використанням високоточного обладнання. Хоча законодавством не забороняється виконання обмірів земельних ділянок та будівель такими вимірювальними приладами, як сталеві стрічки або рулетки, отримані з їх використанням результати не можна порівнювати із даними державного акту на земельну ділянку, межі якої визначалися шляхом виконання топографо-геодезичної зйомки та даними Державного земельного кадастру.

Відповідно до Закону України «Про землеустрій» [6] топографо-геодезичні роботи є одним з видів робіт із землеустрою, до яких також відносяться обстежувальні, вишукувальні, картографічні, проектні та проектно-вишукувальні роботи, що виконуються з метою складання документації із землеустрою. Згідно із законом, відповідальними особами за якість робіт із землеустрою можуть бути лише сертифіковані інженери-землевпорядники, яким за результатами кваліфікаційного іспиту видається кваліфікаційний сертифікат, що підтверджує відповідність інженера-землевпорядника кваліфікаційним вимогам та його спроможність самостійно складати окремі види документації із землеустрою та документації з оцінки земель, виконувати топографо-геодезичні і картографічні роботи, проводити інвентаризацію земель, перевіряти якість ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень земель при здійсненні землеустрою.

Наразі багато суб'єктів судово-експертної діяльності, які виконують земельно-технічні експертизи, не мають відповідного обладнання, необхідного для самостійного виконання топографо-геодезичних робіт. Також чинним законодавством не врегульовано питання виконання топографо-геодезичних робіт судовим експертом самостійно, хоча це й не заборонено. Тому експерти звертаються до ініціатора судової експертизи або експертного дослідження з клопотанням про надання матеріалів з результатами топографо-геодезичних робіт, що своєю чергою впливає на строки

проведення експертиз (досліджень) та їхню вартість. Самостійне проведення таких робіт експертом дає можливість отримати необхідну інформацію для проведення дослідження, виключити випадки виникнення питань стосовно об'єктивності наданих матеріалів.

Також досить суттєвою проблемою виконання такого виду експертиз, як земельно-технічні, є відсутність актуальних методичних рекомендацій, які б визначали порядок проведення дослідження в залежності від поставлених запитань з врахуванням використання сучасних технологій, новітнього обладнання для проведення топографо-геодезичних робіт, програмного забезпечення тощо.

Отже, завданням сьогодення є врегулювання законодавства у сфері земельних відносин та судово-експертної діяльності, розробка сучасних методичних рекомендацій для проведення земельно-технічних експертиз, вирішення питань забезпечення експертних установ необхідним обладнанням.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
6. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення: 18.01.2026).

Проблематика взаємодії судів та експертних установ під час призначення та проведення судових експертиз: строки розгляду клопотань експерта

Ганна Москаленко

Завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7526-8755>, e-mail: annadipopera@gmail.com

Розглянуто проблемні питання взаємодії судів та експертних установ у частині дотримання строків реагування на клопотання експерта. Визначено наслідки затримок та запропоновано шляхи удосконалення комунікації.

Ключові слова: *судова експертиза; клопотання експерта; строки; взаємодія; суд.*

Issues of Interaction Between Courts and Expert Institutions During the Appointment and Conduct of Forensic Examinations: Time Limits for Considering an Expert's Motions

Hanna Moskalenko

The paper addresses problematic issues in the interaction between courts and expert institutions with regard to compliance with time limits for responding to an expert's motions. The consequences of delays are identified, and ways to improve communication are proposed.

Keywords: *forensic examination; expert's motion; time limits; interaction; court*

Ефективне застосування спеціальних знань у судовому провадженні залежить не лише від рівня професійної підготовки експерта та матеріально-технічних можливостей експертної установи, а й від належної організації взаємодії між судами, правоохоронними органами та експертними установами. Особливо актуальною є проблема комунікації та координації під час призначення та проведення судових експертиз, коли виникає необхідність у додаткових матеріалах, уточненні вихідних даних або коригуванні поставлених судом питань.

У практичній діяльності установ Експертної служби МВС України зустрічаються ситуації, коли судове провадження фактично не враховує потреби експертного провадження в частині своєчасного реагування на клопотання експерта. У результаті експерт не має можливості завершити дослідження, а судовий розгляд затягується через формальні або організаційні перешкоди, що загалом негативно впливає на принципи оперативності та ефективності правосуддя.

Особливого значення набуває дотримання вимог нормативних документів, що регулюють експертну діяльність, зокрема

Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України затвердженої наказом МВС України № 591 від 17.07.2017 (далі — *Інструкція № 591*) [1]. Саме в цій площині найчастіше виникають проблеми, пов'язані із несвоєчасним розглядом клопотань експертів судами загальної юрисдикції.

Призначення судових експертиз та подальша взаємодія суду з експертною установою здійснюються відповідно до норм процесуального законодавства та спеціальних нормативних актів. Процесуальні кодекси передбачають, що суд може призначити експертизу у випадках, коли для встановлення обставин справи необхідні спеціальні знання [2—3]. Водночас порядок виконання ухвали про призначення експертизи, прийняття матеріалів, організація дослідження та оформлення результатів у значній частині регулюються відомчими нормативними документами.

Інструкція № 591 визначає загальні підходи до організації та проведення експертних проваджень у підрозділах Експертної



служби МВС України, а також встановлює правила комунікації з ініціатором експертизи (судом, органом досудового розслідування або іншими суб'єктами) [1]. Одним із ключових інструментів у таких правовідносинах виступає клопотання експерта, яким експерт у межах своїх повноважень звертається до суду з проханням надати необхідні матеріали або роз'яснення для проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження.

Необхідність клопотань експерта зумовлена практичними чинниками: матеріали можуть бути подані не в повному обсязі, об'єкти дослідження — неналежної якості або потребувати доступу до первинних носіїв, вихідні дані — суперечливими чи відсутніми. У низці випадків на стадії виконання експертизи виникає потреба у додатковому уточненні питань, оскільки формулювання ухвали суду не завжди дозволяє однозначно визначити предмет дослідження.

Таким чином, клопотання експерта є елементом процесуальної та організаційної взаємодії, який повинен забезпечувати виконання експертизи у межах закону та з дотриманням усіх вимог до якості експертного висновку.

На практиці однією з найбільш складних проблем взаємодії є несвоєчасний розгляд судами загальної юрисдикції клопотань експерта, що безпосередньо впливає на строки проведення судової експертизи.

Поміж типових ситуацій можна виокремити такі:

1. Експерт після прийняття матеріалів до виконання встановлює їх недостатність та направляє до суду клопотання про надання додаткових документів, проте суд відкладає розгляд цього клопотання до найближчого судового засідання;
2. Клопотання експерта судом признається до розгляду через значний проміжок часу (інколи через декілька місяців), при цьому сторони провадження також не завжди проявляють ініціативу щодо оперативного забезпечення запитуваних матеріалів;
3. За відсутності процесуального реагування з боку суду експерт змушений

діяти в межах нормативних вимог Інструкції № 591 та приймати рішення щодо можливості продовження експертного провадження або складання повідомлення про неможливість проведення експертизи.

Пунктом 15 розділу I Інструкції № 591 встановлено строки розгляду та виконання клопотання експерта, які становлять 45 днів із дня його направлення. У разі надходження від ініціатора листа про продовження строку виконання клопотання, відповідний строк може бути продовжено до 30 днів [1]. Для забезпечення доступу до об'єкта дослідження встановлено строк 30 днів із дня направлення клопотання.

Таким чином, експертне провадження має власну внутрішню організацію, яка не завжди узгоджується зі строками судового розгляду. Унаслідок цього суд може розглядати клопотання експерта із запізненням, тоді як експерт не має законних підстав тривалий час перебувати в очікуванні відповіді без ухвалення процесуального рішення про завершення або припинення експертного провадження.

Особливо проблемною є ситуація, коли експерт вимушено складає повідомлення про неможливість проведення експертизи, а суд при цьому ще не розглянув клопотання експерта. Це породжує суперечності, створює додаткове процесуальне навантаження та в окремих випадках може негативно впливати на довіру до результатів експертної діяльності.

Несвоєчасний розгляд клопотань експерта має комплексні негативні наслідки, які проявляються як у роботі експертної установи, так і в судовому процесі.

Отже, проблема строків реагування на клопотання експерта є не локальною організаційною складністю, а чинником, який впливає на результативність судового розгляду та загальну якість правосуддя.

З метою запобігання зазначеним проблемам та підвищення ефективності взаємодії між судами загальної юрисдикції та установами Експертної служби МВС України, доцільно застосовувати низку практичних підходів.

1. *Стандартизований механізм реагування на клопотання експерта.*
На рівні судової практики можна

виробити підхід, за якого клопотання експерта розглядається у визначений строк із прийняттям чіткого процесуального рішення: задовольнити, частково задовольнити або відмовити із зазначенням мотивів.

2. *Активна процесуальна роль сторін.* Учасникам процесу доцільно роз'яснювати необхідність сприяння у забезпеченні матеріалів та об'єктів, що запитуються експертом, оскільки без цього експертиза може бути фактично зірвана.
3. *Комунікація між судом та експертною установою в межах закону.* Важливо забезпечувати узгодженість дій щодо доставки матеріалів, уточнення питань та організації доступу до об'єктів дослідження, щоб уникати «провисання» експертного провадження через відсутність відповіді.

Зазначені заходи не потребують зміни законодавства та можуть бути реалізовані шляхом удосконалення організаційної взаємодії та підвищення правової обізнаності учасників процесу щодо специфіки експертного провадження.

Несвоєчасний розгляд судами загальної юрисдикції клопотань експертів є одним із ключових проблемних питань взаємодії між судами та експертними установами. Така практика призводить до ускладнення вико-

нання експертного провадження, збільшення кількості повідомлень про неможливість проведення експертиз, затягування судового розгляду та зниження ефективності використання спеціальних знань.

Дотримання судами вимог нормативних документів у сфері експертної діяльності, зокрема Інструкції № 591, а також забезпечення своєчасного реагування на клопотання експертів є необхідною умовою результативного проведення судових експертиз в установах Експертної служби МВС України та гарантією процесуальної економії у судовому провадженні.

Перелік джерел посилання

1. Інструкція про порядок проведення судових експертиз та експертних досліджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказ. МВС України від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.01.2026).



Проблемні питання реалізації положень Закону України «Про судову експертизу» в експертній практиці

Сергій Науменко

кандидат юридичних наук, в. о. завідувача Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2167-4149>, e-mail: svhndise@meta.ua

Тетяна Бондаренко

провідний судовий експерт сектору економічних та товарознавчих досліджень Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, e-mail: ekspert.tatyana@gmail.com

Розглянуто проблемний аспект реалізації в експертній практиці судових експертів положень Закону України «Про судову експертизу».

Ключові слова: Закон України «Про судову експертизу»; експертиза; проблема; методика; отримання інформації.

Problematic Issues of Incorporating Provisions of the Law of Ukraine: *On Forensic Examination* Into Forensic Practice

Sergiy Naumenko, Tetiana Bondarenko

The paper explores a problematic aspect of incorporating provisions of the Law of Ukraine “On Forensic Examination” into forensic practice.

Keywords: Law of Ukraine “On Forensic Examination”; forensic examination; issue; methodology; data collection.

Належний рівень експертного забезпечення правосуддя в Україні неможливий без розвитку теоретичних основ судової експертизи. Питанням методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні останнім часом приділяють значну увагу.

Водночас варто звернути увагу на деякі особливості врегулювання проблеми інформаційного забезпечення експертів під час проведення, зокрема, судових товарознавчих експертиз.

Судові експерти під час проведення товарознавчих експертиз під час визначення ринкової вартості об'єктів дослідження, особливо на дату в минулому, часто стикаються з відсутністю необхідної інформації в загальнодоступних джерелах інформації — мережі «Інтернет».

У такому разі, відповідно до «Методики визначення ринкових та неринкових видів вартості при проведенні судово-товарознавчих експертиз» [1], одним із джерел інформації може стати отримання неоприлюдненої інформації — відповіді торговельних представництв, фірм, виробників товарів,

торговельних організацій тощо, які можуть бути надані на запити експертів про надання цінової інформації.

Зважаючи на законно обґрунтоване право як оцінювачів, так і експертів [2] щодо пошуку інформації з метою вивчення ринку та проведення адекватного маркетингу, судові експерти, що здійснюють свою діяльність, зокрема, у складі державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції України, згідно з п. 2.1 розд. II Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, мають, зокрема, право відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи [3].

Водночас, відповідно до ст. 20 Закону України «Про судову експертизу»: «Підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані надавати безоплатно інформацію, необхідну для проведення судових експертиз, державним спеціалізованим установам» [4].

Таж експерти-товарознавці часто надсилають запити на адреси торговельних представництв, фірм, виробників товарів, торговельних організацій тощо з метою отримання ціновій інформації.

Проблема полягає в тому, що часто відповіді на запити не надходять, або надходять відповіді, що надати запитувану цінову інформацію не видається можливим з різних причин. Зазначають такі причини: у фірми-продавця або у виробника відсутня архівна цінова база; ця інформація є конфіденційною або комерційною таємницею тощо. Тобто фактично фірми-продавці або виробники займаються відписками та жодним чином не сприяють роботі судових експертів.

Отже, судові експерти практично не мають змоги на практиці застосувати ст. 20 Закону України «Про судову експертизу» [4].

На нашу думку, для покращення ситуації слушним було б запровадження, наприклад, адміністративної відповідальності для підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності за несприяння в реалізації ст. 20 Закону України «Про судову експертизу» [4] (ненадання або надання не-

правдивої інформації у відповідь на запити експертів).

Перелік джерел посилання

1. Методика визначення ринкових та неринкових видів вартості під час проведення судово-товарознавчих експертиз. Київ, 2021. 180 с. Реєстр. код 12.1.22 / Реєстр методик проведення судових експертиз : офіц. веб-сайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).



До питання специфіки лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи щодо встановлення ознак розпалювання національної ворожнечі й ненависті на релігійному ґрунті

Сергій Науменко

кандидат юридичних наук, в. о. завідувача Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2167-4149>, e-mail: svhndise@meta.ua

Олена Кумеда

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6879-1388>, e-mail: olenakumeda@gmail.com

Порушено питання специфіки аналізу мовного матеріалу на предмет установлення лінгвальних ознак розпалювання національної ворожнечі та ненависті.

Ключові слова: висловлювання; релігійний; національний; семантика.

On the Specifics of Forensic Linguistic (Semantic-Textual) Examination Regarding the Incitement of National Discord and Hatred on Religious Grounds

Serhii Naumenko, Olena Kumeda

The paper raises the issue of the specifics of analysing linguistic material to establish linguistic signs of the incitement of national discord and hatred.

Keywords: statements; religious; national; semantics.

Початок війни, особливо російське повномасштабне вторгнення, актуалізувало лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу щодо встановлення у писемно-мовленнєвих та усно-мовленнєвих повідомленнях лінгвальних ознак розпалювання як релігійної, так і національної ворожнечі та ненависті (ч. 1 ст. 161 Кримінального кодексу України).

Аналіз сучасного публіцистичного дискурсу, оприявленого на сторінках соціальних мереж у всесвітній мережі «Інтернет», засвідчує тенденцію до своєрідного синкретизму національного й релігійного складників: одухотворення / сакралізації так званої СВО та її виконавців — дегуманізація і міфологізація українців як етносу. Такі, само собою — російськомовні текстові матеріали, що часто є репрезентантами інтелектуалізованого

високохудожнього (інколи поетичного) мовлення, інкрустованого елементами конфесійного стилю («Бог», «Господь», «Господа Христа», «Іерусалим», «молиться», «сатанизм», «святой», «храм», «Святая Русь», «воскреснуть», «бесовский»), з високим ступенем експресії, є цікавими з огляду на означений ідейний синкретизм і філологічність форми. Зокрема, в оптиці пропонованого лінгвістичного аналізу — прозове (публіцистичне) і віршоване (художньо-публіцистичне мовлення), що в обох випадках складено в межах комунікації переконування та має пропагандистський і агітаційний характер, фіксує лінгвальні ознаки розпалювання національної ворожнечі на релігійному ґрунті.

Текст 1 (з назвою «Русский Киев») ¹ у сакралізованій формі з імітацією конфесій-

¹ «Не святы мы и, в общем, не такие... За то попали в гнусный переплёт. Но знаешь, брат, есть прежний русский Киев, Он жив ещё, он молится и ждёт. Ему кричат, мол, братьям ты не нужен, И вслед плюёт, оскалась, укрохам. А он встаёт, оболган, безоружен, Лицо умое и шагает в храм. И, шапку сняв, там ставит, молча, свечи, Пока ломает двери стая псов. Сейчас ворвутся, чтобы гнать, калечить, Но Киев русский умереть готов. За что? За эти старые иконки, За радость ту, что в сердце разлита, За День Победы, голос в хоре звонкий, А, в сущности, за Господа

ного стилю (поетичне мовлення, стилізоване під молитву) вербалізує ключові пропагандистські наративи країни-агресорки: про один народ («мы — один народ», «российский брат-солдат») і спільну колиску (історичне минуле) для нього («Святая Русь», «Русский Иерусалим», «Киев-град»), відповідно, спільність території («Русский Киев»), духовних імперативів і культурних цінностей («Вернутся Чкалов, Пушкин и Ватутин, Воскреснет Русский Иерусалим»), що є історико-ідеологічним і релігійним обґрунтуванням агресії; цими наративами оприявнюється імперська логіка «старшого брата», його право вирішувати за Україну, а саме: імпліцитне заперечення української національної та державної ідентичності, український суверенітет визначається як історична помилка, що уможливорює підміну понять — *агресія* та *внутрішній конфлікт*, усунення так званих ворогів-націоналістів, а отже, захист «своїх», відновлення історичної справедливості силовим шляхом і виправдовування перед громадянами РФ розв'язаної проти України війни — як богоугодної (священної) та неминучої. Означену імперську риторичу

в досліджуваному текстовому матеріалі увиразнюють висловлювання, що вербалізують демонізацію та дегуманізацію українців, які відстоюють право української держави на суверенність у спосіб навішування ярликів («укрохам», «стая псов», «эсэсовская гнусь», «бесовская муть»), оскверняють «русский Киев» (він ними «оболган», «Поруганный»; вони здатні «гнать», «калечить», скалячись, обплювувати — «И вслед плюёт, оскалась»). Формування образу України як ворожого та нацистського утворення довершено сакралізацією участі збройних сил РФ і самих ЗС РФ як братів-визволителів, що мають захистити, очистити українські території від «бесовской муты», застосовуючи антитезу (протиставлення визволителів «российских братьев-солдат» українцям-націоналістам «укрохамам») і прямим спонуканням російських ЗС («И ты **услышь**, российский брат-солдат», «**Приди!**») звершити місію захисту віри, святинь, людей, легітимітизуючи перебування російських солдатів на території України.

Текст 2 (з інтерв'ю російського священника) ² у прозовій (публіцистичній)

Христа. Святых Печерских о защите просит Поруганный, но вечный Киев-град: - Услышьте нас, Антоний, Феодосий! И ты услышь, российский брат-солдат. Не верь, солдат, продажным подпевалам, Что здесь царит эсэсовская гнусь. Да, мы в плену, но в киевских кварталах Невидимо живёт Святая Русь. Приди! Очищен от бесовской муты, Восстанет город, Господом храним. Вернутся Чкалов, Пушкин и Ватутин, Воскреснет Русский Иерусалим. Наш путь непрост, но места нет для грусти: Единый Бог, и мы - один народ. И не был Киев никогда нерусским, Он верой жив, он молится и ждёт».

- 2 «А потом самое главное, чему сейчас, они же не кричат: “Слава Богу, Иисусу Христу”, они кричат: “слава Украине”. Вот, Украина у них культ смерти, у них Украина асоциируется с смертью. Если ты отдал жизнь за Украину ты уже отработанный элемент. Вот, это объясняет то, что они, например, не забирают своих погибших воинов. Ты все ты погиб за Украину. Больше, дальше, ты выполнил свою миссию, а там как с тобой будет, ну вы же сами, наверное, видели прекрасно. Сейчас реклама, которая новая идёт, что биоразлагающие мешки - захоранивать бойцов, а сверху сажать картошку. Это безумие полное, совершенно. У них ни тело не почитается, ни душа тем более не почитается. Вот, а соответственно чем дальше, тем больше это усугубляется. Вот, ну как их пропаганда работает, мы прекрасно знаем, и мы это видим всё прекрасно. <...> Это просто, если они тело не почитают человеческое, что говорит о душе. Душу они соответственно почитать не будут. Страшные вещи, я был в Половинкино под Старобельском. Вот эта тюрьма “Алькатрас”, они даже назвали на американскую манеру “Алькатрас”, пыточная тюрьма была. Вот, ну там в камерах, где людей содержали, там даже кровь сколько не пытались она до такой степени вьелась. Вот там совершались можно практически сказать ритуальные убийства и какое количество людей там было уничтожено до сих пор неизвестно. Вот, тоже очень страшные вещи. Тоже самое было и под Изюмом, тоже самое было на Азовстале. И до сих пор на Азовстале, вот, работают наши ребята там, разминировать, как бы, вот эти схроны все разыскивают. До сих пор эти схорны и всё, и находят вот эти культовые ихние какие-то места с алтарями, так называемые ихние престолы для жертвоприношения. Вот, и всё это внедрялось, это усугублялось дальше. А вы знаете как, бес, если затягивает, если ты



формі вербалізує радикально негативну оцінку українців як етнічної групи, зокрема, уживанням викривально-звинувачувальних висловлювань стверджувального змісту, які імплікують повідомлення про так звані злочини українців, поміж яких — і практикування ритуальних вбивств: «они же не кричат: “Слава Богу, Ісусу Христу”, они кричат: “слава Украине”», «Украина у них культ смерти», «у них Украина ассоциируется с смертью», «Если ты отдал жизнь за Украину ты уже отработанный элемент», «у них ни тело не почитается, ни душа тем более не почитается», «Вот эта тюрьма “Алькатрас”, они даже назвали на американскую манеру “Алькатрас”, пыточная тюрьма была», «там совершались можна практически сказать ритуальные убийства», «и находят вот эти культовые ихние какие-то места с алтарями, так называемые ихние престолы для жертвоприношения». Наведені конструкції дорівнюють дискримінаційним висловлюванням щодо національної ідентичності українців, оскільки останні ототожнюють себе з макроцивілізаційною структурою, що охоплює народи й нації, чие духовне коріння, отже, ментально-ціннісно-мотиваційна основа буття, має християнське підґрунтя. Змістове наповнення досліджуваних висловлювань дискредитує українців як націю з відповід-

ною системою цінностей — християнських і загальнолюдських у своїй основі. Довершує дискредитацію українців біблійне висловлювання (фактично цитування Священного Писання) образливого змісту щодо українців: «Если Господь хочет наказать — он **не ум забирает у людей, а разум**. Вот здесь, по-моему, уже **разума нет**. Раз вот такое отношение, такое неуважение».

Наведене вище переконує: досліджувані текстові структури є репрезентантами патогенного мовлення — такого, що має негативний перлокутивний вплив на свідомість і поведінку «споживача» інформації, масового адресата, тобто є шкідливими; інформація, поширювана в наведених матеріалах, є патогенною, сприяє формуванню негативних установок щодо українського етносу, а отже, також розпалюванню національної ворожнечі на релігійному ґрунті. Ужиті слова / словосполучення / конструкції з вираженою негативною оцінністю, закладеною як у внутрішній формі, так і контекстуально, своєю семантикою визначають змістовне наповнення фреймів «ворожа / чужа нація, релігія», «вороги».

У подальшому маємо на меті продовжити студії над мовою ворожнечі на матеріалі пропагандистсько-публіцистичного дискурсу в аспекті вдосконалення науково-методологічного підґрунтя дослідження.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Арістова А. В. Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шляхи врегулювання. Київ, 2007. 336 с.
3. Розробка методики проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи у справах з розпалювання ворожнечі та нетерпимості на ґрунті національної належності і релігійних переконань / Звіт про НДР II.2.5-2021/3 ; № ДР 0121U109513. Київ, 2023. 153 с.

ещё поддаёшься ему, вот, то уже от туда вырваться. Оно очень хорошо, что Господь нам как христианам оставил третью волю. Есть воля Божественная, есть воля бесовская. Ну у нас Господь ещё оставил волю человеческую. То есть мы вольны выбирать свой путь сами и не суд или осуждение это будет, вот. Да для этого дано потом покаяние, если ты неправильно выбрал свой путь, вот. Исповедь, причастие, вот для этого и даны таинства. И если человек понимает, осознать, то в данный момент, если Господь хочет наказать — он не ум забирает у людей, а разум. Вот здесь, по-моему, уже разума нет. Раз вот такое отношение, такое неуважение, вот. И глядя на то, как они относятся к своим святыням, это просто».

Злочинний вплив: до питання кримінально-правового тлумачення дефініції

Сергій Науменко

кандидат юридичних наук, в. о. завідувача Сумського відділення, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2167-4149>, e-mail: svhndise@meta.ua

Ірина Савченко

доктор філософії в галузі адміністративного управління, заступник завідувача Сумського відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства
юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5815-7464>, e-mail: svhndise@meta.ua

Ольга Сидоренко

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник сектору криміналістичних
та психологічних досліджень Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5507-2867>, e-mail: ol_sadd@ukr.net

*Досліджено поняття «злочинний вплив» у кримінально-правовому аспекті крізь призму лінгвістичного
тлумачення. Проведено аналіз словникових і законодавчих дефініцій, а також проблем їх застосування
у правозастосовній та експертній діяльності.*

Ключові слова: злочинний вплив; дефініція; тлумачення; кримінальне право; лінгвістичний аналіз.

Criminal Influence: Criminal Law Interpretation of the Definition

Serhii Naumenko, Iryna Savchenko, Olha Sydorenko

*The paper provides a linguistic interpretation of the concept of “criminal influence” in the criminal law context.
The authors analyse dictionary and statutory definitions, as well as challenges related to the implementation of
these definitions in law application and forensic practice.*

Keywords: criminal influence; definition; interpretation; criminal law; linguistic analysis.

Теоретико-методологічною передумовою встановлення ознак злочинного впливу в мовленнєвій діяльності суб'єктів підвищеного злочинного впливу під час виконання судових експертиз, призначених слідчими органами в межах досудового розслідування правопорушень, об'єктивний зміст яких визначено статтями 255-¹ «Встановлення або поширення злочинного впливу», ст. 255-² «Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)», ст. 255-³ «Звернення за застосуванням злочинного впливу» Кримінального кодексу України (далі — *КК України*), є розкриття змісту понять «злочинний вплив» [1].

У кримінально-правовій науці та практиці для правильного розуміння і реалізації відповідних норм застосовують лінгвістичне тлумачення дефініцій, що утворюють правове поняття. За «Академічним тлумачним словником української мови», *вплив* — це «дія, яку певна особа чи предмет або явище

виявляє стосовно іншої особи чи предмета; бути під впливом — робити що-небудь, зважаючи на дії, думки певної особи або на певні обставини; сила влади, авторитету» [2, с. 751]. За цим словниковим трактуванням, злочинний стосується особи або явища, що «1) є злочином, містить злочин; 2) чинить, учинив злочин; 3) заслуговує на осуд, неприпустимий» [3, с. 605]. З урахуванням словникових визначень слів «вплив» і «злочинний», як зауважує А. Нікітін, словосполучення «злочинний вплив» можна тлумачити у вузькому й широкому значеннях: «а) вплив, який сам по собі є злочином, тобто певну дію особи, яка є злочинною і яка виявляється, діє певним чином стосовної визначеної особи (наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень), предмета (наприклад, крадіжка майна) або особи і предмета (наприклад, грабіж чи розбій). Такий вплив можна охарактеризувати як злочинний у його буквальному, вузькому розумінні; б) вплив, який чинить, здійснює



процес вчинення злочину або вже вчинений злочин на кого-, що-небудь, наприклад, на ситуацію в певному регіоні чи в суспільстві загалом. Такий вплив можна охарактеризувати як злочинний у широкому розумінні, коли, наприклад, особа, вчиняючи злочин у присутності неповнолітніх, формує в їхній свідомості уявлення про вседозволеність та безкарність такої поведінки, або може травмувати їхню психіку» [4, с. 47].

Законодавець визначає поняття «злочинний вплив» як «будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності» [1]. У правознавчому науковому колі таке потрактування зазначеної дефініції піддавали критиці — зауваження, як зазначає А. Нікітін, стосувалися такого: 1) відсутність чіткого розмежування ознак злочинного впливу з об'єктивними ознаками співучасників злочину; 2) невизначеність поняття «злочинна діяльність», яка є об'єктом злочинного впливу, а отже, від розуміння якої багато в чому залежить і визначення самого злочинного впливу; 3) невизначеність темпоральних меж існування в суспільстві вже встановленого злочинного впливу, відмежування здійснення злочинного впливу від його встановлення в суспільстві тощо [5]. Попри критику, законодавче тлумачення означеної дефініції дає змогу визначити, що «злочинний вплив у такому розумінні може вчинятися шляхом активної форми поведінки, оскільки у самому визначенні прямо вказано на те, що ним є певні дії особи. Наведене визначення поняття злочинного впливу можна розділити на три логічні частини: у першій, загальній, частині вказано на те, що злочинний вплив — це будь-які дії особи; у другій і третій частинах послідовно перелічено певні ознаки такої особи: суб'єктивні (наявність авторитету, інших особистих якостей чи можливостей) та об'єктивні: особа, по-перше, сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність; по-друге, організовує

або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності» [5, с. 49].

Концептуально поняття злочинного впливу подано в проєкті Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 14.09.2023 р.). Зокрема, у розд. 7.1 «Злочини проти безпеки від організованої злочинної діяльності» злочинний вплив визначено як «дії злочинного лідера, які полягають у:

а) висуванні вимог, пов'язаних з діяльністю злочинної організації, щодо поведінки її учасників або поширенні цих вимог на інших осіб,

б) примушуванні до виконання таких вимог,

в) представленні злочинної організації у перемовинах з іншою особою щодо злочинної діяльності,

г) організації зібрання представників злочинних організацій,

д) розпорядженні спільними активами однієї чи кількох злочинних організацій,

е) організації, координації або сприянні протиправній діяльності на певній території чи в певній сфері,

є) виконанні функції арбітражу під час розв'язання конфлікту між особами або ж) наданні допомоги іншій особі у розв'язанні протиправним способом проблем, обумовлених вчиненням кримінального правопорушення нею або щодо неї» [6].

Дотичними до поняття «злочинний вплив» є дефініції «установлення впливу» і «поширення впливу», які визначають об'єктивний склад злочину за ст. 255-1 КК України. Зокрема, установлення впливу — це формування ієрархічної структури, у якій винний набуває влади над потерпілим (підлеглим, особою нижчого рангу). У результаті він може нав'язувати свою волю всім, хто від нього залежить, роблячи це безпосередньо або за допомогою посередників. З огляду на зазначене, слушною видається думка Т. Шевченко про те, що «встановлення злочинного впливу в суспільстві — це втручання в розвиток або процеси в суспільстві, з метою розповсюдження злочинного впливу, здатність особи через свій авторитет або владу впли-

вати на процес формування мотивації у інших осіб до вчинення суспільно небезпечних діянь» [7, с. 305]. Поширення впливу — залучення нових «підлеглих» до вже наявної ієрархічної структури кримінальної громади. Нерідко для цього застосовують методи психологічного впливу, залякування, колективного цькування, загрози, насильство. Злочин-

на влада суб'єкта підвищеного злочинного впливу виявляється у таких діях, як спонукання, примус до виконання доручень ватажка; нав'язування злочинських правил (понять) і призначення покарань за їх порушення; організація зустрічей (сходок), реалізація судових функцій, вирішення конфліктів; збір і розподіл грошових, майнових та інших внесків.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Академічний тлумачний словник української мови. В 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970—1980. Т. 1 : А—В ; ред. тому: А. Бурячок, Г. Гнатюк, П. Горецький, Н. Швидка. 1970. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Там само. Т. 3 : 3 ; ред. тому: Г. Гнатюк, Т. Черторизька. 1972. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Нікітін А. О. Злочинний вплив та доцільність його збереження у новому Кримінальному кодексі України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 44—51. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.7.44-51 (дата звернення: 29.01.2026).
5. Його ж. Щодо визначення поняття «злочинний вплив» у Кримінальному кодексі України. *Там само*. 2020. Т. 6. С. 46—56. DOI: 10.18523/2617-2607.2020.6.46-56 (дата звернення: 29.01.2026).
6. Кримінальний кодекс України : контр. текст проекту (станом на 14.09.2023 р. з врахув. реком. лінгвіст. експертизи та окрем. зауваж. нац. і зарубіж. експертів). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/09/14/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-09-2023.pdf> (дата звернення: 29.01.2026).
7. Шевченко Т. В. До питання про встановлення або поширення злочинного впливу за статтею 255-1 КК України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 6. С. 302—306. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.06.54 (дата звернення: 29.01.2026).



Судово-експертна діяльність в Україні: сучасні трансформації, виклики та напрями модернізації

Ольга Недашківська

старший судовий експерт сектору товарознавчих досліджень, відділ товарознавчих, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Житомир, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2568-0201>, e-mail: persik.emir@gmail.com

Олександр Гунько

директор, Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Житомир, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7119-720X>, e-mail: omgunko@ukr.net

Проаналізовано сучасний стан судово-експертної діяльності в Україні в умовах євроінтеграції, цифровізації та збройного конфлікту. Визначено ключові проблеми нормативного, інституційного та технологічного характеру та окреслено напрями модернізації експертної системи.

Ключові слова: судово-експертна діяльність; судова експертиза; цифровізація; воєнний стан; євроінтеграція; експертні установи; міжнародні стандарти.

Forensic Expert Activity in Ukraine: Contemporary Transformations, Challenges, and Directions of Modernization

Olha Nedashkivska, Oleksandr Hunko

The authors analyze the current state of forensic expert activity in Ukraine under the conditions of European integration, digitalization, and armed conflict. Key regulatory, institutional, and technological challenges are identified, and the main directions for modernization of the forensic expert system are outlined.

Keywords: forensic expert activity; forensic examination; digitalization; martial law; European integration; expert institutions; international standards.

Судово-експертна діяльність є одним із ключових елементів системи правосуддя, що забезпечує об'єктивність, повноту та неупередженість судового розгляду. В умовах трансформації правової системи України, детермінованої євроінтеграційними процесами, цифровізацією та збройним конфліктом, роль судової експертизи суттєво зростає. Водночас сучасний стан судово-експертної діяльності характеризується наявністю комплексу системних викликів, що потребують наукового осмислення та практичного розв'язання.

1. Нормативно-правові засади судово-експертної діяльності

Судово-експертна діяльність в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про судову експертизу», процесуальних кодексів та підзаконних нормативно-правових актів [1]. Проте чинне законодавство значною мірою

потребує оновлення з урахуванням актуальних умов. Наявні нормативні положення не завжди відповідають практичним потребам експертної діяльності, зокрема щодо застосування цифрових доказів, проведення дистанційних експертиз, а також міжнародного визнання висновків експертів.

Актуальним залишається питання гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами, зокрема вимогами ISO/IEC 17025 щодо компетентності випробувальних лабораторій. Відсутність єдиних підходів до акредитації експертних установ негативно впливає на рівень довіри до результатів судових експертиз [2].

2. Інституційний стан судово-експертної системи

Система судово-експертних установ України представлена державними спеціалізовани-

ми установами, експертами, що не працюють у державних установах, а також приватними експертами. Така багаторівнева структура має як позитивні, так і проблемні аспекти. З одного боку, вона забезпечує доступність експертних послуг, з іншого — створює нерівність у матеріально-технічному забезпеченні та рівні підготовки експертів.

Особливо гострою є проблема кадрового дефіциту, зумовлена високим навантаженням, низьким рівнем оплати праці та підвищеними ризиками роботи в умовах воєнного стану. Значна кількість досвідчених фахівців залишає систему, що негативно позначається на якості експертних досліджень та строках їх проведення.

3. Вплив збройного конфлікту на судово-експертну діяльність

Збройний конфлікт в Україні істотно ускладнив здійснення судово-експертної діяльності. Руйнування інфраструктури, обмежений доступ до місць подій, переміщення населення та втрати матеріальної бази створюють додаткові труднощі для експертів. Водночас війна зумовила появу нових об'єктів експертних досліджень: військоове озброєння, боєприпаси, вибухові речовини, дрони, засоби радіоелектронної боротьби, — а тому є потреба у створенні відповідних методик проведення експертиз.

Судово-експертні установи залучаються до документування воєнних злочинів, фіксування наслідків обстрілів, оцінювання завданих збитків цивільній інфраструктурі. Це потребує не лише спеціальних знань, а й міждисциплінарного підходу, залучення фахівців у галузі військової справи, міжнародного гуманітарного права та цифрових технологій.

4. Цифровізація та застосування новітніх технологій

Одним із ключових напрямів розвитку судово-експертної діяльності є цифрова трансформація. Упровадження електронного документообігу, автоматизованих реєстрів експертних висновків, цифрових баз даних суттєво підвищує ефективність роботи експертів.

Водночас цифровізація породжує нові виклики, пов'язані з автентичністю електронних доказів, кібербезпекою та захистом інформації [3].

Активно розвиваються цифрові, комп'ютерно-технічні та кіберекспертизи, що стають незамінними в розслідуванні економічних, корупційних та інших організованих злочинів. Застосування штучного інтелекту, технологій аналізу великих масивів даних та 3D-моделювання відкриває нові можливості для експертної діяльності, водночас потребує чіткого правового регулювання [4].

5. Актуальні проблеми та перспективи розвитку

До основних викликів сучасної судово-експертної діяльності в Україні належать:

- недосконалість нормативно-правової бази;
- кадровий та ресурсний дефіцит;
- перевантаженість експертних установ;
- складність верифікації цифрових доказів;
- відсутність єдиної системи акредитації та контролю якості експертних досліджень.

Подальший розвиток судово-експертної діяльності має ґрунтуватися на комплексному підході, що поєднує законодавчі реформи, цифрову трансформацію, міжнародне співробітництво та підвищення професійного рівня експертів. Важливим є створення єдиного електронного простору судової експертизи, інтегрованого з правоохоронними та судовими системами [5].

Сучасний стан судово-експертної діяльності в Україні характеризується одночасно розвитком і наявністю значних викликів. В умовах воєнного стану та європейської інтеграції судова експертиза перетворюється на стратегічний інструмент забезпечення правосуддя та національної безпеки. Подолання наявних проблем можливе лише за умови системної модернізації експертної діяльності, упровадження міжнародних стандартів та активного застосування інноваційних технологій.



Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 18.09.2025).
2. Ковальов К. М. Оптимізація законодавства у сфері судово-експертної діяльності. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : мат-ли кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 21—24.
3. Недашківська О. А. Шляхи забезпечення інформаційної підтримки судових експертиз в умовах цифрової трансформації : аналіз і пропозиції. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : мат-ли всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 03.07.2024). Київ, 2024. С. 284—286.
4. Джавадов Ф. М. Концептуальні основи розвитку судової експертизи в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 30 с.
5. Судова експертиза : проблеми сьогодення та перспективи розвитку : колективна монографія. Львів,, 2020. 406 с.

Роль судової експертизи в адміністративному судочинстві

Марія Нестерова

студентка 3-го КПД курсу, Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3839-0026>, e-mail: nessterovvaa@gmail.com

У роботі проаналізовано правову природу судової експертизи в адміністративному судочинстві України, визначено підстави її призначення та охарактеризовано основні функції експертизи як засобу доказування і гарантії захисту прав учасників справи.

Ключові слова: *судова експертиза; адміністративне судочинство; докази; висновок експерта; функції експертизи.*

The Role of Forensic Examination in Administrative Proceedings

Mariia Nesterova

The paper analyzes the legal nature of forensic examination in administrative proceedings in Ukraine, determines the grounds for its appointment, and describes the main functions of examination as a means of evidence and a guarantee of protection of the rights of participants in the case.

Keywords: *forensic examination; administrative proceedings; evidence; expert opinion; functions of examination.*

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза визначається як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Кодексом адміністративного судочинства України (далі — КАСУ), а саме статтею 102 визначено випадки, коли експертиза призначається судом. До них належать:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері, іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;
- 2) жодна зі сторін не надала висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їхньої правильності.

Суд також може призначати додаткові та повторні експертизи. Відповідно до частин 5 та 6 відповідно, учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну, а питання, які ставляться експерту, і його висновок з них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта [2].

Виходячи з цього, можна сформулювати функції експертизи у адміністративному судочинстві, що допоможе глибше розкрити її ролі.

Першою функцією є доказова. Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи, спираючись на п. 2 ч. 2 ст. 72 КАСУ [2]. Виходячи з цього, висновок експерта є самостійним джерелом доказів і, відповідно, може підтверджувати або спростовувати певні факти.

Другою функцією слід вважати гарантійну, або правозахисну. Ця роль базуватиметься на можливості проведення додаткових та повторних експертиз. Їх проведення може суттєво вплинути на висновок експерта, адже під час експертизи надаються лише певні факти, на основі яких суд ухвалює рішення, а додаткова експертиза може зробити більш точним неясний або неповний висновок експерта, який проводив первинну експертизу [1].

Інший аспект захисту прав, свобод та інтересів особи полягає в тому, що експерти не можуть прямо чи опосередковано вступати в контакт із зацікавленими в результаті експертизи особами [3].



Контрольна функція експертизи складається з двох частин. Першою є можливість проведення додаткових експертиз, що створені для отримання поглиблених висновків, що виражатимуться у повноті дослідження, підкріпленні правильності чи спростуванні попередніх висновків. Другою частиною цієї функції є безпосередньо чіткий контроль з боку держави. Проведення експертизи без письмової вказівки керівника та самостійний збір матеріалів забороняються, і у разі вчинення подібних дій експерт може бути притягнутий до кримінальної, адміністративної або дисциплінарної відповідальності [3].

Останньою керівною засадою, яку ми виділяємо, є вузькогалузовість. Принцип вузькогалузовості судової експертизи відображає вимогу чіткого розмежування компетенції суду та експерта і полягає у здійсненні експертного дослідження виключно в межах спеціальних, вузькопрофільних знань, необхідних для встановлення фактичних обставин справи, без виходу за межі наукової сфери відповідної галузі. Ця функція безпосе-

редньо пов'язана з правозахистом, оскільки експертом у справі виступатиме людина, висококваліфікована у певній сфері, що значно зменшує вірогідність надання неправдивого або неточного висновку.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. №2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274715#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

Судово-експертне дослідження відео-, звукозаписів: особливості та обмеження

Костянтин Нікулін

старший судовий експерт, сектору комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних досліджень та досліджень відео-, звукозапису лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0665-6313>, e-mail: knikuln87@gmail.com

Ольга Брендель

PhD, завідувач сектору комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних досліджень та досліджень відео-, звукозапису лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1723-0203>, e-mail: olgabrenda@ukr.net

Висвітлено основні особливості проведення судової експертизи відео-, звукозапису, аналіз сучасних способів фальсифікації аудіо-, відеоданих; узагальнення підходів до встановлення їх автентичності; особливості проведення експертиз з урахуванням сучасних способів і засобів вчинення правопорушень.

Ключові слова: експертиза відео-, звукозапису; монтаж; симуляція голосу; ланцюг зберігання.

Forensic Examination of Video and Audio Recordings: Features and Limitations

Kostiantyn Nikulin, Olha Brendel

The abstracts highlight the main features of conducting forensic examination of video and audio recordings, and analyze modern methods of falsifying audio and video data; a generalization of approaches to establishing their authenticity; and the features of conducting examinations taking into account modern methods and means of committing offenses.

Keywords: video and audio recording examination; editing; deepfake audio; chain of custody.

У сучасних умовах відео-, звукозапис є одним із найпоширеніших видів цифрових доказів, що можуть містити відомості про обставини злочину, особу правопорушника, механізм учинення діяння та інші істотні деталі. Повномасштабна війна, яку веде російська федерація проти України, спричинила не лише гуманітарну та економічну кризу, а й кардинальні зміни у способах вчинення правопорушень. В умовах воєнного стану активно застосовуються сучасні інформаційні технології, цифрові платформи, засоби дистанційної комунікації та відео-, аудіофіксування. У цих умовах значно зросло навантаження на систему судово-експертних установ, особливо у сфері експертизи відео-, звукозапису, що відіграє важливу роль у визначенні обставин справи, автентичності доказів і джерела походження інформації.

Водночас технічна доступність програм редагування, можливості створення мон-

тажу, симуляцій голосу (*deepfake audio*) та зміни метаданих відеозаписів створюють вагомий виклик для експертної практики. Особливості таких матеріалів потребують нових підходів до експертних досліджень і постійного оновлення технічного арсеналу судово-експертних установ [1]. Питання вдосконалення методів судових експертиз відео-, звукозаписів в умовах війни набуває особливої актуальності, коли цифрові докази часто є єдиним засобом встановлення істини. Судова експертиза відео-, звукозапису є однією з найбільш складних і водночас найважливіших галузей криміналістичних досліджень. Її метою є не лише підтвердження або спростування факту монтажу, а й визначення умов, у яких був створений запис, ототожнення особи за голосом, визначення технічних характеристик пристрою тощо. Ефективність таких досліджень безпосередньо впливає на достовірність доказової бази.



Цифровізація державного управління та системи правосуддя значно підвищила значення електронних доказів у розгляді адміністративних справ. Згідно із загальним визначенням у Кодексі адміністративного судочинства України (далі — КАСУ), *«електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звуко- записи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі»* [2]. Судово-експертна діяльність регламентується також Законом України «Про судову експертизу» та відповідними інструкціями Міністерства юстиції України. Ці документи визначають завдання експерта, його процесуальний статус, а також вимоги до збереження цифрових носіїв і ланцюга передачі доказів (*chain of custody*). КАСУ передбачає подання електронних доказів у вигляді оригіналу, електронної копії, засвідченої електронним підписом, або паперової копії. Утім на практиці поняття «оригінал» електронного доказу є предметом суперечок, адже цифрові дані залишаються ідентичними під час копіювання. У практиці Європейського Союзу та США значна увага приділяється саме збереженню цифрової цілісності файлів, що є необхідною умовою допустимості доказів у суді [3]. Матеріали відео-, звукозаписів розглядаються як джерела доказів, а також як об'єкти криміналістичних експертних досліджень. Вони слугують підґрунтям для формування такого важливого доказу, як висновок експерта. Особливості цих матеріалів як об'єктів дослідження, різноманітність завдань, які можуть бути поставлені перед експертами, а також низка інших чинників обумовлюють певні специфічні аспекти, на які замовникам варто звернути увагу під час призначення експертизи.

Однією з головних проблем у сфері експертизи відео-, звукозапису є відсутність оригіналів записів. Часто до експерта надходять копії, які були передані через месенджери або соцмережі, унаслідок чого файл

знає перекодування, утрачає частину метаданих і характеристик сигналу. Це ускладнює визначення реальної структури запису. Окрім того, виявлення ознак монтажу потребує не лише технічного аналізу, а й глибоких знань у сфері акустики, фонетики, кінематографії та комп'ютерної графіки. Будь-яка помилка може призвести до неправильного тлумачення результатів [4].

Зазвичай сучасні методичні підходи до проведення експертизи відео-, звукозаписів передбачають поетапне дослідження:

- на підготовчому етапі — отримання матеріалів, створення копій із захистом від змін, фіксування технічних параметрів;
- на етапі попереднього аналізу — визначення формату файлу, кодека, частоти дискретизації, метаданих і структури контейнера та інших чинників, які мають значення для дослідження;
- на етапі основного дослідження — аналізування сигналу на наявність монтажу, оцінювання цілісності звукового тла, перевірка синхронності аудіо- та відеоряду тощо;
- етап ідентифікаційних досліджень передбачає встановлення особи за голосом, визначення джерела звуку або пристрою запису;
- заключний етап — оформлення експертного висновку із зазначенням методів, програм і результатів.

Для підвищення достовірності висновків експерти часто застосовують комбіновані методи, що поєднують різні методи дослідження, наприклад, порівняння спектрограм за допомогою кореляційних алгоритмів дає змогу з високою точністю виявляти вставлені або вирізані ділянки сигналу. Для проведення експертиз користуються як загальнодоступними програмами (*Audacity, Sonic Visualiser, Adobe Audition*), так і спеціалізованими системами, розробленими для криміналістичних цілей: *iZotope RX, Amped Authenticate, Forensic Audio Workstation, VideoCleaner, Avid Forensic Toolkit* тощо [3].

З розвитком штучного інтелекту з'явилися інструменти, що дають змогу створювати реалістичні синтетичні зображення та

голоси. Такі технології, як *DeepFake*, *Voice Cloning*, *AI Lip-Sync* тощо, уможливають підрубку відео-, звукозаписів на рівні, який важко відрізнити від оригіналу без спеціальної експертизи. Ці технології іноді застосовують для інформаційних провокацій, створення «компромату» або фальсифікації доказів у справах. Водночас умови отримання, передавання та зберігання таких матеріалів часто не відповідають вимогам криміналістичної «чистоти»: записи можуть бути уривчастими, повторно перекодованими, пересланими через месенджери (*Telegram*, *Viber*, *WhatsApp* тощо) або завантаженими у соціальні мережі. Це ускладнює завдання експерта, який має встановити, чи зазнавав запис монтажу або редагування; чи є він неперервним; чи відповідають його метадані фактичним обставинам тощо.

В умовах війни часто відсутня можливість вилучити пристрій, на який здійснено запис, або підтвердити ланцюг зберігання (*chain of custody*) [3]. Тому експерт повинен максимально точно описати як формат файлу, наявність перекодування, так і джерело отримання, будь-які ознаки втручання тощо.

Судова експертиза відео-, звукозапису залишається однією з найважливіших і найдинамічніших галузей криміналістичних досліджень. Її розвиток потребує поєднання традиційних методів з інноваційними технологіями цифрового аналізу, машинного навчання та штучного інтелекту. У сучасних умовах експертиза відео-, звукозапису є одним

із найважливіших інструментів установлення істини.

Експерт повинен не лише мати високий рівень технічних знань, а й розуміти психологію сприйняття, інформаційні ризики та сучасні методи цифрової підробки. Подальший розвиток експертної практики потребує інтеграції методів цифрової криміналістики, впровадження штучного інтелекту та міжнародної співпраці у сфері стандартизації процедур перевірки цифрових матеріалів.

Перелік джерел посилання

1. Nguyen Le T. D., Teh K. K., Dat Tran H. Continuous Learning of Transformer-based Audio Deepfake Detection. URL: <https://arxiv.org/pdf/2409.05924> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 19.12.2025).
3. Scientific Working Group on Digital Evidence, «SWGDE Best Practices for Forensic Audio». URL: <https://www.swgde.org/documents/Current%20Documents> (дата звернення: 11.11.2025).
4. Брендель О. І. Дослідження автентичності цифрових відео- та звукозаписів. *Використання цифрових технологій у криміналістиці та судовій експертизі* : мат-ли міжнар. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 11.12.2023) Харків, 2024. С. 56—61. URL: <https://surl.lu/eltqvf> (дата звернення: 19.12.2025).



Перспективи цифровізації експертного забезпечення правосуддя в Україні

Борис Нурмагомедов

науковий співробітник, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0003-8607-9599>, e mail: nboris108@ukr.net

Ольга Черкашина

судовий експерт, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1921-4611>, e mail: cherkasina1997@gmail.com

Аліна Андрус

судовий експерт, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0634-6002>, e mail: gromova7111@gmail.com

У тезах здійснено комплексний аналіз сучасного стану та перспектив цифровізації експертного забезпечення правосуддя в Україні. Розглянуто роль судової експертизи в механізмі здійснення правосуддя, нормативно-правові та організаційні засади впровадження цифрових технологій у судово-експертну діяльність, а також основні проблеми їх практичного застосування. Особливу увагу приділено впливу цифрової трансформації на процес дослідження електронних доказів, формування та оцінювання висновків експертів, а також забезпечення інформаційної безпеки. Обґрунтовано необхідність удосконалення правового регулювання та розвитку професійних цифрових компетентностей експертів з урахуванням європейських стандартів.

Ключові слова: правосуддя; судова експертиза; експертне забезпечення; цифровізація; електронні докази; електронний суд; судово-експертна діяльність.

Prospects for the Digitization of Expert Support for Justice in Ukraine

Borys Nurmagomedov, Olha Cherkashyna, Alina Andrus

The abstract provides a comprehensive analysis of the current state and prospects of digitization of expert support for justice in Ukraine. It considers the role of forensic examination in the mechanism of justice, the regulatory and organizational foundations for the introduction of digital technologies in forensic activities, as well as the main problems of their practical application. Particular attention is paid to the impact of digital transformation on the process of examining electronic evidence, forming and evaluating expert conclusions, and ensuring information security. The need to improve legal regulation and develop the professional digital competencies of experts, taking into account European standards, is substantiated.

Keywords: justice; forensic examination; expert support; digitization; electronic evidence; electronic court; forensic activities.

Сучасний етап розвитку української держави характеризується активним впровадженням цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, що зумовлено глобальними тенденціями цифрової трансформації та євроінтеграційними процесами. Сфера правосуддя в цьому контексті посідає особливе місце, оскільки ефективність судового захисту прав і свобод людини значною мірою залежить від опера-

тивності, доступності та якості судового розгляду. Одним із ключових елементів забезпечення обґрунтованих і законних судових рішень є судова експертиза, яка дає змогу застосовувати спеціальні знання для встановлення фактичних обставин справи [1].

Експертне забезпечення правосуддя традиційно розглядається як система правових, організаційних і методичних заходів,

спрямованих на залучення експертів та користування результатами їх діяльності в судовому процесі [2]. У сучасних умовах така система зазнає суттєвих змін під впливом цифровізації, що проявляється в поширенні електронного документообігу, застосуванні електронних доказів, інформаційно-телекомунікаційних систем та спеціалізованого програмного забезпечення. Ці процеси зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до організації судово-експертної діяльності.

Особливої актуальності проблема цифровізації експертного забезпечення правосуддя набула у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану. В умовах обмеженого доступу до приміщень судів, переміщення учасників процесу та підвищених ризиків для безпеки, цифрові технології стали важливим інструментом забезпечення безперервності здійснення правосуддя [3]. Це стосується й судово-експертної діяльності, яка потребує швидкого та безпечного обміну інформацією між судами й експертними установами.

Нормативно-правовою основою експертного забезпечення правосуддя в Україні є Закон України «Про судову експертизу», Закон України «Про судоустрій і статус судів», процесуальні кодекси, а також численні підзаконні нормативно-правові акти [2; 4]. Водночас аналіз чинного законодавства свідчить, що воно переважно орієнтоване на традиційні, «паперові» форми здійснення експертної діяльності. Питання цифрового формату висновку експерта, електронного обміну матеріалами експертизи, а також правового статусу електронних доказів залишаються недостатньо врегульованими або регулюються фрагментарно [5].

На практиці це призводить до виникнення низки проблем, пов'язаних із неоднозначним тлумаченням процесуальних норм, різним підходом судів до оцінювання електронних експертних висновків та відсутністю єдиних стандартів цифрової взаємодії між судами та експертними установами. Окрім того, цифровізація експертного забезпечення правосуддя тісно пов'язана з питаннями інформаційної безпеки, зокрема захисту персональних даних, забезпечення цілісності та

автентичності електронних доказів, а також запобігання несанкціонованому втручанню в інформаційні системи [6].

Не менш важливими є кадрові та методичні аспекти цифрової трансформації судово-експертної діяльності. Сучасний експерт повинен мати не лише спеціальні знання у відповідній галузі, а й належний рівень цифрових компетентностей, що діють змогу ефективно працювати з електронною інформацією, спеціалізованим програмним забезпеченням та інформаційними системами [7]. Водночас є потреба в розробленні та впровадженні уніфікованих методик дослідження електронних доказів, які відповідали б сучасним науковим стандартам і забезпечували належну якість експертних висновків.

Перспективи цифровізації експертного забезпечення правосуддя пов'язані з реалізацією комплексного підходу, що охоплює вдосконалення законодавства, розвиток технічної інфраструктури та підготовку кваліфікованих кадрів. До пріоритетних напрямів належать упровадження повноцінного електронного документообігу між судами та експертними установами, створення електронних реєстрів експертних висновків, а також застосування сучасних інформаційних технологій для дослідження електронних доказів [5].

Важливим чинником розвитку експертного забезпечення правосуддя є імплементація європейських стандартів судово-експертної діяльності, які передбачають високий рівень професійної підготовки експертів, прозорість процедур та належну якість експертних досліджень. Гармонізація національного законодавства з відповідними рекомендаціями Ради Європи сприятиме підвищенню довіри до результатів експертизи та зміцненню авторитету судової влади [7].

Отже, цифровізація експертного забезпечення правосуддя є об'єктивною необхідністю в умовах розвитку інформаційного суспільства та трансформації судової системи України. Її успішна реалізація сприятиме підвищенню ефективності, оперативності та якості судового розгляду, водночас потребує комплексних змін у правовому регулюванні, організації судово-експертної діяльності та підготовці експертних кадрів.



Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
5. Концепція розвитку електронного судочинства в Україні: схвал. ріш. Вищої ради правосуддя.
6. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо використання інформаційних технологій у правосудді. Страсбург, 2016.
7. Кузьменко О. В. Судово-експертна діяльність в умовах цифровізації правосуддя. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 45—52.

Проблемні аспекти проведення судових експертиз та застосування висновків експертів у різних видах проваджень

Олександр Образов

завідувач сектору досліджень у сфері інформаційних технологій, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна,
e mail: green102080@gmail.com.

Розглянуто проблемні аспекти проведення судових експертиз.

Ключові слова: *якість; висновок експерта; судовий процес.*

Problemous Aspects of Conducting Forensic Expertise and Using Expert Conclusions in Various Types of Proceedings

Oleksandr Obrazov

This paper examines problematic aspects of conducting forensic examinations.

Keywords: *quality; expert opinions; judicial process.*

Судові експертизи відіграють критично важливу роль у кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві. Висновки експертів можуть мати значний вплив на результат справи, тому важливо звертати увагу на проблеми, пов'язані з проведенням експертиз та використанням їхніх висновків. Розглянемо основні проблемні аспекти в цій сфері [1, с. 123—145].

1. Якість та кваліфікація експертів

Проблеми:

- *недостатня кваліфікація.* Один із основних викликів — це недостатня професійна підготовка деяких експертів. Іноді експерти не мають достатнього досвіду або спеціалізованих знань для виконання складних судових експертиз [2, с. 56—78];
- *відсутність єдиних стандартів.* Відсутність загальнообов'язкових стандартів підготовки та атестації експертів призводить до варіативності в якості наданих висновків [3, с. 89—112];
- *суб'єктивність.* Висновки експертів можуть залежати від їхніх особистих переконань та досвіду, що може вплинути на їхню об'єктивність [4].

2. Незалежність експертів

Проблеми:

- *тиск з боку сторін.* Експерти можуть зазнавати тиску з боку однієї зі сторін судового процесу, що може вплинути на їхню незалежність [4];
- *конфлікт інтересів.* Іноколи експерти мають особисті або професійні зв'язки зі сторонами справи, що може призвести до конфлікту інтересів [4];
- *регулювання незалежності.* Недостатнє законодавче регулювання незалежності експертів може ускладнити забезпечення їхньої неупередженості [6].

3. Методологія проведення експертиз

Проблеми:

- *відсутність загальнообов'язкових методик.* Застосування різних методик проведення експертиз без єдиних стандартів може призвести до розбіжностей у висновках [2, с. 250—275];
- *застарілі методи.* Застосування застарілих або недостовірних методів дослідження може знизити точність експертиз [3, с. 89—112];



- *валідація методик*. Недостатня валідація нових методик може призвести до їх ненадійності [4].

4. Застосування висновків експертів у судовому процесі

Проблеми:

- *трактування висновків*. Судді та адвокати іноді неправильно трактують або оцінюють висновки експертів, що може вплинути на результат [4];
- *обґрунтованість висновків*. Висновки експертів можуть бути недостатньо обґрунтованими або базуватися на недостатньо надійних даних [4];
- *оскарження висновків*. Процедури оскарження висновків експертів іноді є обмеженими, що ускладнює перевірку їхньої правильності [6].

5. Інтернаціональні аспекти

Проблеми:

- *різні методики*. Відмінності в методах та стандартах проведення експертиз у різних країнах можуть ускладнювати їх застосування в міжнародних справах [5];
- *визнання висновків*. Визнання та застосування висновків іноземних експертів може бути проблематичним через різні правові системи [5];
- *міжнародні стандарти*. Відсутність єдиних міжнародних стандартів для проведення судових експертиз може

ускладнювати їх застосування в глобальному контексті [5].

Судові експертизи є важливим інструментом для встановлення істини в судових справах. Проте проведення експертиз та застосування висновків експертів стикається з численними проблемами, які потребують розв'язання. Підвищення кваліфікації експертів, забезпечення їхньої незалежності, удосконалення методик проведення експертиз та поліпшення законодавчого регулювання цих процесів можуть значно підвищити ефективність та справедливість судочинства [1, с. 200—225].

Перелік джерел посилання

1. Saferstein, R. (2015). *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*. Pearson. Pp. 123—145; 200—225.
2. James, S. H., & Nordby, J. J. (2009). *Forensic Science: An Introduction to Scientific and Investigative Techniques*. CRC Press. Pp. 56—78, 250—275.
3. Houck, M. M., & Siegel, J. A. (2010). *Fundamentals of Forensic Science*. Academic Press. Pp. 45—68, 89—112.
4. Наукові статті з журналів *Journal of Forensic Sciences*, *Forensic Science International*, *Science & Justice*.
5. Публікації міжнародних організацій: Інтерпол, Європол, ООН.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> ; Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

Достатність, якість та достовірність вихідних даних — основа складання об'єктивного й обґрунтованого висновку експерта

Мирослава Оверчук

завідувач сектору автотоварознавчих досліджень, відділ інженерно-транспортних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів, Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Ужгород, Україна, e-mail: 07_ete@ukr.net

У статті розглянуто значення достатності, якості й достовірності вихідних даних при складанні висновку експерта. Висвітлено основні характеристики вихідних даних, їхній вплив на ефективність та об'єктивність експертного висновку. Проаналізовано наслідки надання неякісної початкової інформації при призначенні судової експертизи. Обґрунтовано важливість повноти, якості, надійності й точності наданих матеріалів для забезпечення об'єктивності та достовірності експертного висновку.

Ключові слова: вихідні дані; висновок експерта; достовірність; повнота; якість; достатність; усебічність; об'єктивність; обґрунтованість.

Sufficiency, Quality and Reliability of Source Data are the Basis for Forming an Objective and Reasonable Expert Opinion

Myroslava Overchuk

The article discusses the importance of the adequacy, quality, and reliability of source data when preparing an expert opinion. It highlights the main characteristics of source data and their impact on the effectiveness and objectivity of expert opinions. The consequences of providing poor-quality initial information when appointing a forensic examination are analyzed. The importance of the completeness, quality, reliability, and accuracy of the materials provided to ensure the objectivity and reliability of the expert opinion is substantiated.

Keywords: source data; expert opinion; reliability; completeness; quality; sufficiency; comprehensiveness; objectivity; validity.

Експертиза посідає важливе місце в адміністративному судочинстві, її функція полягає на підставі спеціальних пізнань і навичок вирішувати питання, що виникають під час провадження і судового розгляду адміністративних справ [1].

В адміністративних справах об'єктами експертного дослідження є матеріальні та нематеріальні носії доказової інформації, зокрема документи, людські стосунки та поведінка, дії осіб, транспортні засоби та інші об'єкти. Метою експертного дослідження є виявлення, фіксація, науковий аналіз і перетворення фактичних даних у форму, придатну для сприйняття суб'єктом доказування та учасниками адміністративного процесу, з метою використання їх як доказів у справі.

Об'єкти експертизи — це закріплені в матеріалах справи та передбачені кримінально-процесуальним та цивільно-процесуальним законодавством джерела інфор-

мації [2]. До таких об'єктів можуть належати речові докази, документи, протоколи слідчих (процесуальних) дій, зразки для порівняльних досліджень, а також інші матеріали, що містять фактичні дані, необхідні для формування експертного висновку. Іншими словами, саме ці об'єкти є носіями інформації, яка підлягає науковому аналізу, інтерпретації та перетворенню експертом у форму, придатну для оцінки та використання у процесі доказування. Отже, об'єкти експертизи визначають межі реалізації спеціальних знань експерта і одночасно об'єктивно формують рамки його процесуальної компетенції.

Дослідження здійснюється експертом в межах матеріалів і вихідних даних, наданих суб'єктом призначення (ініціювання проведення) експертизи, достовірність і повнота яких не завжди можуть бути самостійно перевірені експертом. Рівень визначеності та точності отриманих результатів об'єктивно



обмежується якістю доступної інформації, а можливі розбіжності між фактичними обставинами та висновками експертного аналізу розглядаються як прояв загальних меж експертного пізнання, а не як показник методичних чи професійних недоліків.

Тому при призначенні судової експертизи визначальне значення має чітке формулювання предмета і завдань дослідження, оскільки саме від цього залежить обсяг, методологія та межі аналізу, що здійснюватиме експерт. Важливим є також забезпечення доступу до достатніх, повних та релевантних вихідних даних, на яких базуватиметься експертне дослідження. Належне визначення цих аспектів дозволяє забезпечити обґрунтованість, відтворюваність та переконливість експертного висновку, а також чітко окреслити межі його застосовності у процесі прийняття судових рішень.

Повнота та якість відображення фактів, обставин чи подій у вихідних даних експертизи є одним із визначальних чинників результативності експертизи [3].

Тобто якість, достатність і достовірність вихідних даних визначають базу, на якій формується висновок експерта.

Розглянемо основні параметри і значення вихідних даних:

1. *Достатність* — це такий обсяг матеріалів (об'єктів, документів, відомостей), який дає експерту змогу провести повне дослідження та дати обґрунтовану відповідь на поставлені запитання. Недостатність даних може стати підставою для клопотання експерта про надання додаткових матеріалів або в подальшому призвести до неможливості проведення експертизи.
2. *Якість (доброякісність)* — відповідність об'єктів вимогам методики, матеріали (наприклад, зразки для порівняльного дослідження чи копії документів) мають бути придатними для дослідження, чіткими та належно оформленими (до прикладу належне пакування біологічних зразків, відсутність сторонніх нашарувань тощо). Низька якість об'єктів унеможливорює ідентифікацію, виникає потреба в до-

даткових якісних зразках або призводити до висновку у формі «неможливо встановити».

3. *Достовірність* — фактична відповідність даних реальним обставинам справи, тобто дані мають походити з надійних джерел та бути перевіреними. Експерт не має права самостійно збирати докази, тому відповідальність за достовірність вихідних даних несе особа або орган, що призначив експертизу. Недостовірні дані (наприклад, сфальсифіковані документи) призводять до висновку, який суд визнає недопустимим доказом.

Обсяг, зміст і ступінь достовірності вихідної інформації безпосередньо впливають на вибір методів експертного дослідження, глибину аналізу та рівень обґрунтованості отриманих результатів. Недостатність, обмеженість, неналежна якість, суперечливість або сумнівна достовірність наданих матеріалів обмежують можливості експерта щодо точного та всебічного аналізу, підвищують ризик ймовірних висновків та можуть негативно вплинути на доказове значення результатів експертного дослідження, а також призвести до експертної помилки. Усі вищевказані чинники, разом з їх невідповідністю предмету та межах експертного дослідження, належать до потенційних джерел експертних помилок, що відповідно може впливати на точність, надійність та межі практичного застосування висновку експерта.

Експертна помилка може виникати, зокрема, як наслідок використання недостовірних або спотворених вихідних даних, наданих ініціатором проведення експертизи. За відсутності можливості самостійної перевірки таких даних експерт змушений виходити з їх формальної достовірності, що об'єктивно обмежує межі наукової надійності дослідження. У подібних випадках можливі похибки не обов'язково пов'язані з методикою чи професійною компетентністю експерта, а зумовлені викривленням інформаційної основи експертного аналізу. Усвідомлення цього чинника обґрунтовує необхідність чіткого зазначення у висновку експерта переліку використаних вихідних даних, їх джерел та

припущень щодо їх достовірності, а також застережень стосовно меж застосовності сформульованих висновків.

До умов, що забезпечують якість вихідних даних при призначенні судової експертизи, належать: чітке та коректне формулювання питань, поставлених перед експертом; дотримання вимог процесуального законодавства під час призначення експертизи; належність, допустимість і репрезентативність об'єктів експертного дослідження; достатність, достовірність та узгодженість матеріалів, наданих для проведення експертизи; правильний добір і підготовка порівняльних зразків; забезпечення цілісності об'єктів дослідження на всіх етапах їх зберігання та транспортування; а також надання експерту повної та релевантної довідкової інформації, необхідної для формування обґрунтованого експертного висновку.

Отже, експертне дослідження повинно ґрунтуватися на повних, достатніх і якісних вихідних даних, релевантних предмету експертизи, а також на застосуванні науково обґрунтованих, апробованих і відтворюваних методик, придатність яких може бути перевірена та оцінена. Отримані результати при цьому повинні бути логічно узгодженими, належним чином інтерпретованими та співвіднесеними з можливими альтернативними поясненнями в межах компетенції експерта.

За таких умов висновок експерта набуває необхідного рівня переконливості та може бути використаний для формування обґрунтованих висновків суду, у тому числі з урахуванням підвищеного стандарту доказової достатності, що в доктрині часто описується як рівень, близький до критерію «поза розумним сумнівом».

Перелік джерел посилання

1. Кравчук Т. О. Оцінка висновку експерта та його доказове значення в адміністративному судочинстві України. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 6(6). URL: <https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/viewFile/923/1063> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Тertiшник В. М., Варава В. В., Сачко О. В. Судова експертологія: курс лекцій для підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право» та 292 «Правоохоронна діяльність» / за заг. ред. д. ю. н., проф. В. М. Тertiшника. Дніпро, 2021. 208 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057993.pdf> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Завдов'єва І. Г., Горбенко В. О., Дяченко О. М., Черкашина Н. О. Помилка та її значення в судово-експертній діяльності. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dfd2c8a7-0ab3-470a-bad4-b37ad84be258/content> (дата звернення: 30.01.2026).



Роль судово-економічної експертизи у справах щодо нарахування та виплати заробітної плати

Ірина Окуневич

завідувач лабораторії економічних досліджень, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7250-9477>

Ганна Разумова

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» Міністерства освіти і науки України, старший науковий співробітник лабораторії економічних досліджень, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4432-4050>

Розкрито роль судово-економічної експертизи у справах щодо нарахування та виплати заробітної плати в цивільному судочинстві, визначено її значення для дослідження економічних даних і забезпечення обґрунтованості судових рішень.

Ключові слова: судово-економічна експертиза; заробітна плата; цивільне судочинство; експертне забезпечення; оплата праці.

The Role of Forensic Economic Expertise in Cases Concerning the Calculation and Payment of Salary

Iryna Okunevych, Hanna Razumova

The study reveals the role of forensic economic expertise in cases related to the accrual and payment of wages in civil proceedings, and determines its importance for studying economic data and ensuring the validity of court decisions.

Keywords: forensic economic expertise; wages; civil proceedings; expert support; labour remuneration.

Судово-економічна експертиза посідає важливе місце в системі експертного забезпечення правосуддя, зокрема у справах цивільної юрисдикції, пов'язаних із нарахуванням та виплатою заробітної плати. Такі спори є поширеними у судовій практиці та характеризуються складністю фінансово-економічних розрахунків, значним обсягом документів і необхідністю застосування спеціальних економічних знань. У цих умовах судово-економічна експертиза виступає інструментом дослідження фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення справи.

Судово-економічна експертиза у справах щодо оплати праці спрямована на дослідження фінансово-господарських операцій, відображених у первинних документах, регістрах бухгалтерського обліку та звітності. При цьому експерт діє виключно в межах своєї компетенції, не надаючи правової оцінки діям сторін та не встановлюючи фактів порушення законодавства, а лише досліджує надані матеріали з використанням спеціальних економічних знань.

Важливим аспектом ролі судово-економічної експертизи є її допоміжний характер щодо здійснення правосуддя. Висновок експерта не має наперед встановленої доказової сили, проте слугує джерелом доказів, які підлягають оцінюванню судом у сукупності з іншими матеріалами справи. Саме завдяки експертному дослідженню суд отримує можливість встановити фактичні дані щодо сум нарахованої та виплаченої заробітної плати, утримань, заборгованості або інших показників, що мають значення для розгляду спору.

Особливу роль судово-економічна експертиза відіграє у справах, де предметом доказування є документальна обґрунтованість відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, відповідність розрахунків даним первинних документів, а також наявність чи відсутність документального підтвердження здійснених виплат. У таких випадках експертне дослідження дозволяє систематизувати та проаналізувати значні масиви економічної інформації, що

ускладнює самостійне дослідження цих даних судом.

Інформаційною базою судово-економічної експертизи у справах щодо заробітної плати є первинні документи з обліку праці та її оплати, табелі обліку робочого часу, розрахунково-платіжні відомості, накази з кадрових питань, договори, а також дані бухгалтерського та податкового обліку. Повнота й належність наданих матеріалів безпосередньо впливають на можливість проведення експертного дослідження та формування обґрунтованого висновку.

Призначення експертизи дає змогу усунути прогалини у доказовій базі та забезпечити об'єктивний розгляд справ, пов'язаних із соціально чутливими питаннями оплати праці.

Окремої уваги потребує питання меж компетенції судового експерта-економіста. Чітке розмежування економічних і правових аспектів у справах щодо заробітної плати є необхідною умовою належного використання спеціальних знань та недопущення підміни функцій суду. У цьому контексті роль експерта полягає у наданні суду обґрунтованих результатів дослідження без формулювання правових висновків.

Таким чином, судово-економічна експертиза відіграє суттєву роль у справах щодо нарахування та виплати заробітної плати, забезпечуючи дослідження складних економічних аспектів спорів та сприяючи ухваленню законних і обґрунтованих судових рішень.

Подальший розвиток методичного забезпечення таких експертиз є об'єктивно необхідним з огляду на постійні зміни нормативно-правового регулювання у сфері оплати праці, ускладнення форм і способів документального оформлення трудових та фінансових операцій, а також зростання частки електронних документів і цифрових доказів у судовій практиці. Відсутність єдиних підходів до проведення судово-економічних експертиз з питань нарахування та виплати заробітної плати може призводити до неоднаковості експертних висновків та ускладнювати їх оцінку судом. Удосконалення методичного забезпечення сприятиме підвищенню якості експертних досліджень, забезпеченню єдності експертної практики, дотриманню меж компетенції експерта та, як наслідок, підвищенню ефективності експертного забезпечення правосуддя в Україні.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Шевчук Г. В. Послідовність дослідження операцій із нарахування та виплати заробітної плати працівникам бюджетних установ. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 191—199. DOI: 10.32782/2523-4269-2022-78-1-191-199 (дата звернення: 01.02.2026).



Установлення причиново-наслідкового зв'язку між неналежним облаштуванням технічними засобами організації дорожнього руху ділянок доріг і настанням дорожньо-транспортної пригоди в умовах тривалої збройної агресії з боку рф

Валерій Ольхов

завідувач сектору лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5982-4480>, e-mail: olhovvalera@gmail.com

Станіслав Павлюк

старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: sg_123@ukr.net

Денис Крупа

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: kruexpert@outlook.com

З 24.02.2022 р. триває повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію України. За оцінками Міністерства інфраструктури, загалом унаслідок бойових дій руйнувань зазнали 25,4 тис. км доріг і 344 мости, через що стан автомобільних доріг є незадовільним, а це, своєю чергою, спричиняє збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод.

Ключові слова: автомобільна дорога; техніко-експлуатаційні показники; схема організації дорожнього руху.

Establishing a Cause-And-Effect Relationship Between Inadequate Provision of Road Sections With Technical Traffic Control Means and Occurrence of a Traffic Collision in Conditions of Prolonged Armed Aggression by the Russian Federation

Valerii Olkhov, Stanislav Pavliuk, Denys Krupa

Since 24 February 2022, a large-scale military invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine has been underway. According to estimates by the Ministry of Infrastructure, a total of 25,400 km of roads and 344 bridges have been damaged as a result of the hostilities, resulting in the poor condition of highways and, in turn, in an increase in the number of traffic collisions.

Keywords: highway; technical and operational displays; road traffic organization scheme.

З 24.02.2022 р. триває повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію України. Станом на сьогодні активні бойові дії продовжуються на території Луганської, Донецької, Харківської, Сумської, Запорізької, Миколаївської та Херсонської областей, до того ж частину територій названих вище областей українська влада не контролює.

Унаслідок ведення активних бойових дій продовжується руйнування підприємств, житлових будинків та інфраструктурних об'єктів, до яких належать автомобільні дороги.

За попередніми оцінками Міністерства інфраструктури, загалом унаслідок бойових дій руйнувань зазнали 25,4 тис. км доріг і 344 мости та мостові переходи державного, місцевого або комунального значення.

Через постійну руйнацію інфраструктурних об'єктів значно збільшується кількість дорожньо-транспортних пригод (далі — ДТП), у яких техніко-експлуатаційний стан автомобільних доріг та стан технічних засобів організації дорожнього руху є супутньою або безпосередньою причиною настання. Усунення наслідків збройної агресії потребує залучення значних додаткових коштів на відновлення інфраструктурних об'єктів, що не завжди виконують вчасно, чим створюють умови для виникнення аварійних ситуацій на дорогах.

Під час розслідування злочинів у сфері безпеки дорожнього руху органи досудового розслідування стикаються з проблемою визначення впливу дорожніх умов (техніко-експлуатаційний стан дорожнього покриття, технічний стан засобів організації дорожнього руху) на умови виникнення ДТП.

Установлюючи причиновий зв'язок між дорожніми умовами й настанням ДТП, слід передусім визначити, чи відповідають дорожні умови на ділянці ДТП нормативним вимогам. Якщо дорожні умови на ділянці ДТП відповідали вимогам нормативів, то про наявність причинового зв'язку між дорожніми умовами та ДТП не може йтися, оскільки у цьому разі (як результат причиновості) він відсутній. У причиновому зв'язку з ДТП можуть перебувати ті обставини, явища, дії, які не відповідали певним нормативним вимогам.

Викладене свідчить, що встановлення причиново-наслідкового зв'язку між дорожніми умовами та ДТП ґрунтується на категоріях фактичного й належного (нормативного):

- порівняння фактичних дій учасників ДТП, осіб, відповідальних за експлуатацію, ремонт та утримання доріг із належними, передбаченими відповідними нормативними вимогами в конкретно сформованій дорожньо-транспортній ситуації;
- співставлення фактичних дорожніх умов на момент виникнення ДТП з належними, передбаченими відповідними нормативними документами;
- установлення, чи стали неналежні дорожні умови, дії відповідальних осіб, які відповідають за експлуатацію, ре-

монт та утримання доріг, передумовою виникнення ДТП.

Аналізуючи практику проведення дорожньо-технічних експертиз в умовах російської агресії, слід зауважити, що деякі посадові особи, відповідальні за техніко-експлуатаційний стан доріг, ігнорують проведення робіт із забезпечення належного рівня безпеки руху на дорогах, особливо активно це відбувалося на самому початку повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України.

У деяких випадках посадові особи, відповідальні за техніко-експлуатаційний стан доріг, нехтують своїми обов'язками з убезпечення дорожнього руху.

Наведемо приклад. У 2024 році на одній автомобільних доріг, яка проходить через населений пункт, сталася ДТП (учасники, зокрема, військові Збройних сил України). Один з водіїв виконував маневр розвороту, а інший рухався зі швидкістю приблизно 80 км/год. Під час досудового розслідування за участю свідка проведено слідчий експеримент, під час якого встановили комплекс вихідних даних, після чого слідчий призначив судову автотехнічну експертизу, де у вихідних даних було зазначено, що максимально допустима швидкість руху на ділянці шляху повинна становити, як для умов руху в населеному пункті, 50 км/год. Після проведення відповідних розрахунків експерт-автотехнік з'ясував, що, рухаючись зі швидкістю 50 км/год, водій мав би технічну можливість попередити цю ДТП, тобто перевищення швидкості руху стало її причиною.

Один з учасників не погодився з висновком експерта та клопотав про призначення комплексної судової дорожньо-технічної та автотехнічної експертизи, обґрунтовуючи своє клопотання тим, що в напрямку його руху були відсутні дорожні знаки, які б свідчили про те, що він рухається населеним пунктом, і він здійснив маневр лівого повороту на автомобільну дорогу, де також були відсутні дорожні знаки «Населений пункт», тому він уважав, що рухається автомобільною дорогою загального користування, а не дорогою населеного пункту.

На вимогу експерта слідчий вилучив схему організації дорожнього руху в місці ДТП,



а також у відповіді на клопотання зазначив, що дорожні знаки, які б позначали межі населеного пункту, були демонтовані невідомими особами на початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України.

Під час дослідження маршруту слідування водія було встановлено, що дійсно під час руху автомобільною дорогою він виїхав з населеного пункту, якщо зважати на адміністративні межі цього населеного пункту, і продовжив рухатися ділянкою дороги, де відсутня будь-яка забудова. Натомість у місці виїзду на автомобільну дорогу був установлений дорожній знак 5.54 (5.60) «Показник напрямків» (назви населених пунктів на цьому дорожньому знаку були замальовані чорною фарбою).

Дослідженням було встановлено, що дорожні знаки 5.57—5.60, установлені поза населеним пунктом, мають зелений або синій фон, якщо їх установлено відповідно на автомагістралі чи іншій дорозі. Знаки 5.57—5.60, установлені в населеному пункті, повинні мати білий фон. Вставки на синьому або зеленому фоні означають, що рух до зазначеного населеного пункту або об'єкта здійснюється іншою дорогою, аніж автомагістраллю, чи автомагістраллю.

Зважаючи на умови застосування дорожнього знаку 5.54 (5.60) «Показник напрямків»,

установленого в напрямку руху водія перед перехрестям з автомобільною дорогою, дійшли висновку, що рух автомобільною дорогою здійснюють як для умов руху поза межами населеного пункту. Відповідна дозволена швидкість руху становить до 90 км/год.

Після чого експерт-автотехнік дійшов висновку, що в діях водія відсутні невідповідності вимогам Правил дорожнього руху в частині перевищення швидкості руху, а водій, рухаючись з обраною швидкістю, не мав технічної можливості попередити зіткнення з іншим автомобілем.

Тож у цьому випадку висновки первинної експертизи цілком змінилися з урахуванням дорожньо-технічної експертизи.

Під час дорожньо-технічних досліджень встановили, що неналежне облаштування технічними засобами організації дорожнього руху ділянки дороги, де мала місце ДТП, знаходиться, з технічної точки зору, у причинному зв'язку з настанням ДТП.

Щодо оцінювання діяльності / бездіяльності посадових осіб, які не забезпечили належних умов безпечного руху в місці згаданої ДТП: у цьому разі слід зауважити, що вони мали достатньо часу для доведення експлуатаційного стану цих доріг до безпечного, тобто невідповідності їхніх дій / бездіяльності можна вважати достатніми для виникнення описаної ДТП.

Проблемні питання застосування спеціальних знань під час проведення судової інженерно-екологічної експертизи

Владлен Павелко

старший судовий експерт, відділ будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності, Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Запоріжжя, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9645-6175>, e-mail: vladlenecology@gmail.com

Наталія Сапожник

судовий експерт, відділ будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності, Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Запоріжжя, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9960-3582>, e-mail: nata.sapo1824@gmail.com

Висвітлено питання застосування спеціальних знань під час проведення судової інженерно-екологічної експертизи та значення взаємодії судів, правоохоронних органів та експертних установ у справах адміністративної юрисдикції.

Ключові слова: адміністративна юрисдикція; судова інженерно-екологічна експертиза; експертне забезпечення; взаємодія.

Problematic Issues of Applying Specialized Knowledge During Forensic Engineering and Environmental Expertise

Vladlen Pavelko, Nataliia Sapozhnyk

The issue of using specialized knowledge during forensic engineering and environmental expertise and the importance of interaction between courts, law enforcement agencies, and expert institutions in matters of administrative jurisdiction are highlighted.

Keywords: administrative jurisdiction; forensic engineering and environmental expertise; expert support; interaction.

Об'єктами дослідження інженерно-екологічної експертизи є матеріальні та матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини досліджуваної ситуації (забруднення довкілля та/або виникнення надзвичайних аварій, ситуацій, які спричинені, зокрема, військовою агресією, військовими, терористичними або іншими злочинними діями тощо).

Дослідження проводиться шляхом вивчення матеріалів справ адміністративної юрисдикції, аналізу нормативної, нормативно-технічної, спеціальної технічної документації у галузі регулювання відповідної виробничої діяльності, порівняння результатів дослідження з вимогами нормативної, нормативно-технічної, спеціальної технічної документації та фактичними даними, які обумовили виникнення досліджуваної події.

Одними із найнеобхідніших вихідних даних для проведення судової інженерно-екологічної експертизи є:

- результати проведення огляду місця події та фіксація вчиненого правопорушення із залученням спеціалістів;
- акти, складені за результатами проведення планової (позапланової) перевірки Державною екологічною інспекцією за дотриманням вимог природоохоронного законодавства;
- результати відбору проб та інструментально-лабораторних вимірювань показників складу та властивостей викидів стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, вод, ґрунтів;
- інші джерела інформації про негативний антропогенний вплив на навколишнє середовище.

Поміж основних нормативно-правових актів, які регулюють вказані питання варто зазначити наказ офісу Генерального прокурора України від 16.06.2022 № 94/363/150/226/356 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції



України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля» [1].

На жаль, під час досудового розслідування не завжди вирішується питання щодо повного та всебічного збирання інформації та документів, які мають значення для дослідження та надання відповіді на поставлені перед судовим експертом запитання.

Непоодинокі випадки, коли у наданих на дослідження матеріалах наявні декілька таких документів, як протоколи огляду місця події, проведені у різні дати, протоколи про адміністративне правопорушення, акти проведення контрольних заходів, і в цих документах наведена інформація, що різниться між собою, а ініціатор проведення судової експертизи не уточнює у поставленому перед судовим експертом запитанні, відповідно до якого саме документа (акту, протоколу тощо) необхідно здійснити розрахунок розміру шкоди. Також трапляються ситуації, коли орган досудового розслідування надає на дослідження протоколи огляду місця події взагалі без залучення спеціалістів з охорони навколишнього природного середовища.

Непоодинокі є випадки формулювання запитань, поставлених перед судовим експертом, зміст яких стосується питань права, що виходить за межі спеціальних знань судового експерта.

Зазначені вище приклади неповноти вихідних даних, які надаються судовому експерту, не надають можливості проводити дослідження без заявлення клопотання ініціатору щодо уточнення інформації або надання додаткових матеріалів, які необхідні для відповіді на поставлені запитання, що значно збільшує строки виконання судових експертиз.

Отже, наведені проблемні питання можуть негативно впливати (ускладнювати) і на процес проведення судової інженерно-екологічної експертизи.

Порелік джерел посилання

1. Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля : затв. наказ. офісу Генпрокурора, МВС України, СБУ, Міндовкілля України, Мініагрополітики України від 16.06.2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22/print.

Судова експертиза в адміністративному судочинстві в сучасних умовах

Юлія Панкєєва

старший судовий експерт, відділ судової експертизи № 3 (м. Нікополь), лабораторія судової експертизи (м. Кривий Ріг), Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, e-mail: ylia_pankeeva@ukr.net

Розглянуто питання щодо призначення та виконання судових експертиз в адміністративному судочинстві. Освітлено низку системних проблем як правових так і суто практичних, які виникають під час проведення судових експертиз.

Ключові слова: судова експертиза; адміністративне судочинство; виконання експертиз; висновок експерта; проблемні питання.

Forensic Expertise in Administrative Proceedings in Modern Conditions

Yulia Pankeeva

The issues of the appointment and performance of forensic examinations in administrative proceedings are considered. A number of systemic problems, both legal and purely practical, that arise when conducting forensic examinations are highlighted.

Keywords: forensic examination; administrative proceedings; performance of examinations; expert opinion; problematic issues.

Судова експертиза в адміністративних справах — це процесуальна дія, під час якої суд залучає експерта для з'ясування обставин справи, що потребують спеціальних знань (технічних, економічних, медичних, екологічних тощо).

Судова експертиза є одним із ключових засобів доказування в адміністративному судочинстві, оскільки забезпечує встановлення фактичних обставин справи.

Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі з для з'ясування обставин, що мають значення для справи, щоб залучити необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких установити відповідні обставини неможливо або жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності.

Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, у якій зазначає, які підстави є для проведення експертизи, ставить запитання, з яких експерт має надати суду висновок, також указує перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Експертом в адміністративних справах може бути особа, яка має спеціальні знання

у відповідній галузі, може бути працівником державної спеціалізованої установи або приватним експертом, унесеним до реєстру атестованих судових експертів та не повинен бути зацікавленим у результаті справи.

Найпоширенішими видами експертиз в адміністративному судочинстві є економічна (податки, штрафи, бюджетні кошти), будівельно-технічна, земельна, екологічна, медична, товарознавча, почеркознавча, комп'ютерно-технічна.

Висновок експерта є письмовим доказом, оцінюється судом разом з іншими доказами. Суд може відхилити висновок, але з обов'язковим мотивуванням.

Суд може призначити додаткову експертизу, якщо висновок неповний або незрозумілий. Також він може призначити повторну експертизу, якщо є сумніви в обґрунтованості або об'єктивності попередньої.

Під час війни призначення та виконання судових експертиз в адміністративному судочинстві зіткнулося з низкою системних проблем як правових, так і суто практичних. Тема на даний час дуже актуальна.

Проблеми виникають, тому що під час війни діяльність експертних установ обмежена. Це обумовлене евакуацією, знищенням



державних експертних установ, тимчасовим припиненням роботи через бойові дії, нестача фахівців (мобілізація, виїзд за кордон тощо). Як наслідок, відбувається затягування строків виконання експертиз або неможливість виконання окремих видів експертиз (будівельних, земельних, екологічних).

Через те, що порушуються процесуальні строки виконання експертиз, вони фактично тривають місяцями, замість установлених чинним законодавством певної кількості днів, відбувається накопичення нерозглянутих адміністративних справ.

Також проблеми виникають через обмежений доступ до об'єктів дослідження, бо території заміновані або окуповані, об'єкти зруйновані або пошкоджені або експерт не має можливості виїзду на місце. За таких перешкод експертиза проводиться за документами, без фактичного огляду, через що відбувається зниження доказової цінності висновків, виникає ризик оскарження висновків.

У сьогоdnішніх умовах унаслідок бойових дій утрачаються первинні документи, знищені архіви органів влади, відсутні матеріальні носії (товари, майно). Унаслідок цього експерт працює з неповними або копійованими матеріалами, його можливості для повноцінного дослідження обмежені.

На даний час є обмеження використання альтернативних форм експертизи, тобто обмежене застосування дистанційних експертиз, незастосований потенціал сучасних технологій, що призводить до додаткового навантаження на державні установи.

Суттєвий вплив на розвиток експертиз має цифровізація судочинства та публічного управління. У практиці адміністративних судів дедалі частіше виникає потреба в дослідженні електронних документів і цифрових підписів, аналізі інформації з державних реєстрів, перевірці функціонування інформаційних систем органів влади. Це сприяє форму-

ванню нових видів експертиз та оновленню методик дослідження.

В умовах ускладнення публічно-правових спорів (податкових, митних, екологічних, соціальних) роль судової експертизи істотно зростає, особливо у справах щодо оскарження рішень суб'єктів владних повноважень.

Однією з актуальних проблем є зловживання сторонами правом на ініціювання експертизи з метою затягування розгляду справи, що суперечить принципу розумного строку судового провадження. Сучасною проблемою є формальний підхід судів до призначення експертиз, зокрема неналежне обґрунтування їх необхідності та некоректне формулювання запитань експерту. Тривалі строки виконання експертиз, перевантаженість експертних установ і кадровий дефіцит негативно впливають на ефективність адміністративного судочинства. Недостатній рівень застосування альтернативних та приватних висновків експертів обмежує принцип змагальності сторін та рівність учасників процесу. Фінансові труднощі, пов'язані з оплатою експертиз, створюють перешкоди для реалізації права на судовий захист, особливо для фізичних осіб.

Оцінювання експертного висновку судом часто має формальний характер, що знижує доказове значення експертизи та ставить під сумнів обґрунтованість судових рішень.

Також виникають психологічні чинники, а саме загроза життю експертів, стреси й професійне вигорання тощо, що призводить до зниження якості експертних досліджень, дефіциту кваліфікованих спеціалістів.

У сучасних умовах суттєво ускладнився механізм судової експертизи в адміністративному судочинстві, виникла потреба в адаптації процесуального законодавства, формуванні нових видів експертиз, оновленні методик дослідження, розвитку дистанційних форм експертизи, гарантіях безпеки експертів, підвищенні кваліфікації суддів та експертів.

Особливості експертної діяльності у справах, пов'язаних із холодною зброєю, в умовах воєнного стану

Вікторія Панькулич

судовий експерт сектору досліджень зброї, відділ криміналістичних видів досліджень, Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Ужгород, Україна

Розглянуто актуальні проблеми судово-експертного дослідження холодної зброї в умовах воєнного стану, зокрема особливості визначення функціонального призначення та уражаючих властивостей об'єктів.

Ключові слова: судово-експертні установи; судово експертиза; холодна зброя; об'єкти дослідження.

Peculiarities of Expert Activity in Cases Related to Cold Weapons Under Martial Law

Victoria Pan`kulich

The paper examines current issues of forensic examination of cold weapons under martial law, in particular the specifics of determining the functional purpose and injuring properties of the objects.

Keywords: forensic institutions; forensic examination; cold weapons; objects of examination.

Збільшення кількості зброї в соціальному середовищі, яке зумовлене запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на функціонування усіх державних інституцій, у тому числі органів досудового розслідування та судово-експертних установ. В умовах збройної агресії росії проти України значно зросла кількість кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів.

Дослідження холодної зброї відіграє одну з провідних ролей у встановленні об'єктивної істини у кримінальних провадженнях, оскільки від правильності експертного висновку залежить кваліфікація дій особи та прийняття процесуальних рішень. Попри запровадження воєнного стану, судово-експертні установи продовжують здійснювати свою діяльність у штатному режимі, водночас збройна агресія спричиняє зміну характеру експертних завдань та специфіки об'єктів, що надходять на дослідження. Як свідчить практика, в період дії воєнного стану чимало предметів, які мають ознаки зброї, у тому числі холодної, вилучається під час перевірок на блокпостах та контрольно-пропускних пунктах у осіб як військової, так і цивільної категорії, особливо під час їх переміщення з прифронтових регіонів.

З огляду на вищевказане, це зумовлює суттєве збільшення кількості призначених судових експертиз та відповідне зростання навантажен-

ня на судових експертів. Попри це, трапляються випадки, коли ініціатори експертного дослідження нехтують вимогами щодо належного упакування об'єктів, що є об'єктивною причиною не прийняття матеріалів до дослідження. Об'єкти дослідження та порівняльний матеріал подаються до ДНДЕКЦ, НДЕКЦ в упакуванні, що забезпечує їх збереження від несанкціонованого доступу, і засвідчуються в установленому законодавством порядку [2].

Важливою особливістю є також те, що деякі об'єкти мають дефекти, які спричинені експлуатацією в польових умовах чи бойових діях. Такі обставини можуть впливати на встановлення придатності об'єкта дослідження до неодноразового ураження цілі, що визначають за наявності технічної забезпеченості як його окремих елементів, так і конструкції в цілому, а також за достатністю його уражаючих властивостей. Результати дослідження окремих груп об'єктів холодної зброї та конструктивно схожих із нею виробів свідчать про потребу розширити концептуальний апарат стосовно призначення об'єктів дослідження, зважаючи на тимчасовий чинник функціонального призначення і зміни функціонального призначення [1].

Вищевикладене свідчить про необхідність удосконалення методичного забезпечення судово-експертних досліджень холодної зброї та конструктивно схожих із нею виробів в умовах воєнного стану.



Перелік джерел посилання

1. Гуцал В.В. Криміналістичні критерії визначення холодної зброї та їх вплив на висновки експерта. *Криміналістичний вісник*. 2020 р. URL: <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk/article/view/81/54>;
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

Роль судової експертизи в адміністративному судочинстві

Ніна Певна

науковий співробітник сектору економічних досліджень, лабораторія економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-6457-7105>, e-mail: ni1811@ukr.net

Досліджено поняття, правову природу та роль судової експертизи в адміністративному судочинстві. Проаналізовано значення висновку експерта як джерела доказів і його вплив на забезпечення об'єктивності судового розгляду.

Ключові слова: *судова експертиза; висновок експерта; доказування.*

The Role of Forensic Institutions in Administrative Justice

Nina Pevna

The concept, legal nature and role of forensic expertise in administrative proceedings are investigated. The significance of the expert's opinion as a source of evidence and its impact on ensuring the objectivity of the trial are analyzed.

Keywords: *forensic expertise; expert conclusion; evidencing.*

На законодавчому рівні термін «судова експертиза» закріплено у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», у якому визначається, що судова експертиза є дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

У науковій літературі судова експертиза визначається як:

- самостійний науковий напрям, у межах якого розроблено загальні теоретичні засади і визначено місце в системі наукового знання [2, с. 12];
- сукупність процесуальних дій, які призначені для її проведення, щоб отримати висновок експерта, який надалі може слугувати доказом в адміністративному провадженні [3, с. 427] тощо.

Отже, експертиза має певну процесуально-правову природу. З одного боку, вона є способом формування судових доказів, підсумком діяльності особи, досвідченої в певній галузі знань, а з іншої — це один з методів судового вивчення фактів, які мають значення для вирішення справи.

Сучасний інститут судової експертизи розвивається стрімкими темпами, його починають застосовувати в багатьох адміністративних справах, у яких необхідно отримати висновок експерта як один із доказів для судового провадження [3, с. 427].

Висновок експерта як доказ — це сукупність фактичних даних, установлених унаслідок дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи. Таке дослідження проводить особа, обізнана в певній галузі науки, техніки або інших спеціальних знань. Висновок у письмовій формі додається до справи і виступає одним із процесуальних джерел доказів [2, с. 104].

Висновки експерта мають логічно впливати з аналізу досліджених матеріалів, бути чіткими, короткими, зрозумілими, їх текст — сприйматися однозначно.

За клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких установити відповідні обставини неможливо;
- 2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності [4].

Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, у якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, із яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи,



перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Питання, із яких має бути проведена експертиза, визначаються судом. До того ж питання, які ставляться експерту, і його висновки не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта [4].

У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову або повторну експертизу. Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам або експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу.

Ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі).

В ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення призначений судом експерт невідкладно подає суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за поставленими запитаннями [4].

Експертиза може бути також проведена на замовлення учасників справи. У такому разі у висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду та експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок [4].

З огляду на викладене, судова експертиза в адміністративному судочинстві виконує важливу функцію забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності з'ясування обставин справи. Її призначення зумовлене необхідністю залучення спеціальних знань, яких суд не має, але без яких неможливо встановити юридично значущі факти. Саме через механізм судової експертизи до процесу доказування інтегруються результати наукового та спеціального пізнання.

Роль судової експертизи в адміністративному судочинстві також проявляється в забезпеченні принципів верховенства права, змагальності сторін та рівності учасників процесу перед судом. Надання сторонам можливості ініціювати проведення експертизи або подавати висновки експертів, підготовлені на їх замовлення, сприяє реалізації права на справедливий судовий розгляд та ефективний захист прав, свобод і законних інтересів у публічно-правових спорах.

Висновок експерта, будучи самостійним процесуальним джерелом доказів, не має наперед установлені сили, проте займає особливе місце в системі доказування, оскільки ґрунтується на застосуванні спеціальних знань і науково обґрунтованих методів дослідження. Його оцінка здійснюється судом сукупно з іншими доказами з урахуванням належності, допустимості, достовірності та достатності.

Отже, судова експертиза в адміністративному судочинстві є не лише процесуальним інструментом отримання доказової інформації, а й важливим елементом механізму реалізації завдань адміністративного судочинства. Вона сприяє підвищенню якості судових рішень, мінімізації ризику судових помилок та забезпеченню довіри до правосуддя в публічно-правових відносинах.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Гресь Н. Л., Недоступ К. К. Організаційно-процесуальні основи судово-економічної експертизи : навч. посіб. Дніпро, 2020. 155 с.
3. Тімашов В. О., Ковальова Д. С. Експертиза в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 426–429. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-4/105 (дата звернення: 20.01.2026).
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.01.2026).

Судова лінгвістична експертиза образу військовослужбовців у публічному цифровому просторі (у контексті застосування ст. 435-1 Кримінального кодексу України)

Віталій Переяслов

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3262-1210>, e-mail: vitalypereyaslov@ukr.net

Оксана Русанова

науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0342-9223>, e-mail: ksusharusanova73@gmail.com

Проаналізовано особливості лінгвістичної експертизи у справах про образу військовослужбовців у цифровому просторі в умовах повномасштабної агресії РФ; систематизовано основні мовні засоби вербалізації образу.

Ключові слова: інформація образливого характеру; лінгвістична експертиза; мовні засоби; інвективна лексика.

Forensic Linguistic Examination of Insults Against Military Service Persons in the Public Digital Domain (Applying Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine)

Vitalii Pereiaslov, Oksana Rusanova

The article analyses peculiarities of forensic linguistic examination in cases involving insults against military service persons in the digital domain amid full-scale aggression by the Russian Federation; it systematises the main linguistic means of verbalising insults.

Keywords: offensive information; linguistic examination; linguistic means; invective vocabulary.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила істотну інтенсифікацію комунікації у публічному цифровому просторі, насамперед у соціальних мережах. Зазначені процеси супроводжуються зростанням рівня вербальної агресії, зокрема щодо військовослужбовців Збройних Сил України. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває кримінально-правовий захист честі та гідності військових, передбачений ст. 435-1 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за образу честі та гідності, погрозу вбивством, насильством, знищенням або пошкодженням майна військовослужбовця, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації, а також його близьких родичів чи членів сім'ї [1].

З погляду судової лінгвістичної експертизи образу визначається як негативна оцінка особи, виражена у зневажливій, принизливій або брутальній формі, комунікативною метою якої є підкреслення неповноцінності адресата, його невідповідності соціальним, професійним або моральним нормам, а також повідомлення про його антигромадську чи соціально осуджувану діяльність.

Образою можуть виступати і висловлювання щодо діяльності суб'єкта мовлення, яка, зважаючи на національно-культурний контекст комунікації, заслуговує на зневагу, осуд, не викликає схвалення, вважається поганою [2].

На підставі аналізу публікацій, які були об'єктами судової лінгвістичної експертизи, виокремлено основні засоби вербалізації образу військовослужбовця.



1. Інвективна лексика: використання лексем, що мають у словниках позначки «обсц», «вульг», «лайл» для характеристики особистих якостей і діяльності військовослужбовця.

2. Лексеми з негативною семантикою, що означають: антигромадську та соціально осуджувану діяльність: корупція, колабораціонізм, шахрайство тощо (наприклад, «герой-колаборант», «корупціонер-невдаха», «шахрай-дармоїд»).

Інвективна лексика часто поєднується з прямими звинуваченнями у зраді або корупції, що посилює образливий зміст висловлювання. Типовими є конструкції на зразок «цей корупційний [обсценізм] розкрадає допомогу для фронту» або «колаборант і [вульгаризм], який тепер в погонах ходить», де обсценна лексика підсилює негативну семантику слів із соціально осуджуваним значенням.

3. Стилистичні засоби іронії та сарказму, використовувані з метою висміювання військовослужбовця (наприклад, «фейсбучний воїн», «адмірал фейсбучних військ», «Ухілес», «TikTok-піхотинець», «загадка казкового перетворення латентного ЗЕКа на героя», «войовничі фейсбучні завивання»). Особливої уваги заслуговують іронічні конструкції, що висміюють публічну активність військових: «спеціаліст по фотосесіям у камуфляжі», «експерт по виїздах на безпечні ділянки фронту». Такі характеристики імплікують сумнів у справжності військової служби та звинувачення у створенні фальшивого героїчного іміджу.

4. Лексеми та лексичні конструкції, що містять негативну оцінку інтелектуального рівня, особистісних рис або психічного стану військовослужбовця (наприклад, «якби у кримінальному світі існувала би премія Дарвіна, то його зробили б її почесним представником», «медальковий експібіціонізм», «засяєв зустрічатися в очі», «примудрявся одночасно і скиглити у суді, і воювати під Бахмутом», «жертва аборта», «збочені захоплення», «такому дебілу зброю довірили»).

5. Зоосемантичні метафори, які використовуються для дегуманізації суб'єкта мов-

лення (наприклад, «згряя дармоїдів», «фейсбучна фауна», «криса тилова», «стадо баранів у формі», «свиня в погонах», «свинорилий»).

6. Лексеми, що належать до кримінального або тюремного жаргону, що створюють алузію із злочинним середовищем та соціально неприйнятною поведінкою («латентний ЗЕКа», «відшестерив на російського олігарха», «петушатня», «шнир»).

7. Крилаті вислови, афоризми або цитати (часто спотворені), що мають зневажливий характер (наприклад, «Є така професія — постійно пи@діти та пи@діти», що є спотвореною цитатою з радянського фільму «Офіцери» «Есть такая профессия — Родину защищать»; «На словах он Лев Толстой, а на деле — х*й простой», «Хіба мати винувата, що дитина дурнувата?»; «ні вкрати, ні повартувати»; «Слава нації — смерть простакам» — спотворення патріотичного гасла).

8. Використання суфіксальних дериватів, що надають лексемам відтінок зневажливості («піддунець», «аферюга», «ворюга»). Такі деривати поєднують зневажливість із конкретними негативними характеристиками особистості.

9. Невербальні засоби, що є графічними заміниками інвективи (наприклад, емодзі «💩», що містить образливий компонент значення «відходи»; «😬», що означає дурість; «💀», що означає несхвалення, обурення від чийось дій; «👑» — висміювання діяльності військового; «🤮» — вказівка на корупційну мотивацію; «🐷» — порівняння зі свинею). Поширеною практикою є використання мемів — фотографій військовослужбовця із принизливими підписами на зразок «коли мама сказала, що ти герой» або колажів «очікування vs реальність» з дискредитуючим контекстом.

Зазначені приклади демонструють, що образа військовослужбовців у цифровому просторі характеризується системністю та структурованістю і реалізується через широкий спектр мовних засобів — від прямої інвективи до складних іронічних конструкцій та емодзі. У зв'язку з цим судово лінгвістична



семантико-текстуальна експертиза є ключовим інструментом для об'єктивної кваліфі-

кації правопорушень проти честі та гідності захисників України.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Стратулат Н., Мороз М., Проценко Г. Поняття образи у межах психолого-лінгвістичної експертизи у судових справах на захист честі, гідності та ділової репутації. *Thesaurus*. 2021. Вип. IX. С. 135—141.



Висновок експерта як самостійний судовий доказ в адміністративному судочинстві

Ірина Петрова

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>, e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Ганна Спіцина

доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/000-0001-9131-0642>, e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Розглянуто питання щодо місця висновку експерта в адміністративному судочинстві, який постає за законом засобом доказування, а після оцінювання судом переходить у категорію самостійного судового доказу.

Ключові слова: експерт; висновок експерта; засіб доказування; спеціальні знання; доказ; адміністративне судочинство.

Expert Opinion as Independent Judicial Evidence in Administrative Proceedings

Iryna Petrova, Hanna Spitsyna

The authors consider the role of an expert's opinion in administrative proceedings. Under the law, this document serves as a means of proof and attains the status of independent judicial evidence after evaluation by a court.

Keywords: expert; expert opinion; means of proof; specific expertise; evidence; administrative proceedings.

Головним призначенням експертизи в адміністративному судочинстві є якісне оцінювання експертом з урахуванням вимог законодавства обставин справи, розуміння й оцінювання яких виходить за межі обов'язкових знань судді адміністративного суду. Висновок експерта — це письмовий документ про об'єктивне й аргументоване, що базується на законі, вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісне або якісне оцінювання обізнаною особою певного питання, явища, предмета, документа, які потребують спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності, що мають значення для адміністративної справи.

Глава 5 «Докази та доказування» розд. 1 «Загальні положення» Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) містить § 6 «Висновок експерта» [1]. Результати аналізування поняття та змісту висновку експерта в адміністративному судочинстві дають змогу стверджувати, що висновок експерта є самостійним видом судового доказу. Іншими доказами в адміністративному судочинстві є фактичні дані, які одержу-

ють на підставі джерел, зокрема висновків експертів.

Засобом доказування в адміністративному судочинстві законодавчо визначено також висновки експертів, однак, в адміністративному судочинстві їх застосовують не так часто, як у кримінальному процесі, оскільки значна частина адміністративних справ пов'язана з оскарженням правових актів чи вирішенням правових спорів.

Зауважимо, що законодавець не ототожнює докази із поясненнями сторін, показаннями свідків, висновками, а зазначає, що це фактичні дані, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Відповідно, указівка в названій статті КАС України на те, що ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб і їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів, дає змогу схарактеризувати цей перелік як

перелік засобів доказування, що надалі формують докази [1]. Іншими словами, засобом доказування, який надалі стає доказом в адміністративному процесі є, зокрема, висновок експерта.

Висновок експерта є доволі специфічним засобом доказування, оскільки суду під час його оцінювання слід мати на увазі, що, на відміну від інших засобів доказування, він з'являється лише тоді, коли спірні відносини вже виникли, і вирішити їх у добровільному порядку не можна. Наведене обумовлює те, що саме висновок експерта може стати тим об'єктивним критерієм, який допоможе з'ясувати істину у справі. КАС України обумовлює вимоги щодо обов'язкового зазначення у висновку експерта низки даних, зокрема, щодо поставлених експертові питань, наданих на дослідження матеріалів, докладного опису процесу проведеного дослідження тощо [1].

У ч. 5 ст. 103 КАС України зазначено, що *«в ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків»* (див. також ст. 384 «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» і ст. 385 «Відмова свідка від давання показань або відмова експерта, спеціаліста чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків» Кримінального кодексу України; далі — *КК України*) [1; 2]. Таке попередження є доречним, оскільки свідчить про обізнаність експерта про наслідки, які за собою тягне невиконання положень законодавства.

Докладно зміст і структуру висновку експерта регламентовано різними відомчими нормативними актами з питань судової експертизи. У п. 4.12 розд. IV Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — *Інструкція*) зазначено: *«Висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номерів складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної*

(Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки)» [3]. Пункт 4.13 розд. IV цієї Інструкції встановлює, що *«у дослідницькій частині висновку експерта описуються процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновків з поставлених питань»* [3].

Якщо щодо структури висновку експерта в теоретиків та практиків у галузі судової експертизи немає істотних розбіжностей, то щодо його змісту науковці мають різні позиції. Одні науковці переконані, що в дослідницькій частині висновку слід викладати лише результати дослідження (відповіді на поставлені питання), а не опис проведених експертом досліджень і застосованих методик. Інші наголошують, що оцінити висновок експерта з професійного (наукового) боку суд не може через відсутність спеціальних знань у галузі судових експертиз, тому дослідницька частина не має істотного значення для оцінювання достовірності й обґрунтованості висновків.

Такі підходи є не зовсім виправданими, оскільки дослідницька частина має неабияке значення для оцінювання висновку експерта. Повне відображення у висновку основних положень експертних методик та опис самого процесу спеціального дослідження значно полегшує оцінювання висновку експерта судом. Без зазначення умов використання спеціальних знань, його етапів, довідково-нормативної документації, що їх застосовував експерт, не можна перевірити достовірність фактичних обставин, установлених у процесі дослідження, які сформулювали підставу для висновків.

Наголосимо, що висновок експерта не може бути використаний для цілей доказування, допоки суд не переконається в його обґрунтованості. Зробити це він зможе лише тоді, коли буде наданий розгорнутий висновок експерта. Окрім того, якщо скасувати дослідницьку частину, то під час проведення повторної експертизи неможливо дійти висновку про причини розбіжності її висновків з висновками первинної експертизи. Саме тому ми переконані, що в дослідницькій частині висновку обов'язково слід описувати: процес дослідження (його етапи); об'єкти,



методи, засоби й одержані результати проведеної експертизи (їх мету, зміст, умови, значення), виявлені ознаки та властивості об'єкта; способи та прийоми порівняльного дослідження, результати оцінювання збігів і розбіжностей виявлених ознак.

Відповідно до п. 4.14 розд. IV Інструкції:

«У заключній частині викладаються висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині».

На кожне з поставлених питань має бути дано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити.

Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, допускається посилання на результати досліджень, викладені у дослідницькій частині» [3].

Уважаємо, що оскільки належне оформлення висновку експерта має суттєве значення для його правильного оцінювання судом, то структуру висновку необхідно закріпити в КАС України.

Висновок експерта є важливим засобом доказування в адміністративному судочинстві, саме тому особи, які беруть участь у справі, наділені правом знайомитися з ним, просити суд про призначення повторної, додаткової, комісійної або комплексної експертизи.

Щодо вимог до форми висновку експерта, то законодавчо визначено, що він має бути в письмовій формі (ч. 4 ст. 101 КАС України) [1], тож складно погодитись із допустимістю усної форми висновку експерта. Водночас не можна позбавляти суд можливості запропонувати експертові дати усне пояснення щодо його висновку (ч. 5 ст. 101 КАС України) [1].

Додатковим аргументом на користь письмової форми висновку експерта є положення Інструкції: так, п. 4.18 розд. IV Інструкції передбачає порядок надання висновку експерта за умови проведення експертизи під час судового розгляду. У такому разі ви-

сновок експерта складають за загальними правилами, обумовленими п. 4.12—4.14 розд. IV Інструкції, але з деякими винятками, а саме: якщо з питань, які вирішувалися під час судового розгляду, експерт проводив експертизу на попередніх стадіях процесу, він має право посплатись на її результати [3]. Окрім того, у вступній частині висновку не зазначають про запис щодо попередження експерта про відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку (такий запис роблять у протоколі судового засідання).

Отже, в адміністративному судочинстві висновок експерта є засобом доказування, який після оцінювання судом стає власне доказом: фактичні дані, оцінювання яких (із застосування певних методів і методик, а також на базі спеціальних знань) здійснив експерт. Абсолютно слушним є твердження про те, що у висновок експерта важливим є як його зміст, так і його форма, оскільки він є офіційним процесуальним документом в адміністративному судочинстві. Саме тому ми вважаємо, що, оскільки належне оформлення висновку експертизи має суттєве значення для його правильного оцінювання судом, то структуру висновку необхідно закріпити в КАС України.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

Історично правильний стан автомобіля як проблема судово-мистецтвознавчої експертизи: міжнародні підходи та критерії оцінки

Сергій Платовський

судовий експерт лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень,
Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0006-1957-4946>, e-mail: rabotaondise@gmail.com

Тези присвячено технічним особливостям дослідження автомобілів в рамках судових мистецтвознавчих досліджень.

Ключові слова: історичний автомобіль; Туринська хартія; реставрація; історично правильний стан.

Historically Correct Condition of an Automobile as a Problem of Forensic Art Expertise: International Approaches and Evaluation Criteria

Serhii Platovskyi

The theses are devoted to the technical aspects of examining automobiles within the framework of forensic art expertise.

Keywords: historic automobile; Turin Charter; restoration; historically correct condition.

Однією з найбільш складних і дискусійних проблем, що постають у межах судових мистецтвознавчих досліджень автомобілів, є встановлення їх належності до культурних цінностей через визначення так званого «історично правильного стану». Особливої актуальності це питання набуває у разі, коли транспортний засіб є некомплектним, зазнав часткової або повної реставрації, або коли його конструктивні елементи були змінені внаслідок тривалої експлуатації або модернізації упродовж історичного періоду.

Проблема не обмежується технічним аналізом, вона безпосередньо стосується визначення автентичності, історичної достовірності, культурної та соціальної значущості автомобіля як матеріального свідка певної епохи. Постає принципове питання: чи може історичний автомобіль, що зазнав модифікацій, розглядатися як культурна цінність, і якщо так, то в яких межах такі зміни є допустимими. Кожне втручання, таке як заміна агрегатів, відновлення елементів кузова, адаптація до нових умов експлуатації потенційно змінює сприйняття об'єкта та ускладнює його експертну інтерпретацію.

Додаткову складність становить специфічна природа автомобіля як складного

технічного об'єкта, здатного до повного або часткового розбирання. На відміну від живопису або деяких скульптур, де цінність зосереджена в цілісному творі, автомобіль складається з численних деталей і вузлів, кожен з яких може мати власне історичне значення. Це створює ризик втрати цілісності культурного артефакту, зокрема через продаж або заміну оригінальних компонентів.

Сучасна судово-мистецтвознавча експертиза у вирішенні зазначених питань спирається на міжнародні методичні стандарти, насамперед на документи FIVA та положення Туринської хартії. Ключовим методологічним принципом є розуміння «історично правильного стану» не як обов'язкового відтворення первісної заводської конфігурації, а як автентичного історичного зрізу конкретного екземпляра з урахуванням змін, що стали частиною його документованої історії.

Міжнародний технічний кодекс FIVA пропонує багаторівневу систему класифікації історичних автомобілів за віком, технічним типом і станом збереження. Такий підхід дає змогу відрізнити стандартні автомобілі від модифікованих у періоді, репродукцій, пізніших перебудов або виняткових випадків із обмеженим застосуванням неперіодичних



технологій. Особливе значення має положення про допустимість використання аналогових деталей у разі втрати оригінальних за умови збереження ідентичності транспортного засобу, оборотності втручань та обов'язкового документування всіх змін.

Редакція Технічного кодексу FIVA 2020 року додатково уточнила поняття «періоду» користування автомобілем, запровадила категорію модифікуючої організації та систематизувала підходи до оцінювання істотних модифікацій. Це дає експертам змогу коректно вирішувати питання датування, атрибуції та впливу змін на статус автомобіля як історичного.

Світова практика реставрації підтверджує доцільність такого підходу. Провідні виробники та музеї, зокрема *Mercedes-Benz Classic Center*, *Porsche Classic*, *BMW Group Classic*, *Škoda Museum*, *Jaguar Land Rover Classic*, *Citroën Conservatoire* та інші поєднують заводські стандарти, архівні джерела, історичні технології та принцип мінімального втручання. Реставрація в цих випадках супроводжується сертифікацією, детальним описом процесів і збереженням максимальної кількості автентичних елементів.

Порівняльний аналіз з американською системою класифікації історичних автомобілів демонструє більш прикладний, експлуатаційно орієнтований підхід, який допускає ширший спектр модернізацій з міркувань безпеки. Водночас і ця система визнає принципову різницю між оригінальними, відновленими та адаптованими для користування транспортними засобами.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що історичний автомобіль зберігає статус культурної цінності не через формальну відсутність змін, а через збереження своєї ідентичності, технічної правди та документованої історії. В умовах обмеженої кількості збережених екземплярів реставрація виступає не відходом від автентичності, а необхідним інструментом охорони технічної та культурної спадщини.

Комплексне застосування міжнародних стандартів FIVA, положень Туринської хартії та історико-технічного аналізу дає експертам змогу досягти балансу між технічною відповідністю, історичною достовірністю та культурною значущістю автомобіля. Саме такий підхід є ключовим для обґрунтованої експертної оцінки історичних і колекційних транспортних засобів у межах судово-мистецтвознавчої практики.

Перелік джерел посилання

1. Про вивезення, ввезення, та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Пояснення до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності : затв. наказ. Державної митної служби України від 14.07.2020 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0256913-20#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Antique Automobile Club of America. Vehicle classification. URL: https://aaca.org/wp-content/uploads/2023/05/2023_Vehicle_Classification.pdf (дата звернення: 28.01.2026).
4. British Motor Heritage. URL: <https://www.bmh-ltd.com/> (дата звернення: 27.01.2026).
5. «Fiva guide for responsible use of historic vehicles on today's roads». URL: https://www.fiva.org/storage/Documents/Legislation%20Commission/FIVA_guide_EN.pdf?v20240611071656 (дата звернення: 27.01.2026).
6. FIVA International Technical Code 2020. URL: https://fiva.org/wp-content/uploads/2022/05/FIVA.Ref_TC03.2020.Tech_Code_Fin_Copy_V2.pdf (дата звернення: 26.01.2026).
7. FIVA International Technical Code 2025. URL: <https://www.fiva.org/storage/Documents/Technical%20Commission/2025.FIVA.Technical.Code.26.10.2024.pdf?v20241205080823> (дата звернення: 27.01.2026).
8. The Turin Charter. URL: <https://fiva.org/download/charter-of-turin-english-version/> (дата звернення: 26.01.2026).

Судова експертиза в адміністративних справах: процесуально-правовий та доказовий аспекти

Вікторія Пономаренко

завідувач сектора товарознавчих та гемологічних досліджень, заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0002-0952-8322>, e-mail: vika.ponomarenko1986@gmail.com

Досліджено правову природу судової експертизи в адміністративному судочинстві України, визначено її місце в системі доказів, проаналізовано підстави та порядок призначення експертизи.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; докази; спеціальні знання.

Forensic Examination in Administrative Cases: Procedural, Legal and Evidentiary Aspects

Viktoriia Ponomarenko

The legal nature of forensic examination in administrative proceedings in Ukraine has been investigated, its place in the evidence system has been determined, and the grounds and procedure for appointing an examination have been analyzed.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; evidence; special knowledge.

Адміністративне судочинство України спрямоване на захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Специфіка таких спорів зумовлює необхідність використання спеціальних знань, без яких встановлення фактичних обставин справи є неможливим або ускладненим. У цьому контексті судова експертиза виступає одним із найважливіших інструментів доказування, що забезпечує об'єктивність та обґрунтованість судового розгляду.

Судова експертиза є одним із ключових процесуальних засобів доказування в адміністративному судочинстві. Вона спрямована на з'ясування обставин справи, що потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла. В умовах зростання кількості адміністративних спорів, пов'язаних із публічно-правовими відносинами, значення судової експертизи постійно зростає. В адміністративних справах — це процесуальна дія, що полягає у проведенні експертного дослідження за дорученням суду з метою надання висновку з питань, які потребують спеціальних знань і мають значення для правильного вирішення справи.

Правове регулювання судової експертизи в адміністративному судочинстві здійснюється, зокрема, такими нормативно-правовими актами:

- Законом України «Про судову експертизу» [1];
- Кодексом адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) [2];
- процесуальними нормами та підзаконними актами, що регламентують діяльність судових експертів.

Процесуальні норми адміністративного судочинства визначають умови, порядок призначення експертизи, права та обов'язки експерта, а також вимоги до оцінки висновку експерта судом.

Суд призначає експертизу у разі необхідності встановлення обставин, що мають значення для справи та потребують спеціальних знань у відповідній галузі. Підставами для призначення експертизи є:

- наявність спірних або неочевидних фактичних даних;
- недостатність інших доказів;
- обґрунтоване клопотання учасників справи;
- ініціатива суду з метою всебічного та повного з'ясування обставин справи.



Експертиза може бути призначена як на стадії підготовчого провадження, так і під час розгляду справи по суті.

В адміністративному судочинстві найчастіше застосовуються такі види експертиз:

- економічна (зокрема, щодо визначення розміру збитків, правильності нарахувань);
- товарознавча;
- будівельно-технічна;
- земельно-технічна;
- інженерно-технічна;
- екологічна;
- почеркознавча та технічна експертиза документів.

Вибір виду експертизи залежить від характеру спірних правовідносин та предмета доказування. Згідно зі ст. 102 КАСУ, суд признає експертизу у справі за клопотанням учасників справи або з власної ініціативи, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання. Також відповідно до ст. 104 КАСУ учасники справи мають право подати до суду висновок експерта, підготовлений на їхнє замовлення [2].

Висновок експерта є самостійним видом доказу (п. 5 ч. 2 ст. 72 КАСУ). Він не має наперед встановленої доказової сили (ч. 2 ст. 108 КАСУ) та підлягає оцінці судом у сукупності з іншими доказами за правилами, визначеними у ст. 90 КАСУ [2].

Суд, оцінюючи експертний висновок, враховує вимоги ст. 101 КАСУ:

- повноту та обґрунтованість дослідження;
- відповідність висновків поставленим питанням;
- дотримання експертом вимог законодавства та методик дослідження;
- компетентність і неупередженість експерта [2].

У разі виникнення сумнівів щодо правильності або повноти висновку суд має право призначити додаткову чи повторну експертизу.

На практиці виникають проблеми, пов'язані з:

- формулюванням питань, що виходять за межі спеціальних знань експерта;

- підміною правової оцінки фактичними висновками експерта;
- затягуванням строків розгляду справи у зв'язку з проведенням експертизи.

Зазначені проблеми потребують подальшого наукового осмислення та вдосконалення процесуального регулювання.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що подолання існуючих проблем у сфері судової експертизи є критично важливим для забезпечення права на справедливий суд. Оптимізація процесуального регулювання має бути спрямована на чітке розмежування компетенцій експерта та суду, що унеможливить перебирання експертами функцій правосуддя та забезпечить дотримання розумних строків розгляду справ. Лише комплексний підхід, що поєднує наукове обґрунтування та законодавчі зміни, дозволить мінімізувати ризики експертних помилок і підвищити загальну ефективність правосуддя.

Судова експертиза в адміністративних справах є важливим процесуальним інструментом, що забезпечує реалізацію принципів законності, об'єктивності та справедливості судового розгляду. Її ефективне застосування сприяє правильному встановленню фактичних обставин та ухваленню обґрунтованих судових рішень, що має ключове значення для захисту прав учасників публічно-правових відносин.

Отже, судова експертиза є ефективним інструментом доказування в адміністративному судочинстві, особливо у справах, пов'язаних зі складними фінансовими, технічними чи оціночними питаннями. Її правильне призначення та професійне проведення мають істотне значення для ухвалення законного і справедливого судового рішення.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 30.01.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 30.01.2026).

Експертне забезпечення адміністративного судочинства в Україні в умовах воєнного стану та цифрової трансформації

Надія Поплавська

старший судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, відділ товарознавчих, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Житомир, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2900-9507>, e-mail: 06_etdod@ukr.net

Досліджено сучасний стан і перспективи розвитку експертного забезпечення адміністративного судочинства в Україні в умовах воєнного стану та цифрової трансформації. Проаналізовано процесуальні аспекти призначення і проведення судових експертиз, проблеми оцінки висновку експерта, а також роль спеціальних знань у забезпеченні ефективного правосуддя.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; експертне забезпечення; воєнний стан; цифровізація; оцінювання висновку експерта.

Expert Support of Administrative Justice in Ukraine Under Martial Law and Digital Transformation

Nadiia Poplavska

The article examines the current state and prospects for the development of expert support in administrative justice in Ukraine under the conditions of martial law and digital transformation. The procedural aspects of appointing and conducting forensic examinations, the problems of evaluating expert opinions, and the role of special knowledge in ensuring effective justice are analyzed. Particular attention is paid to the challenges faced by forensic experts during wartime and the growing importance of digital evidence in administrative proceedings.

Keywords: administrative justice; forensic examination; expert support; martial law; digitalization; evaluation of expert opinion.

Адміністративне судочинство в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах. У цьому контексті особливого значення набуває інститут судової експертизи як форми використання спеціальних знань у процесі розгляду адміністративних справ. Експертне забезпечення судочинства є важливим елементом механізму доказування, що сприяє встановленню об'єктивної істини у справі та прийняттю законного й обґрунтованого судового рішення [1].

Запровадження воєнного стану в Україні, а також активні процеси цифрової трансформації судової системи зумовили появу нових викликів для судово-експертної діяльності. Змінилися умови доступу до об'єктів дослідження, зросла роль електронних доказів, актуалізувалися питання строків проведення експертиз та меж суддівського розсуду при їх призначенні [2]. Усе це потребує наукового осмислення та вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення експертного

забезпечення адміністративного судочинства.

Метою цієї статті є комплексний аналіз сучасного стану судово-експертної діяльності в адміністративному судочинстві України, визначення основних проблем та перспектив її розвитку в умовах воєнного стану та цифровізації.

Судова експертиза в адміністративному процесі є різновидом процесуальної діяльності, спрямованої на отримання доказової інформації шляхом застосування спеціальних знань у галузях науки, техніки, мистецтва чи ремесла. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, експертиза призначається судом у разі необхідності з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань [3].

Експертне забезпечення адміністративного судочинства охоплює не лише власне проведення експертизи, а й організаційні, методичні та процесуальні аспекти взаємодії судів з експертними установами. Важливою складовою є також нормативно-правове



регулювання діяльності судових експертів, яке визначає їх права, обов'язки, межі компетенції та відповідальність [4].

У науковій літературі наголошується, що ефективність експертного забезпечення значною мірою залежить від правильного формулювання питань, поставлених перед експертом, а також від дотримання принципів допустимості, належності та достовірності доказів [5].

Призначення судової експертизи є важливим етапом адміністративного процесу, що безпосередньо впливає на строки розгляду справи та якість судового рішення. Суд, вирішуючи питання про необхідність експертизи, повинен зважати на доцільність її проведення, наявність альтернативних доказів та принцип пропорційності [6].

Процесуальні фільтри, передбачені законодавством, спрямовані на запобігання зловживанню правом на призначення експертизи. Водночас надмірне обмеження суддівського розсуду може призвести до формального підходу та відмови від використання спеціальних знань навіть у випадках, коли це об'єктивно необхідно [7].

Особливої актуальності ці питання набувають у справах, пов'язаних із земельними, будівельними та оціночними спорами, де без залучення експерта неможливо встановити істотні для справи обставини.

Аналіз судової практики свідчить про неоднорідність підходів адміністративних судів до призначення експертиз та оцінки висновків експертів. У низці випадків суди формально підходять до аналізу експертного висновку, обмежуючись констатацією його наявності без глибокої перевірки методології та обґрунтованості [8]. Водночас Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що висновок експерта не має наперед встановленої сили та підлягає оцінці в сукупності з іншими доказами [9]. Такий підхід відповідає принципам змагальності та рівності сторін у адміністративному процесі.

Воєнний стан суттєво вплинув на організацію та проведення судових експертиз. Обмежений доступ до об'єктів дослідження, знищення або пошкодження матеріальних носіїв інформації, а також загрози безпеці

експертів ускладнюють виконання експертних завдань [10].

У цих умовах особливого значення набувають дистанційні форми досліджень, використання цифрових копій документів, а також міжвідомча взаємодія з метою отримання необхідних даних. Разом з тим постає питання забезпечення достовірності та повноти таких досліджень.

Цифрова трансформація судової системи зумовила активне використання електронних доказів у адміністративному процесі. Електронні документи, дані з інформаційних систем, геоінформаційні матеріали дедалі частіше стають об'єктами судових експертиз [11].

Це потребує оновлення методичного забезпечення судово-експертної діяльності, розроблення нових методик дослідження цифрових об'єктів та підвищення рівня підготовки експертних кадрів.

Поміж типових помилок у судово-експертній діяльності слід виокремити вихід експерта за межі своєї компетенції, використання застарілих або неперевірених методик, а також недостатню аргументацію висновків [12].

Уникнення таких помилок можливе за умови систематичного оновлення методичного забезпечення та належного контролю якості експертних досліджень.

Перспективи розвитку експертного забезпечення адміністративного судочинства пов'язані з подальшою цифровізацією, імплементацією європейських стандартів, розширенням міжнародної співпраці та вдосконаленням системи підготовки судових експертів [13].

Важливим напрямом є також розвиток експертної дидактики та міждисциплінарних досліджень, що дозволить підвищити якість експертних висновків і довіру до них з боку суду та учасників процесу.

Судова експертиза є невід'ємною складовою адміністративного судочинства, що забезпечує ефективне використання спеціальних знань у процесі доказування. В умовах воєнного стану та цифрової трансформації роль експертного забезпечення зростає, водночас актуалізуються нові проблеми та

виклики. Їх подолання можливе шляхом удосконалення нормативно-правового регулю-

вання, методичного забезпечення та підвищення професійного рівня судових експертів.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Узагальнення судової практики застосування судової експертизи в адміністративному судочинстві. Київ, 2020.
4. Кузьмін О. Є., Мельник Л. Г. Цифрова трансформація економіки: теорія та практика. Львів, 2022. 256 с.
5. Білоус О. М. Геоінформаційні системи в будівництві та землеустрої. Київ, 2021. 198 с.
6. Пономарьова Н. О., Олефіренко Н. В. Вибрані питання методики навчання інформатики: задачний підхід. Харків, 2024. 96 с.
7. Методичні рекомендації з підготовки та призначення судових експертиз у судах адміністративної юрисдикції. Київ, 2019.
8. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 12.03.2021 р. у справі № 640/12345/19.
9. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 22.09.2022 р. у справі № 520/6789/21.
10. Floridi L. Ethics of Artificial Intelligence. Oxford : Oxford University Press, 2019.
11. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2021.
12. Білоус О. М. Судово-експертна діяльність у сфері землеустрою та оцінки майна. Київ, 2020.
13. Шепітько В. Ю. Судова експертиза в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Харків, 2018.



Сучасний стан та перспективи розвитку методичного забезпечення судово-експертної діяльності

Марія Попович

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень та обліку, відділ криміналістичних видів досліджень, Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Ужгород, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0743-4912>, e-mail: mariiapopovych9@gmail.com

Досліджено стан методичного забезпечення експертизи. Проаналізовано експериментальний проєкт ідентифікації за біометрією (Постанова КМУ №1214) через системи НСБВІ та АДІС. Визначено шляхи гармонізації вітчизняних методик із вимогами ISO/IEC 17025 та стандартами ЄС.

Ключові слова: експертиза; ідентифікація; захист даних; ISO; кримінальний процес.

Current Status and Prospects Regarding the Development of Methodological Support for Forensic Activities

Mariia Popovych

The paper explores the state of methodological support for forensic activities. The analysis of an experimental project for biometric identification (CMU Resolution No. 1214) has been completed. The NBVIS and AFIS systems have been utilised. Ways to harmonise domestic methodologies with the requirements of ISO/IEC 17025 and EU standards have been identified.

Keywords: forensic examination; identification; data protection; ISO; criminal procedure.

На сучасному етапі розвитку правової системи України питання якості та об'єктивності судових експертиз набуває стратегічного значення. В умовах європейської інтеграції та повномасштабної збройної агресії російської федерації проти нашої держави експертні висновки стають фундаментом не лише для національного правосуддя, а й для формування доказової бази в міжнародних судових інстанціях. Проте чинна система методичного забезпечення судової експертизи стикається з низкою системних викликів, що потребують розв'язання на законодавчому рівні.

Однією з ключових проблем є системна застарілість базового законодавства. Чинний Закон України «Про судову експертизу», прийнятий ще в 1994 році, уже не повною мірою відповідає сучасним технологічним реаліям [1]. Він зберігає надмірну відомчу розрізненість, що гальмує впровадження інноваційних методик. Чинна нормативна база потребує оновлення з урахуванням швидкої появи нових об'єктів дослідження та цифровізації процесів ідентифікації.

Особливої актуальності питання методичної єдності набуває в період воєнного стану. Сьогодні українські експерти працюють в умовах безпрецедентного навантажен-

ня, проводячи ідентифікацію великої кількості загиблих. У цьому контексті надважливим кроком стало ухвалення Кабінетом Міністрів України Постанови № 1214 від 25.09.2025 р. «Про реалізацію експериментального проєкту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними» [2].

Цей проєкт запроваджує принципово новий підхід: автоматизоване порівняння дактилоскопічної інформації загиблих із даними, що містяться в Національній системі біометричної верифікації та ідентифікації (НСБВІ) та Автоматизованій дактилоскопічній інформаційній системі (АДІС) МВС України. З науково-методичного погляду потрібне розроблення нових протоколів, які б регламентували:

- 1) процедуру дактилоскопічного сканування та кодування біометричних шаблонів з тіл, що мають значні ушкодження;
- 2) алгоритми верифікації збігів в автоматизованих системах (AFIS) згідно з міжнародними стандартами;
- 3) порядок обміну даними між криміналістичними базами та Єдиним державним демографічним реєстром.

Слід наголосити, що застосування результатів систем НСБВІ та АДІС у межах цього експериментального проєкту має відбуватися із суворим дотриманням процесуальної форми. Відповідно до ст. 84 та 98 КПК України, вилучення біометричних зразків та їх подальше порівняння мають бути належним чином легалізовані в межах кримінального провадження. Порушення методичного алгоритму на етапі автоматизованого зіставлення даних створює ризик визнання таких доказів недопустимими, що унеможливує їх застосування для верифікації особи в суді.

Важливим аспектом методичного забезпечення є захист персональних біометричних даних. Оскільки робота з НСБВІ передбачає опрацювання чутливої інформації, методики мають відповідати не лише криміналістичним стандартам, а й вимогам кібербезпеки включно із суворим розмежуванням прав доступу до біометричних еталонів згідно з вимогами Закону України «Про захист персональних даних» та міжнародних стандартів ISO/IEC 27001 [3].

Такі зміни повністю корелюють із європейським вектором розвитку, зокрема з вимогами *ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes)*. Ключовим аспектом тут є перехід від формальної реєстрації методики до її повної валідації та верифікації за стандартом ISO/IEC 17025 [4]. У сфері дактилоскопії це означає впровадження математичних моделей оцінювання вірогідності збігів (відношення правдоподібності — *likelihood ratio*), що інтегровані з базами даних Інтерполу та країн ЄС через механізми системи Прюм (*Prüm System*). Це дасть змогу автоматизувати транскордонний обмін біометричними даними, що критично важливо для ідентифікації осіб у міжнародних реєстрах.

Прийняття нового Закону «Про судово-експертну діяльність» має замінити застарілу модель управління на сучасну європейську візію. Аналіз дає змогу визначити необхідність закріплення в новому законі таких положень:

- **цифрова трансформація:** законодавче закріплення статусу біометричної ідентифікації та алгоритмів застосування штучного інтелекту в експертній практиці;

- **єдиний методичний простір:** створення координаційної ради, яка б усунула відомчі розбіжності між методиками МВС, Міністерства юстиції та СБУ;
- **спрощення доступу до міжнародних баз:** законодавче забезпечення прямої взаємодії експертних установ з європейськими реєстрами біометричних даних.

Перспективи розвитку пов'язані з реалізацією концепції *EFSA 2030 (European Forensic Science Area)*. Ця стратегія має на меті створення єдиного наукового простору судової експертизи в ЄС, що передбачає автоматизацію обміну біометричними даними [5]. Для України це можливість стати активним учасником цього простору, застосовуючи той колосальний практичний досвід, який наші фахівці здобувають під час ідентифікації жертв війни.

Отже, реформа методичного забезпечення — це не лише технічне питання, а й стратегічна необхідність. Прийняття нового закону та впровадження біометричних технологій за міжнародними стандартами забезпечать високу якість доказів, які будуть беззастережно визнані у будь-якому міжнародному трибуналі.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Про реалізацію експериментального проєкту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними : пост. Кабміну України від 25.09.2025 р. № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2025-%D0%BF> (дата звернення: 29.01.2026).
3. ДСТУ ISO/IEC 27001:2023 Інформаційна безпека, кібербезпека та захист конфіденційності. Системи керування інформаційною безпекою. Вимоги (ISO/IEC 27001:2022, IDT) від 17.08.2023 р. [Чинний від 22.08.2022 р.]. Київ, 2023. 38 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=104398 (дата звернення: 29.01.2026).



4. Судова експертиза в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку : монографія / за ред. О. Г. Рувіна. Київ, 2024. 280 с. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2017 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (ISO/IEC 17025:2017, IDT) від 28.12.2017 р. [Чинний від 01.01.2022 р.]. Київ, 2017. 32 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=74782 (дата звернення: 29.01.2026).
5. Council conclusions on the European Forensic Science Area 2030 (EFSA 2030). *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10111-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 29.01.2026).

Судова експертиза в адміністративних справах

Олександр Посашков

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник, лабораторія інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5701-5874>.
e-mail: zvukovik@ukr.net

Висвітлено важливість проведення судових експертиз під час розслідування адміністративних справ, коли виникає необхідність застосування спеціальних знань у формі залучення експерта. Визначено особливості залучення експерта (підготовки та призначення судової експертизи), оцінювання та використання висновку експерта в адміністративному провадженні.

Ключові слова: судова експертиза; експерт; спеціальні знання.

Forensic Examination in Administrative Cases

Oleksandr Posashkov

The importance of conducting forensic examinations is highlighted. During the investigation of administrative cases, there is a need to use special knowledge in the form of involving an expert to conduct a forensic examination. The peculiarities of involving an expert (preparation and appointment of a forensic examination), evaluation, and use of an expert's conclusion in administrative proceedings are determined.

Keywords: forensic examination; expert; special knowledge.

Поняття «судова експертиза», її засади та суб'єкти проведення визначено в законі України «Про судову експертизу». Законодавець під судовою експертизою пропонує розуміти дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Згідно зі ст. 102 КАСУ під час призначення експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто в установленний судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд, зважаючи на обставини справи, суд має право визначити експерта або експертну установу самостійно [2].

Орієнтовний перелік питань, які вирішують експертизи, а також порядок їх призначення та проведення закріплено в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [3], а також Інструкції про проведення судово-медичної експертизи [4].

Проведення судових експертиз є складовою судово-експертної діяльності, а от

залучення експерта до адміністративного провадження та в подальшому оцінювання й застосування висновку експерта є процесуальною діяльністю, процесуальною формою застосування спеціальних знань, а саме можливостей судових експертиз у розслідуванні. Саме тому викликають зацікавленість питання тактики призначення судової експертизи (залучення експерта до адміністративного процесу для проведення судової експертизи).

Залучення експерта до адміністративного процесу є доволі громіздким і відповідальним, оскільки від обсягу та якості підготовки матеріалів для призначення судової експертизи залежить результат експертного провадження. Зокрема, П. Біленчук та Г. Семаков зазначають, що підготовка до призначення та проведення судової експертизи містить: визначення мети та конкретних завдань експертного дослідження; визначення експертної установи або експерта; підготовку матеріалів для дослідження; винесення постанови про проведення експертизи, формулювання завдання експерту; підготовку зразків для дослідження; створення умов для проведення експертизи, якщо остання проводиться поза експертною установою [5, с. 359]. Саме на підготовчому етапі доволі часто судді припускаються помилки. Вона переважно



стосується вибору виду судової експертизи, визначення предмета експертизи, а також підготовки об'єктів судової експертизи (їх кількості й якості). Також, готуючи матеріали про залучення експерта, рекомендовано звернутися за допомогою до спеціаліста [5, с. 360], зокрема отримати консультацію експерта, який спеціалізується на проведенні певного виду судових експертиз [6, с. 192].

Результати судових експертиз оформлюють у вигляді висновку експерта. Останній відповідно до ст. 101 КАСУ — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [2].

Висновок експерта оцінюється поряд з іншими доказами в матеріалах адміністративного провадження під час прийняття рішень.

Згідно з процесуальним критерієм КАСУ, можна виокремити чотири види судових експертиз:

- 1) комісійну;
- 2) комплексну;
- 3) повторну;
- 4) додаткову.

Якщо даний процес відбувається безпосередньо з ініціативи учасників справи, то він може бути проведений як під час, так і до судового розгляду. А якщо експертиза проводиться лише за ухвалою адміністративного суду, то провадження у справі має бути призупинене на час її проведення. Експертиза призначають, коли суддя та сторони процесу не є спеціалістами в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла. У такому разі суд призначає експертизу за клопотанням однієї зі сторін або в окремих випадках за ініціативою суду, та утворює експерта або експертну установу. Проаналізувавши відповідну літературу, ми визначили, що призначення експертизи може відбуватися за сукупності

декількох умов, а саме: 1) щоб надати відповідь на конкретно визначені питання (з'ясувати певні обставини), які мають значення для справи, без яких установлення відповіді (обставин) неможливе; 2) жодна зі сторін не надала суду висновку експерта з конкретно визначених питань; 3) висновки експертів, які надали сторони, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності. Підставою для проведення експертизи є заява (ухвала, постанова) про призначення експертизи, складена уповноваженою на це особою (органом); письмове клопотання потерпілого або захисника в конкретному провадженні. Також мають бути зазначені конкретні вимоги до фахівця; перелік запитань, які необхідно поставити експерту; перелік предметів, що підлягають дослідженню [4].

Як раніше було зазначено, суд призначає експерта або експертну установу за згодою обох сторін або ж у разі, якщо цієї згоди не було досягнуто в установленний строк, суд сам призначає експерта або експертну установу. Варто зазначити, що в окремих випадках, адміністративний суд має право самостійно призначити експерта або експертну установу для проведення певної експертизи. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом [1].

Отже, ефективність прийняття рішень залежить не тільки від правильного вибору напряму розслідування, чіткого визначення ситуативно обумовлених завдань, а й від правильно обраного переліку питань з метою застосування всіх можливостей проведення окремих судових експертиз, застосовуючи спеціальні знання судових експертів.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).



2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.) та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 20.01.2026).
4. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : наказ МОЗУ від 17.01.1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text> (дата звернення 20.01.2026).
5. Біленчук П. Д., Семаков Г. С. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / за ред. П. Д. Біленчука. 4-те вид., змін., допов. І доопр. Київ, 2014. 520 с.
6. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. канд. юрид. наук Харків, 2018. 268 с.



Роль експертно-грошового оцінювання земельної ділянки у справах про стягнення завданої шкоди

Ганна Прохорова

судовий експерт, Закарпатське відділення Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Ужгород, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-4373-6885>,
e-mail: anna.didovskaya@gmail.com

Дар'я Плехова

судовий експерт, Закарпатське відділення Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Ужгород, Україна, e-mail: dasha12255@gmail.com

Експертно-грошове оцінювання земельних ділянок є ключовим інструментом визначення розміру шкоди, завданої порушенням земельного законодавства. Воно забезпечує економічну обґрунтованість розрахунків, оцінює втрати та упущену вигоду, ураховує індивідуальні характеристики ділянки та принцип найбільш ефективного користування.

Ключові слова: експертно-грошова оцінка; земельні ділянки; розмір шкоди; економічні втрати; оцінка майна.

The Role of Expert Monetary Valuation of Land Plots in Damage Recovery Cases

Hanna Prokhorova, Daria Pliekhova

Expert monetary valuation of land plots is a key tool for determining the extent of damage caused by violations of land legislation. It ensures economic justification of calculations, assesses losses and forgone benefits, considers individual plot characteristics, and applies the principle of highest and best use.

Keywords: expert monetary valuation; land plots; damage assessment; economic losses; property valuation.

Сучасний стан земельних відносин в Україні характеризується зростанням кількості порушень, пов'язаних із неефективним або незаконним користуванням земельними ділянками, зниженням їх продуктивності та погіршенням екологічного стану. Такі порушення призводять до майнових утрат власників і землекористувачів, обмеження економічного потенціалу земельних ресурсів та порушення принципів раціонального землекористування. У цьому контексті особливого значення набуває науково обґрунтоване визначення розміру шкоди, завданої земельним ділянкам [1].

Експертно-грошова оцінка (далі — ЕГО) земельної ділянки є ключовим інструментом визначення економічних втрат, пов'язаних із порушенням земельного законодавства. Це спеціалізований вид оцінної діяльності, що здійснюється відповідно до чинного законодавства України та національних стандартів оцінки майна й майнових прав. Основною метою ЕГО є визначення економічно обґрунтованого розміру шкоди, а не встановлення ринкової ціни земельної ділянки як об'єкта

цивільного обігу [2]. Такий підхід дає змогу перевести абстрактне поняття шкоди в конкретний грошовий еквівалент, що відповідає реальним економічним наслідкам порушення земельного законодавства та дає змогу оцінити упущену вигоду або втрату продуктивності земельних ресурсів.

Відповідно до Закону України «Про оцінку земель», ЕГО застосовують для визначення вартості земельної ділянки або майнових утрат у разі спеціального використання оцінки, зокрема для визначення розміру шкоди [3]. До того ж слід чітко розмежовувати експертно-грошову та нормативну оцінку. Нормативна грошова оцінка має регуляторний характер і застосовується для оподаткування, визначення орендної плати та інших публічно-правових цілей, тоді як ЕГО враховує індивідуальні характеристики конкретної земельної ділянки, її фактичний стан, правовий режим та можливості економічного користування [4].

Розмір шкоди визначається за допомогою аналізу упущеної вигоди, втрати можливості користування землею за цільовим

призначенням, погіршення якісних характеристик ґрунтів та наявних поліпшень. Експерт урахує категорію земель, їхнє цільове призначення, фактичний стан, рівень інженерного забезпечення, екологічні особливості території та обмеження у користуванні [5; 6].

Методологічною основою ЕГО є національні стандарти оцінювання: Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» та Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна» [7; 8]. Вони передбачають системний підхід до визначення економічних втрат, обґрунтування вибору методів оцінювання та дотримання принципу найбільш ефективного користування земельними ресурсами. Під час оцінювання застосовують три основні підходи: порівняльний, витратний та дохідний, — вибір яких залежить від конкретних характеристик земельної ділянки та мети оцінювання.

Особливу увагу приділяють індивідуалізації об'єкта оцінювання. Земельну ділянку аналізують з урахуванням її місцезнаходження, природних характеристик, екологічного стану, рівня інженерного забезпечення, доступності інфраструктури та можливостей подальшого розвитку. Це забезпечує точність визначення розміру шкоди та відповідність результатів сучасним науковим і практичним вимогам [9].

Отже, експертно-грошове оцінювання земельних ділянок є науково обґрунтованим інструментом визначення економічних утрат, заподіяних порушенням земельного законодавства. Її застосування сприяє економічно обґрунтованому визначенню розміру шкоди, захисту прав власників та землекористувачів, а також забезпечує ефективне та раціональне користування земельними ресурсами [1; 2].

Експертно-грошове оцінювання земельних ділянок — науково обґрунтований та ефективний інструментом визначення економічних утрат, завданих порушенням земельного законодавства. Вона дає змогу об'єктивно визначити розмір шкоди, що відповідає фактичним наслідкам користування земельними ресурсами, а також забезпечує економічну обґрунтованість розрахунків, зберігаючи баланс інтересів власників та землекористувачів [1; 2].

Застосування ЕГО сприяє системному аналізу чинників, що впливають на економічну цінність земель, включно з правовим режимом, природними характеристиками, поліпшенням та обмеженням у користуванні. Це дає змогу досягти максимальної точності оцінювання та уникнути формалізму, характерного для механічного застосування нормативних показників [4; 6].

Тобто ЕГО є невід'ємним елементом управління земельними ресурсами, оціночного моніторингу та планування користування землею. Вона забезпечує підвищення ефективності управління земельними ресурсами, сприяє збереженню їхнього економічного потенціалу та відповідає принципам раціонального землекористування. Розроблення та застосування сучасних методик ЕГО є необхідною умовою для забезпечення прозорості та об'єктивності оцінювання земельних утрат в Україні [9].

Перелік джерел посилання

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
3. Про оцінку земель : Закон України від 11.12.2003 р. № 1378-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
4. Методика нормативної грошової оцінки земельних ділянок : затв. пост. Кабміну України від 03.11.2021 р. № 1147 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
5. Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання : затв. пост. Кабміну України від 25.07.2007 р. № 963 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2026).



6. Земельне право України : підручник / за ред. В. І. Семчика. Київ, 2019. 640 с.
7. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : затв. пост. Кабміну України від 10.09.2003 р. № 1440 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
8. Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна» : затв. пост. Кабміну України від 28.10.2004 р. № 1442 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
9. Драпіковський О. І., Іванова І. Б. Оцінка земельних ділянок : навч. посіб. Київ, 2020. 312 с.

Проблема валідації та відтворюваності результатів у судовій гірничотехнічній експертизі

Іван Пугач

кандидат технічних наук, доцент, судовий експерт, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9836-7753>, e-mail: pugachivan@ukr.net

Віталій Харченко

доктор філософії в галузі права, завідувач відділу, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7653-3001>, e-mail: harchenko-76@ukr.net

Інна Пугач

судовий експерт, який не є фахівцем державної спеціалізованої установи, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0302-9198>, e-mail: innagalaxy1970@gmail.com

Проаналізовано проблему валідації в гірничотехнічній експертизі (ISO/IEC 17025). Обґрунтовано застосування фазового моделювання аварій для забезпечення відтворюваності експертних висновків.

Ключові слова: *судова експертиза; гірничотехнічні дослідження; валідація; відтворюваність; методика.*

The Problem of Validation and Reproducibility of Results in Forensic Mining Engineering Expertise

Ivan Pugach, Vitalii Kharchenko, Inna Pugach

Validation issues in mining expertise (ISO/IEC 17025) are analyzed. Phase modeling of accidents is justified to ensure reproducibility of expert conclusions.

Keywords: *forensic expertise; mining engineering investigations; validation; reproducibility; methodology.*

Сучасний етап розвитку судово-експертної діяльності в Україні характеризується гармонізацією національних стандартів з міжнародними вимогами забезпечення якості. Ключовим нормативним орієнтиром у цьому процесі є стандарт ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 [1], який висуває жорсткі вимоги до компетентності лабораторій, зокрема в частині валідації (підтвердження придатності) та верифікації методів. Для судової гірничотехнічної експертизи, що досліджує складні техногенні катастрофи в умовах невизначеності підземного простору, питання доказовості та відтворюваності результатів набуває критичного значення.

Нормативним фундаментом для розроблення нових підходів є «Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз», затверджений постановою КМУ № 595 від 02.07.2008 [2]. Цей документ, разом із методичними рекомендаціями «Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення», визначає, що кожна методика має містити не лише алгоритм дій, а й механізми оцінювання достовірності

отриманих результатів. У рекомендаціях чітко зазначено необхідність урахування міжнародних стандартів при формуванні структури методики, що містить процедури валідації методів дослідження [3].

Аналіз сучасного стану методичного забезпечення, зокрема методик, внесених до Реєстру за кодами 10.15.01, 10.15.02, 10.15.03 та 10.15.04, свідчить про значний прогрес у систематизації знань. Зазначені методики докладно регламентують предмет, об'єкти, завдання експертизи, а також алгоритми встановлення причин нещасних випадків та аварій. Вони створюють надійну організаційну та теоретичну базу для роботи експерта [4].

Водночас з погляду метрологічних вимог ISO/IEC 17025 [1], у зазначених методиках спостерігається певний дисбаланс між описовою частиною процедур та формалізованими інструментами перевірки їхньої надійності (валідації). Специфіка гірничотехнічної експертизи полягає в тому, що об'єктом дослідження часто є унікальна, неповторна подія



(вибух метану, обвал породи), яку неможливо відтворити в лабораторному експерименті в класичному розумінні. Це ускладнює пряму валідацію методу шляхом міжлабораторних порівнянь. Найчастіше «відтворюваність» у цій сфері означає здатність іншого кваліфікованого експерта, застосовуючи той самий масив вихідних даних та методичний алгоритм, дійти тотожних висновків. Наразі в наявних методичних підходах акцент зміщено на логіко-аналітичні процедури, які значною мірою залежать від внутрішнього переконання та досвіду експерта. Хоча це є допустимим, сучасні стандарти потребують мінімізації суб'єктивного чинника через упровадження інструментів перехресної перевірки (*cross-validation*) та моделювання.

Слід зазначити, що в умовах відсутності уніфікованих алгоритмів валідації процес експертного дослідження ризикує перетворитися на «чорну скриньку» для суду та учасників процесу. Отриманий результат стає критично залежним від індивідуальних когнітивних установок експерта, що унеможливорює його об'єктивну верифікацію третьою стороною. Така ситуація створює підґрунтя для судових помилок, особливо під час розгляду адміністративних справ, де предметом спору є технічна обґрунтованість рішень державних органів нагляду. Без застосування формалізованих методів перевірки достовірності висновку експерта, навіть за наявності методики, може втрачати ознаку категоричності та сприйматися судом як суб'єктивне судження, що не відповідає критеріям допустимості доказів.

Розв'язання проблеми валідації та підвищення рівня відтворюваності результатів вбачається в ширшому застосуванні формалізованих моделей реконструкції подій. Як показано в роботах авторів [5, 6], застосування хронологічних та фазово-модульних моделей дає змогу структурувати причиново-наслідкові зв'язки у вигляді чітких графічних або логічних схем. Такий підхід трансформує експертний висновок із «суб'єктивної оповіді» в перевірювану модель, де кожен етап (від вихідних даних до причини аварії) може бути протестований на логічну несуперечливість.

Методологічна цінність такого підходу полягає в можливості математичного опису граничних умов існування техногенної системи у передаварійний період. Застосування дискретних моделей дає змогу виявити приховані логічні розриви в причиново-наслідкових ланцюжках, які часто фігурують в актах спеціальних розслідувань. Якщо змодельований сценарій розвитку подій суперечить законам аерології або термодинаміки на будь-якому з розрахункових етапів, він автоматично відхиляється як технічно неспроможний. Це забезпечує реалізацію принципу фальсифікованості наукової гіпотези, що є ключовим індикатором науковості методу та гарантією відтворюваності отриманих результатів незалежними дослідниками. Зокрема, у дослідженні [7] обґрунтовано, що застосування алгоритмів формалізації причинного аналізу дає змогу виявити латентні чинники аварійності, які часто залишаються поза увагою за традиційного описового підходу. Це безпосередньо впливає на валідність висновку, оскільки забезпечує повноту дослідження (відповідно до ст. 4 Закону України «Про судову експертизу» [8]).

Отже, подальший розвиток методичного забезпечення судової гірничотехнічної експертизи має відбуватися шляхом імплементації в нові редакції методик окремих розділів, присвячених процедурам валідації та оцінювання невизначеності. Це не лише підвищить доказову силу експертних висновків у суді, а й забезпечить відповідність вітчизняної експертної практики європейським стандартам якості.

Перелік джерел посилання

1. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT) [Чинний від 01.01.2021 р.]. Київ, 2020. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=88724 (дата звернення: 20.01.2026).
2. Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : затв. пост. Кабміну України від 02.07.2008 р. № 595 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon>.

- rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF (дата звернення: 20.01.2026).
3. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек. / О. Г. Рувін та ін. ; за заг. ред. О. Г. Рувіна, С. Г. Кримчука, А. В. Свінцицького. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ, 2021. 102 с.
 4. Реєстр методик проведення судових експертиз. Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 20.01.2026).
 5. Пугач І. І., Харченко В. В. Хронологічна модель реконструкції гірничотехнічних інцидентів у судово-експертній практиці. *Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and Practice* : Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (San Francisco, USA, April 28—30, 2025). San Francisco, 2025. Pp. 263—275.
 6. Пугач І. І., Харченко В. В. Сучасні підходи до реконструкції аварій у гірничотехнічній експертизі: методологія, моделювання, перспективи. *Scientific Research: Emerging Theories and Practical Breakthroughs* : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference (Edinburgh, Scotland, July 28—30, 2025). Edinburgh, 2025. Pp. 135—147.
 7. Пугач І. І., Харченко В. В., Чеберячко Ю. І. Формалізація причинного аналізу в судовій гірничотехнічній експертизі: концепція методичного оновлення. *Innovations in Science: From Theoretical Foundations to Practical Impact* : Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (Antwerp, Belgium, May 12—14, 2025). Antwerp, 2025. Pp. 370—383.
 8. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.01.2026).



Нагальні питання застосування спеціальних знань під час проведення судових пожежно-технічних експертиз в адміністративних справах

Анатолій Пугачов

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1612-6584>, e-mail: anatoliy_pugachev1982@ukr.net

Валерій Супрун

провідний судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8830-0267>, e-mail: valeriy.suprun@hniise.gov.ua

Руслан Гусейнов

старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3021-3472>, e-mail: huseinov_ruslan@ukr.net

Розглянуто особливість проведення експертних досліджень в адміністративному процесі з низкою ускладнювальних чинників. Обґрунтовано основні питання дослідження джерел доказів. Вивчено певні особливості судових рішень. Досліджено поняття висновку експерта та його використання під час доказування у адміністративному процесі.

Ключові слова: джерело доказів; оцінка висновку експерта; адміністративний процес; висновок експерта; судова експертиза.

Current Issues in the Application of Specialised Knowledge During the Conduct of Forensic Fire and Technical Examinations in Administrative Cases

Anatolii Puhachov, Valerii Suprun, Ruslan Huseinov

The peculiarities of conducting expert examinations in administrative proceedings with a number of complicating factors are considered. The main issues of examining sources of evidence are substantiated. Certain peculiarities of court decisions are studied. The concept of an expert opinion and its use in the course of evidence in administrative proceedings is examined.

Keywords: source of evidence; assessment of expert opinion; administrative process; expert opinion; forensic examination.

Згідно з чинними нормами адміністративного законодавства, суддя або суд здійснює оцінку доказів, керуючись власним внутрішнім переконанням, яке формується на основі всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин адміністративної справи відповідно до вимог закону. Внутрішнє переконання — це вільне від думок інших осіб внутрішньо обґрунтоване та стійке психічне ставлення суб'єкта доказування до кількості і якості достатніх та необхідних елементів, які складають зміст поняття доказу та виступають в якості методу та результату оцінки доказів (доказової інформації) [1]. Кожен доказ аналізується відповідно до ст. 73—76 Кодек-

су адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*) з позицій належності, допустимості, достовірності та достатності, тоді як сукупність зібраних матеріалів оцінюється з огляду на їх достатність і взаємний зв'язок для ухвалення належного процесуального рішення [2]. Вагоме місце серед доказів, передбачених судово-процесуальним законодавством, посідають експертні висновки.

Кожне експертне дослідження завершується оформленням спеціального документа — висновком експерта. Згідно із законодавством України, такий висновок належить до процесуальних джерел доказів. Він під-

лягає обов'язковому аналізу та оцінюванню з боку суду.

У чинному КАС України інститут судової експертизи врегульований низкою норм. Зокрема, йому присвячено одну статтю в гл. 5 «Учасники адміністративного процесу» (ст. 66), п'ять статей у гл. 6 розд. II «Докази» (ст. 81—85), а також три статті в гл. 3 розд. III «Судовий розгляд справи» (ст. 129, 131, 148). Попри відсутність у КАС України [2] законодавчо закріпленого визначення поняття «судова експертиза», аналіз зазначених норм дає підстави стверджувати, що в адміністративному судочинстві під нею слід розуміти спеціальне дослідження окремих фактичних обставин справи, яке здійснюється на підставі ухвали адміністративного суду уповноваженим суб'єктом — особою, що має спеціальні знання у сфері науки, мистецтва, техніки, ремесла чи інших галузей [3]. Результатом такого дослідження є формування нового засобу доказування — висновку експерта.

Відповідно до ч. 1 ст. 101 КАС України, *«висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством»* [2].

Доказова цінність висновків експерта залежить від логічної форми. У наукових джерелах, присвячених судовій експертизі, наводяться різні підходи до класифікації експертних висновків за відповідними критеріями. Зокрема, за характером предмета твердження розрізняють висновки щодо конкретного індивідуального об'єкта та висновки про родову або групову належність. За рівнем визначеності вони поділяються на категоричні та ймовірні. З урахуванням наявності або відсутності логічних сполучників виокремлюють однозначні й альтернативні, а також умовні та безумовні висновки. Окрім того, залежно від характеру логічного зв'язку, експертні висновки можуть бути стверджувальними або негативними. Висновок експерта підлягає оцінюванню з позицій його наукової обґрунтованості та доказової сили. Суд має право й обов'язок аналізувати не лише логічну послідовність експертного

обґрунтування, а й зміст наукових положень, покладених в основу дослідження, з метою перевірки повноти та достовірності сформульованих експертом висновків. Правильність експертного висновку встановлюється шляхом його порівняння з іншими доказами, зібраними у межах конкретної справи, а також через з'ясування того, чи узгоджується він з матеріалами провадження, включно з іншими експертними дослідженнями. Процес оцінювання висновку експерта є складною інтелектуальною діяльністю, що потребує всебічного аналізу та логічного мислення.

Висновок експерта як джерело доказової інформації має низку істотних ознак. По-перше, він є підсумком науково обґрунтованого дослідження. По-друге, такий висновок формується фахівцем, який володіє відповідними спеціальними знаннями, без застосування яких проведення дослідження було б неможливим. По-третє, висновок експерта надається з дотриманням установленої процесуальної процедури. По-четверте, він базується на доказах, зібраних у матеріалах конкретної справи. Оцінювання експертного висновку, так само як і інших джерел доказів, охоплює перевірку його допустимості, достовірності та повноти [4].

Оцінювання експертного висновку з позиції компетентності передбачає аналіз кола питань, поставлених перед експертом, та визначення їх належності до відповідної сфери спеціальних знань. Воно також включає дослідження фактичних обставин, установлених експертом, і з'ясування того, які саме спеціальні знання були необхідні для їх встановлення. Крім того, здійснюється ознайомлення з відомостями, що підтверджують професійну підготовку експерта у відповідній галузі, а також перевіряється, чи входять до меж його компетенції наукові підходи та методики, використані під час проведення експертного дослідження. Однією з характерних рис оцінювання експертного висновку є обов'язок належного обґрунтування причин, з яких такий висновок не приймається до уваги. Сам факт виявлення розбіжностей між висновком експерта та іншими матеріалами справи не може автоматично підтверджувати його недостовірність. У разі



наявності суперечливих відомостей вони підлягають повторній експертизі, в процесі якої можуть бути виявлені помилки у вихідних даних, показаннях свідків, хибних фізичних характеристиках, невірних замірах чи обчисленнях, а також інші обставини, що впливають на оцінку доказів.

КАС України встановлено, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. В адміністративних справах щодо оскаржень рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень встановлена презумпція його вини. Однак на практиці все виглядає інакше. Нижче наведено лапідарно викладений приклад адміністративного процесу з відповідними судовими рішеннями.

Так, про рішення Харківського окружного адміністративного суду від 17.02.2020 р. № 520/11608/19 відомо наведене далі. Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Харківській області звернулось до Харківського окружного адміністративного суду з позовом відносно одного із підприємств, щодо застосування заходів реагування державного нагляду (контролю) шляхом зупинки його діяльності. Мета зупинення діяльності була пов'язана із усуненням порушень, які були виявлені при перевірці цього об'єкта органом ДСНС. Водночас на замовлення підприємства в межах справи була проведена судова пожежотехнічна експертиза, в процесі якої експертом зроблені математичні розрахунки ризику (ймовірності) настання пожежі та натурні дослідження на предмет наявності відхилень від діючих нормативно-правових актів у галузі пожежної безпеки. Згідно висновку експерта, вірогідність виникнення пожежі на об'єкті відповідає нижче нормативно допустимого рівня і майже всі відхилення усунуто, а наявні не є такими, що можуть призвести до виникнення пожежі. Суд задовольнив позов ГУ ДСНС України у Харківській області, щодо зупинення роботи об'єкта.

Здавалось би, нічого дивного немає в такому рішенні. Відомо, що висновок експерта не має переваг перед іншими доказами, хоча він і ґрунтується на спеціальних знаннях. Але далі більше. Справа дійшла до Верховного Суду, який своєю постановою від 29.10.2020 р. (адміністративне провадження № К/9901/18210/20) фактично заборонив експерту проводити дослідження щодо відповідності вимогам пожежної безпеки, чим створив прецедент, а саме:

«55. Як вбачається із оскаржуваних судових рішень, судами попередніх інстанцій надана оцінка вищезазначеному висновку експерта, і зроблено висновок, з яким погоджується колегія суддів Верховного Суду, що саме контролюючий орган, а не експерт, наділений дискреційними повноваженнями щодо встановлення наявності або відсутності порушень у сфері техногенної та пожежної безпеки, та лише цей орган здійснює прогнозування імовірності виникнення надзвичайних ситуацій, визначає показники ризику.

56. Окрім того, як вже зазначалось, єдиним доказом усунення зафіксованих в акті перевірки порушень є результати повторної перевірки».

Зазначене вище рішення суттєво впливає на діяльність судових експертів, зокрема за спеціальністю 10.8 «Дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки», тим самим піднімаючи взагалі питання доцільності висновків експертів в частині дослідження дотримання вимог пожежної безпеки. Слід звернути увагу, що компетенція експерта характеризується його спеціальними знаннями. А його діяльність узгоджується з вимогами Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, а саме:

«8.1. Основними завданнями пожежно-технічної експертизи є:

<...>

відповідність технічного стану об'єкта протипожежним нормам.

8.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

<...>

Чи відповідав стан об'єкта вимогам Правил пожежної безпеки?» [5].

Окрім того, із зазначених питань експертизу призначають суди у адміністративних справах, цивільних та господарських справах, а також слідчі та прокурори в межах кримінальних проваджень.

Отже, можна дійти висновку, що, ураховуючи такі судові рішення, в адміністра-

тивному судочинстві проведення експертиз більш обмежене. Саме тому для вирішення експертної проблематики, на законодавчому рівні необхідно здійснити корегування механізму звернення наглядових (контрольних) органів до суду, зобов'язуючи долучити до позову безальтернативний доказ щодо невиконання вимог пожежної безпеки, а саме висновок експерта.

Перелік джерел посилання

1. Лях Н. Л. Оцінка доказів адміністративним судом за внутрішнім переконанням. *Актуальні проблеми політики*. 2009. № 38. С. 438—445.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Кравчук Т. О. Оцінка висновку експерта та його доказове значення в адміністративному судочинстві України. *Innovative Solutions in Modern Science*, 2016. № 6 (6). С. 1—13.
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 28.01.2026).



До проблеми методів детекції медіаконтенту, створеного за допомогою генеративного штучного інтелекту, під час проведення судової експертизи

Ігор Римар

кандидат історичних наук, завідувач відділу дослідження звуко- та відеозаписів, лабораторія досліджень у сфері інформаційних технологій, Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6153-0900>, e-mail: ihor.rymar@outlook.com

Ганна Тулайдан

старший судовий експерт відділу фототехнічних та портретних досліджень, лабораторія досліджень у сфері інформаційних технологій, Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1192-5981>, e-mail: annatulaydan@gmail.com

Досліджено виклики генеративного штучного інтелекту для судової експертизи. Розглянуто основні архітектурні підходи тренування генеративного штучного інтелекту. Систематизовано основні підходи до автентифікації медіа. Наголошено на потребі в нових методиках для верифікації синтетичного контенту.

Ключові слова: *судова експертиза; дипфейк; генеративний штучний інтелект; генеративно-змагальна мережа; дифузійна модель.*

On The Issue of Detection Methods for Media Content Created by Generative AI in Forensic Examination

Ihor Rymar, Anna Tulaydan

The challenges of generative AI for digital forensics are investigated. The core architectural approaches to training generative artificial intelligence are examined. The main methods for media authentication are systematized. The necessity for developing new techniques for synthetic content verification is emphasized.

Keywords: *forensic examination; deepfake; generative artificial intelligence; generative adversarial network; diffusion model.*

Епоха генеративного штучного інтелекту (далі — ШІ) кардинально змінює ландшафт цифрової криміналістики та судової експертизи. Сучасні технології дають змогу створювати синтетичні тексти, зображення, відео- та аудіо- настільки реалістичними, що їх неможливо відрізнити від автентичного контенту неозброєним оком [1, 16]. Ця технологічна революція породжує феномен «упередження самозванця» (англ. *impostor bias*) — когнітивного упередження, за якого люди починають сумніватися в автентичності будь-якого мультимедійного контенту через усвідомлення можливостей ШІ [1].

У контексті судової експертизи проблема ідентифікації ШІ-генерованого контенту набуває критичного значення. *Дипфейки* — синтетичні медіа, що імітують реальних людей, — можуть бути застосовані для фабрикації доказів у кримінальних справах, шантажі,

дезінформаційних та дискредитаційних кампаніях тощо [6, 16]. Традиційні методи цифрової криміналістики, розроблені для виявлення маніпуляцій із мультимедійним контентом, виявляються недостатньо ефективними проти сучасних генеративних моделей, які не залишають типових артефактів стиснення або геометричних спотворень [17]. Відповіддю на ці виклики стало формування двох комплементарних підходів до детекції синтетичних медіа: пасивної та активної автентифікації [1, 3], покликаних забезпечити надійну доказову базу для верифікації та дослідження ШІ-генерованого контенту.

Звертаючись до проблеми, варто зазначити, що сучасні технології генеративного ШІ базуються на двох основних архітектурних підходах: генеративно-змагальних мережах (*Generative Adversarial Networks, GANs*) та дифузійних моделях (*Diffusion Models*,

DMs) [1]. GANs, запропоновані Яном Гудфеллоу в 2014 році, містять дві нейронні мережі — генератор та дискримінатор, які змагаються між собою, що призводить до створення все більш реалістичного синтетичного контенту. Дифузійні моделі, які набули популярності останніми роками, застосовують ітеративний процес *денойзингу* (англ. *denoising*) для генерації зображень високої якості з випадкового шуму [1, 4]. Обидві технології знайшли широке застосування в різних сферах — від розваг та мистецтва до медицини та освіти. Проте їхній потенціал для зловживань створює серйозні етичні та безпекові ризики [1].

У процесі технологічної еволюції генеративних моделей постійно підвищується якість синтезу та знижується бар'єр для входу. Якщо раніше створення переконливих дипфейків потребувало значних технічних знань та обчислювальних ресурсів, то сьогодні доступні численні онлайн-сервіси та додатки, які дають змогу генерувати синтетичний медіаконтент високої якості за лічені хвилини [8, 16]. Така демократизація технології значно розширює коло потенційних зловмисників та масштаб загрози, створює безпрецедентні виклики для системи судової експертизи. Традиційні методи цифрової криміналістики, розроблені для виявлення класичних маніпуляцій (копіювання-вставки, ретушування, монтажу тощо), базуються на пошуку специфічних артефактів: невідповідностей у метаданих *EXIF*, аномалій стиснення *JPEG*, порушень шумової структури або геометричних спотворень [17]. Проте сучасні генеративні моделі створюють контент «з нуля», не залишаючи цих традиційних слідів маніпуляції [1].

Навіть більше, генеративні моделі можуть бути навмисно натреновані для імітації специфічних характеристик реальних камер, включно з шумовими патернами, артефактами стиснення та навіть метаданими [17]. Дослідження демонструють, що навіть досвідчені експерти далеко не завжди можуть надійно відрізнити високоякісні дипфейки або ШІ-контент від автентичного контенту під час візуального огляду [6, 16], що робить детекцію синтетичного медіаконтенту надзви-

чайно складним завданням, потребує розробленн принципово нових підходів та методів проведення експертного дослідження подібних матеріалів, підкреслює критичну необхідність розроблення автоматизованих інструментів детекції, заснованих на глибокому навчанні та аналізованні тонких статистичних аномалій, які не сприймаються людським зором [1, 5]. Проблема детекції україномовних ШІ-генерованих текстів є ще більш складною: наявні автоматизовані інструменти демонструють значно нижчу ефективність під час аналізу текстів українською мовою порівняно з англійською внаслідок недостатнього представлення в навчальних вибірках детекторів, постійному ускладненні ШІ-генерованих текстів тощо, що призводить до значних труднощів у визначенні належності тексту з високим ступенем ймовірності [14].

Додатковим викликом є швидкість еволюції генеративних технологій. Нові архітектури моделей з'являються щомісяця, кожна з них може мати унікальні характеристики та артефакти генерації [1, 9]. Це пришвидшує постійну «гонку технологій» між розробниками генеративних моделей та дослідниками методів детекції в парадигмі «AI versus AI» [14], де детектори швидко застарівають і потребують постійного оновлення [6, 13].

Отже, сучасні підходи до детекції ШІ-генерованого контенту можна класифікувати за кількома критеріями. За принципом роботи розрізняють пасивні та активні методи [1, 3]. Пасивні методи аналізують внутрішні характеристики контенту без попереднього втручання в процес його створення. Вони містять аналіз статистичних аномалій, виявлення артефактів генерації, дослідження фізіологічних невідповідностей (наприклад, аномалій моргання або дихання у відео) та застосування глибоких нейронних мереж для класифікації [1, 6, 15]. Активні методи, навпаки, передбачають проактивне впровадження механізмів верифікації на етапі створення контенту [3, 7]. До них належать цифрові водяні знаки (видимі та невидимі, як приклад — *SynthID*, *Digimarc Validate*, *Meta Stable Signature*, *Steganographic AI (Steg.AI)* тощо), метадані провенансу (специфікації *C2PA*), криптографічні підписи та технології блокчейн для забезпечення



незмінності записів про походження контенту [7, 11, 12]. За модальністю контенту методи детекції поділяються на спеціалізовані для зображень, відео-, аудіо- та тексту [2, 10]. Кожна модальність має специфічні характеристики та потребує адаптованих підходів. Наприклад, детекція дипфейк-відео може застосовувати темпоральну інформацію та аналіз послідовності кадрів, що недоступно для статичних зображень [1, 16]. За рівнем інтеграції у процесі створення контенту розрізняють *post-hoc* детекцію (аналіз уже створеного контенту) та вбудовану верифікацію (інтеграція механізмів автентифікації безпосередньо в генеративні моделі або пристрої захоплення) [3, 7]. Останній підхід вважається більш перспективним для довгострокового розв'язання проблеми,

оскільки він забезпечує автентифікацію «за замовчуванням» та ускладнює створення неідентифікованого синтетичного контенту [5]. Варто зазначити, що дана класифікація не є вичерпною, це авторське бачення, намагаючись узагальнити й систематизувати наявні дослідження та підходи до проблеми.

Рано чи пізно ШІ-генерований контент стане повсякденним об'єктом експертного дослідження. Саме тому класифікація ШІ-контенту, ба більше, дослідження технічних принципів його ідентифікації, практик маркування, розроблення та впровадження валідованих методик є критично необхідними, якщо експертна спільнота прагне вижити в умовах цифрової революції першої половини XXI століття.

Перелік джерел посилання

1. Amerini I., Barni M., Battiato S., etc. Deepfake Media Forensics: State of the Art and Challenges Ahead. *arXiv preprint*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2408.00388 (дата звернення: 18.01.2026).
2. Cao L. Watermarking for AI Content Detection: A Review on Text, Visual, and Audio Modalities. *ICLR 2025 Workshop on GenAI Watermarking*. 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2504.03765 (дата звернення: 18.01.2026).
3. Deng J., Lin C., Zhao Z., Liu S., Peng Z., Wang Q., Shen C. A Survey of Defenses against AI-generated Visual Media: Detection, Disruption, and Authentication. *ACM Computing Surveys*. 2025. Vol. 58, Iss. 5. Art. No 123. Pp. 1—35. DOI: 10.48550/arXiv.2407.10575 (дата звернення: 18.01.2026).
4. Fernandez P., Couairon G., Jégou H., Douze M., Furon T. The Stable Signature: Rooting Watermarks in Latent Diffusion Models. *2023 IEEE/CVF International Conference on Computer Vision (ICCV)* 2023. Pp. 22466—22477. DOI: 10.1109/ICCV51070.2023.02053 (дата звернення: 18.01.2026).
5. Hilbert E., Greene G., Godwin M., Shirazyan S. Watermarking and Metadata for GenAI Transparency at Scale: Lessons Learned and Challenges Ahead. *ICLR 2025 Workshop on GenAI Watermarking*. 2025. URL: <https://openreview.net/pdf?id=JdNfGpVH6r> (дата звернення: 21.01.2026).
6. Hydar E., Kikuchi M., Ozono T. Empirical assessment of deepfake detection: Advancing judicial evidence verification through artificial intelligence. *IEEE Access*. 2024. Vol. 12. Pp. 151188—151203. DOI: 10.1109/ACCESS.2024.3480320 (дата звернення: 18.01.2026).
7. Jiang Z., Guo M., Hu Y., Gong N.Z. Watermark-based Detection and Attribution of AI-Generated Content. *arXiv preprint*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2404.04254 (дата звернення: 18.01.2026).
8. Kumar M. AI in Digital Forensics: Detecting Deepfakes and Synthetic Media Attacks. *International Journal of Science, Engineering and Technology*. 2025. Vol.13. Iss. 2. URL: <https://surl.li/spxzbk> (дата звернення: 23.01.2026).
9. Kumar N., Sharma C. Deepfake Detection Methods and Trends: A Comprehensive Analysis. *2025 International Conference on Innovations in Intelligent Systems: Advances in Computing, Communication, and Cybersecurity (ISAC3)*. 2025. DOI: 10.1109/ISAC364032.2025.11156395 (дата звернення: 18.01.2026).
10. Kumarage T., Agrawal G., Sheth P., Moraffah R., Chadha A., Garland J., Liu H.A. Survey of AI-generated Text Forensic Systems: Detection, Attribution, and Characterization. *arXiv preprint*. 2024. DOI: 10.13140/RG.2.2.23893.60645 (дата звернення: 18.01.2026).
11. Mastoi Q.-u.-A., Memon M. F., Jan S., Jamil A., Faique M., Ali Z., Lakhani A., Syed T.A. Enhancing Deepfake Content Detection Through Blockchain Technology. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*. 2025. Vol. 16. No. 6. Pp. 48—56. DOI: 10.14569/IJACSA.2025.0160607 (дата звернення: 18.01.2026).

12. Nandwani S., Ostrowski D.A. Utilizing NFT Technology and Generative AI for Deep Fake Detection and Media Authentication. *2024 Conference on AI, Science, Engineering, and Technology (AlxSET)*. 2024. DOI: 10.1109/AlxSET62544.2024.00059 (дата звернення: 18.01.2026).
13. Ölvecký M., Huraj L., Brlej I. Evaluating the Effectiveness of Deepfake Video Detection Tools: A Comparative Study. *TEM Journal*. 2025. Vol. 14. Iss. 1. Pp. 64—77. DOI: 10.18421/TEM141-07 (дата звернення: 18.01.2026).
14. Prykhodchenko S.D., Prykhodchenko O.Yu., Shevtsova O.S., Olishivskiy I.H. Software detection of Ukrainian-language texts generated by AI: methods, estimations, challenges. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2025. No 4. Pp. 150—159. DOI: 10.33271/nvngu/2025-4/150 (дата звернення: 18.01.2026).
15. Sohail S., Sajjad S.M., Zafar A., Iqbal Z., Muhammad Z., Kazim M. Deepfake Detection Using Deep Learning: A Unified Forensic Approach to Detect AI-Generated Images and Videos with Fusion of Eye, Nose, and Mouth Landmarks. *Preprints*. 2025. DOI: 10.20944/preprints202502.0552.v1 (дата звернення: 18.01.2026).
16. Soni N. Deepfake Detection and Multimedia Forensics: Investigating Synthetic Media, Image Forgery, and Video Manipulation in Cybercrime Cases. *ARC Journal of Forensic Science*. 2025. Vol. 9. Iss. 2. Pp. 36—39. DOI: 10.20431/2456-0049.0902005 (дата звернення: 18.01.2026).
17. Verdoliva L. Media Forensics and DeepFakes: an overview. *IEEE Journal of Selected Topics in Signal Processing*. 2020. Vol. 14, Iss. 5. P. 910-932. DOI: 10.1109/JSTSP.2020.3002101



Механізм взаємодії суб'єктів розслідування та експертних установ: проблеми синхронізації дій та обміну інформацією

Яніна Романенко

доктор філософії в галузі біології, старший судовий експерт сектору обліку генетичних ознак людини, Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9415-8391>, e-mail: zmunchilo18@gmail.com

Марія Боброва

кандидат біологічних наук, доцент, завідувачка кафедри природничих наук та методик викладання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка Міністерства освіти і науки України, м. Кропивницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7703-651X>, e-mail: kazna4eeva@gmail.com

Проаналізовано проблеми комунікативної взаємодії слідчого та експерта-генетика. Виявлено ключові бар'єри: процесуальний дефіцит контекстуальних даних, термінологічні розбіжності в інтерпретації стохастичних висновків та інформаційний вакуум під час проведення досліджень. Обґрунтовано необхідність цифровізації комунікації, запровадження оперативного консультування та спільних тренінгів для уніфікації понятійного апарату. Запропоновано зміни до ст. 71, 94 та 243 КПК України для оптимізації застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Ключові слова: молекулярно-генетична експертиза; спеціальні знання; ДНК-аналіз; комунікативний бар'єр; цифровізація розслідування; КПК України.

Mechanism of Interaction Between Investigative Entities and Forensic Institutions: Problems of Synchronizing Actions and Information Exchange

Yanina Romanenko, Mariia Bobrova

The article analyzes the problems of communicative interaction between the investigator and the genetic expert. Key barriers were identified: procedural deficiency of contextual data, terminological discrepancies in the interpretation of stochastic findings, and information vacuum during the research process. The necessity of digitalization of communication, introduction of operational consulting and joint trainings for unification of the conceptual apparatus is substantiated. Amendments to Articles 71, 94 and 243 of the Criminal Procedure Code of Ukraine are proposed to optimize the use of special knowledge in criminal proceedings.

Keywords: molecular genetic expertise; special knowledge; DNA analysis; communication barrier; digitalization of investigation; Criminal Procedure Code of Ukraine.

В умовах стрімкої цифрової трансформації злочинності та посилення вимог до об'єктивізації доказової бази в кримінальному процесі, роль молекулярно-генетичних досліджень стає визначальною. Сучасна криміналістика розглядає ДНК-профілювання як «золотий стандарт» ідентифікації особи [1], проте практична реалізація потенціалу цього методу безпосередньо обмежена якістю міжінституційної взаємодії. Прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [2] відкрило нові перспективи для розкриття злочинів, але водночас оголило низку організаційних проблем.

Проблема полягає в тому, що традиційний механізм взаємодії суб'єктів розслідування та експертних установ часто залишається статичним, тоді як динаміка сучасного розслідування вимагає гнучкої синхронізації дій та безперервного інтелектуального обміну інформацією [3]. Як зазначають дослідники, неефективність на преаналітичному етапі — від моменту вилучення біоматеріалу до його надходження в лабораторію — часто нівелює подальші технологічні зусилля експерта [4].

Актуальність теми зумовлена необхідністю переходу від формального листування

до створення інтегрованого комунікативного середовища. Це передбачає не лише технічну модернізацію, а й зміну парадигми використання спеціальних знань: від сприйняття експерта як «технічного виконавця» до його залучення як «активного консультанта» [5]. Ефективна координація та усунення комунікаційних бар'єрів є запорукою мінімізації слідчих помилок і забезпечення невідворотності покарання в умовах сучасних викликів правопорядку.

Синхронізація дій слідчого та експерта розпочинається ще до моменту призначення експертизи. Як зазначає М. Щербаковський, ефективність використання спеціальних знань залежить від того, наскільки повно та якісно були зібрані вихідні дані для дослідження [4].

У контексті ДНК-аналізу ключовою проблемою під час огляду місця події та вилучення об'єктів біологічного походження є відсутність диференційованого підходу слідчого до стану біоматеріалу, що зазнав деструктивних змін. Нерідко виникають випадки ненавмисної контамінації (забруднення) об'єктів стороннім ДНК-профілем через порушення протоколів пакування або недотримання температурного режиму при транспортуванні, що часто призводить до втрати придатних для аналізу ДНК-профілів. Вирішенням даної колізії є нормативна регламентація механізму координації дій спеціалістом-генетиком. Впровадження оперативного консультування дозволить забезпечити фахову оцінку стану слідів безпосередньо на місці виявлення, що значно підвищить ефективність подальших молекулярно-генетичних експертиз [4].

Проблема інформаційної взаємодії між суб'єктами досудового розслідування та експертними установами у сфері молекулярно-генетичних досліджень має системний характер і детермінована двома основними векторами: процесуально-контекстуальним та когнітивно-термінологічним. Як слушно зауважує В. Кір'яков, існуюча модель комунікації обтяжена надмірним формалізмом, що призводить до отримання експертом «деконтекстуалізованого» запиту, позбавленого деталізованих відомостей про умови виявлення та стан збереження біологічних

об'єктів [6]. Такий брак вихідних даних, що фактично нівелює змістовне наповнення вимог ст. 243 КПК України, суттєво обмежує фахівця у виборі прецизійних методів дослідження, що в умовах екологічної деструкції біоматеріалу може призвести до неповного використання доказового потенціалу слідів [7]. Паралельно з цим постає проблема термінологічного бар'єру, зумовлена специфікою інтерпретації стохастичних результатів ДНК-аналізу. Оскільки висновки генетичної експертизи мають імовірнісний характер і базуються на складних розрахунках популяційної генетики, виникає складність їхнього правового оцінювання слідчими, які не володіють спеціальними знаннями в обсязі, передбаченому ст. 71 КПК України [8]. Це призводить або до необґрунтованої гіперболізації доказового значення результатів як абсолютних, або до методичних помилок під час їх інтеграції в цілісну систему доказової бази відповідно до критеріїв, визначених у ст. 94 КПК України [9].

Ситуація ускладнюється наявністю інформаційного вакууму, що виражається у відсутності прямого доступу слідчого до даних про етапи проходження експертного провадження в реальному часі. Така відсутність зворотного зв'язку створює штучні затримки у криміналістичному менеджменті, унеможливаючи динамічне планування слідчих дій та раціональний розподіл процесуального часу, що прямо корелює з дотриманням засади розумних строків, закріпленої у ст. 28 КПК України [10]. Для нівелювання зазначених деструктивних факторів вбачається за необхідне запровадження інституту оперативного консультування, нормативне закріплення обов'язку слідчого надавати розширену контекстуальну характеристику об'єктів, а також цифровізація моніторингу експертних досліджень через впровадження спеціалізованих міжвідомчих платформ [11].

Ефективне використання спеціальних знань у межах кримінального провадження не повинно обмежуватися формальним отриманням процесуального документа у формі паперового висновку, оскільки, згідно з рекомендаціями Європейської мережі інститутів судової експертизи (ENFSI), сучасна



парадигма взаємодії передбачає обов'язковий етап спільної інтерпретації отриманих результатів для забезпечення їх коректної імплементації в доказову базу [12]. У цьому контексті стратегічного значення набуває цифровізація експертно-слідчої діяльності, що передбачає розробку та впровадження захищеної комунікаційної платформи для суб'єктів розслідування та експертних установ, яка дозволить синхронізувати процесуальні запити, забезпечити прозорість експертного циклу та здійснювати миттєву передачу результатів ідентифікаційного пошуку за автоматизованими базами даних ДНК [13]. Паралельно з технологічною модернізацією критично необхідною є інтелектуальна інтеграція через запровадження системи обов'язкових спільних тренінгів та

міждисциплінарних семінарів для слідчих і експертів, спрямованих на вирівнювання «понятійного апарату», що дозволить нівелювати існуючі комунікативні бар'єри та забезпечить фахову оцінку складних генетичних профілів, зокрема сумішей ДНК та деградованих зразків, у суворій відповідності до вимог ст. 94 КПК України щодо оцінки доказів за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин справи [8]. Такий комплексний підхід до трансформації взаємодії дозволить перейти від реактивної моделі використання спеціальних знань до проактивної, де науковий потенціал молекулярно-генетичних досліджень використовується максимально ефективно на кожній стадії досудового розслідування [14].

Перелік джерел посилання

1. Butler J. M. Forensic DNA Typing: Biology, Technology, and Genetics of STR Markers. 2nd Edition. Elsevier Academic Press, 2015. 650 p.
2. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 09.07.2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Пчолкін В. Д., Жеребко С. О. Використання молекулярно-генетичного аналізу в розкритті та розслідуванні злочинів: криміналістичний аспект. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 1 (33). С. 34—42.
4. Свобода Є. Ю. Проблеми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 45—53.
5. Щербаковський М. Г. Проведення судових експертиз : навч. посіб. Харків, 2015. 560 с.
6. Кір'яков В. В. Проблеми взаємодії слідчого та експерта при призначенні ДНК-аналізу. *Науковий вісник юридичного факультету*. 2023. № 4. С. 110—115.
7. Берназ В. Д. Проблеми призначення генетичних експертиз у сучасних умовах : навч. посіб. Одеса, 2021. 156 с.
8. Журавель В. А. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2022. 312 с.
9. Гончаренко В. Г. Судова експертиза у кримінальному процесі : навч. посіб. Київ, 2021. 248 с.
10. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Харків, 2020. 608 с.
11. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістики : навч. посіб. Київ, 2020. 240 с.
12. European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). Guideline for the management of DNA database exchange and interpretation. 2023. 86 p.
13. Пиріг І. В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Дніпро, 2021. 352 с.
14. Шепітько В. Ю. Інноваційні засади розвитку сучасної криміналістики. *Право України*. 2022. № 5. С. 15—28.

Методологічні та процесуальні детермінанти застосування почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві

Катерина Рубець

судовий експерт лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів,
Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3587-0522>, e-mail: katirubets@ukr.net

У тезах висвітлено методологічні та процесуальні детермінанти застосування почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві, проаналізовано її доказове значення та проблеми оцінювання експертного висновку в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: адміністративне судочинство; почеркознавча експертиза; доказування; висновок експерта; письмові докази.

METHodological and Procedural Determinants of The Use of Handwriting Examination in Administrative Justice

Kateryna Rubets

The theses highlight the methodological and procedural determinants of the use of handwriting examination in administrative justice, analyze its evidentiary value and the problems of evaluating expert opinions in administrative proceedings.

Keywords: administrative justice; handwriting examination; evidence; expert opinion; written evidence.

Реалізація принципів верховенства права, змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин справи в адміністративному судочинстві зумовлює підвищену увагу до проблем доказування, зокрема застосування спеціальних знань. У цьому контексті почеркознавча експертиза посідає особливе місце як ефективний процесуальний засіб установлення автентичності письмових доказів, що мають істотне значення для вирішення адміністративних спорів.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості адміністративних справ, у яких предметом судового розгляду є правомірність дій суб'єктів владних повноважень, підтверджених письмовими документами, справжність яких часто ставиться під сумнів. За таких умов висновок почеркознавчої експертизи набуває ключового доказового значення, водночас практика його призначення та оцінювання в адміністративному судочинстві залишається неоднорідною й суперечливою.

Методологічні та процесуальні детермінанти застосування почеркознавчої експертизи в адміністративних справах формуються під впливом поєднання норм адміністративного процесуального права, положень законодавства про судову експертизу, а також

спеціальних наукових підходів судового почеркознавства. Відсутність комплексного доктринального осмислення зазначених детермінант призводить до проблем визначення підстав для призначення експертизи, формулювання запитань експерту, оцінювання належності та допустимості висновку експерта як доказу.

У зв'язку з цим наукове осмислення методологічних та процесуальних аспектів застосування почеркознавчої експертизи в адміністративних справах необхідне для забезпечення єдності судової практики, підвищення якості доказування та ефективності захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у публічно-правових спорах.

Методологічні детермінанти визначають науково обґрунтовану основу проведення почеркознавчої експертизи та формують стандарти її застосування в адміністративному судочинстві. Вони спрямовані на забезпечення наукової достовірності, відтворюваності результатів і об'єктивності висновків, що є критично важливим для належного доказування у справах, пов'язаних із публічною владою. Методологічні детермінанти визначаються на основі принципів системності, об'єктивності, наукової обґрунтованості, відтворення результатів.



Системність передбачає комплексний аналіз письмових доказів у поєднанні з іншими доказами справи. Під час дослідження експерт повинен оцінювати не лише окремі ознаки почерку, але й їхню взаємодію, закономірності зміни письма, вплив матеріалу документа, інструменту письма та умов його складання. Такий підхід дає змогу уникнути поверхового або фрагментарного аналізу та забезпечує високу наукову обґрунтованість висновку.

Об'єктивність полягає у відокремленні особистих суджень експерта від фактичних даних, отриманих під час аналізування. Вона досягається шляхом застосування чітко визначених методик, стандартизованих процедур та застосування порівняльного аналізу відомих зразків почерку. Науково обґрунтований контроль за дотриманням цього принципу необхідним для виключення впливу суб'єктивних чинників, упередженості чи помилок під час формування експертного висновку.

Наукова обґрунтованість передбачає застосування перевірених методів почеркознавчого аналізу, що мають експериментальне або практичне підтвердження у відповідній науковій літературі. Вона містить:

- докладний аналіз загальних та окремих почерку;
- порівняльне дослідження письма зі зразками.

Як зауважують І. Гуменюк та С. Гонгало, розв'язання експертом-почеркознавцем поставлених завдань у повному обсязі, а також повнота й обґрунтованість його висновків багато в чому залежать від наявності експериментальних, вільних та умовно-вільних зразків почерку та підписів передбачуваного виконавця [1, 124].

Застосування науково обґрунтованих методик підвищує достовірність висновку та забезпечує його прийнятність у суді як доказу.

Відтворюваність (у процесуальному аспекті повторна експертиза) означає, що висновок експертизи може бути перевірений іншими кваліфікованими експертами за тією самою методикою та за наявності тих самих доказів. Це забезпечує прозорість судового процесу та дає суду змогу оцінювати надій-

ність висновку експерта не лише за формою, а й за змістом. Відтворюваність є ключовим критерієм для формування єдиної судової практики щодо почеркознавчих експертиз в адміністративних справах.

Методологічні детермінанти містять застосування знань із суміжних дисциплін: психології письма, лінгвістики, криміналістики, фізіології рухів руки. Інтеграція міждисциплінарних підходів дає змогу встановлювати не лише факт підроблення чи справжності документа, а й оцінювати обставини його створення, індивідуальні особливості письма та можливі чинники, що вплинули на його зміни.

Також вони безпосередньо впливають на процесуальну оцінку доказів судом. Висновок експерта, складений із дотриманням принципів системності, об'єктивності та наукової обґрунтованості, сприймається судом як надійний та допустимий доказ. Недотримання цих принципів може призвести до сумнівів у достовірності висновку експерта, що ускладнює прийняття справедливого рішення та підвищує ризик оскарження.

Процесуальні детермінанти визначають межі застосування почеркознавчої експертизи в адміністративному судочинстві, її юридичну допустимість та вплив на оцінювання доказів. Вони базуються на нормах адміністративного процесуального права, законах про судову експертизу та положеннях наукової доктрини щодо доказування в публічно-правових спорах. Ст. 102 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що для з'ясування обставин, які мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд може призначити експертизу [2].

Елементи процесуального регулювання тісно пов'язані з методологічними, оскільки науково обґрунтовані методи аналізу письма підвищують процесуальну допустимість і надійність висновку. Недотримання методології, некоректне формулювання запитань або порушення процесуального порядку може призвести до визнання висновку недопустимим доказом або його обмеженої оцінки судом.

У практиці адміністративних судів є такі проблеми:

- відмінності в підходах до формулювання запитань експерту;
- суперечливі оцінки судів щодо належності та допустимості одного того самого висновку;
- нерівномірність практики щодо ініціативного призначення експертизи судом.

Подолання цих проблем потребує уніфікації процесуальних стандартів, підвищення кваліфікації суддів та експертів та впровадження рекомендацій науково-практичного характеру. Комплексне дотримання методологічних і процесуальних детермінан-

тів сприятиме підвищенню якості доказової бази, формуванню єдиної судової практики та забезпеченню об'єктивності, прозорості й законності адміністративного судочинства.

Перелік джерел посилання

1. Гоменюк І. М., Гонгало С. Й. Зразки для судової почеркознавчої експертизи: проблемні питання одержання та можливі шляхи їх вирішення. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 122—125.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 19.01.2026).



Сучасний стан судово-експертної діяльності в Україні: організаційні виклики в адміністративному судочинстві

Олена Савіна

судовий експерт лабораторії почеркознавчих досліджень та технічної експертизи документів,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0902-9075>, e-mail: dniprondise@ukr.net

Вілена Здор

завідувач лабораторії почеркознавчих досліджень та технічної експертизи документів,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1689-6560>, e-mail: dniprondise@ukr.net

У тезах розглянуто організаційні проблеми судово-експертної діяльності в адміністративному судочинстві, зокрема аспекти взаємодії судів та експертних установ. Обґрунтовано необхідність удосконалення комунікаційних і координаційних механізмів з метою підвищення ефективності застосування спеціальних знань.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; суддівський розсуд; висновок експерта; оцінювання доказів.

The Current State of Forensic Expert Activity in Ukraine: Organizational Challenges in Administrative Justice

Olena Savina, Vilena Zdor

The theses consider organizational problems of forensic expertise in administrative proceedings, in particular aspects of interaction between courts and expert institutions. The need to improve communication and coordination mechanisms is substantiated in order to increase the efficiency of the use of specialized knowledge.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; judicial discretion; expert opinion; evaluation of evidence.

Судово-експертна діяльність в Україні є складовою механізмом забезпечення правосуддя, зокрема у справах адміністративної юрисдикції, де значна частина спорів пов'язана з оцінюванням рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень [1; 2]. Ефективність застосування спеціальних знань у таких справах безпосередньо залежить не лише від процесуального регулювання призначення експертиз, а й від інституційного та організаційного стану судово-експертних установ.

На нашу думку, сучасний етап розвитку судово-експертної діяльності в Україні характеризується низкою викликів, зумовлених реформуванням системи правосуддя, цифровізацією процесів, зростанням навантаження на експертні установи, а також функціонуванням судової системи в умовах воєнного стану. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз сучасного стану судово-експертної діяльності крізь призму адміністративного судочинства.

Попри нормативне врегулювання порядку призначення експертизи, судова практика свідчить про наявність істотних проблем. Із практики: проблеми, зокрема, пов'язані із визначенням доцільності проведення експертизи, формулюванням питань до експерта, дотриманням процесуальних строків, а також оцінюванням висновку експерта як доказу у справі. Це зумовлює актуальність комплексного аналізу меж суддівського розсуду та ролі процесуальних фільтрів за залучення спеціальних знань у справах адміністративної юрисдикції.

Правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні здійснюється Законом України «Про судову експертизу», процесуальними кодексами, зокрема Кодексом адміністративного судочинства України, Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а також підзаконними нормативно-правовими актами, що визначають організацію діяль-

ності державних спеціалізованих установ та атестованих судових експертів [1–3].

Інституційна модель судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні базується на функціюванні державних науково-дослідних установ судових експертиз та залученні приватних експертів. Водночас відсутність уніфікованих підходів до організації навантаження, строків проведення експертиз і механізмів процесуальної комунікації з судами негативно впливає на ефективність експертного забезпечення адміністративного судочинства.

Однією з ключових проблем сучасного стану судово-експертної діяльності протягом останніх років є значне навантаження на державні судово-експертні установи, що безпосередньо впливає на строки проведення експертиз у справах адміністративної юрисдикції [4]. Нерідко тривале виконання експертних досліджень зумовлюється не складністю поставлених запитань, а організаційними чинниками, зокрема кадровим дефіцитом та обмеженими матеріально-технічними ресурсами.

Додатковим викликом є недостатня процесуальна врегульованість комунікації між судом та експертною установою на стадії виконання експертизи. Це проявляється в не своєчасному наданні додаткових матеріалів, відсутності процесуальних рішень щодо продовження строків експертного дослідження та формальному реагуванні судів на клопотання експертів.

Показовими у цьому контексті є й окремі ситуації, що виникають у межах адміністративного судочинства, де судову експертизу застосовують для перевірки правомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Так, на практиці часто трапляються випадки, коли адміністративний суд призначає судову експертизу на підставі матеріалів, отриманих від правоохоронних органів або органів державної влади, без належної систематизації таких матеріалів та без урахування вимог експертної методики щодо їх повноти й автентичності.

У межах розгляду адміністративних справ експертні установи часто звертаються до суду з клопотаннями експертів про на-

дання додаткових документів або уточнення обставин, що мають значення для проведення експертного дослідження. Водночас відсутність належної координації між судом та органами, у розпорядженні яких перебувають відповідні матеріали, призводить до ситуацій, коли запити експертів виконуються частково або формально, що унеможливлює надання обґрунтованого висновку експерта.

За таких умов експерт фактично позбавлений можливості повноцінно реалізувати свої процесуальні повноваження, а суд — отримати належний доказ у справі. Це так само негативно впливає на ефективність адміністративного судочинства загалом та підриває довіру до інституту судової експертизи як засобу встановлення об'єктивної істини в публічно-правових спорах.

Функціонування судово-експертних установ в умовах воєнного стану істотно вплинуло на організацію та безперервність судово-експертної діяльності. Насамперед це пов'язано з ускладненим доступом до об'єктів дослідження, переміщенням або втратою матеріалів справ, обмеженими можливостями проведення оглядів за місцем знаходження об'єктів, а також з необхідністю забезпечення безпеки експертів.

Воєнний стан зумовив також збільшення кількості адміністративних спорів, у яких виникає потреба в застосуванні спеціальних знань, зокрема у справах, пов'язаних із публічними закупівлями, відшкодуванням шкоди, соціальним забезпеченням, мобілізаційними заходами та діяльністю органів публічної влади в особливий період. Це так само посилює навантаження на судово-експертні установи та актуалізувало проблему дотримання розумних строків проведення експертиз.

Водночас розвиток електронного судочинства, активне застосування електронних доказів і цифрових копій документів в умовах воєнного стану потребують адаптації наявних методик судових експертиз до цифрового середовища [5; 6]. Відсутність належного нормативного та методичного забезпечення дослідження електронних документів і копій в адміністративних справах створює ризики для забезпечення належної якості висновків



експертів та їх подальшого оцінювання судом, що зумовлює необхідність удосконалення як правового, так і методичного регулювання судово-експертної діяльності. Сучасний стан судово-експертної діяльності в Україні характеризується поєднанням системних інституційних та організаційних проблем, які особливо проявляються у справах адміністративної юрисдикції. Недостатня узгодженість правового регулювання, перевантаженість експертних установ, проблеми процесуальної

комунікації із судами та нові виклики, пов'язані з воєнним станом і цифровізацією, потребують комплексного вирішення.

Подальший розвиток судово-експертного забезпечення адміністративного судочинства має ґрунтуватися на вдосконаленні нормативної бази, оптимізації організаційної діяльності експертних установ, розробленні сучасних методик експертних досліджень та підвищенні ролі інституційної взаємодії між судами та судово-експертними установами.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 17.01.2026).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 17.01.2026).
4. Кравчук В. М. Судова експертиза в адміністративному судочинстві України: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2021. № 4. С. 112—121.
5. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 03.03.2020 р. у справі № 826/12123/18.
6. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Guidelines on the quality of expert evidence and the role of experts in judicial proceedings.

Практика ідентифікації виконавця підпису в справах адміністративної юрисдикції: проблеми та виклики

Олена Савчук

завідувач лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів,
Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3713-4741>, e-mail: o.savchuk.lndise@gmail.com

Розглянуто проблеми почеркознавчої експертизи у справах адміністративної юрисдикції, пов'язані зі встановленням виконавця підпису, специфікою умов його виконання та оцінкою експертних висновків судами.

Ключові слова: почеркознавча експертиза; адміністративна юрисдикція; підпис.

Practice of Identifying the Author of a Signature in Cases of Administrative Jurisdiction: Problems and Challenges

Olena Savchuk

The paper addresses issues of forensic handwriting examination in cases of administrative jurisdiction, focusing on identifying the author of a signature, the specific conditions of its execution, and the judicial assessment of expert conclusions.

Keywords: forensic handwriting examination; administrative jurisdiction; signature.

Почеркознавча експертиза є однією з ключових судових експертиз, спрямованої на дослідження рукописних текстів та підписів з метою встановлення їх виконавця або умов виконання, тобто фактично з метою встановлення автентичності документу. У справах адміністративної юрисдикції, де значна кількість спорів пов'язана з оскарженням рішень суб'єктів владних повноважень, притягненням до адміністративної відповідальності та перевіркою достовірності офіційних документів, роль почеркознавчої експертизи істотно зростає.

У публічно-правових спорах підпис виступає як індивідуалізуюча ознака особи, а також формальне підтвердження її волевиявлення, обізнаності або участі в певних адміністративних процедурах. Саме тому достовірність встановлення виконавця підпису безпосередньо впливає на оцінку законності дій суб'єктів владних повноважень, чинності процесуальних документів та правомірності застосування адміністративної відповідальності.

Специфіка адміністративних справ полягає в тому, що підписи, які стають об'єктами почеркознавчого дослідження, здебільшого виконуються в умовах, які дуже часто відрізняються від стандартних, звичних, нормаль-

них. На практиці підписи в адміністративних матеріалах виконуються в різних ситуаціях: під час зупинки транспортного засобу, перевірки суб'єкта господарювання, складання протоколу безпосередньо на місці події. На відміну від цивільно-правових документів, де підпис часто ставиться у спокійній обстановці, підпис в адміністративних матеріалах часто робиться поспіхом, на аркуші без належної опори, у стресовій ситуації, у присутності посадових осіб або під час конфлікту.

Експертна практика свідчить, що в таких умовах часто спостерігається спрощення графічної структури підпису, нестійкість ознак, порушення пропорцій; підпис утрачає частину індивідуалізуючих ознак, набуває спрощеного вигляду та характеризується підвищеною варіативністю. Саме ці обставини ускладнюють процес установлення виконавця підпису, оскільки межа між природними змінами писемно-рухових навичок та ознаками виконання підпису іншою особою стає менш чіткою.

Суттєвим проблемним аспектом є обмежена кількість та якість порівняльного матеріалу, який надається для проведення почеркознавчої експертизи. В адміністративних справах дуже часто для порівняльного дослідження надаються зразки, виконані



у спокійних, контрольованих умовах, що не відповідає реальній ситуації складання адміністративних документів. Досвід практичної роботи підтверджує, що суд часто обмежується наданням умовно-вільних та експериментальних зразків, тобто отриманих уже після виникнення спору, які також не відображають реальних писемно-рухових навичок. Така невідповідність умов виконання досліджуваного підпису та порівняльних зразків значно знижує якість порівняльного матеріалу для вирішення конкретної експертної ситуації, зменшує інформативність ідентифікаційних ознак. У результаті експерт стикається з необхідністю глибоко проаналізувати та пояснити виявлені розбіжності, адже їх поява в досліджуваному підписі може бути не проявом ознак підпису або почерку іншої особи, а відображенням специфічного психофізіологічного стану справжнього виконавця.

Ідентифікація виконавця підпису ускладнюється також специфікою адміністративної практики, у якій поширеним є формальне або спрощене підписання документів. У деяких випадках підпис може бути виконаний особою у спрощеній формі без умисного наміру змінити ознаки свого підпису а, наприклад, з метою пришвидшення службових процедур. Водночас непоодинокими в експертній практиці є випадки навмисного підроблення підписів у різного роду протоколах. Такі ситуації ускладнюють розмежування змін у власному підписі особи та підписі, виконаним іншою особою. Помилки на цьому етапі можуть призвести до необґрунтованих висновків, а тому потребують особливо уважного та високопрофесійного підходу з боку судового експерта.

Установлення виконавця підпису чи рукописного тексту у справах адміністративної юрисдикції тісно пов'язане з проблемою визначення меж природної варіативності почерку. Підпис як автоматизована рухова навичка є надзвичайно чутливим до змін зовнішніх та внутрішніх чинників, зокрема, темпу письма, емоційного стану, фізичної втоми та положення тіла. У зв'язку з цим експерт

повинен не лише констатувати наявність збігів або розбіжностей, а й науково обґрунтувати, чи виходять виявлені розбіжності за межі індивідуальної варіативності почерку конкретної особи. Недостатня аргументація цього аспекту знижує переконливість висновку експерта та ускладнює його подальшу оцінку судом.

У цьому контексті особливого значення в адміністративному судочинстві набуває судово інтерпретація результатів почеркознавчої експертизи. Суди не завжди розмежовують категоричні та ймовірні висновки, що може призводити до неправильного застосування експертного дослідження як єдиної підстави для ухвалення рішення. Недостатня увага судів до обставин виконання документа знижує об'єктивність оцінки експертного висновку та не дає змоги повною мірою врахувати специфіку адміністративних правовідносин. Водночас саме ця специфіка потребує комплексного підходу до доказування, у межах якого висновок експерта має оцінюватися з урахуванням умов виконання підпису, якості порівняльних зразків та інших доказів у справі.

Отже, зазначимо, що почеркознавча експертиза відіграє важливу роль у встановленні автентичності підписів і документів, від чого безпосередньо залежить оцінка законності рішень та дій суб'єктів владних повноважень. Водночас некоректне застосування наявних методик, обмеженість технічних можливостей, ігнорування специфіки умов виконання підписів і особливості адміністративного доказування можуть впливати на достовірність результатів ідентифікації. Подолання цих проблем можливе шляхом адаптації почеркознавчих методик до потреб адміністративного судочинства, застосування сучасних технічних засобів дослідження, забезпечення репрезентативної порівняльної бази та формування уніфікованих підходів до оцінки висновків експертів судами. Це сприятиме підвищенню якості експертного забезпечення та забезпеченню справедливості вирішення публічно-правових спорів.

Окремі питання, що виникають під час визначення обсягів будівельно-монтажних робіт

Олег Сидоренко

головний судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, відділ товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8427-7335>, e-mail: olegg.sidorenko@gmail.com

Проблемні питання, пов'язані з визначенням обсягів фактично виконаних будівельно-монтажних робіт під час проведення судової будівельно-технічної експертизи, у зв'язку з невизначеністю окремих будівельних норм.

Ключові слова: приховані роботи; будівництво; капітальний ремонт; реконструкція.

Individual Issues Arising When Determining the Scope of Construction and Installation Works

Oleg Sydorenko

Problematic issues are related to the determination of the amount of actually performed construction and installation work during the forensic construction and technical examination, due to the uncertainty of certain building codes.

Keywords: hidden works; construction; overhaul; reconstruction.

Останнім часом збільшується кількість судових будівельно-технічних експертиз щодо правопорушень, пов'язаних з визначенням обсягів виконаних будівельних робіт підрядними організаціями. При проведенні судових будівельно-технічних експертиз пов'язаних з цим питанням перед судовим експертом постає нелегке завдання з визначення обсягів будівельно-монтажних робіт внесених до актів форми № КБ-2в. Складність полягає в тому, що при проведенні експертизи, будівельно-монтажні роботи закінчені, а об'єкт на якому вони проводились роботи зданий в експлуатацію. Тобто значна частина обсягів будівельно-монтажних робіт є прихованою, і під час проведення візуально-інструментального огляду без часткового або повного руйнування їх неможливо оглянути. Отже, для проведення огляду прихованих робіт відповідно до Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 17.07.2017 № 591 [3] п.7 «Якщо під час проведення судової експертизи або експертного дослідження об'єкт дослідження може бути пошкоджений або знищений, документ про призначення має містити дозвіл на його пошкодження або знищення, зміну стану чи

властивостей. У разі відсутності такого дозволу експерт, якому доручено виконання судової експертизи або експертного дослідження, заявляє клопотання експерта (додаток 3), яке разом із супровідним листом (додаток 4) надсилається ініціатору». Зважаючи на це, під час проведення будівельно-технічної експертизи дозвіл на огляд прихованих робіт надається не завжди, а в деяких випадках фізично його фізично неможливо отримати. Це пов'язано з тим, що відкриття прихованих робіт для візуально-інструментального огляду може призвести до повного або часткового руйнування будівельних конструкцій, що, як наслідок, спричинить аварійності або непридатності до подальшої експлуатації об'єкту будівництва, в залежності від категорії відповідальності конструкції. Окрім того, під час виконання робіт з капітального ремонту (реконструкції), які за своєю суті являють собою сукупність робіт на об'єкті будівництва, введеному в експлуатацію. Під час виконання цих видів будівництва (капітальний ремонт/реконструкція) завжди виникає необхідність у проведенні демонтажних робіт, оскільки вони передбачені технологічним циклом ведення будівництва та в цілому відносяться до підготовчих робіт будівельного майданчика. На дату проведення судової експертизи такі роботи фактично



неможливо виміряти та оглянуті. Розглянемо ближче, що являють собою приховані роботи, відповідно до ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» [1], приховані роботи це – будівельні роботи, результати яких закриваються подальшими роботами і потребують попереднього підтвердження їх відповідності вимогам проектної документації. Тобто, роботи виконання яких не може бути перевірене в натурі при здачі в експлуатацію готових будівель і споруд. До таких робіт відносяться роботи, пов'язані з пониженням рівня ґрунтових вод, земляні роботи, залізобетонні роботи, при монтажі металевих і дерев'яних конструкцій — закладання металевих балок, прогонів, колон, антикорозійні заходи, просочення деревини в цілях захисту від гниття та вогнезахисту дерев'яних конструкцій; роботи по влаштуванню нижніх шарів рулонних покриттів та ін.

Відповідно до п. 8.4.3.1 ДБН А.3.1-5:2016 [1, с. 10] — *«Приймання прихованих робіт здійснюється безпосередньо перед виконанням наступних робіт, які їх закривають, про що складається акт за формою, наведеною у додатку В»*. Тобто приховані роботи пред'являє будівельна організація до огляду і приймання до їх закриття, про що складають акт про закриття прихованих робіт. Акт про закриття прихованих робіт — це офіційний документ, що складається після приймання виконаних будівельно-монтажних робіт представниками підрядника, замовника та авторського нагляду, що будуть приховані подальшими роботами. Він говорить про те, що ці роботи виконані якісно та відповідають розробленим проектним рішенням. При цьому закриття демонтажних робіт не врегульовані державними будівельними нормами, але їх також можна віднести до прихованих робіт.

Проблема полягає в тому, що дуже часто підрядною організацією під час формування актів на закриття прихованих робіт та іншої виробничої документації не в повній мірі відображає всі приховані роботи. Окрім того, це може виникати через відсутність у державних будівельних нормах чіткого обов'язкового переліку видів будівельно-монтажних робіт, на які необхідно складати акти на закриття при-

хованих робіт або акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій. Перелік, наведений у «Додатку Н» ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» [1, с. 42], має довідковий характер та не є обов'язковим. Також, відповідно до пункту 8.4.3. у ДБН зазначено [1, с. 11] «Перелік прихованих робіт та відповідальних конструкцій на конкретному об'єкті будівництва, для яких необхідне складання актів, наводиться у робочій документації». Тобто, відповідно до даного пункту будівельних норм, перелік робіт на які необхідно складати акти, визначається ще на стадії розробки проектної документації. Склад та зміст проектної документації визначається на основі ДБН А.2.2-3:2014 [2] відповідно до переліку, наведеного в додатках «В-Ж» [2, с. 20] на той чи інший розділ проектної документації, які також мають довідковий характер та не є обов'язковими. Окрім того, у зазначеному ДБН [2] відсутні роз'яснення щодо включення до проектної документації розділу «Перелік прихованих робіт та відповідальних конструкцій на об'єкті будівництва, для яких необхідне складання актів».

Таким чином, з наведеного вище, а також експертної практики випливає, що у зв'язку з відсутністю чіткої визначеності в будівельних нормах переліку робіт, на які обов'язково необхідно складати акти на закриття прихованих робіт або акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій, підрядні організації під час виконання будівельно-монтажних робіт не завжди складають акти на всі види таких робіт. Окрім того, встановлена форма актів на закриття прихованих робіт та актів проміжного прийняття відповідальних конструкцій, яка, відповідно до ДБН А.3.1-5:2016 [1, с. 31-34] є обов'язковою, не передбачає зазначення в них фактичного обсягу виконаних робіт, а лише відповідність проектній документації. Також слід зазначити, що під час розроблення проектної документації за класом наслідків «СС1 незначні наслідки», особливо на капітальний ремонт, може розроблятися лише кошторисна частина. На основі вище вищевикладеного, під час проведення судової будівельно-технічної експертизи, судовим експертом не завжди можуть бути визначені

обсяги виконаних прихованих будівельних робіт та їх фактичне виконання на об'єкті дослідження. Тому дослідження цієї проблематики є актуальним у теорії та практиці судової експертизи, пов'язаної з визначенням виконаних будівельних робіт підрядною організацією, які є приховані. Враховуючи невизначеність окремих норм, необхідна розробка чіткого переліку та складу прихованих робіт, на які обов'язково необхідно складати

акти на закриття прихованих робіт та акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій, із зазначенням їх фактичних геометричних розмірів та обсягів виконаних робіт, з обов'язковим вказанням місця їх виконання з прив'язкою до проектної документації або, в разі відсутності розроблення графічних креслень до технічного паспорту чи розроблення виконавчої схеми, яка може бути додатком до акту, тощо.

Перелік джерел посилання

1. ДБН А.3.1-5:2016. Організація будівельного виробництва : затв. наказ. Мінрегіону України від 05.05.2016 р. № 115 [Чинний від 01.01.2017]. Київ, 2016. 46 с. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3113373519350597353 (дата звернення: 02.02.2026).
2. ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво : затв. наказ. Мінрегіону України від 04.06.2014 р. № 163 [Чинний від 01.10.2014]. Київ, 2014. 25 с. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3192355188719486804 (дата звернення: 02.02.2026).
3. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказ. МВС України від 17.07.2017 р. № 591 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).



Проблемні питання призначення комплексних експертиз

Наталя Сиротенко

старший науковий співробітник, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2023-6518>, e-mail: nncise@nncise.org.ua

Валентина Абросимова

старший науковий співробітник, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3767-5303>, e-mail: nncise@nncise.org.ua

Публікацію присвячено нагальній проблемі призначення та проведення комплексних судових експертиз різних видів, неправильному визначенню органом, що призначає експертизу, її категорії, впливу зазначених обставин на строки її проведення.

Ключові слова: комплексна експертиза; мотив призначення; ідентифікація; строки проведення експертизи; інтеграційне завдання.

Problematic Issues of Ordering Comprehensive Examination

Natalya Syrotenko, Valentyna Abrosymova

The publication is dedicated to the urgent problem of assigning and conducting complex forensic examinations of various types, incorrect determination by the court ordering the forensic examination of its category, the impact of the specified circumstances on the timing of its conduct.

Keywords: comprehensive examination; purpose of appointment; identification; examination period; integration task.

Відповідно до чинного процесуального законодавства України експерти виконують первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для розв'язання одного спільного (інтеграційного) завдання (питання) [п. 1.2.13 Інструкції про проведення та призначення судових експертиз та експертних досліджень, (далі — *Інструкція*)] [1],

Останнім часом органами суду та слідства призначаються комплексні експертизи, які за об'єктами дослідження, поставленими перед експертами завданнями, не відповідають ознакам комплексності. Найбільший відсоток таких призначень припадає на справи господарських судів. Мотиви призначення таких експертиз пояснюються у відповідних ухвалах скороченням строків вирішення спорів у суді. Зазвичай це призначені комплексні судові почеркознавчі експертизи та технічного дослідження документів або судові почеркознавчі експертизи та хімічних досліджень,

або почеркознавчі, хімічні та технічного дослідження документів. Зважаючи на методичні підходи зазначених видів експертиз, визначено, що об'єкти їхнього дослідження різні.

Так, метою судової почеркознавчої експертизи є ідентифікація особи за її почерком (підписом). Експерт-почеркознавець досліджує «сліди» рухів, що відобразилися у спірному рукописі (підписі) та ті, що характерні для почерку (підпису) певної особи, яка перевіряється.

Питання щодо встановлення періоду часу виконання спірного підпису (рукописного запису) вирішує експерт-хімік шляхом дослідження фарбувальної речовини, якою нанесений цей підпис (рукописний запис). Під час проведення зазначеного дослідження відбувається вирізання штрихів підпису (рукописних записів), які мають достатню кількість пасти, що призводить до пошкодження або повного знищення об'єкта почеркознавчого дослідження. Тому цілком логічно, що почеркознавче дослідження має передувати дослідженню з установлення часу виконання спірного об'єкта.

Експертизою з технічного дослідження документів вирішуються питання періоду

виготовлення документа, досліджуються відтиски печаток у ньому шляхом порівняння зі зразками відтисків печаток на документах, виконаних у певний період часу.

Зазначене об'єктивно виключає виконання комплексної експертизи, унеможливорює надання спільного висновку, оскільки не передбачає розв'язання одного (інтеграційного) завдання.

На теперішній час за надходження подібних ухвал (постанов) про призначення комплексних експертиз для виконання поставлених задач, особистого проведення повного дослідження й надання обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку на поставлені запитання, експерти змушені користуватися правом, наданим їм законодавством України: направляти клопотання на адресу органу, що її призначив, з проханням змінити вид призначеної експертизи: призначити окремі експертизи за певними дослідженнями [п. 2.1 Інструкції]. Для виконання клопотання на адресу органу, що призначив експертизу, повертаються матеріали справи. Відповідно збільшуються строки вирішення питань, необхідних для розгляду справи (проведення досудового розслідування).

Слід зауважити, що до 02.02.2021 р. п. 4.2 Інструкції надавав право керівникам експертних установ за наявності відповідних причин змінювати процесуальне визначення призначених експертиз, зокрема, їх комплексний характер. Згадана можливість спрощувала процесуальні аспекти організації проведення призначених експертиз, скорочувала строки між винесенням процесуального рішення про проведення експертизи та отриманням відповідного висновку (висновків). Тобто, на думку авторів, унесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів (особливо відомчих) не завжди має позитивний ефект [1].

Щодо комплексності в судовому почеркознавстві, то до такої експертизи може належати така, коли один експерт користується попередніми висновками іншого експерта.

Але й це можливо під час проведення комплексних експертиз. Тобто результат однієї експертизи об'єктивно впливає на висновок (результат) іншої. Прикладом слугує розв'язання почеркознавчого ідентифікаційного завдання щодо об'єкта зазвичай підпису, виконаного не в рукописний спосіб. Після встановлення експертом з технічного дослідження документів того, що спірний підпис не є рукописом (факсиміле, виконаний за допомогою технічних прийомів тощо), експерт-почеркознавець повідомляє про неможливість вирішення свого питання, оскільки досліджуваний підпис не є об'єктом почеркознавчого дослідження. Однак і в такому разі це віднесення неоднозначне, оскільки вирішення питань, що належать до різних класів (родів) судових експертиз, щодо тих самих об'єктів здійснюються експертами різних спеціальностей без спільних досліджень і без спільної оцінки отриманих результатів. Отже, має місце комплекс експертиз, які можуть бути проведені окремо поетапно, відповідно до методик їх проведення, дотримання правил зберігання об'єктів та поводження з ними, збереження їх початкового стану [2; 3].

Перелік джерел посилання

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 15.12.2025).
2. Мазниченко Ю., Баулін О., Полянський А. Порядок призначення та проведення комплексних судових експертиз в Україні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2025. Вип. 70. С. 165—181.
3. Веретун Г. Комплексна експертиза, особливості та відмінності від поняття «комплекс експертиз». *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*. 2018. С. 38—39. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/16.pdf (дата звернення: 15.12.2025).



Експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції

Сергій Ситник

завідувач сектору № 2 (м. Умань), відділ судової експертизи, Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Черкаси, Україна,
e-mail: Sytnik1976@meta.ua

Досліджено значення експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції. Проаналізовано роль судової експертизи в адміністративному судочинстві, проблеми її призначення та проведення, а також особливості оцінки судом висновків експертів. Особливу увагу приділено електронним доказам як об'єкту експертного дослідження в умовах цифровізації публічного управління. Обґрунтовано необхідність удосконалення правового регулювання експертної діяльності з метою забезпечення ефективного захисту прав і свобод учасників публічно-правових відносин.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; висновок експерта; електронні докази; доказування; суб'єкт владних повноважень.

Expert Provision of Justice in Administrative Jurisdiction Cases

Serhiy Sytnyk

The article examines the importance of expert provision of justice in cases of administrative jurisdiction. The role of judicial expertise in administrative proceedings, the problems of its appointment and conduct, as well as the peculiarities of the court's assessment of expert opinions, are analyzed. Special attention is paid to electronic evidence as an object of expert research in the context of digitalization of public administration. The need to improve the legal regulation of expert activities in order to ensure effective protection of the rights and freedoms of participants in public legal relations is substantiated.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; expert opinion; electronic evidence; proof; subject of authority.

Розвиток адміністративного судочинства в Україні зумовлений зростанням ролі судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень та необхідністю забезпечення ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у публічно-правових спорах. За таких умов особливо значення набуває доказова діяльність адміністративного суду, невід'ємним елементом якої є судова експертиза.

Складність правовідносин, що виникають у сфері публічного управління, часто потребує застосування спеціальних знань, без яких неможливо об'єктивно встановити фактичні обставини справи. Саме тому експертне забезпечення правосуддя виступає важливою гарантією реалізації принципів законності, об'єктивності та верховенства права в адміністративному судочинстві.

Актуальність теми зумовлена також активною цифровізацією діяльності органів державної влади, що призвело до широкого застосування електронних доказів, дослі-

дження яких часто неможливе без залучення спеціальних експертних знань.

Експертне забезпечення правосуддя в адміністративних справах слід розуміти як систему процесуальних та організаційних заходів, спрямованих на залучення спеціальних знань для встановлення обставин справи, що мають юридичне значення. Центральне місце в цій системі посідає судова експертиза як форма застосування спеціальних знань у судовому процесі.

У межах адміністративного судочинства судова експертиза має свої особливості, зумовлені публічно-правовою природою спору. Зазвичай предметом доказування є правомірність рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, що потребує аналізу технічних, економічних, екологічних, фінансових або інформаційних аспектів управлінської діяльності.

Отже, судова експертиза в адміністративному процесі виконує не лише допоміжну, а й гарантійну функцію, забезпечуючи баланс

між публічними інтересами держави та приватними інтересами особи.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України висновок експерта є самостійним засобом доказування [1]. Його значення полягає в тому, що він дає суду змогу отримати науково обґрунтовані відповіді на питання, які виходять за межі правових знань судді.

У практиці адміністративних судів найчастіше призначаються:

- економічні та фінансові експертизи (у податкових і митних спорах);
- земельно-технічні та будівельно-технічні експертизи;
- екологічні експертизи;
- комп'ютерно-технічні експертизи.

Водночас судова експертиза не може підмінити собою правову оцінку обставин справи, яка належить винятково до компетенції суду. Порушення цього принципу призводить до зниження якості судових рішень та порушення засад адміністративного судочинства.

Однією з найбільш поширених проблем є неналежне формулювання запитань, які ставляться перед експертом. Часто такі питання носять правовий характер або містять оцінку законності дій суб'єкта владних повноважень, що виходить за межі компетенції експерта.

Іншою проблемою є затягування розгляду справи у зв'язку з тривалими строками проведення експертизи. У деяких випадках сторони зловживають правом на клопотання про призначення експертизи, користуючись ним як інструментом процесуального впливу.

Окрім того, на практиці виникають труднощі з вибором експертної установи, особливо у справах, що потребують вузькоспеціалізованих знань.

Під час проведення судових експертиз виникають проблеми, пов'язані з якістю матеріалів, наданих для дослідження, відсутністю уніфікованих методик та різним рівнем професійної підготовки експертів.

Оцінювання висновку експерта здійснюється судом за внутрішнім переконанням сукупно з іншими доказами. Водночас у судовій практиці спостерігається тенденція як до переоцінки експертного висновку, так і до його формального відхилення без належного обґрунтування. Це свідчить про потребу формування єдиних підходів до оцінювання експертних доказів в адміністративному судочинстві.

Активне впровадження електронного документообігу та цифрових технологій у діяльність органів державної влади зумовило появу нового виду доказів — електронних. До них належать електронні документи, інформація з державних реєстрів, електронне листування, дані вебсайтів та інші цифрові відомості.

Дослідження електронних доказів часто потребує залучення спеціальних знань у сфері інформаційних технологій, що обумовлює необхідність призначення комп'ютерно-технічної експертизи. Основними проблемами є встановлення автентичності, цілісності та достовірності електронної інформації, а також забезпечення її належного фіксування в судовому процесі.

Експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції є важливою складовою ефективного судового захисту прав і свобод у публічно-правових відносинах. Судова експертиза сприяє встановленню об'єктивної істини у справі та підвищенню якості судових рішень.

Водночас наявні проблеми призначення, проведення та оцінювання судових експертиз, а також дослідження електронних доказів потребують подальшого наукового аналізування та вдосконалення правового регулювання з урахуванням сучасних викликів цифрового суспільства.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 21.01.2026).



Файлові системи, які підтримує USF Explorer Professional Recovery, та порівняння його можливостей з X-Ways Forensics

Дмитро Сівальнев

провідний судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна, e-mail: sivalnev@gmail.com

Програмний засіб USF Explorer Professional Recovery підтримує значну кількість файлових систем. Порівняно можливості програмного засобу USF Explorer Professional Recovery з можливостями спеціалізованого криміналістичного програмного засобу X-Ways Forensics.

Ключові слова: програмний засіб; файлові системи; USF Explorer Professional Recovery; X-Ways Forensics.

File Systems Supported by USF Explorer Professional Recovery and Comparison of its Capabilities with X-Ways Forensics

Dmytro Sivalnev

The USF Explorer Professional Recovery software supports a significant number of file systems. Comparison of the capabilities of the USF Explorer Professional Recovery software with the of the specialized forensic software X-Ways Forensics.

Keywords: software; file systems; USF Explorer Professional Recovery; X-Ways Forensics.

У сучасному світі важливе значення має збереження даних на цифрових носіях інформації, як от: накопичувачах на жорстких магнітних дисках, твердотільних носіях інформації, флеш накопичувачах, оптичних дисках та інших носіях інформації. У разі призначення комп'ютерно-технічного дослідження для носія інформації експерт застосовує спеціалізовані криміналістичні програмні засоби (X-Ways Forensics, Magnet AXIOM, Oxygen Forensic Detective та інші) для дослідження інформаційного наповнення носія інформації. Функціональні можливості спеціалізованих криміналістичних програмних засобів дозволяють відновлювати видалені файли, створювати та досліджувати побітові копії носіїв інформації, проводити аналіз файлових систем, досліджувати образи (дампи) оперативної пам'яті та інше. Програмний засіб USF Explorer Professional Recovery не є криміналістичним програмним засобом, проте має функціональні можливості для роботи з пошкодженими носіями інформації, відновлення видалених даних та доступу до файлів. Програмний засіб USF Explorer Professional Recovery можна використовувати окремо як для виконання певних задач, так і у поєднанні з криміналістичними програмними засобами [1].

Одною з важливіших функціональних можливостей програмного засобу USF Explorer

Professional Recovery є підтримка значної кількості файлових систем. Основні можливості, які виконує програмний засіб USF Explorer Professional Recovery,— це повна підтримка файлової системи, доступ до даних, пошук та відновлення видалених логічних розділів, відновлення RAID-масивів, відновлення видалених файлів, відновлення даних після форматування, або пошкодження файлової системи. Нижче відображено перелік файлових систем, які підтримує програмний засіб USF Explorer Professional Recovery версії 9.12:

1. NTFS.
2. FAT/FAT32.
3. ReFS/ReFS3.
4. SGI XFS (підтримка пристроїв NAS та користувацьких серверів).
5. Apple HFS+.
6. Apple APFS.
7. Linux JFS (JFS2).
8. Ext2-Ext4 (підтримка пристроїв NAS та користувацьких серверів).
9. ReiserFS.
10. UFS/USF2 (відновлення RAID-масивів (для варіантів з порядком байтів little-endian та big-endian), обмежена підтримка відновлення видалених файлів).
11. Sun ZFS (доступ до даних та підтримка відновлення даних з простого та сму-

гастого ZPOOL, обмежена підтримка видалених файлів, підтримка RAID-Z, RAID-Z2, RAID-Z3).

12. Btrfs (доступ до даних та відновлення RAID-масивів, підтримка апаратного RAID, RAID-madadm, або RAID на базі Btrfs).
13. NWFS (доступ до даних (лише копіювання файлів та каталогів), відновлення RAID-масивів).
14. NSS (доступ до даних (лише копіювання файлів та каталогів), відновлення RAID-масивів).
15. HFS (доступ до даних (лише копіювання файлів та каталогів)).
16. VMware VMFS (доступ до даних, відновлення RAID-масивів, обмежена підтримка відновлення віртуальних дисків).

Як можна побачити з переліку, програмний засіб USF Explorer Professional Recovery, що не є спеціалізованим криміналістичним програмним засобом, має широкий спектр можливостей для роботи з файловими системами.

Спеціалізований криміналістичний програмний засіб X-Ways Forensics є програмним засобом, призначеним для проведення комп'ютерно-технічних експертиз та досліджень, і підтримка значної кількості файлових систем є одним з основних інструментів для дослідження носіїв інформації. Основні можливості спеціалізованого криміналістичного програмного засобу X-Ways Forensics на початку роботи з носієм інформації — це повна підтримка файлової системи, доступ до даних, пошук та відновлення видалених

логічних розділів, відновлення RAID-масивів, відновлення видалених файлів, відновлення даних після форматування або пошкодження файлової системи [2].

Нижче відображено перелік основних файлових систем, які підтримує спеціалізований криміналістичний програмний засіб X-Ways Forensics, версії 21.6:

1. NTFS.
2. FAT12/FAT32.
3. exFAT.
4. TFAT.
5. Ext2-Ext4.
6. Next3.
7. CDFS/ISO9660/Joliet.
8. UDF.
9. ReiserFS.

Як можна побачити з .переліку, спеціалізований криміналістичний програмний засіб X-Ways Forensics підтримує значну кількість файлових систем. Проте він не підтримує файлові системи, які застосовуються в системах зберігання даних (NAS), серверах (наприклад, файлова система Sun ZFS).

Отже, спеціалізований криміналістичний програмний засіб X-Ways Forensics та програмний засіб USF Explorer Professional Recovery підтримують основні файлові системи, які використовуються на носіях інформації. Наявність файлових систем, які не підтримує спеціалізований криміналістичний програмний засіб X-Ways Forensics, спонукає використовувати комбіновано вищевказаний спеціалізований програмний засіб та програмний засіб USF Explorer Professional Recovery під час дослідження носіїв інформації.

Перелік джерел посилання

1. USF Explorer URL: <https://www.ufsexplorer.com/manual/pro/> (дата звернення: 25.01.2026).
2. X-Ways Forensics/WinHex Manual URL: <https://x-ways.net/> (дата звернення: 25.01.2026).



Психоемоційні чинники судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та їх вплив на якість експертного забезпечення правосуддя

Оксана Сівцова

провідний юрисконсульт сектору юридичного забезпечення, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6768-0675>, e-mail: sivcova.o.u@gmail.com

Судово-експертна діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні якісного правосуддя, набуваючи особливої значущості в умовах воєнного стану та впливу деструктивних психоемоційних чинників на експертів.

Ключові слова: судово-експертна діяльність; психоемоційні чинники; професійне вигорання.

Psycho-Emotional Factors of Forensic Expert Activity Under Martial Law and Their Impact on the Quality of Expert Support of Justice

Oksana Sivtsova

Forensic expertise plays a key role in ensuring quality justice, becoming particularly significant under conditions of martial law and increased exposure to destructive psycho-emotional factors on experts.

Keywords: forensic expertise; psycho-emotional factors; professional burnout.

Судово-експертна діяльність регламентується Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII [1], який визначає правові, організаційні й матеріальні засади її здійснення, а також низкою галузевих законодавчих актів, зокрема Кодексом адміністративного судочинства України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Митним кодексом України та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Однак в умовах воєнного стану, навіть незважаючи на наявність розгалуженої системи законодавчих актів та чітко визначене нормативне регулювання, на щоденну судову діяльність судових експертів впливають численні кризові чинники, підсилюючи психоемоційне навантаження.

Поміж чинників підвищеного впливу на психоемоційний стан судових експертів доцільно виокремити:

- часові обмеження, зокрема в умовах загрози для життя та необхідності роботи в нестабільних умовах;
- зростання кількості звернень до експертних установ;
- ускладнення об'єктів дослідження;
- підвищення відповідальності за результати висновків.

Усі зазначені чинники є обтяжуючими елементами формування пролонгованого стресу в експертів, що у довгостроковій перспективі може прямо впливати на якість висновків, які є запорукою кваліфікованого й ефективного забезпечення правосуддя, яке відповідає європейським стандартам.

Додаткові стресові чинники містять вторинну травматизацію, пов'язану з дотичністю до складних насильницьких правопорушень, що в результаті може призвести до втрати емпатії та мотивації, а також накопичення невиконаних справ [2].

Воєнні дії спричинили зростання кількості звернень, що є новими для експертної діяльності України, зокрема, наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 р. № 1350/5 було введено в дію судову військову експертизу.

Водночас із початком повномасштабного вторгнення стали актуальними дослідження, що стосуються фіксування наслідків ворожих обстрілів, знищення інфраструктури та військових злочинів. До того ж експертів активно залучають до визначення шкоди та завданих збитків внаслідок збройної агресії, зокрема проводяться такі види експертиз, як будівельно-технічні, вибухотехнічні,

товарознавчі, дорожньотехнічні, транспортно-товарознавчі, економічні, інженерно-екологічні та психологічні [3, с.537].

За умов дії довготривалого стресу може сформуватись професійне вигорання — комплексні особистісні зміни, які виникають унаслідок пролонгованого стресу в процесі трудової діяльності, що негативно впливає як на емоційний стан працівника, так і на його стосунки з оточенням [4, с. 48].

Професійне вигорання має три складові:

- емоційне виснаження, яке проявляється відчуттям спустошення;
- формування цинічного ставлення до роботи й колег;
- зниження особистих досягнень, що характеризується відчуттям неефективності [5].

Поміж ризиків варто виокремити хронічну втому — стан, за якого особа почуває постійну слабкість та має низьку працездатність, що не залежить від відпочинку.

У праці «*The impact of fatigue on latent print examinations as revealed by behavioral and eye gaze testing*» визначено, що хронічна втома дактилоскопічних експертів призводить до збільшення кількості невизначених висновків, більш поверхневого візуального огляду, а також до зниження обсягу візуальної робочої пам'яті [6].

У зовнішньому середовищі діяльності такий вплив може проявитися у взаємодії судового експерта з суб'єктом призначення експертизи, що характеризується затягуванням дослідження. Внутрішньосистемно може відображатись у недооцінюванні нових методів або методик дослідження [7, с. 141].

Отже, неможливо заперечувати вагомість значущості психоемоційних чинників на якість експертного забезпечення правосуддя, коли фахівці перебувають під впливом підвищеного напруження та постійного стресу.

Усе це може призвести до низки негативних наслідків, зокрема зниження концентрації уваги та професійного вигорання, що пряму детермінують якість, об'єктивність, точність та ефективність роботи експерта.

Існує необхідність у застосуванні системних заходів з метою мінімізації наслідків стресу на працівників експертних установ, що може реалізовуватись через упровадження психологічної підтримки з метою профілактики професійного вигорання як складової забезпечення належної якості судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Stressors in forensic organizations: risks and solutions / T. Busey et al. *Forensic science international: synergy*. 2022. No. 4. DOI: 10.1016/j.fsisyn.2021.100198 (дата звернення: 29.01.2026).
3. Бондаренко-Берегович В. В. Судово-експертна діяльність в умовах військового стану. *Наукові перспективи*. 2024. № 6 (48). С. 535—548. DOI: 10.52058/2708-7530-2024-6(48)-535-548 (дата звернення: 28.01.2026).
4. Галан Л., Журавльова О., Кульчицька А. Концептуалізація поняття професійного вигорання у науковій літературі. *Психологічні перспективи*. 2025. № 44. С. 38—51. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2024-44-gal> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Burnout and stress in forensic science jobs: a systematic review / C. Lombardo et al. *Healthcare*. 2024. No. 12(20):2032. DOI: 10.3390/healthcare12202032 (дата звернення: 29.01.2026).
6. The impact of fatigue on latent print examinations as revealed by behavioral and eye gaze testing / T. Busey et al. *Forensic science international*. 2015. No. 251. Pp. 202—208. DOI: 10.1016/j.forsciint.2015.03.028 (дата звернення: 29.01.2026).
7. Лозова С., Самойлова О. Формування негативних психоемоційних станів та їх корекція в роботі судових експертів. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24.03.2023). Вінниця, 2023. С. 141—142. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16300> (дата звернення: 28.01.2026).



Інтеграція штучного інтелекту у судово-експертну діяльність: перспективи, ризики та межі застосування в умовах сучасної війни

Олексій Сова

завідувач відділу судової експертизи № 3 (м. Нікополь), лабораторія судової експертизи (м. Кривий Ріг), Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Нікополь, Україна, e-mail: nik_vse3@ukr.net

Розглянуто практичні аспекти інтеграції штучного інтелекту в експертну діяльність, межі його застосування, а також причини, з яких ШІ не може і не має замінювати судових експертів.

Ключові слова: *судова експертиза; штучний інтелект; криміналістика; експертна відповідальність; валідація алгоритмів.*

Integration of Artificial Intelligence into Forensic Expert Activity: Prospects, Risks, and Limits of Application in the Context of Modern Warfare

Oleksii Sova

The paper examines the practical aspects of integrating artificial intelligence (AI) into forensic expert activity, the limits of its application, as well as the reasons why AI cannot and should not replace forensic experts.

Keywords: *forensic examination; artificial intelligence; criminalistics; expert responsibility; algorithm validation.*

У сучасних умовах розвитку технологій штучний інтелект (далі — ШІ) набуває дедалі більшого значення в судово-експертній практиці. Його потенціал полягає не у заміні експертів, а у посиленні їхніх аналітичних і дослідницьких можливостей, особливо в умовах війни, коли обсяг і різноманіття матеріалів для дослідження збільшується в рази.

Повномасштабна війна в Україні створила безпрецедентні умови для роботи судових експертів. На території держави щоденно фіксуються тисячі об'єктів, що підлягають ідентифікації: фрагменти боєприпасів, пошкодження, сліди вибухів, трофейна зброя, елементи військової техніки країн НАТО, РФ та інших держав.

Обсяг матеріалів, фотознімків, відеофайлів, 3D-сканів і цифрових документів, які надходять до експертних установ, перевищує фізичні можливості людини для оперативної обробки.

У цих умовах інтелектуальні системи можуть стати ефективним інструментом допомоги експерту: від сортування даних до попереднього розпізнавання об'єктів і фрагментів.

Сучасні моделі комп'ютерного зору (Computer Vision) уже здатні виконувати низ-

ку завдань, що мають практичне значення для експертів:

1. *Попередня класифікація зброї та боєприпасів за фото.* Алгоритми можуть швидко визначати найбільш ймовірні типи, калібри, моделі або навіть виробників зброї. Це особливо актуально для нових або маловідомих зразків, що з'явилися в Україні під час війни.
2. *Ідентифікація слідів і мікрослідів.* Моделі, натреновані на великих масивах даних 2D і 3D-зображень куль, гільз, можуть допомогти попередньо зіставити зразки між собою, скорочуючи час експерта на рутинне порівняння.
3. *Автоматичне очищення та нормалізація зображень.* ШІ може видаляти шум, коригувати освітлення, масштабувати й перспективу, що підвищує якість зображення без втручання у зміст.
4. *Пошук збігів у великих базах.* Модулі з елементами машинного навчання здатні швидко порівнювати сотні зразків із національними або міжнародними базами (на кшталт *IBIN* чи *IFRT*) для попереднього відбору й ранжування результатів.

5. *Аналіз відео та супутникових зображень.* У справах про воєнні злочини ШІ може допомогти знаходити візуальні підтвердження застосування певних типів озброєнь або визначати місце / напрямок пострілу за відеозаписами.

Попри високий рівень технологічності, ШІ не може повністю замінити людину-експерта. Це обумовлено кількома фундаментальними причинами:

1. *Інтерпретація результату.* Алгоритм може виявити збіг, але лише експерт здатен оцінити його значення в контексті матеріалів справи, умов пострілу, стану об'єкта чи впливу навколишнього середовища.
2. *Відповідальність.* Висновок має юридичну силу, а отже, несе відповідальність конкретна особа. ШІ не може бути суб'єктом права чи відповідальності.
3. *Неоднозначність і контекст.* У криміналістиці рідко існує абсолютна однозначність. ШІ працює за принципом ймовірності, тоді як експерт оцінює докази у сукупності, враховуючи логіку, досвід і контекст події.
4. *Морально-етичний аспект.* Рішення у справах, пов'язаних із людським життям, смертю чи воєнними злочинами, не може бути передане безконтрольно алгоритму.

Отже, зважаючи на перелічені причини, ШІ має пропонувати попередні результати, а експерт перевіряє, аналізує, інтерпретує та документує висновок.

Упровадження ШІ у судово-експертну діяльність потребує врахування тих чинників, що кожен алгоритм має бути протестований на достовірність, чутливість, специфічність і стабільність результатів (валідація моделей), має бути заборонено використовувати

моделі, які не пройшли сертифікацію або можуть спотворити дані під час обробки, а також мають бути юридично придатними — алгоритми, застосовані у судовій експертизі, повинні бути описані в офіційних методиках і доповнені поясненням меж застосування.

Практичними напрямками інтеграції ШІ в Україні можуть стати:

- створення національних цифрових баз зразків, у яку інтегрувати модуль автоматичного розпізнавання зображень (на основі нейронних мереж);
- застосування ШІ для фільтрації великих масивів фотоматеріалів, що надходять з місць подій у зоні бойових дій;
- розроблення освітніх програм для експертів, що пояснюватимуть принципи роботи ШІ, методи валідації та юридичні аспекти його застосування;
- створення міжвідомчої групи з розробки стандартів використання ШІ у судово-експертній практиці (МВС, Міноборони, НДЕКЦ, СБУ, Академія наук).

Інтеграція ШІ в судово-експертну діяльність — це не майбутнє, а сучасна необхідність, продиктована воєнними реаліями, обсягом цифрових доказів і вимогами оперативності. Проте ключовим принципом має залишатись те, що ШІ — це інструмент підтримки експерта, а не його заміна. Тільки поєднання людського досвіду, аналітичного мислення й можливостей машинного навчання може забезпечити наукову обґрунтованість, достовірність і законність судово-експертних висновків.

Україна, маючи потужний експертний потенціал і практику роботи у бойових умовах, може стати прикладом відповідального й етичного впровадження ШІ у сферу судових експертиз — не як технічного «автоматизатора», а як інтелектуального партнера фахівця.



Оптимізація роботи з файлами resume.dat програмного забезпечення, що працює за протоколом BitTorrent

Іван Старенький

завідувач лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2271-8512>

У тезах наведено практичний спосіб покращення процесу дослідження файлів resume.dat, які є конфігураційними файлами програмного забезпечення, що працює за протоколом BitTorrent.

Ключові слова: торрент; скрипт; програмне забезпечення; файл.

Optimization of Working With Resume.dat Files in Software Operating via the Bittorrent Protocol

Ivan Starenkiy

The thesis presents a practical approach to improving the process of analyzing resume.dat files, which are configuration files used by software operating on the BitTorrent protocol.

Keywords: torrent; script; software; file.

Наше повсякденне життя сьогодні важко представити без постійного доступу до інтернету, починаючи від смарт-годинників та закінчуючи персональними та стаціонарними комп'ютерами. Спектр користувацьких запитів та сценаріїв звернення до інтернету всеосяжний: від робочих задач, перегляду серіалів та фільмів на online-сервісах на кшталт «Netflix», «Hulu», «Disney+», «HBO Max» до завантаження різноманітного контенту за допомогою програмного забезпечення (далі — ПЗ), що працює на архітектурі Peer-two-Peer (P2P) за протоколом «BitTorrent», до яких належать «qBitTorrent», «uTorrent», «Vuze», «Deluge», «BitLord», «Tizati», та ін.

Контент, який завантажується за допомогою наведених торрент-клієнтів, є як легітимним, так і забороненим на законодавчому рівні як для завантаження, так і для розповсюдження, наприклад, ст. 301 та 301-1 Кримінального кодексу України (далі — ККУ) [1].

Комп'ютерна техніка, якою скористались для завантаження та розповсюдження забороненого законом контенту, у майбутньому може стати об'єктом дослідження під час проведення судових комп'ютерно-технічних експертиз.

Незважаючи на те, що торрент-клієнти працюють за одним «BitTorrent»-протоколом, у них можуть бути різні програмні підходи до логування торрент-роздач у різні службові та конфігураційні файли, наведені

в GUI-середовищах (Graphical User Interface) торрент-клієнтів.

Так, наприклад, ПЗ «qBitTorrent» фіксує інформацію щодо торрент-роздач у декількох файлах: «*.fastresume», «*.torrent» (копії оригінальних торрент-файлів, що разом із fastresume-файлами зберігається в теці «BT_backup»), «qBittorrent-data.conf», «qBittorrent.ini» та «qBittorrent.log».

Водночас ПЗ «uTorrent» інформацію щодо роздач фіксує у файлах «resume.dat», «settings.dat», «*.torrent» (копії оригінальних торрент-файлів), «dht.dat», «rss.dat» та «*.log» (у разі, якщо було увімкнено логування). Поміж наведеного списку системних та конфігураційних файлів «resume.dat» є тим файлом, який містить максимально повну інформацію щодо роздач, усі інші файли також важливі для експертного дослідження, але все ж таки вони є другорядними. І саме тому дана робота присвячена оптимізації процесу дослідженню даного файлу.

Файл «resume.dat» містить таку інформацію щодо кожної торрент-роздачі: шлях до файлу / теки, ім'я торренту, відомості щодо статусу роздачі, прогрес завантаження, статистику UL/DL (downloaded, uploaded, ratio), часові мітки (added_on, completed_on, creation_date, active_time, seeding_time, last_seen_complete), кількість частин, параметр «piece_length», мітки, пріоритети файлів,

теги та параметри клієнта, *infohash*, розташування «*.torrent»-файлу.

Тому з позиції проведення комп'ютерно-технічної експертизи дослідження «*resume.dat*» та його інформаційного вмісту є важливою частиною дослідження.

У більшості випадків, коли постає питання дослідження файлу «*resume.dat*», то звертаються до ПЗ «BEncode Editor» [2], яке може працювати як з «*resume.dat*», так і з «*settings.dat*» та «*.torrent»-файлами (див. рис. 1—2).

Загалом ПЗ «BEncode Editor» — цілком гідний інструмент для встановлення відомостей щодо торрент-роздач, що зберігаються у файлі «*resume.dat*». За допомогою даного програмного продукту експерт може переглянути та перенести у свій висновок шляхом формування знімків робочої облас-

ті програмного продукту або копіюючи всі необхідні значення параметрів, що допоможуть сформувати відповіді на поставлені замовником запитання.

Але потрібно зазначити, що ПЗ «BEncode Editor» неспроможний вивантажувати інформацію щодо торрент-роздач, відомості про які містяться в «*resume.dat*», що у разі великої кількості раздач експоненціально збільшує час, який буде витрачено на оброблення інформації. Також робота з великим переліком раздач може призвести до того, що, ураховуючи людський чинник, деякі відомості щодо раздач, можливо навіть ключові, будуть пропущені через утому експерта від монотонних дій протягом тривалого часу.

Саме тому з метою уникнення помилок в «аналоговому» підході під час роботи з «*resume.dat*» автор розробив спеціальний

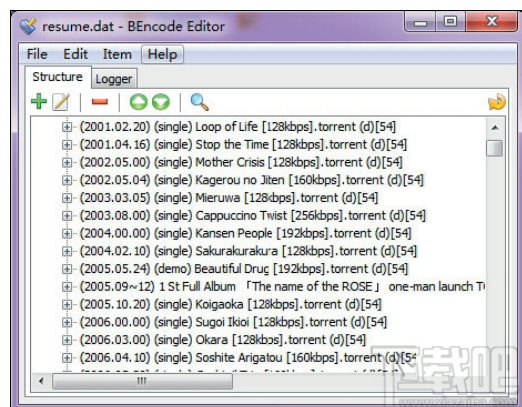


Рис. 1. Приклад робочого вікна ПЗ «BEncode Editor»

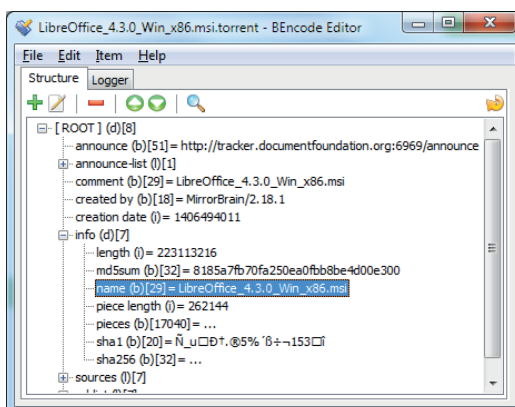


Рис. 2. Приклад перегляду інформації щодо торрент-роздачі в файлі «*resume.dat*»

Found 202 torrent(s):

```
-----
Name       : 03.02.14 MEM@OKC.mkv
Infohash   :
Path       : C:\Users\Павло\Downloads\03.02.14 MEM@OKC.mkv
Seeding    : False | Ratio None | UL/DL 1839366345/3491446985
UL/DL rate : None/None Limits UL/DL: None/None
Added/Done : 2014-02-04T20:59:44Z / 2014-02-04T21:22:17Z
Trackers   : http://bt3.rutracker.org/ann?uk=N9sxifyYVln, http://retracker.local/announce
-----
Name       : 13.j.rajon.Kirpichnye.osobnyaki.2014.RUS.BDRip.XviD.AC3.-HQCLUB.avi
Infohash   :
Path       : G:\13.j.rajon.Kirpichnye.osobnyaki.2014.RUS.BDRip.XviD.AC3.-HQCLUB.avi
Seeding    : False | Ratio None | UL/DL 2229616640/1559183360
UL/DL rate : None/None Limits UL/DL: None/None
Added/Done : 2014-10-12T15:35:51Z / 2014-10-12T15:47:34Z
Trackers   : http://bt2.rutracker.org/ann?uk=N9sxifyYVln, http://retracker.local/announce
-----
```

Рис. 3. Приклад результату роботи скрипту



Python-скрипт, що запускається в CLI-середовищі (*Command Line Interface*) операційної системи (ОС) «Linux» та взаємодіє з «*resume.dat*» файлом.

До функціональних можливостей скрипту включено автоматичний аналіз шляхом перебору всіх елементів файлу «*resume.dat*», тобто опрацювання інформації щодо

```
def scan_all_torrents(obj):
    found = []

    def walk(node):
        if isinstance(node, dict):
            for k, v in node.items():
                if isinstance(v, dict) and looks_like_torrent_dict(v, k):
                    ih = extract_infohash_from(v, k)
                    found.append(normalize_entry(ih, v))
                if isinstance(v, (dict, list)):
                    walk(v)
            elif isinstance(node, list):
                for it in node:
                    walk(it)

    walk(obj)
    return found
```

Рис. 4. Рекурсивний пошук усіх торрент-записів у *resume.dat*

```
def looks_like_torrent_dict(d, key_bytes):
    if not isinstance(d, dict):
        return False
    h = d.get(b"hash")
    has_hash = isinstance(h, (bytes, bytearray)) and (len(h) == 20 or len(h) == 40)
    has_name = any(k in d for k in (b"name", b"caption", b"title"))
    has_path = any(k in d for k in (b"path", b"save_path"))
    key_looks_like_torrent = b".torrent" in key_bytes.lower()
    score = sum([has_hash, has_name, has_path, key_looks_like_torrent])
    return score >= 2
```

Рис. 5. Евристичне розпізнавання торрент-записів

```
def normalize_entry(infohash, entry):
    name = b2s(entry.get(b"name"))
    save_path = b2s(entry.get(b"save_path"))
    trackers = flatten_trackers(entry.get(b"trackers"))
    size = entry.get(b"size")
    downloaded = entry.get(b"downloaded")
    uploaded = entry.get(b"uploaded")
    added_on = maybe_ts(entry.get(b"added_on"))
    completed_on = maybe_ts(entry.get(b"completed_on"))
    return {
        "infohash": infohash.lower(),
        "name": name,
        "save_path": save_path,
        "trackers": trackers,
        "size": size,
        "downloaded": downloaded,
        "uploaded": uploaded,
        "added_on": added_on,
        "completed_on": completed_on,
    }
```

Рис. 6. Нормалізація одного запису про торрент-роздачу



торрент-роздач в автоматичному вигляді з подальшим збереженням результатів роботи у вихідний csv-файл (див. *рис. 3*).

Ураховуючи, що скрипт налічує більше 400 рядків програмного коду, в цій роботі наведено тільки деякі його ключові фрагменти (див. *рис. 4—6*).

Отже, застосування цього скрипту допоможе значно зберегти час на опрацювання інформації, що міститься в файлі «*resume.dat*», а завдяки можливості узагальнювати оброблений масив даних в один файл, він

робить скрипт потужним криміналістичним інструментом під час проведення комп'ютерно-технічних експертиз.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. BEncode Editor. URL: <https://sites.google.com/site/ultimasites/bencode-editor> (дата звернення: 26.01.2026).



Деякі перспективи розвитку автотехнічної експертизи

Ярослав Столяров

головний судовий експерт відділу інженерно-транспортних видів досліджень Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3892-8408>, e-mail: eeexpert@gmail.com

Олександр Яценко

головний судовий експерт відділу інженерно-транспортних видів досліджень Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, e-mail: yatsenkoa81@gmail.com

Із розвитком судової автотехнічної експертизи на порядку денному постають нові завдання методичного характеру: остаточне вирішення питання про межі компетенції експерта, створення єдиних методичних посібників на основі експертних досліджень з найбільш характерних дорожніх пригод, проведення глибоких експериментальних досліджень для визначення коефіцієнта зчеплення шин з дорогою сучасних транспортних засобів, часу реакції водіїв, часу приведення в дію окремих механізмів сучасних транспортних засобів, централізоване забезпечення лабораторій технічною літературою та сучасним обладнанням, нормативними документами та ін. Вирішення цих завдань потребує ухвалення низки організаційних заходів і створення шляхів розвитку судової автотехнічної експертизи з метою вдосконалення збору вихідних даних і розширення науково-дослідної та методичної роботи.

Ключові слова: автотехнічна експертиза; дорожньо-транспортна пригода; сповільнення; час реакції; технічний стан; гальмівна система; рульове керування; pre-trial investigation.

Some Prospects for the Development of Automotive Technical Expertise

Yaroslav Stoliarov, Oleksandr Yatsenko

With the development of forensic automotive expertise, new methodological tasks are coming to the fore: finalising the issue of the limits of expert competence, creating uniform methodological guidelines based on expert studies of the most common road accidents, conducting in-depth experimental research to determine the coefficient of tyre grip on the road for modern vehicles, driver reaction times, the time required to activate individual mechanisms of modern vehicles, centralised provision of technical literature and modern equipment, regulatory documents, etc. to laboratories. Solving these tasks will require the adoption of a number of organisational measures and the creation of ways to develop forensic automotive expertise in order to improve the collection of source data and expand scientific, research and methodological work.

Keywords: automotive technical expertise; road traffic accident (RTA); deceleration; reaction time; technical condition; braking system; steering; traffic rules.

Багаторічна практика у галузі автотехнічної експертизи показала, що з кожним роком органи досудового слідства значно поліпшили якість розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Більшість слідчих ставить перед експертами при призначенні автотехнічної експертизи питання цілком кваліфіковано, схеми про дорожні пригоди складаються як правило чітко, із зазначенням необхідних параметрів, більш ретельно встановлюються вихідні дані для проведення експертизи; технічний огляд транспортних засобів, що брали участь у події, проводиться більш якісно з докладним опи-

сом виявлених пошкоджень окремих вузлів і деталей транспорту; для отримання достовірних вихідних даних працівники слідства проводять різного роду експерименти щодо встановлення швидкості руху учасників дорожньо-транспортної пригоди, видимості, оглядовості та інших істотних факторів, що впливають на об'єктивність висновків експерта; значною мірою скоротилися терміни призначення експертиз з моменту початку досудового розслідування, що дуже важливо з точки зору його проведення у розумні строки.

Однак ряд слідчих працівників, на нашу думку, ще допускає під час призначення

судової автотехнічної експертизи істотні недоліки: ставлять перед експертами невизначені, незрозумілі, такі, що виходять за межі їх компетенції питання, неякісно складають протоколи огляду місця та схеми дорожньої пригоди, протоколи огляду транспорту, не повідомляють експерту необхідних вихідних даних тощо.

При проведенні експертизи експерт не має права давати оцінку доказам і самостійно вирішувати питання про те, які дані можуть прийматися за вихідні при проведенні експертизи. Тому в описовій частині постанови про призначення експертизи слідчий повинен вказати технічні відомості, що характеризують рух транспорту, пішоходів та інші вихідні дані. Однак до теперішнього часу мають місце факти, коли слідчі при призначенні експертизи не оцінюють належним чином матеріали справи і вказують неповні вихідні дані. Видається, що збиранню об'єктивних вихідних даних істотно допоможе масштабне 3D-сканування місця дорожньо-транспортної пригоди [1] (далі — ДТП) з використанням сучасного обладнання такого як 3D-сканери, а також безпосередня участь експерта в якості фахівця при первинному огляді місця ДТП для допомоги у проведенні такої зйомки.

Впровадження масштабного 3D-сканування дозволить більш об'єктивно зафіксувати обстановку і сліди на місці ДТП, виключить необхідність користування схемами ДТП (нерідко неякісними), випадки випадання з поля зору експерта істотних для проведення експертизи моментів. Маючи масштабний 3D-скан, експерт не повинен буде уточнювати в органів слідства окремі виміри, необхідні для дослідження, що значно скоротить терміни проведення експертиз і розслідування кримінальних справ.

Практика виконання експертиз показує, що матеріали досудового розслідування надходять на експертизу після закінчення 2—3 місяців з моменту дорожньо-транспортної пригоди, коли обстановка на місці події вже істотно змінилася. З огляду на це, якщо і буде в розпорядженні експертів такий 3D-сканер, то він не може бути повністю використаний на основному етапі — збиранні необхідних даних безпосередньо на місці

ДТП. Це ускладнює, а часом робить абсолютно неможливим отримання вихідних даних для проведення судової автотехнічної експертизи. У зв'язку з цим є необхідність рекомендувати до оснащення відповідними 3D-сканерами підрозділи органів досудового розслідування які займаються оформленням дорожньо-транспортних пригод.

З плином часу також буде не зайвим для органів досудового розслідування, які займаються оформленням дорожньо-транспортних пригод, удосконалювання методики складання протоколів і схем ДТП, огляду транспортних засобів з максимальним використанням спеціальних приладів та визначенням переліку робіт на місці ДТП з метою найбільш повного отримання технічних вихідних даних необхідних для виконання автотехнічної експертизи.

До переліку обладнання органів досудового розслідування, які займаються оформленням дорожньо-транспортних пригод, разом з іншими предметами, не завадило б додати, наприклад, деселерометр — прибор для визначення сповільнення при гальмуванні транспортних засобів, екліметр — для визначення ухилу дороги, люфтомір тощо. Показання цих приладів, отримані відразу ж на місці дорожньої пригоди, мають дуже істотне значення для експертних розрахунків. Незважаючи на важливе значення показань приладів, працівники органів досудового розслідування, які займаються оформленням дорожньо-транспортних пригод, при виїзді на місця ДТП далеко не завжди їх застосовують. Трапляються випадки, коли взагалі не визначається ухил дороги, не проводять контрольного гальмування транспортних засобів, що брали участь у ДТП, не визначають люфт рульового механізму, не вимірюють вільний хід педалей гальма тощо. Ці упущення призводять до того, що експерт при дослідженні обставин ДТП змушений виходити із середніх табличних даних, що може оказати вплив на об'єктивність його висновків.

Н наступному етапі при проведенні судової автотехнічної експертизи абсолютно не враховуються суб'єктивні якості водіїв. Відомості, що є з цього питання в спеціальній літературі, далеко не однакові у різних авторів.



Деякі дані взагалі не вивчені (наприклад, коливання часу реакції водія залежно від таких факторів, як фізіологічний стан, тривалість роботи, куріння під час керування автомобілем, швидкість руху автомобіля тощо). При визначенні оглядовості з місця водія часто не враховується кут зору очей людини та інше.

Зазвичай при проведенні експертизи звертають увагу на швидкість реакції водія, необхідну для виявлення перешкоди, і оцінку небезпеки до початку впливу на рульове управління та привід гальм. З цього приводу експертна практика має хоча б середні показники реакції водія і часу приведення цих механізмів в дію. Однак водієві нерідко доводиться вдаватися і до інших заходів: перемиканню світла, подачі звукового сигналу, включенню знижувальної передачі, склоочисника, обприскувача вітрового скла та ін. Причому часто треба не тільки привести в дію один з механізмів або приладів, але й негайно визначити, в якій послідовності слід застосувати цілий комплекс прийомів. Нарешті, водій повинен одночасно правильно оцінити і зовнішні умови: стан дороги, межі видимості тощо. Не можна повністю виключити ту обставину, що в певних дорожніх ситуаціях у водія може настати психологічний бар'єр, тобто такий стан, за якого протягом частки секунди, долаючи мимовільно виникаюче почуття страху, він повинен знову відреагувати на те, що сталося, оцінити небезпеку, вжити заходів, а іноді і привести в дію інші механізми автомобіля. З огляду на те, що психічне життя протікає під впливом на наші органи чуття зовнішнього середовища, в експертній практиці цю особистість необхідно розглядати у зв'язку з навколишнім середовищем, з умовами праці. Користуючись же в розрахунках при проведенні експертизи в одних випадках диференційними значеннями часу реакції водія, а в інших випадках взагалі не враховуючи цього часу (через відсутність відповідних даних у спеціальній літературі), експерти тим самим ігнорують індивідуальні особливості

суб'єкта, що є вихідними даними для проведення експертизи.

У зв'язку з цим заслуговує на повне схвалення ідея про необхідність залучення до проведення судових автотехнічних експертиз судових психіатрів, психологів і фізіологів.

З розвитком судової автотехнічної експертизи на порядок денний стають нові завдання методичного характеру: остаточне вирішення питання про межі компетенції експерта, створення єдиних методичних посібників на основі експертних досліджень з найбільш характерних дорожніх пригод, проведення глибоких експериментальних досліджень для визначення коефіцієнта зчеплення шин з дорогою сучасних транспортних засобів, часу реакції водіїв, часу приведення в дію окремих механізмів сучасних транспортних засобів, централізоване забезпечення експертних установ технічною літературою, нормативними документами. Вирішення цих завдань вимагатиме прийняття і низки організаційних заходів.

З викладеного вище випливає, що реальний шлях розвитку судової автотехнічної експертизи полягає насамперед в усуненні недоліків при оформленні ДТП та призначенні експертизи органами досудового розслідування. Отже за нашими рекомендаціями вважаємо за необхідне за допомогою новітніх приладів удосконалити збір вихідних даних, активніше залучати експертів як фахівців до огляду місця ДТП. Зі сторони працівників спеціалізованих установ, які проводять експертизи в автотехнічній галузі знань, розширити науково-дослідну та методичну роботу в контакт з фахівцями в інших галузях знань дотичних до психіатрії, психології, фізіології людини та використанням новітніх досягнень і сучасного обладнання.

Перелік джерел посилання

1. Метод лазерного сканування під час дослідження обставин дорожньо-транспортних пригод: практичний посібник / авт.-уклад.: С. О. Шевцов, С. В. Данець. Київ, 2023. 49 с.

Взаємодія судів, правоохоронних органів та експертних установ у справах адміністративної юрисдикції

Роман Сушко

головний судовий експерт, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5586-2882>,
e-mail: ronboss@ukr.net

Досліджено правові та організаційні аспекти взаємодії судів адміністративної юрисдикції з правоохоронними органами та судово-експертними установами. Особливу увагу приділено принципу офіційного з'ясування обставин справи та ролі спеціальних знань у цьому.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судово експертиза; правоохоронні органи; спеціальні знання; доказування.

Interaction Between Courts, Law Enforcement Bodies and Expert Institutions in Matters of Administrative Jurisdiction

Roman Sushko

The article examines the legal and organizational aspects of the interaction of courts of administrative jurisdiction with law enforcement agencies and forensic institutions. Particular attention is paid to the principle of official clarification of the circumstances of the case and the role of specialized knowledge in this.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; law enforcement agencies; special knowledge; evidence.

Ефективність адміністративного судочинства в Україні безпосередньо залежить від якості та оперативності доказової бази. Взаємодія між судами, правоохоронцями та експертами наразі є багаторівневою системою, що базується на засадах сучасної трансформації та процесуальної незалежності [1, с. 14]. Звичайно, далеко не за всіма справами адміністративної юрисдикції виникає потреба у проведенні судових експертиз. Згідно зі ст. 102 Кодексу адміністративного судочинства України [2], суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері відмінній від права, без яких встановити відповідні обставини неможливо;
- 2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їхньої правильності.

Хтось може поставити питання: а де ж тут може бути взаємодія між судами, правоохоронними органами та експертними уста-

новами? Найпростіший приклад: у справі про оскарження припису Державної інспекції архітектури та містобудування щодо знесення самочинного будівництва, суд взаємодіє з експертом для встановлення, чи відповідає об'єкт технічним регламентам. Правоохоронні органи на вимогу суду забезпечують доступ експерта на закриту територію об'єкта, якщо забудовник чинить перешкоди. Другий приклад — під час оскарження рішення ВЛК (Військово-лікарської комісії), суд ініціює судово-медичну експертизу. Взаємодія полягає у витребуванні від правоохоронних органів (наприклад, військової прокуратури) оригіналів медичних журналів та результатів обстежень, які часто мають гриф обмеженого доступу [3, с. 120].

Але часто правоохоронні органи в адміністративному процесі виступають відповідачами, що створює специфічний конфлікт інтересів під час взаємодії. Наприклад, при оскарженні постанови Національної поліції за ст. 124 КУпАП в адміністративному суді, ключовим доказом є відеозапис. Суд взаємодіє з управлінням патрульної поліції для отримання відео з камер «Safe City». У разі виникнення сумнівів у цілісності запису, при-



значається фоноскопична експертиза. Експерт взаємодіє з технічним відділом поліції для отримання метаданих файлу [4, с. 35].

Незважаючи на війну, впровадження нових технологій здійснюється у всіх сферах життя нашої країни. Не стало винятком і взаємодія суб'єктів при проведенні судочинства у справах адміністративної юрисдикції, зокрема кардинально збільшилася швидкість обміну інформацією. Станом на 2026 рік паперове листування між судом та експертною установою намагаються майже повністю замінити електронним документообігом. Якщо раніше листи чекали відправлення в канцелярії, йшли поштою, потім чекали реєстрації, розгляду і т.д., то в сучасних умовах, завдяки системі електронного документообігу експертна установа отримує документ майже миттєво після його реєстрації в судовій установі. Як приклад можна навести, що під час оскарження рішення митниці про коригування митної вартості товарів, суд призначає товарознавчу експертизу. Через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему експерт отримує митні декларації та інвойси від правоохоронного сегмента митниці за лічені хвилини. Це дозволяє провести експертизу за 10—15 днів замість місяців, як це було раніше [5, с. 6].

І все ж таки не потрібно забувати, що суд не просто приймає висновок експерта, а оцінює його в сукупності з іншими доказами. Якщо висновок експерта неповний, викликає сумніви, протирічить іншим матеріалам справи, суд у разі необхідності може призначити декілька експертиз: додаткову або повторну [6]. Крім того, учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

Посилення взаємодії судів, правоохоронних органів та експертних установ у справах

адміністративної юрисдикції забезпечується як через прийняття відповідних відомчих інструкцій, проведення спільних нарад, «круглих столів» і т. ін., так і через цифрові інструменти. У разі виникнення «конфлікту інтересів» між сторонами відбувається залучення незалежних (приватних) експертів та міжнародних інституцій для вироблення ефективних алгоритмів дій, що забезпечують належну взаємодію та прийняття об'єктивних рішень. Сподіваємося, що пройшовши непростий шлях, наша держава зможе напрацювати та втілити в життя такі механізми взаємодії між судами, правоохоронними органами та експертними установами у справах адміністративної юрисдикції, які будуть взірцем для всіх країн світу, та вкладатимуться у провідних наукових установах світу як еталонні.

Перелік джерел посилання

1. Берназюк Я. О. Процесуальний статус експерта в адміністративному судочинстві України: теорія та практика. *Вісник Верховного Суду*. 2024. № 4. С. 10—18.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Кузьменко О. В. Адміністративне процесуальне право : підручник. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ, 2025. 512 с.
4. Смокович М. І. Ефективність адміністративного судочинства в умовах цифровізації. *Право України*. 2025. № 2. С. 45—58.
5. Пехота В. Г. Загальна теорія судової експертизи : навч. посіб. Харків, 2024. 320 с.
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 31.01.2026).

Актуальні проблеми кадрового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні

Лілія Тимощик

кандидат економічних наук, учений секретар, Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7695-2169>, e-mail: mopof@ukr.net

Сергій Бузина

старший судовий експерт, відділ економічних та товарознавчих досліджень, Київське відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8016-3561>, e-mail: buzyna.serhii@gmail.com

Проаналізовано проблеми кадрового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні в умовах НТП та цифровізації, обґрунтовано потребу уніфікації та цифрового оцінювання компетентностей.

Ключові слова: судова експертиза; кадрове забезпечення; цифровізація; компетентність.

Topical Issues in Staffing Forensic Activities Across Ukraine

Liliia Tymoshchuk, Serhii Buzyna

The paper analyses issues arising in staffing forensic activities within Ukraine amid scientific and technological progress and digitalisation. The authors justify the need for standardisation and digital assessment of competencies.

Keywords: forensic examination; staffing; digitalisation; competence.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту [1]. Поняття «відповідна вища освіта» у чинному законодавстві України немає. Відповідно порівнювати наявну вищу освіту з неіснуючим поняттям не має сенсу. У кожного центрального органу виконавчої влади свої підходи до допуску осіб до іспиту.

Здобуття вищої освіти передбачає опанування комплексу дисциплін (галузей науки), що формують відповідні обраній професії знання фахівця. До них, належать такі галузі як: іноземна мова, українська мова, історія, математика, право та інші. Зазначені дисципліни є складовою будь-якої освітньої програми, а поділ на загальні та спеціальні навчальні предмети має досить умовний характер.

На нашу думку, відповідність освіти певним вимогам слід визначати з урахуванням двох головних складових — загальні та спеціальні дисципліни. Важливо чітко визначити перелік галузей науки, які відповідають конкретній спеціальності, для забезпечення прозорості та об'єктивності при визначенні відповідності спеціальних знань у кандидата

на отримання кваліфікації судового експерта. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню довіри до результатів експертного дослідження та допоможе сторонам судового процесу, впевнитись у наявності спеціальних знань у судового експерта.

У системі кадрового відбору та підготовки кандидатів на отримання кваліфікації судового експерта в Україні існують системні невідповідності та критичні протиріччя (в усіх відомствах, включаючи Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Службу безпеки України та інші центральні органи виконавчої влади). Причиною виникнення такої ситуації на нашу думку є те, що в середині кожної системи сформувалася замкнена, ізольована від зовнішнього впливу своєрідна «екосистема», яка у своїй діяльності керується власними, часто застарілими та суб'єктивними, принципами, нерідко ігноруючи навколишній прогрес з метою захисту власного авторитету.

Такий підхід негативно впливає на формування критеріїв відбору кандидатів на здобуття кваліфікації судового експерта (зокрема, щодо «відповідної вищої освіти» за статтею 9 Закону «Про судову експертизу» [1]) та часто призводить до ігнорування



динамічних викликів породжених стрімким розвитком науково-технічного прогресу.

Це проявляється у:

- відсутності єдиного системного підходу, з чітким механізмом перманентної актуалізації ступеня відповідності галузей знань і спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти до переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта (ЦЕКК Мін'юсту, ЕКК МВС, СБУ — застосовують різні інтерпретації класичних дисциплін та не враховують тенденції сучасності);
- суб'єктивному тлумаченні відповідності освітніх компонентів (дисциплін з обсягом ≥ 50 кредитів ЄКТС за п. 2.7 Порядку № 1224/5 Мін'юсту), без чіткого алгоритму оцінки суміжних чи нових напрямків (наприклад, ІТ-дисциплін для комп'ютерно-технічної експертизи).

Застосування кількісного критерію обсягу освітніх дисциплін у 50 кредитів ЄКТС як універсального показника відповідності освіти вимогам експертної спеціальності, без деталізованого механізму аналізу змісту навчальних програм та їх галузевої спрямованості, призводить до суттєвих методологічних викривлень у системі кадрового відбору судових експертів. Так, при формальному зіставленні освітніх програм інженера та економіста значна частина зазначених 50 кредитів формується за рахунок загальноосвітніх дисциплін, які є спільними для більшості спеціальностей, зокрема іноземної мови, фізичного виховання, історії України, діловодства, основ права тощо. За відсутності диференціації між загальними та спеціальними освітніми компонентами виникає абсурдна ситуація, за якої формальне співпадіння кредитів може створювати ілюзію взаємної професійної еквівалентності, коли, умовно, економіст може визнаватися таким, що відповідає інженерній спеціальності, і навпаки.

Ще більш показовою є ситуація з дипломами, здобутими у 1990—1995 роках, зокрема за спеціальністю «товарознавство».

Освітні програми того періоду об'єктивно не містили таких дисциплін, як ціноутворення в ринковій економіці, аналіз кон'юнктури ринку, маркетинг, поведінка споживачів, конкурентний аналіз, які сьогодні є базовими для здійснення товарознавчої та оціночної експертизи. З позицій сучасних вимог до професійних компетентностей судового експерта, такі дипломи формально не забезпечують необхідного обсягу спеціальних знань навіть за критерієм 50 кредитів ЄКТС, якщо виключити загальноосвітні дисципліни. Це свідчить про те, що механічне застосування кількісного показника кредитів без урахування змісту, актуальності та галузевої спрямованості освітніх компонентів є методологічно хибним та не відповідає реальним потребам сучасної судово-експертної діяльності.

На відміну від чинної в Україні практики, Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) у своїх Best Practice Manuals застосовує компетентнісний підхід, зокрема через використання матриць компетентностей (competence matrices), у яких освіта розглядається лише як один із елементів загальної системи оцінювання. У межах ENFSI competence matrices ключове значення мають не формальні показники обсягу навчальних дисциплін, а відповідність конкретних знань, умінь та навичок функціональним вимогам певної експертної спеціальності, підтвердженням практичним досвідом, безперервним професійним розвитком та здатністю застосовувати сучасні методики дослідження. Такий підхід унеможливлює формальне ототожнення різних спеціальностей за рахунок загальноосвітніх компонентів та забезпечує об'єктивну оцінку реальної компетентності експерта.

Таким чином, механічне застосування кількісного критерію 50 кредитів ЄКТС без урахування змістовного наповнення освітніх програм, їх актуальності та відповідності вимогам конкретної експертної спеціальності не відповідає ані сучасним викликам судово-експертної діяльності, ані європейським стандартам, закладеним у підходах ENFSI, та потребує суттєвого методологічного перегляду.

Це призводить до створення штучних бар'єрів для кадрового обміну між спеціалі-

зованими державними установами, дублюванню атестацій, дефіциту фахівців для новітніх видів експертних напрямків та утворення ризиків оскарження експертних висновків у суді через «невідповідність» освіти.

Українська система кадрової підготовки та атестації судових експертів, що регулюється Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII (зі змінами) [1] та відомчими порядками (наприклад, наказ Мін'юсту № 1224/5 від 06.05.2025 для ЦЕКК, наказ МВС № 675 від 21.09.2020 для ЕКК МВС), в значній мірі не відповідає рекомендаціям Європейської мережі судово експертних установ (*European Network of Forensic Science Institutes — ENFSI* та її *Best Practice Manuals — BPM*) [2]. *ENFSI* як провідна європейська організація, головною метою якої є підвищення якості судово-експертної діяльності (об'єднує понад 70 установ з 37 країн), визначає ключові принципи європейської судово-експертної діяльності, з-поміж інших особливої уваги заслуговують: єдність (*unity*), компетентність (*competence*), прозорість (*transparency*) та наукова доброчесність (*scientific integrity*).

ENFSI-BPM-PER-01 «Best Practice Manual for the Training and Competence of Forensic Staff» [2] говорить про необхідність забезпечення, прозорих і об'єктивних критеріїв оцінки компетентності, включаючи освіту та практичні навички, з дотриманням чіткого алгоритму (матриця компетенцій «*Competence matrices*»). В Україні різні відомчі підрозділи такі як ЦЕКК Мін'юсту, ЕКК МВС, ЕКК СБУ застосовують різні підходи, що подекуди кардинально відрізняються між собою. Так досить часто ігноруються практичний досвід кандидатів, надаючи перевагу формалізованому підходу. Це підвищує роль суб'єктивного судження сформованого в середині певного відомства, що суперечить таким принципам *ENFSI* як принцип стандартизації, метою якого є подолання відомчих розбіжностей для підвищення рівня взаємодії як між різними відомствами в межах однієї країни, так і аналогічними відомствами різних країн. Це може створювати перепони для взаємодії правоохоронних систем різних країн спрямованих на боротьбу із міжна-

родною злочинністю, яка може проявлятися наприклад у скоєнні кіберзлочинів, торгівлі людьми, контрабанді, тощо. Також це суперечить *ILAC-G19 (Guideline for Forensic Science Laboratories)* [3], що особливо актуально в процесі доведення військових злочинів країни-агресора у міжнародних інституціях.

Науково-технічний прогрес останніх десятиліть розвивається надзвичайно стрімкими темпами, що створює нові виклики для судових експертів усіх спеціальностей. Щодня з'являються нові об'єкти дослідження, які мають унікальні фізичні, інформаційні та споживчі властивості, що потребує оновлення підходів, методик і нормативної бази судово-експертної діяльності.

Так, у сфері технічної експертизи документів (2.3) постійно впроваджуються нові технології друку — лазерні 3D-принтери, струменеві системи з наночастинками, цифрові водяні знаки на основі штучного інтелекту. Функціонування цих пристроїв здійснюється на основі принципово нових інженерних рішень, у зв'язку з чим традиційні методики, такі як, аналіз чорнил, поступово втрачають актуальність. Наприклад завдяки швидкому розповсюдженню біорозкладних матеріалів або криптографічних механізмів захисту.

У товарознавчій експертизі (12.1) постійно з'являються нові об'єкти оцінки: дрони з системами AI-навігації, моноколеса, екзоскелети, 3D-пристрої (принтери, сканери), смарт-годинники з біометричними функціями, електросамокати, VR-окуляри, носимі гаджети з IoT-зв'язком тощо. Споживчі властивості таких гаджетів в значній мірі залежать від ступеня інтеграції з хмарними сервісами, а вплив економічного зносу переважає над фізичним зносом при формуванні вартості. Традиційні методики визначення зносу замінюються новими підходами, переважну роль починає відігравати економічний знос. Ступінь такого зносу часто формується новітніми чинниками, наприклад такими як, популярність чи динаміка трендів. Глобалізація ринку — масове виробництво у Китаї, та країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону — зменшує ефективність застарілих методів класичного товарознавства по ідентифікації товарів: замість класичних способів марку-



вання дедалі частіше застосовуються QR-коди та блокчейн-маркування.

Автоварознавча експертиза (12.2) стикається з транспортними засобами з новими типами силових агрегатів — гібридними, електричними. Значною проблемою є відсутність уніфікованої методики визначення фізичного зносу маршових акумуляторних батарей, оскільки стандарти оцінки їхньої деградації (цикли заряджання, термічний знос тощо) перебувають на стадії формування.

Інші приклади впливу НТП:

- інженерно-технічна експертиза: поява нових матеріалів (графен, авіаційні композити), 3D-друк будівельних елементів, вимагає оновлення методів неруйнівного контролю (ультразвук, лазерне сканування);
- пожежно-технічна експертиза: поширення електромобілів які в якості джерела енергії застосовують літєві маршеві батареї створює нові ризики самозаймання, тоді як існуючі методики гасіння та аналізу причин пожеж ще не адаптовано.

Можна констатувати вплив науково-технічного прогресу на розвиток соціально політичних процесів в суспільстві що, значною мірою впливає на розширення переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, та викликало появу нових видів експертизи серед яких найбільш розповсюдженими стали: молекулярно-генетична експертиза, комп'ютерно-технічна експертиза, лінгвістична експертиза, поліграф (психофізіологічна експертиза), військова експертиза, експертиза інформаційної безпеки та інші.

Очевидно, що подальший розвиток науково-технічного прогресу зумовить появу нових напрямів судово-експертної діяльності, які відповідатимуть викликам Інформаційної епохи. Подальший розвиток суспільних відносин та новітніх технологій буде породжувати нові виклики. Відповідь на які потенційно зможуть стати такі види експертизи як: — експертиза у сфері цифрового майбутнього (розслідування подій у віртуальних середовищах *Metaverse*), експертиза нейроінтерфейсів (*Brain-Computer Interface*, зокрема *Neuralink*), експертиза віртуальної та доповненої реаль-

ності (*VR/AR Forensics*), та космічних об'єктів (комерційні супутники, системи *Starlink*).

Отже, науково-технічний прогрес не лише розширює межі судової експертизи, а й формує потребу у створенні нових стандартів, методик та спеціальностей, які дадуть змогу своєчасно та у повній мірі задовольняти потреби сучасного Інформаційного суспільства XXI століття.

Вище перелічені чинники наочно підкреслюють важливість питання актуалізації системи кадрового забезпечення судово-експертної діяльності. Міжнародна практика передбачає регулярний перегляд програм професійного навчання з акцентом на врахування появи інноваційних методик проведення досліджень та застосування передових технічних рішень, впровадження технологій штучного інтелекту.

Водночас в Україні досі немає затвердженого переліку відповідності галузей знань до експертних спеціальностей. Критерії кваліфікації залишаються прив'язаними до застарілих принципів що не враховують актуальних змін. Так постанова КМУ № 266 від 29.04.2015 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», за останній час зазнала значних змін, таких як наприклад: № 1392 від 16.12.2022 (введення 125 «Кібербезпека та захист інформації» з *ISCED-F F05*), № 762 від 07.07.2021 з № 1392 (уточнення 122 «Комп'ютерні науки» з піднапрямами штучного інтелекту). Ще одним яскравим прикладом є постанова КМУ № 762 від 07.07.2021 з уточненими № 1392 від 16.12.2022, відповідно до якої галузь 07 «Управління та адміністрування», яка охоплювала експертизу якості товарів, стандартизацію та торгівлю, вилучено з переліку для адаптації до потреб сучасної ринкової економіки. Компетенції товарознавства перерозподілено на оновлені спеціальності: переважно 075 «Маркетинг» (фокус на аналізі ринку, якості та споживчих властивостей товарів) та 076 «Підприємництво та торгівля».

У науковому онлайн-журналі «Судово-психологічна експертиза» [4] було опубліковано проєкт «Переліку відповідності

галузей знань і спеціальностей вищої освіти видам судових експертиз та експертним спеціальностям, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта», розроблений Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України в липні-серпні 2021 року, з метою впровадження єдиного актуалізованого під потреби сучасності підходу до проблематики відповідності освіти. У цьому проєкті відповідною вищою освітою для спеціальностей 12.1 (Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів) та 12.2 (Визначення вартості колісних транспортних засобів, у тому числі у разі їх пошкодження) є 051 Економіка, 071 Облік і оподаткування, 073 Менеджмент, 075 Маркетинг, 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, та інші. Однак цей проєкт, підготовлений у 2021 році, не був затверджений, що зберігає невизначеність у кваліфікаційних вимогах.

Автор статті (Назаров Олег Анатолійович, член Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, представник громадської організації судових експертів «Всеукраїнська незалежна науково-дослідна експертна спілка») зазначає наступне: *«вказаний проєкт було підготовлено Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України в липні-серпні 2021 року. Розробка вказаного Переліку є нагальною потребою сучасної судової експертизи в Україні, оскільки нормативно вона не врегульована Міністерством юстиції України».*

Для забезпечення стандартизації, актуалізації та відповідності сучасним викликам, доцільним є створення єдиного національного координаційного органу. До складу якого мають увійти представники всіх відомств і міністерств, що здійснюють експертну діяльність (Мін'юст, МВС, СБУ та інші), представники науково освітніх установ, а також представники приватних експертних установ.

Основною метою діяльності такого органу має бути:

- забезпечення єдиного, прозорого та науково обґрунтованого підходу до вирішення актуальних питань

оновлення, актуалізація, розробки та впровадження експертних методик;

- розроблення уніфікованих критеріїв підготовки та підвищення кваліфікації експертів;
- організація та впровадження єдиної цифровізованої системи атестації судових експертів;
- незалежний та об'єктивний контроль за дотриманням методології досліджень, відповідність їх діючому законодавству;
- контроль за дотриманням професійних стандартів діяльності експертів, включно з розглядом скарг, моніторингом якості виконання експертиз та, у разі потреби, ініціюванням дисциплінарних заходів спрямованих на підтримку високого рівня компетентності та етичних норм.

Міжвідомче представництво дозволить комплексно розглядати проблематику різних галузей експертиз, запобігаючи дисбалансам і дублюванню функцій, подоланню вже існуючих системних протиріч та запобіганню утворенню нових.

Упровадження такої системи підвищить кадровий потенціал, усуне міжвідомчі розбіжності, створить умови для взаємного визнання компетенцій та забезпечить адаптацію судово-експертної системи України до стандартів Європейського Союзу та темпів науково-технічного прогресу, дозволить своєчасно та ефективно реагувати на актуальні виклики сучасності.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
2. ENFSI Framework for Harmonisation of Forensic Science in Europe : Guideline, 2023. URL: <https://enfsi.eu/about-enfsi/structure/working-groups/documents-page/documents/best-practice-manuals/> (дата звернення: 02.02.2026).
3. ILAC-G19: Guidelines for Forensic Science Laboratories : International Laboratory Accreditation Cooperation, 2020. URL: <https://ilac.org/>



- publications-and-resources/ (дата звернення: 02.02.2026).
4. До відома громадським організаціям: Проект Переліку відповідності галузей знань і спеціальностей вищої освіти видам судових експертиз та експертним спеціальностям, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта: до уваги громадських організацій судових експертів: «Експертна

думка», 2021. URL: <https://expertize-journal.org.ua/all-news/5641-do-vidoma-gromadskim-organizatsiyam-sudovikh-ekspertiv-proekt-pereliku-vidpovidnosti-galuzej-znan-i-spetsialnostej-vishchoji-osviti-vidam-sudovikh-ekspertiz-ta-ekspertnim-spetsialnostyam-za-yakimi-prisvoyuetsya-kvalifikatsiya-sudovogo-eksperta> (дата звернення: 02.02.2026).

Електронні докази та їх дослідження

Богдан Ткач

головний судовий експерт, Центр судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ,
e-mail: Tbogdan2010@gmail.com

У тезах розглянуто особливості дослідження електронних даних, отриманих із відеореєстраторів. Проаналізовано типи реєстраторів, формати відеоданих, проблеми доступу до носіїв та застосування спеціалізованого програмного забезпечення.

Ключові слова: відео реєстратор; електронні носії даних; формати запису.

Electronic Evidence and its Research

Bogdan Tkach

The abstracts consider the features of the study of electronic data obtained from video recorders. Types of recorders, video data formats, problems of access to media and the use of specialized software are analyzed.

Keywords: video recorder; electronic data carriers; recording formats.

Сьогодні невід'ємною складовою адміністративного судочинства в Україні є проведення експертних досліджень електронних носіїв даних, на яких міститься інформація у вигляді файлів. На носії даних файли можуть потрапляти як шляхом їх копіювання з інших джерел цифрової інформації, так і шляхом їх утворення та збереження з використанням таких технічних засобів, як відеореєстратори.

Відеореєстратор – це пристрій для запису, зберігання та відтворення відеоінформації.

Тип відеореєстратора передусім визначає перелік камер, з якими він сумісний. Залежно від технічних характеристик, відеореєстратори класифікуються на окремі підгрупи, кожна з яких має власну назву:

- *NVR* — мережевий відеореєстратор (робота лише з IP-відеокамерами);
- *HDVR* — гібридний відеореєстратор (робота з аналоговими та IP-відеокамерами);
- *PC-based DVR* (відеореєстратор на базі ПК);
- *DVR* або *Stand alone DVR* (робота тільки з аналоговими відеокамерами);
- *Car DVR* — відеореєстратор, призначений для встановлення в автомобілях, вантажівках та інших транспортних засобах. [1]

Відеореєстратори застосовуються, зокрема, в автомобільному транспорті, а також під час побудови об'єктових охоронних систем і систем відеоспостереження.

Запис з відеореєстратора є джерелом надійних доказів та допомагає встановити істину під час проведення розслідувань спірних ситуацій у ДТП або розв'язання інцидентів на об'єктах господарської діяльності.

Відеореєстратори дозволяють здійснювати циклічний багатоканальний запис відео- та аудіоінформації на носії інформації або зберігати інформацію в хмарних сховищах.

Більшість відеореєстраторів записують дані у власних форматах, які важко прочитати на звичайному персональному комп'ютері без спеціального програмного забезпечення. Стаціонарні відеореєстратори використовують наступні пропріетарні (сирі) формати для безпосереднього запису на свій вбудований жорсткий диск та мають достатній захист від підробки:

- *.DAV* — найпоширеніший формат для обладнання *Dahua* та їхніх партнерів;
- *.H264 / .H265* — «сирі» потоки стисненого відео без контейнера, часто що зустрічаються у *Hikvision* та бюджетних реєстраторів;
- *.NVR* — спеціальний формат контейнера, що який використовується деякими виробниками (наприклад, *BlackVue*) для мережевих реєстраторів;
- *.MP4* — сучасні системи все частіше використовують цей стандартний контейнер навіть для внутрішнього зберігання через його універсальність.



У випадку здійснення резервного копіювання або експорту, реєстратор пропонує здійснити вибір розширення файлу:

- *.MP4 / .MOV* — найбільш сумісні формати, що відкриваються на будь-якому смартфоні чи ПК.
- *.AVI* — старіший стандарт, який забезпечує сумісність із застарілим ПЗ.
- *.EXE* — саморозпаковуваний архів, що містить відеофайл та міні-плеєр для його перегляду (зручно для передачі в поліцію або суд). [2]

Ім'я автоматично створеного відеореєстратора файлу може містити дату запису, час початку та час закінчення запису, номер каналу запису та іншу додаткову інформацію.

Дослідження інформації, що зберігається на носіях стаціонарних відеореєстраторів, супроводжується певними труднощами, оскільки виробники таких пристроїв часто застосовують власні нестандартні файлові системи. Це обґрунтовано тим, що у відеореєстраторах носії використовуються виключно для зберігання даних, а наявність файлової системи у класичному розумінні не є обов'язковою. За таких умов у експерта виникають труднощі з вибором адекватного методу дослідження носія інформації відеореєстратора.

Під час проведення дослідження, накопичувач відеореєстратора підключається до робочої станції експерта через пристрій блокування запису, або проводиться дослідження точної побітової копії накопичувача інформації, наданої для дослідження. Надалі, використовуючи сертифікований програмний засіб, наприклад, *X-Ways Forensics*, експерт здійснює дослідження інформаційного наповнення накопичувача інформації. Як правило, інформаційне наповнення накопичувача інформації відеореєстратора відображається як нерозподілений простір через унікальну файлову систему.

У якості прикладу розглянемо роботу з відеореєстратором компанії *Dahua* [3]. Для визначення файлової системи накопичувача інформації відеореєстратора дослідимо початкові файли інформації у шістнадцятирічному вигляді. У випадку, якщо перші байти інформації на накопичувачі мають вигляд «0000000000 | 44 48 46 53 34 2e 31 00 00 00

00 00 00 00 00 00 | D H F S 4 . 1» то можна стверджувати, що накопичувач інформації вилучено з відеореєстратора компанії *Dahua* і його інформаційний простір накопичувача має форматкування у файловій системі *DHFS4.1*. Спираючись на отриману інформацію, ми робимо припущення, що для ознайомлення з інформаційним вмістом накопичувача необхідно використовувати програмний продукт *DiskManager* зі складу програмного комплексу *DahuaToolbox*. Зазначений програмний продукт дозволяє отримати доступ до інформації з накопичувача інформації (або його точної побітової копії) відеореєстраторів *Dahua*. Для використання даного програмного засобу в операційній системі *Windows*, необхідно в меню програми вибрати пункт *External Disk*. Після вибору цього пункту меню, програма розпочинає аналіз усіх підключених до комп'ютера накопичувачів інформації. У випадку підключення накопичувача інформації відформатованого у файловій системі *DHFS4.1*, у робочому полі програми відображаються наявні на накопичувачі інформації відеофайли, які можуть мати тип **.dav*.

Підсумовуючи, зазначимо, що програмний продукт *DiskManager* зі складу програмного комплексу *DahuaToolbox* дозволяє досліджувати інформаційне наповнення накопичувачів, вилучених з відеореєстраторів *Dahua*, дозволяє визначати файлову систему таких накопичувачів інформації, виявляти відеофайли та зберігати їх у форматі, придатному для перегляду у *Windows*.

Проведений аналіз свідчить, що відеореєстратори є важливим джерелом електронних доказів в адміністративному судочинстві. Особливості апаратної та програмної реалізації, зокрема використання пропрієтарних файлових систем і форматів даних, істотно ускладнюють процес експертного дослідження носіїв інформації.

Ефективне дослідження даних з відеореєстраторів потребує застосування спеціалізованих методів, дотримання вимог щодо збереження цілісності інформації та використання сертифікованого програмного забезпечення. Практичний приклад роботи з обладнанням *Dahua* демонструє необхід-



ність і доцільність використання виробничих інструментів для доступу, ідентифікації та ви-
лучення відеоданих, які придатні подальшого процесуального використання.

Перелік джерел посилання

1. Відеореєстратор (DVR) — типи та основні характеристики. <https://www.arsenal-st.com.ua>. URL: <https://www.arsenal-st.com.ua/videoreyestrator-dvr-typy-ta-osnovni-harakterystyky/> (дата звернення: 28.01.2026).
2. URL: <https://surl.li/payivr> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Коліса Я. Ю. Комп'ютерна судова експертиза відеореєстраторів DAHUA. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/737781.pdf> (дата звернення: 28.01.2026).



Роль судової експертизи у протидії фальсифікації електронних доказів, створених за допомогою систем штучного інтелекту

Тарас Ткачук

доктор юридичних наук, професор, учений секретар наукової лабораторії (наукової установи),
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки
України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4620-3300>, e-mail: tarast25@gmail.com

Наголошено, створення високоякісних фальсифікатів стало доступним не лише спецслужбам, а й пересічному правопорушнику завдяки розвитку генеративного штучного інтелекту. Тому на суди адміністративної юрисдикції покладено відповідальність за винесення рішень за недобросовісне застосування технологій.

Ключові слова: штучний інтелект; рішення суду; фальсифікація доказів.

The Role of Forensics in Countering the Falsification of Electronic Evidence Created With the Help of Artificial Intelligence Systems

Taras Tkachuk

It was emphasized that the creation of high-quality forgeries has become accessible not only to special services, but also to the average offender, thanks to the development of generative artificial intelligence. Therefore, courts of administrative jurisdiction are responsible for issuing decisions for the unscrupulous use of technology.

Keywords: artificial intelligence; court decision; falsification of evidence.

Сьогодні ми перебуваємо на зламі епох у доказовому праві. Якщо раніше фраза «бачити — значить вірити» була основою судового пізнання, то за останні декілька років вона остаточно втратила свою актуальність. Розвиток генеративного штучного інтелекту (далі — ШІ) призвів до того, що створення високоякісних фальсифікатів, так званих *deepfakes*, стало доступним не лише спецслужбам, а й пересічному правопорушнику.

Згідно з аналітичними звітами Стенфордського інституту ШІ кількість інцидентів, пов'язаних із неправомірним застосування ШІ, за 2025 рік зросла на 56,4 % порівняно з попередніми роками, досягнувши історичних максимумів [1]. В умовах адміністративної юрисдикції, де розглядаються спори між громадянами та суб'єктами владних повноважень, потенціал фальсифікації доказів набуває особливої небезпеки. З одного боку, приватні особи можуть застосовувати медіа для дискредитації державних службовців або створення фіктивних доказів перевищення ними повноважень. З іншого боку, ризики наявні й у контексті діяльності держави, зокрема під час застосування ШІ для авто-

матизації складання поліцейських звітів або протоколів, де технологічні «галюцинації» та помилки в інтерпретації контексту можуть призвести до порушення прав людини.

Технології клонування голосу дають змогу імітувати розпорядження або провокувати адміністративні проступки. У 2025 році Центр протидії дезінформації зафіксував зростання якості дипфейк-відео, спрямованих на дискредитацію керівництва, що потребувало негайної експертної детекції аномалій міміки та освітлення [2]. Важливим кейсом 2026 року стала ухвала Верховного Суду у справі №240/14153/24, де учасник процесу застосував ШІ для генерації відсутніх постанов суду, що було визнано недобросовісним застосуванням технологій [3].

Верховний Суд сформував ключову доктрину: ШІ є лише допоміжним інструментом. Суддя Я. Берназюк наголошує на неможливості заміни людського автора алгоритмом, оскільки ШІ не здатен оцінювати моральний контекст та унікальні обставини. Відповіді систем ШІ (Grok, ChatGPT) не визнаються достовірними доказами, оскільки вони не є джерелом науково доведеної інформації [4].

Перелік джерел посилання

1. Responsible AI. Stanford Institute for Human-Centered AI. URL: <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report/responsible-ai> (дата звернення: 25.01.2026).
2. Аналітичний звіт «Використання відео із застосуванням штучного інтелекту для дискредитації Сил оборони України». Центр протидії дезінформації : офіц. сайт. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analytychnyj-zvit-vykorystannya-video-iz-zastosuvannyam-shtuchnogo-intelektu-dlya-dyskredytacziyi-syl-oborony-ukrayiny/> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Подання до суду процесуальних документів з посиланням на неіснуючі постанови та правові позиції Верховного Суду, ймовірно згенерованих ШІ, порушує принцип добросовісності користування процесуальними правами — КАС ВС. Судова влада України : офіц. сайт. URL: <https://court.gov.ua/archive/1954108/> (дата звернення: 25.01.2026).
4. Відповіді штучного інтелекту не визнаються як джерело достовірної науково доведеної інформації, тому відхилення судом клопотання про дослідження їх як доказу у справі є правомірним. Судова влада України : офіц. сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1865949/> (дата звернення: 25.01.2026).



Судова експертиза в адміністративних справах: процесуальні особливості та практичні аспекти

Євгеній Товстенко

судовий експерт, Центр судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0111-0074>, e-mail: pogar911@ukr.net

Досліджено роль судової експертизи в адміністративному судочинстві, її процесуальні особливості, проблеми призначення та оцінювання експертних висновків, а також значення спеціальних знань для забезпечення законності й обґрунтованості судових рішень.

Ключові слова: *судова експертиза; адміністративні справи; експерт; доказування; адміністративне судочинство.*

Forensic Expertise in Administrative Cases: Procedural Features and Practical Aspects

Yevhenii Tovstenko

The role of forensic expertise in administrative proceedings, its procedural features, problems of assigning and evaluating expert opinions, as well as the importance of special knowledge for ensuring the legality and validity of judicial decisions are investigated.

Keywords: *forensic expertise; administrative cases; expert; evidence; administrative proceedings.*

Сучасний розвиток адміністративного судочинства в Україні зумовлює зростання ролі судової експертизи як одного з ключових засобів доказування. Адміністративні спори, пов'язані з оскарженням рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, часто потребують застосування спеціальних знань у галузях економіки, фінансів, будівництва, екології, інформаційних технологій та ін. У таких умовах судова експертиза стає важливим інструментом визначення фактичних обставин справи та забезпечення принципу об'єктивної істини.

Актуальність дослідження зумовлена як постійними змінами адміністративного законодавства, так і практичними труднощами, що виникають під час призначення, проведення та оцінювання судових експертиз в адміністративних справах.

Судова експертиза в адміністративних справах є процесуальною дією, що полягає в дослідженні експертом матеріальних об'єктів, явищ або процесів із застосуванням спеціальних знань з метою надання висновку суду. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, висновок експерта визнається одним із видів доказів у справі [1].

Особливістю адміністративного судочинства є публічно-правовий характер спорів,

у яких однією зі сторін виступає суб'єкт владних повноважень. Це зумовлює підвищені вимоги до об'єктивності та неупередженості експертного дослідження, оскільки результати експертизи можуть істотно впливати на баланс інтересів між державою та приватною особою.

У практичній діяльності адміністративних судів питання призначення судової експертизи має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки від правильності та своєчасності її проведення безпосередньо залежить ефективність судового захисту прав та інтересів учасників публічно-правових спорів. Суд, вирішуючи питання про доцільність призначення експертизи, має оцінити, чи можуть відповідні обставини бути встановлені іншими доказами, або ж без застосування спеціальних знань це не є можливим.

Практика свідчить, що найбільш обґрунтованими є клопотання про призначення експертизи у справах щодо податкових донарахувань, митних платежів, оскарження результатів перевірок контролюючих органів, спорів у сфері містобудування та землекористування. У таких категоріях справ висновок експерта часто є ключовим доказом, який дає суду змогу сформувати внутрішнє переконання щодо правомірності рішень суб'єкта владних повноважень.

Важливою процесуальною проблемою є формулювання питань, поставлених перед експертом. На практиці непоодинокі випадки, коли сторони намагаються винести на вирішення експерта правові питання, що виходять за межі його компетенції. У такому разі суд зобов'язаний відмовити в постановці таких запитань або самостійно скоригувати їх зміст відповідно до вимог процесуального закону.

Судова експертиза в адміністративних справах призначається ухвалою суду за ініціативою суду або за клопотанням учасників справи. Підставою для її призначення є необхідність застосувати спеціальні знання, без яких неможливо встановити обставини, що мають значення для правильного вирішення спору [1].

У практиці адміністративних судів найбільш поширеними є економічні, будівельно-технічні, земельні, екологічні та почеркознавчі експертизи. Важливим процесуальним аспектом є чітке формулювання запитань, поставлених перед експертом, оскільки вони мають стосуватися фактичних, а не правових обставин справи.

Водночас на практиці виникають проблеми, пов'язані із затягуванням розгляду справ через тривалі строки проведення експертизи, а також з оскарженням ухвал про її призначення. Потрібно вдосконалити процесуальні механізми та більш активні роль суду в управлінні доказовим процесом.

З практичної позиції оцінювання висновку експерта є одним із найбільш складних етапів доказування в адміністративному судочинстві. Суддя повинен не лише формально перевірити дотримання процесуальних вимог до експертного дослідження, але й критично оцінити логіку, повноту та наукову обґрунтованість отриманих результатів.

У практиці адміністративних судів поширеними є ситуації, коли висновок експерта ґрунтується винятково на матеріалах, наданих однією зі сторін, без урахування альтернативних даних. У такому разі суди справедливо зазначають, що односторонність вихідної інформації може впливати на достовірність висновків експерта. Саме тому важливого значення набуває активна проце-

суальна позиція сторін щодо подання повного обсягу матеріалів для експертного дослідження.

Окрім того, на практиці нерідко виникає необхідність допиту експерта в судовому засіданні з метою роз'яснення або уточнення окремих положень висновку. Такий допит дає суду змогу перевірити послідовність міркувань експерта, виявити можливі суперечності та оцінити рівень його професійної компетентності.

Висновок експерта не має наперед установленної сили та підлягає оцінюванню судом за загальними правилами оцінки доказів. Суд оцінює його з погляду належності, допустимості, достовірності та достатності сукупно з іншими доказами у справі [2].

В адміністративних справах суди доволі часто стикаються із ситуаціями, коли висновки експерта суперечливі або викликають сумніви щодо їх обґрунтованості. У такому разі можна призначити повторну або додаткову експертизу. Важливим є також право сторін ставити запитання експерту та надавати свої зауваження щодо висновку.

Аналіз практики застосування судової експертизи в адміністративному судочинстві дає змогу виокремити низку системних проблем, з якими стикаються як суди, так і учасники процесу. Однією з них є обмеженість процесуальних строків розгляду адміністративних справ у поєднанні з тривалим строком проведення експертних досліджень. Це часто призводить до порушення принципу розумності строків судового розгляду.

Ще однією проблемою є різний рівень якості висновків експерта, що зумовлено як неоднаковою кваліфікацією експертів, так і відсутністю чітких методик для проведення окремих видів експертиз у публічно-правових спорах. На практиці це призводить до необхідності призначення повторних або комісійних експертиз, що так само збільшує навантаження на судову систему.

Перспективним напрямом розвитку є цифровізація судово-експертної діяльності, зокрема проведення експертиз у сфері електронних доказів, інформаційних систем та автоматизованих реєстрів. Для практиків особливого значення набуває формування



сталой судової практики щодо оцінювання таких експертиз, що сприятиме підвищенню передбачуваності судових рішень.

Поміж основних проблем застосування судової експертизи в адміністративному судочинстві можна виокремити:

- недостатню уніфікацію підходів до призначення експертиз;
- обмежений доступ до кваліфікованих експертів в окремих регіонах;
- тривалі строки проведення експертних досліджень;
- складність оцінювання висновків у технічно складних справах.

Перспективами розвитку є вдосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності, розширення застосування електронних доказів та цифрових експертиз, а також підвищення рівня спеціалізації експертів у сфері публічно-правових спорів.

З урахуванням практичного досвіду застосування судової експертизи в адміністративних справах можна стверджувати, що вона відіграє визначальну роль у механізмі доказування та забезпеченні ефективного судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень. Належне та своєчасне призначення експертизи, правильне формулювання питань і критична оцінка висновку експерта дають змогу мінімізувати ризики ухвалення необґрунтованих судових рішень.

Водночас для підвищення ефективності судової експертизи в адміністративному судочинстві доцільним є подальше вдосконалення процесуального регулювання, розвиток спеціалізації експертів та формування єдиних підходів у судовій практиці. Це сприятиме зміцненню принципів верховенства права та правової визначеності у сфері публічно-правових відносин.

Судова експертиза є важливим та невід'ємним елементом адміністративного судочинства, що забезпечує повне та об'єктивне з'ясування обставин справи. Ефективне застосування експертних знань сприяє підвищенню якості судових рішень і рівня довіри до судової влади. Водночас наявні проблеми потребують комплексного вирішення шляхом удосконалення законодавства та судової практики.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Штефан М. Й. Судова експертиза в адміністративному процесі України. Київ, 2019. 256 с.

Проведення судових експертиз щодо відповідності технічної та проєктної документації вимогам нормативних актів у сфері будівництва

Любов Томішинець

головний судовий експерт, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2809-773X>, e-mail: tlyubovv@ukr.net

У тезах здійснено комплексний аналіз проведення судових будівельно-технічних експертиз, спрямованих на встановлення відповідності технічної та проєктної документації вимогам чинних нормативно-правових актів у будівельній сфері. Розглянуто правові та нормативні засади експертної діяльності, об'єкти та предмет експертного дослідження, основні методичні підходи та етапи проведення експертизи.

Ключові слова: *судова експертиза; проєктна документація; технічна документація; будівельні норми; відповідність нормативним вимогам; висновок експерта.*

Conducting Forensic Examinations Regarding Compliance of Technical and Design Documentation with the Requirements of Regulatory Acts in the Construction Sector

Liubov Tomishynets

The theses provide a comprehensive analysis of conducting forensic construction and technical examinations aimed at establishing the compliance of technical and design documentation with the requirements of current regulatory and legal acts in the field of construction. The legal and regulatory foundations of expert activity, the objects and subject matter of expert research, as well as the main methodological approaches and stages of conducting the examination are considered.

Keywords: *forensic examination; design documentation; technical documentation; construction standards; regulatory compliance; expert conclusion.*

Проєктна та технічна документація є основою реалізації будівельного процесу та визначає архітектурні, конструктивні, технологічні й інженерні рішення для об'єкта будівництва. Будь-які помилки або відхилення від вимог чинних нормативних документів на стадії проєктування можуть призвести до порушення безпеки будівель і споруд, нераціонального використання матеріальних ресурсів, а також до виникнення аварійних ситуацій під час їх експлуатації.

У судовій практиці дедалі частіше виникають спори, пов'язані з якістю проєктних рішень, відповідністю документації будівельним нормам та правомірністю її застосування. У таких випадках для встановлення об'єктивних обставин справи суд призначає судову будівельно-технічну експертизу [1].

Проведення судових експертиз регламентується Законом України «Про судову експертизу» [2], що визначає правовий статус експерта, його права, обов'язки та від-

повідальність. У частині експертиз відповідності проєктної документації експерт також керується Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності», державними будівельними нормами (ДБН), національними стандартами (ДСТУ), технічними регламентами та іншими нормативно-правовими актами у сфері будівництва [3].

Важливим принципом експертного дослідження є застосування нормативних документів, які були чинні на момент розроблення проєктної документації, що забезпечує об'єктивність та правомірність експертного висновку.

Об'єктами судової експертизи щодо відповідності документації можуть бути:

- проєктна документація на будівництво;
- робочі креслення;
- технічні умови;
- пояснювальні записки;
- інженерні та конструктивні розрахунки [4].



Предметом експертного дослідження є встановлення відповідності зазначених документів вимогам чинних нормативних актів, а також їхньої внутрішньої узгодженості та можливості практичної реалізації.

Методологія проведення експертиз відповідності технічної та проектної документації ґрунтується на системному підході, передбачаючи поетапний аналіз проектних рішень. Експерт здійснює:

- аналіз вихідних даних для проектування;
- перевірку повноти та структури документації;
- зіставлення проектних рішень з вимогами нормативних документів;
- оцінку технічної обґрунтованості прийнятих рішень [5].

Такий підхід дає змогу комплексно оцінити якість проектної документації та виявити потенційні ризики.

Одним із ключових етапів експертизи є аналіз конструктивних рішень, що включає перевірку:

- розрахунків несучої здатності конструкцій;
- відповідності матеріалів вимогам стандартів;
- дотримання вимог щодо надійності та довговічності [6].

Проектна документація повинна містити обґрунтовані рішення щодо інженерних систем будівлі: опалення, вентиляція, водопостачання, водовідведення, електропостачання та пожежна безпека. Під час експертизи перевіряється відповідність цих рішень вимогам ДБН та їх узгодженість між собою [7].

Експертний висновок щодо відповідності технічної та проектної документації має важливе доказове значення. Він використовується судом для встановлення обґрунтованості позовних вимог, оцінки дій проектних органі-

зацій та ухвалення законного і обґрунтованого рішення у справі [9].

Проведення судових експертиз щодо відповідності технічної та проектної документації є важливим інструментом судового контролю у будівельній сфері. Комплексний підхід до експертного аналізу, застосування чинної нормативної бази та високий рівень професійної підготовки експерта забезпечують об'єктивність і достовірність експертних висновків.

Перелік джерел посилання

1. Судова експертиза в будівництві : монографія. Київ, 2018.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
4. Методичні рекомендації з проведення будівельно-технічних експертиз. Київ, 2019.
5. ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво : затв. наказ. Мінрегіону України від 04.06.2014 р. № 163 [Архівний]. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3192355188719486804 (дата звернення: 28.01.2026).
6. ДБН В.1.2-14:2018. Загальні принципи забезпечення надійної та конструктивної безпеки споруд: затв. наказ. Мінрегіону від 02.08.2018 р. № 198. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_tail/3199634775304307868?doc_type=2 (дата звернення: 28.01.2026).
7. Кравченко І. О. Судово-експертний аналіз проектної документації. Харків, 2021.
8. Бойко О. В. Типові порушення проектних рішень в судовій практиці. – Львів, 2020.
9. Шульга М. М. Судові експертизи у будівництві. Харків, 2020.

Проблемні питання оцінки висновку експерта в адміністративних справах

Олена Усенко

кандидат юридичних наук, судовий експерт, завідувач Чернігівського відділення, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Чернігів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0534-5422>, e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Здійснено комплексний науково-практичний аналіз проблемних питань оцінювання висновку експерта як засобу доказування в адміністративному судочинстві України. Обґрунтовано, що висновок експерта, попри його особливу доказову природу, не має наперед установленної сили та підлягає критичному оцінюванню судом разом з іншими доказами.

Ключові слова: адміністративне судочинство; експертний висновок; оцінка доказів; спеціальні знання; Верховний Суд; судова експертиза.

Problematic Issues of Evaluating an Expert Opinion in Administrative Cases

Olena Usenko

The article provides a comprehensive scientific and practical analysis of problematic issues related to the evaluation of expert opinions as a means of proof in administrative proceedings in Ukraine. It is substantiated that, despite its special evidentiary nature, an expert opinion does not have predetermined probative force and must be critically assessed by the court in conjunction with other evidence.

Keywords: administrative proceedings; expert opinion; evaluation of evidence; special knowledge; Supreme Court; forensic examination.

Оцінювання доказів є центральним елементом судової діяльності в адміністративному судочинстві, оскільки саме на цьому етапі формується внутрішнє переконання суду щодо встановлення фактичних обставин справи. Особливе місце поміж доказів посідає висновок експерта, який ґрунтується на спеціальних знаннях і має підвищену доказову складність. Водночас специфіка висновку експерта часто зумовлює помилкове сприйняття його судами як беззаперечного доказу.

Відповідно до ст. 90 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*), суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні доказів у справі. Жоден доказ не має для суду наперед установленної сили. Зазначене положення є принциповим для правильного розуміння ролі та значення висновку експерта в адміністративних спорах [1].

Нормативні засади оцінювання висновку експерта в адміністративному судочинстві визначаються насамперед положеннями КАС України та Закону України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*). Так,

ст. 72 та 90 КАС України закріплюють загальні правила доказування та оцінювання доказів, які повною мірою поширюються й на висновки експерта.

Профільний Закон визначає вимоги до форми та змісту висновку експерта, підкреслюючи, що він має бути науково обґрунтованим, об'єктивним і складеним з дотриманням методик відповідного виду експертизи. Водночас жодна норма профільного Закону не надає висновку експерта пріоритетної доказової сили, що узгоджується з принципами адміністративного судочинства [2].

Однією з найбільш поширених проблем є формальний підхід судів до оцінювання висновку експерта. У деяких випадках суди обмежуються констатацією наявності висновку експерта в матеріалах справи, не аналізуючи його внутрішню логіку, наукову обґрунтованість та відповідність поставленим питанням.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду неодноразово зазначав, що формальне посилення на висновок експерта без аналізу його змісту суперечить вимогам ст. 90 КАС України та порушує принцип обґрунтованості судового рішення.



Ще однією суттєвою проблемою є ігнорування судами меж спеціальних знань експерта. На практиці трапляється, що суди приймають до уваги висновки експертів, що містять правове оцінювання або висновки щодо правомірності рішень суб'єктів владних повноважень.

Верховний Суд у своїй практиці послідовно наголошує, що експерт не має права виходити за межі спеціальних знань та вирішувати питання права. У разі, якщо висновок експерта містить такі елементи, суд зобов'язаний надати йому критичну оцінку або відхилити його як неналежний доказ.

Оцінювання висновку експерта передбачає перевірку не лише його формальної відповідності процесуальним вимогам, але й наукової обґрунтованості застосованих методик та зроблених висновків. Проте на практиці адміністративні суди часто не здійснюють належної перевірки методичної частини експертного дослідження [5].

Науковці зазначають, що суд не має самостійно замінювати експерта, проте зобов'язаний перевіряти логічність міркувань експерта, відповідність застосованих методик предмету експертизи та узгодженість висновків з іншими доказами у справі.

Важливим аспектом оцінювання висновку експерта є його співвідношення з іншими доказами у справі. Помилковим є підхід, за якого висновку експерта надається домінуюче значення без урахування письмових, речових або електронних доказів.

Верховний Суд у своїх рішеннях підкреслює, що висновок експерта має оцінюватися разом з усіма доказами, а наявність суперечностей між ними зобов'язує суд навести мотиви, із яких він надає перевагу тому чи тому доказу.

Аналіз практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду дає змогу виокремити низку сталих правових позицій щодо оцінювання висновку експерта. Зокрема, в ухвалі Суворовського районного суду м. Одеса від 26 січня 2022 року у справі № 523/19452/20 зазначено, що висновок експерта не має наперед установлені сили та не може автоматично покладатися в основу судового рішення без критичної оцінки [3].

У постанові від 05 квітня 2024 року у справі № 420/5521/19 Верховний Суд наголосив, що суд зобов'язаний оцінити висновок експерта з погляду його повноти, логічності та відповідності поставленим запитанням, а в разі виявлення недоліків — надати мотивовану оцінку або вирішити питання про призначення додаткової або повторної експертизи. У цій справі Верховний Суд виклав правовий висновок, відповідно до якого *«суд, беручи до уваги висновки експерта як доказ у справі, зобов'язаний здійснити перевірку попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України; недотримання судом такої вимоги не може вважатися формальним порушенням норм процесуального закону, оскільки КАС України визначає це обов'язковою вимогою, від якої залежить допустимість чи недопустимість висновку як доказу»* [4]

Для підвищення якості судової оцінки висновків експерта в адміністративних справах доцільно удосконалити методичні рекомендації для суддів щодо оцінювання висновків експерта; забезпечити системне врахування правових позицій Верховного Суду; підвищити рівень спеціальної підготовки суддів у сфері судової експертизи; активніше застосовувати інститут додаткової та повторної експертизи в разі наявності обґрунтованих сумнівів щодо висновку експерта.

Докладно проаналізувавши положення КАС України, профільного Закону, а також правові позиції Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо критеріїв належності, допустимості, достовірності та достатності висновку експерта, виявили типові помилки судів під час оцінювання експертних досліджень, зокрема формальний підхід до сприйняття висновків експерта, ігнорування меж спеціальних знань та недостатню перевірку наукової обґрунтованості висновків експерта. Оцінювання висновку експерта в адміністративному судочинстві є складним інтелектуальним процесом, що потребує від суду поєднання процесуальних знань і розуміння сутності спеціальних



знань. Проблемні питання, пов'язані з формалізмом, ігноруванням меж компетенції експерта та недостатньою перевіркою наукової обґрунтованості висновків експерта, негативно впливають на якість судових рішень. Розв'язання цих проблем можливе шляхом

системного застосування правових позицій Верховного Суду, удосконалення законодавства та розвитку судової експертології, а також удосконалення судової практики оцінювання висновку експерта в адміністративних справах.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеси від 26.01.2022 р. у справі № 523/19452/20. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/102779355/> (дата звернення: 26.01.2026).
4. Постанова Верховного суду України від 05.04.2024 р. у справі № 420/5521/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118172638> (дата звернення: 26.01.2026).
5. Авдеєва Г. К. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 17.11.2022). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 61.



Дослідження гальмової системи електромобілів під час проведення автотехнічної експертизи у справах про адміністративні правопорушення

Владислав Федорченко

старший науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3990-0703>, e-mail: fedorchenko94@ukr.net

Андрій Фролов

доктор філософії в галузі автомобільного транспорту, провідний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3868-4511>, e-mail: frolov.andrey.5120@gmail.com

Розглянуто питання, які стосуються технічної несправності гальмової системи транспортного засобу перед дорожньо-транспортною пригодою, методи їх визначення, і проаналізовано параметри гальмування електромобілів. Визначено цілі й завдання дослідження гальмової системи електромобілів. Розглянуто питання, які вирішують під час дослідження гальмової системи транспортного засобу, установлення несправностей і їхніх причин.

Ключові слова: технічний стан транспортного засобу; дорожньо-транспортна пригода; несправності гальмової системи; електромобіль.

Research of the Brake System of Electric Vehicles During the Automotive Technical Examination in Cases of Administrative Offenses

Vladislav Fedorchenko, Andrii Frolov

The issues related to the technical malfunction of the vehicle's brake system before a road accident, methods for their determination, and the braking parameters of electric vehicles are analyzed. The goals and objectives of the study of the brake system of electric vehicles are determined. The issues that are resolved during the study of the vehicle's brake system, the establishment of malfunctions and their causes are considered.

Keywords: technical condition of the vehicle; road accident; brake system malfunctions; electric vehicle.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, основними завданнями автотехнічної експертизи є установлення несправностей транспортного засобу (далі — ТЗ), які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення (до дорожньо-транспортної пригоди (далі — ДТП) чи внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом ТЗ; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди; установлення механізму виникнення ДТП та її елементів: швидкості руху (за наявності слідів гальмування та за пошкодженнями), гальмового та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої ТЗ за певні проміжки часу, та інших про-

сторово-динамічних характеристик пригоди (швидкість руху ТЗ, виходячи з їх пошкоджень, може визначатися за допомогою програмних комплексів з дослідження механізму ДТП, що рекомендовані для впровадження в експертну практику); встановлення відповідності дій водія ТЗ у даній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки, відповідності, з технічної точки зору, дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причиново-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП.

Гальмова система — це сукупність пристроїв, призначених для створення та зміни штучного опору руху. У процесі діагностики гальмової системи необхідно оцінити їх

відповідність конструкції, вимогам заводу-виробника, а також працездатність та ефективність дії.

Коли водієві не вдається вчасно зупинити автомобіль, він, зазвичай, посилається на несправність гальм. На жаль, не завжди можливо детально вивчити ланцюг подій та обставин, що ведуть до зіткнення, яке часто пов'язане з неможливістю своєчасної зупинки. Тому дуже корисно знати найпоширеніші причини ДТП, які пов'язані з несправностями гальмівної системи, а саме: нерівномірне гальмування, часткова або тимчасова відмова гальм, втрата фрикційних властивостей, теплорозподілення, повітря в гальмовій системі, розширення гальмового барабана, підсилювач гальма, часткова відмова гальмових систем з роздільним гідроприводом тощо.

У справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення, автотехнічна експертиза відіграє ключову роль у встановленні механізму ДТП, причинового зв'язку між діями водіїв та виникненням цієї події зі шкідливими наслідками, а також у перевірці пояснень учасників щодо обставин настання ДТП. Під час проведення автотехнічних експертиз найчастіше виникає потреба оцінки технічного стану тих систем (їх окремих агрегатів, вузлів чи деталей), від яких найбільшою мірою залежить безпека руху. До таких належать: гальмівна система, рульове управління, зовнішні світлові прилади, колеса та шини. Для перевірки технічного стану агрегатів, вузлів і деталей ТЗ можуть застосовуватись різноманітні методи, серед яких найбільш поширеними в експертній практиці є: ходові випробовування, стендові випробовування (діагностування) та по-елементне дослідження. У деяких випадках для встановлення причин виникнення несправностей окремих деталей необхідне проведення комплексних експертиз. Транспортний засіб (окремі агрегати, вузли чи деталі) вважається технічно справним, якщо його фактичний стан у всіх конструктивних та експлуатаційних параметрах функціонування відповідає вимогам нормативно-технічної документації. Водночас слід зазначити, що не всяка несправність призводить до пору-

шення працездатності. Окрім того, несправність того чи іншого вузла, або агрегата може і не перебувати у причиновому зв'язку зі скоєнням ДТП.

Електромобіль є доволі новою концепцією у світі автомобільної промисловості. Використання на електромобілях традиційних систем гальмування вкрай неефективне. Як відомо, під час гальмування фрикційними гальмами відбувається перетворення механічної енергії на теплову, що розсіюється в навколишнє середовище. Застосування системи рекуперації дає змогу зберегти частину енергії, яку витрачають на рух електромобіля. У такий спосіб збільшується пробіг на одній зарядці акумуляторної батареї. Також за такого виду гальмування практично не використовують фрикційних накладок у гальмових механізмах, що подовжує строк їхньої служби.

Електромобілі й гібридні автомобілі мають дві гальмові системи:

- звичайну із фрикційними гальмовими механізмами та гідравлічним приводом;
- рекуперативного гальмування.

У гідравлічному приводі як робоче тіло використовують рідину, яка під тиском подається до гальмових циліндрів, що приводять у дію гальмові механізми.

Управління рекуперативним гальмуванням досягається за рахунок спільного керування гальмівною системою та трансмісією. При такому управлінні рекуперативна гальмівна система та гідравлічна гальмівна система забезпечують сумарне значення гальмівного зусилля. Одночасно враховуються коливання параметрів рекуперативної системи, спричинені ступенем заряду акумуляторної батареї або швидкістю руху автомобіля. У результаті зводиться до мінімуму втрата кінетичної енергії.

Вдалого управління рекуперативним гальмуванням досягають завдяки спільному керуванню гальмовою системою та трансмісією. За такого управління рекуперативна гальмова система й гідравлічна гальмова система забезпечують сумарне значення гальмового зусилля. Одночасно зрівноважуються коливання параметрів рекуперативної системи, спричинені ступенем заряду акумулятор-



ної батареї або швидкістю руху автомобіля. У результаті втрати кінетичної енергії зведено до мінімуму.

Рекуперація електроенергії під час гальмування електротранспорту є сильним джерелом зниження енергоємності системи електричної тяги. Сучасна технічна база дає змогу плавно регулювати гальмову силу майже до зупинки ТЗ.

Конструкція ТЗ із застосуванням електричного гальмування з рекуперацією енергії практично не потребує встановлення додаткової гальмової системи. Проте, фактично ТЗ обладнано гідравлічною гальмовою системою. Отже, процес гальмування ТЗ з електродвигуном, крім звичної системи з фрикційними гальмовими механізмами, доповнюється ще одним компонентом — електричним гальмуванням. У такий спосіб підвищується активна безпека автомобіля.

Зважаючи на викладене вище, можна дійти висновку, що гальмові системи на автомобілях із двигунами внутрішнього згоряння та на електромобілях за своєю будовою мають відмінності. Під час виконання авто-технічних експертиз експерт послуговується табличними загальновідомими даними з параметрами гальмування «традиційних»

автомобілів. У разі дослідження ДТП за участю автомобілів з електродвигунами виникає проблема із добором вихідних даних (час спрацювання гальмового приводу, час зростання сповільнення, стає сповільнення та ін.), оскільки автомобілі з електродвигунами під час гальмування зменшують швидкість руху не тільки за допомогою традиційної гальмової системи, а ще й за допомогою гальмування електродвигуна.

Перелік джерел посилання

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Саблін О. І., Кузнецов В. Г., Артемчук В. В. Проблеми та перспективи ефективного використання рекуперації електроенергії в системі електротранспорту. *Оптико-електронні інформаційно-енергетичні технології*. 2013. № 2. С. 126—130.
3. ДСТУ 3649:2010 Колісні транспортні засоби. Вимоги щодо безпечності технічного стану та методи контролювання : затв. наказ. Держспоживстандарту України від 28.12.2010 р. № 630. [Чинний від 01.07.2011].

Особливості проведення огляду місця дорожньо-транспортної події в адміністративному провадженні

Андрій Фролов

доктор філософії в галузі автомобільного транспорту, провідний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3868-4511>, e-mail: frolov.andrey.5120@gmail.com

Владислав Федорченко

старший науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3990-0703>, e-mail: fedorchenko94@ukr.net

Однією з основних проблем під час дослідження дорожньо-транспортних подій є встановлення достовірного механізму зіткнення транспортних засобів, особливо у випадках, коли автомобілі переміщені з місця події. Традиційні методи фіксації та аналізу часто не забезпечують достатньої точності й об'єктивності.

Ключові слова: 3D-сканування; дорожньо-транспортна подія; дорожньо-транспортна пригода; реконструкція зіткнення; механізм зіткнення; моделювання; автотехнічна експертиза; пошкодження транспортного засобу.

Peculiarities of Conducting an Inspection of the Scene of a Traffic Accident in Administrative Proceedings

Andrii Frolov, Vladislav Fedorchenko

One of the key challenges in the investigation of road traffic accidents (RTAs) is the reliable determination of the collision mechanism between vehicles, especially in cases where the vehicles have been moved from the scene. Traditional methods of documentation and analysis often lack sufficient accuracy and objectivity.

Keywords: 3D-scanning; road traffic incidents; road traffic accidents; collision reconstruction; collision mechanism; modelling; vehicle technical expertise; vehicle damage.

У сучасних умовах зростання кількості дорожньо-транспортних подій (далі — ДТП) удосконалення методів фіксації та дослідження обставин їх виникнення має особливе значення. Об'єктивність та всебічність аналізу обставин ДТП, особливо під час проведення автотехнічних і транспортно-трасологічних досліджень, значною мірою залежать від точності збору вихідних даних на місці події. Основні інформативні елементи, які необхідно зафіксувати під час огляду місця події, включають: кінцеве положення транспортних засобів (далі — ТЗ), характер і ступінь їх механічних пошкоджень, сліди шин на поверхні дороги, розподіл уламків, пилу та ґрунту на місці події; та інша слідова інформація, яка є важливою для відтворення механізму події.

Основні аспекти огляду місця ДТП:

- складання схеми ДТП: заповнюється таблиця дорожніх умов, зазначаються

пошкодження ТЗ, марка, номерні знаки, інформація про власників, поліси страхування, вид пригоди та порушені Правила дорожнього руху;

- фіксація пошкоджень: оглядаються фари, скло, крила, кузов, ходова частина для виявлення слідів, а також положення важелів у салоні;
- оформлення матеріалів: якщо водій зник, поліція розшукує його, оглядає знайдений ТЗ та фіксує пошкодження. Протокол складається у двох примірниках, один вручається учаснику, без виправлень;
- доказова база: окрім схеми та протоколу, до матеріалів долучаються письмові пояснення учасників та свідків.

Використання традиційних засобів фото- та відео-фіксації не завжди забезпечує необхідну точність та повноту інформації, що



ускладнює подальший аналіз механізму ДТП, а у деяких випадках може призвести до упереджених висновків. У цьому контексті впровадження сучасних методів запису, таких як технологія 3D-сканування, відкриває нові можливості для проведення досліджень з високим рівнем деталізації щодо початкових умов причиново-наслідкового зв'язку.

Огляд місця ДТП із застосуванням 3D-сканувальних пристроїв — це сучасний криміналістичний та інженерно-технічний метод фіксації обстановки події шляхом створення точної тривимірної цифрової моделі місця події. Метод базується на лазерному або фотограмметричному скануванні та дозволяє зафіксувати просторове розташування всіх об'єктів з високою точністю. Використання сканера позбавляє необхідності вимірювання рулеткою вибраних відстаней із подальшим нанесенням розмірів у пропорції або масштабі на схему, оскільки усі необхідні розміри з більш високою точністю можна визначити безпосередньо зі сканів. Скановані зображення механічних пошкоджень ТЗ можуть бути використані під час моделювання їх взаємного розташування на момент первинного контактування. Ефективність застосування методу 3D-сканування полягає в тому, що на противагу фотографічним

і графічним методам, коли експерти роблять знімки й фіксують об'єкти дослідження, керуючись власним баченням ситуації на місці огляду, метод 3D-сканування забезпечує високоточне, зручне та ефективне дослідження механічних пошкоджень з урахуванням їх фактичних розмірів, що в свою чергу дає можливість в подальшому провести натурне співставлення з урахуванням наявних механічних пошкоджень, а в результаті визначити взаємне положення ТЗ в момент їх зіткнення та величину кута між повздовжніми осями в момент первинного контактування. Застосування сканування також дає змогу скласти більш об'єктивну картину розташування об'єктів після ДТП, точно визначити відстані та розміри для подальшого моделювання розвитку механізму ДТП.

Перелік джерел посилання

1. Метод лазерного сканування під час дослідження обставин дорожньо-транспортних пригод : практ. посіб. Київ, 2023.
2. Professional 3D scanners / Artec 3D : web. URL: <https://www.artec3d.com> (дата звернення: 22.01.2026).
3. Кода : вебсайт. URL: <https://www.koda.ua/ukr/products/desc.html?id=1156> (дата звернення 22.01.2026).

Витрати за проведення судової експертизи, призначеної судом із власної ініціативи в адміністративному судочинстві

Єгор Халюзов

аспірант кафедри права, Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3912-5398>, e-mail: y.s.khaliuzov@khai.edu

Розглянуто процесуальні аспекти покладення судом на учасника справи обов'язку нести витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи у разі її призначення судом з власної ініціативи в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: *судова експертиза; адміністративне судочинство; учасник справи; власна ініціатива суду; судові витрати.*

Expenses Related to a Forensic Examination Appointed by the Court on Its Own Initiative in Administrative Proceedings

Yehor Khaliuzov

This study examines the procedural aspects of a court's imposition on a party to the case of the obligation to cover the expenses related to a forensic examination where such examination is ordered by the court on its own initiative in administrative proceedings.

Keywords: *forensic examination; administrative proceedings; party to the case; court's own initiative; court costs.*

Питання про призначення і проведення судової експертизи в рамках розгляду адміністративної справи виникає тоді, коли для встановлення фактичних обставин справи потрібне володіння спеціальними знаннями, якими суд не володіє, але без з'ясування таких обставин неможливо ухвалити законне та обґрунтоване рішення по суті спору.

Передумовою для проведення судової експертизи після її призначення в рамках адміністративного судочинства є попередня оплата витрат за проведення такого експертного дослідження. У частині 5 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» врегульовано, які витрати на проведення судових експертиз науково-дослідними установами Міністерства юстиції України та судово-медичними і судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я України у цивільних і господарських справах відшкодовуються в порядку, передбаченому чинним законодавством [1]. Тобто ця норма закону акцентує увагу на цивільних і господарських справах, при цьому взагалі не згадує адміністративні справи, що розглядаються у порядку адміністративного судочинства.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*) у ч. 1 ст. 136 визначає, що суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, виступу або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією. Якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом в рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи суду, учасником (учасниками) справи, на якого (яких) суд поклав відповідний обов'язок [2].

Таким чином, процесуальним законодавством встановлено, що витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, несе учасник справи, який заявив відповідне клопотання. Водночас у судовій практиці вищенаведена норма закону щодо покладення обов'язку оплати витрат за проведення експертизи може застосовуватись неоднозначно, особливо якщо призначення експертизи



відбулося судом з власної ініціативи в адміністративній справі.

Прикладом може слугувати адміністративна справа № 461/8583/23, в якій суд першої інстанції призначив з власної ініціативи судову експертизу, мотивуючи своє рішення наявністю двох взаємовиключних експертних висновків у матеріалах справи, та поклав обов'язок оплати послуг за проведення судової експертизи виключно на позивача. Останній, не погоджуючись з покладенням обов'язку щодо оплати виключно на нього, подав апеляційну скаргу. Восьмий апеляційний адміністративний суд у постанові від 27.02.2024 р. у справі № 461/8583/23 під час розгляду апеляційної скарги позивача дійшов висновку, що *«призначення судової експертизи за ініціативою суду виключає покладення оплати за проведення її проведення на позивача та здійснюється за рахунок коштів, які безпосередньо і цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з державного чи місцевого бюджету. З огляду на викладені обставини, за результатами розгляду апеляційної скарги, з урахуванням наведених норм права, суд апеляційної інстанції вважає помилковим висновок суду першої інстанції щодо наявності підстав покладення оплати за судову експертизу на позивача»* [3].

До аналогічних правових висновків дійшов цей же суд і в рамках іншої адміністративної справи № 308/15939/23 в ухвалі від 17.09.2024 р., коли апеляційний суд призначав судову експертизу з власної ініціативи та ухвалив провести її за рахунок коштів, які виділяються експертній установі з Державного бюджету України [4].

Таке тлумачення процесуального законодавства відповідає застарілій на теперішній час редакції КАС України від 03.08.2017 р., згідно з ч. 4 ст. 92 якої встановлювалось, якщо виклик свідків, призначення експертизи, залучення перекладачів, спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у разі звільнення від сплати судових витрат або зменшення їх розміру, відповідні витрати компенсуються за рахунок Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [2]. Починаючи

з 15.12.2017 р. КАС України не передбачає можливості проведення експертизи за рахунок Державного бюджету України у разі її призначення з ініціативи суду.

Крім того, у судовій практиці трапляються випадки, коли в ухвалі суду про призначення експертизи з власної ініціативи взагалі не зазначено учасника справи, на якого покладено обов'язок оплати проведення експертизи, що може призводити до затягування розгляду адміністративної справи.

Так, у постанові П'ятого апеляційного адміністративного суду від 29.03.2023 р. у справі № 420/18482/21, серед різних підстав для скасування ухвали суду першої інстанції про призначення експертизи, апеляційним судом також звертав увагу на те, що суд першої інстанції не вирішив питання, на кого буде покладено обов'язок оплати витрат, пов'язаних з проведенням експертизи [5].

Відповідно до ч. 1 ст. 103 КАС України при призначенні експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи [2]. Отже, ця норма не містить вимоги зазначати в ухвалі про призначення експертизи особу, на яку покладено обов'язок щодо оплати послуг за проведення експертизи.

Проте відсутність зазначення в ухвалі суду такої особи може призвести до зволікання із розгляду справи, оскільки судово-експертні установи будуть змушені додатково звертатись до суду для визначення особи, на яку покладено обов'язок нести витрати з проведення експертизи. Ці обставини ускладнюються у разі призначення експертизи судом з власної ініціативи, оскільки в такому випадку безпосередньо учасники справи заздалегідь не володіють інформацією, про те, хто зобов'язаний сплатити за її проведення.

Підбиваючи підсумки, КАС України не передбачає проведення судової експертизи за рахунок Державного бюджету України, якщо її призначено з ініціативи суду; проте, суд

самостійно визначає учасника справи, який нестиме витрати на проведення експертизи. Також, слід внести законодавчі зміни до ч. 1 ст. 103 КАС України та доповнити перелік

даних, які суд зазначає в ухвалі про призначення експертизи, відомостями про особу, на яку покладено обов'язок сплатити витрати за проведення судової експертизи.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026)
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27.02.2024 р. Справа № 461/8583/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117286660> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Ухвала Восьмого апеляційного адміністративного суду від 17.09.2024 р. Справа № 308/15939/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121705872> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 29.03.2023 р. Справа № 420/18482/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109973808> (дата звернення: 01.02.2026).



До питання таврування пічних кахлів та міжнародні декларації у сфері охорони фабричного маркування у XVIII—XIX століттях

Дмитро Хамула

кандидат культурології, старший науковий співробітник, лабораторія психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3146-1390>, e-mail: 0957487542dh@gmail.com

Тези присвячено деяким аспектам фабрично-заводського маркування кахлів у XVIII—XIX століттях.

Ключові слова: маркування; клейма виробника; кахл; маркування керамічної продукції.

On the Issue of Stamping Stove Tiles and International Declarations in the Field of Protection of Factory Trademarks in the XVIII—XIX Centuries

Dmytro Khamula

The theses are devoted to certain aspects of factory and manufactory marking of ceramic tiles in the XVIII – XIX centuries.

Keywords: manufacturer's marks; tiles; marking of ceramic products.

Дослідження за даним напрямом проводяться в межах наукової роботи «Розробка методики проведення мистецтвознавчої експертизи антикварних теракотових, кахельних, фаянсових, майолікових печей та камінів щодо приналежності їх до культурних цінностей, які мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення».

Вивчення питань маркування в історії пічних кахлів є важливим, особливо коли йдеться про точну наукову атрибуцію печей. Дослідниця з Литви Д. Клаюмене, що працює над ідентифікацією виробників, ґрунтуючись на маркуванні продукції, вважає цей принцип надзвичайно важливим для остаточної атрибуції печей, які неможливо атрибутувати лише за зовнішнім виглядом: треба бачити та вивчати маркування [2, с. 1].

Так, відомо, що вже у XVIII ст. на території колишньої Російської імперії почати відкриватися керамічні заводи, і хоча вже тоді з'явилися укази про введення маркування (укази цариці Єлизавети 1744 р., 1753 р. та указ Катерини II), які вимагали таврувати свої вироби більшість виробників, зокрема виробників кахлів, не робили маркувань своєї продукції.

З початку XIX ст. у зв'язку з розвитком фабричного виробництва необхідність покра-

щення такого законодавства стала очевидною. Численні рішення визначають значення (справжність, якість) та зміст клейма. Установлюється процедура відповідальності за фальсифікацію клейма тощо. Зазначимо, що в XIX ст. питання брендингу було вирішено досить мудро: його обов'язкове дотримання було скасовано, оскільки стало очевидним, що, незважаючи на низку указів, тавро все одно ще не ставили. Законодавство пройшло шлях від переслідування за нетаврування до визнання його необов'язковості.

На початку XIX ст. все частіше можна побачити штампи на плитці та кахлях, і до кінця століття це стає всеохопливим. Відповідно до загальних вимог, клеймо містило прізвище власника, місце розташування заводу та зображення нагород, якщо такі були. На клеймах трапляються зображення нагород з датою їх отримання, що відповідало вимогам законодавства.

Розглянемо деякі з цих законодавчих вимог докладніше. Насамперед слід згадати Указ Сенату від 5 лютого 1830 р., який став поворотним етапом у цьому складному процесі. Відтоді система вибудовувалася за новим принципом, не фіскальним, як раніше, а за принципом заохочення. Заради уніфікації регулювалася вимоги до клейм, зокрема,

указом уважалося за необхідне вказувати на клеймі ім'я та прізвище виробника, а також місцезнаходження фабрики. Напис мав уставлятися у такий спосіб, щоб він не стерся з часом. Якщо в клеймі використовують іноземний напис або монограму, то поряд мають міститися відповідні написи російською мовою. Також Департамент Мануфактур та Внутрішньої Торгівлі зобов'язували виробників подавати свідчення про виробництво. Також власник виробництва мав заздалегідь повідомляти в Департамент унесення змін у своє виробниче клеймо. Даним указом 1830 р. були визначені й міри покарання за підробку чужого клейма [1, с. 41].

З 1857 по 1917 рр. діяв Устав промисловості фабричної та заводської, де окремо прописувалися норми щодо таврування (Про клеймування виробів російських мануфактур, фабрик і заводів (Статут про промисловість, т. XI Зводу законів, вид. 1857 р.; Статут про промислові фабрики і заводи, вид. 1879 р.)). Вимоги до написання та зображення клейма в Уставі 1857 р. були точно такими, як і в Указі 1830 р., тобто читабельність, чіткість імен та прізвищ, обов'язкове дублювання іноземних літер та аббревіатур.

Кажучи про законоположення, наприклад, Фінляндії (того часу Велике Князівство Фінляндське), щодо фірмових і торгових клейм, як зауважує А. Неболсин, особливих положень не було, окрім деяких постанов (§ 17 «Найвищого затвердженого положення про промисли від 8 (20) березня 1879 р.»), згідно з яким, чи ставити клеймо, залишалося на розсуд виробника. Проте, якщо тавро було, то воно так само захищалося в законодавчому порядку від підробок, що прописувалося в §§ 2 та 3 «Найвищого затвердженого від 20.12.1858 р. положення про торговельні відносини Російської імперії з Фінляндією» [1, с. 65—66]. Цікаво, що поміж багатьох не прописаних видів товарів у тогочасному царському законодавстві, немає жодної прямої згадки а ні про цеглу, а ні про кахлі, згадується лише фарфорові та фаянсові вироби. Проте кахлі, особливо в тогочасній Росії, робили частіше за все не з фаянсу, а з червоної та жовтої гончарних глин. Імовірно, це і є причиною того, що під час польових досліджень,

зокрема під час демонтажу іноді доволі гарних і якісних кахельних печей, нам клейми на кахлях не трапляються.

На міжнародному рівні також були підписані певні трактати та декларації. Зокрема, у 1874 р. була підписана міжнародна угода «Декларація, укладена Австро-Угорщиною в Санкт-Петербурзі, 24 січня (5 лютого) 1874 р.», згідно зі ст. 1 якої російські піддані в Австро-Угорщині, як і австрійські та угорські піддані в Росії, користувалися щодо клейм для товарів та їх розміщення таким самим заступництвом, як і «туземці». Були підписані й інші аналогічні документи: «Декларація, укладена з Бельгією 29.01.1881 р.», «Декларація, укладена з Німеччиною в Санкт-Петербурзі 11 (23) липня 1873 р.», «Трактат про торгівлю і мореплавство, укладений з Італією в Санкт-Петербурзі 15 (28) вересня 1863 р.», «Декларація, укладена з Нідерландами 26 березня (7 квітня) 1881 р.».

Окрім цих документів, підписаних у двосторонньому порядку, відомі й загальні документи міжнародного характеру. Так, у 1873 р. на конференції у Відні, присвяченій промисловій власності, уперше була проголошена ідея заключення міжнародного Союзу для охорони промислової власності. Ст. 5—8 визначали регулювання тимчасового захисту фабричних та торговельних марок під час проведення Міжнародних виставок. У 1878 р. відбувся Паризький міжнародний конгрес «Загальні резолюції конгресу з питання промислової власності», націлений на захист прав та опіки щодо торговельних та фабричних марок. Так, § V було присвячено охороні винаходів, малюнків та марок на офіційних міжнародних виставках. На Конгресі була прийнята Резолюція, згідно з положеннями якої були вироблені наступні статті, лише деякі з яких ми наводимо у скороченому форматі: ст. 1. Право винахідників та промислових авторів на свої творіння, чи фабрикантів і торговців на свої марки, є правом власності; ст. 2. Іноземці урівнюються із власними підданими в питанні фабричних марок та промислових малюнків, та захищаються на принципах взаємності; ст. 3. Взаємне заступництво промислової власності повинно бути предметом особливих конвенцій; ст. 4.



прописує створення в кожній країні особливого відомства для захисту інтересів промислової власності, де має бути центральне депо із репрезентованими винаходами, фабричними марками та клеймами, промисловими малюнками та моделями, відкрите для широкого загалу. Також цим відомством приписувався незалежний друк відповідних періодичних видань з цих питань.

В результаті Паризький конгрес, незважаючи на пропозиції та плани зі створення єдиного міжнародного законодавства у сфері захисту прав виробників, обмежився створенням постійно діючої комісії, завданням якої буде втілення положень, прийнятих конгресом. Важливо зазначити, що поміж положень, прийнятих тоді, користування фабричною або торговельною маркою залишалося необов'язковою нормою (ст. 4) за винятком певного переліку видів товарів згідно з постановами влади. Згідно з положенням 5) *«Фабричними або торговельними марками визнаються: торгові фірми, найменування місця виробництва, літери, цифри або слова у відмінній формі, назви виробів (якщо вони не складають необхідного їх значення), вивіски, емблеми, відбитки, штемпелі, печатки, ярлики, етикеті, віньєтки, рельєфи, сполучення красок, обгортки, корки та усі інші знаки, які окремо або разом служать для відмінностей продуктів фабрики <...> або предметів торгівлі»* [1, с. 81—88].

Важливим кроком захисту прав на виробничу марку було прийняття Спеціальних резолюцій Паризького конгресу 1878 р. про фабричні й торговельні марки та про заступництво торговим фірмам. Так, ст. 1 зазначала: *«Не можна пред'являти в судовому порядку своє право на марку, якщо вона не була правильним чином заявлена»*. Питання взаємної солідарності мало особливе значення з огляду на те, що тоді вже були підписані документи, зокрема конвенція між Бельгією та Італією, конвенція між Францією, Бельгією та Італією.

Отже, подальше вивчення міжнародних документів в означеній сфері дасть певні відповіді на багато питань, пов'язаних з атрибуцією творів художнього фабричного ремісництва. Наприклад, чому більшість тих, хто підробляв кахлі європейських виробників на території колишньої Російської імперії, взагалі могли не таврувати свою продукцію, аби уникати будь-якої відповідальності, тощо.

Перелік джерел посилання

1. Неболсин А. Г. Законодательство о фабричных и торговых клеймах в России и заграницей. СПб., 1886. VIII. 250 с.
2. Klajumienė Dalia Akad. Kodėl svarbu tyrinėti XIX a. — XX a. pirmosios pusės kokių krosnių gamintojų produkcijos ženklinius? Lietuvos mokslų akademijos website. 2023.

Попереднє повідомлення про кахельне панно заводу Броніслава Лісовського як нової пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва, виявленої на території України

Дмитро Хамула

кандидат культурології, старший науковий співробітник лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3146-1390>, e-mail: 0957487542dh@gmail.com

Тези присвячено відкриттю та попередньому повідомленню про уведення в науковий обіг нової пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва кахельно-майолікового заводу Б. Лісовського кінця XIX — початку XX століть на території України.

Ключові слова: кахельно-майоліковий завод Б. Лісовського; вітебські кахлі; кахельне мистецтво; надглазурний розпис; майоліка; пічний керамічний декор.

Preliminary Report on the Tile Panel of Bronisław Lisowski's Factory as a New Monument of Decorative and Applied Arts, Discovered on the Territory of Ukraine

Dmytro Khamula

The theses are devoted to the discovery and preliminary report on the introduction into scholarly circulation of a new monument of decorative and applied art from the stove-tile and majolica factory of B. Lisovsky, dating from the late XIX th to early XX th centuries, on the territory of Ukraine.

Keywords: B. Lisovsky stove-tile and majolica factory; Vitebsk tiles; stove-tile art; overglaze painting; majolica; ceramic stove decoration.

Справжньою візитівкою широковідомого кахельно-майолікового заводу Б. Лісовського, який розташовувався в м. Вітебськ з 1879 р., була «кахля-панно» (розмір: 63×35,5×7 см), яку виготовляли в техніці надглазурного розпису. На заводі була посада «живописця», який розписував кахлі. Цей факт має підтвердження в газеті «Вітебські губернські відомості»: «21 березня раптово помер міщанин Дмитро Ларінов, який служив “живописцем” на кахельному заводі Лісовського» [1, с. 2].

У передмісті Вітебська, званому Гуторівщиною, землевласником та дворянином Броніславом Яковичем Лісовським (1853—1916) було відкрито кахельно-майоліковий завод. Колись вулиця, на якій розташовувався цей завод, навіть носила назву Кахельна, де й донині частково збереглися корпуси заводу. У 1914 р. Перша Світова війна завдала непоправного удару по роботі підприємства, який отримував багато сировини та матеріа-

лів з Європи, і в 1915 р. завод було закрито. На його основі в 1917 р. «Вітебським споживчим товариством» було організовано виробництво під назвою «Керамікапраця», яке припинило роботу в 1926 р.

У найкращі часи завод виготовляв пічні кахлі теракотові та білоглазуровані, пічні розписні сюжетні, прикраси-панно за мотивами різних живописних творів як іноземних, так і вітчизняних художників, фігури та вази для садів із використанням позолоти, різноманітні майолікові вироби, цеглу і, звичайно ж, пічні та камінні ікахельні комплекти. Завод випускав каталоги-прейскуранти своєї продукції, його вироби мали власний витончено-розкішний стиль.

На клеймі виробів часто наявні зображення медалі, врученої в нагороду експоненту ювілейної «Виставки Товариства вітебських сільських господарів» у м. Двінськ у 1903 р. з гербом Вітебської губернії (ліворуч) та її зворотного боку



з написом: «За корисні праці та промисловість. Окрім цієї нагороди, на фірмовому бланку заводу Б. Лисовського вміщено медалі виставок «Праці з садівництва» (1886 р.), «Санкт-Петербурзьких зборів сільських господарів» (1889 р.), «Смоленського товариства сільського господарства» (1889 р.), тощо.

Довідник «Фабрично-заводські підприємства Російської Імперії» за 1909 р. за редакцією Л. Єзіоранського пише, що на кахельно-майоліковому заводі Б. Лісовського комерційною частиною завідував М. Захаре-

вич, кількість робітників становила 73 особи, річне виробництво сягало 80,000 карбованців. Представники заводу в різних містах: у С.-Петербурзі — С. Пінес, Ізмайлівський проспект, 22; у Ростові на Дону — Н. Райгородський; у Варшаві — І. Кулеша, Маршалківська, 127; у Саратові — Л. Ноткін; у Казані — С. Песельник; у Миколаєві — У. Бару [3]. Саме в прейскуранті Н. Райгородського можна побачити ескізи зображення такого типу панно у складі пічного комплексу та окремо (рис. 1—3) [2, с. 69, 73].

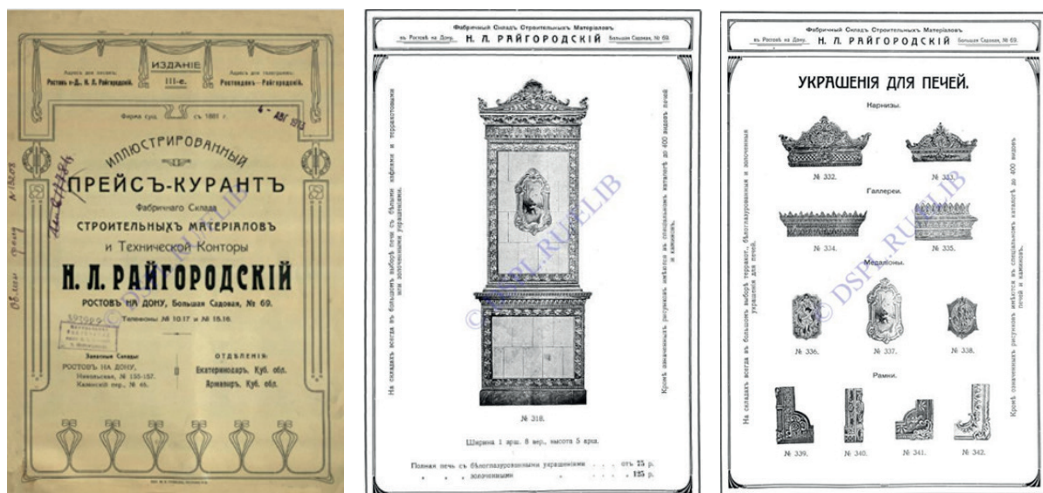


Рис. 1—3. Сторінки прейскуранту заводу Б. Лісовського із зображенням пічної моделі зі вставкою-панно та таким же панно як окремим видом товару в розділі «Прикраси для печей».

Як зазначають Н. Гангур та А. Курляничков, у станиці Вознесенській Краснодарського краю в одній зі старовинних садиб Лабінського району в будівлі колишнього станичного правління (вул. Миру, 86), збереглася піч з кахлю-панно в бароковій рамі, яка сміливо атрибутується як витвір фабрики Б. Лісовського. На кахлі зображено запорозького козака в типовому вбранні (з елементами пейзажного тла), створеного за мотивами відомої роботи українського художника С. Васильківського «Запорожець», що тримає в руках турецький мушкет. Ця кахля також наводиться в статті І. Ковальок (рис. 4). Інші твори заводу Б. Лісовського саме із цим сюжетом досі були невідомі.

Наведемо й відповідне зображення самої картини (рис. 5). Імовірно, першоджерелом до зображення козака на кахлі була

навіть не сама картина, а її якісне відтворення у вигляді хромолітографії, надрукованої у 1893 р. як премія від журналу «Ніва» відомим артистичним закладом А. Маркса у Санкт-Петербурзі (рис. 6).

Нещодавно для майбутнього музею кахельного мистецтва та пічної справи Старої Одеси було принесено в дар від мешканки м. Харків повністю аналогічне як за своєю формою, рамковим обрамленням, так і за сюжетом, декоративне пічне панно від колись демонтованої печі в одному зі старих будинків історичної забудови Харкова (де саме поки що невідомо). На зворотньому боці цієї кахлі-панно мається відповідне тавро заводу Б. Лісовського. Лицьовий бік кахлі має потертості, невеликі відколи по боках та одну велику темну застарілу подряпину на



Рис. 4. Запорозький козак на кахлі-панно з печі в станиці Вознесенська (Краснодарський край, фото Д. Гангур, 2015 р.).



Рис. 5. Сучасна репродукція картини С. Васильківського «Запорожець»

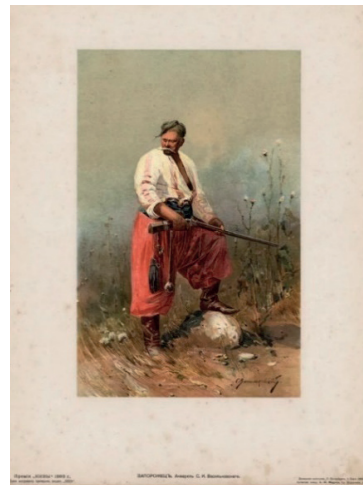


Рис. 6. Типо-літографічне відтворення картини С. Васильківського (журнал «Ніва» за 1893 р.)



Рис. 7. Кахля-панно, розписана надглізурним розписом за мотивами картини С. Васильківського «Запорожець» в зібранні майбутнього музею кахельного мистецтва Старої Одеси. м. Одеса. Фото автора. 2025 р.

обличчі козака. Сподіваймося, що реставрація, яку буде проведено в майбутньому, виправить цей недолік. Розпис виконано дуже тонко, вправно, на високому професійному рівні. Незважаючи на те, що сюжет є повним

запозиченням з картини Васильківського, майстерне його відтворення зі збереженням колористики у складній манері тонкого живопису емалевими керамічними фарбами виводить такі вироби в площину справжнього мистецтва, і такі твори мають самостійне художнє та історико-культурне значення.

Отже, уведення цієї пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва та художнього ремісництва, яка приблизно датується кінцем XIX — початком XX ст. у науковий обіг, розширить уявлення як про географічний ареал розповсюдження продукції підприємства Б. Лісовського з виготовлення високохудожньої пічної кераміки, так і статистично збагатить уявлення про відомі зразки цих творів, багато яких розпорошено поміж музейних зібрань як України, Білорусі, Росії, Польщі, так і приватних колекцій.

Перелік джерел посилання

1. Витебские губернские ведомости. Ред. Н. Н. Сталевский. Витебск, 1900. 28 марта. № 70.
2. Иллюстрированный преискурант Фабрично-го склада строительных материалов и Технической конторы Н. Л. Райгородский. Издание III. Ростов-н-Дону, 1911. 80 с.
3. Фабрично-заводские предприятия Российской империи / Сост. инж. Л. К. Езиоранский. СПб., 1909. 1451 с.



Експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції

Любов Хилько

старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна,
ORSID: <https://orsid.org/0009-0001-9202-8478>, e-mail: hilkoli@ukr.net

Експертне забезпечення — це залучення експертів для вирішення спорів, що здійснюється шляхом призначення експертиз. Сьогодні в адміністративному судочинстві актуальними є економічні експертизи у справах військовослужбовців щодо грошового забезпечення.

Ключові слова: економічна експертиза; спори військовослужбовців.

Expert Support of Justice in Administrative Jurisdiction Cases

Liubov Khylo

Expert support is the engagement of forensic experts to resolve disputes, typically through the appointment of forensic examinations. Currently, in administrative proceedings, forensic economic examinations are relevant in disputes concerning financial entitlements for military personnel.

Keywords: forensic economic examination; disputes involving military personnel.

Відповідно до ст. 61 Кодексу адміністративного судочинства України № 2747-IV від 06.07.2005 (далі — КАСУ), експерти є учасниками судового процесу [1].

Статтею 68 КАСУ встановлено, що експерт зобов'язаний надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання [1].

У адміністративному судочинстві признаються та проводяться здебільшого економічні експертизи.

Під час дії воєнного стану в Україні, в адміністративному судочинстві, актуальними є спори військовослужбовців щодо розміру, порядку та строків виплат, які мають неухильно гарантуватися державою.

Одним з пріоритетних напрямків проведення судових економічних експертиз є дослідження, пов'язані з нарахуваннями та виплатами військовослужбовцям.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII (далі — Закон № 2011-XII) [2] визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Відповідно до ст. 9 Закону № 2011-XII [2], держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам

військової служби, та стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів.

До складу грошового забезпечення входять: посадовий оклад, оклад за військовим званням, щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія); одноразові додаткові види грошового забезпечення, тощо.

Грошове забезпечення визначається залежно від посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня та вченого звання військовослужбовця.

Грошове забезпечення підлягає індексації відповідно до закону.

На вирішення експерту-економісту може бути поставлено питання щодо документального підтвердження розміру грошових коштів, за відповідний період, нарахованої та виплаченої військовослужбовцю військової частини в якості додаткової винагороди за безпосередню участь в бойових діях або забезпечення здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії під час перебування безпосередньо в районах ведення воєнних (бойових) дій (проведення заходів) [3].

Економічні експертизи у справах військовослужбовців з військовими частинами

передбачають дослідження документів, на підставі яких здійснюється нарахування та виплата грошового забезпечення військовослужбовців зокрема, наказів про преміювання, про виплату додаткової винагороди, про виплату грошової винагороди, про виплату додаткової грошової винагороди тощо.

Розрахунково-платіжні відомості, меморіальні ордери, реєстри бухгалтерського обліку та оборотно-сальдові відомості щодо нарахування та виплати грошової винагороди та інших виплат військовослужбовцям, виписки банку щодо руху грошових коштів тощо, також є об'єктом дослідження експертом у межах розгляду справи.

Основними завданнями, що можуть бути досліджені під час проведення судової економічної експертизи, є документальне підтвердження розміру нарахованого та виплаченого грошового забезпечення, визначення розміру недоплат або зайвих виплат військовослужбовцям, встановлених чинним законодавством України.

Отже, експертне забезпечення адміністративного судочинства — це залучення

спеціальних знань, зокрема економічних, для вирішення публічно-правових спорів, що здійснюється шляхом призначення експертиз та отримання висновків експертів, а висококваліфіковані та документально обґрунтовані економічні експертизи, зокрема, щодо нарахування та виплат військовослужбовцям грошового забезпечення сприяють захисту їхніх законних прав.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
3. Ількова Н. В. Судова експертиза в контексті відновлення України. III Всеукраїнський форум судових експертів: мат-ли III всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 09.06.2023). Київ, 2023.



Проблемні питання взаємодії та експертного забезпечення правосуддя в адміністративній юрисдикції

Любов Хилько

старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна,
ORSID: <https://orsid.org/0009-0001-9202-8478>, e-mail: hilkoli@ukr.net

Проаналізовано роль судової експертизи в адміністративному судочинстві. Досліджено проблеми комунікації між судами та експертними установами. Окрему увагу приділено специфіці дослідження електронних доказів та критеріям оцінювання висновків експерта в умовах цифровізації правосуддя.

Ключові слова: *судова експертиза; адміністративна юрисдикція; електронні докази; взаємодія; висновок експерта.*

Problematic Issues of Interaction and Expert Provision of Justice in Administrative Jurisdiction

Liubov Khylo

The role of forensic expertise in administrative proceedings is analyzed. Problems of communication between courts and expert institutions are investigated. Special attention is paid to the specifics of the study of electronic evidence and the criteria for evaluating expert opinions in the context of the digitalization of justice.

Keywords: *forensic expertise; administrative jurisdiction; electronic evidence; interaction; expert opinion.*

Експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції є складним багатоаспектним процесом, що охоплює роль судової експертизи в адміністративному судочинстві, проблеми її призначення, проведення та оцінювання результатів. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану та активної цифровізації державних функцій, ефективність правосуддя безпосередньо залежить від якості взаємодії між судами, правоохоронними органами та експертними установами.

Судова експертиза в адміністративному процесі виступає ключовим інструментом об'єктивізації доказування. Вона дає суду змогу отримати відповіді на питання, що потребують спеціальних знань у галузях, відмінних від права. Проте на практиці виникають суттєві проблеми з призначення дослідження. Зокрема, це стосується обґрунтованості та меж суддівського розсуду. Судді часто стикаються з труднощами під час формулювання питань експерту, що призводить до затягування строків розгляду справ через необхідність уточнень. Важливим процесуальним фільтром є перевірка того, чи не намагається сторона процесу за допомогою експертизи вирішити суто правові питання, що є виключно компетенцією суду.

Проблемні питання комунікації та координації залишаються одними з найбільш гострих. Ефективне застосування спеціальних знань гальмується через:

- відсутність єдиної цифрової платформи для обміну матеріалами між судами та ННЦ ІСЄ;
- тривалі строки пересилання об'єктів дослідження;
- складність доступу експертів до оригіналів документів, які перебувають у правоохоронних органах у межах суміжних кримінальних проваджень. Координація зусиль має бути спрямована на впровадження «експертної дидактики» — навчання суддів основам можливостей сучасних експертиз для уникнення типових помилок під час їх призначення.

Цифровізація адміністративних послуг зумовила появу великого масиву електронних доказів (логи систем, метадані, реєстри). Проблеми їх дослідження полягають у такому:

- експерт має встановити, чи не піддавався електронний документ змінам;
- робота з хмарними сховищами та блокчейн-мережами потребує нових

методичних підходів, які наразі перебувають у стадії розроблення та впровадження;

- важливо розрізняти технічне дослідження носія та змістовне дослідження інформації, що на ньому міститься.

Висновок експерта в адміністративному судочинстві не має наперед встановленої сили. Суд здійснює його оцінювання за критеріями допустимості, належності та достовірності. Особливу увагу слід звертати на методичне забезпечення: чи застосовував експерт методики, унесені до Реєстру, та чи відповідають вони сучасним науковим стандартам. У справах, де відповідачем є суб'єкт владних повноважень, висновок експерта часто стає єдиним способом перевірки технічної правомірності прийнятого рішення.

Для вдосконалення експертного забезпечення правосуддя необхідна імплементація європейських стандартів та повна цифро-

візація взаємодії між установами. Подолання проблем комунікації та уніфікація підходів до дослідження електронних доказів дасть змогу забезпечити високу якість судочинства навіть у складних умовах сьогодення.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 22.01.2026).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 22.01.2026).



Дисциплінарна відповідальність судового експерта: основні завдання та загрози незалежності експерта

Сергій Хомутенко

судовий експерт відділу криміналістичних досліджень Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, e-mail: shomutenko@gmail.com

На підставі аналізу правових засад і практики розгляду питань дисциплінарної відповідальності судового експерта розглянуто небезпечні тенденції ініціювання дисциплінарних проваджень сторонами у справі. Сформульовано пропозиції щодо забезпечення незалежності судового експерта під час дисциплінарного провадження.

Ключові слова: *судова експертиза; принципи діяльності судового експерта; незалежність судового експерта; дисциплінарна відповідальність судового експерта.*

Disciplinary Liability of a Forensic Expert: Main Tasks and Threats to the Independence of the Expert

Serhiy Khomutenko

Based on the analysis of the legal principles and practice of considering issues of disciplinary liability of a forensic expert, dangerous trends in the initiation of disciplinary proceedings by the participant in the case are considered. Proposals are formulated to ensure the independence of a forensic expert during disciplinary proceedings.

Keywords: *forensic examination; principles of the activity of a forensic expert; independence of a forensic expert; disciplinary liability of a forensic expert.*

Незалежність судового експерта без перебільшень є базовим принципом судово-експертної діяльності, від дотримання якого прямо залежить достовірність і об'єктивність висновку експерта. Дослідженню шляхів забезпечення незалежності судового експерта приділено увагу як у науковій доктрині (у працях Н. Клименко, Н. Нестор, І. Сташевської, Л. Мартинові та ін.) [1—3], так і в Законі України «Про судову експертизу» [4]. Зокрема, у ст. 4 цього Закону визначено гарантії незалежності судового експерта, а саме, забезпечення останньої: 1) визначенням законом порядком призначення судового експерта; 2) заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; 3) існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду; 4) створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; 5) кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків [4]. Водночас,

на сьогодні незалежність судового експерта є недостатньо забезпеченою і дедалі стає більш вразливою, що не лише створює загрозу об'єктивності висновку експерта та впливає на його доказову силу, а й зменшує привабливість професії судового експерта, призводить до професійного вигорання досвідчених експертів та як наслідок — вихолощення високопрофесійних кадрів з відповідної сфери, що в глобальному масштабі впливає на якість здійснення правосуддя в Україні в цілому.

Ми хотіли звернути увагу на один з проблемних аспектів забезпечення незалежності судового експерта, який лежить в площині застосування інституту дисциплінарної відповідальності судового експерта, яка, з одного боку, покликана сприяти якості діяльності судового експерта через контрольну, каральну та превентивну функцію дисциплінарної відповідальності, але з іншого боку — неадекватність правового регулювання такої відповідальності створює поле для зловживань сторін у справі (провадженні), що проявляється у різному ступені впливі на судового експерта (від переконання у неправильно обраних методах і способах дослідження й зроблених висновках до прямого тиску,

заякування, помсти), що не сприяє самостійному і вільному формуванню висновків експертом, створює умови для експертних, і як наслідок — судових помилок.

З часу прийняття змін до ст. 14 Закону України «Про судову експертизу», якими було визначено вичерпний перелік підстав дисциплінарної відповідальності судового експерта [5], змістився акцент змісту скарг, що надходять до Дисциплінарної палати Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України (далі — *Дисциплінарна палата*), із суті висновку експерта на його форму, що в певній мірі пов'язано з відсутністю у визначеному переліку дисциплінарних проступків такого як «порушення методик проведення судових експертиз». До аналізу сутності дослідницької частини члени Дисциплінарної палати вдаються лише з метою перевірки, чи не припустився експерт під час вирішення поставлених питань виходу за межі своєї кваліфікації за відповідною експертною спеціальністю, зокрема, розв'язання питань права, а також, чи дотримано ним порядок застосування руйнівних методів (який має формальний порядок) і чи не допущено самостійне збирання матеріалів, що підлягають дослідженню, чи самостійний вибір вихідних даних для проведення судової експертизи (що також носить більше формальний характер і пов'язано із повнотою відображення у вступній частині висновку експерта переліку наданих на дослідження йому об'єктів та матеріалів, відомостей про направлені листи і клопотання та відповіді на них). У зв'язку із зазначеним склалася парадоксальна ситуація, коли експерта, який провів дослідження всупереч загально визнаним методам і підходам, зокрема, чинним експертним методикам, не можна притягнути до відповідальності, а експерт, який якісно провів дослідження, але припустився формальних порушень (наприклад, не зазначив у вступній частині голову комісії, спосіб доставки наданих на дослідження матеріалів, не поставив підпис про попередження про кримінальну відповідальність, або на декілька днів перевищив строк проведення експертизи понад 90 днів без попереднього погодження із замовником експертизи

тощо) — притягається до відповідальності (по суті з формальних підстав), що навряд чи можна вважати справедливим.

Узагальнення практики дисциплінарних проваджень свідчить, що найпоширенішою підставою оскарження дій (бездіяльності) судового експерта до Дисциплінарної палати ЦЕKK Міністерства юстиції України є саме порушення вимог законодавства щодо оформлення висновку судового експерта, а саме: вихід за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, вирішення питань права; порушення без поважних причин вимог законодавства щодо строків проведення судової експертизи; самостійне збирання / вибір матеріалів, що підлягають дослідженню [6]. Варто зазначити, що встановлення вказаних видів проступків у діях експерта носить проблемний характер, оскільки: 1) в законодавстві відсутній будь-який нормативний акт та будь-які критерії визначення меж дисциплінарної відповідальності судового експерта; 2) відсутнє поняття «самостійного збирання матеріалів» (враховуючи, що методичні підходи багатьох видів судових експертиз пов'язані з самостійним пошуком порівняльної інформації); 3) відсутня будь-яка диференціація відповідальності судового експерта у разі порушень строків проведення судових експертиз (у разі перевищення строку декількома днями, місяцями, роками), а також невизначеним залишається коло причин, які можуть вважатися поважними, та за наявності яких експерт звільняється від дисциплінарної відповідальності.

Увагу також привертає практика оскарження дій судових експертів, яка свідчить про недотримання скаргниками положень законодавства щодо підстав можливого притягнення експертів до дисциплінарної відповідальності, зокрема, у скаргах наводяться аргументи, що стосуються:

- інших доказів у справі, висновків інших експертів, судових рішень в інших справах, не пов'язаних з діями (бездіяльністю) експерта, рецензій на висновки експерта, що не є інформацією, яка може використовуватися Дисциплінарною палатою для ухвалення рішення;



- повноти, обґрунтованості й об'єктивності висновку, що може оцінюватися лише судом (тоді як Дисциплінарна палата оцінює не сам доказ, а дії судового експерта на предмет дотримання вимог законодавства — їх конкретного переліку), або перевірятися шляхом проведення повторної експертизи;
- інших видів порушень експерта (кримінальних, адміністративних), які є предметом розгляду не Дисциплінарної палати, а інших уповноважених органів і в іншому порядку;
- підстав, які не відповідають дійсному змісту висновку експерта;
- подання скарг щодо того самого висновку експерта по черзі декількома учасниками справи (від декількох підозрюваних, їх адвокатів, яким з формальних підстав не може бути відмовлено у розгляді скарги);
- повторного подання скарги тією самою особою з тих же по суті підстав, або з доповненням попередньої скарги (щодо якої вже прийнято рішення) окремими додатковими доводами;
- неправильного розуміння скаргником законодавства шляхом перекутування його змісту (наприклад, звинувачення експерта в непереконливості матеріалів без виконання в разі не надання ініціатором експертизи протягом 45 календарних днів додатково затребуваних матеріалів, тоді як експерт, залежно від ситуації, має право надати відповідь в межах наявних матеріалів, або на частину поставлених питань, зокрема, в імовірній формі);
- довільного трактування скаргником положень експертних методик;
- посилання на неактуальну редакцію нормативно-правового акту, викривлення дійсних його положень (дописування нечинних або таких, яких не існує);
- незазначення конкретних норм законодавства, які було порушено експертом і конкретного виду дисциплінарного проступку;

- подання скарги особою, яка не є стороною у справі або кримінальному провадженні.

Розгляд безпідставних скарг не лише створює додаткове навантаження на Дисциплінарну палату, а й відбирає робочий час судових експертів на підготовку пояснень (зокрема, щодо необґрунтованих доводів), а участь у засіданнях з розгляду дисциплінарних проваджень призводить до додаткового психологічного навантаження та професійного вигорання. Спостерігались непоодинокі випадки, коли скаргники під час засідання Дисциплінарної палати некоректно поводитися щодо судового експерта (висували безпідставні обвинувачення у недоброчесності, низькому професійному рівні, навмисному спотворенні доказів, підвищували голос, ображали, не давали можливості висловитися, перебивали тощо), що негативно впливає на психологічний стан експерта, принижує гідність, завдає шкоди його репутації.

Небезпеку становить також відсутність обмежень у розгляді скарг щодо судового експерта у кримінальному провадженні, зокрема, залежно від суті справи, стадії провадження (що може ставити судового експерта у ситуацію вибору в умовах наявних законодавчих обмежень на розголошення інформації). Крім цього, вплив на експерта під час дисциплінарного провадження з боку учасників справи може призводити до конформної поведінки, страху та подальшої зміни показань у суді (включно — відмови від наданого висновку).

З урахуванням викладеного вбачається, що доцільне:

- 1) провести на законодавчому рівні уточнення термінів і понять, які використовуються у формулюванні дисциплінарних проступків, зокрема, визначити на рівні закону поняття «самостійного збору матеріалів», «меж кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю», «питань права»;
- 2) передбачити обмеження участі учасників справи в дисциплінарному провадженні в разі порушення ними норм законодавства та етики під час

- розгляду питань, зокрема, повідомлення інформації, яка не відповідає дійсності, має образливий характер;
- 3) щодо проступку «порушення вимог законодавства щодо оформлення висновку судового експерта» замінити на «порушення вимог закону щодо оформлення висновку судового експерта за умови, що таке порушення впливає на процес оцінювання змісту наданих висновків і не може бути усунуте шляхом роз'яснення висновку експертом в суді»;

- 4) визначити орієнтовне коло «поважних причин», наявність яких виключає відповідальність судового експерта за порушення строків проведення судових експертиз, а також доповнити формулювання відповідного проступку, виклавши його в редакції: «Порушення без поважних причин вимог законодавства щодо строків проведення судової експертизи, якщо таке порушення призвело до порушення прав і свобод учасників провадження».

Перелік джерел посилання

1. Клименко Н. І. Закріплення у КПК України принципу змагальності й незалежності судових експертів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 19—23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_6 (дата звернення: 01.02.2026).
2. Нестор Н. В. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення гарантій незалежності судового експерта. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 63. С. 36—40.
3. Сташевська І. В., Мартинова Л. В. Реалізація гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення: сучасний стан. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 195—205. DOI: 10.32842/2078-3736/2022.1.28 (дата звернення: 01.02.2026).
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» щодо удосконалення організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності : Закон України від 03.11.2022 р. № 2716-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2716-20#n2> (дата звернення: 01.02.2026).
6. Звіт щодо ухвалених рішень дисциплінарною палатою Центральної експертно-кваліфікаційної палати при Міністерстві юстиції України про притягнення судових експертів до дисциплінарної відповідальності (II півріччя 2025 року) / Міністерство юстиції України : офіц. вебсайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/analiz-uhvalenih-rishen-distiplinarnoi-palati-tsekk-schodo-prityagnennya-sudovih-ekspertiv-do-distiplinarnoi-vidpovidalnosti> (дата звернення: 01.02.2026).



Актуальні питання призначення судових економічних експертиз у провадженнях щодо порушень у сфері оподаткування

Олексій Хомутенко

кандидат економічних наук, завідувач відділу економічних та товарознавчих досліджень Київського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, e-mail: bokarius@ukr.net

Сергій Козуб

доктор філософії в галузі економіки, завідувач лабораторії судових економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4692-7958>, e-mail: skozub78@ukr.net

Розглянуто актуальні питання призначення судових економічних експертиз у справах щодо порушень у сфері оподаткування. Зосереджено увагу на об'єктах дослідження, межах компетенції та завданнях експерта-економіста під час проведення судових економічних експертиз з питань заниження сум податків (обов'язкових платежів).

Ключові слова: *судова економічна експертиза; правопорушення у сфері оподаткування; об'єкти судової економічної експертизи; межі компетенції експерта-економіста.*

Current Issues of Appointing Forensic Economic Expertise in Proceedings Regarding Violations in the Field of Taxation

Oleksiy Khomutenko, Serhiy Kozub

The article considers the current issues of assigning forensic economic expertise in cases of violations in the field of taxation. The article focuses on the objects of research, the scope of competence and the tasks of an expert economist when conducting forensic economic expertise on issues of understatement of tax amounts (mandatory payments).

Keywords: *forensic economic expertise; tax offenses; objects of forensic economic examination; the limits of competence of an expert economist.*

Економічна безпека держави є необхідною умовою її сталого функціонування та розвитку і забезпечується різноманітними способами, механізмами, інструментами, поміж яких важлива роль належить правоохоронним і контрольним інституціям і, безумовно, суду. Судові експерти-економісти також виконують важливу роль у розкритті правопорушень у сфері економіки, і зокрема, проводять дослідження у сфері дотримання законодавства у сфері господарської діяльності, оподаткування та звітності. Проведення судових економічних експертиз з питань дотримання законодавства з питань сплати податків та обов'язкових платежів господарськими суб'єктами є затребуваним як у кримінальному провадженні, коли йдеться про ухилення від сплати податків, так і в адміністративному судочинстві — під час розгляду

справ щодо оскарження рішень податкових та органів контролю, пов'язаних з донарахуванням несплачених сум податків (обов'язкових платежів).

Замовники судових експертиз (як правоохоронні органи й органи контролю, суди, так і господарські суб'єкти) з метою доведення юридично значущих фактів залучають експерта-економіста, як незалежного учасника справи, здатного дати професійну оцінку фактам та інформації, яка стосується правового спору щодо сплати податків. При цьому судовий експерт має особливу компетенцію, що виявляється у перевірці інформації, наданої замовником експертизи на предмет з'ясування документальної обґрунтованості задекларованої платником податку бази оподаткування податком на прибуток підприємств та суми податку за певний звітний

період, що визначені органом податкового контролю; документальної обґрунтованості формування платником податкових зобов'язань і податкового кредиту з податку на додану вартість, визначення суми податку на додану вартість, що підлягає сплаті, та суми податку на додану вартість, заявленої до бюджетного відшкодування; документальної обґрунтованості окремих елементів податків і зборів, визначених платником у відповідних деклараціях (розрахунках, звітах) та з метою підтвердження або спростування висновків, зроблених уповноваженим органом. У цьому плані експерт не має права перебирати на себе функції правоохоронного або контрольного органу й самостійно проводити ревізійні дії або нараховувати податки. Зокрема, відповідно до п. 1.1 розд. III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі — *Рекомендації*), вирішення питань, що належать до компетенції органів державного фінансового та податкового контролю (здійснення експертами-економістами перевірки певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності установ, організацій, підприємств з метою виявлення наявних фактів порушення законодавства, фактів порушення податкового законодавства, увстановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб), не належить до завдань економічної експертизи [1].

Із прийняттям Закону України від 28.01.2021 р. № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України» (далі — *ЗУ «Про БЕБ»*) в устему забезпечення економічної безпеки держави вмонтовано відповідний орган, діяльність якого передбачає призначення судових економічних експертизи для формування джерел доказів у процесі розслідування злочинів [2].

Ревізійна діяльність Бюро економічної безпеки України (далі — *БЕБ*) забезпечується Департаментом аналізу інформації та управління ризиками БЕБ, результатом діяльності якого є складання аналітичних продуктів, що зазвичай містять висновки про

заниження податків, які підлягають сплаті в бюджет.

Згідно з п/п. 20.1.44 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України (далі — *ПКУ*) [3], органи контролю мають право проводити перевірку правильності та повноти визначення доходів, витрат та фінансового результату до оподаткування згідно з бухгалтерським обліком відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності.

Відповідно до ст. 41 ПКУ, контрольними органами є:

- податкові органи (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) — щодо дотримання законодавства з питань оподаткування (крім випадків, визначених підпунктом 41.1.2 пункту 4.1 статті 41), законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи;
- митні органи (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, його територіальні органи) — щодо дотримання законодавства з питань митної справи та оподаткування митом, акцизним податком, податком на додану вартість, іншими податками та зборами, які відповідно до податкового, митного та іншого законодавства справляються у зв'язку із ввезенням (пересиланням) товарів на митну територію України або територію вільної митної зони або вивезенням (пересиланням) товарів з митної території України або території вільної митної зони [3].

Інші державні органи не мають права проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, зокрема, на запит правоохоронних органів (п. 41.6 ПКУ) [3].

Способами здійснення податкового контролю, відповідно до ст. 62 ПКУ, є пере-



вірки та звірки відповідно до вимог цього Кодексу, а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи контролю, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин (камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки) [3].

Згідно з п/п. 75.1.2 п. 75.1 ст. 75 ПКУ, документальною перевіркою вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених цим Кодексом податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи контролю, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) і яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи контролю, а також отриманих в установленому законодавством порядку контрольним органом документів та податкової інформації, зокрема, за результатами перевірок інших платників податків [3].

У п. 86.1 ст. 86 ПКУ передбачено, що результати перевірок (крім камеральних та електронних перевірок) оформлюються у формі акту або довідки, які підписуються посадовими особами контрольного органу та платниками податків або їх законними представниками (у разі наявності), у разі встановлення під час перевірки порушень складається акт [3].

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 20.08.2015 р. № 727 «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та ін-

шого законодавства платниками податків — юридичними особами та їх відокремленими підрозділами» (далі — *Порядок*), під зазначеними документами за результатами перевірки розуміються:

- *акт документальної перевірки* — документ, який підтверджує факт проведення документальної перевірки та відображає її результати; в ньому викладаються всі суттєві обставини фінансово-господарської діяльності платника податків, які стосуються фактів виявлених порушень податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контрольні органи;
- *довідка документальної перевірки* — документ, який підтверджує факт проведення документальної перевірки та відображає її результати і є носієм доказової інформації про невстановлення фактів порушень вимог податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи контролю [4].

Поняття «документальна перевірка» і «контролюючі органи» у цьому Порядку вживаються у значеннях, наведених у ПКУ [4; 3].

Акт документальної перевірки має містити систематизований виклад виявлених під час перевірки фактів порушень норм податкового, валютного законодавства, законодавства з єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи контролю. В акті документальної перевірки викладаються всі суттєві обставини фінансово-господарської діяльності платника податків, які стосуються фактів виявлених порушень.

Такі факти викладаються в акті документальної перевірки чітко, об'єктивно та повною мірою з посиланням на первинні документи, реєстри податкового та бухгалтерського обліку, фінансової та іншої звітності, інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків, зборів, платежів, ведення / складання яких передбачено законодавством, або отримані від інших суб'єктів господарювання, органів державної влади,

зокрема, іноземних держав, правоохоронних органів, а також податкову інформацію, що підтверджує наявність зазначених фактів [4].

Аналітичні продукти Департаменту аналізу інформації та управління ризиками БЕБ не є актом перевірки у розумінні п. 75.1 та 86.1 ПКУ, за результатами якого складають відповідні податкові повідомлення-рішення із визначенням сум донарахованих податків та зборів, що підлягають сплаті в бюджет [3].

Згідно зі ст. 22 ЗУ «Про БЕБ» аналітичний продукт становить результат аналітичного дослідження, складений у письмовій формі, з використанням інформації, що міститься в інформаційних системах БЕБ та інших джерелах, зокрема, інформації, що міститься в заявах або повідомленнях про вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 8 цього Закону, БЕБ формує аналітичні матеріали з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [2].

У текстах аналітичних продуктів Департаменту аналізу інформації та управління ризиками БЕБ зазначається, що дослідження проведено щодо оцінювання ризиків у фінансово-господарській діяльності підприємств.

Ризик завжди передбачає імовірнісний характер результату, водночас найчастіше під словом «ризик» розуміють імовірність отримання несприятливого результату.

Слід зазначити, що висновки аналітичних продуктів БЕБ про заниження податку зазвичай містять пряму вказівку про те, що вони є ймовірними (можливими).

У преамбулі аналітичних продуктів БЕБ зазначено, що *«аналітичний продукт складений за результатами проведення аналітичного дослідження, з використанням інформації, що міститься в інформаційних системах БЕБ та інших джерелах, у тому числі інформації, що міститься в заявах або повідомленнях про вчинення кримінального правопорушення»* [2].

Згідно з абз. 1 п. 3.3 гл. 3 розд. 3 Рекомендацій, разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту слід надати документи бухгалтерського

та податкового обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань [1]. Такими документами можуть бути прибуткові та видаткові накладні, податкові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, таблиці, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, реєстри бухгалтерського обліку (журнали-ордери, меморіальні ордери, картки субконто й інші за балансовими рахунками), головні книги, реєстри податкових накладних, податкові декларації, баланси та інші первинні і зведені документи бухгалтерського й податкового обліку та звітності [1].

Вимоги таких документів визначено Законом України від 16.07.1999 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відповідно до якого:

- первинним документом є документ, який містить відомості про господарську операцію (ст. 1) і є підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій;
- для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи (ст. 9);
- первинні документи можуть бути складені у паперовій або в електронній формі та повинні мати такі обов'язкові реквізити: назву документа (форми); дату складання; назву підприємства, від імені якого складено документ; зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції; посади і прізвища (окрім первинних документів, вимоги до яких встановлюються Національним банком України) осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення; особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції;



- залежно від характеру господарської операції та технології обробки облікової інформації до первинних документів можуть включатися додаткові реквізити (печатка, номер документа, підстава для здійснення операції тощо);
- первинні документи, створені автоматично в електронній формі програмним забезпеченням інформаційно-комунікаційної системи, застосовуються у бухгалтерському обліку за умови наявності накладеного електронного підпису чи печатки з дотриманням вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг;
- первинні документи, складені в електронній формі, застосовуються у бухгалтерському обліку за умови дотримання вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг [5].

Водночас неістотні недоліки в документах, що містять відомості про господарську операцію, не є підставою для невизнання господарської операції, за умови, що такі недоліки не перешкоджають можливості ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції, та містять відомості про дату складання документа, назву підприємства, від імені якого складено документ, зміст та обсяг господарської операції тощо (ст. 9) [5].

Зважаючи на викладене вище, відомості з інформаційних баз, на підставі аналізу яких базуються висновки аналітичних продуктів, не є за законом об'єктом дослідження судової економічної експертизи.

Надання правової оцінки аналітичним продуктам Департаменту аналізу інформації та управління ризиками БЕБ не належить до завдань судової економічної експертизи, що на практиці не завжди враховують замовни-

ки економічних експертиз у формулюванні питань, що підлягають вирішенню експертом.

Отже, дослідження аналітичних продуктів Департаменту аналізу інформації та управління ризиками БЕБ судовими експертами системи установ Міністерства юстиції України необхідно проводити за документами, що є належними об'єктами судової економічної експертизи та які досліджено під час складання аналітичних продуктів у частині проведених у них розрахунків сум імовірного заниження сум податків у зазначених періодах і послідовності.

Перелік джерел посилання

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1150-20> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків — юридичними особами та їх відокремленими підрозділами : наказ Мінфіну України від 20.08.2015 р. № 727 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-15#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

Проблемні питання призначення судових експертиз в адміністративних справах

Михайло Целуйко

кандидат юридичних наук, доцент, начальник Чернігівського територіального управління,
Державна судова адміністрація, м. Чернігів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9689-4445>,
e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Олена Усенко

кандидат юридичних наук, завідувач Чернігівського відділення, Київський науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Чернігів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0534-5422>, e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Здійснено поглиблений науково-практичний аналіз проблемних питань призначення судових експертиз в адміністративному судочинстві України з урахуванням сучасної судової практики Верховного Суду та доктринальних підходів науки адміністративного процесу й судової експертології. Обґрунтовано, що судова експертиза є одним із ключових, але водночас найбільш складних засобів доказування в адміністративних справах, оскільки перебуває на перетині процесуального права та спеціальних знань.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; спеціальні знання; призначення експертизи; висновок експерта; Верховний Суд; доказування.

Problematic Issues of Appointing Forensic Examinations in Administrative Cases

Mykhailo Tseluyko, Olena Usenko

The article provides an in-depth scientific and practical analysis of problematic issues related to the appointment of forensic examinations in administrative proceedings in Ukraine, taking into account current case law of the Supreme Court and doctrinal approaches of administrative procedural law and forensic science. It is substantiated that forensic examination is one of the key but at the same time the most complex means of proof in administrative cases, as it lies at the intersection of procedural law and special knowledge.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; special knowledge; appointment of expertise; expert opinion; Supreme Court; evidence.

Судова експертиза посідає особливе місце поміж засобів доказування в адміністративному судочинстві. Її призначення обумовлене необхідністю застосування спеціальних знань для встановлення обставин справи, які не можуть бути з'ясовані судом без залучення фахівців відповідного профілю. Відповідно до ч. 1 ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*), доказами в адміністративній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд визначає наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи [1]. Одним із таких доказів є висновок експерта.

Водночас практика адміністративних судів свідчить про наявність значної кількості проблем, пов'язаних із призначенням та проведенням судових експертиз. Ці проблеми зумовлені як недосконалістю нормативного регулювання, так і відсутністю єдиного підхо-

ду до застосування відповідних процесуальних норм.

Правове регулювання призначення судових експертиз в адміністративному судочинстві здійснюється насамперед нормами КАС України та Закону України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*). Так, ст. 101 КАС України визначає, що суд признає експертизу в разі, коли для з'ясування обставин справи необхідні спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [1].

Профільний Закон установлює загальні засади експертної діяльності, визначає права й обов'язки експерта, гарантії його незалежності та вимоги до висновку експерта. Зокрема, у ст. 1 цього Закону зазначено, що судова експертиза — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів з метою надання



висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Проте аналіз зазначених нормативних актів свідчить, що вони містять переважно загальні положення й не завжди враховують специфіку адміністративних спорів, що створює підґрунтя для виникнення практичних проблем.

Визначення необхідності призначення судової експертизи є базовим процесуальним етапом, від правильності якого залежить ефективність доказування у справі. Ч. І ст. 101 КАС України передбачає, що суд призначає експертизу лише в разі, якщо для з'ясування обставин справи необхідні спеціальні знання, яких суд не має. Отже, закон прямо пов'язує допустимість експертизи з неможливістю встановлення певних фактів без залучення експерта.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду у своїх правових позиціях неодноразово наголошував, що експертиза не може призначатися з метою перекладення на експерта функції оцінювання доказів або тлумачення норм права. Зокрема, у постановках Верховного Суду зазначається, що судова експертиза призначається винятково для встановлення фактичних обставин, а не для вирішення правових питань, віднесених до виняткової компетенції суду. Такий підхід має принципове значення саме для адміністративних спорів, де об'єктом оскарження часто є рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

У науковій літературі підкреслюється, що надмірне та формальне призначення експертиз суперечить принципам процесуальної економії та розумності строків розгляду справи. Експертиза має бути винятковим, а не стандартним інструментом доказування. В іншому разі вона трансформується з допоміжного засобу доказування у чинник затягування судового процесу, що особливо негативно впливає на ефективність адміністративного правосуддя.

КАС України передбачає можливість призначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз. Проте на практиці суди часто неправильно визначають вид експертизи, що ускладнює або навіть унеможливує отримання належного та допустимого

доказу. Наприклад, призначення повторної експертизи без встановлення недоліків першочинного висновку експерта суперечить вимогам процесуального закону.

Також наукова література окреслює, що неправильний вибір виду експертизи може призвести до визнання висновку експерта неналежним доказом, а відтак — до необхідності повторного розгляду справи [3].

Формулювання питань експерту є одним із найбільш проблемних і водночас ключових етапів призначення судової експертизи. Відповідно до ст. 104 КАС України питання експерту мають стосуватися лише тих обставин справи, для з'ясування яких необхідні спеціальні знання. Водночас на практиці адміністративні суди часто формулюють питання узагальненого або правового характеру, що виходить за межі компетенції експерта.

Верховний Суд послідовно наголошує, що експерт не має права надавати висновки щодо правомірності рішень суб'єктів владних повноважень, відповідності їх дій нормам законодавства або правильності застосування правових норм. У своїх постановках Верховний Суд підкреслює, що такі питання є питаннями права й не можуть бути предметом судової експертизи. Якщо ж експерт фактично відповідає на правове питання, такий висновок не має доказового значення й підлягає критичній оцінці судом.

З позиції судової експертології питання експерту мають бути конкретними, логічно пов'язаними з предметом доказування та сформульованими з урахуванням методичних можливостей відповідного виду експертизи. Науковці зазначають, що неправильно сформульовані питання є однією з основних причин призначення додаткових або повторних експертиз, що негативно впливає на строки розгляду адміністративних справ.

Проблемним залишається й питання вибору експертної установи або конкретного експерта. Хоча законодавство допускає проведення експертизи як у державних, так і в недержавних експертних установах, на практиці суди часто надають перевагу винятково державним установам, що призводить до перевантаження останніх та збільшення строків проведення експертиз.

Науковці звертають увагу на необхідність ширшого залучення атестованих судових експертів, які не працюють у державних установах, з метою забезпечення оперативності та ефективності судового розгляду.

Оцінювання висновку експерта судом є завершальним і водночас надзвичайно відповідальним етапом застосування спеціальних знань в адміністративному судочинстві. Відповідно до ст. 90 КАС України жоден доказ не має для суду наперед установленної сили, а висновок експерта оцінюється судом нарівні з іншими доказами у справі.

Водночас аналіз судової практики свідчить, що в окремих випадках суди фактично надають висновку експерта пріоритетне значення, сприймаючи його як об'єктивну істину. Верховний Суд у своїх правових позиціях застерігає від такого підходу, наголошуючи, що висновок експерта є лише одним із джерел доказів і не звільняє суд від обов'язку самостійно оцінювати всі зібрані у справі докази разом.

У наукових джерелах зазначається, що суд має перевіряти висновок експерта за такими критеріями: дотримання процесуального порядку призначення експертизи; компетентність експерта; наукова обґрунтованість і логічна послідовність висновків; відповідність відповідей поставленим питанням; узгодженість з іншими доказами у справі. Лише за умови комплексної та критичної оцінки висновку експерта можна забезпечити реалізацію принципів законності та обґрунтованості судового рішення.

Суттєву роль у формуванні єдиних підходів до призначення та оцінювання судових експертиз відіграє практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Аналіз судових рішень дає змогу виокремити низку сталих правових позицій, які мають принципове значення для адміністративного судочинства. Отже, практика Верховного Суду свідчить про послі-

довне прагнення обмежити необґрунтоване використання судових експертиз в адміністративних справах та забезпечити їх застосування винятково в межах спеціальних знань. Узагальнення цих правових позицій має важливе значення для формування єдиної судової практики та підвищення якості адміністративного правосуддя.

Для розв'язання зазначених проблем доцільно уточнити норми КАС України щодо підстав і критеріїв призначення експертизи; розробити методичні рекомендації для суддів з питань формулювання експертних завдань; забезпечити підвищення кваліфікації суддів у сфері судової експертизи; розширити практику залучення недержавних судових експертів.

Судова експертиза в адміністративному судочинстві є важливим, але водночас складним інструментом доказування. Проблемні питання її призначення пов'язані з нормативною невизначеністю, неоднорідністю судової практики та недостатнім рівнем процесуальної культури під час застосування спеціальних знань. Їх вирішення потребує комплексного підходу, який поєднує вдосконалення законодавства, розвиток судової практики та науково-методичне забезпечення.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Авдеєва Г. К. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : мат.-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 17.11.2022). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 79.



Судово-експертна діяльність в умовах воєнного стану: теоретико-правові засади трансформації

Юлія Циганюк

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, провідний юрисконсульт сектору юридичного забезпечення, Хмельницький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Хмельницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-3583>, e-mail: smuchok82@gmail.com

Досліджено вплив воєнного стану на судово-експертну діяльність в Україні, окреслено ключові виклики судової експертизи та визначено напрями її адаптації й удосконалення з урахуванням наявних стандартів.

Ключові слова: *судова експертиза; воєнний стан; засади судової експертизи.*

Forensic Activities Under Martial Law: Theoretical and Legal Foundations for Transformation

Yulia Tsyganiuk

The abstract examines the impact of martial law on forensic activities in Ukraine, outlines the key challenges facing forensic science, and identifies areas for adaptation and improvement in line with existing standards.

Keywords: *forensic science; martial law; principles of forensic science.*

Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку зі збройною агресією російської федерації викликало суттєві трансформації у функціонуванні всієї системи правосуддя, зокрема судово-експертної діяльності. Судова експертиза як важливий інструмент у доказуванні в кримінальному, цивільному, адміністративному та господарському судочинстві, а також у провадженнях про притягнення до адміністративної відповідальності, опинилася в умовах безпрецедентних викликів, пов'язаних із воєнними діями, руйнуванням інфраструктури, переміщенням населення, обмеженими ресурсами та загрозами безпеці експертів.

Також воєнний стан істотно вплинув на організаційні засади функціонування судово-експертних установ. Частина експертних установ була вимушена евакуюватися або тимчасово припинити діяльність через бойові дії або окупацію територій. Це спричинило нерівномірний розподіл навантаження між експертними установами, подовження строків проведення експертиз та ускладнення доступу до обладнання.

Додатковим чинником стало обмеження логістичних можливостей, зокрема транспортування об'єктів дослідження, що має критичне значення для проведення трасо-

логічних, балістичних, вибухотехнічних, пожежно-технічних та інших видів експертиз. Водночас актуалізувалося питання забезпечення безпеки експертів під час виконання професійних обов'язків, особливо в регіонах, наближених до зони бойових дій.

Не є таємницею, що воєнні дії зумовили появу принципово нових об'єктів та завдань судової експертизи. До них належать експертизи у провадженнях, пов'язаних з фіксуванням та дослідженням воєнних злочинів, ідентифікацією загиблих та зниклих безвісти осіб, дослідженням наслідків застосування вибухових пристроїв, ракетних ударів, артилерійських обстрілів, оцінкою шкоди, завданої цивільній інфраструктурі, об'єктам житлового фонду та довкіллю тощо.

Особливу складність становить проведення експертиз у провадженнях про воєнні злочини, оскільки вони часто пов'язані з масовими похованнями, значною кількістю доказів, необхідністю дотримання міжнародних стандартів збереження доказів. Водночас відбувся розвиток окремих напрямів експертиз, зокрема, військової, військово-технічної, вибухотехнічної, молекулярно-генетичної, а також комплексних експертиз, що поєднують декілька галузей спеціальних знань.

У сфері судово-експертної діяльності воєнний стан зокрема проявляється у зміні організаційних моделей функціонування експертних установ, можливому відхиленні від усталених строків проведення експертиз, розширенні міждисциплінарного характеру експертних досліджень тощо.

Проте воєнний стан виступає не лише зовнішнім обмежувальним фактором, а й каталізатором еволюції експертної практики. В умовах воєнного стану судово-експертна діяльність зазнала адаптації. Одним із ключових напрямів стала цифровізація експертних процесів, зокрема застосування електронного документообігу, удосконалення матеріально-технічного забезпечення експертних установ, а також застосування сучасних інформаційних технологій для оброблення та аналізування даних. Важливу роль відіграє підвищення кваліфікації експертів з урахуванням специфіки воєнного часу, зокрема шляхом проведення спеціалізованих тренінгів, семінарів та навчальних програм, спрямованих на формування навичок роботи в умовах підвищених ризиків. Але не треба забувати про те, що ключовим завданням є забезпечення балансу між адаптивністю та збереженням фундаментальних засад судово-експертної діяльності.

На нашу думку, для забезпечення ефективності судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану доцільно:

- удосконалити нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності з урахуванням воєнних реалій;
- забезпечити належне фінансування експертних установ та оновлення матеріально-технічної бази;
- розширити можливості застосування дистанційних та цифрових технологій;
- посилити міжвідомчу та міжнародну координацію;
- гарантувати безпеку експертів та психологічну підтримку фахівців, залучених до роботи з особливо складними об'єктами дослідження.

Отже, воєнний стан став серйозним випробуванням для системи судово-експертної діяльності в Україні, водночас виступив каталізатором її модернізації та розвитку. Адаптація експертної практики до умов війни потребує комплексного підходу, що поєднує нормативні, організаційні, технологічні та кадрові рішення. Ефективне подолання наявних викликів є запорукою забезпечення належного рівня доказування та дотримання засад справедливого судочинства навіть у найскладніших умовах.



Напрями проведення судово-економічної експертизи із застосуванням електронних документів

Одарка Чабанюк

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії товарознавчих та економічних досліджень, Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України; доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0884-3515>, e-mail: odarka.indise@ukr.net

Наталія Лобода

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і контролю, Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3522-8139>, e-mail: loboda.lviv@gmail.com

Розглянуто особливості проведення судово-економічної експертизи з використанням електронних документів в умовах активного розвитку цифрового документообігу. Наголошено на необхідності застосування спеціалізованих знань у сфері економіки, інформаційних технологій та програмного забезпечення, а також на доцільності залучення фахівців з комп'ютерно-технічної експертизи. Визначено основні об'єкти дослідження судово-економічної експертизи із застосуванням електронних документів. Проаналізовано ключові проблеми та особливості проведення таких експертиз. Висвітлено порядок проведення судово-економічної експертизи з використанням електронних документів.

Ключові слова: судово-економічна експертиза; електронні документи; електронний документообіг; електронні докази; кваліфікований електронний підпис; цифрові технології; комп'ютерно-технічна експертиза; достовірність та цілісність даних; судова практика.

Directions of Conducting Forensic Economic Examination Using Electronic Documents

Odarka Chabaniuk, Natalia Loboda

The features of conducting a forensic economic examination using electronic documents in the context of the active development of digital document management are considered. The need to apply specialized knowledge in the field of economics, information technologies and software is emphasized, as well as the expediency of involving specialists in computer technical examination. The main objects of research of forensic economic examination using electronic documents are determined. The key problems and features of conducting such examinations are analyzed. The procedure for conducting forensic economic examination using electronic documents is highlighted.

Keywords: forensic economic examination; electronic documents; electronic document management; electronic evidence; qualified electronic signature; digital technologies; computer and technical examination; data authenticity and integrity; judicial practice.

Судово-економічна експертиза із застосуванням електронних документів — це сучасний складний процес, який поєднує методики економічного аналізу та спеціальні знання в галузі цифрових технологій. Через активний розвиток електронного документообігу експерти все частіше стикаються з цифровими доказами, які потребують специфічного підходу до дослідження, що обґрунтовує актуальність дослідження.

Щодо правових основ та визначення зупинимося на юридичній силі електронних документів. Згідно з чинним законодавством України (зокрема, Законом України «Про пла-

тіжні системи та переказ коштів в Україні»), електронний документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом (далі — КЕП), має таку ж юридичну силу, як і паперовий. Це робить його повноцінним об'єктом судової експертизи [1, с. 13—14].

Особа, яка наклала КЕП на електронний документ, несе відповідальність за достовірність інформації, що в ньому міститься. У разі відсутності підпису відповідальність може бути покладена на банк або іншу установу, що є учасником платіжної системи. Для проведення такої експертизи необхідні знання не лише в економічній сфері, а й у комп'ю-

терних технологіях та програмному забезпеченні [2, с. 510—511]. Це може потребувати залучення фахівців з комп'ютерно-технічної експертизи. Для проведення таких досліджень слід виокремити об'єкти дослідження. Окрім традиційних паперових документів, експертам доведеться досліджувати широкий спектр електронних носіїв інформації:

- дані бухгалтерських програм: файли з баз даних 1С, SAP, M.E.Doc, Medoc та інших;
- електронні платежі: платіжні доручення, виписки з рахунків, сформовані в системах «клієнт-банк»;
- електронна пошта: листування між співробітниками, партнерами, що містить фінансову інформацію;
- файли електронного документообігу: електронні акти, накладні, договори;
- інформація із хмарних сховищ: дані з Google Drive, Microsoft OneDrive та інших сервісів;
- мобільні пристрої: дані з телефонів, планшетів, що містять фінансові операції або листування;
- системні журнали: дані про вхід / вихід із системи, редагування файлів.

Поміж особливостей та проблем проведення зосередимо увагу на таких аспектах. Експерту необхідно переконатися, що електронний документ не був змінений [3, 4]. Для цього застосовують спеціальні методи та програмне забезпечення. Будь-які зміни (видалення, редагування, додавання) залишають цифрові сліди.

У разі видалення інформації може знадобитися допомога комп'ютерно-технічних експертів для відновлення даних із носіїв. Судово-економічна експертиза може бути пов'язана з іншими видами експертиз, зокрема: комп'ютерно-технічною для доступу до захищених файлів, відновлення даних; почеркознавчою для порівняння зразків підписів (якщо збереглися відскановані версії документів).

Хоча електронний документообіг в Україні набув широкого поширення, судова практика щодо визнання та застосування електронних документів у судово-економічних експертизах ще не до кінця сформована [5,

6]. Це може викликати труднощі на етапі оцінювання доказів судом.

Порядок проведення експертизи

1. Вилучення електронних носіїв: слідчий або суд вилучає носії інформації (комп'ютери, сервери, флешки) з дотриманням усіх процесуальних норм, щоб зберегти доказову цінність даних.
2. Призначення експертизи: суд, слідчий або адвокат подає клопотання про проведення судово-економічної експертизи із застосуванням електронних документів.
3. Передача матеріалів експерту: експерт отримує доступ до носіїв інформації або їхніх копій. Дуже важливо створити повну, побітову копію носія, щоб зберегти оригінальні дані.
4. Експертне дослідження: вивчення електронних документів: аналіз файлів, баз даних, електронних підписів; аналіз метаданих: дослідження властивостей файлів (час створення, останні зміни), що може вказувати на втручання; звіряння з іншими даними: порівняння інформації з електронних документів з іншими матеріалами справи; підготовка висновку.
5. Експерт складає висновок, у якому детально описує процес дослідження, застосовані методи та надає відповіді на поставлені запитання. Висновок може бути одним із доказів у справі.

Подальші наукові дослідження будуть зосереджені на визначенні теоретико-прикладних аспектів судово-економічної експертизи із застосуванням електронних документів.

Перелік джерел посилання

1. Воронко Р. М., Чабанюк О. М., Чік М. Ю., Воронко О. С. Особливості судово-бухгалтерської експертизи та окремі питання її нормативно-правового регулювання. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2022. № 67. С. 13—20. DOI: 10.36477/2522-1205-2022-67-02 (дата звернення: 28.01.2026).
2. Куцик П. О., Чабанюк О. М. Економіко-математичне моделювання в управлінні витратами та собівартістю послуг. *Бухгалтерський*



- облік, контроль і аналіз: проблеми теорії та методології: монографія. Київ, 2013. С. 509—522.
3. Лобода Н., Чабанюк О., Кольба Р. Діджиталізація як функція облікової діяльності: коронакриза як контекст. 2021. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/01/337.pdf> 2021 (дата звернення: 28.01.2026).
 4. Чабанюк О. М. Аспекти проведення досліджень у сфері оподаткування. 2024.
 5. Чабанюк О. М., Лобода Н. О. Бухгалтерський облік: у схемах і таблицях: навч. посіб. Київ, 2023.
 6. Melnyk S., Chabaniuk O., Ravlinko Z., Petrukha N., Bodnariuk I. Formation of a security environment for personnel management of socioeconomic systems before and during the war: Legal aspect: Formación de un entorno de seguridad para la gestión del personal de los sistemas socioeconómicos antes y durante la guerra: Aspecto legal. *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41(78). Pp. 493—503. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/40619> (дата звернення: 28.01.2026).
 7. Vladimir Panchenko, Svitlana Dombrovska, Maksym Samchyk, Nataliia Mykhailyk, Odarka Chabaniuk. Modern Management Technologies in the System of Ensuring the Security in the Context of Socio-Economic Development and the Digital Economy. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22 No. 3. URL: http://ijcsns.org/07_book/html/202203/202203027.html (дата звернення: 28.01.2026).

Питання проведення судової експертизи, призначеної судом в адміністративному судочинстві

Юрій Чечіль

доктор філософії в галузі права, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4117-6737>, e-mail: nauka_ict@ssu.gov.ua

Вікторія Біла

доктор юридичних наук, доцент, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-219X>, e-mail: nauka_ict@ssu.gov.ua

Процесуальне законодавство містить низку вимог до призначення судом експертизи у справах адміністративної юрисдикції, а також до її виконання. У тезах аналізуються зазначені вимоги на предмет їх відповідності практиці організації та проведення судових експертиз у державних спеціалізованих установах. Доведено необхідність внесення змін до процесуального законодавства.

Ключові слова: проведення експертизи; судові засідання; гласність судового процесу.

The Issues of Conducting Court-Ordered Forensic Examinations in Administrative Court Proceeding

Yurii Chechil, Viktoriia Bila

Administrative procedural legislation contains several requirements for the appointment and conducting of a court-ordered forensic examination. The specified requirements for their compliance with the practice of organizing and conducting forensic examinations in state forensic institutions are analyzed in the abstract of the report. The need for amendments to procedural legislation is proven.

Keywords: conduct of expert examination; court hearing; openness of trial.

Конституція України відносить гласність судового процесу та його повну фіксацію технічними засобами до основних засад судочинства (п. 6 ч. 2 ст. 129) [1]. В адміністративному судочинстві цю засаду сформульовано вже як «гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами» (п. 3 ч. 3 ст. 2 КАС України; надалі за відсутності спеціального уточнення у дужках наведено номери статей КАС України) [2]. Її зміст полягає в наступному (ст. 10): розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито, крім випадків, визначених цим Кодексом (ч. 1 ст. 10); будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні (ч. 2 ст. 10); присутні в залі судового засідання можуть проводити фотозйомку, відео- та аудіо-запис (ч. 5, ч. 7 ст. 10) без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав (ч. 7 ст. 10) [2]. Тобто, за загальним правилом, розгляд справ є відкритим, а на відкритому судовому засіданні може бути присутня та проводити зйомку і запис будь-яка особа. Роз-

гляд справи у закритому судовому засіданні, як і інші винятки, про які йтиметься нижче, повинен мати юридичні підстави (мотиви і закон, якими зумовлена ухвала, п. 3 ч. 1 ст. 248), оскільки такий розгляд «проводиться у випадках, <...> визначених законом» (ч. 8 ст. 10), про що постановляється ухвала (ч. 9 ст. 10) [2].

Категорії «судовий процес», «розгляд справи» і «судове засідання» не можна застосовувати як рівнозначні. Наприклад, письмове провадження (п. 10 ч. 1 ст. 4) – це «розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді без <...> проведення судового засідання на підставі матеріалів справи» [2]. Тож судові засідання може бути закритим, розгляд адміністративної справи можливий без засідання, а її вирішення не є частиною розгляду. Отже, існує різниця між гласністю судового процесу і відкритістю судового засідання в обсязі понять. Зважаючи на це, постає питання: як засада гласності має проявлятися в адміністративному судочинстві в умовах, відмінних від судового засідання? Як ця засада



впливає на проведення судової експертизи? Чи поширюються засади судочинства на судову експертизу?

Як відомо, у кожному висновку експерта зазначається «де» і «коли» проведено експертиза (ч. 6 ст. 101). Цей просторово-часовий опис може відображати і процесуальний аспект, а не лише дату, час та адресу.

Відповідно до ч. 1 ст. 106 КАС України *«Експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться на замовлення учасника справи»* [2]. Ця норма є дослівним відтворенням ч. 1 ст. 108 ЦПК України. Отже, в тексті обох кодексів наявне загальне правило (експертиза проводиться у судовому засіданні), і три винятки із різним ступенем дискреційності (про її проведення «поза межами суду»).

Місце проведення судового засідання є визначеним: відповідно до ч. 4 ст. 194 КАС України судові засідання *«проводяться у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань»* [2]. Далі зазначається, що окремі процесуальні дії *«в разі необхідності, можуть вчинятися за межами приміщення суду»*. Виклад ч. 1 ст. 106 і ч. 4 ст. 194 КАС України, на перший погляд, корелюється: проведені поза межами суду експертизи є тими самими окремими процесуальними діями, які можуть проводитися поза межами його приміщення. Однак про проведення окремої процесуальної дії секретар судового засідання складає протокол; із ним ознайомлюються і можуть додати до нього зауваження присутні, зокрема експерти і спеціалісти; таку дію може бути зафіксовано технічними засобами (ст. 233). Висновок експерта, своєю чергою, викладається в письмовій формі (ч. 4 ст. 101), що можна вважати єдиним чітко зазначеним в законі засобом (не технічного) фіксування проведеної експертизи. Обидва документи — протокол і висновок — приєднуються до справи (ч. 4 ст. 233, ч. 4 ст. 101). Тож, чи слід відносити не лише призначення, але й проведення експертизи до процесуальних дій? Тут можлива дискусія, адже експерт не є учасником справи (ст. 42), який зобов'язаний

виконувати процесуальні дії (п. 6 ч. 5 ст. 44), але належить до *«інших учасників судового процесу»* (ст. 61). Водночас важко погодитися із тим, що в ухвалі про призначення експертизи суддя встановлює не процесуальний, а якийсь інший строк для її проведення. З іншого боку, суд має право зупинити провадження у справі в разі призначення ним експертизи — до одержання її результатів (п. 4 ч. 2 ст. 236); у такому разі проведення експертизи вчиняється у зупиненому провадженні. Щоправда, проведення процесуальних дій поза строками провадження є можливим в розрізі інших прикладів — забезпечення позову (ст. 150) і доказів (ст. 114, 115, включно із власне призначенням експертизи) до відкриття провадження, збирання доказів за дорученням іншим судом тощо. Отже, питання про юридичну природу дій з проведення судової експертизи в адміністративному судочинстві потребує детальнішого опрацювання в межах науки судової експертології.

Наразі звернімо увагу на окремі складнощі у практичній реалізації приписів ч. 1 ст. 106 КАС України. Так, неможливість доправлення об'єкта дослідження до суду як одна з підстав проведення експертизи поза межами суду може бути викликана різними міркуваннями чи причинами із різною очевидністю. Разом з тим, цим винятком вказано на неможливість доправлення до суду саме об'єкта — а не засобів його експертного дослідження. Труднощі з їх доставленням, встановлення, калібрування тощо даним винятком не охоплені. Йдеться саме про неможливість — а не про недоцільність, витратність, технічну складність, небезпечність тощо такого доставлення або зміну властивостей доказу внаслідок його транспортування. Зазначене, вочевидь, потребує оновлення процесуального законодавства.

Варто звернути увагу й на припис ч. 1 ст. 106 КАС України щодо проведення експертизи поза межами суду, якщо це необхідно у зв'язку з характером досліджень [2]. Попри імперативність у конструкції ч. 1 ст. 106 КАС України (*«експертиза проводиться»*), цей виняток характеризується високим рівнем невинятковості. В умовах спеціального дозвільного принципу для суду та інших органів держави

(ч. 2 ст. 19 Конституції України [1]), така невідомість стає правовою прогалиною. Тому існує потреба в її науково-практичному осмисленні шляхом дискусії на цій Міжнародній конференції. На рівні фахових поглядів можна припустити, що специфічним є, зокрема (але, вочевидь, не виключно), характер досліджень, які в силу закону проводяться ви-

ключно державними спеціалізованими установами (ч. 4 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») — криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи [3], або такий «характер» може зумовлюватися методологією, коли дослідження вимагають не хвилин, а годин і днів, що вочевидь впливатиме на час судового засідання.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.01.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-IV#Text> (дата звернення 26.01.2026).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 27.01.2026).



Судово-експертна ідентифікація об'єктів за їх багатовимірними ознаками на підставі критерію косинусної подібності та методів кластерного аналізу

Сергій Чорний

кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0445-2886>, e-mail: svch1mail@yahoo.com

Олександр Смирнов

кандидат технічних наук, старший дослідник, завідувач сектору лабораторії криміналістичних та військових досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6398-2855>, e-mail: smirnov_alexa@ukr.net

Сергій Омельник

реставратор вищої кваліфікаційної категорії творів з металу, завідувач, Національний науково-дослідний реставраційний центр України, Харківська філія, м. Харків, Україна, e-mail: osv110267@gmail.com

Розглянуто підхід до судово-експертної ідентифікації об'єктів на основі їх багатовимірних ознак із використанням критерію косинусної подібності та методів кластерного аналізу.

Ключові слова: косинусна подібність; кластерний аналіз; вектор ознак.

Forensic Identification of Objects by their Multidimensional Features Based on the Cosine Similarity Criterion and Cluster Analysis Methods

Sergiy Chorny, Oleksandr Smyrnov, Sergiy Omelnyk

An approach to forensic identification of objects based on their multidimensional features using the cosine similarity criterion and cluster analysis methods is considered.

Keywords: cosine similarity; cluster analysis; feature vector.

Сучасна судово-експертна діяльність дедалі частіше стикається з необхідністю аналізу складних, багатовимірних даних. Традиційні підходи, засновані на порівнянні окремих ознак або порогових значень, не завжди забезпечують достатню точність та обґрунтованість висновків, особливо у випадках, коли об'єкти характеризуються великою кількістю взаємопов'язаних параметрів. Прикладами таких об'єктів є: хімічний склад металевих, полімерних або мінеральних зразків; вектори ознак зображень, отримані за допомогою нейронних мереж; спектральні або тембральні ознаки аудіозаписів; багатоканальні сигнали з технічних пристроїв. У цих випадках природним є подання кожного об'єкта у вигляді вектора ознак у багатовимірному просторі. Завдання ідентифікації зводиться до оцінювання подібності між дослідним об'єктом та відомими зразками з бази даних.

Метою роботи є дослідження методу ідентифікації об'єктів на основі критерію подібності векторів у поєднанні з сучасними методами кластерного аналізу.

Припустимо, що маємо дослідний об'єкт, для якого виміряний вектор ознак та базу даних еталонних об'єктів де кожен вектор має таку саму розмірність. Метою судово-експертної ідентифікації є: визначення ступеня подібності між вектором об'єкта та кожним вектором з бази даних, встановлення найбільш імовірного класу або групи, до якої належить дослідний об'єкт, оцінка узгодженості результатів за різними методами аналізу.

Для порівняння двох багатовимірних векторів у багатовимірному нормованому просторі точним математичним рішенням є обчислення кута між ними на основі їх скалярного добутку, але достатньо обчислити лише косинус цього кута. Це і є у даному

випадку критерієм косинусної подібності векторів [1]. Значення косинусної подібності лежить у межах від -1 до 1 , однак у більшості прикладних експертних задач (де всі ознаки невід'ємні) — від 0 до 1 . Косинусна подібність має низку властивостей, які роблять її придатною для судово-експертної ідентифікації: інваріантність до масштабу (важливим є співвідношення ознак, а не їх абсолютні значення), стійкість до варіацій концентрацій, інтерпретованість (значення близькі до 1 вказують на високу структурну подібність).

Оцінка подібності дає матрицю парних відстаней. Проте для формування експертного висновку важливо виявити групи взаємно подібних об'єктів, оцінити стабільність належності дослідного зразка до певної групи, порівняти результати за різними методами. Саме ці завдання розв'язуються методами кластерного аналізу.

Станом на сьогодні існує широкий вибір програмно реалізованих методів кластерного аналізу. Найбільш зручним, на думку авторів, виглядає пакет `scikit-learn` [2], у якому реалізовано наступні методи кластерного аналізу: `MiniBatch KMeans`, `Affinity Propagation (Af)`, `MeanShift`, `Spectral Clustering`, `Ward`, `Agglomerative Clustering (Ag)`, `DBSCAN`, `HDBSCAN`, `OPTICS`, `BIRCH`, `Gaussian Mixture Models (G)`. Як практичний приклад застосування пропонованого підходу розглянемо ідентифікацію металевих зразків історичного значення які були елементами важливих будівель міста Харкова (Палац культури «Залізничник», Держпром), що зазнали руйнувань під час поточної війни росії проти України. Необхідність точної ідентифікації цих зразків обумовлена включенням цих будівель до переліку об'єктів посиленого захисту ЮНЕСКО [3], що пов'язано з категоричними

вимогами щодо реставрації їх відповідними аутентичними будівельними матеріалами. Отже, маємо 5 дослідних металевих зразків (див. табл. 1), для яких виміряні вектори їх хімічного складу (концентрації металів: Fe, C, Mn, Cr, Ni, Mo тощо). Для ідентифікації цих зразків використано базу даних з 2678 сплавів [4]. Для кожного зразка обчислено максимальне значення косинусної подібності з базою даних, після чого результати було проаналізовано означеними методами кластеризації (див. табл. 2). Обчислення проведено за допомогою розробленої авторами комп'ютерної програми ідентифікації на мові Python використанням відповідних бібліотек `scikit-learn` [2]. Однак у табл. 2 відображені результати кластеризації (номери кластерів) лише тих методів (Af, W, Ag, G), які узгоджуються з оцінками отриманими по максимальних значеннях косинусної подібності (містять найближчі аналоги).

Таблиця 1

Узагальнені результати ідентифікації

№ з/п	Назва об'єкта	Походження об'єкта
1	Кутова накладка віконної рами	Держпром
2	Кутова накладка віконної рами	Палац культури «Залізничник»
3	Завіс віконний	Держпром
4	Елемент вітража	Держпром
5	Завіс квартирки	Електрична підстанція

Отже, косинусна подібність у поєднанні з методами кластерного аналізу є певною мірою універсальним (щодо природи об'єктів) ефективним інструментом судово-експертної ідентифікації групової належності об'єктів за їх багатовимірними ознаками.

Таблиця 2

Узагальнені результати ідентифікації об'єктів

№ з/п	Найближчий аналог за максимумом критерію з бази даних [4]	max cos	Метод кластеризації				Клас за [5]	Міць, МПа за [5]
			Af	W	Ag	G		
1	EN 1.5507(23MnB3), 1.5535 23MnB4	0.96	26	21	2	33	Конструкційна сталь (MnB)	640
2	SAE-AISI 1211 (G12110), EN 1.0314 (C2C)	0.97	27	26	22	13	Нелегована сталь	450



Завершення таблиці 2

№ з/п	Найближчий аналог за максимумом критерію з бази даних [4]	max cos	Метод кластеризації				Клас за [5]	Міць, МПа за [5]
			Af	W	Ag	G		
3	EN 1.0255 (P235TR2)	0.92	27	26	22	13	Нелегована сталь	500
4	EN 1.0314 (C2C)	0.96	17	23	46	31	Нелегована сталь	450
5	EN 1.6228 (15NiMn6)	0.98	11	15	32	19	Конструкційна сталь (NiMn)	640

Перелік джерел посилання

1. Cosine similarity. Scikit learn: web. URL: https://scikit-learn.org/stable/modules/generated/sklearn.metrics.pairwise.cosine_similarity.html (дата звернення: 31.01.2026).
2. Sklearn cluster. Там само. URL: <https://scikit-learn.org/stable/api/sklearn.cluster.html> (дата звернення: 31.01.2026).
3. Держпром / Вікіпедія : вебсайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC> (дата звернення: 31.01.2026).
4. Alloy Dataset. Kaggle : web. URL: <https://www.kaggle.com/datasets/sohamumbare/alloy-dataset> (дата звернення: 31.01.2026).
5. Comparison of materials. Aloro : web. URL: <https://aloro.org/grades/de> (дата звернення: 31.01.2026).

Роль спеціальних знань у доказуванні під час розгляду адміністративних справ щодо незаконних звільнень суддів

Юлія Шаповал

аспірант, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>,
e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Досліджено роль спеціальних знань у доказуванні під час розгляду адміністративних справ щодо незаконного звільнення суддів. Аналізу підлягають питання визначення предмета доказування, оцінки формальної та змістовної законності рішень органів суддівського врядування, а також значення висновків експертів і інших джерел спеціальних знань, що є необхідним для забезпечення об'єктивності, справедливості, достатності судового розгляду. Окрему увагу приділено міжнародним стандартам захисту незалежності судової влади та практиці Європейського суду з прав людини. Висловлено позицію, що ефективне використання спеціальних знань сприяє всебічному встановленню обставин справи, дотриманню принципів справедливого судового розгляду та забезпечує баланс між гарантіями незалежності суддів і їх дисциплінарною відповідальністю.

Ключові слова: незалежність судової влади; незаконне звільнення судді; предмет судового розгляду; спеціальні знання; висновки експертів.

The Role of Expert Knowledge in Evidence Assessment in Administrative Proceedings on Unlawful Dismissal of Judges

Yuliia Shapoval

The study examines the role of expert knowledge in evidence assessment during administrative proceedings on the unlawful dismissal of judges. The analysis focuses on the definition of the scope of evidence, the evaluation of both formal and substantive legality of decisions by judicial governance bodies, and the significance of expert opinions and other sources of specialized knowledge, which are essential for ensuring the objectivity, fairness, and sufficiency of judicial review. Particular attention is given to international standards for safeguarding judicial independence and the practice of the European Court of Human Rights. It is argued that the effective use of expert knowledge contributes to a comprehensive establishment of case circumstances, ensures adherence to the principles of a fair trial, and maintains a balance between guarantees of judicial independence and judges' disciplinary accountability.

Keywords: judicial independence; unlawful dismissal of a judge; subject of judicial review; expert knowledge; expert opinions.

Незалежність судової влади є однією з фундаментальних засад кожної правової держави та необхідною умовою реалізації права на справедливий суд. Однією з ключових гарантій такої незалежності виступає стабільність статусу судді та захищеність його від необґрунтованого або незаконного звільнення із займаної посади. У цьому контексті спори щодо звільнення суддів набувають особливого значення в системі адміністративного судочинства, оскільки пов'язані з перевіркою законності рішень органів суддівського врядування та інших суб'єктів владних повноважень.

Незаконне звільнення судді як об'єкт адміністративного судового розгляду відзначається підвищеним рівнем складності доказування. Це обумовлюється як особливостями суб'єктного складу відповідних правовідно-

син, так і потребою у правовій оцінці рішень, ухвалених у межах дискреційних повноважень компетентних органів. Верховний Суд, здійснюючи адміністративне судочинство у справах цієї категорії, покликаний забезпечувати належний баланс між дотриманням принципу автономії органів суддівського врядування та реалізацією ефективного судового контролю за додержанням прав судді під час процедури його звільнення.

Особливе значення у справах про незаконне звільнення суддів має визначення предмета доказування. До нього, зокрема, належать обставини дотримання встановленої законом процедури звільнення, наявності чи відсутності підстав для застосування відповідного дисциплінарного стягнення, а також обґрунтованість висновків органу, який



приймав оскаржуване рішення. Водночас суд зобов'язаний оцінювати не лише формальну законність, але й змістовну обґрунтованість таких рішень.

У багатьох випадках установлення зазначених обставин потребує застосування та залучення спеціальних знань. Вони дають змогу суду отримати об'єктивні відомості щодо фактів, які потребують відповідної оцінки у сферах, що виходять за межі загальної юридичної підготовки судді.

Особливу роль у цій категорії справ відіграють висновки експертів як самостійні процесуальні джерела доказів, передбачені Кодексом адміністративного судочинства України. Їх значення полягає у встановленні фактів, що мають істотне значення для правильного вирішення спору, зокрема щодо перевірки достовірності матеріалів дисциплінарного провадження, аналізу службової діяльності судді та оцінки дотримання процедурних вимог під час ухвалення рішення про звільнення тощо.

Експертні дослідження можуть охоплювати почеркознавчі, психологічні, лінгвістичні, інформаційно-технічні, відео-звукзапису та інші напрями досліджень залежно від характеру спірних обставин. Наприклад: лінгвістичні дослідження можуть використовуватися для визначення змісту висловлювань судді у контексті дотримання етичних стандартів, інформаційно-технічні — для перевірки автентичності електронних доказів або встановлення фактів втручання в автоматизовані системи документообігу суду, та відео-звукзапису — для виявлення ознак монтажу, ідентифікації апаратури та особи за голосом.

Висновки експертів сприяють формуванню належної доказової бази, забезпечуючи обґрунтовану оцінку фактів, що потребують спеціальної кваліфікації. Водночас експертний висновок не має наперед встановленої сили доказу та підлягає оцінці судом у сукупності з іншими доказами відповідно до принципу внутрішнього переконання [1].

Використання спеціальних знань відповідає також міжнародним стандартам забезпечення незалежності судової влади. Практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) підкреслює необхідність

забезпечення справедливості процедур притягнення суддів до відповідальності, що передбачає повне й об'єктивне дослідження всіх обставин справи. Зокрема, у рішеннях ЄСПЛ у справах «Олександр Волков проти України» і «Куликов та інші проти України» наголошується, що процедури звільнення суддів повинні відповідати гарантіям справедливого судового розгляду, передбаченим ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2—4].

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що спеціальні знання є важливим інструментом доказування у справах щодо незаконного звільнення суддів. Їх застосування підвищує якість дослідження матеріалів справи, забезпечує всебічність оцінки фактів та дотримання принципів справедливого судового розгляду. Подальший розвиток практики використання спеціальних знань має здійснюватися з урахуванням національного законодавства, міжнародних стандартів та судової практики, що сприятиме зміцненню гарантій незалежності суддів і підвищенню довіри до судової влади.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 27.05.2013 р. Заява № 21722/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-191260%22%7D> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Куликов та інші проти України» (Kulykov and Others v. Ukraine) від 19.01.2017 р. Заява № 5114/09 та 17 інших. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b94#Text (дата звернення: 25.01.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. (зі змін та допов.) ; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР ; чинна для України з 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.01.2026).

Судова правотворчість у правових традиціях загального й континентального права: імплікації для України

Іван Шапченко

аспірант, Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2657-9396>, e-mail: shapchenko@yahoo.com

Здійснено порівняльно-правовий аналіз судової правотворчості в межах правових традицій загального (англо-американського) та континентального (романо-германського) права. Розкрито еволюцію ролі судової влади у формуванні правових норм, зокрема крізь призму прецедентної доктрини «stare decisis» у системі загального права та зростання значення судових рішень і правових позицій вищих судів у континентальній правовій системі. Особливу увагу приділено тенденціям зближення зазначених правових традицій у сучасних умовах ускладнення суспільних відносин, розвитку прав людини та впливу наднаціональних судових інституцій. Проаналізовано значення судової правотворчості для реформування правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів, утвердження верховенства права та забезпечення єдності судової практики. Обґрунтовано необхідність формування збалансованої моделі судової правотворчості, яка поєднувала би пріоритет закону з активною роллю судів у подоланні прогалин правового регулювання та адаптації права до сучасних соціальних викликів.

Ключові слова: судова правотворчість; судовий прецедент; загальне право; континентальне право; правові традиції; конвергенція правових систем; верховенство права; судова реформа; правова система України.

Judicial Law-Making in the Legal Traditions of Common and Continental Law: Implications for Ukraine

Ivan Shapchenko

The theses provide a comparative legal analysis of judicial law-making within the legal traditions of common (Anglo-American) law and continental (Romano-Germanic) law. The evolution of the role of the judiciary in the formation of legal norms is examined, in particular through the prism of the precedent doctrine of stare decisis in the common law system and the growing significance of judicial decisions and legal positions of higher courts in the continental legal system. Special attention is paid to the tendencies toward the convergence of these legal traditions under contemporary conditions, driven by the increasing complexity of social relations, the development of human rights, and the influence of supranational judicial institutions. The importance of judicial law-making for the reform of Ukraine's legal system is analyzed in the context of European integration processes, the consolidation of the rule of law, and the ensuring of the unity of judicial practice. The necessity of forming a balanced model of judicial law-making is substantiated, one that combines the primacy of statutory law with an active role of the courts in overcoming gaps in legal regulation and adapting law to contemporary social challenges.

Keywords: judicial law-making; judicial precedent; common law; continental law; legal traditions; convergence of legal systems; rule of law; judicial reform; legal system of Ukraine.

У сучасних правових системах судова правотворчість дедалі виразніше постає не як допоміжне або виняткове явище, а як системоутворювальний чинник розвитку права. Ускладнення суспільних відносин, динамізація соціальних процесів, зростання ролі прав людини та міжнародних стандартів зумовлюють активнішу участь судової влади у формуванні правових орієнтирів. Судові рішення дедалі частіше виходять за межі суто індивідуального вирішення спорів і набувають загального нормативного значення, впливаючи на подальше правозастосування, правову доктрину та законодавчу політику.

У порівняльно-правовому вимірі судова правотворчість виявляє істотні відмінності залежно від належності правової системи до певної правової традиції. Класичне розмежування між системою загального (англо-американського) та континентального (романо-германського) права дає змогу простежити різні моделі участі судів у творенні права, а також виявити сучасну тенденцію до їх поступового зближення [1]. Для України, яка перебуває в процесі глибокої трансформації судової системи в умовах євроінтеграції, осмислення цих процесів має особливе теоретичне й практичне значення.



Отже, метою даних тез є порівняльний аналіз моделей судової правотворчості в системах загального і континентального права та окреслення їх значення для розвитку української правової системи.

Як відомо, у країнах англо-американської правової сім'ї судова правотворчість є фундаментом правової системи. Центральним елементом цієї моделі є визнання судового прецеденту як головного джерела права. Судді, вирішуючи конкретні справи, формують загальнообов'язкові правові правила, які стають орієнтирами для подальшої судової практики. Доктрина *stare decisis* забезпечує стабільність і передбачуваність правового регулювання, водночас допускаючи еволюційне оновлення права відповідно до нових соціальних умов.

В англійській традиції судова правотворчість історично розвивалася без рецепції римського права та без масштабних кодифікаційних процесів, що зумовило домінування судової практики над законодавством. У США ця модель набула додаткових рис, пов'язаних із конституційним закріпленням принципу поділу влади та інститутом судового конституційного контролю. Прецедентна діяльність Верховного Суду США істотно вплинула не лише на правову доктрину, а й на суспільні процеси, зокрема у сфері захисту громадянських прав і свобод. Отже, у системі загального права судова правотворчість виступає відкрито визнаним і легітимним механізмом розвитку правопорядку.

Для романо-германської правової сім'ї традиційно характерне домінування закону як основного джерела права. Судова правотворчість у цій моделі історично розглядалася як вторинна діяльність, спрямована на тлумачення й конкретизацію нормативних приписів. Такий підхід був зумовлений рецепцією римського права, розвитком юридичної науки та масштабними кодифікаціями, які забезпечили системність і абстрактність правового регулювання [2].

Водночас упродовж XX—XXI ст. роль судів у континентальних правових системах істотно зросла. Вищі судові інстанції дедалі активніше формують правові принципи, забезпечують єдність судової практики та впливають

на розвиток правової доктрини. Особливо показовою є практика органів конституційної юрисдикції, насамперед Федерального конституційного суду Німеччини, рішення якого мають загальнообов'язковий характер і фактично прирівнюються до нормативних приписів. Значний вплив на національні правопорядки справляють також наднаціональні судові інституції — Суд Європейського Союзу та Європейський суд з прав людини, які сприяють гармонізації правових систем і розширенню сфери захисту фундаментальних прав.

Сучасний розвиток права засвідчує поступове зближення систем загального та континентального права. У країнах загального права зростає значення законодавства та кодифікованих актів, тоді як у континентальних системах дедалі більшої ваги набувають судові рішення та правові позиції вищих судів. У результаті формується інтегрована модель судової правотворчості, у межах якої закон і прецедент взаємодіють і доповнюють один одного, забезпечуючи як стабільність, так і гнучкість правового регулювання.

Для України судова правотворчість набуває особливої актуальності в умовах реформування судової системи, утвердження верховенства права та адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Хоча українська правова система належить до романо-германської традиції, практика Верховного Суду дедалі частіше виконує уніфікаційну та орієнтувальну функцію, що зближує її із прецедентними моделями. Як справедливо зазначається в українській правовій доктрині, судова правотворчість може розглядатися не як загроза принципу поділу влади, а як інструмент підвищення ефективності правового регулювання та захисту прав людини [3].

Імплікації зарубіжного досвіду для України полягають у необхідності формування збалансованої моделі судової правотворчості, яка поєднувала б пріоритет закону з активною роллю судів у подоланні прогалин, забезпеченні єдності судової практики та адаптації права до суспільних викликів.

Отже, судова правотворчість є універсальним явищем сучасного правового розвитку, проте її зміст і форми визначаються правовою традицією. Порівняльний аналіз



систем загального та континентального права засвідчує тенденцію до їх конвергенції та формування гібридних моделей правотворчості. Для України осмислення цих процесів має стратегічне значення, оскільки дає змогу

інтегрувати кращі зарубіжні практики в національну систему судочинства, поєднуючи правові традиції, принцип верховенства закону та правові інновації в умовах перехідного правосуддя держави.

Перелік джерел посилання

1. Zweigert K., Kötz H. An Introduction to Comparative Law : textbook. 3rd rev. ed. Oxford : Clarendon Press, 1998. 714 p.
2. Merryman J. H., Pérez-Perdomo R. The Civil Law Tradition : an introduction to the legal systems of Europe and Latin America : textbook. Stanford : Stanford University Press, 2007. 173 p.
3. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ, 2007. 640 с.



Призначення експертизи електронних доказів в адміністративному судочинстві України

Тарас Шевченко

аспірант, Факультет права та міжнародних відносин, Державний університет
«Київський авіаційний інститут» Міністерства освіти і науки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6632-8652>, e-mail: tarasshevchenko40@gmail.com

Ніна Троцюк

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу, факультет права
та міжнародних відносин, Державний університет «Київський авіаційний інститут»
Міністерства освіти і науки України, м. Київ, Україна

Досліджено особливості судової практики призначення експертизи електронних доказів в адміністративному судочинстві України. Визначено процесуальний статус електронних доказів та вимоги до їх подання відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України. Проаналізовано умови, за яких суд призначає експертизу, акцентуючи на необхідності спеціальних знань поза межами права та відсутності (або сумнівності) висновків експертів у справі. Сформовано висновок щодо експертизи електронних доказів як процесуального інструменту для забезпечення повного й об'єктивного з'ясування обставин справи.

Ключові слова: електронні докази; судова практика; адміністративне провадження; експертні дослідження; КАС України.

Court Practice of Appointing Expert Examination of Electronic Evidence in Administrative Court Proceedings in Ukraine

Taras Shevchenko, Nina Trotsyuk

The abstract examines the peculiarities of judicial practice in appointing expert examination of electronic evidence in administrative proceedings in Ukraine. It determines the procedural status of electronic evidence and the requirements for its submission in accordance with the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine. The conditions under which the court appoints an examination are analyzed, emphasizing the need for special knowledge outside the scope of law and the absence (or doubtfulness) of expert conclusions in the case. A conclusion is formed regarding the examination of electronic evidence as a procedural tool to ensure a complete and objective clarification of the circumstances of the case.

Keywords: electronic evidence; judicial practice; administrative proceedings; expert examinations; Code of Administrative Procedure of Ukraine.

Докази й доказування є ключовим елементом будь якого судового процесу, оскільки тільки на підставі дійсних фактів та обставин можливе забезпечення справедливого рішення суду. Кодекс адміністративного судочинства України (далі — КАС України) встановлює в ст. 72, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [1].

Згідно зі ст. 99 КАС України, електронними доказами є інформація в електронній

(цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1]. До того ж для долучення електронних доказів до матеріалів справи, вста-

новлено спеціальний порядок їх подання. Згідно ст. 99 КАС України, електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, на яку накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Законом може бути визначено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Крім того, учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, визначеному законодавством, проте паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом [1].

Варто наголосити, що законодавець визначив лише дві підстави в ст. 102 КАС України, якими може керуватись суд для призначення експертизи:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;
- 2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності.

Щодо даного питання Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду у справі 160/3944/19 від 03.06.2021 р. ухвалив правову позицію, згідно якої, судова експертиза призначається в разі потреби у спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування, тобто коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування чи необхідно провести обчислення. Якщо наявні у справі докази є взаємно суперечливими, сумнівними, неясними або неповними, суд може оцінити їх, із призначенням відповідної (додаткової чи повторної) судової експертизи, або може відхилити висновок експерта повністю (або в частині), навівши детальне та належним чином обґрунтоване таке неврахування [2].

Аналізуючи підстави, які визначені для призначення експертизи адміністративним

законодавством та судовою практикою, можна констатувати, що передумовою призначення експертизи судом є необхідність з'ясування тих обставин, які виходять за межі професійних знань судді в силу їх специфічного характеру та становлять необхідність в з'ясуванні обставин для правильного вирішення адміністративним судом спору по суті. Як приклад, можна навести судову справу 128/2833/17, за результатами розгляду якої в Ухвалі суду від 20.12.2018 р. суд задовольнив клопотання Позивача та призначив комп'ютерно-технічну експертизу та на дослідження експерту поставив наступне питання: «Коли (о котрій годині, якого числа місяця та року) було розміщено на офіційному сайті Агрономічної сільської ради Вінницького району Вінницької області (<http://agronomichne.vinrayrada.gov.ua/ogoloshennya/>) оголошення за 02.02.2017 року щодо публікації газети «Подільська зоря» від 02.02.2017 року за № 5 (8635) (т. 3 а.с. 136)?» [3]. Як відомо, експертиза електронних доказів є інструментом встановлення обставин, які мають значення для справи, але при цьому суд її застосовує коли не в змозі їх встановити використовуючи знання з права, а тому в такому випадку потрібна залученість експерта.

Натомість обставини встановлення певного часу, як юридичного факту, не завжди є такими, що потребують залученості експерта. Так, наприклад, у справі 826/4335/18 суд своєю Ухвалою від 23.07.2018 р. не задовольнив клопотання Позивача про проведення комп'ютерно-технічної експертизи мотивуючи тим, що враховуючи предмет спору, наявні докази по справі, відсутня потреба у застосуванні спеціальних знань у іншій сфері, ніж право. При цьому, матеріали справи містили достатні докази для надання правової оцінки спірним правовідносинам [4].

В адміністративному судочинстві України електронні докази наділені самостійним процесуальним статусом і так само подаються за спеціальними правилами. Визначений порядок подачі доказів, дає можливість перевірки їх достовірності та відповідності оригіналу. Саме призначення судової експертизи щодо електронних доказів є не «стандартним»



процесуальним кроком, а винятковим інструментом для встановлення фактів, у випадку об'єктивної потреби у спеціальних знаннях поза межами права. Аналіз практики демонструє, що суди призначають комп'ютерно-технічні експертизи тоді, коли необхідно перевірити технічні параметри електронної інформації (наприклад, час і спосіб розмі-

щення даних у мережі, характеристики метаданих тощо), які неможливо достовірно встановити іншими засобами доказування, але у випадку наявності достатнього об'єму переконливих доказів, суди можуть мотивовано відмовляти у проведенні експертизи, забезпечуючи таким чином стандарти процесуального розгляду.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Правові позиції Верховного Суду : підстави проведення судової експертизи. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/6470> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 20.12.2018 р. у справі № 128/2833/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78842973> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 23.07.2018 р. у справі № 826/4335/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75743429> (дата звернення: 01.02.2026).

Допустимість призначення експертизи за власною ініціативою адміністративного суду

Станіслав Шептуховський

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0087-1868>, e-mail: nauka_ict@ssu.gov.ua

Самостійно зібрані адміністративним судом докази не мають переважної допустимості. Законним є призначення судом експертизи лише в межах строків провадження й тільки як крайнього, не замінюваного іншими, засобу доказування.

Ключові слова: адміністративне провадження; призначення експертизи; допустимість; спеціальне знання.

Admissibility of Expert Examination Ordered of the Administrative Court's Own Motion

Stanislav Sheptukhovskiy

Evidence independently collected by the administrative court does not enjoy superior admissibility. The ordering of an expert examination by the court is lawful only within the procedural time limits and solely as an ultimate means of proof, irreplaceable by other evidentiary instruments.

Keywords: administrative proceedings; appointment of expert examination; admissibility; specialized knowledge.

До основних засад адміністративного судочинства поміж іншого належить: верховенство права; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; обов'язковість судового рішення; розумність строків розгляду справи судом (відповідно до п. 1, 4, 5, 8 ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) [1].

Засада (принцип) офіційного з'ясування всіх обставин у справі дає змогу суду не обмежуватися оцінкою поданих сторонами сукупностей доказів або їх перевіркою, а створювати нову їх сукупність, з'ясовувати обставини справи на власний розсуд, самостійно збираючи докази включно із висновком експерта. Адміністративний суд може вийти за межі позовних вимог (ч. 2 ст. 9 КАС України) за дискреційних підстав, він уживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх (а не істотних або спірних тощо) обставин у справі. Припис, за яким адміністративний суд виявляє, витребує (ч. 4 ст. 9 КАС України) докази з власної ініціативи є імперативним, тоді як їх збирання чітко визначено як його (обмежене певними винятками) право (ч. 4 ст. 77 КАС України) [1]. Система, у якій суд вдається до активного розслідування й сам збирає докази для вирішення справи, є інквізиційною (*inquisitorial*

trial) [2]. Українська судова система має змішаний характер, доповнюючи змагальність інквізиційністю не тільки в адміністративному, але й у кримінальному судочинстві (слідчий суддя) і, як виняток, — також у цивільному (самостійне збирання судом доказів, за загальним правилом, забороняється (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України) [3]).

В контексті диспозитивності призначення доказів є доведення перед судом їх переконливості (ч. 1 ст. 9 КАС України). Докази оцінюються (ч. 1 ст. 90 КАС України), а їх достатність визначається за внутрішнім переконанням судді (ч. 2 ст. 76 КАС України). Іноді закон прямо зобов'язує суд ухвалити рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно із сукупністю доказів іншої сторони (провадженнях про застосування санкцій, ч. 6 ст. 283-1 КАС України) [1]. Але як бути із сукупністю доказів, зібраних власне судом?

Інквізиційна модель судочинства є вразливою з погляду неупередженості [4]. У ній той, хто переконує за допомогою доказів, і той, кого переконують, є тим самим суб'єктом. Суд доказує значущі для вирішення справи обставини сам собі, займається самопереконанням. Будь-який суд має бути



безстороннім. Внутрішнє переконання, за яким адміністративний суд оцінює наявні у справі докази, ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні (ч. 1 ст. 90 КАС України). Але жоден доказ, в тому числі одержаний судом самостійно, не має для нього наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 90 КАС України) [1].

Адміністративний суд може збирати докази на власний розсуд і за власною ініціативою, оцінюючи їх зміст і достатність за внутрішнім переконанням. Цю його діяльність підпорядковано загальним вимогам, що ставляться перед доказами в адміністративному судочинстві: належність (ст. 73 КАС України), допустимість (ст. 74 КАС України), достовірність (ст. 75 КАС України), достатність (ст. 76 КАС України). Зокрема, з погляду допустимості, засоби доказування мають відповідати природі доказуваних обставин (ч. 2 ст. 74, ч. 3 ст. 91 КАС України); докази, одержані з порушенням законного порядку, судом до уваги не беруться (ч. 1 ст. 74 КАС України); в іншому разі (тобто у разі, коли суд визначив обставини, що мають істотне значення, на підставі недопустимих доказів) ідеться про підставу для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій і направлення справи на новий судовий розгляд (п. 4 ч. 2 ст. 353 КАС України) [1].

Оцінювання судом доказів уключає оцінювання їх допустимості (ч. 3 ст. 90 КАС України) [1]. Не є винятком докази, самостійно зібрані судом. Щодо них так само проводиться оцінка того, чи є засоби доказування належними з погляду предмета доказування й чи їх одержано за правомірною процедурою. Як «процедурна», так і «інструментальна» складові допустимості доказів є питанням їх законності.

В контексті проведення судової експертизи згаданий «інструментальний» аспект допустимості визначено так (ч. 2 ст. 74 КАС України): «Обставини справи, які за законом **мають** бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування» (тут і далі курсив і **виділення** — Авт.). Закон, який установлює необхідність підтвердження тих чи тих обставин саме певними засобами,

звісно ж, охоплює (крім інших законодавчих актів) також власне КАС України. Його приписами доволі категорично встановлено: суд призначає експертизу у справі за умови, якщо «для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні *спеціальні знання* <...> без яких *встановити* відповідні обставини *неможливо*» (п. 1 ч. 1 ст. 102 КАС України). Формально-логічний розбір цієї конструкції дає змогу стверджувати, що в порівнянні зі сторонами умови призначення експертизи судом є більш вимогливими. Зокрема припустити, що в КАС України цей спосіб збирання й перевірки доказів розглядається як крайній захід, а спеціальне знання — як винятковий засіб встановлення обставин, з'ясування яких має значення для справи. Зрештою, надання обома чи однією стороною висновків (за відсутності сумнівів у їх правильності) позбавляє суд права призначити експертизу з того самого питання (п. 2 ч. 1 ст. 102 КАС України). Відтак однаково некоректним є як призначення експертизи щодо обставин, з'ясування яких не потребує спеціальних знань, або щодо обставин, вже з'ясованих експертизою, так і намагання замінити її іншими доказами, зокрема застосувати спеціальні знання поза експертизою. Проте окрім експерта носієм спеціальних знань (а також навичок) є спеціаліст. Тут слід зазначити, що його процесуальна функція зведена до надання консультацій і технічної допомоги суду (ч. 1 ст. 70 КАС України). Вона не заперечує, а підтверджує виняткову роль експертизи: в адміністративному процесі знання спеціаліста не застосовуються для з'ясування обставин, адже допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта (ч. 2 ст. 70 КАС України) [1]. Чіткому розумінню того, установлення яких саме обставин немислиме без «спеціальних знань», перешкоджає законодавча невизначеність останнього. Проте щонайменше в питаннях, з яких судова експертиза проводиться (тобто за усіма записами Реєстру затверджених методик судових експертиз, який має тенденцію до розширення) — спір про «спеціальність» того чи того знання вже не виникає.

Інший критерій допустимості: чи не одержано докази з порушенням порядку, вста-

новленого законом (ч. 1 ст. 74 КАС України)? «Одержання доказу» — це широкий комплекс дій. У випадку із експертизою він не зводиться лише до додержання процедури її призначення — це також дотримання порядку самого експертного дослідження як його унормовано саме законом. Отже, «порядок, установлений законом», охоплює весь алгоритм одержання доказу. Будь-яке його порушення, незалежно від того, хто таке порушення вчинив, позбавляє суд можливості взяти відповідний доказ до уваги. В контексті процесуального законодавства «порядок» встановлюється приписами, зокрема про строки, стадії, суб'єктів. Постає питання: чи може бути призначена експертиза після завершення не судового розгляду як такого, а визначених законом його граничних строків. Відомо, що строк розгляду адміністративної справи обчислюється з відкриття провадження в адміністративній справі і є граничним (за загальним правилом — в межах 60 днів підготовчого провадження та 30 днів розгляду справи по суті в загальному позовному провадженні (ч. 1, 2 ст. 193 КАС України) або не більше 60 днів — у спрощеному (ст. 258 КАС України) [1]). Також відомо, що цих строків з різних причин додержуються не завжди. У КАС України наслідки порушення цих строків не встановлено. З погляду стадій процесу, поки він триває, зберігається потреба в з'ясуванні обставин. Проте строк є частиною способу адміністративного провадження, тому здобуте судом за межами цього способу є порушенням порядку і суперечить ч. 2

ст. 19 Конституції України [5]. А отже, є недопустимим доказом.

Допустимість доказів, ініціативно зібраних адміністративним судом, є предметом його ж оцінювання. Зокрема висновки експерта мають відповідати критеріям призначення експертизи в межах визначених законом строків розгляду адміністративної справи та застосування цього засобу доказування саме як виняткового.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
2. Берназюк Я. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі: особливості адміністративного судочинства. Supreme Observer. 2025. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/149/pryntsyyp-ofitsiinoho-ziasuvannia-vsikh-obstavyn-u-spravi-osoblyvosti-administrativnoho-sudochynstva> (дата звернення: 27.01.2026).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 27.01.2026).
4. Pros and Cons of Inquisitorial System. uollb.com. 2024. July 14. URL: <https://uollb.com/blogs/uol/pros-and-cons-of-inquisitorial-system> (дата звернення: 27.01.2026).
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2026).



Експертне забезпечення в адміністративному судочинстві: від класичних підходів до цифрових технологій

Олена Шишкарьова

викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін, факультет підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності, Донецький державний університет внутрішніх справ, ORCID:
<https://orcid.org/0009-0000-0086-6486>

У тезах досліджено роль судової експертизи як інструменту об'єктивізації доказування в адміністративних справах. Розглянуто проблеми призначення експертиз та критерії оцінювання висновків судом. Проаналізовано особливості дослідження електронних доказів у контексті цифровізації правосуддя.

Ключові слова: *судова експертиза; адміністративна юрисдикція; електронні докази; експертне забезпечення; КАС України.*

Expert Support in Administrative Proceedings: From Classical Approaches to Digital Technologies

Olena Shyshkarova

The paper explores the role of forensic examination as a means of providing objective evidence in administrative cases. Issues of ordering expert examinations and establishing criteria by which a court evaluates opinions are discussed. Peculiarities of examining electronic evidence amidst the digital transformation of justice are analysed.

Keywords: *forensic examination; administrative jurisdiction; electronic evidence; expert support; CAPU.*

Експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції є фундаментальною передумовою реалізації принципу верховенства права. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану та стрімкої цифровізації, роль спеціальних знань в адміністративному процесі суттєво зростає.

Судова експертиза в адміністративному судочинстві виступає гарантом об'єктивності під час вирішення спорів, де однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень. Основною проблемою призначення експертизи залишається обґрунтованість та межі суддівського розсуду. Суд має чітко розмежовувати питання права та питання факту, не допускаючи підміни власної правової оцінки висновком експерта. Важливим аспектом є також дотримання строків проведення експертиз, що безпосередньо впливає на оперативність правосуддя [1].

Відповідно до тематичних напрямів конференції, особливої уваги потребує дослідження електронних доказів. Специфіка цифрової інформації полягає в її вразливості та можливості прихованого спотворення. Типовими помилками під час роботи з такими доказами є порушення процедури їх вилучення та фіксування, що надалі робить висновок експерта недопустимим. Методичне забезпечення судово-експертної діяльності

має адаптуватися до нових видів цифрових носіїв та хмарних технологій.

Процесуальні фільтри під час оцінювання висновку містять перевірку його належності, допустимості та достовірності. Суд не може приймати висновок як остаточну істину; він має оцінювати його сукупно з іншими доказами, звертаючи увагу на наукову обґрунтованість застосованих методик. Взаємодія судів та експертних установ є ключовим чинником у подоланні комунікаційних бар'єрів та підвищенні якості експертного забезпечення [2].

Перспективи розвитку галузі пов'язані з імплементацією європейських стандартів та подальшою цифровізацією експертної діяльності. Удосконалення нормативного регулювання та підготовка кваліфікованих кадрів дасть змогу мінімізувати помилки та забезпечити високий рівень правосуддя в адміністративних справах.

Перелік джерел посилання:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 22.01.2026).

Специфіка експертного забезпечення правосуддя у справах про адміністративні правопорушення, учинені суб'єктами господарювання, у разі неправомірного застосовування адміністративно-господарських санкцій за порушення вимог законодавства з питань пожежної та техногенної безпеки

Олександр Шмерего

головний судовий експерт відділу криміналістичних досліджень Київського відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2870-700X>,
e-mail: a.shmerego@gmail.com

Проаналізовано актуальні проблеми експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції щодо нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності, особливості використання висновків експертів в адміністративному судочинстві щодо неправомірного застосовування адміністративно-господарських санкцій за порушення вимог законодавства з питань пожежної та техногенної безпеки в галузі знань цивільного захисту населення. Визначено ключові проблеми сучасного стану експертного забезпечення та окреслено перспективні напрями його розвитку.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова пожежно-технічна експертиза; експертиза в галузі цивільного захисту; експертне забезпечення під час розгляду адміністративних справ; доказування; висновок експерта.

Specifics of Expert Provision of Justice in Cases of Administrative Offenses Committed by Business Entities in the Event of Unlawful Application of Administrative and Economic Sanctions for Violation of the Requirements of Legislation on Fire and Technogenic Safety

Oleksandr Shmereho

The current problems of expert support of justice in cases of administrative jurisdiction regarding the regulatory and legal regulation of forensic and expert activities, the features of the use of expert opinions in administrative proceedings regarding the unlawful application of administrative and economic sanctions for violation of the requirements of legislation on fire and technogenic safety in the field of knowledge of civil protection of the population are analyzed. The key problems of the current state of expert support are identified and promising directions of its development are outlined.

Keywords: administrative proceedings; forensic fire-technical expertise; expertise in the field of civil protection; expert support in the consideration of administrative cases; evidence; expert opinion.

Розгляд справ адміністративної юрисдикції характеризується складністю правових та фактичних обставин, що зумовлює необхідність використання професійних знань судових експертів, зокрема, у галузі проведення пожежно-технічних експертиз та експертиз у галузі цивільного захисту. У цьому контексті судова експертиза відіграє важливу роль у забезпеченні повного, усебічного й об'єктивного розгляду адміністративних справ, зокрема, коли

орган виконавчої влади, зокрема ДСНС України перевищує свої владні повноваження під час виконання покладених законодавством на неї функцій.

Експертне забезпечення в адміністративному процесі визначено Кодексом адміністративного судочинства України [1] і Законом України «Про судову експертизу» [2]. Що стосується анонсованого питання, то також Кодексом цивільного захисту України [3],



також Положенням про Державну службу України з надзвичайних ситуацій [4]. Водночас існують проблеми колізій і прогалин у правовому регулюванні судово-експертної діяльності, це полягає, зокрема, у небажанні Мін'юсту України запроваджувати до використання в НДУСЕ судову експертизу у галузі цивільного захисту ще з 2022 року, коли вона була запропонована директором КНДІСЕ Мін'юсту України до розгляду питання на засіданні НКМР Мін'юсту, яка в Експертній службі МВС України запроваджена ще у 2024 році і під час розгляду зазначеної категорії справ у суді вкрай тяжко, та здебільшого, навіть неможливо прийняти судом адекватне рішення щодо розглянутого питання зазначеної категорії.

Так, «23 квітня 2025 року представник адвокат Манькут А. Ю., який діє в інтересах ОСОБА_1, звернувся до суду з адміністративним позовом до ВЗНС Дрогобицького РУ Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Львівській області про скасування постанови серії ЛВ № 002229 від 14 квітня 2025 року, якою позивача притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 175 КУпАП.

В обґрунтування позовних вимог зазначив, що постановою провідного інспектора ВЗНС Дрогобицького РУ ГУ ДСНС України у Львівській області капітаном служби цивільного захисту Винницьким І. І. серія ЛВ № 002229 від 14 квітня 2025 року ОСОБА_1 було притягнуто до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу в розмірі 3400 грн. за ст. 175 КУпАП.

Позивач не погодився з даним притягненням до адміністративної відповідальності оскільки при винесенні оскаржуваної постанови не було дотримано вимог ст.ст. 223, 251, 254, 268, 283 КУпАП.

Вказує, що відповідно змісту оскаржуваної постанови, будучи посадовою особою, являючись начальником відділу освіти Східницької селищної рад, порушив вимоги Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 грудня 2014 року № 1417, а саме приміщення протирадіаційного укриття у підвальному поверсі Підбузь-

кого ЗЗСО І-Ш рівня за адресою: с. Підбуж, вул. Церковна, 5 не обладнані системами протипожежного захисту, відповідно до ДБН В 2,5-56:2014; переносні вогнегасники не розміщені шляхом навішування за допомогою кронштейнів; відповідальним за протипожежну безпеку на об'єкті не визначено необхідну кількість первинних засобів пожежогасіння у ЗС; відповідальною особою за пожежну безпеку не заведено журнал обліку вогнегасників (п. 3.8-3.10 ППБУ).

Представник вважав, що вищезазначена постанова від 14 квітня 2025 року ухвалена з порушенням прав позивача та норм діючого законодавства, оскільки складена в порушення вимог діючого законодавства України, а тому просив суд її скасувати» [5].

Розглянувши усі обставини справи з урахування судової практики Європейського суду, суд дійшов такого висновку:

«Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 286 КАС України за наслідками розгляду справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності місцевий загальний суд як адміністративний має право скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і закрити справу про адміністративне правопорушення.

З огляду на встановлені судом обставини, враховуючи відсутність достатніх та належних доказів в підтвердження правомірності оскаржуваної постанови, суд приходиться до висновку, що прийняте рішення (постанова) про притягнення позивача до адміністративної відповідальності є необґрунтованим, прийняте без повного та об'єктивного з'ясування усіх обставин справи, а тому підлягає скасуванню із закриттям провадження у справі.

Відповідно до ст. 139 КАС України, при задоволенні позову сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, всі судові витрати, які підлягають відшкодуванню або оплаті відповідно до положень цього Кодексу, стягуються за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень, що виступав відповідачем у справі, або якщо відповідачем у справі виступала його посадова чи службова особа.

Отже, судовий збір, сплачений позивачем при зверненні до суду з даним позовом, у розмірі 605 гривень 60 копійок необхідно стягнути з Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Львівській області за рахунок бюджетних асигнувань на користь позивача.

На підставі вищевикладеного, та керуючись ст. 2, 3, 72, 76, 77, 229, 241—246, 286 КАС України, ст. 223, 245, 251, 254, 255, 280, 283 КУпАП, суд

ухвалив:

позов задовольнити.

Скасувати постанову серії ЛВ № 002229 від 14 квітня 2025 року про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 175 КУпАП ОСОБА_1 та накладення на нього адміністративного стягнення у виді штрафу у розмірі 3400 гривень, провадження у адміністративній справі про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за ст. 175 КУпАП- закрити.

Стягнути з Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Львівській області за рахунок бюджетних асигнувань на користь ОСОБА_1 судовий збір у розмірі 605 (шістсот п'ять) гривень 60 копійок» [5].

У зазначеному випадку суд був змушений прийняти вказане рішення у викладеній редакції через відсутність достатніх і належних доказів на підтвердження правомірності оскаржуваної постанови, про що зазначив у мотивувальній частині ухвали.

А в цьому разі саме достатнім, переконливим і належним доказом мав би бути висновок судового експерта, складений за результатами проведення судової експертизи в галузі цивільного захисту за експертною спеціальністю 10.31 «Дослідження у галузі цивільного захисту». Тоді ухвалу сформулювали б в іншій редакції, де було б чітко прописано, на кого саме покладено відпо-

відальність за незаконне притягнення до адміністративної відповідальності невинної особи з відповідними наслідками згідно із законодавством.

Тож варто констатувати, що до основних проблем із розгляду адміністративних справ належать тривалі процедури впровадження новітніх методів проведення експертних досліджень, зокрема, нових експертних спеціальностей, які є нагальними передусім в умовах військового стану й агресії РФ, одна з них — за спеціальністю 10.31 «Дослідження у галузі цивільного захисту».

Висновки. Експертне забезпечення є важливим елементом адміністративного судочинства. Його подальший розвиток сприятиме підвищенню ефективності правосуддя та довіри до судової системи.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
4. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : затв. постанов. КМУ від 16.12.2015 р. № 1052 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
5. Рішення Борислав. міськсуду Львів. обл. від 05.08.2025 р. № 129467326. Справа № 438/615/25 / YouControl : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 26.01.2026).



Оцінка висновку експерта з інженерно-транспортних досліджень в адміністративному судочинстві: критерії допустимості, належності та достовірності

Юрій Шминдюк

головний судовий експерт сектору інженерно транспортних досліджень, Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Тернопіль, Україна, e-mail: shmyndyuk.yurii@gmail.com

Олександр Романюк

завідувач сектору інженерно транспортних досліджень, Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Тернопіль, Україна, e-mail: sasha05111978@gmail.com

Здійснено комплексний аналіз проблем оцінювання висновків експертів з інженерно-транспортних досліджень у справах адміністративної юрисдикції.

Ключові слова: адміністративне судочинство; інженерно-транспортні дослідження; судова експертиза; достовірність експертного висновку.

Evaluation of Expert Opinions in Engineering and Transport Studies in Administrative Proceedings: Criteria of Admissibility, Relevance and Reliability

Yurii Shmyndyuk, Oleksandr Romanyuk

The article provides a comprehensive analysis of the issues related to the evaluation of expert opinions in engineering and transport studies in administrative proceedings.

Keywords: administrative proceedings; engineering and transport studies; forensic examination; reliability of expert opinion.

Забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень у справах адміністративної юрисдикції, пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами (далі — ДТП), безпосередньо залежить від якості встановлення фактичних обставин справи. У таких категоріях провадження суд стикається з необхідністю дослідження технічних аспектів дорожньо-транспортної ситуації, які виходять за межі загальноюридичних знань і потребують залучення спеціальних знань у галузі транспортної техніки, прикладної механіки, кінематики та безпеки дорожнього руху.

Інструментом застосування таких спеціальних знань у судовому процесі виступає судова експертиза, зокрема інженерно-транспортні дослідження. Саме висновки експертів цієї спеціальності у справах про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення Правил дорожнього руху часто стають ключовим доказом, на підставі якого суд формує внутрішнє переконання щодо на-

явності або відсутності складу адміністративного правопорушення.

Водночас аналіз судової практики свідчить про наявність системних проблем у сфері оцінювання експертних висновків з інженерно-транспортних досліджень. У низці випадків суди фактично ототожнюють технічний висновок експерта з правовою оцінкою події, надаючи експертному доказу надмірну, іноді визначальну роль у вирішенні справи. Такий підхід суперечить як засадам адміністративного судочинства, так і положенням законодавства про судову експертизу.

Не менш суттєвою є специфіка формування вихідних даних для проведення інженерно-транспортних досліджень у справах адміністративної юрисдикції. На відміну від кримінального провадження, де активно користуються слідчими експериментами, докладні огляди місця події та інструментальні вимірювання, адміністративні справи переважно ґрунтуються на поясненнях учасників

і свідків пригоди, протоколах та спрощених схемах ДТП. Це обумовлює суб'єктивний характер вихідної інформації і, відповідно, імовірнісний характер висновків експертів, що має враховуватися судом під час їх оцінювання.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України [1] доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд визнає обставини, що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи. Жоден доказ не має наперед встановленої сили, а їх оцінювання здійснюється судом за внутрішнім переконанням на основі принципу вільної оцінки доказів. Одним з важливих доказів за судово-процесуальним законодавством вважаються висновки експертів [2].

Цей принцип має ключове значення для оцінювання висновків експертів. Незважаючи на спеціальний характер знань експерта, його висновок не може сприйматися судом як безумовно правильний. Отже, експертний висновок є лише інструментом пізнання фактичних обставин, а не заміною судового розсуду.

Спеціальні знання в адміністративному процесі охоплюють наукові й технічні знання, що потребують спеціальної підготовки та застосовуються у разі, коли встановлення обставин справи неможливе без залучення фахівця. Інженерно-транспортні дослідження належать до технічних спеціальних знань і спрямовані на аналіз механізму ДТП, умов руху та технічних можливостей її учасників.

Водночас межі застосування таких знань є чітко окресленими: експерт не може тлумачити норми права, кваліфікувати дії особи як правомірні або протиправні або встановлювати вину.

Висновок експерта у справах про ДТП виконує допоміжну функцію, надаючи суду технічні дані щодо швидкості руху, гальмівних характеристик, траєкторій руху або можливості запобігання зіткнення. Проте такі дані мають оцінний характер і залежать від повноти та якості вихідної інформації. Оцінюючи висновок експерта, суд має аналізувати не лише його результат, а й застосовану методологію, джерела даних та межі застосовності висновків. Зміст оцінювання висновків

експерта, як і інших джерел доказів, містить допустимість, автентичність та повноту [3].

Інженерно-транспортні дослідження за своєю природою є ситуативними, оскільки повна реконструкція ДТП переважно неможлива через втрату слідів, обмеженість вимірювань та постфактум формування вихідних даних. Це зумовлює застосування припущень і середніх величин та формулювання висновків у вигляді технічної можливості або неможливості певних дій.

Ймовірнісний характер висновку експерта не позбавляє його доказового значення, проте потребує обережності під час його оцінювання та недопущення надання йому категоричного характеру за наявності альтернативних доказів. Доказова цінність висновків експерта залежить від логічної форми. У літературі з судової експертизи викладені такі класифікації висновків за цією підставою:

- а) за змістом предмета ствердження: висновки про індивідуальний об'єкт або родову (групову) належність; за ступенем ствердження: категоричні й імовірні;
- б) за наявністю (відсутністю) логічних союзів: альтернативні й однозначні, а також умовні й безумовні;
- в) за якістю зв'язку: стверджувальні й негативні [4].

Технічний аналіз у межах експертного дослідження може встановлювати послідовність подій, технічні умови виникнення аварійної ситуації та фізичну можливість уникнення зіткнення. Водночас питання порушення Правил дорожнього руху, наявності вини, правового причиново-наслідкового зв'язку та самої причини ДТП належать винятково до компетенції суду.

Висновок експерта не може підміняти собою правову оцінку суду, а твердження експерта, які виходять за межі технічних питань, підлягають критичному оцінюванню.

Допустимість висновку експерта визначається дотриманням процесуального порядку його призначення та проведення, коректністю постановки запитань, забезпеченням експерта необхідними матеріалами та застосуванням науково обґрунтованих методик. Недотримання цих вимог може зумовити



виключення висновку з доказової бази. Належним є лише той висновок експерта, який стосується технічних аспектів предмета доказування й не містить правового оцінювання поведінки учасників ДТП.

У справах про ДТП важливо розмежовувати технічний і правовий причиново-наслідковий зв'язок. Експерт може визначати технічний зв'язок між діями учасників та розвитком аварійної ситуації з погляду фізичних закономірностей. Натомість правовий причиново-наслідковий зв'язок як елемент складу адміністративного правопорушення визначається винятково судом.

Отже, оцінювання висновку експерта є відповідальним, кропітким етапом застосування доказів. Проте для процесуальної особи на практиці оцінювання висновку експерта здебільшого зводиться до перевірки того, чи на всі поставлені запитання експерт дав відповідь, а це не є рівноцінним навіть перевірці повноти висновку, тобто всіх обставин проведеного дослідження, а не тільки збігу кількості відповідей і питань [5].

Оцінювання висновків експерта з інженерно-транспортних досліджень в адміні-

стративному судочинстві потребує активної позиції суду та поєднання правового аналізу з розумінням технічної природи ДТП. Недотримання критеріїв допустимості, належності та достовірності висновків експерта призводить до викривлення судового розсуду.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Експертизи в судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 2010. 400 с.
3. Панько Н. А. Допит експерта в суді як засіб оцінки його висновку. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 280—284.
4. Клименко Н. І. Висновок експерта як джерело доказу в судочинстві. *Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: мат-ли наук.-практ. конф.* (Київ, 31.03.2011). Київ, 2011. С.73—76.
5. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 2003. С. 195—197.

Межі компетенції експерта в галузі експертизи з питань землеустрою під час визначення співвідношення фактичного використання земельних ділянок функціональному та цільовому призначенням

Анна Штерндок

завідувач сектору лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9367-6932>, e-mail: anny13438381@gmail.com

Анатолій Луданний

старший судовий експерт лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, e-mail: kelfyybq@ukr.net

Оксана Бохонська

науковий співробітник лабораторії будівельно-технічних досліджень, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна, e-mail: 380673331415@ukr.net

Проведення досліджень у галузі судових експертиз з питань землеустрою потребує знань щодо наявної ситуації та чинного законодавства України, а також аналізу конкретної ситуації.

Ключові слова: функціональні зони; зонування; функціональне призначення території; цільове призначення території; Державний земельний кадастр; співвідношення; реєстратор.

The Limits of the Expert's Competence in the Field of Land Management Expertise When Determining the Ratio of the Actual Use of Land Plots to their Functional and Intended Purpose

Anna Shterndok, Anatoliy Lydanniy, Oksana Bohonska

Conducting research in the field of forensic expertise on land management issues requires knowledge of the existing situation and current legislation of Ukraine and analysis of the situation.

Keywords: functional zones; zoning; functional destination of the territory; targeted destination of the territory; state land cadastre; correlation; registrar.

Проведення досліджень у галузі судових експертиз з питань землеустрою потребує наявності знань щодо наявної ситуації та чинного законодавства України й аналіз ситуації.

Відповідність цільового та функціонального призначення є ключовим принципом у земельному, містобудівному та цивільному праві.

Процес перебудови наявних і будівництво нових населених пунктів здійснюються за принципом зонування їх території, який увійшов в теорію і практику планування населених пунктів.

За цим принципом територія населених пунктів поділяється на такі функціональні зони:

- промислову (виробничу);
- транспортну;
- житлову (сельбищну);
- зелену (захисну);
- сільськогосподарську.

Специфічна функція зонування полягає в найбільш раціональному розподілі території населеного пункту для різного використання і визначення місць для розташування будівель залежно від їх призначення, поведінки і виду будівельних матеріалів.

Виходячи з цього, зонування поділяється на функціональне й будівельне.

Функціональне зонування — це розподіл території населеного пункту на окремі



частини, які визначені для певного цільового призначення.

Функціональна зона — це поняття збірне. Вона може розміщуватись в одному місці або розосереджено на декількох ділянках. У сільських населених пунктах їх територія поділяється на дві основні зони: житлову (сільбищну) і виробничу. Водночас можуть бути виокремлені санітарно-захисна, комунально-складська і транспортна зони.

Порядком розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації (затверджено постановою КМУ від 01.09.2021 р. № 926) визначено такі поняття [1]:

- вид використання території — набір дозволених видів цільового призначення земельних ділянок, що поєднуються за подібністю відповідних ознак;
- функціональне використання території — наявне використання території за переважною функцією (громадська, житлова, виробнича тощо);
- функціональне призначення території — перспективне використання території за переважною функцією, яка встановлена планом зонування території у складі відповідного виду містобудівної документації.

У ч. 5 ст. 20 Земельного кодексу України встановлено, що *«класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, а також правила його застосування з визначенням категорій земель та видів цільового призначення земельних ділянок, які можуть встановлюватися в межах відповідної функціональної зони, затверджуються Кабінетом Міністрів України. Зазначені класифікатор та правила використовуються для ведення Державного земельного кадастру і містобудівного кадастру»* [2].

Віднесення земельних ділянок до певних категорій та виду цільового призначення земельних ділянок має відповідати класифікатору та правилам, зазначеним у ст. 20 Земельного кодексу України [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 22, ст. 38, 43, 47, 50, 53, ч. 1 ст. 55, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 65 Земельного кодексу України:

- землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей;
- до земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування;
- землі природно-заповідного фонду — це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- до земель оздоровчого призначення належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей;
- до земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів;
- до земель історико-культурного призначення належать землі, на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини, їх комплекси (ансамблі), історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби;
- до земель лісгосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі,

які надані та використовуються для потреб лісового господарства;

- до земель водного фонду належать землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів; штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів;
- землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення визнаються земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності [2].

Згідно з додатком 60 «Класифікатор видів функціонального призначення територій та їх співвідношення з видами цільового призначення земельних ділянок» до Порядку ведення Державного земельного кадастру можна встановити співвідношення за основним і супутніми видами цільового призначення земельних ділянок [1].

Проблематика співвідношення фактичного використання землі з її цільовим та функціональним призначенням у 2026 році

залишається однією з найскладніших у земельному праві України через тривалу реформу містобудування та цифровізацію.

Із впровадженням нового Класифікатора багато старих кодів не мають прямих відповідників у нових функціональних зонах. Це призводить до труднощів під час зміни виду використання без зміни категорії земель, що теоретично дозволено законом, але на практиці блокується реєстраторами.

Отже, основною проблемою є відсутність повної синхронізації між Державним земельним кадастром і містобудівною документацією [31], що ускладнює процес співвідношення фактичного використання земельних ділянок функціональному та цільовому призначенню.

Перелік джерел посилання

1. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : постанова КМУ від 17.10.2012 р. № 1051 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації : постанова КМУ від 01.09.2021 р. № 926 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2026).



Судова практика призначення судових експертиз апеляційними адміністративними судами

Наталія Щербакова

кандидат ветеринарних наук, доцент, судовий експерт Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, доцент Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3573-7673>, e-mail: peredera@ukr.net

Тамара Дудник

заступник завідувача Полтавського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна

Євгеній Щербаков

адвокат, партнер Адвокатського об'єднання «Юридична компанія «КРЕДО», м. Полтава, Україна

Метою дослідження є аналіз практики призначення судових експертиз судами апеляційної інстанції. Використано методи монографічного аналізу, систематизації та узагальнення наукових джерел і нормативно-правових актів. Проаналізовано вимоги законодавства та судову практику призначення судових експертиз в адміністративних спорах.

Ключові слова: *судова експертиза; апеляційний суд; призначення судових експертиз.*

Judicial Practice of Appointing Forensic Expertise by Appeal Administrative Courts

Nataliya Shcherbakova, Tamara Dudnik, Evgeny Shcherbakov

The purpose of the study is to analyze the practice of appointing forensic expertise by courts of appeal. The work uses methods of monographic analysis, systematization and generalization of scientific sources and regulatory legal acts. The requirements of the legislation and judicial practice of appointing judicial experts in administrative disputes are analyzed.

Keywords: *judicial expert examination; appellate court; appointment of judicial experts.*

Беззаперечним фактом для всієї правничої спільноти є те, що судова експертиза являє собою ключовий інструмент процесуального з'ясування та доведення обставин в переважній більшості справ в судах всіх інстанцій та спеціалізацій [1]. Адміністративні суди також повною мірою застосовують як один з вирішальних доказів саме висновки судових експертиз та експертних досліджень, адже такі дослідження здійснюють, за загальним правилом, фахівці (судові експерти), що мають спеціальні знання та компетенції в певній галузі [2].

Завдяки висновкам експерта за результатами проведення судових експертиз та експертних досліджень з'являється можливість подолати певні технічні перепони у встановленні фактів, дослідження яких виходить за межі професійних навичок фахових правників чи судів. Однак система правосуддя України, зокрема і в адміністративному судовому процесі, базується на принципі змагальності, що

може призводити до ситуації, коли сторони в судовому процесі, з метою доведення своєї правової позиції, надають висновки експерта за результатами проведення судових експертиз чи експертних досліджень, які за результатами досліджень приходять до неподібних висновків, а в більшості таких випадків їх висновки є прямо протилежними [3].

Відповідно до положень процесуального законодавства України, закріплюють активну роль суду, яка полягає в обов'язку встановити фактичні обставини справи шляхом безпосереднього, усебічного й повного дослідження всіх доказів, поданих учасниками справи, зокрема висновків експертів, що оцінюються судом за внутрішнім переконанням у сукупності з іншими доказами [3—5].

У свою чергу, суди першої інстанції, дослідивши надані сторонами докази, часто оцінюючи сукупність у матеріалів і їх взаємну узгодженість, керуючись внутрішнім

переконанням, приходять до рішення про перевагу висновків однієї експертизи над іншою, чи взагалі визнаючи одну з експертиз неналежним доказом, і вже в мотивувальній частині своїх рішень посилаються лише на висновки, надані однією з сторін [6].

Як наслідок, майже гарантованим є звернення в своїй апеляційній скарзі сторони судового процесу на безпідставність переваги одного експертного висновку над іншим, чи визнання одного з таких висновків неналежним чи недопустимим доказом.

За таких обставин, саме на апеляційний суд покладається обов'язок дослідження законності та обґрунтованості прийнятого рішення судом першої інстанції.

Одним із поширених способів уникнення проблеми конкуренції протилежних висновків експертиз є призначення повторної чи додаткової судової експертизи в яких має бути враховано попередні висновки. Призначення повторної судової експертизи можливо за умови, якщо досліджуються ті самі об'єкти та питання були поставлені судовим експертам ідентичні. А додаткової (дослівно у формулюванні Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5), *«якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали»*, тобто якщо судом долучено нові матеріали справи [2]. Такий підхід дає змогу уникнути протиріч між раніше наданими висновками, і фактично дає суду можливість спиратися на експертну думку, яка має викликати довіру всіх сторін судового процесу, порівняно з експертними висновками наданими кожною із конкуруючих сторін.

Відповідно до ч. 1 ст. 102 Кодексу адміністративного судочинства України, суд може призначити експертизу в справі як за клопотанням однієї із сторін, так і за власної ініціативи, в разі якщо для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо, а також в разі якщо жодною сто-

роною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності [3].

У такому разі варто звертати увагу на необхідність надати можливість сторонам узгодити самостійно експертну установу чи експерта який має провести таке експертне дослідження, і лише в разі неможливості досягнення такої згоди сторін, саме суд бере на себе визначення того хто буде здійснювати проведення такої експертизи.

У цьому разі питання, з яких має бути проведена експертиза, призначена судом, визначаються самим судом.

Аналіз конкурентних експертних висновків свідчить, що більшість з них, стає наслідком різного формулювання питань, які ставлять експертові, що призводить до висновків, які суперечать один одному [7].

Недоборочно чи некоректно поставлені запитання судовому експерту часто є навмисним способом отримати зацікавленою стороною висновок експерта, який буде викривляти сприйняття об'єктивної істини чи породжувати сумніви у доказах, наданих іншою стороною судового процесу.

У разі призначення судової експертизи судом апеляційної інстанції з метою усунення невідповідності висновків раніше наданих експертиз, визначальним фактором стає саме правильне формулювання питань, що їх ставлять експертові [2].

Також варто зважити, що учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їх думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

Своєю чергою, суд має взяти до уваги що питання, які ставлять експерту, і його висновки з них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта [2].

На жаль, судова практика доволі часто вказує на помилки пов'язані з формулюванням питань які ставляться перед експертом, так зокрема розповсюдженим є некоректність сформульованого питання, що може призвести до малоінформативних висновків.



Окрім того, судам варто не допускати питань, що можуть виходити за межі компетенції експерта, чи такі що можна віднести до правових питань [6, 7].

Достатньо часто скаргники у своїх апеляційних скаргах зазначають про неправильну оцінку доказів судом першої інстанції, мотивовано ставлячи під сумнів правильність наданої оцінки конкретним доказам.

У свою чергу, апеляційний суд може знайти такі твердження вартими уваги, однак, якщо апелянт наполягає на вирішенні питання по суті, то призначення судової експертизи, з питань що потребує спеціальних знань, є найоптимальнішим шляхом установлення об'єктивної істини для прийняття законного й обґрунтованого рішення.

Найпоширенішими сферами застосування експертних висновків в адміністративних спорах залишаються земельні спори, містобудування, податкові питання та соціальне забезпечення. Утім, цей перелік є далеко не вичерпним, адже динамічний розвиток судової практики відкриває все нові й нові сфери застосування професійної експертизи у вирішенні спорів у судах адміністративної спеціалізації.

Висновки та рекомендації. Підбиваючи підсумки проведеному аналізу чинного законодавства та судової практики в апеляційних судах адміністративної спеціалізації, можна дійти таких висновків:

- 1) питання до експерта мають бути узгодженими зі сторонами судового процесу, чіткими та ретельно опрацьованими, з метою недопущення виходу експерта за межі своєї компетенції, невірному трактування чи надання висновків з питань права;
- 2) зважаючи на те, що висновок експерта є лише одним з доказів і не має беззаперечної доказової сили, він обов'язково має оцінюватися об'єктивно, критично й у взаємодії з іншими доказами;
- 3) динамічний розвиток законодавства та судової практики має спонукати суд до постійного моніторингу та перео-

цінки процесів пов'язаних з нововведеннями у методах та рекомендаціях щодо призначення та проведення судових експертиз;

- 4) регулярна взаємодія суду й експертних установ у межах проведення заходів з підвищення рівня комунікації є невід'ємним чинником у збільшенні ефективності встановленні об'єктивної істини в судочинстві України.

Перелік джерел посилання

1. Асоціація правників України (АПУ) : вебсайт. URL: <https://uba.ua/ukr/structure/dep/komitet-komplans> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 18.12.2025).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 18.12.2025).
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107319391> (дата звернення: 28.01.2026).
7. Узагальнення судової практики Восьмого апеляційного адміністративного суду щодо справ з приводу реалізації державної політики у сфері економіки та публічної фінансової політики, зокрема щодо митної справи. Львів, 2021. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2F8aa.court.gov.ua%2Fuserfiles%2Fmedia%2Fnew_folder_for_uploads%2Fsud4857%2Fuzag_mytni.docx&wdOrigin=BROWSELINK (дата звернення: 28.01.2026).

Актуальність судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану

Юрій Ющенко

Старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень, відділ товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4678-7101>, e-mail: yuriyyushenko@ukr.net.

Судова експертиза в Україні є правовою основою для проведення досліджень фахівцями з метою забезпечення правосуддя. Вона містить проведення експертиз, наукових досліджень, професійну підготовку експертів та надання висновків.

Ключові слова: воєнний стан; судово-медична експертиза; спеціалізовані знання; агресія; судово-експертна діяльність; експертиза; визначення розміру шкоди та збитків.

The Relevance of Forensic Expertise in Martial Law

Yury Yushchenko

Forensic expertise in Ukraine is the legal basis for conducting research by specialists to ensure justice. It includes conducting examinations, scientific research, professional training of experts, and providing conclusions.

Keywords: martial law; forensic examination; specialized knowledge; aggression; forensic expert activity; expertise; determining the amount of damage and losses.

Актуальність дослідження судової експертизи під час воєнного стану полягає у забезпеченні справедливості та правосуддя в умовах збройного конфлікту, коли збір доказів стає складнішим, а потреба у фаховому аналізі зростає. Судові експертизи відіграють ключову роль у документуванні воєнних злочинів, визначенні винуватців та відновленні прав постраждалих, що є критично важливим для міжнародного правосуддя.

Воєнний стан змушує переглянути методи та інструменти експертних досліджень, адаптуючи їх до умов підвищеного ризику та нестабільності. Ефективне проведення судової експертизи сприяє зміцненню верховенства права, захисту прав людини, а також формує основу для післявоєнного відновлення та примирення. Дослідження цієї теми надзвичайно важливе для забезпечення належного функціонування правової системи в умовах воєнного стану.

Згідно зі статистичними даними, в Україні наразі рівень злочинності дещо знизився порівняно з попередніми роками, але спостерігається тенденція до якісних змін у напрямку більшої витонченості злочинів, збільшення шкоди та розміру збитків, завданих неправомірними діями, і появи нових видів та проявів суспільно небезпечної поведінки, зокрема з використанням новітніх технологій

для реалізації злочинних намірів. Під час розслідування таких злочинів слідчі підрозділи повинні мати високий рівень знань, навичок та професіоналізму в пошуку і використанні необхідної для розслідування інформації, оскільки вони є основними суб'єктами, які виявляють і збирають інформацію, що стає базою для роботи інших суб'єктів кримінального судочинства.

Учасники судово-експертної діяльності або процесу: слідство, прокуратура та суд повинні мати широкі юридичні знання, які дозволяють їм самостійно, без зовнішньої допомоги, розбиратися в усіх юридичних питаннях кримінальних справ і юриспруденції.

Усі питання, що вимагають спеціальних знань і виходять за межі професійних та юридичних знань слідчого, прокурора чи судді, повинні вирішуватися за допомогою відповідних фахівців шляхом проведення експертизи, яка є дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо з метою надання висновків з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Судова експертиза є процесуальною дією в доказуванні зі специфічною формою, під час якої експерт, застосовуючи свої спеціальні знання, навички та досвід, самостійно, в межах своєї компетенції виявляє нові



факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Саме ця специфічна форма відрізняє експертизу від інших процесуальних засобів доказування, особливо від залучення спеціалістів для виявлення, фіксації і вилучення доказів [2].

Зосередження судово-експертної діяльності лише на проведенні судової експертизи є досить вузьким підходом. Проведення досліджень, безумовно, є важливою частиною судово-експертної діяльності, але не обмежується лише цим. Виконання судово-експертної діяльності передбачає реалізацію функцій судового експерта, які включають як проведення досліджень, так і надання об'єктивного та обґрунтованого письмового висновку.

Судова експертиза є найважливішою процесуальною формою використання спеціальних знань у судочинстві, завдяки чому слідство і суд отримують нову інформацію з доказовим значенням, яку неможливо отримати іншими процесуальними засобами. Судові експертизи класифікують за різними підставами. Зокрема, за своєрідністю предмета спеціальних знань їх поділяють на кілька класів: криміналістичні, судово-

медичні, судово-психіатричні, судово-психологічні, судово-фармацевтичні та фармакологічні, фізико-технічні, хімічні, економічні, товарознавчі, екологічні та інші [3].

Збройна агресія РФ та запровадження воєнного стану в Україні, стали ключовими чинниками, що впливають на всі процеси та відносини як всередині країни, так і за її межами.

Кількість зареєстрованих злочинів постійно зростає, оскільки ворог щодня вчиняє нові злочинні дії. Однак навіть у цих вкрай складних умовах правоохоронні органи продовжують роботу з документування та розслідування виявлених злочинів.

У воєнний час поширеним видом судової експертизи є розрахунок збитків від військової агресії. Оцінка збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, здійснюється шляхом проведення незалежної оцінки збитків або є результатом проведення судової експертизи (експертного дослідження). Судова експертиза (експертне дослідження), що

пов'язана з оцінкою збитків, та діяльність судових експертів, що пов'язана з оцінкою майна, здійснюються на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про судову експертизу». Великий обсяг роботи з оцінки проводять експерти-будівельники, експерти-економісти та експерти-товарознавці щодо оцінки зруйнованого майна громадян. Судові експерти, які працюють у державних експертних установах, займаються експертними провадженнями з визначення збитків, завданих війною, у рамках відкритих кримінальних справ і експертиз щодо виявлення корупційних діянь [3].

Судова експертиза під час воєнного стану набуває особливого значення через необхідність оперативного і точного дослідження пошкодженого майна та оцінки збитків, завданих внаслідок бойових дій. Перспективи подальших досліджень включають вивчення інноваційних методів і технологій, наприклад, 3-D моделювання, яке дозволить підвищити ефективність та точність експертиз.

Важливим напрямком є підготовка та перепідготовка судових експертів, яка забезпечить їх компетентність у використанні новітніх технічних засобів. Інтеграція міжнародного досвіду та налагодження співпраці з іноземними експертними установами сприятиме підвищенню стандартів вітчизняної судово-експертної діяльності. Державна підтримка та фінансування наукових розробок у цій сфері є вкрай важливим для адаптації судово-експертної діяльності до умов воєнного часу.

Воєнний стан змушує переглядати методи та інструменти експертних досліджень, адаптуючи їх до умов підвищеного ризику та нестабільності. Виклики, що постають перед експертами в цей час, вимагають адаптації та вдосконалення як технологій, так і правового регулювання, оперативного і точного проведення експертиз для розслідування злочинів, визначення збитків, завданих війною, та відновлення прав постраждалих [4].

Отже, визначення розміру шкоди та збитків, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок збройної агресії РФ, знищення та викрадення майна, набуває вкрай важливого значення в межах реалізації державних

механізмів, спрямованих на відшкодування (компенсацію) понесених втрат, зокрема, за рахунок країни-агресора. Водночас, одним із

кроків до втілення вищезгаданих механізмів є експертна оцінка розміру завданої шкоди та понесених збитків.

Перелік джерел посилання

1. Бондаренко-Берегович В. Судово-експертна діяльність в умовах військового стану. *Наукові перспективи*. 2024. № 6 (48). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/12782/12844> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Тимчишин А. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 228—235. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/1/1_2023.pdf#page=228 (дата звернення: 30.01.2026).
3. Маруніч В. Судова експертиза в Україні. Поняття та види. *Молодий вчений*. 2023. С. 82—84. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/58/934/1945-1> (дата звернення: 30.01.2026).
4. Грига М. А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: мат-ли наук.-теорет. конф. (Київ, 26.05.2022). Київ, 2022. С. 58—62. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/21476> (дата звернення: 30.01.2026).



Можливості судово-ветеринарної експертизи в адміністративному провадженні

Іван Яценко

доктор ветеринарних наук, професор, академік ГО «Національна Академія наук вищої освіти України», головний науковий співробітник лабораторії криміналістичних та військових досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Елла Сімакова-Єфремян

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Обґрунтовано можливість судово-ветеринарної експертизи в адміністративному провадженні та показано її значення для доказування у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних з мученням тварин, завданням їм фізичного болю, страждань, залишення напризволяще, а також з порушеннями правил утримання та поводження з тваринами.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза; можливості; адміністративні правопорушення; адміністративне провадження; справа про адміністративне правопорушення.

Veterinary Forensics Capabilities in Administrative Proceedings

Ivan Yatsenko, Ella Simakova-Yefremian

The paper substantiates veterinary forensics capabilities in administrative proceedings. The significance of forensic veterinary examination for proving procedure in cases of administrative offenses involving animal torture, infliction of physical pain and suffering, abandonment, as well as violations of the rules for keeping and handling animals, has been demonstrated.

Keywords: forensic veterinary examination; capabilities; administrative offenses; administrative proceedings; administrative offense case.

Захист тварин від жорстокого поводження та забезпечення їхнього благополуччя є важливим питанням як для України, так і для всього світу [1]. Це питання знаходить відображення в міжнародних і національних нормативно-правових актах, а також у наукових дослідженнях [2]. Така увага зумовлена тим, що тварини є не лише власністю людини, а й істотами, які здатні не тільки переживати фізичні страждання, а й емоційно реагувати на страх, біль, знущання чи інший дискомфорт. Це позначається на їхньому загальному стані та благополуччі, адже люди часто сприймають їх як друзів і членів родин, вони є поводитирами для людей з інвалідністю, мають стійку прив'язаність до людей і значною мірою залежать від них.

Тенденція правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням з тваринами, останніми роками демонструє зростання [3]. Ця

проблема потребує належної уваги й ефективного реагування з боку держави.

Одним із засобів доказування правопорушень (самої події правопорушення, винуватості особи в його вчиненні, виду та розміру шкоди тощо) є судово-ветеринарна експертиза (далі — СВЕ), яка є засобом доказування в адміністративному провадженні, а висновок експерта — джерелом доказів [4–7]. Водночас чимало аспектів СВЕ тварин, постраждалих від жорстокого поводження, до сьогодні не отримали належного висвітлення в наукових публікаціях.

Метою дослідження є обґрунтування можливості СВЕ в адміністративному провадженні та висвітлення її значення в доказуванні адміністративних правопорушень.

Розгляд питання СВЕ в адміністративному провадженні має як теоретичне, так і прикладне значення, зокрема, під час

розслідування (складання протоколу, збирання доказів) і судового розгляду правопорушень щодо порушення правил використання об'єктів тваринного світу (ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), зокрема: порушення правил полювання (ч. 1), грубе порушення правил рибальства (ч. 4)); порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин (ст. 87 КУпАП, зокрема невжиття заходів щодо запобігання загибелі диких тварин (ч. 2)); порушення правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах (ч. 3 ст. 88-1 КУпАП); жорстокого поводження з тваринами (ст. 89 КУпАП); порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин (ст. 107 КУпАП); порушення вимог законодавства про ідентифікацію та реєстрацію тварин (ст. 107-2 КУпАП), порушення правил утримання собак і котів (ст. 154 КУпАП) [6].

Зазначимо, що злочини щодо жорстокого поводження з тваринами (ст. 299 Кримінального кодексу України) мають більш тяжкі наслідки, порівняно з наслідками адміністративних правопорушень, скоєних щодо тварин. Тож предметом СВЕ в адміністративному провадженні є фактичні дані про знущання над тваринами, зокрема, безпритульними, що спричинило їхнє мучення, завдало їм фізичного болю та страждань, але не призвело до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження з тваринами та їх транспортування.

Об'єктами СВЕ в адміністративному провадженні є джерела інформації про події та факти адміністративного правопорушення. Об'єкти є матеріальними (живі тварини, корми й кормові добавки для тварин тощо) і матеріалізованими (матеріали адміністративного провадження, ветеринарні документи, поміж яких і ветеринарні рецепти тощо).

Під час судово-ветеринарного дослідження застосовують систему методів дослідження, зокрема: діалектики, логіки й інших загально-пізнавальних методів (опису, порівняння, моделювання та ін.), окремих, тобто техніко-інструментальних і лаборатор-

них, а також спеціальних методів, функції яких виконують методики судово-ветеринарного дослідження живих тварин, та методики дослідження кормів і кормових добавок для тварин тощо. Методи дослідження є інструментом для розв'язання експертних завдань (залежно від специфіки предмета, завдань та об'єкта дослідження).

Під час дослідження тварин судово-ветеринарний експерт може розв'язати діагностичні й ситуаційні експертні завдання, утілені в питаннях, зокрема:

- 1) «До якого виду і класу належить надана на дослідження тварина? Чи є тварина хребетною? Якими є її фізіологічні особливості?»;
- 2) «Чи є у тварини тілесні ушкодження? Якщо так, то яка їх локалізація, механізм, послідовність, давність утворення, ступінь тяжкості?»;
- 3) «Чи є на тілі тварини сліди, які свідчать про її катування, мучення, завдання їй фізичного болю й страждань?»;
- 4) «Чи вплинуло знущання над тваринами, що спричинило їхнє мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, залишення тварин напризволяще, а також порушення правил утримання та поводження з тваринами, на їхнє здоров'я?»;
- 5) «Чи вплинуло знущання над тваринами, що спричинило їхнє мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, залишення тварин напризволяще, а також чи вплинуло порушення правил утримання та поводження з тваринами на строк втрати своєю твариною загальногосподарського та/або спеціального використання, або повноцінного існування в довіллі дикої чи безпритульної тварини?»;
- 6) «Чи вплинули дії, пов'язані з тривалим позбавленням тварини тепла, їжі, пиття, а також утриманням її в умовах, шкідливих для здоров'я і життя, на стан її здоров'я та життя? Якщо так, то як саме?»;
- 7) «Чи існує причиново-наслідковий зв'язок між знущанням над тваринами,



що спричинило їхнє мучення, завдало їм фізичного болю, страждань за певних обставин, і розладом їх здоров'я?».

Процес призначення і проведення СВЕ в адміністративному провадженні, утім, як і в інших видах судочинства, містить три основні етапи:

- 1) підготовка матеріалів і призначення СВЕ уповноваженою(-им) особою (органом);
- 2) проведення досліджень судовим експертом із застосуванням спеціальних ветеринарних знань;

- 3) дослідження, оцінка й перевірка висновку судового експерта уповноваженою(-им) особою (органом).

Зазначимо, що внесок учених Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів істотно підвищує ефективність виконання СВЕ за адміністративними правопорушеннями, скоєними проти здоров'я та благополуччя тварин. Водночас напрацювання науковців [див., напр., 9] стали важливим підґрунтям для вдосконалення адміністративного законодавства України щодо відповідальності за правопорушення, що посягають на здоров'я та життя тварин.

Перелік джерел посилання

1. Caldwell S., Patterson-Kane E., Brandler E., Gupta M., Lockwood R. Animal Cruelty in New York City: Cruelty Cases Presented to the ASPCA in Partnership with the NYPD 2013-2022. *Animals (Basel)*. 2025. Art. 25;15(5):662. DOI: 10.3390/ani15050662 (дата звернення: 01.02.2026).
2. Яценко І. В., Ключев О. М., Дереча Л. М., Сімакова-Єфремян Е. Б. Забезпечення благополуччя домашніх і сільськогосподарських тварин та їх захист від жорстокого поводження в правовому полі Європейського Союзу. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference*. Osaka, Japan : CPN Publishing Group. 2020. Pp. 869–881. URL: <http://sci-conf.com.ua> (дата звернення: 01.02.2026).
3. Halbreich E. D., Callina K., King E. K., Mueller M. K. Companion animals and profiles of peer social behavior in adolescence. *Journal of Adolescence*. 2023. Art. 95(6):1152-1167. DOI: 10.1002/jad.12183 (дата звернення: 01.02.2026).
4. Stern A. W., McEwen B., McDonough S. P., Viner T., Brooks J. W., Kagan R., Brower A. Veterinary forensic pathology standards. *Journal of Forensic Science*. 2021. Art. 66(3):1176. DOI: 10.1111/1556-4029.14683 (дата звернення: 01.02.2026).
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
9. Яценко І. В., Сімакова-Єфремян Е. Б. Наукові розробки в судово-ветеринарній експертизі та їх вплив на перспективи удосконалення адміністративного законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21.12.2023). Київ, 2023. С. 554—560. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/48557/1/SCIENTIFIC%20DEVELOPMENTS_2023_554-560.pdf (дата звернення: 01.02.2026).

Процесуальні помилки у клопотаннях про призначення судової експертизи в адміністративному судочинстві

Віктор Олійник,

кандидат юридичних наук, суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, місто Дніпро, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2576-0722>,

ovm968@ukr.net

Анотація. Визначено типові помилки у клопотаннях про призначення судової експертизи в адміністративних справах, показано їх вплив на доказування у суді, та подано поради щодо мотивування, питань і матеріалів для сторін і суду.

Ключові слова: експертиза, клопотання, адмінсудочинство, докази.

Victor Olynyk,

Procedural Errors in Motions for the Appointment of a Forensic Examination in Administrative Proceedings

Abstract. Typical errors in motions for the appointment of a forensic examination in administrative cases are identified, their impact on evidentiary assessment by the court is demonstrated, and practical recommendations on substantiation, the formulation of questions, and the preparation of materials for both parties and the court are provided.

Keywords: forensic examination, motion, administrative proceedings, evidence.

Питання призначення судової експертизи в адміністративному судочинстві у практичній площині майже ніколи не є нейтральним технічним кроком. Воно завжди пов'язане з доказовою стратегією, з визначенням того, який саме факт є критичним для вирішення спору по суті та чи справді без спеціальних знань цей факт неможливо встановити іншими доказами. Суд оцінює клопотання прагматично, чи веде експертиза до встановлення конкретної юридично значущої обставини, чи заявник фактично намагається отримати підтвердження власної позиції, компенсувати прогалини доказування або створити процесуальну паузу. Такий підхід впливає з процесуальної моделі, відповідно до якої експертиза застосовується лише за наявності потреби у спеціальних знаннях, а питання права не можуть становити предмет висновку експерта, що прямо дисциплінує як зміст клопотання, так і межі допустимих питань [1].

Найпоширеніша процесуальна помилка полягає у тому, що клопотання не прив'язує експертизу до одного чітко визначеного факту, який входить до предмета доказування, і не доводить неможливість встановлення цього факту без спеціальних знань. У податкових спорах це часто виглядає як прохання перевірити правильність нарахувань загалом, хоча суду потрібні конкретні перевірювані елементи, арифметика, методика розрахунку, вихідні

дані, зіставлення первинних документів. У земельних та містобудівних спорах типовою є ситуація, коли сторона просить експерта встановити законність рішення органу влади або відповідність документа вимогам закону, хоча суд потребує фактичних параметрів, площ, меж, технічних характеристик, обсягів робіт, а не юридичної кваліфікації. Після цього виникає друга помилка, клопотання перетворюється на набір формулювань без процесуальної придатності до виконання, оскільки не визначено об'єкт дослідження, не окреслено перелік матеріалів, не пояснено, які документи вже є у справі, які потрібно витребувати і чому без конкретних вихідних даних експерт не зможе дати повноцінну відповідь. У практиці саме ця прогалина запускає ланцюг затягування, суд призначає експертизу, експертна установа запитує додаткові матеріали, сторони витрачають час на витребування і уточнення, а отриманий висновок інколи виявляється обмеженим через неповноту даних. Прикладні вимоги до підготовки матеріалів, логіки постановки питань і забезпечення придатності експертного дослідження деталізовано у профільній інструкції та науково методичних рекомендаціях Міністерства юстиції України, і їх врахування фактично є умовою того, щоб експертиза не стала формальністю [2].

Третій практичний вузол помилок стосується процесуального часу та вибору механізму використання спеціальних знань.



Сторони нерідко подають клопотання про експертизу запізно, вже після того, як суд бачить достатність наявних доказів, або після того, як процесуальна ситуація змінилася не на користь заявника. У таких випадках суд обґрунтовано ставить питання не лише про потребу в експертизі, а й про її реальну процесуальну роль, і клопотання виглядає як спроба перебудувати справу через додатковий доказовий крок. Додатково виникає змішування двох моделей, або експертиза, призначена судом, або висновок експерта, отриманий на замовлення учасника справи. З практичного погляду друга модель інколи ефективніша за часом, але вона вимагає дисципліни щодо строків подання доказів і пояснення причин, якщо подання відбувається пізніше. У фаховій літературі підкреслюється, що доказова вага експертного висновку в адміністративному процесі залежить не лише від його змістовної якості, а й від процесуального контексту, зокрема від своєчасності появи такого доказу у справі [3, С. 95–105].

Окремо в практиці системно недооцінюється витратний аспект експертизи. Сторона часто концентрується на тому, щоб отримати ухвалу про призначення експертизи, але не формує з самого початку послідовну позицію щодо необхідності витрат, їх зв'язку із захистом права та перспектив компенсації. Це створює ризик, що навіть корисний для справи висновок не дасть повного процесуального результату у частині судових витрат. Велика Палата Верховного Суду виходить з того, що витрати на експертів і проведення експертизи належать до судових витрат, а висновок експерта може бути підготовлений як за ухвалою суду, так і на замовлення учасника справи, що робить витратне планування обов'язковим елементом доказової стратегії, а не другорядним питанням [4]. Додатковим практичним орієнтиром є підхід Верховного Суду, згідно з яким компенсація витрат на експертизу не зводиться лише до випадків, коли експертиза призначена і проведена після відкриття провадження, отже у ситуаціях, коли висновок отримано до звернення до суду і він реально використаний у доказуванні, витрати можуть бути предметом відшкодування за умови належного документального підтвердження і обґрунтування необхідності [5].

Виходячи з вищенаведеного доцільно зафіксувати практичні правила, які роблять клопотання про призначення експертизи реально робочим інструментом. По-перше, клопотання має бути побудоване навколо одного ключового факту, який є вирішальним для спору, і цей факт потрібно назвати прямо. По-друге, необхідно показати, що факт

неможливо встановити іншими доказами, пояснивши це через суперечність документів, потребу у спеціальній методиці перевірки, розрахунках або вимірюваннях. По-третє, питання до експерта мають бути фактичними, конкретними і перевірюваними, без формулювань про законність, правомірність чи відповідність нормам права. По-четверте, клопотання повинно містити процесуальну готовність до виконання, тобто перелік об'єктів і матеріалів, спосіб їх надання експерту або обґрунтовану потребу у витребуванні, а також пояснення, чому саме цей набір матеріалів є достатнім. По-п'яте, сторона має завчасно обрати модель використання спеціальних знань, або судове призначення експертизи, або подання власного експертного висновку, і діяти своєчасно, не перетворюючи експертизу на спосіб компенсувати пропущені процесуальні дії. По-шосте, витратний аспект необхідно закладати одразу, документувати витрати, доводити їх необхідність і зв'язок із захистом права, щоб експертиза приносила результат не лише у доказуванні, а й у фінальному питанні компенсації судових витрат.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України; Закон від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15>
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>
3. Халюзов Є. Експертний висновок в адміністративному судочинстві. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2025. № 2, випуск 139. С. 95–105. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2025\(139\)08](https://doi.org/10.31617/3.2025(139)08)
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.11.2023 у справі № 712/4126/22 // Protocol.ua. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_22_11_2023_roku_u_spravi_712_4126_22_17
5. Відшкодування витрат за проведення експертизи не обмежується випадком її призначення та проведення після відкриття провадження у справі : новина від 09.01.2024 // Верховний Суд, пресцентр. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1537587/>

Наукове видання

**Актуальні питання
експертного забезпечення правосуддя
у справах адміністративної юрисдикції:
сучасний стан та перспективи розвитку**

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції

(Харків — Київ, 25 лютого 2026 року)

Відповідальний за випуск О. О. Свідерський

Редактор: І. В. Копитіна

Верстальник В. В. Лотоцький

Дизайнер обкладинки О. І. Чала

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
вул. Золочівська, 8-А, м. Харків, 61177, Україна
Тел. +38 (057) 372-12-20

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 7420 від 09.08.2021 р.

Підписано до друку 17.02.2026 р. Формат 84 × 108/16.
Папір офсет. Гарнітура Calibri. Друк цифр. Ум. друк. арк. 16,38.
Зам. № _____. Наклад 60 прим.

Виготовлено у друкарні ТОВ «Промарт»
Тел.: (057) 717-28-80